ERCİŞLİ EMRAH

Ali SARAÇOĞLU

T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI

KÜLTÜR BAKANLIĞI YAYINLARI : 2300
HALK KÜLTÜRLERİNİ
ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME : 280
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ YAYINLARI
HALK EDEBİYATI DİZİSİ : 56

ERCİŞLİ EMRAH

Gökyüzünde Bölük Bölük Turnalar

Ali SARAÇOĞLU

Ankara - 1999

"Gökyüzünde Bölük Bölük Turnalar"
ERCİŞLİ EMRAH

BİRİNCİ KİTAP

S.1-5-8	Kısaltmalar/Söz Başı
S.9-112	İlk yazılanlar/Yurt Dışındaki İlk Yayımlar Günümüzde Durum/Yaşadığı Çağı Saptama Çalışmaları/Baştaşı Olayı Kimliği ve Kişiliği/Sanatı
S.113-174	Semailer ve 8'li Destanlar
S.175-273	Koşmalar ve 11'li Destanlar
S.274-573	Şiirlerin Yayım Dizini ve Kaynaklar Üstüne Açıklamalar (Karşılaştırmalar/Eleştiriler)
S.574-584	Şiirlerin Dizini
S.585-589	Ek/Diğer Emrahlar
S.590-602	Kaynakça
S.728-787	Sözlük

KISALTMALAR

(AA)	Azerbaycan Aşığları (Baku, 1930).
(AAÉŞ.I)	Azerbaycan Aşığları ve Él Şairleri I. (Bakı 1983)
(AD. Ve AD.III)	Azerbaycan Destanları
(AEÉŞ)	Azerbaycan Edebiyatı –Él Şairleri.
(AHD)	Azerbaycan Halğ Dastanları (Bakı, 1972).
(AHYÖ)	Azerbaycan Halk Yazını Örnekleri.
(AFA)	Azerbaycan Folkloru Antologiyası, (Bakı, 1968).
(AİAD)	Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler (Caferoğlu-1951)
(BBTŞA)	Başlangıçtan bu güne Türk Şiiri Antolojisi.
(BG)	Bektaşı Gülleri.
(BGBTK)	Başlangıçtan Günümüze Büyük Türk Klasikleri.
(BTK)	Büyük Türk Klasikleri.
(BS)	Başakların Sesi.
(EE)	Ercişli Emrah
(Erz.Emr.)	Erzurumlu Emrah.
(F.ve Ed.)	Folklor ve Edebiyat
(HBH)	Halk Bilgisi Haberleri.
(HE)	Halk Edebiyatı / Şiir ve Dil Örnekleri [Murat (Uraz) 1933]
(HŞ)	Halk Şairleri, XIV-XVII. Yüzyıllar. (Öztelli)
(HŞA)	Halk Şiiri Antolojisi.
(HŞT)	Halk Şiirinde Türkler (Dizdaroğlu).
(IAHEÖ)	Iğdır Azerilerinin Halk Edebiyatı Örnekleri. (İnayet Akyüz)
(İHEA)	İzahlı Halk Edebiyatı Antolojisi.
(İHŞA ve HŞA)	İzahlı Halk Şiiri Antolojisi.
(İTHEA)	İzahlı Türk Halk Edebiyatı Antolojisi.
(KHT)	Köy Halk Türküleri.
(MDTHE)	Milli Destanlarımız ve Türk Halk Edebiyatı.
(M.HE)	Murat (Uraz) Halk Edebiyatı.
(NT)	Notalarla Türkülerimiz.
(SN.HE.)	Sadettin Nüzhet Ergun Halk Edebiyatı Antolojisi.
(TD)	Türk Dili.

(TDD)	Türk Dili Dergisi.
(TDEA)	Türk Dili ve Edebiyatı Antolojisi.
(TDŞÖS)	Türk Dili Şiir Özel Sayısı
(TDK.DS)	Türk Dil Kurumu Derleme Sözlüğü.
(TDK.TTS)	Türk Dil Kurumu Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü.
(TDK.TS.)	Türk Dil Kurumu Tarama Sözlüğü / Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük.
(TEA)	Türk Edebiyatı Antolojisi.
(TET)	Türk Edebiyatı Tarihi.
(TF)	Türk Folkloru.
(TFA)	Türk Folklor Araştırmaları (dergi/İstanbul).
(TFAY)	Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı (Kültür Bakanlığı/ MİFAD/Ankara.)
(THŞA)	Türk Halk Şiiri Antolojisi.
("TK...")	Türk Klasikleri/Yunus Emre'den Âşık Veysel'e, (Orhan Köprülü).
TSŞ	Türk Sazşairleri.
(TŞ)	Türk Şairleri.
(TŞ.SN 1943)	Türk Şairleri (S.N.Ergun –1943).
ÜBT	Üniversite Bitirme Tezi.
(VG-Vg)	Vakit gazetesi, İstanbul.

SÖZ BAŞI

Sözümüz Ercişli Emrah üzerinedir. Ki başlangıcı eskidedir.

İkinci Dünya Savaşının başladığı yıl, kış, Üst Vangölü Bölgesine-Erciş'e ılıman yağışlarla geldi. Bu ılımanlığın geçici olduğunu, umulmayan bir anda havanın ayaza çekeceğini biliyorduk.

Kar ilkin uzak dağların koyaklarında göründü. Koyaklardan "Kızılkaya"nın yamaçlarına, bağlara, yaban güllerinin gögeliklerine indi. Toprağı elegeçirip, Cengiz Han'ın savaşçıları gibi düzü-ovayı, yolu-izi tutu. Köyden köye, köyden kente gidiş geliş durdu. Köyler, konaklıklar uçsuz bucaksız denizlerle çevrili birer ada oldu. Gündüzler kısaldı. Geceler destan oldu, uzadı. Tpili günler gelince dağ-taş üveyik kırı bir dumuna battı. Gözgörümü uzaklıklar sincabi bir boyutsuzlukta eridi. Uğraşlar azaldı. Yeniyetmelerle eski kuşaklar birlikte esnaf çayevlerinin, âşık kahvelerinin sözü, söyleşisi bol sıcaklığına sığındılar.

Geçmiş kışlarda olduğu gibi babamın dostları her gece yine bizim evde meclis kurdu. Hüseyin Hoca (Bıçakçı) yine Taberi Tarihi'ni, Kısas ül Enbiya'yı, Siret-i Nebevî'yi, Tutiname'yi; Hafız Mehmet Efendi (Sancak) Gülistan'ı, Bostan'ı, Yusuf-Züleyha'yı, Memûzin'i okudu. Mustafa Dağdelen yine Şehname'den hikâyeler anlattı. Hafız Efendi (Hafız Asker Coşkun) ve Âşık Davut Telli yine Emrah'ın hikâyesini nakledip, deyişlerini okudular. Uzun gecelere yine söz ve söyleşi egemen oldu.

Emrah'ın hikâyesini o yıl belledim.

Ercişte o yıllarda söyleşiler, şadlık ve oyun yırları Âşık Emrah'ın deyişleriyle kurulur, toylar Âşık Emrah'ın deyişleriyle tutulurdu.

Yıllar sürdü. Biz kocadık. Anılarımız sislendi, silikleşti. Ne ki o günler yitik bir evrende yaşanmış gizemli, duygu dolu, güzelden de güzel günler olarak kaldı anılarımızda yine de.

Bugün yine Ercişli Emrah'tan söz etmedeyiz. Onu, yıllar yılı dinlediğimiz Hafız Asker, Âşık Davut Telli, İsgo (İskender Alkoç), Gurrosilo, Cemal Alkoç, Öreneli Eşref Kurt, Çelebibağlı Boşnakların Ali Çavuş (Ali Derinkaya), Halim Çelebi, Akif Kayaer ve Enver Hoca (Çoşkun) Tanrı'nın yargılamasına vararak birer hikâye oldular.

Ondan söz eden Ziyaeddin Fahrı Fındıkoğlu, S.Nuzhet Ergun, Ali Rıza Yalgın, Cahit Öztelli, Hikmet Dizdaroğlu da Tanrı'nın yarlıgamasındalar.

Nejat Birdoğan, M.Fahrettin Kırzıoğlu, İbrahim Aslanoğlu, değerli derlemelerini vererek çalışmamıza güç katıp, ışık tuttular. Muhan Bâli, "Emrah ile Selvi Han Hikâyesi..." konulu çalışmasıyla konuya ilgi topladı. Saim Sakaoğlu, "Ercişli Emrah" ile Emrah'ın yaşamöyküsünü yazdı. Âşık Müdami, Âşık Mevlüt İhsani ve dedesi Hafız Asker ile babası Enver Hoca'nın izinden giden Âşık Ahmet

Poyrazoğlu'nun yanında Doğu Anadolu'nun nice halk ozanı Ercişli Emrah'ın şiirlerinin yitip gitmemesine etken oldular.

Çalışmamızda bu saygın emekleri ayrıntılı olarak betimledik, gösterdik. Yöntemimiz konuya ilişkin savları ve kaynakları ayrıntılı olarak sunma isteğimizden kaynaklandı. Bu istekten doğdu.

Konuya katkıda bulunanlar saydıklarımızla sınırlı değildir. Ercişli Emrah'ın doğduğu ve öldüğü yılları açıklıkla saptamamızda etken olmasalar da onu, o uzak geçmişten günümüze taşıyan daha nice adsız halk bilgesini ve halk ozanını da saygıyla anmadayız.

Çalışmalarımız ve sunumuz Ercişli Emrah üzerinedir. Konuyu irdelerken yan tutmadık. Yine de görülecek kusurlarımız ve noksanlarımız olursa bağışlanma dilemedeyiz.

İstanbul, 3 Ocak 1993

Ali Saraçoğlu

BİRİNCİ BÖLÜM

ERCİŞLİ EMRAH KONUSUNDAKİ İLK YAZILAR

Âşık Garip, Âşık Kerem, Karacaoğlan, Âşık Halil, Öksüz Dede ve diğer bir çok halk ozanı gibi Ercişli Emrah'ın hayatı üstüne de sözlü halk anlatımlarına dayanan bilgilerin dışında fazla bilgi yoktur. Bu nedenle: "Hem bir halk öyküsünün kahramanı, hem de halk şiirimizin doruklarından biri olan Ercişli Emrah'ın[1] hayatını kuşatan giz sürüp gitmektedir.

Ercişli Emrah'ın şiirlerinin bir bölüğü, bilimsellikten uzak yargılarla; derleme ve yayınlarla Erzurumlu Emrah'a ve diğer halk ozanlarına mal edilmiş, söz caizse yağmalanmış, bir bölüğü de –az da olsa- unutulmaya bırakılmıştır.

"Emrah mahlaslı, derlemeye dayanan ilk şiir 1923 yılında yayımlanmıştır.. Esat (İleri)'ın 1339/1923 tarihli Halk Şiirleri adlı küçük kitabında (...) Emrah adına kayıtlıdır...(bu) şiir, dört haneden meydana gelen ünlü 'Dedim-Dedi'li koşma olup, 'Dedim Erzurum nendir dedi ilimdir' mısrai da yer almaktadır."[2]

Esat (İleri)'ta Emrah'ın Erzurumlu-Ercişli ayırımı yoktur.

Sabahtan görmüştüm gözüm sultanım
Dedim mahmur musun söyledi yok yok

beyti ile başlayan koşma, harf inkilabından sonra da Emrah tapşırması (mahlası) ile yayımlanan ilk şiirdir. Türk Halk Bilgisi Derneği'nin "İrşat" Encümenince düzenlenmiş olan "Seçme Hak Şiirleri" kitabında yer almaktadır. 'Emrah Erzurumlu/Toplayan: Sadettin Nüzhet" olarak işaretlenmiştir. (s.17)[3]

Ercişli Emrah ile Selvi Han hikâyesini doktora tezine konu olarak alan Muhan Bâli, "Hikâyeyi söz konusu etmeden" Ercişli Emrah'tan ilk söz edenin Ziyaeddin Fahri (Fındıkoğlu) olduğunu yazmaktadır.[4]

"Hikâyeden önce Ercişli Emrah'a dikkatlerin çevrilmesi, Erzurumlu Emrah hakkında yapılan çalışmalarla başlar. Erzurumlu Emrah'la uğraşanlar aynı adda bir başka şairin daha yaşamış olduğunu gördüler. Hikâyeyi bahis konusu etmeden şair Emrah'tan ilk defa bahseden Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'dur."(4)

Ziyaeddin Fahri'nin Ercişli Emrah'tan söz edişi çok kısadır.[5]

"...Burada bilhassa şu noktayı da zikredelim: Şarkî Anadolu'da, XIX.asrın ikinci nısfında iki âşık Emrah yetişmiştir. Birisi mevzuumuz olan, alelekser Emrah Baba suretiyle anılan Erzurumlu Emrah'dır. Diğeri Vanlı âşık Emrah'dır. Azerbaycan'a ve İrana bir çok seyahatleri varmış. Elimizde yalnız Saat Çukuru isminde, Şarkî Anadolu'da çok taammüm etmiş destani bir koşması mevcuttur."[6]

Ziyaeddin Fahri'nin Ercişli Emrah'tan söz edişi kısa olsa da "...artık Erzurumlu Emrah'ın yalnız olmadığının ilk kıvılcımları çakmaktadır."[7]

Ziyaeddin Fahri'den sonra konuyla ilgilenen araştırmacılar; Eflâtun Cem (Güney)[8] ve Prof.Dr. Köprülüzade Mehmet Fuat[9] olmuştur.

Ziyaeddin Fahri'nin Ercişli Emrah'tan dolaylı da olsa söz etmiş olması (1927, s.72), Kars göçmeni Ağa Dayı'dan derlemiş olduğu Emrah tapşırmalı (mahlaslı) şiirleri Erzurumlu Emrah'a bağlayarak, Erzurumlu Emrah adlı kitabına[10] alan ve kitabını yayına hazırlanan Eflâtun Cem'i tedirgin etmeye yetecektir.

Eflâtun Cem, Erzurumlu Emrah'ın çok yönlülüğünü irdelemek ister görünerek sözü Ercişli Emrah'a yöneltmekte, Ercişli Emrah'ın önemsiz bir âşık olduğu sanısını vermeye çalışmaktadır.[11]

> "(Erzurumlu) Emrah'ın edebiyatta sünaî çehreli (iki yönlü – iki yüzlü/görünüşlü) bir şahsiyet olması ve an'annesinin teşekkül etmiş bulunması, halkı üç Emrah'ın vücuduna inandırmıştır. Bazıları divan şairi Emrah'ı Erzurumlu, halk şairi Emrah'ı Sivaslı kabul ediyor, masal kahramanı Emrah'a Acem Emrah'ı diyorlar. Muhakkak üçüde de aynı adamdır. Halkın bu türlü inanışı Erzurumlu Emrah'ın başka başka cephelerden görünüşünden geliyor. Vakıa bir Emrah daha yaşamıştır. Fakat o Vanlı âşık muhitte tanınmamıştır. Ziyaeddin Fahri Bey de bizi teyit ediyor." (11)

Eflâtun Cem, çelişkiye düşmeyi önemsemeden konuyu ve Ziyaeddin Fahri'nin Ercişli Emrah'la ilgili görüşünü saptırmakta, yanlış yorumlamaktadır.

Eflâtun Cem'in bu yanlış yorumuna Muhan Bâli de katılmaktadır:[12]

> "Eflatun Cem (Güney) de 1928'de çıkardığı Erzurumlu Emrah isimli eserinde, kaynak göstermeden, Ercişli Emrah'dan şöyle bahsetmektedir: 'Vanlı bir âşık Emrah daha vardır. Ona Acem Emrah derler. Fakat burada (Sivas) O âşık tanınmaz.' Kitabın yeni harflerle yapılan baskısına alınmamış olan bu hüküm, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun Erzurum Şairleri'nde Ercişli Emrah için söylediği sözlerle aynı paralelde görünmektedir." (12)

Muhan Bâli Eflâtun Cem'e katılsa da, Ziyaeddin Fahrenin Ercişli Emrah'la ilgili görüşü, Efatun Cem'in yorduğu anlamda değildir. Ziyaeddin Fahri'nin söylediği kısa ve açıktır: "...iki âşık Emrah yetişmiştir. Biri Erzurumlu Emrah'dır, diğeri ise Vanlı Âşık Emrah."

Ziyaeddin Fahri'nin Ercişli Emrah'la ilgili sözlerini yorumlamasında, Saim Sakaoğlu da Eflâtun Cem (Güney)'e katılmamaktadır:

> "Eflâtun Cem Güney, (...) Ercişli Emrah'ın etrafında teşekkül eden hikâyeyi de 'Acem Emrah'ı' adıyla aşığımıza bağlayıverdikten hemen sonra bunun da Erzurumlu'nun başka bir cepheden görünüşü olduğunu kaydetmektedir. Bütün bunlar yetmemiş gibi, az evvel 'Acem Emrah'ı, olarak gördüğü hikâye kahramanı Emrah'ı, bu sefer de başka bir Emrah olarak görmekte ve 'Vanlı Âşık' diye geçiştirivermektedir. İşin ilgi çekici yanı, hiç de öyle değilken bu

konuda Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun da kendisini teyit ettiğini söylemesidir."[13]

Eflâtun Cem (Güney) Erzurumlu Emrah'la ilgili kaynaklarını:

"Mehazlarım mahalli tetkiklerle eski cönkler ve ihtiyar âşıklardan aldığım notlardır... Lütufkâr arkadaşlarım kendilerinde mevcut eski yazma mecmuaları tedkiyk için müsaade buyurdular."[14]

olarak açıklamaktadır.

Eflâtun Cem (Güney), Ercişli Emrah'ın Erzurumlu Emrah'a mal ettiği şiirlerini ve mal etmeye çalışmış olduğu Emrah ile Selvi hikâyesini Ağa Dayı'dan almıştır.

Eflâtun Cem'de: "Mahalli tetkikler"in evreleri, yararlandığını yazdığı cönklerin ve mecmuaların nitelikleri, yazılı ve sözlü kaynaklardan alınmış olan şiirlerin ayırımı, "ihtiyar âşıkları"ın kimlikleri, sözlü kaynaklardan gelen şiirlerin hangi şiirler olduğu, derlenmelerine ilişkin bilgiler gösterilmemiştir. Bu nedenlerdir ki, dolaylı olarak sözü edilen bir kaynağın –Karslı Ağa Dayı'nın- dışındaki mehazlar açık değildir.

Eflâtun Cem'in yöntemi yanlıştır.[15]

Yine Eflâtun Cem'e göre Emrah hikâyesi (Emrah ile Selvi/Selbihan) halk arasında "hatıra ve an'ane bırakan" Erzurumlu Emrah'ın bu "hatıra ve an'ane"sinin, halk hikâyecilerini etkilemesinden doğmuştur.

"Erzurumlu Emrah'ı bir vefasız yarin ardından diyar diyar koşturan bu heyecanlı aşk masalı(nı), üç gecelik bu hikâyeyi Sivas'ta halk, uzun kış geceleri meşhur hikâyeci Ağa Dayı'dan sabahlara kadar" dinler.

Eflâtun Cem, "bu yegâne hikâyecinin hafızasını satın" almıştır.[16]

Ağa Dayı anlatısı Emrah hikâyesi yayınlanarak gün ışığına çıkmadığı için hikâyenin ayrıntılarını –Erciş'le bağlarını, hikâyede kaç parça şiir olduğunu ve bu şiirlerden Erzurumlu Emrah'a bağlananları- bilmiyoruz.

Eflâtun Cem, kitabının ilk baskısındaki kimi savları, genç yaşta yitirdiği oğlu Çetin Eflâtun Güney'i de ortak ettiği ikinci ve sonraki (1950 ve sonrası) baskılarına almamış, bu savların yerine yine çelişkili yeni savlara yönelmiştir. Kitabının ilk baskısında: Erzurumlu Emrah'ın "halk arasında bırakmış olduğu hatıra ve an'anelerin halk hikâyecilerini etkilemiş olmasından" doğduğunu öne sürdüğü "Emrah hikâyesi"nin (Emrah ile Selvi/Selbihan hikâyesinin) oluşmasını, kitabının ikinci ve izleyen baskılarında:

"Vanlı Emrah'ın efsaneleşen hayatı ve aşkı etrafında teşekkül ettiği sanılan Emrah'la Selvi hikâyesi Karslı Ağa Dayı'nın Erzurumlu Emrah'tan kattığı şiirler ve kendi hayalinden karşıtırdığı unsurlarla genişliyerek Emrah'la Selvican hikâyesi halini almıştır.[17]

savına bağlamakta, Ercişli Emrah'la ilgili gerçekleri bir kez daha ters-yüz etmektedir.

"O'nu anlamak isteyenler bilhassa halk şairi Emrah'ın önünde duracaklardır.[18]

Burada sözü edilen "o"ndan ve halk şairi Emrah'tan murat, Erzurumlu Emrah'dır.

"Halk şairi Emrah... koşma, destan şeklinde layik (lâdini) şiirler yaratmıştır."[19]

Eflâtun Cem, Erzurumlu Emrah'ın laik/lâdini yönünü açıklarken, kanıt olarak Ercişli Emrah'ın Erzurumlu Emrah'a bağladığı şiirlerini göstermektedir.

Eflâtun Cem, yanlış yargıları ile Prof.Dr. M.Fuad Köprülü'yü ve Vehbi Cem Aşkun'u da etkilemiştir.

Vehbi Cem Aşkun'u "Emrah'la Selvican" hikâyesini Erzurumlu Emrah'a bağlamaya iten de Eflâtun Cem'dir.[20]

"Sayın Eflâtun Cem'in 1928'de yayınladığı ilk "Erzurumlu Emrah' eserinde yaptığı karıştırma bu güne kadar süregeldi."[21]

Prof.Dr. Köprülüzade M.Fuad, "Erzurumlu Emrah"[22] adlı kitabında, Ziyaeddin Fahri'nin görüşünü[23] ve Eflâtun Cem'in Ercişli Emrah'ı Acem sayan[24] savını yineliyerek Ercişli Emrah konusuna girmektedir.

Ziyaeddin Fahri (Fındıkoğlu) ve Eflâtun Cem (Geney)'in aktardıkları rivayetlerin tarihi yönden ne denli güvenilir olduklarını bilmediğini, Vanlı Emrah hakkında hiçbir bilgisi olmadığını, "ancak her halde XIX. asırdan evvel Anadoluda Emrah adlı bir saz şairinin yetişmiş olduğunu" XIX. yüzyıldan önce yazılmış mecmualarda gördüğü şiirlerden anladığını, bu şiirlerin halk türküleri biçiminde, yalın, gösterişsiz bir dille söylendiklerini, dil ve biçem bakımından "XVIII., belki de XVII. yüzyıl ürünlerinden" olduğunu tahmin ettiğini yazan Köprülüzade[25], "XVIII. belki de XVII. "yüzyıl ürünlerinden olduğunu yazdığı bu şiirleri daha sonra XIX. yüzyıl ozanı Erzurumlu Emrah adına yayımlamakta[26] ve böylece görmeyecektir.[27]

Köprülüzade'nin sözkonusu ettiği "XVIII. belki de XVII. asır mahsullerinden olan" şiirler: "Ağalar gurbetten geldim/Geldim ki nazanım gitmiş—Bizim sahraların başı/Pare pare duman şimdi//Bir dilberi medheylerim/Gayette kara kaşları//BEYİTLERİ İLE başlayan semailer ve "Ellerin kırılsın a naşi hoyrat/Sana kimler dedi boz menevşeyi" beyiti ile başlayan koşmadır.[28]

Köprülüzade, kitabında "Zeyil" başlığı altında bu konuya bir kez daha dönmektedir.

> "Bu risalemize zeyl olarak Emrah'a isnat edilen 13 parça manzumeyi neşrediyoruz. Bunların birincisi Hazmi efendi tarafından, diğerleri S.Nüzhet bey tarafından verilmiştir... biz... bizim Emrah'a isnat edilen bir takım manzumelerin de diğer bir Emrah'a ait olduğu zannındayız. Aynı mahlası taşıyan şairlerin eserlerinin, onlar arasında en ziyade şöhret kazanana isnat

edildiği, klasik edebiyatımızda da daima tesadüf edilen bir hadisedir. İşte bu sebepledir ki eski bir Emrah'ın eserleri bizim şairimize mal edilmiştir..."[29]

Köprülüzade'nin "bizim Emrah, bizim şairimiz" dediği Erzurumlu Emrah'dır.

Köprülüzade'nin zeyilde sözünü ettiği şiirlerden ilki, Hazmi efendi'nin verdiği: "Tutam yar elinden tutam/Çıkam dağlara dağlara" beyti ile başlayan semaidir. Bu semai de; S.Nüzhet'in verdiği parçalardan: "Ben bir seyyah arap olsam/Giysem karayı karayı" // "Annacımdan gelen güzel/Dur Muhammedi seversen" beyitleri ile başlayan semailer ve "Hemdemi menevşe aynası nerkis / O susam hayalin hanı görünmez" beyti ile başlayan koşma da Ercişli Emrah'ındır.

Zeyilde yer alan: "Ağalar gurbetten geldim" // "Sevdiğimin yaylaları" // "Bir dilberi medheylerim" dizeleriyle başlayan üç semainin ve "Ellerin kırılsın hey naşi hoyrat" dizesiyle başlayan koşmanın değişkelerini (varyantlarını), Köprülüzade "XIX. Asırdan evvel yazılmış mecmualarda tesadüf ettiğim şiirler..." açıklaması ile "Lâhika I" bölümünde[30] de yayımlamıştır.

1929 yılında yayımladığı "Erzurumlu Emrah" kitabında:

- "XIX. Asırdan evvel Anadolu'da Emrah adlı bir saz şairinin yetişmiş olduğunu, o asırdan evvel yazılmış mecmualarda tesadüf ettiğim bazı şiirlerden anlıyorum." (s.25)
- "...şiirleri (Lâhika I)'de Erzurumlu Emrah'tan evvel yaşamış Emrah adlı her hangi bir şaire ait olarak neşretmiştik... Biz yalnız bu dört parçanın değil, bizim Emrah'a nisbet edilen bir takım manzumelerin de diğer bir Emrah'a ait olduğu zannindeyiz." (s.31/Zeyil)
- "Eski bir Emrah'ın eserleri bizim şiirimize mal edilmiştir." (s.31/zeyil)

Yollu kesin ve açık yargılar belirten Prof.Dr. M.Fuad Köprülü, daha sonra ki yıllarda, bu yargılarından dönecek; yüzeysel savlar öne sürerek, "XIX. Asırdan evvel yazılmış mecmualarda gördüğü XVII. belki de XVIII. Asır mahsullerinden" olan şiirleri –Ercişli Emrah'ın şiirlerini- Erzurumlu Emrah adına yayımlamakta sakınca görmeyecektir.

Bu konularda Prof.Dr. M.Fuad Köprülü daha sonra şunları yazacaktır:

"...Yukarıda da bahsettiğim bu karışık rivayetlere dair daha sarih bir malumat bulamadığımdan, bu kitabımda Erzurumlu Emrah'tan bahsederken bu ikinci Emrah'tan hiç bahsetmemeyi daha doğru bulmuştum. S.Nüzhet, yukarıda bahsetmemeyi daha doğru bulmuştu. S.Nüzhet, yukarıda bahsettiğim mektubunda şöyle yazıyordu: 'Emrah'ı eğer matbaaya vermedi iseniz, size bu hususta bazı yeni kayıdlar verebileceğim. Evelce zâtıâlinize takdim ettiğim açık ve pürüzsüz ifadeli şiirler tamamiyle diğer bir Emrah'ın olduğu anlaşılıyor. Muğlak ifadeli ve tasavvufa kaçan şiirler ise Erzurumlu'ya aiddir. Erzurumlu Emrah'ın yazma büyük bir divanını gördüm. O şiirlerden hiç biri yok. Eğer geç kalmadıysam ve arzu ederseniz, bu hususta size tafsilat verebilirim. Ercişli[31] Emrah hakkında bir bektaşinin oradan gönderdiği bir

mektup da bendenizde vardır... Kars muallimlerinden Fahri[32] isminde bir zat da bana epeyce tafsilatlı yazılar yolladı. Emirlerinizi bekliyorum.' Bu mektubu aldığım zaman yazık ki, Emrah'a aid olan kısım tamamiyle basılmıştı.[33] Sonra da S.Nüzhet Ergun'un vefatı dolayısıyle bu vesikalar elime geçmemiş bulunuyor."[34]

"Bu ikinci Emrah hakkında şimdiye kadar neşredilen mahdut yazılar, henüz meseleyi aydınlatabilecek mahiyette değildir. Bu yazılarda bahsedilen Ercişli Emrah[35] öyle sanıyorum ki, benim yukarıda bahsettiğim XVIII. veya XVII. asra âid Emrah'tan başka, üçüncü bir şairdir ve Emrah ile Selvi Han hikâyesi de ona değil, benim bahsettiğim Emrah'a âiddir... Henüz tedkıyk etmekte olduğumuz bu mesele hakkında –bilhassa Sa'deddin Nüzhet'teki malzemeyi görmeden-kat'i bir şey söyliyecek veziyette değilim."[36]

"...Köprülü, Erzurumlu ve Ercişli Emrah'lardan başka, bir üçüncü Emrah aramaktadır."[37]

Üç Emrah: "Erzurumlu Emrah, XVIII. belki de XVII. asra âid Emrah" ve "Vanlı Emrah" olarak Köprülüzade'de vardır. Ancak; Köprülüzade, bu konuda bir sıralama yapmamıştır.

Köprülüzade'nin Maraş-Göksun'dan derlenme, kısa "Emrah ve Selvi Han" hikâyesi[38]nin sonuna eklediği:"... Buradaki Emrah'ın Erzurumlu Emrah olamıyacağı tabiidir."[39] değerlendirmesi, Köprülüzade'yi yine de hikâyenin kahramanı Emrah'ın kimliği konusunda ki ikirciminden kurtaramamıştır. Köprülüzade'nin "O" dediği de, "benim bahsettiğim Emrah" dediği de gerçekte, özde Ercişli Emrah'tır.

Prof.Dr. Muhan Bâli'nin düşüncesi de bu yoldadır:

"...Köprülü'nün bu hükmü ile artık şair Ercişli Emrah ile hikâyedeki Ercişli Emrah aynı kimse olarak birleştirilmiş olmaktadır."[40]

"Emrah ile Selvi/Ercişli Emrah ile Selvi Han/Ercişli Emrah ile Selbihan" hikâyesinin Ercişli Emrah'la bağı artık tartışmasızdır. Bu bağı kursun-kurmasın; bilsin-bilmesin, Köprülüzade, Emrah'lar konusuna tam bir açıklık getirme düşüncesiyle değil; Ercişli Emrah'ı dışlamak düşüncesiyle Erzurumlu ve Ercişli Emrah'lardan ayrı, üçüncü bir Emrah saydığı "XVIII. belki de XVII. asra âid Emrah'la Emrah ile Selvi/Selbi hikâyesinin arasında bir bağ kurma çabasındadır.

Bu bir ikilemdir. Ne ki, Köprülünün bu ikilemi, Köprülüyü istemese de Ercişli Emrah'a vardırmaktadır.

Ziyaeddin Fahri ve Eflâtun Cem'in Ercişli Emrah'ı, Erzurumlu Emrah'ın çağına: XIX. Yüzyılın ikinci yarısına bağlamaları, Köprülü'ye de Ercişli Emrah'ı XIX. Yüzyılın ikinci yarısında düşündürmüştür. O'na, "XVIII. belki de XVII. asra âid Emrah'a, Ercişli Emrah'tan ayrı bir kimlik, ayrı bir yer aratan da bu düşüncesidir.

Yineliyelim ki Emrah'ların Köprülü'deki biçimde üçleşmesi, O'nun, Ercişli Emrah konusundaki çelişkili düşüncelerinden doğmuştur

Yine yineliyelim ki Köprülünün "XVIII. belki de XVII. asra âid Emrah"ı, Ercişli Emrahtır.

Köprülü, "XVIII. belki de XVII. asra âid Emrah'ı, Emrah ile Selvi Han hikâyesi ile özdeşleştirmekle, önceleri diğer bir Emrah'ın dediği, sonra da Erzurumlu Emrah adına yayımladığı şiirlerin, Ercişli Emrah'ın olduğunu –üstü örtülü olsa da- kabul etmiş olmaktadır.

Eflâtun Cem (Güney)'e, Ercişli Emrah'la ilişkili çelişik yargıları, yanılgıları ve ikilemleri ile Köprülü de katılınca konu içinden çıkılması güç bir boyuta itilmiştir.

Söz yine Prof.Dr. M.Fuad Köprülü'nündür:

"...Antoloji'de Emrah'a[41]âid olarak gösterdiğim şiirlerin bir kısmının ona âid olamadığını şimdiden söylemek mümkündür."[42]

diyen M.Fuad Köprülü'nün S.Nüzhet Ergun'un mektubu üstüne son sözü:

"Bu mektubu aldığım zaman, yazık ki Emrah'a[43] âid olan kısım tamamen basılmıştı. Sonra da Sa'dettin Nüzhet Ergun'un vefatı dolayısiyle bu vesikalar elime geçmemiş bulunuyor"[44] olmaktadır.[45]

Köprülü'nün, "Türk Sazşairleri III/XIX-XX. Asırlar/Erzurumlu Emrah" kitabının yayım yılı 1940; "Bazı İlaveler II-Emrah Hakkında" başlıklı açıklamanın yer aldığı son cüzün basıldığı yıl 1943'tür.

S.Nüzhet Ergun'un ölüm günü 25 Nisan 1946'dır. Ergun, Ercişli Emrah'a bölüm ayırdığı "Halk Edebiyatı Antolojisi"ni 1938 yılında, "Türk Şairleri" adlı kaynak kitabının Ercişli Emrah bölümünü (üçüncü cilt) 1943 yılında yayımladı.

Köprülü'nün "Türk Sazşairleri" adlı kaynak kitabının Ercişli Emrah bölümünü (üçüncü cilt) 1943 yılında yayımladı.

Köprülü'nün ölüm günü 28 Haziran 1966'dır.

Bu gerçeklerin ışığında Prof.Dr. M.Fuad Köprülü'nün "Sa'dettin Nüzhet Ergun'un vefatı dolayısıyla bu vesikalar elime geçmemiş bulunuyor." Yollu açıklaması butlan ile malûldur.[46]

"Türk sazşairlerini bir bütün olarak ilk defa ele alan Fuad Köprülü, Emrah bahsindeki tereddütlü bilgilere bile yer vermemiş, 1933'ten beri devam eden Ercişli ile ilgili yayınları dikkate almamıştır."[47]

M.Fuad Köprülü, Ercişli Emrah konusunda sürekli olarak gerçekten kaçmıştır.

"Bu ikinci Emrah hakkında şimdiye kadar neşredilen mahdut yazılar henüz meseleyi aydınlatabilecek mahiyette değildir."[48]

savı da Köprülü'nündür. Bu yanıltıcı bir savdır. O, Ercişli Emrah'ı dışlama yollarını aramaktadır.

> ""1933'ten sonra yapılan çalışmalar Köprülü'nün Sazşairleri (1940)nda Ercişliye müstakil bir bölüm açmasını gerektirecek kadar gelişmiştir."[49]

Ercişli Emrah'ı konu alan çalışmaların ve yayınların 1933-1965 dönemini kapsayan bölümü, "Bir şiirden şairi hakkında birkaç sayfalık görüş çıkarabilen bir Köprülü"[50]yü doğrulamamaktadır. Köprülü, kendi deyişi ile "Henüz tetkik etmekte" olduğu bu konuyu 36 yılda (1929-1965) bir sonuca vardıramazken, bu yıllar arasında Ercişli Emrah adına, hikâye kollarının dışında, 21 semai, 25 koşma olmak üzere toplam 46 şiir yayımlanmıştır.

Söz konusu şiirlerin yayımlandıkları kaynakları sunuyoruz. Şiirlerin bir bölümünün birkaç kez yayımlanmış olması kaynaklarda sunulan sayıları artırmaktadır.

- Murat (Uraz): Halk Edebiyatı, İst. 1933, s.98, 131-141 (3 semai, 6 koşma)
- S.Nüzhet Ergun: (HEA), 1938, s.84-88 (4 semai, 3 koşma)
- Ali Rıza Yalman (Yalgın): Halk Bilgisi Haberleri, (7) 1938, s.156-157 (1 semai, 1 koşma)
- Fethi Tevet (oğlu): Yücel mecmuası, (5) 1938, kısa hikâyede (6 semai, 1 güzelleme)
- Ahmet Caferoğlu : (DİAT) İstanbul 1942, s.94, 154-156 (1 semai, 1 güzelleme, 2 koşma)
- S.Nüzhet Ergun: (TŞ/C. 3. cüz 83) İstanbul 1943, s.1265-1269 (10 semai, 11 koşma)
- Pertev Naili Boratav/Halil Vedat Fıratlı: İzahlı Halk Şiiri Antolojisi, Ankara 1943, s.245-250, (1 semai, 6 koşma)
- Ali Saraçoğlu: Bozkır mecmuası, 1944 (1 semai, 3 koşma)
- Ali Saraçoğlu: Vakit gazetesi, İstanbul Eylül 1946, (3 semai, 4 koşma)
- Ahmet Caferoğlu: (AİAD) İstanbul 1951, (Erciş ve Van derlemeleri içinde 6 semai, 11 koşma)
- Vasfı Mahir Kocatürk: Şiir Defteri, 2. bs. Ankara 1956, s.86-93 (3 semai, 7 koşma)
- Ali Saraçoğlu (TD) Ankara (4) 1955, s.418-428 "Kısa Notlarla Ercişli Emrah" (6 semai, 8 koşma)
- Vehbi Cem Aşkun: (TD), Ankara, 6.1955 "Bir Konuşma" başlıklı yazı.
- Ali Saraçoğlu: (TD), Ankara, 8.1958, s.550-554 (dörtlükler, 2 semai ve 3 koşma).

- Najat Birdoğan: (TD), Ankara, 12.1961, s.174-176 (dörtlükler ve 1 koşma)
- Nejat Birdoğan: (TFA), İstanbul, 10.1962, s.2869-2872 (dörtlükler ve 1 semai)
- M.Fahrettin Kırzıoğlu: (TD), Ankara, 9.1963, s.801-806 (1 semai, 3 koşma).
- Vasfi Mahir Kocatürk: (SŞA), 1963, s.206-213 (5 semai ve 10 koşma).
- M.Fahrettin Kırzıoğlu: (TD), Ankara, 1.1964, s.213-217 (1 semai, 4 koşma, güzelleme, destan).

Ercişli Emrah'a ait çalışmaların ve yayınların bir bölümünü Köprülü de bilmektedir:

"...Erzurumlu Emrah'a ait bibliyografya bilgisinden sonra (....) Ercişli Emrah'a ait neşriyattan da kısaca bahsetmeyi faydalı buluyoruz: Murat Uraz, Halk Edebiyatı 1933, s.98, 131 –Ali Rıza, Gaziantep Şairleri, Halk Bilgisi Haberleri mec.nu. 79, Nisan 1938 –Fethi Tevetoğlu, Ercişli Emrah, Yücel Mec.Mayıs 1938 (Bu makalede Selbi Han hikâyesine dair tafsilat vardır.) – Faiz Demiroğlu, Ercişli Emrah, Köy Postası, nu111, Ekim 1953 –Ali Birdoğan, Ercişli Emrah Üzerine, Türk Folkloru Araştırmaları, nu.159, Kasım 1962. Ayrıca bk. Anlatan: Âşık Kemal, Yazan: M.Uraz, Resimli Halk Hikâyeleri –Emrah ile Selvi, İst.Bozkurt Matbaası, 1937"[51]

Köprülü'nün "bibliyografya bilgisi"nde adı geçen "Ali Birdoğan" adında bir araştırmacı yoktur. Köprülü'nün Ali Birdoğan adına bağladığı yazı, Nejat Birdoğan'ındır. Ali Birdoğan-Nejat Birdoğan karışıklığı, Köprülü'nün "Ercişli Emrah'a ait neşriyattan kısaca bahsetmek" istemesinden kaynaklanmış olmalıdır.

M.Fuad Köprülü'nün 1929 yılında, "Bir başka Emrah"ın dediği, Ercişli Emrah'ın şiirlerini, "Türk Sazşairleri" adlı kaynak kitabının 1940 basımında olduğu üzere, 1965'de yapılan "Düzeltme ve İlavelerle İkinci Basım"nda da Erzurumlu Emrah'a mal ederek yayımlaması, "1929'daki görüşünden vaz geçmesi, pek çok antoloji sahibine kurulmuş bir tuzak olmuştur."[52]

Erzurumlu Emrah'ı, M.Fuad Köprülü'den olduğu gibi kopya eden Orhan F.Köprülü de "Türk Kılasikleri..." adlı kitabında[53] M.Fuad Köprülü'nün tutumunu sürdürmüştür. Orhan F.Köprülü'nün tutumu ve yöntemi de yanlıştır. Köprülü'lerce dirençle sürdürülen bu yanlış tutum, Türk sazşiiri, Türk sazşairleri ve Ercişli Emrah adına kınanacak bir olgudur.

Eflâtun Cem (Güney)'in ve Prof.Dr. M.Fuad Köprülü'nün etkisinde kalan Vehbi Cem Aşkun da, başlangıçta Ercişli Emrah ve "Emrah ile Selvi Han/... Selbihan" hikâyesi üstüne çelişkili savlar öne sürmektedir.

"Halk edebiyatında iki meşhur Emrah vardır... Bu iki Emrah yekdiğerine o kadar karışmış ki, birisini diğerinden ayırmak haylı zor. Yalnız bu ayrılığı belirten tek vesika Âşık Kemalî'den derlenen Emrah ile Selvi adlı hikâyedir.

Bunda da yine bir çok koşmalar Emrah'dan alınmıştır. Yalnız bazı parçalar bizim Emrah'ın değildir. Bu hikâye aşağı yukarı Emrah'ın hayatıdır. Bu bakımdan Erzurumlu Emrah'la münasebeti yok demektir. Bununla beraber Emrah'ın olması ihtimali de kuvvetlidir. Zira Ercişli Emrah'a izafe edilen koşmaların çoğu bizce malum Emrah'a aittir. Sadeddin Nüzhet'in antolojisine aldığı ve Ercişli Emrah'a mal ettiği koşmaların bir kısmı şeksiz, şüphesiz Erzurumlu Emrah'ındır."[54]

Aşkun, başlangıçta Emrah'lar sorununu ve "Emrah ile Sevi Han/...Sebihan" hikâyesini iyice karıştırmıştır. Pertev Naili Boratav, Muhan Bali ve Saim Sakaoğlu, Akşun'daki çelişkileri işaretlemişlerdir.[55]

Aşkun'da çelişkiler iç içedir:

- "Birini diğerinden ayırmak zordur..."
- "Bu ayrılığı belirten tek vesika... Emrah ile Selvi hikâyesidir."
- "Bu hikâye aşağı yukarı Emrah'ın[56] hayatıdır. Bu bakımdan Erzurumlu Emrah'la münasebeti yok demektir."
- "Bununla beraber Emrah'ın[57] olmak ihtimali de kuvvetlidir."
- "Bu hikâye divan şairlerinin meşhur mesnevilerinin bir özetinden başka bir şey değildir."[58]
- "Vanlılar istedikleri kadar Selvihan hikâyesini kendi meçhul Emrahlarına mal etsinler. Biz bizim Emrah'ın Selvican hikâyesini yazacağız"[59]
- "Halk Edebiyatında iki meşhur Emrah vardır..."
- "Bu hikâye tamamen bizim Emrah'ın[60] malıdır."[61]

Vehbi Cem Aşkun'un "Bizim Emrah" olarak andığı âşık Erzurumlu Emrah'tır.

Vehbi Cem Aşkun, aynı parçada iç içe süregiden tümcelerde Emrah ile Selvi hikâyesi için bir yandan: "Erzurumlu Emrah'la Ercişli Emrah ayrılığını belirten tek vesikadır/ Aşağı yukarı Ercişli Emrah'ın hayatıdır./Erzurumlu Emrah'la münasebeti yoktur" derken, hemen dönerek: "bununla beraber" bu hikâyenin Erzurumlu Emrah'ın olması "kuvvetli ihtimalinden" de söz edebilmekte, dahası, "... Bu hikâye tamamen bizim Emrah'ın malıdır" diyebilmektedir.

Bunlar, Vehbi Cem Aşkun'un 1942 yılındaki yargılarıdır. Daha sonra Aşkun, Ali Saracoğlu'nun Ercişli Emrah'a ilişkin bir yazısı[62] üstüne, Ercişli Emrah konusuna bir kez daha dönecek, konuyu: "Talihsiz şair" olarak nitelendirdiği Ercişli Emrah'a karşı daha hakça yaklaşımla, bir fikir adamına yaraşır açıklıkla bir kez daha irdeleyecektir.[63]

"1942'de yayınladığım bu kitap, Emrah Seçme Şiirler ve Selvican hikâyesi adını taşımaktadır. Bilmem ki böyle bir yayında fazla bir özellik aranır mı?"

"Bir şair hakkında kesin bir hükme varabilmek için onu çok iyi incelemek gerekir. Ercişli Emrah üzerinde hiç işlemedim."

"Bu iki Emrah bir birine çok karışmıştır. Hatta bu konuda rahmetli Sadettin Nüzhet Ergun'la bir de tartışmamız vardır. O da Ercişli Emrah'ın hayranlarındandı... Ona sağlığında verdiğim bir sözü tutarak, Emrah adlı kitabımın ikinci baskısında Ercişli ile karıştırılan koşmaların hiç birisini almadım... Bu defa ki çalışmamda bir çok hataları da düzelttiğimi sanıyorum."[64] (s.571)

"Erzurumlu Emrah gibi Vanlı Emrah üzerinde de büyük bir himmete ihtiyaç vardır. Bu talihsiz şaire ait yazılanlar bir makale konusu olmaktan ileriye geçemedi."

"...Erciş'ten , Sivas'a kadar olan uzaklık dikkate alınırsa, Selvican hikâyesinin hafızadan hafızaya geçe geçe uğradığı değişiklik elbette tabii görülür sanırım."[65] (s.572)

Ercişli Emrah konusunda Eflâtun Cem Güney'in ve Prof.Dr.M.Fuad Köprülü'nun yanlışta direnmelerine karşın, Vehbi Cem Aşkun'un yanılgılarını açık yürekle ortaya koyması erdemli bir davranış olmuştur.

Esme seher yeli esme
Değer tellere tellere
Bozulsun düşmanın fendi
Düşsün ellere ellere

Yardan ayrılan yüz gülmez
Sayrı olan özün bilmez
Yar adını desem olmaz
Düşer dillere dillere

Emrah'ım da okur yazar
Hak kelamın kimler bozar
Ayna almış zülfün düzer
Benzer güllere güllere

[Erciş Yaygın Metin:
1.3 Bozulur fikrimin bendi
Akar éllere éllere]
(8-a)

KISALTMALAR
BİRİNCİ BÖLÜM

(AİAD)	Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler
(BHSŞE)	Büyük Halk ve Saz Şairi Emrah
(EE)	Ercişli Emrah
"Ercişli Emrah ....."/	
(EESHH...."	Ercişli Emrah ile Selbihan/Selvi Han Hikâyesi, Varyantların Tesbiti ve Halk Hikâyeciliği Bakımından Önemi (Dr.Muhan Bâli)
(Erz.Emr.)	Erzurumlu Emrah
(Erz.Şa.)	Erzurum Şairleri
(HBH)	Halk Bilgisi Haberleri
(HEA)	Halk Edebiyatı Antolojisi
(SŞA)	Saz Şiiri Antolojisi
(ŞD)	Şiir Defteri
(TDD)/(TD)	Türk Dili Dergisi
(TFA)	Türk Folklor Araştırmaları Dergisi
(TFAY)	Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı
(TŞ) (TŞ-3)	Türk Şairleri /Türk Şairleri (3.cilt)
(TSŞ)	Türk Sazşairleri (Prof.Dr.M.F.Köprülü)
(TSŞ-III)	Türk Sazşairleri (3.cilt)
(I.UTFKB/II.HE)	I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, II.cilt, Halk Edebiyatı.

BİRİNCİ BÖLÜMLE İLGİLİ NOTLAR

[11] Hikmet Dizdaroğlu. "Öykü Kahkamanı ve Sazşairi Ercişli Emrah", Türk Folklor Araştırmaları, Mart 1975, Sayı 308, s.7254.

[2] Saim Sakaoğlu: Ercişli Emrah, Ankara 1987, s.4-5 (ayrıca bakınız: s.7)

[3] Seçme Halk Şiirleri, Türk Halk Bilgisi Derneği neşriyatı, sayı 2, Ankara 1928. [Dedim-Dedi'li bu koşma bizde 73 numaradadır. Şiirdeki değişmeler ve yayım dizini için lütfen "Şiirlerin yayım Dizini ve Kaynaklar Üstüne Açıklamalar" bölümümüze bakınız.]

[4] Muhan Bâli: Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesi, Varyantların Tesbiti ve Halk Hikâyeciliği Bakımından Önemi, Ankara 1973, s.19.

[5] Ali Saracoğlu. "Türk Halk Şiirinde Ercişli Emrah Gerçeği ve Emrah ile Selbihan Hikâyesi", I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C.II, Halk Edebiyatı, Ankara 1976, s.295.

[6] Ziyaeddin Fahri (Fındıkolu): Erzurum Şairleri, "Emrah" s.72/İstanbul 1927.
Zizaeddin Fahri, Kastamonu şeyhlerinden Çörekçizade Lütfi Efendi'nin:

"Lütfi'ya arz-ı hulus etmek değil bunda murat
Hasbihal ettikçe yâre eylerim izhar-ı âşk"

Gazeline Erzurumlu Emrah'ın yazdığı nazire ile ilgili alt açıklamada: "Burada bil vesile şu noktayı da zikredelim" girişiyle Vanlı (Ercişli) Emrah'dan söz açmaktadır. Ancak, Ziyaeddin Fahri, bu vesilenin ne olduğunu: Lütfi Efendi'nin gazeli ile Ercişli Emrah arasında kurduğu ilişkinin nedenini açıklamamaktadır.

[7] Saim Sakaoğlu: Ercişli Emrah, Ankara 1987, s.5

[8] Eflâtun Cem (Güney): Erzurumlu Emrah, Sivas 928 (1928).

[9] Prof. Dr. Köprülüzade, Mehmet Fuat: XIX. asır Saz şairlerinden Erzurumlu Emrah, İstanbul 1929

[10] Eflâtun Cem Güney: (Erz.Emr.) Sivas 928 (1928).

[11] a) Eflâtun Cem (Güney): Aynı eser, s.10
b) Saim Sakaoğlu: (EE), Ankara 1987, s.6.
"Eflâtun Cem Güney, Sivaslı olması ve hikâyenin Sivasta anlatılmasına bağlı kalarak, Emrah'ın bir cephesini Sivasa mal edivermekte...dir."

[12] Muhan Bâli: (EESHH...) Ankara 1973, s.20.

[13] Saiın Sakaoğlu: (EE), Ankara 1987,s.6-7.

[14] Eflâtun Cem: (Erz.Emr.), Sivas 928 (1928), s.'-5 (Bir Kaç Söz)

[15] Ali Saracoğlu: (I.UTFK Bildirileri-Il/HE) 1976, s.300.

[16] Eflâtun Cem: (Erz.Emr.) Sivas 928 (1928), s.9 (Hikâyeyi Erzurumlu Emrah'a bağlayan metin ve alt açıklama.)

[17] Eflâtun Cem Güney ve Çetin Eflâtun Güney: (Erz.Emr.) İstanbul 1950/1955/1975, s.11//Bakınız: Eflâtun Cem, 928 (1928), s.9.

[18] Eflâtun Cem: (Erz.Emr.) 928, s.27//1950/... s.25.

[19] Eflâtun Cem: Aynı eser, aynı sayfalar.

[20] Vehbi Cem Âşkun: Büyük Halk ve Sazşairi Emrah, Sivas 1942, s.100

[21] Cahit Öztelli: "Ercişli Emrah Üzerine Çalışmalar", (TFAY-1976), Ankara 1977, s.161.

[22] Prof.Dr. Köprülüzade, M.Fuat: (Erz.Emr.) İstanbul 1929.
[23] Ziyaeddin Fahri (Fındıkoğlu): Erzurum Şairleri, İstanbul 1927, s.72.
[24] Eflâtun Cem (Güney): (Erz.Emr.), Sivas 928 (1928), s.10.
[25] Prof.Dr.Köprülüzade, M.Fuat: (Erz.Emr.), İstanbul 1929, "Lâhika I", s.25.
[26] Prof.Dr. M.Fuad Köprülü: Türk Sazşairleri/Antoloji C.III. "XIX.-XX.asırlar/Erzurumlu Emrah/İstanbul 1940, s.593-640. (Bölümde yer alan şiirlerin arasında daınık olarak.)
[27] Ali Saracolu: (TD), Nisan 1955, Sayı 43, s.421.
[28] Prof.Dr. M.Fuad Köprülü: (TSŞ-III), İstanbul 1940, "Lâhika I", s.25-27.
[29] Prof.Dr.M.Fuad Köprülü: Aynı eser, s.31/"Zeyil".
[30] "Prof.Dr. M.Fuad Köprülü: Aynı eser, "Lâhika I", s.25-27.
[31] "Türk Sazşairleri III" İstanbul, 1940'da (s.955): "Erciyaşlı Emrah" olarak yazılıdır. Kitabın ikinci basımında (Ankara 1965, s.721-722), Ercişli Emrah olarak düzeltilmiştir.
[32] Prof.Dr.M.Fahrettin Kırzıoğlu.
[33] Prof.Dr. M.Fuad Köprülü: (TSŞ-III), İstanbul 1940, s.955. (Lütfen Bakınız☺
I-Ali Saraçoğlu, a)"Ercişli Emrah" Bozkır/Eskişehir, sayı 6, s.14/ b)Vakit gazetesi, İstanbul, 7 Eylül 1946, sayı 10384 / c)"Türk Halk Şiirinde Ercişli Emrah Gerçeği ve..." (I.UTFK-Bildirileri-II)Ankara 1976, s.297.
II-Saim Sakaoğlu: (EE), Ankara 1987, s.14.
[34] Prof.Dr. M.F.Köprülü: (TSŞ/İkinci Basım), Ankara 1965, s.722/Ali Saraçoğlu: (I.UTFK-Bildiriler II)Ankara 1976, s.297-298 /Saim Sakaoğlu: (EE), Ankara 1987, s.14.
[35] Türk Sazşairleri I II/1940'da (s.955)"Erciyaşlı Emrah" olarak yazılıdır. Kitabın ikinci basılışında (Ankara 1965, s.721-722) Ercişli Emrah olarak düzeltilmiştir.
[36] Prof.Dr. M.Fuad Köprülü: Türk Sazşairleri,
a) III. İstanbul 1940, s.955-956.
b) İkinci Basım, Ankara 1965, s.722.
-Saim Sakaoğlu: (EE), Ankara 1987, s.14
[37] Saim Sakaoğlu: Aynı eser, s.14
[38] Prof.Dr. Köprülüzade M.Fuat: (Erz.Emr.), 1929, s.27.
[39] Prof.Dr. Köprülüzade M.Fuat: Aynı esen, s.29.
[40] Muhan Bâli: "Ercişli Emrah..." Ankara 1973, s.22.
[41] Erzurumlu Emrah.
[42] Prof.Dr.M.Fuad Köprülü: (TSŞ/İkinci Basım) Ankara 1965, s.722/(TSŞ III) İstanbul 1940, s.956.
[43] Erzurumlu Emrah.
[44] Prof.Dr.M.Fuad Köprülü: (TSŞ/İkinci Basım) Ankara 1965, s.722.
[45] Lütfen bakınız: Ali Saracoğlu, 1976, s.297-298// Saim Sakaoğlu, (EE), 1987, s.14.
[46] Saim Sakaoğlu, (EE), 1987, s.12.
[47] Prof.Dr. M.Fuad Köprülü: (TSŞ III) 1940, s.595/(TSŞ/İkinci Basım) 1965, s.722.
[48] Saim Sakaoğlu: (EE), 1987, s.13.
[49] Saim Sakaoğlu: Aynı eser, s.14.

[50] a) Murat Uraz: Emrah ile Selvi /Değerli halk şairi Emrah'ın âşk macerasıdır/İstanbul, 1937.
b) Hakiki Ercişli Emrah ile Selvi Hikâyesi, İstanbul 1960 ve 1970 basımları.
[51] Ya-Kuş (Yakup Kuşçuoğlu): "Bizim Emrah/Emrah ile Selbi" Van gazetesi, Van 1939 (tefrika)/Van Yeniyurt gazetesi 1940 (tefrika)
[52] Ali Rıza Yalgın: "Ercişli Emrah", Türksözü gazetesi, Adana 1940 (tefrika)
[53] M.Fuad Köprülü: (TSŞ/Düzeltme ve İlavelerle İkinci Basım) Ankara 1965, s.724.
[54] Saim Sakaoğlu. (EE)Ankara 1987, s.14.
[55] Orhan F.Köprülü: Türk Klâsikleri/Yunus Emreden Âşık Veysel'e. 3.cilt, Dösar-İstanbul 1974, "Erzurumlu Emrah" bölümü s.239-279.
[56] Vehbi Cem Âşkun: Büyük Halk ve Sazşairi Emrah, Sivas, Kâmil Matbaası 1942, s.99.
[57] a) Pertev Naili Boratav: Hak Hikâyeleri ve Halk hikâyeciliği, Ankara 1946, s.114 (alt açıklama).
b)Muhan Bâli: Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesi ... Ankara 1973, s.21.
c) Saim Sakaoğlu: (EE) Ankara 1987, s.15-16
[58] Ercişli.
[59] Erzurumlu.
[60] Vehbi Cem Âşkun: (BHSŞE) Sivas 1942, s.99.
[61] Vehbi Cem Âşkun: Aynı eser, s.100.
[62] Erzurumlu Emrah.
[63] Vehbi Cem Âşkun: (BHSŞE) Sivas 1942, s.101.
[64] Ali Saracoğu: (TD), 4.1955, Sayı 43, s.418-428.
[65] Vehbi Cem Âşkun: (TD), 6.1955, "Kısa Notlarla Ercişli Emrah Üzerine Bir Konuşma", s.571-572.

İKİNCİ BÖLÜM
YURT DIŞINDA YAPILAN İLK YAYINLAR:

I-SELMAN MÜMTAZ'DA EMRAH

Yurt dışında Emrah'tan söz eden ilk araştırmacı Selman Mümtaz'dır. Selman Mümtaz, "Azerbaycan Edebiyatı/Él Şairleri" adlı güldestesinin birinci cildinde "Abdal" ve "Han Hemrah" adlarına iki şiir yayımlamıştır.[1]

"Abdal" tapşırmalı (mahlaslı) deyiş dört bağlam (hane)dır.

Bahar fesli yaz ayları gelende

dizesi ile başlayan deyişin dördüncü (sonuncu) bağlamında "Abdal" tapşırması ie birikte "Selmi ve Emrah" adları da geçmektedir. Sonuncu bağam şöyledir:

Âşık Abdal alsa ele sazları
Dolar çövresine Gence gızları
Çekti Selmi(si)nin ala gözleri
Emrah'ın köksüne yahşı dağları

Burada geçen "dağ" kızgın demirle vurulan damgadır.

Bu deyiş, ülkemizde "Sahat Çukuru" güzellemesi Sahat Çukuru destanı olarak bilinen yaygın deyişin bir değişkesi (varyantı)dir. Selvi –Selbi adı, "Selmi" yazılışındadır.

[Sahat Çukuru güzellemesi bizde 80 numaradır. Bu güzelleme-destanın değişkeleri (varyantları) için 'Şiirlerin yayım dizini ve kaynaklar üstüne açıklamalar' bölümümüzde ayrıntı bigi vardır.]

Seman Mümtaz'ın "Hemrah" adına "Han Hemrah tapşırması ile "Kal indi" başlığı altında yayımladığı koşma dört bağlamdır.[2]

Bir seferim düştü garip illere
Kal Selminaz gözü yaşlı kal indi
Ah çeküben bakaçaksın yollara
Kal Selminaz gözü yaşlı kal indi

Men bilirem hansı dağda lâlesen
Gülü koydun Hemrah oldun ala sen
Koymanam ki gözü yaşlı kalasan
Kal Selminaz gözü yaşlı kal indi

Gice gündüz hasretinden ölürem
Guvas olup deryalara dalıram
Vade koydum yedi yıla gelürem
Kal Selminaz gözü yaşlı kal indi

Arılıkta kızıl gülden arısan
Hak da bilir bizim bahçe barısan
Yüz ıl kalsan Han Hemrah'ın yarısan
Kal Selminaz gözü yaşlı kal indi

Ġal İndi
Bir seferim düşdi ġerib illere
Ġal Selminaz gözi yaşlı ġal indi
Ah çeküben bahacaġsan yollara
Ġal Selminaz gözi yaşlı ġal indi

Men bilirem hansı dağda lalesen
Güli ġoydun Hemrah oldun alesen
Ġoymanam ki gözi yaşlı ġalasan
Ġal Selminaz gözi yaşlı ġal indi

Gice gündüz hasretinden ölürem
Guvas olub deryalara dalıram
Ve'de goydım yédi ıla gelürem
Ġal Selminaz gözi yaşlı ġal indi

Arılıgda ġızıl gülden arısan
Haġ da bilir bizim bağça barısan
Yüz ıl ġalsan Han Hemrah'ın yarısan
Ġal Selminaz gözi yaşlı ġal indi 2
[Selman Mümtaz, (AEEŞ/I), Bakû 1927, s.341]

Emrah ve Selvi adları bu parçada, Emrah ile Selvi/... Selbihan hikâyesinin Türkmen kolu saydığımız "Sayad-Hemrah" destanına uygun bir biçime: "Hemrah", "Han Hemrah" ve "Selminaz"a dönüşmüştür.

Bu parçayı daha sonra Ehliman Ahundov da "Emrah" hikâyesine bağlı olarak yayımlamıştır.[3] Ehliman Ahundov'da deyiş: "Emrah'ın, Sayad Peri'nin dalınca (=ardınca) gétdiği sabah, Selbihan'a söylediği" ayrılık türküsüdür.

"Yüz il galsa Han Emrah'ın yarısan

Ġal Selbinaz göz üyaşlı ġal indi"(3)

Salman Mümtaz'da Selminaz ve Han Hemrah olan adlar, Ehliman Ahundov'da "Selbinaz" ve "Han Emrah"dır.

Bu deyiş, Türkmen "Sayad-Hemrah" destanında da vardır. Bu destanda:

"Gitdi gitdi menziline yitüşdi
Kal maralım serv-i niyazım kal indi"[4]

beytiyle başlamaktadır. Meclisi (söyleniş nedeni) Ehliman Ahundov'la, bağlama dizeleri (dönerayakları) Selman Mümtaz ve Ahundov'la benzerdir. Mümtaz ve

Ahundov'un yayımladıkları deyişle, Sayad-Hemrah destanındaki deyişin içerik benzerlikleri yoktur. Tapşırma bağlamı (âşıkın adının geçtiği bağlam) Türkmen Kolu hikâyede:

"Âşık Hemra düşdi aşkın yolma
Sunalar gark oldı aşkın göline
Baş koymışım Han Sayad'ın iline
Kal maralım serv-i niyazım kal indi"(4)

biçimindedir. Türmen "Sayad-Hemrah" destanı Türkiye Türkçesiyle yayımlanmamıştır.

Azerbaycan Edebiyatı Él Şairleri –I" de, Ercişli Emrah'ın ikisi "Keşişoğlu" ve "Mina" adlarına, biri de söyleyenleri bilinmeyen (lâedri) şiirler arasında olan, üç deyişi daha vardır. Bunlardan:

"Terlen kuşun itirmişem araram

Görim bu dağların harasındadır?[5]

beyti ile başlayan şiir (s.248), "Keşişoğlu" adınadır. [Bu parçanın Anadolu/Erciş/değişkesi (varyantı) bizde 137 numaradadır. Bu konu için "Şiirlerin Yayım Dizini ve Kaynaklar Üstüne Açıklamalar" bölümümüze bakınız.]

"Mina" adına, "Ġırmızı" başlığı altında yayımlanan ve:

"Bizim bağda bir çüt suna séyrédir

Başı yaşıl ayaġları ġırmızı"

beyti ile başlayan koşmayı[6] Ehliman Ahundov, değişik zamanlarda Emrah adına yayımlamıştır.[7] Ülkemizde çok bilinen, değişkeleri (varyantları) Ercişli Emrah'la birlikte Karacaoğlan ve Köroğlu adlarına da yayımlanmış olan bir şiirdir. [Bu şiir bizde, 82 numaradadır. "Şiirlerin Yayım Dizini ve Kaynaklar Üstüne Açıklamalar" bölümümüzde bu şiirle ilgili, ayrıntılı bilgi vardır.]

Selman Mümtaz'ın "Azerbaycan Edebiyatı Él Şairleri –I'de, söyleyeni bilinmeyen şiirler arasında, "sévdigim başlığı altında yayımladığı:

"Ġerib yérde yad illerde sévdiğim

Didem ġan-yaş töker dilim dad éyler"

beyti ile başlayan koşma[8] da Ercişli Emrah'ındır. [Bu şiir bizde, 135 numaradır. Şiirlerin Yayım Dizini ve Kaynaklar Üstüne Açıklamalar" bölümümüzde bu şiire ilişkin, ayrıntılı bilgi vardır.]

Yurt dışında "Emrah" adını "Hemrah"a dönüştürerek, ikinci kez şiir yayınlayan yine Selman Mümtaz olmuştur.[9]

"Azerbaycan Edebiyatı Él Şairleri" güldestesinin ikinci cildin de, "Hemrah" başlığı altında, ikisi "Hemrah" tapşırmalı (mahlaslı), üç parça daha yayımlayan Selman Mümtaz'da "Hemrah"ın kimliği ve şiirlerin alındıkları kaynaklar üzerine yine bilgi yoktur.

"Azerbaycan Edebiyatı Él Şairleri –II"de, Selman Mümtaz'ın "Kimdi" başlığı altında yayımladığı birinci parça üç bağlamdır.[10] Âşık'ın adının geçtiği tapşırma (ad) bağlamı yoktur. Selminaz adı üçüncü bağlamda geçmektedir:

3.3 "Bu gelen ses Selminazın sesidi"

Sıradan bir hikâye şiiridir. Ehliman Ahundov'un yayımladığı Emrah destanında da vardır. Ahundov'un yayımladığı parçada da Emrah'ın adı geçmemektedir. Parça, üç bağlamdır. Selminaz, Ahundov'da Selbinaz olmuştur:[11]

3.3 "Bu gelen ses Selbinaz'ın sesidi"

Bu parça ile benzeş (müşabih) bir deyişi de, Emrah adına Himmet Elizade yayımlamıştır.[12] Üç bağlamdır. Üçüncü bağlamda ozanın adı geçmektedir:

3 "Tifil Emrah Selbi sévdi usandı
Doğru goydu eyri söze inandı
Pervane tek canım odlara yandı
Zalım ana dur gör ağlayan kimdi?"

Selman Mümtaz'ın "Peri" başlığı altında, Hemrah adına yayımladığı ikinci parça[13]da özelliği olmayan, sıradan bir hikâye şiiridir. Beş bağlamdır. Selman Mümtaz'dan sonra Ehliman Ahundov da bu parçayı Emrah adına yayımlamıştır.[14] Nejat Birdoğan ve Nizamettin Onk'un, Iğdırda, Sucu Kamber Aray'dan, Ercişli Emrah adına derledikleri (1958), üç bağlamlı, yayımlanmamış, benzeş bir koşma da vardır.

İki kaynakta da şiirin dili ağır, biçemi zayıftır. Kaynaklardaki ilk beyitler şöyledir.

Mümtaz/Ahundov:

1.1 "Seraser serinde müresse külâh
1.2 Siyah pirehensen simi ten peri"

Birdoğan/Onk:

1.1 "Növreste gül mücerre-i serâser
Bir siyah pünhandır sim-i zer Peri"

Selman Mümtaz'ın "Azerbaycan Edebiyatı Él Şairleri –II" adlı güldestesinde yayımladığı üçüncü Ercişli Emrah parçası "Dönen Dégilem" başlıklı koşmadır.[15]

Bu koşmayı, sonraki yıllarda Ehliman Ahundov Emrah adına yayımlamıştır.[16] Parça Ahundov'da Emrah destanındadır. Üç bağlamdır. Ahundov koşmanın bir benzeşini onyedi yıl sonra "Kurbanî" adına yayımlamıştır.[17] [Bu koşma bizde 99 numaradadır. "Şiirlerin Yayım Dizini ve Kaynaklar Üstüne Açıklamalar" bölümümüzde ayrıntılı bilgi vardır.]

II- HİMMET ELİZADE'DE EMRAH:

"ÉL Edebiyatı Nümuneleri/Azerbaycan Aşığları –II" adlı güldestesinde, Himmet Elizade, bir bölüm ayırdığı Emrah'ı: "yaşamına dair doğru bilgi olmayan bir âşık" olarak sunmaktadır.[18] Elizade'nin Emrah üzerine söyledikleri çok kısadır:

> "Âşık Emrah vaktile çok meşhur bir él âşıkı olmuştur. Onun baresinde dürüst bir melumat yokdur. Yalnız başkaları gibi adına bezi nağıllar vardır. Âşık Emrah'ın nağılı son derece heyati ve şirindir. Elimize géçen parçalarını éynile yazdığ"[19]

Güldestesinde Emrahın: "Bu gün bir terlen görmüşem/ Bahır cennet sarayından// Ġaşı-gözü ġaralının-Dad elinden dad elinden //Ay cemaat neyin de'yim- Bir ġeddi bala Selbi'nin/ Uca uca dağ başından/ Yar seni görmege geldim// beyitleriyle başlayan dört semaisini ve "Yatmış idim geldi girdi döşüme/ Zalım ana dur gör ağlayan kimdi// Töhfesi gül olar kâmil bağbanın/ Gönül zenehdanda o hala düşmüş// Didelerden göz yaşını süzersen/ Söyle sevdiciğim ne üçün ahı// Göç göç olub gelir Bağdad élinden/ Göçün bölük-bölük bölündü durnanı// Bahar fesli yaz ayları gelende/ Öter bizim yérin ġazalağları// Ellerin ġurusun bedesil horyad/ Sana kimler dédi üz benefşeni" beyitleriyle başlayan altı koşmasını yayımlayan Himmet Elizade, şiirleri aldığı kaynakları göstermemiştir.

Selman Mümtaz ve Himmet Elizade'den sonra "Emrah Destanları"nın ve Emrah adına söylenen şiirlerin derlenme ve yayımlanmalarında, özellikle Ehliman Ahundov ve M.H.Tehmasib'in önemli emekleri olmuştur.

Yarı çöl kalmış İrevan
Sana konup göçmedim mi
Eli kuşlu beyler ile
Sende yiyip içmedim mi

Sağından atladım ata
Didar kaldı kıyamata
Türlü nan döküp somata
Ağır sufra açmadım mı

Bülbül uzak düştü güle
Daha elim yetmez ele
Emrah'ım Selbi'nen bile
Gelip senden geçmedim mi
(20/I)

Kullanılan Kısaltmalar

İkinci Bölüm

(AA-II)	Él Edebiyatı Nümuneleri/ Azerbaycan Aşığları, II. Kitap (Himmet Elizade)
(AD-3)	Azerbaycan Dastanları, 3. Kitap. (Ehliman Ahundov/M.H.Tehmasib)
AEÉŞ-I)	Azerbaycan Edebiyatı Él Şairleri, I.kitap. (Selman Mümtaz)
AEÉŞ-II)	Azerbaycan Edebiyatı Él Şairleri, II. Kitap (Selman Mümtaz)
AFA-I	Azerbaycan Folkloru Antologiyası, I. Kitap (Ehliman Ahundov)
(AFA-II)	Azerbaycan Folkloru Antologiyası, II. Kitap. (Ehliman Ahundov)
(AHYÖ)	Azerbaycan Halk Yazını Örnekleri. (E.Ahundov /Semih Tezcan)
(EE)	Ercişli Emrah. (Doç.Dr.Saim Sakaoğlu)
(EESHH...)	Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesi Varyantların Tesbiti ve Halk Hikayeciliği Bakımından Önemi. (Dr. Muhan Bali)
(SH)	Sayad-Hemrah Dastanı. (Kabus Neşriyatı, Tarihsiz. Destan'ın Nur Mehmed Bahşaî'nin yardını ile saptandığı yıl 1347)

İKİNCİ BÖLÜMLE İLGİLİ NOTLAR

[1] Selman Mümtaz: Azerbaycan Edebiyatı Él Şairleri –I, Baku 1927.
a) Abdal, s.11/ "Bahar fesli yaz ayları gelende"
b) HEmrah, s.341/ "Gal İndi"
Şairlerle ilgili bilgiler ve dizin bölümünde:
a) Abdal, s.386, sıra 4/ "Doğulan yer" bilinmiyor."
b) HEmrah, s.395, sıra 274/ "Doğulan yer bilinmiyor"

[2] a) "Selman Mümtaz (s.395), Türkçe olan âşıkın adını Farsçadan bozma sanarak HEmrah kılığına sokmuş ve yeri malum değil demiştir. Halbuki derlenen her iki parçada da doğru olarak Emrah diye geçmektedir." (M.Fahrettin Kırzıoğlu, "Emrah ile Selvi'deki Revan Üzerine Deyişler- I"/Türk Dili Dergisi, Eylül 1963, s.802.)
b) Dr. Muhan Bâli: "Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesi, Varyantların Tesbiti ve Halk Hikâyeciliği Bakımından Önemi", Ankara 1973, s.20.
c) Doç.Dr.Saim Sakaoğlu: Ercişli Emrah, Ankara 1987, s.60.
d) Bizim notumuz:
Selman Mümtaz'ın "Abdal" adına sunduğu (s.11), "Âşık Abdal" tapşırmalı (mahlaslı) parçanın dördüncü bağlamının (hanesinin) son dizesinde "Emrah" adı da geçmektedir.
"HEmrah" adı altında sunulan, "Gal İndi" başlıklı parçada (s.341), tapşırma (mahlas) M.Fahrettin Kırzıoğlu'nun yazdığı üzere Emrah değil, "Han HEmrah" dır.
Bu deyişin ikinci bağlamının:
"Güli goydun hEmrah oldun alesen"
dizesinde geçen hEmrah (yoldaş, arkadaş) sözcüğü Selman Mümtaz'a Emrah adını "HEmrah" olarak algılatmış olabilir. Emrah adının "Han HEmrah"a dönüşmesinde, Selman Mümtaz'ın açıklamadığı kaynağının, ya da "Sayad-HEmrah" destanının etki payı da düşünülmelidir.

[3] a) Ehliman Ahundov: Azerbaycan Folkloru Antologiyası –II, Baku 1968, s.103.
b) Ehliman Ahundov/Semih Tezcan: Azerbaycan Halk Yazını örnekleri, Ankara 1978, s.291.

[4] Sayad-HEmrah (Destanı), Kabus Neşriyatı, Kümbed Kavus, Tarihsiz. Destanın "Nur Mehmed Bahşaî'nin yardımı ile ele salındığı yıl: 1347", s.6-7.

[5] Selman Mümtüz: (AEÉŞ-I), Baku 1927, s.248/"Harasındadır?".

[6] Selman Mümtaz: aynı eser, s.323/ "Gırmızı"

[7] a) Ehliman Ahundov/ M.H.Tehmasib: Azerbaycan Dastanları-3, Bakı 1967, s.81.
b) Ehliman Ahundov: (AFA-II), Bakı 1968, s.117.
c) Ehliman Ahundov/Semih Tezcan: (AHYÖ) Ankara 1978 s.303-304.

[8] Selman Mümtaz: (AEÉŞ-I), Baku 1927, s.366/ "Sévdiğim"

[9] Selman Mümtaz: (AEÉŞ-II), Baki 1928, s.177-178.

[10] Selman Mümtaz: aynı eser, s.177, nr.1/ "Kimdi"

[11] a) Ehliman Ahundov: (AFA-II), Bakı 1968, s.110.

b) Ehliman Ahundov/Semih Tezcan: (AHYÖ) Ankara 1978, s.285-286.

[12] Hilmet Elizade: Él Edebiyatı Nümuneleri/Azerbaycan Aşığları –II, Azerneşr (Baku) 1930.

[13] Selman Mümta: (AEÉŞ-II) Baki 1928, s.177, nr.2/"Peri"

[14] a) Ehliman Ahundov: (AFA-II), Bakı 1968, s.110.
b) E.Ahundov/S.Tezcan: (AHYÖ) Ankara 1978, s.297.

[15] Selman Mümtaz: (AEÉŞ-II), Baku 1928, s.178.

[16] a) Ehliman Ahundov: (AFA-II) Bakı 1968, s.99
b) E.Ahundov/S.Tezcan: (AHYÖ) Ankara 1978, s.286-287.

[17] Ehliman Ahundov: Azerbaycan Aşığları ve Él Şairleri, Bakı 1983/"Ġurbani" s.39.

[18] Himmet Elizade: (AA-II) Azerneşr (Baku) 1930, s.38-42/"Aşığ Emrah"

[19] Himmet Elizade: Aynı eser, s.38. (Lütfen Bakınız☺
a) Dr.Muhan Bâli: (EESHH...), 1973, s.21.
b) Ali Saracoğlu: I. Uluslararsı Türk Folklor Kongresi Bildirileri –II/Halk Edebiyatı. Ankara 1976, s.298.
c) Doç.Dr. Saim Sakaoğlu: (EE), Ankara 1987, s.61.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
GÜNÜMÜZDE DURUM

Eflâtun Cem Güney'i ve Prof.Dr.M.Fuad Köprülü'yü dayanak alan bir bölük güldeste (antoloji) düzenleyicisi, çalışmalarında Ercişli Emrah'ı sürekli olarak dışlamış, bir bölüğü de güldestelerinde Ercişli Emrah'a da yer açmalarına karşın, E.C. Güney'in ve M.Fuad Köprülü'nün Ercişli Emrah'a ilişkin yanlış yargılarını dirençle sürdürmüştür.[1]

Güldestelerde (antolojilerde) bu tutum tüm açıklığı ile görülür. Bu savımızı açmada yarar vardır.

1. Rauf Mutluay, "Türk Halk Şiiri Antolojisi"nde:[2]

> "Erzurumlu Emrah'ın tasavvufi şiirleri belli bir değer düzeyinin üzerinde değildir. Asıl ilginç yanı saz şiiri geleneği yolundaki içten ve etkili aşk ve gurbet şiirleridir. Şiirlerinin bir kısmı Ercişli Emrah'ın (17.yy.) Selvi Han'la ilişkili hikâyesine de eklenmektedir."[3]

savlarını öne sürmektedir. Eflâtun Cem Güney ve M.Fuad Köprülü'den gelen bu savlar[4] tümüyle yanlıştır.[5] Mutluay da Erzurumlu Emrah'ın şiir sanatı yönünden değerini Cem ve Köprülü gibi yanlış bir yargı ile saptamış olmaktadır.

Mutluay'ın: "Saz şiiri geleneği yolundaki içten ve etkili aşk, gurbet şiirleri" dediği ve Erzurumlu Emrah'a bağladığı şiirler, Ercişli Emrah'ın şiirleridir.[6]

Ayrıca; Erzurumlu Emrah'ın şiirlerinin Ercişli Emrah ile Selvi/... Selbihan hikâyesine girdiği savı da soyut bir sav olarak öne sürülmektedir. Bu sav da yanlıştır. Bir kez olsun örneklenememiştir.

Rauf Mutluay'ın antolojisine Erzurumlu Emrah adına aldığı onüç şiirden: "Yaram yürektedir sarabilmezsin" (s.248) Gevherî'nindir.[7] Mutluay'ın "Güzel sevmek bir sarp kale" (s.250) başlığı altında yayımladığı semaisinin özgün biçimi, kimi kaynaklara göre üç bağlamdır ve Karacaoğlan'ındır.[8] Semainin Erzurumlu Emrah adına yayımlanan biçimi beş bağlamdır.[9] Eflâtun Cem Kars göçmeni Ağa Dayı'dan derlemiştir. Semainin bir benzeşini Cahit Öztelli, "Ferhat adındaki bir halk şairi"nin olarak saptamıştır.[10] Semainin Karacaoğlan'a bağlanan üçlü biçimi, Ağa Dayı'dan gelen metinden çok sonra Karacaoğlan adına yayımlanmıştır. Bu semai, Sadeddin Nüzhet'in Karacaoğlan adlı kitabının ilk baskısında yoktur.[11] Bu semainin ozanı tartışmalıdır. Ozanı üstüne uyuşma sağlanamamıştır. Ağa Dayı'dan gelen bir Ercişli Emrah deyişi olabilir. Gerçekçi yaklaşım ve çözüm de bu olacaktır.

Mutluay'da ^"Dedim...Dedi..." başlığı altında, Erzurumlu Emrah adına yer alan (s.256) ve "Dedim dilber didelerin ıslanmış/ Dedi çok ağladım sel yarasıdır" beytiyle başlayan koşmanın da ozanı tartışmalıdır. Bu koşmayı kimi kaynaklar, değişmelerle Âşık Ömer'in ya da Gevheri'nin saymakta, bir kaynakda koşmayı Kerem'e bağlamaktadır.[12]

Mutluay'ın Erzurumlu Emrah adına yayımladığı, "Dedim...Dedi"li ikinci şiir Ercişli Emrah'ındır. "Sabahtan uğradım ben bir fidana/ Dedim mahmur musun dedi ki yok yok" (s.251). [Bu şiir bizde 73 numaradadır. "Dedim... Dedi..." li şiirler için

lütfen "Şiirlerin Yayım Dizini ve Kaynaklar Üstüne Açıklamalar" bölümümüze bakınız.]

Rauf Mutluay'ın antolojisinde, Erzurumlu Emrah adına yer alan: "Bir nazenin bana gel gel eyledi/ Varmasam incinir varsam incinir"// "Çağrışır bülbüller gelmiyor bağban/ Hoyrat dost bağından gül aldı gitti" beyitleriyle başlayan koşmalar ve "Ağalar gurbetten geldim/ Geldim ki cananım gitmiş" //Ben bir seyyah arap olsam/ Giysem karayı karayı" beyitleriyle başlayan semailer Ercişli Emrah'ındır.

2. Tahir Kutsi Makal, "Türk Halk Şiiri" adlı antolojisinde Erzurumlu Emrah adına üç parça yayımlamıştır.[13]

Birinci parça "Gönül gurbet ile varma" dizesiyle başlayan semaidir (s.89). İkinci parça "Güzel sallanarak nerden gelirsin" dizesiyle başlayan "Türkü"dür. (s.90) Ercişli Emrah'ındır. [Bizde 102 numaradır.] Tahir Kutsi de Erzurumlu Emrah'ın şiir sanatını irdelerken Eflâtun Cem'in ve M.Fuad Köprülü'nün etkisinde kalmıştır. Makal'ın:

> "Tasavvuf üzerine deyişleri varsa da asıl sanatını âşık tarzında zarif ve ince koşma ve semailerinde göstermiştir."[14]

yargısı gerçeği yansıtmamaktadır.

Erzurumlu Emrah'ın semai türünde söylenmiş tek bir deyişi bile yoktur.

> "Erzurumlu Emrah'ın semai türünde bir tek şiiri yoktur. Onun adına yayımlanan semailerin çoğu Ercişli Emrah'ındır... Biri dışında araştırıcıların tümü bu gerçeğin ayrımında olmayarak 'Emrah' tapşırmalı semaileri Erzurumlu Emrah adına yayımlarına almışlardır."[15]

3. Cemil Yener "Türk Halk Edebiyatı Antolojisi"[16] adlı güldestesinde, Ercişli Emrah'ın: "Bir nazenin bana gel gel eyledi" (s.139) ve "Ellerin kırılsın a naşı hoyrat" (s.141) dizeleriyle başlayan iki koşmasını ve "Sevdiğimin yaylaları" (s.142) ile "Tutam yar elinden tutam" (s.143) dizeleriyle başlayan iki semaisini Erzurumlu Emrah adına yayımlamıştır. Bu parçalar bizde 141/91/14 ve 8-b numaralardadır. Bu parçalar üstüne "Şiirlerin Yayım Dizini ve Kaynaklar üstüne Açıklamalar" bölümümüzde ayrıntılı bilgiler sunulmuştur.]

"Gönül gurbet ile çıkma/ Ya gelinir ya gelinmez" beytiyle başlayan semai de Yener'de Erzurumlu Emrah adınadır.

4. Ali Püsküllüoğlu'nun "Türk Halk Şiiri Antolojisi" adlı güldestesinde[17] Erzurumlu Emrah adına yer alan: "Sabahtan uğradım ben bir fidana" (s.366) // "Dinleyelim dağ başında figani" (s.367)//"Bu göçü ordan göçürdüm" (s.371)//"İki kaşları karanın" (s.372) dizeleriyle başlayan koşma ve semailer, Ercişli Emrah'ındır. [Bu şiirler bizde 73/63/40 ve 32 numaralardadır. "Şiirlerin Yayım Dizini ve Kaynaklar Üstüne Açıklamalar" bölümümüzde bu şiirler ayrı ayrı incelenmiştir.]

5. Dr.Hasan Köksal, "Milli Destanlarımız..."[18] adlı kitabında Ercişli Emrah'ın "Dedim...dedi..."li bir şiirini kanıt göstererek, Erzurumlu Emrah'ın şiir sanatı yönünden özelliğini şöyle irdelemektedir:

"Emrah'ın şirlerinde coşkun bir lirizm hakimdir. Çoğu şiirlerinde kelimeleri o kadar güzel yerinde kullanmıştır ki; eş anlamlı bir kelime dahi yerine koymaya kalksanız, anlamın bozulduğunu görürsünüz:

Dedim kalem nedir dedi kaşımdır
Dedim inci nedir dedi dişimdir
Dedim onbeş nedir dedi yaşımdır
Dedim daha var mı dedi ki yoh yoh

Onbeşindeki bir güzelin tanımı ancak bu kadar güzel teşbihlerle yapılabilir."[19]

Dr. Hasan Köksal'ın tanımı, Ercişli Emrah ve Ercişli Emrah'ın biçemi (üslubu) yönünden doğrudur. Ne ki Dr. Hasan Köksal'ın muradı Ercişli Emrah değil, Erzurumlu Emrah'tır.

Eflâtun Cem Güney'in ve Prof.Dr.M.Fuad Köprülü'nün yarattıkları bu karışıklığı hemen tüm antolojilerde görmek olasıdır.

Ercişli Emrah adına ilk şiiri Murat Uraz yayımlamıştır. "0,1930'lu yılların başında, büyük bir vukufla iki Emrah'ı ayırmayı başarmıştır."[20]

"Halk Edebiyatı..."[21] adlı güldestesinde, meclislerini de göstererek Ercişli Emrah'dan 3 semai ve 6 koşma yayımlayan Murat (Uraz), "Bugün ben bir güzel gördüm/ Bakar cennet sarayından" (s.98) beytiyle başlayan semaiyi, güldestesinin semai bölümünde; "Bizim sahraların başı/ Pare pare duman şimdi" (s.134) ve "Yüce yüce karlı dağlar/ Hup eser yellerin senin" (s.136) beyitleriyle başlayan semaileri ise koşma bölümünde göstermiştir.

> "Ercişli Emrah'ın olduğu söylenilen ve cönklerde görülen şiirlerde sekiz dane alınarak, bunların söylenmeleri için Selvi han hikâyesinde anlatılan sebepler buraya kısaca konuldu."[22]

Murat (Uraz)'ı izleyen yıllarda Ercişli Emrah'la ilgili yayımlar artarak sürdü, güldestelerde (antolojilerde) Ercişli Emrah'a bölümler açılmaya başladı. Murat (Uraz)'ın yanında: S.Nüzhet Ergun,[23] Pertev Naili Boratav/ Halil Vedat Fıratlı,[24] Vasfi Mahir Kocatürk,[25] İlhan Başgöz,[26] Müjgân Cumbur,[27] Cemil Yener,[28] Ali Püsküllüoğlu[29](vd) yer aldılar.

Bu yer alışlar Ercişli Emrah'ın tanınma sürecinde birer önemli tavırdır. Bu süreçte Ercişli Emrah ile Selvi/Selbiha hikâyesi kimi kollarının derleyicileri. M.U. (Murat Uraz)[30] Fethi Tevet (oğlu)[31] derlemelerinin önemli payları vardır.

Emrah'lar üzerideki çalışmalar yukarıda sunduğumuz kaynaklarla sınırlı değildir. Ali Saracoğlu'nun (1944, 1946, 1955, 1958, 1976, 1980, 1981), Ahmet Caferoğlu'nun (1951), Nejat Birdoğan'ın (1961, 1962, 1974, 1978), M.Fahrettin Kırzıoğlu'nun (1963, 1969), Hikmet Dizdaroğlu'nun (1975, 1978, 1980) araştırmaları Emrah'lar sorununa açıklık getiren ve bugünkü noktaya gelinmesinde etken olan çalışmalardır.

Dr. Muhan Balî'nin Ercişli Emrah'a ilgiyi artıran doktora çalıması[32] - Doç.Dr.Saim Sakaoğlu'nun Ercişli Emrah monografisi[33] ile Cahit Öztelli'nin "Ercişli Emrah Üzerine Çalışmalar" konulu çalışması[34] da konuya ışık tutan değerli çalışmalardır. Hayrettin İvgin'in "Ercişli Emrah'ın Şâhidesi (Hece Taşı)" konulu yazısı ise, Ercişli Emrah'ın Baş Taşı ile ilgili, önemli ilk yazıdır.[35]

Gövelim uçsa maviden
Yas kalır ada içinde
Bir ben olsam bir nazlı yar
Bir tenha oda içinde

Buyursa yanına varsam
Yüzümü yüzüne sürsem
Al dudaktan buse alsam
İnciden bade içinde

Emrah nökerlerin hası
Eyninde derviş hırkası
Boynunda zindan halkası
Bir güzel seda içinde
(2)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜMLE İLGİLİ NOTLAR

[1] Lütfen bakınız:
a) Ali Saracoğlu: "Türk Halk Şiirinde Ercişli Emrah gerçeği ve Emrah ile Selbihan Hikâyesi"/ I.Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C.II.Halk Edebiyatı, Ankara 1976, s.300.
b) Doç.Dr.Saim Sakaoğlu: Ercişli Emrah, 1987, s.14. ve s.26.

[2] Rauf Mutluay: Türk Halk Şiiri Antolojisi, İstanbul 1972 (Emrah, s.246-260).

[3] Rauf Mutluay: Aynı eser, s.247.

[4] a) Eflâtun Cem: Erzurumlu Emrah, Sivas 928 (1928), s.27 ve s.31.
b) Prof.Dr.Köprülüzade, M.Fuat: XIX. Asır Sazşairlerinden Erzurumlu Emrah, İstanbul 1929, s.19.
c) Prof.Dr.M.Fuad Köprülü: Türk Sazşairleri, İkinci Basım, Ankara 1965, s.718
d) E.Cem Güney-Çetin Eflâtun Güney: Erzurumlu Emrah, İstanbul MCMLV, s.11 (alt not), s.25 (Erzurumlu Emrah'a "laik ve ladini şiirler de yaratmıştır" yakıştırması.

[5] a) Ali Saracoğlu: (I.UTFKB/II.HE.) 1976, s.300. "Eflâtun Cem'in yanıltıcı etkisi bu yargılarda açık olarak görülmektedir."
b) Saim Sakaoğlu: (EE) 1987, s.7-8. "Köprülü... aslında Erzurumluya ait olmayan şiirleri incelemesine dahil etmiş, böylece ikinci Emrah'ın şiirlerine göre birincisi için hüküm vermiştir."

[6] Ali Saracoğlu: (I.UTFKB/II.HE.), 1976, s.300.

[7] Cahit Öztelli: Sahte Şöhret Bir Ozan: Erzurumlu Emrah, Ankara 1976, s.24, nr.30 ve s.26, nr.38.//Benzeş şiir için bakınız: M.Halit Bayrı, Gevherî, İstanbul 1958, s.82, nr.71.

[8] a) S.Nüzhet Ergun: Karacaoğlan, 21.basım, İstanbul 1974, İlaveler s.258, nr.301.
b) Cahit Öztelli: Karacaoğlan, İstanbul 1970, s.299, nr.412.
c) Müjgân Cumbur: Karacaoğlan, Ankara 1973, s.283, nr.399.
d) Mustafa Necati Karaer: Karacaoğlan, S.368, nr.462.

[9] a) Eflâtun Cem: (Erz.Emr.) Sivas 928 (1928), s.106, nr.72.
b) Köprülüzade, M.Fuat: (Erz.Emr.) İstanbul 1929, s.19. (Şiirin üç bağlamı)
c) M.Fuad Köprülü: Türk Sazşairleri –III. İstanbul 1940, s.632, nr.1.

[10] Cahit Öztelli: (SŞBO/Erz.Emr.) 1976, s.33-34.

"Dünden beri yüzün gözlüyom
Ya görünür ya görünmez
Sencileyin ya bulunur ya bulunmaz

Bir güneş doğmuş oradan
Kısmetim veren yaradan
Çık salın devlethaneden
Gâh salınur gâh salınmaz

Dağlarda idem niyazi
Sahranın ötüşür kazı
Sencileyin şahın kızı
Ya bulunur ya bulunmaz

FERHAT eder ey leb-gonca
Boyu usul beli ince
Yanında huriler bilece
Ya bulunur ya bulunmaz

[11] Sadeddin Nüzhet: Halk Şairleri: Karacaoğlan, Konya, 1927.
[12] Cahit Öztelli: (SŞBO/Erz.Emr.), Ankara 1976, s.29. Öztelli'nin saptadığı koşma bir cönk parçasıdır.Dört bağlamdır. Birinci bağlam:

"Dedim dilber didelerin kan olmuş
Dedi çok ağlattın sel yarasıdır
Dedim dilber beyaz gerdan kan olmuş
Dedi zülfüm değdi tel yarasıdır"

biçimindedir. Birinci bağlamdan sonra gelen dörtlüklerin bağ dizeleri: "Dedi kendin sardın kol yarasıdır" //"Dedi sümbül taktım gül yarasıdır" biçimindedir. Koşmanın sonuncu bağlamı da şöyledir:

"Dedim bu KEREM'in aklını aldın
Dedi sevdiğine pişman mı oldun
Dedim Aslı'm niçin sarardın soldun
Dedi hep çektiğim dil yarasıdır"

[13] Tahir Kutsi (Makal): Türk Halk Şiiri (dış kapakta: Türk Halk Şiiri Antolojisi) İstanbul 1975, (Erzurumlu Emrah, s.89-91).
[14] Tahir Kutsi (Makal): Aynı eser, s.89.
[15] Hikmet Dizdaroğlu: "İki Adaş Saz Şairi: Ercişli Emrah -Erzurumlu Emrah", Türk Folkloru, Temmuz 1980, Sayı 12, s.3.
[16] Cemil Yener: Türk Halk Edebiyatı Antolojisi, İstanbul 1973 (Erzurumlu Emrah, s.138-144).
[17] Ali Püsküllüoğlu: Türk Halk Şiiri Antolojisi, Ankara 1975 (Erzurumlu Emrah, s.365-372).
[18] Dr.Hasan Köksal: Milli Destanlarımız ve Türk Halk Edebiyatı, İstanbul 1985.
[19] Dr.Hasan Köksal: Aynı eser, s.307-308.
[20] Doç.Dr.Saim Sakaoğlu: (EE), Ankara 1987, s.33
[21] Murat (Uraz): Halk Edebiyatı/ Şiir ve Dil Örnekleri, İstanbul 1933, s.98 ve 131-141.
[22] Murat (Uraz): Aynı eser, s.131.
[23] S.Nüzhet Ergun: a) Halk Edebiyatı Antolojisi, İstanbul 1938, (Ercişli) Emrah, s.84-88/b) Türk Şairleri, cilt 3, İstanbul (1943), Emrah (Ercişli), s.1265-1269.
[24] P.N.Boratav/H.V.Fıratlı: İzahlı Halk Şiiri Antolojisi, Ankara 1943, "Emrah ile Selvi Han Hikâyesi" s.245-250.
[25] Vasfi Mahir Kocatür: a) Şiir Defteri, Ankara 1956, (2.baskı) s.86-93/ b) Saz Şiiri Antolojisi, Ankara 1963, s.206-213/ c) Türk Edebiyatı Antolojisi, Buluş Yayınevi, Ankara (1970), s.231-233.
[26] İlhan Başgöz: İzahlı Türk Halk Edebiyatı Antolojisi, İstanbul 1956 ve 1968 baskıları, s.61
[27] Müjgân Cunbur: Başakların Sesi, Ankara 1968, s.68. (Erzurumlu Emrah'a mal edilerek) ve s.123-124 "Ercişli Emrah"
[28] Cemil Yener: Türk Halk Edebiyatı Antolojisi, İstanbul 1973, s.62-63 "Ercişli Emrah"
[29] Ali Püsküllüoğlu: Türk Halk Şiiri Antolojisi, Ankara 1975, s.306-314. "Ercişli Emrah"
[30] M.U. (Murat Uraz): Emrah ile Selvi, Istanbul 1937// Hakiki Ercişli Emrah ile Selvi Hikâyesi, İstanbul 1970 (1937 ve 1960 baskılarının genişletilmişi)
[31] Fethi Tevet (oğlu): "Ercişli Emrah" Yücel Mecmuası, Mayıs 1938, s.109-112.
[32] Dr. Muhan Bâli: Ercişli Emrah ile Selvihan Hikâyesi, Varyantların Tesbiti ve Halk Hikâyeciliği Bakımından Önemi, Ankara 1973.

[33] Doç.Dr. Saim Sakaoğlu: Erdcişli Emrah, Ankara 1987. (Ayrıca bakınız: Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı-III/Halk Şiiri, Ankara 1989 "Türk Sazşiiri" s.143-145 Ercişli Emrah"

[34] Cahit Öztelli: "Ercişli Emrah Üzerine Çalışmalar" Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı – 1976/Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1977, s.161-190.

[35] Hayrettin İvgin: "Ercişli Emrah'ın Şahidesi (Hece Taşı) Bulundu"-Türk Folkloru Araştırmaları (1985/2), Mifad yayınları 64, Ankara 1985 s.83-91.

Bu yazıda, 1984 yılında Erciş'te, Eski Kale Mezarlığında bulunduğu öne sürülen, toprak ağzında oyma olarak Emrah yazılı, kabartma tasvir ve motiflerle süslü Hece Taşı (Baş Taşı) ile ilgili olarak Prof.Dr. M.Fahrettin Kırzıoğlu'nun Kültür Bakanlığına verdiği "Ankara, 29 Temmuz 1985" tarihli rapora da yer verilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ERCİŞLİ EMRAH'I VE YAŞADIĞI ÇAĞI SAPTAMA ÇALIŞMALARI

Ercişli Emrah'ın yaşadığı çağı saptamaya çalışan ilk araştırmacı Ziyaeddin Fahri'dir. Ziyaeddin Fahri (Fmdıkoğlu), Ercişli Emrah'ı Erzurumlu Emrah'la çağdaş sayarak XIX. Yüzyılın ikinci yarısında düşünür. O dönemde, Eflâtun Cem (Güney) ve Köprülüzade (M.F.Köprülü) de bu kanıyı paylaşırlar. Bu yüzden Köprülüzade: "XVIII. belki de XVII. asırda" yaşadığını öne sürdüğü Emrah adlı âşıkla Ercişli Emrah'ın birlenmesini yadsır ve bu konuda sonuna dek ikircimli kalır.

Ziyaeddin Fahri, Eflâtun Cem ve Köprülüzade üçlüsünden sonra Ercişli Emrah'tan söz açan araştırmacı Murat (Uraz) olur. Murat (Uraz)'a göre Ercişli Emrah XVI. yüz yılın ortalarında yaşamıştır.

> "Anadolu'nun şark memleketlerinde (Ercişli Emrah) adlı bir halk şairinin (Selvi Han) ile geçen aşk efsanesi anlatır. Bazı harp vak'alariyle karşılıklı ve ilişkili olarak ortaya gelen (Selvi Han) hikâyesine göre bu Emrah'ın XVI. asrın ortalarında yaşadığı anlaşılır."[1]

Ercişli Emrah, Murat (Uraz)'ın "Halk Edebiyatı" güldestesinde yer aldıktan sonra, sürekli olarak gündemde olacaktır.

Sadettin Nüzhet Ergun, Ercişli Emrah'ın XVII. yüzyılda yaşamış olduğu görüşündedir.

> "XVII. asırda yaşadığı kuvvetle tahmin edilen Emrah, Ercişlidir."[2]

> "...Bilhassa Azerbaycanda ve Kars, Batum, Artvin, Van, Ahıska gibi şehirlerde çok şöhret kazanmış olan bu samimi halk şairinin Emrah ve Selvi Han menkibesi pek meşhurdur. Bu değerli hikâye kahramanı hakkında kat'i hiçbir malumata sahip değiliz. Şiirlerinin bile muahhar zamanlarda, ekseriyetle Erzurumlu Emrah'a isnad edildiğini görüyoruz.."[3]

Ercişli Emrah'ın XVII. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı görüşünde olan araştırmacı ve antoloji düzenleyicileri arasında: Behçet Necatigil[4], Prof.Dr. ilhan Başgöz[5], Nejat Birdoğan[6], Cahit Öztelli[7], Cemil Yenir[8], Tahir Kutsi (Makal)[9], Ali Püsküllüoğlu[10] vardır.

İlk ya da ikinci yarı ayırımı yapmadan XVII. yüzyılda yaşadığı görüşünde olan araştırmacı ve antoloji düzenleyicileri arasında ise: Rauf Mutluay[11], Hikmet Dizdaroğlu[12], Cenap Ozankan[13] ve H.Fethi Gözler[14]i sayabiliriz.

Ali Saraçoğlu, Ercişli Emrah'ın yaşadığı dönemi XVI. Yüzyılın sonu ile XVII. yüzyılın ilk yarısı olarak öne sürmektedir.[15]

Vasfı Mahir Kocatürk, Ercişli Emrah için:

"XVIII. yüzyılın birinci yarısında yaşamıştır. Erciş kasabasında yetiştiği anlaşılmaktadır. XVIII. yüzyılda yazılmış dergilerde şiirleri bulunmaktadır."

diye yazmaktadır.[16]

"Vasfi Mahir Kocatürk (...) XVIII. yüzyılda yazılmış bu dergilerin bulundukları yerleri açıklamakta, bu konuda başka bilgi vermemektedir."[17]

Ercişli Emrah'ın yaşadığı çağ üzerinde "Kaynakların birlik sağlayamamasını tabii karşılıyoruz. Fındıklıoğlu'nun ilk olması, Kocatürk'ün şiirleri XVIII. yüzyıla ait bir kaynakta bulması gibi mazur görülebilecek sebepler unutulmamalıdır."[18]

Ercişli Emrah'ın yaşadığı çağ üstüne görüş öne süren son araştırıcı Prof.Dr. Saim Sakaoğlu'dur. Sakaoğlu da Ercişli Emrah'ın XVII. yüzyılda yaşadığı fikrine katılmaktadır.

"Biz de Emrah'ın XVII. yüzyılda yaşadığı fikrine katılıyoruz. Ancak yüzyılın hangi yarısında vefat ettiğini tahmin etmek oldukça güçtür..."[19]

Kimi kaynaklarda bu konuya değinen ayrıntılı bilgi ve karşılaştırmalar vardır.[20]

Ercişli Emrah'ın yaşadığı çağ (yüzyıl) üstüne öne sürülen ve yazılı belgelere dayanmayan bu savların etken fikri genelde, Ercişli Emrah'ın şiirlerinin dil ve biçem (üslup) özelliğine, halk anlatılarına ve Emrah ile Selvi/Selbihan hikâyesindeki tarihi olaylara dayandırılmaktadır.

Prof.Pertev Naili Boratav, bütün yönleriyle âşık geleneğinin özelliklerini en iyi gösteren yaratmaların "Sevgi hikâyeleri" olduğu görüşündedir.[21]

"... Sevgi hikâyeleri...Gerçekten yaşadıkları kesinlikle bilinen, ya da yaşamış olduklarına inanılan âşıkların (halk şairlerinin) romanlaşmış hayatlarını anlatan hikâyeler(dir)... Âşık Garip, Ercişli Emrah, Kerem, Karacaoğlan vb. pekçok tanınmış âşıkların hayatları bu çeşit hikâyelerinde anlatılmıştır..."[21]

Boratav, Azeri ve Terekeme göçmenlerin rivayetleri esas alındığında hak âşıklarını yaşadıkları zamana göre:

1. Tufarkanlı Abbas
2. Dede Kasım
3. Kurbanî
4. Ercişli Emrah

sırası ile sıralar. "Diğer âşıklar Emrah'tan sonra gelir."[22]

"...Köroğlu, Tahir Mirza, Kerem ve Ercişli Emrah hikâyelerinin mevzularını bu suretle 16. Asrın sonları ve 17. Asrın başlarına çıkarmak mükün olacaktır. Bunların esas kahramanlarının yaşamış oldukları muhakkak gibidir. Şiirlerinin

şekilleri de bu halk rivayetlerine hak verdiriyor. Bunları şiirlerin şekilleri bakımından 16. Asırdan daha eski devirlere çıkarmaya imkân yoktur..."[23]

"...Âşık Battal, Kerem'in Emrah'ın ölümünden sonra Erciştен geçtiğini nakleder..."[24]

Nejat Birdoğan da Kerem'in, Emrah'ın ölümünden sonra Erciştен geçtiği kanısındadır. Emrah'ın ölümünden sonra Erciştен geçen Kerem, "Emrah'ın mezarını dolanmıştır." Savını öne süren Birdoğan, Haykurt'lu Şerif Çavuş'tan derlediği bir deyişin ilk ve sonuncu dörtlüklerini bu savına tanık göstermektedir. Haykurt'lu Şerif Çavuş'tan alınan koşmanın ilk beyti:

Gohum gardaş bizim ele varırsan
Keremli gel, Keremli gal, Kerem geç

sonuncu dörtlüğün ikinci beyti:

Arz-edipsen Sefil Emrah yurdunu
Keremli gel, Keremli gal, Kerem geç[25]

biçimindedir.

Deyişte geçen "Kerem geç" ve "Keremli" sözcüklerinin Âşık Kerem'i amaçlayıp, amaçlamadığı tartışmaya açıktır.

Kerem'in Emrah'tan önce yaşadığı da öne sürülmüştür.

Prof.Dr. Şükrü Elçin'den sonra, Dr.Muhan Bâli de Prof.Dr. İlhan Başgöz'e ve Behet Mahir anlatısı "Ercişli Emrah ile Selbi Han Hikâyesi'ne dayanarak, Ercişli Emrah'ın Kerem'den sonra yaşadığına değinmektedir:

"...Abbas Dilir, Emrah hikâyesinin tasnifine 1110 (-1698) yılını göstermektedir ki İlhan Başgöz'ün dediği gibi dikkate değer bir husustur..."[26]

"Bir âşığın hayatının hikâyeleşmesi için ölümünün üzerinden 50-60 sene geçmesi icap ettiği düşünülürse bu tarihin de Emrah'ın XVII. yüzyılın ilk yarısına götürmeğe imkân verdiği görülür..."[27]

"...Şah Abbas'la (1587-1628) aynı zamanda yaşadığını tahmin ettiğimiz Ercişli Emrah'ın Kerem'den sonra yaşadığını kabul etmekten başka yol kalmamaktadır. Behet Mahir'in 10.1.1966 tarihinde verdiği bilgiye göre de âşıkların sırası şöyledir:

1. Kurbani
2. Kerem
3. Emrah
4. Âşık Garip
5. Köroğlu

Diğer âşıklar bunlardan sonra gelir."[28]

Bir olaydan yola çıkarak Ercişli Emrah'ın ve "Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesi"ni tarihi bir zemine oturma düşüncesini öne süren ilk araştırmacı Prof.Pertev Naili Boratav'dır. Halk hikâyelerinde raslanan bazı tarihi isimlerden ve olaylardan giderek, o hikâyenin oluştuğu dönemi, ya da hikâyenin kahramanlarının yaşamış olabilecekleri ağı kanıtlama-saptama olgusu üstüne Pertev Naili Boratav şunları yazmaktadır:

> "...(tarihi) isimlerden bir kısmı hikâyelerde Padişah veya Vezir rolünü yapan kimselere birer isim verilmesi lâzım geldiği için mevcutturlar. Hikâyeci lâlettayin isimler vereceğine, bazen halk içinde... –iyi veya kötü çok tesirler bırakmış isimleri tercih eder... Bunları nihayet isimlerinden başka, içinde yaşadıkları tarihi çerçeveye bağlamaya yetecek bir şey yoktur... Hikâyeler içindeki tavırlar, hususu tarihi şartları karşılayan, kalıplaşmış davranışlardır."
>
> "Bununla beraber hikâyelerde bazı epizodlara raslıyoruz ki bunlar, ya nispeten açık bir tarihi karakter gösteriyorlar, yahut da az çok menkabe olarak tarih kitaplarında yer alıyorlar. Böyle hallerde tarih kitapları ile bizim halk hikâyelerimiz için yeni bir münasebet meselesi ortaya çıkmış oluyor."
>
> "Bunlardan birinci olaya en güzel misâli Emrah ile Selvihan hikâyesindeki, Van'Şah Abbas tarafından muhasarası, Şahın bu şehri zapta muvaffak olamayınca memleketine dönüşünde Osmanlı İran hududundaki şehirler halkını ve o arada Selvi Han'ı İran'a götürmesi epizodu veriyor."[29]

Pertev Naili Boratav, aynı yapıtında Ermeni tarihçi Diacre Zakaria'dan, Şah kuvvetlerinin Van'dan çekilirken Ercişi boşaltmalarını; bölge halkını İran'a sürmesi olayını nakletmektedir.[30]

Boratav'ın söz ettiği Diacre Zakaria'daki olayların benzerlerini Emrah ile Selvi/Selbihan hikâyesinin değişik kolları ile, Erciş anlatımlarında da buluyoruz. [Emrah ile Selvi/Selbihan hikâyesi incelenirken konu irdelenecektir.]

Hikâyedeki olayların tarihi olaylara benzerliklerinden giderek, hikâye kahramanlarını hayattaki gerçek yerlerine oturtmak, elbette ki bizi kesin doğruya ulaştıramaz. Ancak; Ercişli Emrah'ın yaşadığını öne sürdüğümüz çağın, salt Ercişli Emrah yönünden değil, o çağa bağlanan Karacaoğlan ve diğer halk ozanların yönünden de bilinmeyenlerle dolu olması, bizleri, Ercişli Emrah'ın yaşam öyküsünü kesinleştirecek kayıtlar ve belgeler elde edilene değin halk anlatımlarından ve Ercişli Emrah ile Selvihan/Selbihan hikâyesinin dayanağı olayların tarihteki benzerlerinden yararlanmak zorunluluğunda bırakacaktır.[31]

Halk kültürü araştırıcısı Nejat Birdoğan, P.N.Boratav'ın, halk hikâyelerindeki tarihi olayların yorumlanması yönteminden ve Şah Abbas'ın Van kalesini kuşatması epizodundan yola çıkarak, Ercişli Emrah'a doğum tarihi düşürmeyi denemektedir.[32]

Bu ilginç bir yaklaşımdır. Değişik yankılara neden olan ilginç bir varsayımdır.

> "...Ercişli Emrah'a çeşitli açıklardan yaklaşarak, onu tarihi bir zemine oturtmak isteyen araştırmacılardan ilki Birdoğan'dır."[33]

Birdoğan'a göre:

"Emrah çok eski yılların kişisidir. Duraklama devri başlangıcında, Doğu Anadolu'nun İran ve Osmanlı ordularının cirit meydanı olduğu devirlerin kişisidir."[34]

Yine Birdoğan'a göre:

"...Şah oğlu Şah Abbas'ın 1603 Van kuşatmasında, Emrah'ın sevda çekecek yaşta yani 18 inde olması düşünülürse Ozanın doğum tarihi olarak 1585 veya bir aşağı bir yukarısını almak mümkündür."[35]

"...Şah Absas'la (1587-1628) aynı zamanda yaşadığını tahmin ettiğimiz Ercişli Emrah'ın..."[36]

yargısı ise Dr.Muhan Bâli'nindir. Buna karşın Muhan Bâli, yine de Birdoğan'ın bu tarih düşürme yöntemine karşı çıkmaktadır:

" ...Nejat Birdoğan'ın iddiası bir çok bakımdan yanlıştır:

1) Bir halk hikâyesi her hangi bir tarihi hadisenin zuhur ettiği anda değil aradan MUAYYEN bir zaman geçtikten sonra teşekkül eder.

2) Bu hikâyede bahis konusu olan Şah Abbas daha bir çok hikyede de geçmektedir. Ercişli Emrah'ın kendisini kahraman olarak göstermesine rağmen bu hadisenin muhtelif hikâyelerde kullanılan bir tema olması mümkündür."[37]

Muhan Bâli'nin doktora tezi olan: "Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesi, Varyantların Tesbiti ve Halk Hikâyeciliği Bakımından Önemi" (Ankara 1973) konulu değerli çalışmasında öne sürdüğü bu görüşlere, karşı görüş söylemek gerekecektir.

1. Bir halk hikâyesi, her hangi bir tarihi olaya dayanıyor, tarihi bir olaydan iz –izler- taşıyorsa; her hangi bir tarihi olaya bağlı olarak teşekkül etmişse, Muhan Bâli'nin öne sürdüğü gibi: "...tarihi hadisenin zuhur ettiği andan MUAYYEN (=belli, kesin olarak belirlenmiş, kararlaştırılmış, saptanmış) bir müddet geçtikten sonra" değil; tarihi hadisenin ortaya çıkmasından (tarihi hadisenin zuhurundan) bir müddet sonra teşekkül eder.

2. Van kuşatması epizodunun, "tarihi hadisenin zuhur ettiği anda" hikâyeye girdiği bu güne değin öne sürülmemiştir. Bu yolda Nejat Birdoğan'ın da bir savı, bir yargısı yoktur. Bu sav, bu yargı Bâli'den gelmedir.

3. Van kuşatması epizodu, Ercişli Emrah ile Selvi/ Selbihan hikâyesinin dışında, hiçbir hikâyede yoktur.

4. "Ercişli Emrah'ın kendisini kahraman olarak göstermesi" savı da Muhan Bâli'nindir. Bu sav, Bâli'nin hem Ercişli Emrah ile Selvi/Selbihan hikâyesini Ercişli Emrah'ın kurduğunu sanmasından, hem de sazşairi Ercişli Emrah'la, hikâye kahramanı Ercişli Emrah'ın ayrı kişiler olabileceklerini düşünmesinde kaynaklanmaktadır.

"...Emrah ile Selvi Han hikâyesindeki şiirlerin hepsinin Ercişli Emrah'a âid olup olmadığı münakaşa edilebilir. Emrah ile Selvi hikâyesinin ise Van muhasarasından sonra veya o sırada yaşamış Ercişli Emrah adını taşıyan bir şairin başından geçmiş veya onun tarafından tasnif edilmiş olması muhtemeldir. Burada önemli olan husus hikâye kahramanı Ercişli Emrah ile şair Ercişli Emrah'ın aynı adı taşımalarıdır. Aynı hadiseye, Şükrü Elçin'in gösterdiğ gibi Kerem ile Aslı hikâyesinde raslamaktayız. Bu meselenin kati olarak aydınlanabilmesi ancak hikâye dışında güvenilir kaynakların bulunması ile mümkündür."[38]

Bâli, şair Ercişli Emrah'la, hikâye kahramanı Ercişli Emrah'ı ayırmaya yönelişini etkenini (müessirini) söylemeden, "hikâye kahramanı Ercişli Emrah'la, şair Ercişli Emrah'ın aynı adı taşımalarının önemli bir husus" olduğunu öne sürmekte ve savına Şükrü Murat Elçin'in "Kerem İle Aslı Hikâyesi"nde, yerini ve Şükrü Murat Elçin'in yargısını belirtmeden dayanak aramaktadır.

Bâli'nin yöntemi ve savları, kimlik saptama yönünden konuyu gereksiz bir karışıklığa itmektedir. Adına hikâye kurulan kişinin, hikâyede onu amaçlayan – onun özdeşi olan- kahramanla ad benzerliği yadsınmaması gereken, düzgülü (normal/kurala uygun) bir olgudur. Bu konuda süre gelen yöntem de genelde budur.

Bâli'nin önemli kişisi sazşairi Ercişli Emrah değil, ondan soyutlamaya çalıştığı hikâye kahramanı Ercişli Emrah'tır.

Bâli'nin Şükrü Murat Elçin'le ve onun "Kerem İle Aslı Hikâyesi'yle kurduğu benzerlik sağlıklı değildir. Bâli Emrah'lar konusunda ikircimli, Şükrü Murat Elçin ise Kerem'in hikâye ile bağları ve kimliği –kişiliği konusunda açık yargılıdır. Şükrü Murat Elçin'in Kerem'le ilgili son yargıları şöyledir:

"...Bütün bunlardan sonra:

1) ...Kerem'in Erzurumlu olmak ihtimalini, -hikâyede arada bir göze çarpan isim oyunlarına rağmen- ileri sürüyoruz.

2) Şairimizin şiirlerinin şekli, dilinin... işlenmemiş bulunuşu ... sebepleriyle 16. asırda yaşadığını kabul ediyoruz.

3) Hikâyede nazımın doğuşu için kabulü zaruri olan maceranın Kerem'in başından geçmesi pek mümkündür. Hatta şiirlerin büyük bir ekseriyeti de O'na aittir..."[39]

Üstelik, Bâli'nin "Hayatta yaşadığı şüpheli şair Ercişli Emrah" yaklaşımı da çelişkiyi artırmaktadır. Bâli, bu konuda şöyle yazmaktadır:

"Şimdiye kadar bu konuda yazı yazanlar şair Emrah ile Selvihan hikâyesindeki şahsı aynı insan telakki etmişler ve ... şair Ercişli Emrah'ın XVII. yüzyılda yaşadığını öne sürmüşlerdir... Şair Ercişli Emrah'a izafe edilen şiirlerin hemen hepsi Ercişli Emrah ile Selvi Han hikâyesinin muhtelif rivayetleriyle

alakalıdır. Bu durum hikâye kahramanı dışında, hayatta yaşamış Ercişli Emrah adında bir şairin bulunduğu iddiasını şüpheye düşürmektedir."[40]

Özetle diyebiliriz ki Bâli, Ercişli Emrah konusunda ikircimlidir. Bâliye göre hikâyede kendisini kahraman olarak gösteren Ercişli Emrah'tır. Yine Bâli'ye göre Ercişli Emrah adında bir şairin yaşadığı şüphelidir.

Muhan Bâli'nin bu yargısında kaynak noksanlığının etkisi vardır.[41]

Doktora tezinin hikayeye dayalı oluşu da Bâli'yi Ercişli Emrah'ın şiirlerini tümden hikâyeye bağlamaya, hikâye dışı öğeleri görmezliğe gelmeye, ya da önemsiz saymaya itiştir.

Hiket Dizdaroğlu'na göre de:

"Muhan Bâli'nin Ercişli Erah'ın kimliğine ilişkin görüşü doğrudur. Sazşairi Ercişli Emrah ile öykü kahramanı Ercişli Emrah'ın aynı kişiler olup, olmadıkları daha bir süre karanlıkta kalacaktır. Şu, ya da bu görüşü kanıtlayan belgeler elimize geçinceye dek, şimdi söylenenler bir varsayım olarak düşünülmelidir."[42]

Sazşairi Ercişli Emrah'la hikâye kahramanı Ercişli Emrah'ın aynı kişi, ya da ayrı kişiler olduklarını gösterecek "güvenilir kaynaklar, ya da belgeler" nelerdir ve Halk edebiyatımızdaki benzer olaylarda aynı adı taşıyan sazşairleriyle öykü kahramanların aynı kişi mi, ayrı kişiler mi olduklarını saptamaya olanak sağlamış belgeler var mıdır?

Hikâye kahramanı Ercişli Emrah-sazşairi Ercişli Emrah ayrımı zorlamadır. Yapaydır. Çözümü olanaksız bir ayrımdır. Bir ikilemdir. Öykünün kollarında, öykü dışı sözlü kaynaklarda, cönklerde bu öznel ayrımı gösterecek, bu öznel ikilemeye ışık tutacak bir anlatım, bir sav yoktur.

Ercişli Emrah ile Selvi/Selbihan hikâyesi, Sazşairi Ercişli Emrah'ın yaşamından ve kişiliğinden izler ve kesitler taşıyan, O'nun şiirlerine dayalı olarak kurulmuş, ilk söyleyeni-düzenleyicisi- 'musannıfı) bilinmeyen bir halk destanıdır.

Şair Ercişli Emrah –Öykü kahramanı Ercişli Emrah ikilemini Doç.Dr. Saim Sakaoğlu da irdelemiştir. Sakaoğlu'nun konuya ilişkin görüşü şöyledir:

"Emrah'ın yaşayıp yaşamadığı hususunda tereddüde düşen araştırmacılar, Ercişli Emrah ile Kerem ve Garib'i bir kefeye koymaktadırlar. Ancak burada gözden kaçan bir nokta vardır. Ne Kerem, ne de Garib, Emrah gibi coğrafi bir ada bağlanmamıştır. Emrah adı Anadolu sahasında adeta Erciş adıyla hatırlanır olmuştur. (...) bazı anlatımlarda hikâye adının sadece 'Emrah ile Selbihan' şeklinde geçmesi bu gerçeği değiştiremeyecektir. Çünkü, hikâyenin içinde Emrah daima Ercişli veya Ercişe yerleşmiş olarak zikredilecektir."

"Hikâye kahramanlarının pek azının adında onların nereli olduğunu gösterecek açık bilgiler vardır. ancak gerçekten yaşamış kişilerin hayatı etrafında birer hikâye teşekkül edeceğinin işareti olarak kabul edilebilir."

"Bizce, Ercişli Emrah adıyla şöhret bulmuş bir âşık yaşamıştır ve bunun şiirlerinin bir bölümüyle örülmüş bir halk hikâyesi tasnif edilmiştir...Âşık Emrah adlı bir saz şairinin yaşadığının en inandırıcı delili, Erciş ve çevresinde onun adına söylenen şiirlerin çokluğu kabul edilmelidir. Yaşamayan bir kişinin adına şiirler söylenemeyeceği açıktır."[43]

Sakaoğlu'nun görüşü doğrudur. Tümüyle katıldığımız usçu (akılcı) bir görüştür.

Nejat Birdoğan, Van kuşatmasını dayanak alarak Ercişli Emrah'a tarih düşmesini eleştiren Dr.Muhan Bâli'yi yanıtlamıştır:

"Bâli (...s.19-24) ilk kez bir tarihsel araştırma yaptığını söylüyor. Yanlıştır. Boratav, Emrah'ın tarihsel kişiliğini Halk Hikâyeleri kitabında işlemiştir. Biz de bu konuya (TFA)'nın 159. Sayısında ayrı bir yazı ayırmıştık. Gerçi sayın yazar (...) bu yazımıza katılmıyor. Ama bizim bulduğumuz ve ileri sürdüğümüz çağın da dışına düşmüyor. Onun da yargısı Emrah'ın Van kuşatması (1603) döneminde yaşadığıdır."

"Ben, tarihsel olayları incelerken Van kuşatmasının yalnız Emrah öyküsünde bulunduğunu, diğer öykülerde bulunmadığını öne sürdüm. Muhan Bâli bir diğer öyküde bulmuş mudur? Bu öyküye ve Emrah'ın yaşamına büyük ölçüde etki eden bu olay destana nereden girmiştir? Emrah hikâyesini gerek kendi düzsün, gerek başka ozanlar düzsünler, bu kuşatmayı Emrah görmüştür. Bu gerçektir. O zaman da ben değil, Muhan Bâli yanılıyor. Ben, öykü, olayın geçtiği kuşatma zamanında vardı demiyorum. Yazar öyle anlıyor."[44]

Nejat Birdoğan gibi, Hikmet Dizdaroğlu da Ercişli Emrah'ın Van kuşatmasına katıldığı görüşündedir.

"Birdoğan, Ercişli Emrah'ın Van kuşatmasına katıldığı görüşündedir. Biz de bu düşünceyi paylaşıyoruz. Ancak bu kanı, sorunu çözmeye yetmemektedir."[45]

Doç.Dr. Saim Saim Sakaoğlu, Nejat Birdoğan'ın Van kuşatmasından giderek Ercişli Emrah'a tarih düşme yöntemine karşı çıkmakta ve bu konuda Dr.Muhan Bâli'nin görüşünü paylaşmaktadır. Sakaoğlu, Birdoğan'ın "son derece yanlış"[46] saydığı gördüşü üstüne Muhan Bâli'nin düşüncesini aktarmakla yetinmektedir. Sakaoğlu, Sazşairlerinin eserlerindeki özel adlardan giderek zaman saptama olgusundan söz ederken bu konudaki görüşünü açıklamaktadır.

"XVI. Yüzyılın sazşairlerinin eserlerinde gördüğümüz sultan, kumandan, savaş adları, onları en azından belli bir tarihe bağlamakta, yaşadıklarını ifade etmektedir. Hikâye tasniflerinin nasıl gerçekleştiği düşünülürse, Emrah ile Selbihan hikâyesinden yola çıkarak kesin bir sonuca ulaşmak pek de geçerli bir yol olmayacaktır kanatindeyiz. Hikâyenin bize tutacağı ışığı bütünüyle reddetmek istemiyoruz. Ama güvenilirlik derecesinin yüksek olmadığını da hatırdan çıkarmamak gerektiğine inanıyoruz."[47]

Etken öğe Emrah ile Selvi/Selbihan öyküsü olunca konuyu halk hikâyelerinin oluşması ve sözlü anlatımlar yönünden irdelemek zorunludur.

Pertev Naili Boratav, konuya, ayrıntılara inerek, değişik yönlerden yaklaşmaktadır:

> "Hikâyelerde, musanniften veyahut da hikâyeye mevzu olmuş ve hakikaten yaşamış âşıktan kalan yegâne unsur nazım kısmıdır. Bu kısım pek az ve ekseriyyetle kasıtsız değişikliklere maruz kalarak nesilden nesile intikal eder."[48]

> "Hikâyenin içindeki şiirler halk şairlerinin eserleri olduğuna göre, bunların sanat değerleri şairlere göre değişir... Halk hikâyelerinin mevzularını teşkil eden ve şiirleriyle onları süsleyen şairlerin içinde çok kuvvetli sanatkarlar vardır: Karacaoğlan, Kerem, Garib, Ercişli Emrah gibi.."[49]

Boratav, "Halk Hikâycleri ve Halk Hikâyeciliği" adlı yapıtında, aşk öykülerinin niteliklerine ve şiir örgütlerine değinirken Ercişli Emrah'ı da hikâye tasnifçisi olarak gösterir. Ancak Ercişli Emrah ile Selvi/Selbihan Hikâyesi'nin adını anmaz.

> "...Kitaplarda olduğu gibi sözlü gelenekte de –bilhassa meşhur bir âşık'ın tercüme'i hali olmayanlarda- türküler şiir değerinden gerçekten mahrumdurlar... Kitaplardan Şah İsmail, sözlü hikâyelerden Yaralı Mahmut gibi. Bunlarda okuyucuların –veya dinleyicilerin- arayacakları daha çok maceradır. Kerem, Emrah.. gibi ustaların tasnifi olan hikâyeler, hem maceralariyle canlı ve hem de şirleriyle tam usta malı'dır."[50]

Boratav'ın, Kerem Emrah, Kurbanî gibi ustaların tasnifi olan hikâyeler savı tartışmaya açıktır.

Bize göre Boratav'ın savı, bu usta âşıkların adlarıyla anılan öyküleri kendilerinin tasnif ettiğini yargıya bağlayan bir sav değil, yaşamış âşıkların –sazşairlerinin- yaşamlarından esinlenilmiş öykülerin şiir örgüleriyle, bir "musannif"in kurmuş olduğu, baş kişileri düşsel –imgesel- aşk öykülerinin şiir örgülerini irdeleyen ve aralarındaki ayrımlılığı (farklılığı) saptayan bir savdır.

> "Halk hikayelerinin içinde ayrılıp, ya halk türküsü olarak, yahutta okunmk üzere cönklere geçen parçalar hep böyle lirik değeri yüksek olanlardır... Ercişli Emrah'ın bir çok parçaları çok defa Erzurumlu Emrah'ınkilerle karıştırılarak... sözlü hikâye geleneğinin zayıfladığı veya kayboldğu yerlerde yayılmış ve bu güne kadar yaşamıştır."[51]

Halk öykülerini oluşturan, halk öykülerini başlatan etmenlerin başında, bireyi ve toplumu derinden etkileyen, toplumda kalıcı izler bırakan olaylar ve duygu birikimleri gelir.

Baş kişileri ister gerçek, ister düş –imge- ürünü olsun, her halk öyküsü doğal olarak onu yaratan toplumun yaşamında etkili olmuş kişilerden ve olaylardan izler taşır.

Kurucusu (musannifi) bilinmeyen halk öykülerini adsız halk sanatçıları yaratır. Toplum besler, zenginleştirir ve sürdürür.

Kurucuları bilinsin, ya da bilinmesin halk öyküleri yayılma evrelerinde, anlatıcıların ve ozanların etkilerine açıktır.

Çoğu halk ozanının yaşam öyküsü de bu yolla kurulmuş ve sürmüştür. Bir öykünün kurucusu (musannifi), öyküsünü bir halk ozanına bağlasa da, ozanının yaşamına dayalı öykü bölümlerinin zaman içinde değişmeye uğrayacağı gözardı edilmemelidir. Bu nedenlerdir ki: Ercişli Emrah ile Selvi/Selbihan Hikayesi'ni Ercişli Emrah'a yaşam öyküsü saymak, ya da Ercişli Emrah'ın yaşamını, Ercişli Emrah'ın yaşam öyküsünü salt Ercişli Emrah ile Selvi/Selbihan Hikayesi'ne dayandırmak yanlış olur. Ne ki, Emrah ile Selvi/Selbihan Hikayesi'ndeki tarihle uyuşan –benzeyen- epizodları ve toplumsal verileri gözardı etmek de yanlıştır.

Kaldı ki, Ercişli Emrah'ın yaşamını çevreleyen giz, öznel bir olgu da değildir. Bu olgu, Türk sazşairlerinin çoğunun da yazgısıdır. Bu yargımız, kimi yazılı kaynakarda adlarının geçmesine karşılık: Yunus Emre, Karacaoğlan, Âşık Kerem – Kerem Dede-, Bahşî, Hüseynî ve daha nice saz şairiyle birlikte, Ercişli Emrah'tan ikiyüz yıl sonra gelen Erzurumlu Emrah içinde de geçerlidir.

XI. yüzyıldan başlayarak Anadoluya inen göçebe Türk boylarının konuş dönemlerinde geleneklerini dirençle sürdürmeleri; din, mezhep, tarikat ve zümre bağlarının yarattığı karmaşa, sosyal çalkantılar ve savaşlar, devlet yazısına dönüşen Arap yazısını öğrenme zorluğu, devletin benimsemiş olduğu dil'le halkın konuştuğu dilin karşıtlığı, bu olgunun kökünde yatar.

Tezkire, divan, sürname, şehrengiz ve şairnamelerin halk ozanlarının katında ve seslendikleri toplum kesiminde yaygın olarak yer tutmaması da sazşairlerinin verimlerinin genelde; sözlü gelenekte –dilde- kalmasına yol açmıştır.

Halk edebiyatı ürünleri doğdukları yörenin ve çağın varlıklarıdır. Bu ürünlerin halk arasında yayılma aracı sözdür. Dilde dolaşan bir deyiş, bir öykü v.b. halk edebiyatı ürünü, yaratıcısının duygu güzelliği ve söz gücü ile bezelidir. –Sınırlıdır.- Bu ürünler yayıldıkça değişmelere, yayıldıkları alanın dil, anlatım etkilerine, beğenilerine açılmış olurlar.

Anonim halk türküleri gibi, âşıkların (sazşairlerinin) sözlü yaratılarının da süren zaman içinde, ilk biçimlerinden az-çok uzaklaşmaları, sözlü ve yazılı aktarmalarda başka âşıklara bağlanmaları da olasıdır.

Ercişli Emrah'ın da bir değişim süreci yaşamış olması doğladır. Halk edebiyatı araştırmacılarımızın çoğu, Karacaoğlan'dan, Hüseynî'den (v.d) esirgemedikleri hoş görüyü, çoğu kez Ercişli Emrah'tan esirgemiştir. Bu esirgeyişlerdeki, Ercişli Emrah'ı yadsımaya değin varan etken, Eflâtun Cem (Güney)'in ve Prof.Dr. M.Fuad Köprülü'nün çelişik yargıları ve bu yargıların sürüp gitmesidir.

Bu cümleden olarak; Muhan Bâli, Köprülü'nün "eski mecmualardaki şiirlere dayanarak, Ercişli olmasa bile Erzurumlu Emrah'tan önce, başka bir Emrah'ın

yaşadığını" öne sürdüğünü yazmaktadır.[52] "Ercişli Emrah'ın olmasa bile" tümcesi –savı- Köprülü'de yoktur. Bu sav Bâli'nindir.

"Ercişli Emrah'ın olmasa bile" savını Kprülü'ye bağlayan Bâli, bir yandan "...Hayatta yaşamış şair Ercişli Emrah –Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikayesinin kahramanı Emrah" ikilemini öne sürmekte, bir yandan da, Erzurumlu Emrah'ın yaşadığı çağda bir ikinci Emrah yerine "dört Emrah" bulmaktadır.

Bu evrede Muhan Bâli'nin öne sürdüğü kanıt –belge-, "Her nasılsa Emrah tetkikçilerinin dikkatinden kaçmış"[53] bir Erzurumlu Emrah şiiridir.

"Yakma cevr oduna bağrı yanığı
İkrarında duran kalbi sadığı
Sana gönül verdip yanan aşığı
Ben bir diyeyim say ciğerim yar

Birisi Sivas'lı birisi Van'lı
Dağıstanlı, Hanlı, Tırabuzanlı
Birisi Emrah'dır şöhretli şanlı
Bunlar sana yangın ay ciğerim yar"[53]

"..İşte Erzurumlu Emrah'ın bu açık ifadesine göre ikinci Emrah'ın Van'lı –Erciş'li Emrah'ın varlığı kabul edilmesi gereken bir husus olarak karşımıza çıkıyor."[53]

NejatBirdoğan'ın[54] ve Hikmet Dizdaroğlu'nun[55] da yazdıkları gibi, Muhan Bâli'nin belge saydığı şiirde, sıralanan âşıkların adları yoktur. Emrah adına telmih de yoktur. Bu dizelerin anlamı açıktır: "Sana tutkun, sana vurgun olanları bir bir diyeyim. Sivaslı, Vanlı, Dağıstanlı, Hanlı, Tırabuzanlı ve bir de ben Emrah" hepsi altıdır. Dört değil. Muhan Bâli'nin yöntemini uygularsak XIX. Yüzyılda yaşamış, aynı insana tutkun, Emrah adlı sazşairimizin sayısı altıya çıkacaktır.

Muhan Bâli, "Sana gönül verip yanan âşığı" dizesinde geçen "âşık" sözcüğüne, vurgun, tutkun anlamı yerine sazşairi anlamını yüklemektedir. "Muhan Bâli.. her biri bir kentten ya da bir ülkeden yetişmiş dört –aslında beş- Emrah'ın varlığını öne sürüyor. İşte yanıldığı nokta budur.

"Erzurumlu Emrah dışında beş ayrı Emrah'ın varlığından söz etmek, metni çok ters ve yanlış yorumlamak olur... Metin, bir daha belirtelim başka biçimde yorumlanmaya elverişli değildir. Nejat Birdoğan`ın bu konudaki yorumu doğrudur ve yerindedir."[56]

Bu şiir, sazşairlerinin deyimi ile bir "şoşartma"dır. Türk halk şiirinde yaygın olan şoşartmaları belge saymak yanlıştır. Şoşartma abartıdır. Sazşairi, bu tür deyişlerde akla gelmedik abartı hünerleri ile sözlerini önemsetmek, pekiştirmek isterler. Halk ozanının, sevgilisini övme yolunda kapılmayacağı coşku yoktur. Sevgilisinin gözlerine, dudaklarına, bi tutam saçına Hind'i, Yemen'i kolayca adar. Bu olağandır. Yadırganmaz. Sazşairlerimizdeki bu şoşartma geleneği ne denli olağansa, bir aşığın sevgilisine, onu daha beş kişinin kendisi kadar yanarak

sevdiğini söylemesi ve bundan umarlı olması da o kadar olağan dışıdır. Üstelik bu tutum, halk ozanlarımızın "âşık-maşuka" geleneğine de aykırıdır.[57]

"Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesi" üstüne, noksanları ne olursa olsun değerli bir yapıt ortaya koymuş bulunan Muhan Bâli'nin öne sürdüğü görüşten giderek soruna çözüm aramak, konuyu daha da karıştıracaktır.

Bu yargımıza, Prof.Dr.M.F.Köprülü'nün Köroğlu adına yayımlamış olduğu bir deyişinin ilk dörtlüğünü tanık olarak sunalım:

"Arabistan çöllerinde gezerken
Bana rast geldi orada dört gidi
Biri Urum biri Fellah biri Tat
Öbürü de benzer idi Kürt gidi"[58]

Bu dörtlük Köroğlu'nun Arabistan çöllerinde gezerken, Urum, Fellah, Tat, Kürt uluslarından dört kişi ile karşılaştığını kanıtlayan bir belge değil, bir abartılı övgü deyişinin ilk dörtlüğüdür. Açıklamaya gerek yoktur ki Köroğlu'da övgü, çoğu kez sevgili yerine kendisine yöneliktir, kendisine dönüktür.[59]

Muhan Bâli'nin, "Erzurumlu Emrah'ın "kendisinden önce ya da kendisiyle aynı çağda yaşamış "ikinci bir Emrah'ın Vanlı-Ercişli Emrah'ın varlığını kabul edilmesi gereken bir husus olarak karşımıza çıkaran" kanıt[60] saydığı şiiri, Çankırılı Ahmet Talât ve M.Zeki Oral, ayrı yıllarda Tokatlı Âşık Nuri adına yayımlamışlardır.[61]

Muhan Bâli, Faiz Demiroğlu'nu –ihtiyat kaydına bağlayarak- Ercişli Emrah için "müsbet bir vesika veren" tek kaynak göstermektedir.

> "...şiir, hikâye ve sözlü gelenekten ayrı olarak müsbet bir vesika veren Faiz Demiroğlu'dur. Onun Köy Postası Dergisinde çıkan 'Ercişli Emrah' başlıklı yazısının konumuzla ilgili bölümünü –ilmi bir gaye gözetmediği için ihtiyat kaydını bırakmamak şartıyla- nakletmeyi faydadan uzak görmüyoruz. Yazara göre: 'Emrah'a dair şimdilik şu kısa bilgiye sahibiz: XVIII. asırda Kasım adlı bir zat tarafından zağfranla yazılmış bir cönkte, Erciş kurbünde yetişmiş derd-i yarla bağrı yanık Karakoyunlu âşıklardandır' denilmektedir."[62]

Faiz Demiroğlu'nun yazısı[63] "Kasım adlı bir zat tarafından zağferenle yazılmış cönk"ten söz eden ilk kaynak değildir. İlk kaynak bizim bir dizi yazımızdır. Oradaki bilgi şöyledir:

"...XVIII. asırda zağferen-misk karışığı ile yazılmış bir cönk'ün yazarı 'Kasım', Emrah'tan... 'Erciş kariyesinde yetişmiş, derd-i yarla bağrı yaralı, Karakoyunlu (Türk) âşıklarındandır' diye söz açar"[64]

Bu bilgi, "Bozkır" mecmuasında yayımlanan "Ercişli Emrah" dizi yazımız üstüne, Ercişte, Hoca Ahmet (Kürüm) Efendi'de bulunan cönk'ü kaynak göstererek Mustafa Kürüm'ün yazdığı bilgidir.[65] Söz konusu cönk'ü, uzun aralarla da olsa değişik zamanlarda gittiğimiz Erciş'te göremedik. Bu nedenle de Ercişli Emrah'ı

konu alan daha sonraki yazılarımızda bu bilgiyi yinelemedik. Vanlı, saygın ve aydın bir kişi olan Faiz Demiroğlu'nun Kasım cönkünü ne zaman gördüğü konusunda da bir bilgimiz olmadı. Bu konudaki kesin yargımız: Kasım adlı zata bağlı cönk'ün bulunarak, bilgiyi içeren bölümünün belge niteliğinde yayımlanıncaya değin bekelemek gerektiği yolundadır.[66]

Elimizde Ercişli Emrah'la ilgili, Ercişli Emrah'ın doğum ve ölümüyle ilişkili, değişik savlar vardır.

"Emrah'ın ölümü 1625-1630 arası tahmin ediliyor. 1592 yılı ise doğumu, 32 yaş veya 28 yaş ise müddeti ömrüdür."[67]

Belgelere dayanmadıkları, bilimsel özden yoksun oldukları için bu bilgilerin kullanılması konuya açıklık getirmeyecek, yarar sağlamayacaktır.

Ön bölümlerde Ercişli Emrah'ı ilk kez söz konusu eden Ziyaeddin Fahri'den başlayarak, Ercişli Emrah'a ilişkin araştırmaları, öne sürülen savları –yargıları irdeledik. Geçen zaman içinde oluşan zengin görüş örgüsünü, birikimi, bu örgüdeki ve birikimdeki karşıtlıkları, ikilemleri göstermek istedik.

Ercişli Emrah üstüne öne sürülen savların ve yargıların bir bölümünü özetleyerek ön bölümleri sona vardıralım.

I- XIX. asrın ikinci yarısında biri Erzurumlu, biri Ercişli (Vanlı) iki Emrah yaşamıştır. [Ziyaeddin Fahri (Fındıkoğlu//Eflâtun Cem (Güney)]

II- "XIX. asırdan önce yazılmış mecmualardaki şiirlerden" bu yüzyıldan önce bir diğer Emrah'ın yetiştiği anlaşılmaktadır. Bu şiirler "XVIII. belki de XVII. asır mahsullerindendir. (Köprülüzade, M.Faat)[68]

III- a. Ercişli Emrah öyle sanıyorum ki benim bahsettiğim XVIII. belki de XVII. asra âid Emrah'tan başka bir üçüncü şairdir ve Emrah ile Selvi Han hikayesi de ona değil, benim bahsettiğim Emrah'a aittir.

b. Yalnız, Antoloji'de (Erzurumlu) Emrah'a ait gösterdiğim şiirlerden bir kısmının ona ait olmadığını şimdiden söylemek mümkündür.[69]

IV-Köprülü'nün XVIII. belki de XVII. asra âid dediği Emrah, Ercişli Emrah'tır. (S.N.Ergun//A.Saraçoğlu)

V- "Köprülü'nün düşünce tarzı doğrudur.. Erzurumlu Emrah'tan önce yaşamış bir şair Emrah vardır." (Muhan Bâli)[70]

VI- Emrah ile Selvi hikayesi, Erzurumlu Emrah'ın halk arasında bırakmış olduğu hatıra ve ananelerin halk hikayelerini etkilemesinden doğmuştur. (Eflâtun Cem)[71a]

(Divan şairi Emrah, halk şairi Emrah, masal kahramanı Emrah) "Muhakkak üçü de aynı adamdır." (Eflâtun Cem)[71b]

VII- "Vanlı Emrah'ın efsaneleşen hayatı ve aşkı etrafında teşekkül ettiği sanılan Emrah'la Selvi hikayesi.." (Eflâtun Cem-Ç.Eflâtun Güney)[72]

VIII- "Emrah ile Selvi adlı hikâye, aşağı yukarı (Ercişli) Emrah'ın hayatıdır. Bu bakımdan Erzurumlu Emrah'la münasebeti yoktur demektir.

Bununla beraber Erzurumlu Emrah'ın olmak ihtimali de vardır." (Vehbi Cem Aşkun)[73]

"Vanlılar istedikleri kadar Selvihan hikayesini kendi meçhul Emrahlarına mal etsinler. Ben , bizim (Erzurumlu) Emrah'ın Selvican hikayesini yazacağım." (Vehbi Cem Aşkun)[73]

"Bizim Selvican hikayesi... bu hikâye tamamen bizim (Erzurumlu) Emrah'ın malıdır." (Vehbi Cem Aşkun)[73]

IX- "1942'de yayınladığım kitap: Emrah/Seçme Şiirler ve Selvican Hikayesi adını taşımaktadır. Bilmem ki böyle bir yayında fazla özellik aranır mı? (Vehbi Cem Aşkun)[74]

X- "...Emrah'ın şahsiyeti etrafında bir hikâye doğmuştur. Daha büyük bir şöhreti haiz olması itibariyle Erzurumlu Emrah'ın hikayenin kahramanı olması galip ihtimal gösteriyor." (Pertev Naili Boratav)[75]

XI- "...Boratav, böylece hikayeyi Erzurumlu Emrah'la birleştiriyor." (Bâli)[76]

XII- "Daha sonraki araştırmalar bu hikâyenin Erzurumlu Emrah'la bir ilişkisi olamayacağını kesin olarak kanıtlamıştır."[77]

XIII- "Bâli, Pertev Naili'yi ...yanlış olarak yorumlamaktadır. Boratav, sonraki yıllarda bu görüşünü değiştirmiştir." (H.Dizdaroğlu)[78]

XIV- "Bazan hikayenin kahramanı fakir bir âşıktır. Ercişli Emrah'ta olduğu gibi." (P.N.Boratav)[79]

XV- Sazşairi Emrah'la hikâye kahramanı Emrah ayrı kişiler olabilir. (Bâli//Dizdaroğlu)

XVI- Hikâye Ercişli Emrah'ın hayatı etrafında tasnif edilmiş, Ercişli Emrah'ın şiirleriyle örülmüş bir hikayedir. (Birdoğan//Sakaoğlu //Saraçoğlu)

XVII- "Emrah ile Selbihan hikayesinin ise Van muhasarasından sonra veya o sırada yaşamış Ercişli Emrah adını taşıyan bir şairin başından geçmiş veya onun tarafından tasnif edilmiş olması muhtemeldir." (Bâli)[80]

XVIII-Şah Abbas'ın Van kuşatmasına göre, "Ercişli Emrah'ın doğum tarihi olarak 1585 veya bir aşağı bir yukarısını almak mümkündür." (Birdoğan)[81]

XIX- "Nejat Birdoğan'ın bu iddiası bir çok bakımdan yanlıştır." (Bâli)// "Bu son derece yanlış değerlendirme.." (Birdoğan'ın öne sürdüğü sav için) (Sakaoğlu)[82]

XX- "Birdoğan Ercişli Emrah'ın Van kuşatmasına katıldığı görüşündedir. Biz de bu düşünceyi paylaşıyoruz." (Dizdaroğlu)[83]

XXI- "...Şah Abbas'la (1587-1628) aynı zamanda yaşadığını tahmin ettiğimiz Ercişli Emrah'ın..." (Bâli)[84]

XXII- "Ercişli Emrah hem bir halk öyküsünün kahramanıdır, hem de halk şiirimizin doruklarından biridir."(Dizdaroğlu)[85]

XXIII-"Ercişli Emrah'ın gerçekte yaşayıp yaşamadığını bilmiyoruz." (H.Dizdaroğlu)[86]

XXIV-"Yaklâşık ikiyüz yıl ara ile, birbirine yakın iki bölgede ... aynı adı taşıyan iki sazşairinin (Ercişli Emrah'ın ve Erzurumlu Emrah'ın) yetişmesi bir raslantı değildir." (Hikmet Dizdaroğlu)[87]

XXV- "İşte Erzurumlu Emrah'ın bu açık ifadesine göre ikinci bir Emrah'ın: Vanlı-Ercişli Emrah'ın varlığı kabul edilmesi gereken bir husus olarak karşımıza çıkıyor." (Muhan Bâli)[88]

XXVI-"...Ercişli Emrah'a izafe edilen şiirlerin hepsi Emrah ile Selvi Han hikayesinin muhtelif rivayetleri ile alakalıdır. Bu durum, hikâye kahramanı dışında hayatta yaşamış Ercişli Emrah adında bir şairin bulunduğu iddiasını şüpheye düşürüyor." (Muhan Bâli)[89]

XXVII- Muhan Bâli'nin sözünü ettiği sayı, çeşitli kaynaklardan kitabına aldığı şiirleri kapsamaktadır. Ercişli Emrah tapşırmalı şiirlerin sayısı Bâli'nin öne sürdüğünden çok fazladır. (Dizdaroğlu/Öztelli v.d.)[90]

XXVIII-"Âşık Emrah adlı bir sazşairinin yaşadığının en inandırıcı delili, Erciş ve çevresinde onun adına söylenen şiirlerin çokluğu kabul edilmelidir. Yaşamayan bir kişinin adına şiir söylenemeyeceği açıktır.. Hayatı etrafında kendi şiirleriyle bir hikâye tasnif edilen aşığın bütün şiirlerinin hikâyede yer alması da gerekmez." (Saim Sakaoğlu)[91]

Dedim dilber kaçma benden
Dedi amanı aldırdın
Dedim gülün dal dal olmuş
Dedi goncayı yoldurdun

Dedim dilber sıla ırak
Dedi kervana yok durak
Dedim etmez misin merak
Dedi menzili kaldırdın

Dedim dilber kalem kaşın
Dedi sızıldanmak işin
Dedim kaytarıp gidişin
Dedi düşmanı güldürdün

Dedim dilber gör Emrah'ı
Dedi benim hublar şahı
Dedim unutma günahı
Ded isen beni öldürdün

(39)

Dize Değişmeleri:
3.2 Dedim hayıflanmak işin
4.3 Dedi Unutma Penahı

DÖRDÜNCÜ BÖLÜMLE İLGİLİ NOTLAR

[1] Murat Uraz: "Halk Edebiyatı..." İstanbul 1933, s.131.
[2] Sadettin Nüzhet Ergun: Halk Edebiyatı Antolojisi, İstanbul 1938, "Ercişli Emrah" s.84.
[3] Sadeddin Nüzhet Ergun: Türk Şairleri, C.3, İstanbul (1943), s.1265.
[4] Behçet Necatigil: Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, istanbul 1978 (9. Baskı), s.115.
[5] Prof.Dr.İlhan Başgöz: İzahlı Türk Halk Edebiyatı Antolojisi, 1965 ve 1968 s.61
[6] Nejat Birdoğan: "Ercişli Emrah Üzerine"/Türk Folklor Araştırmaları, Sayı 159, Ekim 1962, s.2870.
[7] Cahit Öztelli: Halk Şiiri/XIV-XVII.yüzyılar, İstanbul 1955, s.20.
[8] Cemil Yener: Türk Halk Edebiyatı Antolojisi, İstanbul 1973, s.62.
[9] Tahir Kutsi (Makal): Türk Halk Şiiri Antolojisi. İstanbul 1975, s.87.
[10] Ali Püsküllüoğlu: Türk Halk Şiiri Antolojisi, Ankara 1975, s.533-534.
[11] Rauf Mutluay: Türk Halk Şiiri Antolojisi, İstanbul 1972, s.247 (Erzurumlu Emrah'ı tanıtma yazısı içinde.
[12] Hikmet Dizdaroğlu: Türk Halk Şiirinde Türler, Ankara 1969, s.75 (Alt notta)
[13] Cenap Ozankan: Kırk Halk Şairi, İstanbul 1960, s.51.
[14] H.Fethi Gözler: "Ercişli Emrah ve Selvi Han Hikâyesi"/Öncüler, Sayı 8, Kasım 1976, s.16.
[15] Ali Saraçoğlu: (1944-1946//"Kısa Notlarla Ercişli Emrah"/Türk Dili, Nisan 1955, s.418//"Ercişli Emrah Gerçeği ve Emrah ile Selbihan Hikâyesi", I.Uluslararası Türk Folklor Kongresi (1975) Bildirileri, C.II.Halk Edebiyatı, Ankara 1976, s.318.
[16] Vasfi Mahir Kocatürk: Saz Şiiri Antolojisi, Ankara 1963, "Emrah", s.206.
[17] Ali Saracoğlu: ...1976,s.301.
[18] Doç.Dr.Saim Sakaoğlu: Ercişli Emrah, Ankara 1987, s.26.
[19] Doç.Dr.Saim Sakaoğlu: a.e.s.26
[20] Dr.Muhan Bâli: "Ercişli Emrah İle Selvi Han Hikâyesi.." Ankara 1973, s.19-24. // Ali Saracoğlu:...1976, s.300-302. // Doç.Dr.Saim Sakaoğlu: Ercişli Emrah, Ankara 1987, s.25-26.
[21] Pertev Naili Boratav: Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği, Ankara 1946, s.40.
[22] Pertev Naili Boratav: (HH ve HH) Ankara 1946, s.40.
[23] Pertev Naili Boratav: (HH ve HH) Ankara 1946, s.39.
[24] Nejat Birdoğan: "Ercişli Emrah Üzerine"/Türk Folkloru Araştırmaları, İstanbul, Ekim 1962, Sayı 159, s.2870.
[25] Dr.Muhan Bâli: "Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesi..." Ankara 1973, s.29.[Ayrıca lütfen bakınız: P.N.Boratav, Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği, Ankara 1946, s.40.//Şükrü Murat Elçin, Kerem İle Aslı Hikâyesi, Ankara 1949, s.62-63.]
[26] Dr.Muhan Bâli: a.e.s.29//İlhan Başgöz: Biyografik Türk Halk Hikâyeleri, DTCF.(Doktora Tezi), Ankara 1949, s.34-39.
[27] Dr.Muhan Bâli: A.e.s.29-30
[28] P.N.Boratav: Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği, Ankara 1946, s.201-202.

[29] P.N.Boratav: a.e. s.203-204. [Boratav'ın Diacre Zakaria'nın eserine ilişkin açıklaması şöyledir: "Memoires historiques sur les Sofis, par le Diacre Zakaria, (Brosset'nin Collection d'Historiens Arıneniens)'i içinde, s.15" //Lütfen Bakınız: Ali Saraçoğlu: ... 1976, s.303.

[30] Ali Saraçoğlu: ...1976, s.303

[31] Nejat Birdoğan: "Ercişli Emrah Üzerine"/Türk Folklor Araştırmaları, İstanbul, Ekim 1962, Sayı 159, s.2870.

[32] Saim Sakaoğlu: Ercişli Emrah, Ankara 1987, s.25.

[33] Nejat Birdoğan: (TFA) Ekim 1962, Sayı 159, s.2869.

[34] Nejat Birdoğan: (TFA) Ekim 1962, Sayı 159, s.2870.

[35] Dr.Muhan Bâli: "Ercişli Emrah İle Selvi Han Hikâyesi..." Ankara 1973, s.29.

[36] Dr.Muhan Bâli: a.e.s.23.

[37] Dr.Muhan Bâli: a.e. s.24. [Bâli'nin, Ercişli Emrah ileSelvi Han Hikâyesinin, "Onun tarafından tasnif edilmiş" olabileceği görüşünü, daha önce M.Fahrettin Kırzıoğlu'nun öne sürmüş olduğu: "... Emrah ile Selvi...yeri yurdu belli ve daha yaygın olarak yaşanmış bir hayatın, kendi kahramanı ağzından söylenen deyişleri ile, büyük bir halk hikâyesidir." Savı ile ilintili saymıyoruz. Kırzıoğlu'nun kesin yargısı "yaşanmış bir hayatın, kendi kahramanı ağzından söylenen deyişlerle birleşerek bir büyük halk hikayesine dönüştüğü" yönündedir. (Bkz.M.F.Kırzıoğlu, "Emrah İle Selvi'deki Revan üzerine deyişler"/Türk Dili, Eylül 1963, s.802)]

[38] Şükrü Murat Elçin: Kerem İle Aslı Hikâyesi, Ankara 1949, s.64.

[39] Dr.Muhan Bâli: "Ercişli ;Emrah İle Selvi Han Hikâyesi..." Ankara 1973, s.285 "Netice".

[40] Muhan Bâli, Ercişli Emrah'ın şiirlerinin sayısı ile ilgili olarak: "Ercişli Emrah'a izafe edilen şiirler, bazı araştırmacıların verdikleri mübalağalı (1973/ s.238-239) rakkamların aksine bizim tesbit ettiğimiz kadarıyla 57 hanedir." demektedir. (Bâli, 1973, s.273)

Ercişli Emrah'ın şiirlerinin Bâli'nin eleştirdiği abartılı sayısı, andığı araştırmacıların yayımladıkları, ya da öne sürdükleri sayılar değil, Bâli'nin çevresinin söylentilerine bağladığı sayılardır.

"Muhan Bâli'nin çeşitli kaynaklardan doktora tezine aldığı şiirlerin sayısı 18'dir. Sözünü ettiği 57 bağlam bu 18 şiirdeki dörtlüklerin toplamıdır." (Hikmet Dizdaroğlu, "İki Adaş Sazşairi, Ercişli Emrah-Erzurumlu Emrah"/Türk Folkloru, Haziran 1980, sayı 11, s.5)

Muhan Bâli'nin görmediğini sandığımız –kimisini bibliyografyasına da almış olduğu- kaynaklar şunlardır:

- Receboğlu Yahya, Kağızman 1297-1880 bitiş tarihli, yazma Ercişli Emrah ile Sevli Han hikâyesi. (Prof.Dr.M.Fahrettin Kırzıoğlu'nda tek nüsha)
- Aptürrahim Şerif (Beygo), Ahlat Kitabeleri, İstanbul 1932, s.20 ve s.31.
- Ali Rıza Yalgın, "Ercişli Emrah" (Gaziantep kolu hikâye), Türksözü gazetesi, Adana 1940.

- Ya.Kuş. (Yakup Kuşçuoğlu) "Bizim Emrah/Emrah ile Selbi" Van gazetesi 1939 sayıları, Van Yeniyurt Gazetesi, 1939-1940 sayıları.
- S.Nüzhet Ergun, Türk Şairleri, C.3, İstanbul (1943)
  a) Ahıskalı Emrah, s.1264 (3 deyiş)
  b) Ercişli Emrah, s.1265-1269, (10 semai, 11 koşma)
- Ali Saracoğlu:
  a) "Ercişli Emrah"/Bozkır, 1946 sayıları
  b) "Prof.Dr.Fuat Köprülü'ye Açık Mektup-Ercişli Emrah Meselesi"/Vakit gazetesi, 7,14,21 Eylül 1946 (3 semai, 4 koşma)
  c) "Ercişli Emrah'ta Âşk"/Türk Dili, Ağustos 1958, sayı 83, s.550-554 (1 semai, 3 koşma)
- Prof.Dr.Ahmet Caferoğlu:
  a) Doğu İleri Ağızlarından Toplamalar, I. İstanbul 1942, s.94 (karışık dörtlükler) ve s.154-156 (3 parça)
  b) Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler- "Van, Bitlis..." İstanbul 1951, s.37 (Mecit Gazioğlu, 1 semai ve 1 koşma), s.14-45 (Bir bölümü Emrah adına ve Emrah tapşırmalı olarak değişik kaynaklardan alınan 14 dörtlük), s.38-43 (Âşık Davut Telli, 5 semai 8 koşma)
- M.Fahrettin Kırzıoğlu:
  a) "Emrah ile Selvi'deki Revan Üzerine Deyişler" (II)/Türk Dili, Ocak 1964, Sayı 148, s.213-217 (5 parça güzelleme, destan, koşma)
  b) "Bir Erzurum Cöngünde Atasözleri ve Halk Şairleri"/Türk Folklor Araştırmaları, İstanbul, Mayıs 1969, Sayı 238, s.5286 (1 semai, 1 koşma)
- Prof.Dr.M.Fuad Köprülü: Türk Sazşairleri (2. Basım), Ankara 1965, s.722 (Açıklama)

[41] Hikmet Dizdaroğlu, "Öykü Kahramanı ve Sazşairi Ercişli Emrah", Türk Folkloru Araştırmaları, Mart 1975, Sayı 308, s.7254.

[42] Doç.Dr. Saim Sakaoğlu: Ercişli Emrah, Ankara 1987, s.18-19.

[43] Nejat Birdoğan, "Ercişli Emrah ile Selvihan Hikâyesi Üzerine", Türk Folklor Araştırmaları, Kasım 1974, Sayı 304, s.7151-7152.

[44] Hikmet Dizdaroğlu: (TFA), Mart 1975, S.308, s.7254.

[45] Saim Sakaoğlu: (EE) Ankara 1987, s.25.

[46] Saim Sakaoğlu: (EE) Ankara 1987, s.17.

[47] Pertev Naili Boratav: Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği, Ankara 1946, s.112.

[48] P.N.Boratav: a.e. s.113.

[49] P.N.Boratav: a.e. s.113.

[50] P.N.Boratav: a.e. s.113-114

[51] Dr.Muhan Bâli: "Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesi...", Ankara 1973, s.20

[52] Dr.Muhan Bâli: a.e. s.23.
Bâli'nin söz konusu ettiği koşmanın ilk dörtlüğünüde sunuyoruz.

Yandım bu haline bu hüsnü âline
Bu ne bu güzellik vay ciğerim yar
Görenler ay demiş gül-cemâline
Böyle parlak m-olur ay ciğerim yar

(Eflâtun Cem Güney-Çetin Eflâtun Güney: Erzurumlu Emrah, İstanbul, MCMLV, s.95, nr.128 ve İstanbul MCMLXXV, s.109, nr.127.)

[53] Nejat Birdoğan: (TFA) Kasım 1974, S.304, s.7152.

[54] Hikmet Dizdaroğlu: (TFA) Kasım 1974, S.308, s.7254-7255.

[55] Hikmet Dizdaroğlu: (aynı yazı), s.7255.

[56] Ali Saraçoğlu: ....1976, s.305.

[57] Prof.Dr.M.F.Köprülü: Türk Sazşairleri Antolojisi, C.I.Bölüm II. Ankara 1962, s.93.

[58] Ali Saraçoğlu: ....1976, s.306.

[59] Dr.Muhan Bâli: "Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesi.." Ankara 1973, s.23.

[60] M.Zeki Oral: Tokatlı Âşık Nuri, Niğde Halkevi Yayınları I. Köy Öğretmeni Basımevi, Ankara 1936, s.89.// Çankırılı Ahmet Talât: Âşık Tokatlı Nuri, Çankırı Matbaası, 1933, s.287-288.

Âşık Tokatlı Nuri'de yer adlarını içeren dörtlük şöyledir:

Biri Hindistan'lı birisi Van'lı
Yemen, Mısır ile Acemistanlı
Biri de Nuri'dir hünerli şanlı
Bunlar sana yangın hay ciğerim yar
(Ahmet Talât, s.288)

Koşma Nuri'de dört bağlamdır. Âşık Tokatlı Nuri'de aynı dönerayaklı beş koşma daha vardır (Ahmet Talat, s.288-289). Ahmet Talât bu koşmayı Eflâtun Cem'in Erzurumlu Emrah adına yayımladığını belirtmiş ve Eflâtun Cem'in yayımladığı biçimi ile de koşmayı vermiştir.

[61] Dr.Muhan Bâli: "Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesi..." Ankara 1973, s.24. (lütfen bakınız: Saim Sakaoğlu, Ercişli Emrah, Ankara 1987, s.25)

[62] Faiz Demiroğlu: "Ercişli Emrah", Köy Postası, Ekim 1953, s.15 (yazının sonu s.40'tadır).

[63] Ali Saraçoğlu: Vakit Gazetesi, İstanbul, Eylül 1946, sayı 10391.

[64] a) Hoca Ahmet Kürüm efendi –bu saygın ve bilge kişi Bitlis'in Kürüm evinin Ercişte yerleşmiş olan kolundandır. Ölümü 22 Nisan 1953'tür.

b) Mustafa Kürüm, Ercişte bir süre Özel İdare (Hususi Muhasebe) "Arazi Katipliği" görevinde bulunmuştur. Fethi Tevet'in Yücel mecmuasında (Mayıs 1938, s.109-112) "Ercişli Emrah" başlığı altında yayımladığı özet hikâyeyi ve şiirleri derleyerek o dönemde Erciş Askerlik Şubesi Bâşkanı olan Binbaşı (Halil) Nuri Yurdakul'a veren kişidir. Bir süre ticaretle de uğraşmıştır. Halk hikâyeleri ile ilgili kitapları satış için Ercişe ilk getiren kişi olan Mustafa Kürüm'ün ölüm günü 5 Aralık 1978'dir.

[65] Ali Saraçoğlu: ...1976, s.302.

[66] Öğretmen Âşık Ahmet Poyrazoğlu'nun, Erciş, 19 Ocak 1976 günlü mektubu.

[67] Köprülüzade, Mehmet Fuat: Erzurumlu Emrah, İstanbul 1928, s.25.

[68] M.Fuad Köprülü: Türk Sazşairleri, İstanbul 1940, s.955-956 / "Düzeltmeli ve İlaveli İkinci Basım" Ankara 1965, s.722.
[69] Dr.Muhan Bâli: "Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesi ..." Ankara 1973, s.24.
[70] Eflâtun Cem: Erzurumlu Emrah, Sivas 928 (1928). a) s.9 / b) s.10.
[71] Eflâtun Cem Güney-Çetin Eflâtun Güney: Erzurumlu Emrah, İstanbul 1975, s.11 (alt not)
[72] Vehbi Cem Âşkun: Büyük Halk ve Saz Şairi Emrah, .../Sivas 1942, s.99-101.
[73] Vehbi Cem Âşkun: "Kısa Notlarla Ercişli Emrah Üzerine Bir Konuşma", Türk Dili, Ankara, 1 Haziran 1955, s.571.
[74] P.N.Boratav: Folklor ve Edebiyat, İstanbul 1939, s.181.
[75] Dr.Muhan Bâli: ...1973, s.21
[76] Lütfen bakınız: Doç.Dr.Saim Sakaoğlu, Ercişli Emrah, Ankara 1987, s.12.
[77] Hikmet Dizdaroğlu: (TFA), Mart 1975, Sayı 308, s.7254.
[78] P.N.Boratav: (HH ve HH), Ankara 1946, s.91.
[79] Dr.Muhan Bâli: ...Ankara 1973, s.24.
[80] Nejat Birdoğan: (TFA), Ekim 1962, Sayı 159, s.2870.
[81] Dr.Muhan Bâli: ...Ankara 1973, s.23//Doç.Dr.Saim Sakaoğlu: (EE), Ankara 1987, s.25.
[82] Hikmet Dizdaroğlu: (TFA), Mart 1975, Sayı 308, s.7254.
[83] Dr.Muhan Bâli: ...Ankara 1973, s.29.
[84] Hikmet Dizdaroğlu: (TFA), Mart 1975, Sayı 308, s.7254.
[85] Hikmet Dizdaroğlu: (aynı yazı) s.7254.
[86] Hikmet Dizdaroğlu: "İki Adaş Sazşairi/Ercişli Emrah –Erzurumlu Emrah", Türk Folkloru, İstanbul Haziran 1980, s.3
[87] Dr.Muhan Bâli: .... Ankara 1973, s.23.
[88] Dr.Muhan Bâli: .... Ankara 1973, s.285 "Netice"
[89] Hikmet Dizdaroğlu: "İki Adaş Sazşairi/Ercişli Emrah-Erzurumlu Emrah", Türk Folkloru, Haziran 1980 s.5//Cahit Öztelli, Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı 1976, "Ercişli Emrah", Ankara 1977, s.161-190// Doç.Dr.Saim Sakaoğlu: Ercişli Emrah, Ankara 1987//v.d. yayınlar.
[90] Doç.Dr.Saim Sakaoğlu: (EE) Ankara 1987, s.19.

KISALTMALAR

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

(Ali Saraçoğlu, ...1976	"Ercişli Emrah Gerçeği ve Emrah İle Selbihan Hikayesi"/ I.Uluslararası Türk Folklor Kongresi (1975) Bildirileri, C.II.Halk Edebiyatı, Ankara 1976.
(EE)	Ercişli Emrah
(HH ve HH)	Halk Hikayeleri ve Halk Hikayeciliği.
(Muhan Bâli, a)"Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikayesi." b) .....1973)	Ercişli Emhar ile Selvi Han Hikayesi/Varyantların Tesbiti Ve Halk Hikayeciliği Bakımından Önemi, Ankara 1973.
(TFA)	Türk Folklor Araştırmaları Dergisi/İstanbul

BEŞİNCİ BÖLÜM
ERCİŞLİ EMRAH'IN ÖLÜMÜ VE MEZARI ÜZERİNE SÖYLENTİLER
-HECE TAŞI OLAYI

Badeli âşıkların adlarına kurulan sonu kavuşmasız hikayelerle, baş kişileri (kahramanları) badeli âşıklık işlevini yüklenmiş kavuşmasız hikayelerde baş kişilerin ölümü gizlerle örülüdür. Gizemseldir.

Âşık Kerem, Aslı'nın özlemi ile tutuşarak yanar.[1]

Arzu ile Kamber hikayesinin Erciş ağzında, Araz Nehrinde boğularak ölen sevgililer, Araz'ın iki yakasında iki gül fidanına dönüşürler[2]

Kerkük ağzı Arzı ile Kamber hikayesinde ölüm, Kamberin özüne kargış (beddua) ederek Tanrı'dan ölüm dileyişi ve bu dileğin kabul edilişiyle gelir.[3]

Ercişli Emrah'ın ölümü, Emrah ile Selvi/Selbihan hikayesinin –kavuşmalı, ya da kavuşmasız- kollarında değişik anlatılır. Emrah'ın ölümü de yaşamı gibi gizlerle doludur.

Eski Erciş Kalesinin kadim mezarlığındaki ikili mezarda, toprak altında (6 Temmuz 1984 günü) bulunduğu öne sürülen Hece Taşı (Baş Taşı) ayrı tutulursa; Emrah'ın ölümü ve mezarı üzerine bilgimiz hikayenin değişik kollarından ve yerel söylentilerden gelen anlatımlarla sınırlıdır.

Köprülüzade'nin yayımlamış olduğu kısa hikayede, Tanrının yardımına ererek sevgilisine kavuşma dileği ile dağlarda, mağaralarda uzun süre çile dolduran Emrah, dağlardan dönüşünde sevgilisinin esir düştüğünü öğrenir. Yeniden yollara düşerek sevgilisini arar. Günün birinde onu, esir olarak Şah'ın sarayında bulur. Emrah'ın serüvenini öğrenen Şah, sevgilisini Emrah'a verir. Emrah, yıllardan beri beklediği bu büyük mutluluktan o denli duygulanır ki sevgilisine kavuşmadan ölür.[4]

Aptürrahim Şerif'e göre:

"...Süphan Dağı'nın Adilcevaz'a müteveccih eteğine yakın bir yerde Emrah'ın kabri de bulunuyormuş..."[5] Aptürrahim Şerif (Beygu), aktardığı bu söylentinin kaynağını açıklamamıştır.

Fethi Tevet'in yayınladığı hikâye Emrah'ın Kale Mezarlığında yattığın söylemektedir.

"..Yeniden düğün yapıp yirmi sene kadar devran sürdüler. Çelebibağı köyünün büyük mezarlığında gömülü oldukları söylenmektedir."[6]

Murat Uraz'ın Âşık Kemal'dan aldığı, sonu kavuşmalı gelen hikayedeki ölüm, sıradan, doğal bir ölümdür.

"...Yakup Han sağdıç oldu. Emrah'ın evvelâ Selâtin (...) bir müdde Şah divanında misafir kaldılar. Sonra... Erciş'e dönerek, bütün ömürlerini zevk ve

sefa ile geçirdiler. Ama köhne dünya kime yar oldu ki, onlara da olsun. Akibet dünyada göçtüler."[7]

P.Naili Boratav'ın derlediği kolda ölüm söz konusu edilmemiştir.

"...Âşık Ahmet, İsfahan'a – Hızırın yardımıyla bir günde- gidip, imdat ister. Emrah'ın boynunun vuralacağı saatte Şah'ın adamları erişirler. İki taraf cenk ederler. Emir Kul Han yenilir. Şah, iki sevgiliyi ikinci kez birbirlerine kavuşturur. Düğünlerini yaptırır, muratlarına erdirir."[8]

Emrah'ın köşkünün içinde bulunduğu bağ sayılan Köşklü bağın sahibi Kahraman Usta'ya göre Emrah Ercişte, Emrah Bağı – Köşklü Bağ- olarak anılan yerdeki köşkte ölmüş ve aynı yerde toprağa verilmiştir.

"Bu Emrah'ın mezarı, bu da köşküdür. Şimdi her ikisi de harabe oldu.."[9]

"...Yakup Han, Emrah ile Selvi'yi Ercişe selâmetledi. Hak âşıkları yedi yıldır cüda oldukları Erciş yoluna revan oldular. Cenabı Mevla ile 'yecmilkıyame' yüzlerini güldüre."[10]

Faiz Demiroğlu'nun, Ercişli ihtiyarlardan saptadığı söylentiler Emrah'ı Egans'ta ölmüş göstermektedir:

"... Ercişli ihtiyarların anlattıklarına göre Emrah Egans'ta ölmüştür. Cesedi mezara konurken Selbi Han da mezara atlamış, ruhunu teslim etmiştir."[11]

"...bir hafda Selvi Han'ın düğüni tutarak bir mübarek Perşembe gecesi iki âşık mıradına gavuşdi. Ondan sonra bir hafda da Selatin Peri'nin düğüni dutularak ...onnar da mıradına gavuşdi... Hekayemiz burada menzile yetti."[12]

Erciş, Karlıyayla köyü öğretmeni Mehmet Elçi'nin H.Fethi Gözler'e göndermiş olduğu özet hikayede Emrah'ın ölümü üzerine değişik bir söylenti yer almıştır:

Emrah, elçiler göndererek Selbi'yi Mahmut Bey'den ister. Bey, bu isteği reddeder. O bir beydir, Emrah ise bir âşıktır. Bir derviştir... Mahmut Bey elçileri kovar, Selbi'yi "Sır Kâtibinin" oğluna verir. Gerdek gecesi Selbi, "Emrah... Emrah..." diye diye ruhunu teslim eder.

Bu derlemeye göre Selbi, verem olarak ölmüştür.

"... Geçen günler onu iğne, ipliğe döndürür. Benzi solmuş, güzel yüzünde veremin belirtileri görülmeye başlamıştır.."

"Emrah, Selbi'nin ölümüne günlerce ağlar, mezarının başından ayrılmaz. Sonra onu gören olmaz bir daha. Nereye gitmiştir, ne olmuştur kimse bilemez... Bu gün Selbiye ait bir mezar taşı bile olmadığı halde, eski mezarlıkta her taş Selbi'den bir parça telakki edilir."[13]

Saim Sakaoğlu'nun bu saptamaya karşı öne sürdüğü görüş şöyledir:

"...Bu varyant, Emrah'ın ölümünden söz etmediği gibi, onu adeta kırklara karışmış olarak göstermeye çalışır..."[14]

Ercişli Emrah'a iki ayrı mezar yeri gösteren bir saptama da şöyledir:[15]

"...Ercişli Emrah'ın mezarının kesin yeri bilinmemektedir. Ercişte yaygın inanış Ercişli Emrah'a iki ayrı mezar yeri göstermektedir. Birinci yer Erciş Kalesi[16] (Erciş Kalesinin kadim mezarlığı), İkinci yer ise: Köşkünün yıkıntısı Otuz-otuzbeş yıl öncesine kadar gelmiş olan 'Köşklü Bağ'dır."

Ercişli Emrah ile Selbihan hikayesinin sevdalıları kavuşturmadan sona eren bir Erciş kolu, Emrah'ın bir şiiri ile bağlanır:

".....
Emrah'ın sevdiği Selbi sen misen
Sağ elin sinemde gezdiren misen
Ağır salacamı kaldıran mısan
Namazım kılmaya yar sefa geldin

Sözünü bitirince Emrah hiç kimseye yar olmayan bu fani dünyaya gözlerini yumdu."[17]

Prof.Dr.M.Fahrettin Kırzıoğlu, Emrah'ın mezarının yeri ile ilgili olarak, İbrahim Atilla'nın bir anlatımını aktarmaktadır:

"Biz çocuk iken Tepe-Mezarlığı'ndaki Emrah ile Selbihan'ın bitişik olan kabirlerine gider, orada biten, uğurlu sayılan kızılgüllerden ara sıra... Mahallemizdeki ergen kızlara getirir(dik). Yan yana olan kabirlerden Kıble tarafındaki Emrah'ın, arkasındaki (kuzey yanındaki) de Selbihan'ındır. Bizler büyüklerimizden böyle duyduk, böyle bildik..."[18]

"Böyle iken... ilk Ercişli Emrah seminerinde (19 Temmuz 1979) adı geçen Tepe-Kabristanı'ndaki Emrah ile Selbihan Kabirleri topluca ziyaret edilmişti. Ancak, Şahide/Baştaşı toprağa gömülü bulunduğundan, yerli hakkımızın anlattıkları 'gerçek' değil, mahali bir rivayet olarak sanılmıştır."(18)

Hikayenin daha yayınlanmamış bir Erciş kolu:

"...Yağıp Han, Erciş Kalesinde yedi gün, yedi gece toy-düğün ettirdikten sonra, Âşıklar'dan Rahim Han'dan, cümle beylerden helallık dileyip ayrıldı, ülkesine döndü.

Bu Emrah'nan Selbihan'ın hikayesidir. Hikâye tamam oldu."[19]

sözleriyle sona ermektedir.

Azerbaycan ve Türkmen kollarının sonlanışlarını da aktarmakta yarar vardır.

"...Emrah sözünü éledi. Anası gétdi, Selminaz'ı getirdi. Selminaz Emrah'la Sayat Peri ile görüşdü. Hoca Ehmed bir yahşı toy éledi. Éli, camaatı çağırdı. Selminaz'nan Sayat Peri'nin elini, Emrah'ın eline vérdiler. Cemaat yéyib, içib toyunuz mübarek olsun' déyib dağıldı. Emrah da Sevgilisiyle gün kéçirmeye başladı."[20]

"...Bu ehvalatı Ehmed sövdeğer gardaşına da bildirdi. Toy binası goydular. Tamam yéddi gün yéddi géce toy vurdular. Selbinaz'ın kebinini Emrah'a kesdiler. Emrah şadlığla ömür sürmeye, dövran kéçirmeye başladı.."[21]

...Kızıl-Alma şehrine doğru yola çıkan Sayad Han, Serviniyaz ve Hemra, nice menzil sonra Kızıl – Alma şehrine ulaşırlar. Şehir halkı onları çok görkemli bir biçimde karşılar. Sayad Han'la Hemra'nın toyları yedi gün, yedi gece tutulur. Sonunda muratlarına ererler.

Sayad Hemra (Hemrah) destanı, "Ulu Tanrı tüm inananları isteklerine kavuştursun" dileği ve "Emin, ey verenin Tanrısı" yakarışıyle sona ermektedir.[22]

BAŞ TAŞI (HECE TAŞI) OLAYI:

Halk düşüncesinde bir hikâye kahramanı olarak değil, yaşamış bir gerçek kişi olarak yer tutan Ercişli Emrah'a, Erciş yöresinde iki mezar yeri gösterilir:

1. Erciş Kalesi'nin kadim mezarlığı (Bu günkü anılışıyle Kale Mezarlığı ya da Çelebibağı Tepe Mezarlığı);
2. Emrah'a bağlanan Ercişteki "Köşklü Bağ"

Emrah ile Selbihan'ın ortak mezarları olarak da gösterilen, Kale-Çelebibağı Tepe Mezarlığındaki ikili mezarda, 6 Temmuz 1984 günü, toprağa gömülü olarak bulunduğu öne sürülen Baş Taşı, şimdilik bu iki yerden Kale Mezarlığını öne çıkarmıştır.

Kale Mezarlığında bulunduğu öne sürülen mezar taşını Prof.Dr.M.Fahrettin Kırzıoğlu, Kültür Bakanlığının istemesi üzerine, Ercişte inceleyerek bir rapor düzenlemiştir.

Sayın Prof.Dr. M.Fahrettin Kırzıoğlu'nun düzenlediği bu raporda inancımıza göre açıklığa kavuşturulması zorunlu noktalar –belirsizlikler- vardır. Yine inancımıza göre, Hece Taşı /Baş Taşı konusunda sağlıklı bir sonuca varmak; ancak bu belirsizliklerin giderilmesiyle olasıdır.

Bu düşünce ile, Kültür Bakanlığına, Hece Taşının bir kez daha inceletilmesi konusunda bir başvurumuz olmuştur. Bir "Öneri –Rapor" niteliğindeki bu başvurumuzun geniş bir özetini sunuyoruz.

İstanbul, 17 Eylül 1990

T.C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI
ANKARA,

Konu. Ercişli Emrah'ın (xvıı.yy.) Baş Taşı olduğu öne sürülen ve Bakanlığımızın 14 Ocak 1985 günlü, (MİFAD) Milli Folklor Dairesi, 88 sayılı onayiyle görevlendirilen Prof.Dr.M.Fahrettin Kırzıoğlu tarafından incelenerek, incelem sonucu 29 Temmuz 1985 tarihli raporla Kültür ve Turizm Bakanlığına bildirilmiş olan Baş Taşı'nın:

a. Genel yapısı,

b. Kabartma insan – at tasvirleri, testi ve saz motifleri,

c. Zikzak kenar ve orta süsleri (Kabartma)

d. "Emrah" olarak okunan oyuk yazı.

Yönlerinden ve Arkeolojik özellik, Fiziki yapı, Sanat Tarihi açılarından, yeniden incelenmesi önerisidir.

Olay: 2 Temmuz 1985 tarihli "Bulvar" (İstanbul) gazetesinde, Ak Ajans'ın Vandan verdiği:

"...Ercişli Öğretmen ve Halk Ozanı Ahmet Poyrazoğlu yıllarca süren araştırmadan sonra, ünlü halk aşığı Emrah'ın mezarını ortaya çıkardı. Halk ozanı Emrah ile sevgilisi Selvi Han'ın Erciştеki Kale Mezarlığına defnedildikleri anlaşıldı. Emrah'ın mezar taşında: At üstünde bir erkek (karşı) yanda bir kadın, üstte bir testi ve taşın sağ köşesinde bir saz figürünün yer aldığı kitabede "Emrah" yaısının bulunduğu görüldü.." haberi yer almıştır.

Van Kültür Müdürlüğü, bu haberin Bulvar gazetesinde yayınlanmasından çok önce: 31 Temmuz 1984 tarihli ve 1274 sayılı yazı ile, Ercişli Emrah'ın Baş Taşının bulunduğunu Milli Folklor Araştırma Dairesi (MİFAD)Başkanlığına duyurmuş, bir uzman tafından taşın incelenmesini istemiştir.

MİFAD, 14 Ocak 1985 tarihli ve 88 sayılı Bakanlık Onayı ile, Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilimler Bölüm Başkanı, Prof.Dr. M.Fahrettin Kırzıoğlu'nu, söz konusu Baş Taşını incelemekle görevlendirmiştir.

Prof.Dr.M.Fahrettin Kırzıoğlu, Baş Taşını 29 Mart 1985 tarihinde, Ecriş Hükümet Konağının bodrum katında, bulunduğu odada inceleyerek, düzenlediği 29 Temmuz 1985 günlü raporunu Kültür Baranlığına vermiştir.

Sayın Kırzıoğlu'nun bu raporunda: Ercişli Emrah ile Selbihan'a

bağlanan, Çelebibağı Büyük Mezarlığında ki ikili mezara ilişkin kimi sözlü anlatımlar ve Ercişli Emrah'a bağlanan Baş Taşının bulunuşuyla ilgili olarak Âşık Ahmet Poyrazoğlu'dan dinledikleri yer almaktadır.

Raporda, ikili mezarın açılması sırasında düzenlenmiş bir belge olup olmadığı; Baş Taşının sanat tarihi bakımından önemi ve ait olabileceği dönem belirtilmemiştir.

Baş Taşının zikzak kabartma süslerinin ve kabartma tasvirlerini arkeolojik ve ikonegrafik özellikleri ve önemli olup olmadıkları irdelenmemiştir. Taşın toprak kesimine yakın yerindeki oyma olarak yazılmış "Emrah" yazısının kabartma süslerle ve tavirlerle karşıtlığının nedenine değinilmemiştir.

Baş Taşının durumunu gösteren bir çizim rapora eklidir.

Baş Taşının Durumu

Ercişli Emrah'a bağlanan baş taşını biz, 28 Ağustos 1990 günü Erciş Hükümet konağının bodrum katındaki depo odasında gördük.

a. Baş Taşının zikzak çizgilerle bölünmüş üst kesimi bu zikzak çizgilerin çevrelediği bir motifin ortasından kırıktır. Taşın üst kesiminin kırılmış olması, Taşın özgün durumunu ve boyutarını tam olarak saptamamızı olanaksız kıldı.

b. Mezar taşlarında, genelde yazıtın (kitabenin) yazıldığı kesim, Emrah'a bağlanan mezar taşında kabartma zikzak ve düz çizgi süsler; kabartma insan ve at tasviri, testi ve saz motifiyle bezelidir.

Kabartma zikzak ve düz çizgi süslerle, bu süslerin çerçevelediği çizgi motifin yer aldığı bölümün yüksekliği 22 cm.dir.

Ata binmiş erkek; ayakta duran, elini başına kaldırmış kadın tasviriyle, saz ve testi motifi olan bölümün yüksekliği 28 cm.dir.

At tasviri, kuyruk ucundan başına 22 cm. Atın binicisiyle yüksekliği 19 cm. Testinin boyu 10 cm. Kadının başı ile testi arasındaki açıklık 1,5 cm.dir. Zikzak kenar süsü ile testinin arasındaki açıklık 3 cm. Saz kabartmasının boyu 12 cm.dir.

Sayın Kırzıoğlu'nun raporuna ekli çizimde Saz, perdeli, tam bir saz görünüşündedir. Kabartma Saz uzun bir sap ve üçgen bir gövdedir. Taşta, kadın ve erkek tasvirleri başlıklıdır. Yukarıdan gelen sağlı sollu dikey, zikzak, kabartma kenar süsleri bu bölümde bitmektedir.

c. Baş Taşının kabartma figürlü kesimiyle, "EMRAH" yazısının bulunduğu motifsiz/figürsüz kesimini birbirinden Taşı enlemesine

bölen, 1 cm. eninde, düzgün oyumluş bir su oyuğu ayırmaktadır. "EMRAH" yazısının bulunduğu figürsüz kesimin yüksekliği sağ yanda 40 cm. ortada 42 cm.dir. "Emrah" yazısı, figürlü –bezeli- kesimden 5 cm. aşağıdadır. Yazının boyu 15 cm. "Elif –E" harfinin yüksekliği 4 cm.dir. Yazı oyma, kaligrafik vasıf olarak düz, basit bir yazıdır. Yazıda işaret ve yazı süsü kullanılmamıştır. Yazı zedelenmiştir. "EMRAH" yazısının baş taşının üst-yazıt-(kitabe) bölümüne değil, etkiye daha açık toprak ağzına, oyma olarak yazılmış olmasının nedenleri üstüne görüş belirtmemiz olanaksızdır. "EMRAH" yazısının sonunda, sağdan sola doğru, 11 cm. boyunda bir eski oyuk (zede) vardır.

Görüş Ve Öneriler:

1. Ercişli Emrah'ın gerçek kimliğini saptanması yolundaki çalışmaların maddi dayanaklarının somut, ileride gerçeklere gölge düşürmeyecek, gerçekleri tam olarak yansıtıcı olmaları zorunludur. Aksi halde, gelecekte durum, Yunus Emre, Karacaoğlan ve bir noktada da Erzurumlu Emrah'ın mezar yerleri ve mezar taşları durumlarına dönüşecek, değişik yerlerde var olan mezar – mezartaşı savlarını ortaya çıkaracaktır.

Taşın bulunması konusunda yörede değişik anlatımlar duyulmaktadır.

Bu nedenle: Kale Mezarlığı'nın "Garipler Mezarlığı" olarak anılan bölümünde bulunduğu öne sürülen ve gömü (define/hazine) arayıcılarının yıkımlarından kurtulamamış bulunan "Eski Kale Mezarlığındaki" tarihi mezar taşlarıyle bir benzerliği olmayan bu mezar taşının:

a. Kabartmaları ve zikzak süsleri;
b. Türk-İslam geleneğinin mezar baştaşlarına göre aykırılık göstermesi;
c. "EMRAH" yazısının toprak kesimine yakın kabartma olan tasvir ve süslere uymayacak biçimde, oyma olarak yazılması;
d. Özgün olup, olmadığı;

Yönlerinde, yeniden incelettirilerek kesin bir yargıya bağlanmaması durumunda konu, ileride olumsuz ve Ercişli Emrah yönünden haksız tartışmalara ve yorumlara neden olabilecektir.

2. Sayın Prof.Dr. M.Fahrettin Kırzıoğlu'nun 29 Temmuz 1985 tarihli raporu, yukarıda da değinildiği gibi, Bataşının bulunmasiyle ilgili anlatımları ve Baştaşının şekli özelliklerini içerin bir ön rapordur. Bu durumda konunun yeniden ele alınması zorunlu olmaktadır.

Gerçeğin tam olarak saptanması yönünden, ilgili bilim dallarından uzmanlara Baştaşının yerinde, yeniden inceletilmesinin sağlanmasını emirlerinize arz ve teklif ederim. Saygılarımla

Ali Saraçoğlu

Ekleri:

[Baş Taşının renkli fotografları,
Baş Taşının boyutları ile ilgili çizim,
Ercişli Emrah konusunda ayrıntılı kaynakça]

Bu rapor-öneri, bilgi için ayrıca, Ercişli Emrah konusunda araştırmaları bulunan Sayın Prof.Dr. M.Fahrettin Kırzıoğlu'na, Sayın Prof.Dr.Muhan Bâli'ye, Sayın Prof.Dr. Saim Sakaoğlu'na ve Sayın Nejat Birdoğan'a sunulmuştur.

Olay ve Rapor İçin Kaynak:

İVGİN, Hayrettin: "Ercişli Emrah'ın Şahidesi (Hece Taşı) Bulundu."/Türk Folkloru Araştırmaları (1985/2), MİFAD Yayınları, Ankara 1985, s.83-91.

Baştaşı İle İlgili Görüşler:

Prof.Dr.M.Fahrettin Kırzıoğlu, Kültür Bakanlığı'na sunduğu raporda Baştaşına dolaylı olarak değinmektedir. Kırzıoğlu, Mezarın açılmasını ve Baştaşının bulunmasını şöyle anlatmaktadır:

"... (Ercişli) Poyrazoğlu ailesinden... Ahmet Poyrazoğlu.. geçen sene yaz tatilini geçirmek üzere Ercişe gelmiş, Ramazan bayramından sonra çok sevdiği ve temiz aşkları ile sadakatlerini takdir ettiği Emrah ile Selvihan'ın halkça bilinen ve saygı ile ziyaret edilen kabirleri'nin gerçek olup, olmadığını, kazı yoluyla araştırmaya karar vermiş..."

"... Emrah ile Selvihan'ın yanyana olan kabirlerini Hece –Taşı/ Baştaşı/ Şahide'ni gün ışığına çıkararak bulmuştur."[23]

Doç.Dr.(Prof.Dr.) Saim Sakaoğlu ise, "Ercişli Emrah" adlı yapıtında, Hece-Taşı ile ilgili olarak şu bilgiyi vermektedir:

"... Biz de 7 Temmuz 1986 günü Erciş Kaymakamlığına ait binanın bodrumunda korunan bu taşı görmek istedikse de, odanın anahtarı temin edilemediği için göremedik.."

"... Hecetaşı ile ilgili çizimleri gerçekleştiren Prof. Kırzıoğlu'na göre bu mezar Emrah ile Selbihan'a aittir. Demiroğlu'nun: '... (Emrah'ın) cesedi mezara konurken Selbihan da mezara atlamış, ruhunu teslim etmiş' demesi, Tevetoğlu'nun 'Çelebibağın büyük mezarlığında gömülü oldukları söyleniyor' şeklinde ifade etmesi galiba bu hecetaşını bulunmasından sonra bir rivayet ve hikâye motifi olmaktan çıkıp, gerçek olarak kabul edilmeye çalışılacaktır."[24]

Bu gün ben bir güzel gördüm
Karşı ki kürdün göçünde
İsterem ki mesgen tutum
Kız senin koynun içinde

Erisin dağların karı
Dökülsün çaylara varı
Bir çüt Gürcüstanın narı
Kız senin koynun içinde

Dökülsün aşım aşhanam
Yüklensin barım barhanam
Emrah der gor'um gorhanam
Kurulsun koynun içinde
(4)

(gor-gorhana-mezar/gor'um-gorhanam=mezarım)

T.C.

KÜLTÜR BAKANLIĞI

Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü

Sayı : 200 18 00 12-111-3044 ANKARA

Konu: Ercişli Emrah'ın Mezar Taşı 06 Ekim 1992

Sayın Ali SARAÇOĞLU

İLGİ: a) 19 Eylül 1990 tarihli yazınız.

b) 12 Ekim 1990 tarihli yazımız.

c) 17 Eylül 1992 tarihli yazınız.

Van ili Erciş İlçesi Hükümet Konağı deposunda bulunan ve Erçişli Emrah'a ait olduğu iddia edilen mezar taşı, ilgi (a) da kayıtlı yazınız üzerine ilgili bilim adamı ve uzmanlara yeniden incelettirilmiştir.

İnceleme sonunda alınan raporlarda mezar taşının Ercişli Emrah'a ait olmadığı ifade edilmiştir.

Bu bilgiler doğrultusunda Van Valiliğine yazılan bir yazıyla Ercişli Emrah'a ait olmadığı söylenen mezar taşının herhangi bir tartışmaya meydan vermemesi için yapılacak anıt mezarda kullanılmayıp; arkeolojik ve kültürel önemi göz önünde tutularak müzede muhafaza edilmesinin uygun olacağı bildirilmiştir.

Bilgilerinizi rica ederim.

Aydın YERLİKAYA
Genel Müdür V.

BEŞİNCİ BÖLÜMLE İLGİLİ NOTLAR

[1] Şükrü Murat Elçin: Kerem ile Aslı Hikâyesi , Ank.1949.

"...Keşiş, Aslı'ya sihirli bir gömlek yaptırır... iki sevgili gerdeğe girerler. Kerem düğmeleri (Aslı'nın sihirli gömleğinin düğmelerini) çözmeye çalışırsa da gömlek yeniden kapanır. Sabaha karşı bir ah çeken Kerem, ağzından çıkan ateşle yanar.." (s.9)

- Boratav/Fıratlı: "Kerem İlye Aslı Hikâyesi", İzahlı Halk Şiiri Antolojisi, Ankara 1943, s.251. "...Kerem'in külleri dağılmasın diye bekleyen Aslı Han'ın saçları küllerin içinde kalmış bir kıvılcımla tutuşur; iki aşıkın ancak külleri bir birine kavuşur."
- Mustafa Necati Karaer: Kerem İle Aslı, Dergâh Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 1985.

Kerem'im söylenir adım
Arşa dayandı feryadım
Mahşere kaldı muradım
Yanarım Aslı'm yanarım

"Keremin sustuğunu gören Aslı/ Çözdü saçlarını ateşe/ İki mum gibi eriyip bittiler/ Bilen var mı şu yalancı dünyaya/ Niye gelmişlerdi niye gittiler?" (s.200)

[2] Ali Saraçoğlu: "Arzı'nan Kamber," Türk Dili, Eylül 1959, s.700.
"...Kamber uzaktan askerin geldiğini gördü. Atından indi. Tanrıya el açtı. Tanrı, Arzı'yı koyun'a, Kamber'i de kuzuya dönüştürdü. Sağ selâmet Araz'ın kırağına (kenarına-kıyısına) geldiler. Bahardı. Araz taşmıştı. Kamber önde, Arzı arkada Araz'a vurdular. Çay ikisini de kaldırdı (Akıttı).

Dédim emimin kızı
Sen koyun kal men kuzu
Dinnemedin sözümü
Araz akıttı bizi

Âşık'la Maşuk, muratlarına yetmeden Araz'da boğuldular. Tanrının emrinen biri bir kırakda, öbürü öbür kırakta birer gül fidanı oldular."

[3] Atâ Terzibaşı: Arzı'nan Kamber / Kerkük Ağzı, İstanbul 1971.
"...Dédi özim şata atım... Özini attı şat'a.
Atanda şat tumdurdı özini..."

Garaz olasan ğaraz
Yar elimden düşti saz
Kamberi şat apardı
Yétiş ya Hızır İlyas

"Hızır-İlyas geldi Kamber'i sudan çıkarttı... Kamber başını kaldırdı, dédi Arzı besti (tamam-yeter) aşağıya otı (otur) şatın kırağına ... Kız... dizini yassıladı...

Kamber öldi kızın dizi üstünde! Sağ âşık-ıydı, döesi (duası) kabul-ıydı (kabul idi)" (s.36-39)

[4] Prof.Dr. Köprülüzade, Mehmet Fuat: "Emrah ve Selvi Han" hikâyesi/ Erzurumlu Emrah, İstanbul 1929, (s.27-28)

[5] Aptürrahim Şerif (Beygu): Ahlat Kitabeleri, İstanbul 1932, (s.31)

[6] Fethi Tevet(oğlu): "Ercişli Emrah"/ Yücel mecmuası, Mayıs 1938, (s.112)

[7] Murat Uraz: Emrah İle Selvi 1937/ Hakiki Ercişli Emrah ile Selvi Hikâyesi, İstanbul 1960, (s.144)

[8] P.N.Boratav/H.V. Fıratlı: İzahlı Halk Şiiri Antolojisi, Ank.1943, (s.246)

[9] Ali Saraçoğlu: "Ercişli Emrah"/ Bozkır mecmuası, 15 Eylül 1944, Sayı 4, (s.13).

[10] Ozanoğlu: Emrah ile Selvi Hikâyesi, (İstanbul 1950)/İstanbul 1972, (s.94)

[11] a) Faiz Demiroğlu: "Ercişli Emrah"/Köy Postası, (III), Ekim 1953, (s.40).
b) "Egans"la ilgili açıklama:
Egans, Âşık Ahmet'in oturduğu küçük köyün adıdır.
Van Gölü'nün 1841 de yükselen suları Erciş kalesini basınca çevreyle ilişkileri kesilen Erciş halkının bir bölüğü, Erciş ovasının Göl'e yakın çay ağızlarındaki küçük köylere göçtü. Bir bölüğü de daha içeriye: Kızılkaya tepesinin eteğindeki Egans köyünün bağlıklarına göçerek, bu düzlükte Ercişi yeniden kurdular. (A.S.)

[12] Muhan Bâli: "Ercişli Emrah İle Selvi Han hikâyesi..." Ankara 1973, (s.187.)

[13] H.Fethi Gözler: "Ercişli Emrah İle Selvi Han Hikâyesi"/ Öncüler dergisi, Kasım 1976, s.16-21.

[14] Saim Sakaoğlu, Ercişli Emrah, Ankara 1987, (s.27)

[15] Ali Saracoğlu: 1976, (s.318)

[16] Eski Erciş ve Erciş Kalesi üzerine Açıklama:

Erciş Van Gölü kenarında, arap eserlerinde ARCİŞ şeklinde geçen kadim (eski, ezeli, başlangıcı olmayan) şehrin ve onun yerini alan, bugünkü mevkii biraz uzakta bulunan yerleşim merkezinin adıdır. Ayrıca ilk ve orta çağlarda bazan Van Gölü'nün tamamı, yakın zamanlara ait bazı kaynaklarda, hiç değilse gölün esas kütlesinden bir körfez gibi ayrılan kuzey-doğu kısmı bu isim ile anılmıştır... Genelde arap eserlerinde bütün göle bu isim verildiği gibi Hamd Allah Mustavfi de XIV. Yüzyıl ortasında aynı adı kullanır. Cihannüma (- Katip Çelebi/Hacı Halife'nin 1654'te yazdığı Asya Coğrafyası) da bile tüm Van Gölü, "Buhayra-i Arciş" adı ile geçmektedir.

Erciş Doğu Anadolu'nun en eski beldelerinden biridir. Çivi yazılı kitabelerde "Arzaşku olarak geçen yerin burası olması muhtemeldir... Kadim çağın "Arsissa"sı Van gölü sahilinde değil yeni Erciş'e hakim bir mevkide aranabilir. Bu isim (İ.Ö.) VII. Yüzyılda Van bölgesinde hüküm sürmüş olan Argistis II.nin adından gelmiş bulunabilir.

Bölgeye Türk boylarının büyük ölçüde yerleşmesi XI. yüzyılın ortasında başlamıştır. (Anadolu seferine çıkan Tuğrul Bey, 1054'te Erciş'i ele geçirdi.) Erciş, İlhanlılar devrinde büyük bir önem kazandı. Şehrin kuzeyindeki Ala-Dağ kütlesi yazın... hükümdarlara sayfiye yeri oluyordu. Tebriz'den Erzurum'a giden

büyük ticaret yolu bu devirde Hoy-Band-i Mahi-Erciş-Malazgirt-Hınıs'tan geçerdi.

Erciş kalesi, vezir Tacal-Din Ali Şah tarafından göl kenarında yapılmıştır. Marco Polu Erciş'i bölgenin en büyük şehirlerinden biri olarak anar (Merchant in Persia "İtalian Travels in Persia" Hakluyt Society, London, 1870, s.160).

XVI. yüzyılın başlarında Osmanlı egemenliğine geçerek Van eyaletine bağlı bir sancak merkezi yapılan Erciş Kalesi'nin savunma düzeni, İran'dan gelecek saldırıları önlemek üzere, sürekli olarak güçlü tutuluyordu. Göl kenarında, düz bir alanda yapılmış olan bu kale, Evliya Çelebi'ye göre gayet sağlam olup, duvarları pek yüksek değilse de çok geniş idi. İki kapısı olan kale içinde 1.000 kadar ev, 200 işyeri bulunduğu gibi, Süleyman I'in onarttığı Yusuf Şah Camii mevcut idi. Van gemilerinin getirdiği mallar, buradan Erzurum'a gönderilirdi. Şehrin nüfusu Süleyman I zamanında buraya getirilmiş olan Boşnak ve Arnavut'lardan oluşuyordu.

Gölün yükselme ve alçalmaları, Erciş Kalesinin zaman içinde sularla kuşatılmasına neden oldu. Lynch'in yazdığına göre Erciş 1838'de henüz meskûn idi. (Quarterly Journal of Geological Society, Londan, 1855, XI. 319) Göl suları yükselerek 1841'de tüm alanı kapladığından halk burayı tümüyle bırakarak içerilere çekildi.

Kaleyi terk eden halk, daha içerlerde Purul, Kasım Bağı, Çelebibağı gibi köylere yerleşti ve yönetim merkezi de Kalenin kuzey doğusunda, Göl'ün şimdiki kıyısından 3 km. içeride Akans (Akantz-Ağantz)'a taşınarak, burası Erciş adını aldı.

Yeni Erciş'in kuzeyinde, bir tepe üzerinde kadîm "Zernak" şehrinin harabesi vardır. Lynch, buraya sonradan "Kal'a-i Zerin" ve halk tarafından da zernişan denildiğini yazmaktadır. (Günümüzde, bu harabelerin üzerinde bulunduğu tepe halk tarafından zurnakol-zurnaki olarak adlandırılmaktadır.)

XIX. yüzyılın sonunda yeni Erciş'in nüfusu 2.180 kadardı (Cuinet) ve bu nüfus genellikle çiftçilik ve bağcılıkla geçinmekteydi. Erciş'in kendi yöresinde ünlü şarabı vardı.

Erciş, 10 Mayıs 1915'te rus kuvvetleri tarafından istilâ edildi. Ruslar 1917 sonlarına kadar burada kaldılar. Erciş, rusların ardından çekilen ermeni çeteleri tarafından tahrip edildi ve 16 Nisan 1918'de kesin olarak kurtarıldı. [İslam Ansiklopedisi, C.4, İstanbul 1964, s.285-286, "Erciş"/Besim Darkot'tan özet. (Besim Darkot'un Erciş maddesinin sonunda verdiği Ercişle ilgili geniş kaynakçaya bakılmalıdır.)]

Erciş konusunda ek kaynakça:

- Dr. Hüseyin Saraçoğlu: Doğu Anadolu, C.I, Maarif Basımevi, İstanbul 1956.

- Türk Ansiklopedisi "Erciş" maddesi, C.XV. f.117, s.260-263, Ankara, 1967-1968.
- Meydan Larousse, "Erciş" C.IV, s.302-303.
- Yurt Ansiklopedisi, C.10, İstanbul 1984, s.7531-7625, "Van" bölümü içinde.

[17] Emrah ile Selvi/Selbihan hikâyesinin sonu kavuşmasız gelen Erciş kolundan./Lütfen bakınız: Ali Saraçoğlu: "Halk Ozanlarında Bade İçme ve Aşıklığa Başlama Geleneği"/ Türk Folkloru, Aralık 1980, Sayı 17, (s.7)// Aynı yazı: Çevren Dergisi, Priştine, Mart 1981, No.29 (s.72).

[18] Erciş Çelebibağı kasabasından "95 yaşını doldurmakta olan İbrahim Atilla'nın, 7 Temmuz 1985 Pazar günü, Ercişte Prof.Dr. M.Fahrerttin Kırzıoğlu'na anlattığı anı. [Lütfen bakınız: Hayrettin İvgin, "Ercişli Emrah'ın Şahidesi (Hece Taşı) Bulundu"/Türk Folkloru Araştırmaları (1985/2), MİFAD Yayınları 64, Ankara 1985, s.87]

[19] 1943 yılında, Erçişte, Âşık Davut Telli'den derlenen Emrah ile Selbihan hikâyesinin sonu.

[20] Ehliman Ahundov: Azerbaycan Destanları, C.3, Bakı 1967, (s.83)/"Nahçıvan'ın Şıhmahmudlu kentinde yaşayan Âşık Hasan'dan toplanmış" metin.

[21] E.Ahundov: Azerbaycan Folkloru Antologiyası, İkinci Kitap, Bakı 1968, (s.120-121)/Ahundov-Tezcan:Azerbaycan Halk Yazını Örnekleri, (TDK), Ank.1978, (s.307)

[22] Sayad Hemra (Hemrah) Destanı, "Yazmanın ele salındığı yıl H.1347"/Kabus Neşriyatı, (İran) Gonbed-e Kavus, (tarihsiz), (s.112).

[23] Hayrettin İvgin: Türk Folkloru Araştırmaları (1985/2) Ankara 1985, s.87-88.

[24] Saim Sakaoğlu: Ercişli Emrah, Ankara 1987, s.31-32.

ALTINCI BÖLÜM

EMRAH'IN KİMLİĞİ VE KİŞİLİĞİ

Ön bölümlerde de değinildiği üzere Ercişli Emrah'ın yaşamı üstüne, Erciş yöresindeki söylentilerin, Ercişli Emrah ile Selvi/Selbihan hikayesinin değişik kollarının ve kimi cönklerdeki şiirlerin dışında sözlü ve yazılı bilgi yoktur.

Kasım adlı zat'ın düzenlemiş olduğu XVIII. yüzyıl yazması, Emrah'ın kimliğine değinen cönk şimdilik yitiktir.

Aptürrahim Şerif (Beygo). Emrah'ın kimliği ile ilgili olarak:

> "Halk şairi Emrah'ın aslı Ercişe bir saat mesafede olan Çelebibağı köyünden imiş. Tapu kuyudatında şairin köşkünün Mehmet Ağa isminde bir şahsa satıldığı mukayet imiş."[1]

demekte, ancak başka her hangi bir açıklama getirmemektedir.

Erciş yöresindeki söylentilerde ve Hikayenin tüm kollarında Ercişli Emrah'ın babasının adı Ahmettir.

Ahmet'in ön adı (sıfatı) kimi kaynaklarda "Âşık" kimi kaynaklarda "Öksüz Âşık", kimi kaynaklarda da "Öksüz" dür.[2] Âşık Ahmet bade-dolu içmemiştir. Öğrenme bir âşıktır.

Âşık Ahmet, Erciş ve yöresi söylentilerinde ve Hikayenin Erciş kollarında Ercişli olarak geçmektedir. Erciş kalesinin başbuğu (beyi-serdarı) Miroğlu Ahmet Bey'in "Sazcısı"dır.[3] Miroğlu'nun adı, Hikayenin Erciş kollarında birinde Rahim Han'a – Rahim Şah'a – dönüşmüştür. P.N. Boratav'da "Miroğlu Mahmut Bey"dir.[4]

M.F. Kırzıoğlu'nun 1940-1941 yıllarında Karsta Ali Işık'tan, 1945 yılında da Abbas Dilir'den derlediği Emrah ile Selvi hikayesinin "İravan Kolu"nda Âşık Ahmet, Sahat –Çukuru toprağında ki Ağcakala'da, Ağcakala hakimi "Elbeği Hasan Beğ'in konağında saz çalıp, değişler söyleyen bir âşık olarak geçmektedir.[5]

Behçet Mahir anlatması Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikayesinde[6] Âşık Ahmet Gence'lidir. Ercişe Genceden gelmiştir.

Pertev Naili Boratav'ın Âşık Battal'dan derlediği Emrah ile Selvi Han Hikayesinde Âşık Ahmet Ercişe Ahlattan gelmiştir.

> "Emrah'ın babası Âşık Ahmet, daha Emrah küçükken, Ahlattan Ercişe gelip yerleşmiş, oranın beylerinden Miroğlu Mahmut Bey'in hizmetine girmiştir."[7]

Nejat Birdoğan'ın bu konudaki görüşü şöyledir:

> "Erzurum ağızı (Aşık Battal-Pertev Naili Boratav, Resul Dayı, (Müdami) Emrih'ı Ahlattan getirir. Bu ağıza göre Emrah'ın babası Âşık Ahmet Ahlattan Ercişe geldiğinde Emrah iki veya üç yaşındadır. Erzurum ağzının kaynağı Âşık Resul Dayı'dır. Çoktan toprak olan bu zat, Ermenilerle yapılan Ahlat

savaşlarına katılmıştır. Burada epeyce anılar kazanan bu zat üzerinde Ahlatın epeyce etkisi olduğu ve bu yüzden hikayeye Ahlatı karıştırması bir ihtimaldir."[8]

Receb oğlu Yahya 1880 yazması "Kağızman Ağzı" Emrah ile Selvi Han Hikayesi'nin[9] baş yaprakları yitiktir. Bu nedenle yazmaya göre Âşık Ahmet'in Ercişle ilişkisi konusunda bilgi saptanamamıştır. Bu yazmayı gün ışığına çıkaran M.F.Kırzıoğlu'nun, Kağızmanda Ahmet Turan, İbrahim Alıcı ve Kötekli Haso – Hasan Dayı-dan derleyerek, Receb oğlu Yahya yazması hikayenin başına eklediği bölüme göre Âşık Ahmet Erciş'e İravandan gelmedir. Emrah Ercişte doğmuştur.

Hikayenin bir Azerbaycan koluna göre ise, Âşık Ahmet Karabağ (Ġarabağ)'lıdır.[10]

Ehliman Ahundov'un 1964 yılında, Nahçivan'ın Şıhmahmudlu kentinde, Âşık Hasan'dan derlediği kolda, Emrahın atası "Ehmed adlı, ayı günü keçmiş, goca bir kişidir"[11] Bu kolda yer adı geçmemektedir.

Türken (İran, Ġonbed-e Kavus) kolu "Sayad Hemra" (Hemrah) hikayesinde Hemra'nın atası, "Azerbaycan yurdunda" yaşayan Ahmed Han'dır. "Destan"ın başlangıcında Han olarak anılan Ahmed, "Hemra ile Sayad Han'ın toyunun" tutulduğu evreden başlayarak "Âşık Ahmed"e dönüşmektedir.[12]

Emrah ile Sevli-Selvi/Selbihan hikayesinin önemli kollarında Âşık Ahmet'in şiirleri de yer almaktadır. Âşık Ahmet'in:

Aşk oduna yanan âşık

dizesi ile başlayan deyişini bir derleyici,. Ercişte, Akif Kayaer'den Emrah adına derleyerek Saim Sakaoğlu'na göndermiştir. "Sonuncu hanedeki mısralar da şiirin Emrah'a ait olmadığının işaretidir."[13]

Recep oğlu Yahya 1880 Kağızman yazması Hikayede Âşık Ahmet adına olan sözkonusu şiir, Hikayenin Erciş, Erzurum, Azerbaycan kolarında ve Türkmen (İran, Ġonbed-e Kavus) kolu Sayad Hemra (Hemrah)'da da Âşık Ahmet adınadır. Şiirin bunca geniş bir alanda, Âşık Ahmet adına bağlı olarak söylenmekte oluşu önemli bir olgudur. Bu şiir, değişik kaynaklardaki biçimleri ile bu bölümle ilgili açıklamalar ayrımında sunulmaktadır.[14]

Emrah ile Selvi/Selbihan hikayesinin dışında kalan halk söylentilerinde Emrah'ın anasına ilişkin bilgi yoktur. Ana'nın hikayedeki yeri de önemsizdir. Adı yoktur. "Ana" olarak geçmektedir.

Şiirinin dili, biçemi (üslubu), Sözlü halk anlatıları ve Emrah ile Selvi/Selbihan hikayesinin değişik kollarında biçimlenen yapısı ile, Ercişli Emrah duygun bir ozan; alçak gönüllü, sevecen bir kişidir.

Hikâye, bize Ercişli Emrah'ın bir nevruz sabahı, Pir elinden "Pir dolusu" içerek Selvi/Selbi Han'a âşık olduğunu anlatır.

İnanışa göre Pir –Hızır- ya da Üçler, âşık etmek istediklerine (Hak katında âşıklık bağışlanmış kişiye) çoğunlukla bir su başında uyurken (düşte) bir sevgili (maşuk-buta/puta) gösterir ve dolu (bade) içirerek âşık ederler[15]

Pirin Üçlerin içirdikleri dolu sayısı kimi inanışta bir, kimi inanışta üçtür. Üç dolunun biri erlik, biri pirlik, biri de aşk dolusudur. Bu üç dolu (bade) "Er dolusu", "Pir dolusu", "Aşk dolusu" olarak da adlandırılır.

Er dolusu Yaratan'ın aşkına, pir dolusu Pir'in aşkına, aşk dolusu da sevgilinin [maşukun-butanın- (puta'nın)] aşkına içirilir. –Sevgili, insan kimliğinde biçimlense de gerçekte Yaratan'dır.-

Er dolusu yiğitliği, pir dolusu sonu mutlu gelen uzun bir aşkı, aşk dolusu ise tanrısal bir gizle onurlandırılmış bir aşkı simgeler.

Kimi aşağıda erlik ve aşk, kimi aşığa pirlik ve aşk, kimi aşığa da erlik, pirlik ve aşk doluları birlikte sunulur. Erlik ve aşk dolularının tek tek sunuldukları da olur.

Erlik ve aşk dolularını, ya da üç doluyu birlikte içenlerle aşk dolusunu tek olarak içen âşıklar, yaşamda sevgililerine kavuşamazlar. Erlik dolusu ile birlikte içenler kavuşmalı âşıklardır.

İnanışa göre Köroğlu'na erlik dolusu tek olarak sunulmuştur. Kavuşmayan âşıkların başında Âşık Kerem gelir. Kerem'e "Aşk dolusu" içirilmiştir. Kerem'e dolu "kırkların sofrasında " sunulmuştur. (Elçin, 1949, .4)

Ercişli Emrah ile Selvi/Selbihan hikayesinin bir Erciş kolu da kavuşmasızdır. Bu kola göre Emrah'a ve Selvi/Selbihan'a âşık dolusu tek olarak içirilmiştir.[16] Âşık Davut Telli anlatısı Erciş kolu Hikâye ile Fethi Tevet'in yayımladığı Hikaye[17] kavuşmalıdır. Bu kollara biçim veren inanca göre Emrah'a ve Selvi/Selvihan'a "Pirlik ve Aşk doluları" bir arada içirilmiştir.

Hızır dolusu üç badeye bir arada "Pir dolusu" denildiği de olur.[18]

Dolu (bade) inanışı bölgelere göre önemsiz değişmeler gösterir.

Yine Türk halk inanışlarına göre erlik ve pirlik dolusu içenler "halk aşığı", üç doluyu bir arada, ya da aşk dolusunu tek olarak içenler "Hak aşığı" olur. Hak âşıklarını gerçek sevgilileri Tanrı'dır. "Hak âşıkları" kavuşmasız; "Halk âşıkları" kavuşmalı âşıklardır.[19]

Ercişli Emrah inanca göre bir halk âşıkıdır. Halk âşıkı Emrah "mecazi aşk"a yabancıdır. Mecazi aşkı tanımaz. Bu nedenledir ki Ercişli Emrah'ta aşk bir kavuşma özlemidir. Sıcaktır.

Alçak yüksek karlı dağlar
Yar seni görmeye geldim
Hasretem yüzün görmeye
Bir selam vermeye geldim.

Gör Felek bana neyledi
Sarp kayada yol eyledi
Zülüflerin tel eyledi
Saçını örmeye geldim

Tuttu başımın ağrısı
Ötüşür sona yavrusu
Emrah der sözün doğrusu
Koynuna girmeye geldim
(Saraçoğlu 25)

Bir halk şairi olarak da, Hikayenin kahramanı olarak da Emrah, ne istediğini bilen. isteklerinin gerçekleşmesi yolunda çaba gösteren bir kişidir. Emrah, Hikayede bile bir hikâye kişisine benzemez. Olağan hikâye kahramanlarından farklı, doğal, sıradan bir insanın kişiliğini sergiler. "“Kara yerin üstünde” yaşayan insanlar gibi olayların karşısında değişik tepkiler verir. Bu tepkiler çoğu kez sıradan insanın tepkileridir. Gerçeğe uygun tepkilerdir.

Karşıdaki koma kuşlar
Ördek ile kaz değil mi
Yiğitleri derde salan
Gelin ile kız değil mi

Gelin ile bağa varsam
Yaz ile gülleri dersem
Zemheride koynan girsem
Koynun bahar yaz değil mi

Yalan deli dünya yalan
Bir gün bağa iner talan
Emrah'ı gurbete salan
Bir çüt ala göz değil mi
(Saraçoğlu 19/I)

Emrah, sevgi yolunda duraksamaz. Emrah için sürekli istek bir âşık olarak sevmek, ya da sevilmek değil, ne pahasına olursa olsun sevgiliye kavuşmaktır.

Budur geldi bahar faslı
Dağların lale vaktıdır
Dağlar duman çayır sisli
Güvercin bala vaktıdr

Yaz gelende tozar yollar
Payız olur göçer iller
Ağ bilekler nazik eller
Boynuma dola vaktıdır

Emrah'ım özüm özüme
Başını koysam dizime
Leblerin alsam ağzıma
Gel yatak bile vaktıdır
(Saraçoğlu 48)

[3.4 Gel yatak béle vaktıdır]

Emrah'ın sağ duyusunu zorlayan hırsları yoktur. Doğayı ve insanı sever. Erekleri dünyası ile uyumludur. Açık sözlüdür ancak süregiden bir başkaldırı içinde değildir. Yüzü yola, alçak gönüllüdür. Gerekmezse özünü yüceltmez – ululamaz-. Sevecen bir insandır. Alçak gönüllülüğünün ve sıradanlığının simgesi olarak, Anadolu ve Azerbaycan sahasında yayılmış bir çok şiirinde "Sefil" ön adını (sıfatını) kullanır. Ne ki Emrah'ın kullandığı anlamda "Sefil" önadı –sefil sözcüğü- alçak gönüllülük, gösterişsizlik içerir, sözcüğün sözlük anlamını kapsamaz.

Sefil Emrah yerde yüzü basmazlar
Söyletirler şirin dili kesmezler
Güzel sevdi diye yiğit asmazlar
Bir zaman söylenir diller içinde
(Saraçoğlu 66-3)

Ercişli Emrah deyişlerinde "Emrah" ve "Sefil Emrah" tapşırmasının yanında "Âşık Emrah", "Dertli Emrah" tapşırmalarını da kullanmıştır.

Tapşırmalar, aynı deyişin ayrı derlemelerinde farklı olabilmektedir. Bir derlemede "Sefil Emrah", ya da "Dertli Emrah" olan tapşırma, deyişin ayrı bir derlemesinde "Âşık Emrah"a, ya da "Âşık Emrah" olan tapşırma "Sefil Emrah"a, "Dertli Emrah"a dönüşebilmektedir. Saim Sakaoğlu'nun "Sefil Emrah" tapşırmasına ilişkin yargısı şöyledir:

> "...galiba 'Kul Emrah', 'Dertli ;Emrah' gibi, 'Sefil Emrah'ı da şiirin akışına göre kullanmak Ercişli'nin ara sıra müracaat ettiği bir yol olmalıdır."[20]

Cahit Öztelli'ye göre Ercişli Emrah "...kendi şiirlerinde, adı yanında 'Âşık' sıfatını kullanmaz."[21] Öztelli bu kanıya Emrah'ın "Âşık Emrah" tapşırmalı şiirlerini görmediği için varmış olabilir.

Yunus Emre'nin, Âşık Kerem'in,[22] Tufarganlı Abbas'ın, Hasta Kasım'ın, Kurbani'nin[23] (vd.) de değişik tapşırmalarla şiir söyledikleri, şiirlerini değişik tapşırmalarla bağladıkları olmuştur.

Bu olgu, adları ve şiirleri bir öyküye, ya da söylencelere karışmış; adlarına öykü kurulmuş olan âşıklarda daha çok görülmektedir.

Ercişli Emrah, ulusuna ve "boy"una bilinçle bağlıdır. Yeri geldimi bu bağlılıklarından söz eder. Bu konuda ödün vermez. Bu olgu Emrah ile Selvi/Selbihan Hikayesinin değişik kollarında da yer tutar.

Merhamet kıl Han'ım öldürme meni
Feleğin devrinde amanım vardır
Pir elinnen bile badeler içtik
O yar ile ahd-ı peymanım vardır

O yar menim elde külli-varımdır
Namusumdur gayretimdir arımdır
Eller bilir Selbi menim yarımdır
Menim Şah Abbas'dan fermanım vardır

Deli-gönül ayrı düştü duramam
Yakın yollar uzak oldu soramam
Menzili (y)itirdim dosta varamam
Sevda pazarında bir canım vardır

Man Emrah diyeller Kara-Koyunnu[24]
Namertler içinde (y)igit oyunnu
Kaz kimi pısmanam erkek boyunnu
Menim sennen özge bir Han'ım vardır

["Emrah ile Selbihan Hikayesi"ne bağlı olarak Ercişte, 1943 yılında Âşık Davut Telli'den derlediğimiz bu deyişin yaygın değişkesi (varyantı) bizde 129 numaradır. "Şiirlerin Yayım Dizini ve Kaynaklar Üstüne Açıklamalar" bölümümüzün bu şiirle ilgili ayrımında ayrıntılı bilgi sunulmaktadır.]

ALTINCI BÖLÜMLE İLGİLİ NOTLAR

[1] Aptürrahim Şerif (Beygo): Ahlat Kitabeleri, İstanbul 1932, (s.20).

[2] a) Murat (Uraz): Halk Edebiyatı.. İstanbul 1933.

"Öksüz Âşık Ahmet Ercişli Emrah'ın babası imiş. Erciş Beyi Miroğlu Ahmet Bey'in divan aşıklığında bulunmuş. Sağlam denemiyecek bu malumatı yalnız Selvi Han hikâyesi vermektedir."

Elâ gözlerini sevdiğim dilber
Aklım aldın yüzün gördüğüm zaman
Yok mudur göğsünde zerrece iman
Beni öldürürsün güldüğün zaman

Deve kuşu böyle yüksek uçar mi
Kişi sevdiğinden nazlım geçer mi
Sana bir minnetim vardır geçer mi
Soyunup koynuma girdiğin zaman

Dün gece girin di dilber düşüme
Ertesi gün elim ermez işime
Benzedirler seni Huma kuşuna
Gülüp te karşıma geldiğin zaman

Dilinden mest oldum elinden sarhoş
Koymuşum yoluna hünkârım can baş
Gece gündüz ah ü efgan bir savaş
O zalın rüyama girdiği zaman

(Öksüz Âşık) bun uböyle söylemiş
İnip âşkın deryasını boylamış
Yerde insan gökte melek ağlamış
O zalim hatıra geldiği zaman
(s.142-143)

b) Murat Uraz: Hakiki Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesi- (Anlatan: Âşık Kemal), İstanbul... 1960.

"- Burada bir garip âşık var, ismine Öksüz Âşık Ahmet derler.." (s.6)

"Âşık Ahmet, divan ve erkân görmemiş bir köy âşıkı idi.... Tifliste kalamıyacağını anladı... Tiflisten çıktıktan sonra Gümrü, Kars yolu ile Kağızmana geldi, (oradan da) Van'ın Erciş kasabasına..." (s.7-8).

[Lütfen ayrıca bakınız: Ozanoğlu, Emrah ile Selvi Han Hikâyesi, İstanbul 1972 / "Öksüz Âşık dedikleri Âşık Ahmet (s.7)... Âşık Ahmet sazını koltuğuna aldı, (Tiflisten) Erciş yolunu tuttu." (s.9)]

c) Mehmet Halit Bayrı: "Saz Şairleri Hakkında Küçük notlar/ Öksüz Ahmet, Ülkü, 16 Eylül 1946.

"Öksüz Ahmet, şimdiye kadar üzerinde hiç durulmamış saz şairlerindendir. Kendisinden ilk defa bahseden Murat Uraz, Onun, Ercişli Emrah'ın babası olduğunu, Erciş Beyi Miroğlu Ahmet Bey'in divan şairliğinde bulunduğunu... Pek sağlam sayılmayacak bu bilgiye yalnız Selvihan hikâyesinde raslandığını bildirmekte ...dir. Murat Uraz'ın neşrettiği manzumeler dışında biz, 1238-1244 (m.1823-1827) yıları arasında tertip edildiğini sandığımız bir cönkte Öksüz Ahmet mahlaslı beş koşmaya daha tesadüf etmiş bulunuyoruz." (s.6).

"...Emrah ile Selvihan hikâyesine bakılırsa, Öksüz Ahmet'in Tiflisten Erciş'e gelmesi Şahabbas zamanına tesadüf eder.... Buna göre Öksüz Ahmet'in 16. Asrın sonlarında hayatta olduğu öne sürülebilirse de, bu düşüncenin tarihi gerçeklere ne dereceye kadar uygun düşdüğünü kestirmek imkânsızdır."(s.6).

Bayrı'nın bu görüşüne Saim Sakaoğlu da katılmaktadır. (Sakaoğlu, Ercişli Emrah, 1987, s.22).

d) Bayrı, Öksüz Ahmet adına dört koşma yayımlamıştır. İlk koşma üç bağlamdır (üç hanedir):

Gezdiği yollara kurban olduğum
Hayıf geçti seyrangâhın zamanı
Göz açıp dünyayı seyredemedim
Eksik olmaz üce dağın dumanı

Ahteder ahtına durabilmezsin
Çekip âşkın yayın kurabilmezsin
Çünkü bir engeli urabilmezsin
Ne saklarsın göz üstünde kemanı

Öksüz Ahmet eder ahtı bütünüm
Arşa direk direk oldu tütünüm
Hey ağalar öne gel çetinim
Aramazlar yahşı ile yamanım
[Bayrı, 1946, s.6-7 // Sakaoğlu, 1967, s.23-24. (Bayrı'dan)]

İkinci koşma üç bağlamdır ve:

Kadir Mevlâm senden bir yar isterim
Bisabr ü kararım budur sevdiğim

beyitiyle başlamaktadır, tapşırma beyiti şöyledir:

Öksüz Ahmet geçer kaşı karadan
Nolur kâfir engel çıksın aradan

Üçüncü koşma beş bağlamdır. İlk kez Murat (Uraz)'ın yayımladığı:

Elâ gözlerini sevdiğim dilber
Aklım aldın yüzün gördüğüm zaman

beyitiyle başlayan koşmadır. Murat (Uraz)'da "Öksüz Âşık bunu böyle söylemiş" biçimindeki tapşırma dizesi:

Öksüz Ahmet bunu böyle söylemiş

olmuştur.

Kıyamet bakışlı gözleri şehlâ

dizesi ile başlayan dördüncü koşma üç bağlamdır. Deyişte "Ahmet" adı geçmemektedir. Üçüncü dörtlüğün son beyiti tapşırma beyitidir:

Ricam budur senden ey çeşmi âfet
Bu öksüz halinden bile gözlerin

e) "...Bayrıda da, bu Öksüz Ahmet'in, Ercişli Emrah'ın babası olamıyacağı hususunda az da olsa bir şüphe vardır" (Sakaoğlu, Ercişli Emrah, 1987, s.22).

[3] a)Ali Saraçoğlu: "Kısa Notlarla Ercişli Emrah", Yücel, Mayıs 1955, S.43, s.418.

b)Fethi Tevet (oğlu): "Ercişli Emrah", Yücel, Mayıs 1938, s.109. "Bundan ikiyüz sene evel, Ercişin, şimdi harabesi mevcut Arıncık köyünde, Âşık Ahmet adında bir adam vardı.."

c)Ya-Kuş (Yakup Kuşçuoğlu): "Bizim Emrah/Emrah ile Selbi", Van gazetesi, Ağustos 1939 ve sonrası:

"...İran Avşarlarından olan bu kırk âşık (Âşık Abbas takımı aşıklar) Erciş'e gelirler. O zamanlar Erciş mühim bir kale idi. Miroğlu Ahmet Bey kalenin dizdarı idi. Şehir o zamanlar deniz (Vangölü yörede deniz olarak anılır) kıyısında... çetin bir mamure idi. Kale dizdarı Ahmet Bey, ülkesine kırk aşıkın geldiğinden haberdar oldu, hemen Âşık Ahmed'e haber gönderdi..."

[4] a)Ali Saraçoğlu: ...1955, s.427 (alt açıklama) ve Bozkır, Haziran 1944, Sayı 1, s.16 (4.altnot).

b)P.N.Boratav / H.V. Fıratlı: İzahlı Halk Şiiri Antolojisi, Ankara 1943, s.245 // H.Fethi Gözler: Öncüler, Kasım 1976, s.16-21. "Ercişli Emrah ve Selvi Han Hikâyesi".

[5] M.Fahrettin Kırzıoğlu: "Emrah ile Selvi'deki Revan üzerine Deyişler", Türk Dili, Eylül 1943, s.802.

[6] Dr.Muhan Bâli: "Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesi...", Ankara 1973, s.94. "...Gencenin bir âşığı vardır. İsmine Âşığ Ehmed denilir.."

Behçet Mahir'in anlattığı hikâye Âşık Ahmed'i, gördüğü bir rüyanın yorumu ve Şah Abbas'ın aşıkları ile karşılaşmaktan korkması olgularına bağlayarak Genceden Erciş'e getirir (s.95 ve sonrası).

[7] P.N.Boratav/H.V.Fıratlı: (İHŞA) Ankara 1943, s.245.

[8] Nejat Birdoğan: "Ercişli Emrah Üzerine", Türk Folklor Araştırmaları, İstanbul, Ekim 1962, s.2870.

[9] Kağızman ağzı, Receb oğlu Yahya 1880 yazması "Emrah ile Sevli-Han (Selvi Han) Hikâyesi" tek nüshadır. Yazma, Sayın M. Fahrettin Kırzıoğlu'dadır. Yazmanın 36 yaprağı sağlamdır. 11 yaprağının kopmuş olduğu yaprak diplerinden anlaşılmaktadır. Bu 11 yaprak yitiktir. Kırzıoğlu Yazmayı 1943 yılında, Kağızmanda, Hamamcı Mamoş (Mahmud) Usta'dan satınalmıştır.

[10] Ehliman Ahundov: Azerbaycan Folkloru Antologiyası, Bakı 1968. (İkinci Kitap/ Destanlar- Emrah, s.95-121). "Size haradan, kimden haber vérim. Ġarabağ mahalından. Burada Ehmed adlı, ayı günü kéçmiş bir ġoca sövdeger yaşardı..." (s.96).

[Semih Tezcan'ın "Türk çeviriyazısı"na aktardığı bu yapıt, iki cildi bir arada olarak ülkemizde de yayınlanmıştır. (Azerbaycan Halk Yazını Örnekleri, Ankara 1978/Öyküler-Destanlar, "Emrah" s.283-307./Lütfen bakınız s.284)]

[11] Ehliman Ahundov: Azerbaycan Destanları, C.3, Bakı 1967, s.68.

[12] Sayad Hemra (HEmrah), "Yazmanın ele salınış yılı (H) 1347" Kabus Neşriyatı, (İran) Ġonbed-e Kavus (tarihsiz).

"Amma raviler andağ rivayet kılarlar. Bir zamanlar Azerbaycan yurdunda Ahmed Han denilen (diye anılan) bir Han vardı. Günlerden bir gün Ahmed Han'ın bir oğlu oldu, adını Hemra koydular... Ondan sonra da Mehmed Han vezirin bir kızı oldu, adını Serviniyaz koydular... Bunların... gün günden birbirlerine muhabbetleri arttı... Bu söz ikisinin atalarına ulaştı. Ondan sonra Hemra'nın atası, Serviniyaz'ı Hemra'ya nikâh edip, alıp verdi..."

"...Kara Budak adlı bir sövdeger (tacir) var idi. Çok il gezmişti. Özü, hem Hemra'nın atası Âşık Ahmed'in dostu idi. Âşık, Sövdeger'i (taciri) toyuna çağırdı, alıp geldi.." (s.3-4).

[13] Saim Sakaoğlu: (Erc.Emr.) Ankara 1987, s.23.

[14] I/Receb oğlu Yahya:

"Âşık Ahmet, Emrah'ın yanına gitti. Gitti ki Emrah bihuş düşmüş yatmada. Âşık Ahmet aldı sazı; bakalım Emrah'ına tevir uyaracak."

1. Âşk oduna yanan âşık
   Sevli-Han bağdadır bağda
   Derdin belan ben alayım
   O civan bağdadır bağda

2. Bahçelar gelmez hasıla
Dalında güller asıla
La'net gelsin bedasıla
Sevli-Han bağdadır bağda

3. İçki içerler nazınan
Söhbet ederler sazınan
Kırk ince-belli kızınan
Sevli-Han bağdadır bağda

4. Gel Âşık gitme ırağa
Sıdkın bağla ol Allah'a
Dedi: De gelsin Emrah'a
Sevli-Hn bağdadır bağda
(Sevli Han-Selvi Han/Kağızman ağzı Yazma, s.45 a-45 b)

Değişik Dörtlük:
4. Ehmedem gitmem ırağa
Sıdkın bağla ol Allah'a
Muştulr olsun Emrh'a
Selvi-Han Bağdadır Bağda

[M.F.Kırzıoğlu'nun Ahmet Turan ve İbrahim Alıcı'dan derlediği dört bağlamlı (haneli) yayımlanmamış deyişin dördüncü (sonuncu) bağlamı.]

II/a. Murat Uraz: Hakiki Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesi, İstanbul 1960, s.121-122.

"Âşık Ahmet, Emrah`ın yanına geldi, nasıl bırakmış ise öyle yatıyordu. Sazı aldı, baş ucuna geçti..."

1. Habı nazda yatan aşık
Selvi Han bağdadır bağda
Derdi derde katan âşık
Selvi Han bağdadır bağda

2. Sohbet eder(ler) saz ile
Bade içerler naz ile
Kırk ince belli kız ile
Sevli-Han bağdadır bağda

3. Âşık Ahmet düşdü aha
Çok şükür olsun Allah'a
Müjde getirdim Emrah`a
Selvi Han bağdadır bağda

b.Ali Saracoğlu: "Türk Halk Şiirinde Ercişli Emrah Gerçeği ve Emrah ile Selbihan Hikâyesi" /I.Uluslararası Türk Folklor Kongresi (1975) Bildirileri, C.II, Halk Edebiyatı, Ankara 1976, s.299.

"Âşık Ehmed, Emrah'ın sazını eline aldı, bakalım bu bağrı yanık, gümanı kesik ihtiyar, Emrah'a ne dedi:"

1.1.....
1.4 Selbihan bağdadır bağda
2. Badeyi içen naz ile
Sohbeti eden saz ile
Bir ince belli kız ile
Selbihan bağdadır bağda

3. Âşık Ehmet işte, aha
(Âşık Ehmet diyer aha)
Çok şükür olsun Allah'a
Müjdeyi vérim Emrah'a
Selbihan bağdadır bağda

III/Fethi Tevet(oğlu): "Ercişli Emrah", Yücel, Mayıs 1938, s.111-112.

"...Emrah ile Babası...İran'a, Selbiyi aramaya gittiler... Meğer bu şehir Tahran imiş. Şehrin önünde bir değirmene girip, orada biraz yattılar. Emrah'ın babası uyanıp, suyun başına geldi. Gördü ki bahçe içerisinde kırk tane kız var. İçlerinde Selbi dahi vardır. Aldı sazı, bakalım ne söyledi:" (s.111)

1. Âşk oduna yanan aşık
Selbihan bağdadır bağda
Evkarından divanesin
Güzelin bağdadır bağda

2. Bağa girmiş eder nazı
Elinde sedefli sazı
Bir Ahmet beyimin kızı
Selbihan bağdadır bağda

3. Âşık Ahmet eder ahı
Oyadın Sefil Emrah'ı
Şimdi duyar İran Şahı
Selbihan bağdadır bağda
(s.112)

(Evkar=Efkâr/Evkarından=Efkârından Oyadın=Uyandırın...)

[Muhan Bâli: "Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesi..." Ankara 1973, s.72 (Tevetoğlu 112) // Saim Sakaoğlu: Ercişli Emrah, Ankara 1987, s.23 (Tevetoğlu 112)]

Değişik Dörtlük:

4. Şükürler olsun Allah'a
Düşürtmedi ah'a vah'a
Müjdeler verirem Emralı'a (6+3)
Selbi Han bağdadır bağda

[Saim Sakaoğlu: a.e. s.23 (Celal Gazioğlu'nun 1986 yılında, Ercişten Emrah adına Saim Sakaoğlu'na göndermiş olduğu deyiş'in sonuncu dörtlüğü)]

IV/ Muhan Bâli: "Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesi..." Ankara 1973, s.172.

Ne yatarsın hab-ı nazda
Selvi Han bağdadır bağda
Geşlik vardır senin çağda
Selvi Han bağdadır bağda

[(Geşlik... – Gençlik/
Gençlik vardır senin çağda)

Behçet Mahir anlatısı hikâyededir. Bir dörtlüktür. Âşık Ahmet adınadır.]

V/ İbrahim Aslanoğlu: (Özel cönk/Yayınlanmamış metin.)

1. Âşk oduna yanan aşık
Selvi Han bağdadır bağda
Kadan belan men alayım
O Yavru bağdadır bağda

2. Kaşları cennet bağıdır
Göksü Gürcüstan dağıdır
Selvi Han'ın otağıdır
Selvi Han bağdadır bağda

3. Meclis ederler sez ile
Bade içerler naz ile
Kırk ince belli kız ile
O Yavru bağdadır bağda

4. Selâm eyle Emir Şah'a
Yönün dönsün kıblegâh'a
Müjdeler eylen Emrah'a
O canan bağdadır bağda

(Nüsha farkı / Değişik Dörtlük)

4. Âşık Ahmet düşdi aha
Yönün döndi kıblegâha
Müjdeler eylen Emrah'a
O Canan bağdadır bağda

VI/ Azerbaycan Derlemeleri:

-Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.3, Bakı 1967, s.73/Ehliman Ahundov, Azerbaycan Folkloru Antologiyası, İkinci Kitap, Bakı 1968, s.109. (Ahmet "Ehmed" adına).

"Aldı Ehmed Hoca, görek ne dédi" (1967/s.73)

"Aldı Ehmed görek Emrah'ı ne cur çağırdı" (1968, s.109)

Canım Emrah gözüm Emrah
Gel yarın bağdadı-bağda
Sene ġurban özüm Emrah
Gel yarın bağdadı-bağda

Söhbeti sazınan béle
Ördeyi-ġazınan béle
Ġırh ince ġızınan béle
Gel yarın bağdadı-bağda

Péymanam dolha-doldadı
Gözeller sağı-soldadı
Ehmedin gözü yoldadı
Gel yarın bağdadı-bağda

(1968/s.109)

3.1 Péymanım dolhadoldadı

(Azerbaycan Folkloru Antologiyası için bakınız: Ehliman Ahundov/Semih Tezcan, Azerbaycan Halk Yazını Örnekleri, TDK. Ankara 1978, s.296)

-Elizade Himmet, Azerbaycan Aşıkları II. Azerneşr, (Bakı) 1930, s.43 (Ağca Ġız adına).

Sallanıban gelen oğlan
Gel yarın bağdadı, bağda
Bir canım var sana kurban
Gel yarın bağdadı, bağda

Géetme yolların dumandı
Dindirme halım yamandı
Bu sirrim sana ayandı
Gel yarın bağdadı, bağda

Ağcakızdı menim adım
Kadir mevlamdı ustadım
Gözeller vérsin muradım
Gel yarın bağdadı, bağda

VII/ Türkmen Sayd Hemra (HEmrah).

"Yazmanın ele salınış yılı" (H) 1347/ (İran) Gonbed-e Kavus-Kabus Neşriyatı (tarihsiz).

Sayad Han'ı bulma amacı ile "Kızıl Alm" ülkesine giden Hemra'nın yolu günlerden bir gün, ulu bir bağa varır. Yüksek taş duvarlarla çevrili bu bağ, Sayad Han'ın bağıdır. Bir su geçidinden bağa giren Âşık Ahmed, Sayad Han'la görüşür, Sayad Han'ın isteği üzerine Hemra'yı da bağa çağırır (s.4-22).

Gel balam seni isterler
İsteklin bağdadır bağda
Her ne bela men dözeyim
İsteklin bağdadır bağda

Karadır Servi'nin gözü
Görmeye Sayad'ın yüzü
.....
Han Sayad bağdadır bağda

Sinesi dağların karı
Memesi Gürcistan narı
Kırk ince kızın serdarı
Bal Sayad bağdadır bağda

Söhbeti var sazlar ile
Ördeği var kazlar ile
Onüç ondört kızlar ile
İsteklin bağdadır bağda

Yar sağına girer olsan
Kızıl gülün derer olsan
Sayad hanı görer olsan
Bil sayad bağdadır bağda

Gel Ahmed uygıl Allah'a
Yüzün döndür kıblagâh'a
Dediler gelsin HEmrah'a
Sayad Han bağdadır bağda
(s.22-23)

(Türkiye Türkçesiyle aktarıldı.)

[15] Rüyada âşık olma İranda, Hindistanda, Yunanistanda raslanan çok eski bir motiftir. Rüyada bade içerek âşık olma ve şairlik kudretini kazanma motifi ise, Türk Halk Edebiyatında oluşmuş, Türk Halk Edebiyatına özgü bir motiftir. [Bakınız: W (Walter) Ruben, Raznihan ve Mahfiruze, Ülkü mecmuası, 1941, C.XVII. s.482-485]

[16] Bu konunun ayrıntıları için lütfen bakınız: Ali Saraçoğlu, "Halk Ozanlarında Bade İçme ve Aşıklığa Başlama Geleneği", Türk Folkloru, Aralık 1980, s.5-6 (43.açıklama) /Ali Saraçoğlu, Çevren dergisi, Priştine, Mart 1981, nr.29, s.59-79'daki yazı (s.71-72, 43.alt not)

[17] Tefhi Tevet: "Ercişli Emrah", Yücel mecmuası, Mayıs 1938, s.109-112.

[18] Eflâtun Cem Güney: Folklor ve Halk Edebiyatı, (M.E.B.) İstanbul 1971, s.43-44.

[19] Ali Saraçoğlu: ...1976, s.309.

[20] Saim Sakaoğlu, Ercişli Emrah, Ankara 1987, s.29.

[21] Cahit Öztelli: Sahte Şöhret Bir Ozan Erzurumlu Emrah, (1975 s.71) Ankara 1976, s.30. "...incinir" dönerayaklı koşma ile ilgili açıklama (nr.46).

[22] Şükrü Murat Elçin: Kerem ile Aslı Hikâyesi, Ankara 1946. Âşık Kerem'in değişik şiirlerinde (s.67-113) "Kerem", "şık Kerim", "Kerem Dede", "Kerem Dedem", "Han Kerem", "Kerem Han", "Sefil Kerem", "Kerem Şah", "Biçare Keremî".]

[23] Ehliman Ahundov: Azerbaycan Aşığları ve Él Şairleri, Birinci Cilt, Bakı 1983. [Ġurbani, s.20-52/Âşıġ Abbas Tufarġanlı, s.55-87/(Sarı Âşıġ s.88-92)/Heste Ġasım Tikmedamlı, s.93...]

Bilinmektedir ki Kurbani, Abbas Tufarganlı, Hasta Kasım gibi sanatçılar, sözlü edebiyatın, özellikle âşık edebiyatının doğuşu ile yazıp-yaratan il (él) şairleri olmuşlardır.

Bu sanatçıların adları ile bağlı öyküler (destanlar) günümüze değin gelip ulaşsa da onların öncü âşık (öncü sanatçı) olarak tanınmaları, kendilerini âşık olarak adlandırmaları üstüne –bâşka biçimde değilse- bir bilgiye raslamıyoruz. İster Kurbani'nin, Abbas Tufarganlı'nın, isterse de Hasta Kasım'ın şiirlerinde bu adlara takılarak "âşık" sanı (önadı) demek ki işlenmemiştir.

Kurbani: "Yetim Kurbani", "Dirili Kurbani", "Yazık Kurbani", Abbas Tufarganlı: "Adım Âşık Abbas, yerim Tufargan" ve "Âşık Abbas yana yana" dizeleri ayrı tutulursa, "Kul Abbas",. "Tufarganlı Abbas", "Yazık Abbas"; Hasta Abbas ise sadece: "Kasım" ve "Hasta Kasım" ad ve önadlarını şiirlerinin tapşırmalarında (mühürbendlerinde) kullanmışlardır. [Önsöz Muğaddeme), İsrafil Abbasov, s.9]

[24] Kara-Koyunlular: XIV. Yüzyılın ikinci yarısında Erciş merkez olmak üzere Azerbaycan, Erzurum ve Musul'a kadar uzanan bölgede kurulan; "Bayram Hoca'nın (ölümü: 1389) siyaset sahnesine çıkardığı (Doğan Avcıoğlu, Türklerin Tarihi, Beşinci Kitap, İstanbul 1984, s.2168) büyük Türkmen Beyliği.

Beyliğin önde gelen kurucularıyle, Beyliği bir devlete dönüştüren Kara-Yusuf (1357-1420) Ercişte gömülmüşlerdir.

"...Şahruh'un 200.000 kişilik büyük bir ordu ve fillerle üzerine yürüdüğünü duyunca Kara-Yusuf, ağır bir durumda hasta olmasına rağmen, kendisini bir mahfe ile taşıtarak Şahruh'a karşı çıkmak üzere Tebrizden ayrıldı. Ucan'a yakın sa'id-âbâd'da vefat etti (13 Kasım 1420). Ölüsü Tebriz'e, oradan da Erciş'e götürülerek ecdadının mezarlarının yanına gömüldü.""[İslâm Ansiklopedisi, c.6, s.300-301, "Kara-Koyunlular" (Faruk Sümer)] Ölüm tarihi üstüne Seyyîd Rükn ud-dîn-i Leki, şu beyti söylemiştir:

Vefât-ı mir Yûsuf Şah be Tebriz
Kitabet şud be târih-i Kitabet
'823/1420)

Adına basılmış sikkelerde: "en – Nuyan Cemâl ud-din Yûsuf" ibaresi bulunan Kara-Yusuf, Hasan Beg-i Rumlu'ya göre: "Savaş meydanlarında arslan, eğlence meclislerinde cevher saçan bir bulut idi."

"...Erciş'e gelen Çağatay askerleri merak ederek Kara-Yusuf'un mezarını açmış ve onun gerçekten, işittikleri gibi, çok uzun boylu ve iri yapılı bir insan olduğunu görmüşlerdir." (Faruk Sümer, Kara Koyunlular, Ank. 1967, s.111-115)

Günümüzde Kara-Yusuf'un mezarı bilinmemektedir.

"...Lâkin mezarı bulunamamıştır." (Apturrahim Şerif (Beygo), Ahlat Kitabeleri, s.62)

Kara-Koyunluların sosyal yaşamları gereğince gün ışığına çıkarılmış değildir. Onların sosyal yaşamları da Ercişli Emrah'ın yaşamı gibi gizler ile örtülüdür. Kara-

Koyunluların sosyal yaşamlarının aydınlığa çıkarılması, Ercişli Emrah'ın yaşamını örten gizin aralanmasına da ışık tutabilir.

Ercişli Emrah ile Selvi/Selbihan Hikâyesinde yer tutan toplumsal görüş ve karakterler, Kara-Koyunlu geleneklerinin sürdüğü Erciş yöresinde bu gün de yaşamaktadır. Bu savımız abartılı sayılmamalıdır. Eski eser kaçakçıları ve define arayıcılarının yağma alanları olan Erciş kalesinin ve Çelebibağı ile kale arasında kurulu, bir bölümü göl sularınca kuşatılmış Kara-Koyunlu mezarlarının gün geçirilmeden incelenmesi, mezar yazılarını ve imlerinin çözülmesi, bizleri ilginç bilgilere ulaştırabilecektir.

Kara-Koyunlular ve Erciş için kaynakça:

- Besim Darkot: "Erciş", İslâm Ansiklopedisi, c.4, s.285-286.
- Dr.Hüseyin Saraçoğlu: Doğu Anadolu, C.I, Maarif Basımevi, İstanbul 1956.
- Türk Ansiklopedisi: "Erciş" c.XV, f.117, s.260-263.
- Meydan Larousse: "Erciş" c.IV, s.302-303.
- Faruk Sümer: "Kara-Koyunlular/ Başlangıçtan Cihan Şah'a Kadar. I.cilt. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1967.
- Faruk Sümer: Oğuzlar (Türkmenler) Tarihi/ Boy Teşkilâtları – Destanları, İlâveli 3. baskı, 1980.
- Faruk Sümer: Safevî Devletinin Kuruluş ve Gelişmesinde Anadolu Türkmenlerinin Rolü. Ankara 1976.
- Mükrimin Hail Yinanç: "Cihan Şah", İslâm Ansiklopedisi, c.3, s.173-189.
- Abu Bakr-i Tihrânî: Kitab-i Diyarbakriyya/Yayınlayanlar: Necati Lugal – Faruk Sümer, TTK. Yayınları, Ankara 1962-1964 (2 cilt).
- İ.H.Uzunçarşılı: Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu/Karakoyunlu Devletleri. TTK.Ankara 1984.
- Adnan Sadık Erzi: "Akkuyonulu ve Krkoyunlu Tarihi Hakkında araştırmalar/. 'Kitab-ı Dede Korkut Hakkında Notlar'-II.'Uzun Hasan'ın Birinci Karaman Seferi" Belleten, c.XVIII, Sayı 70, s.(I.179-202/II.203-221) Ankara 1954.
- Mükrimin Halil Yinanç: "Akkoyunlular", İslâm Ansiklopedesi, c.1, s.251-270.
- Çağatay Uluçay ve Metin Sözer: "Akkoyunlular", Meydan Larousse, c.I s.236-237.
- Ekrem Uykucu: "Karakoyunlular", Meydan Larousse, c.VI, s.934-935.
- Doğan Avcıoğlu: Türklerin Tarihi (c. 1-5)
- Şeref Han: Şerefname (Kürt Tarihi). Arapçadan çeviren: Mehmet Emin Bozarslan. Yöntem Yayınları, 2. basım, İstanbul 1975 (s.481 ve sonrası).
- Aptürrahim Şerif (Beygo): Ahlat Kitabeleri, İstanbul 1932.

YEDİNCİ BÖLÜM

ERCİŞLİ EMRAH'IN SANATI

Altıncı bölümde de değinildiği gibi, Ercişli Emrah'ın dili yalın, biçemi (üslubu) özentisizdir. Söylemek istediklerini açık söyler. Sanatlı dizeleri "...bir özenmeden çok, şiirin akışı ve konunun gereği..."[1] söylenmiş dizelerdir.

Emrah, değişmez kurallara bağlı koşuk biçimlerinden oluşan "Divan Şiiri"ni[2] bilmez. "Emrah İle Selvi/Selbihan Hikayesi"nin kollarında ya da sözlü gelenekte yer alan aruzla yazılmış şiirleri Ercişli Emrah'a bağlamak yanlış olur.

Şiirlerinde geçen kimi sözcükler ve tamlamalar kanıt sayılarak, Ercişli Emrah`ta tasavvuf[3] düşüncesi de aranmamalıdır. Emrah'ın şiiri mistik şiirin kurallarına uymaz. Emrah'ta tasavvuf inanışına, kızılbaş ya da sünni inanışlarına uygun bir biçimde Tanrı'ya yönelişin izleri yoktur. Emrah'ın şiiri din dışıdır. Öğreti Emrah'tan yanadır:

> "...Tekke şiirinin dışında halk şiirinde, sazşairlerinin ürünlerinde tasavvufun sözü edilemez..."[4]

Emrah der sözün doğrusu
Koynuna girmeye geldim

Soyunup koynuna girsem
Koynun bahar yaz değil mi
(Zemheri kış yaz değil mi)

Emrah, "Ete kemiğe büründüm/Yunus diye göründüm" demez. Bu değişimin ayrımana varmamıştır. O, sıradan insanın tutkulariyle yaratılmıştır. Dünya sevgilisine dünyada kavuşmak ereğindedir. Emrah'ın öldükten sonra kavuşma, Tanrı ile birleşme güdüsü yoktur. Ercişli Emrah bu dünyanın şairidir. Şiirlerinde acı-tatlı yönleriyle bu dünyayı dile getirir.

Ercişli Emrah'ın Erzurumlu Emrah'tan bu özellikleri ayırır.

Okunur ismine ayet
Sürahidir belin gayet
Gün be gün saat be saat
Artmadadır şanın Leyli

Ercişli Emrah'ı sürekli olarak görmezlikten gelen Köprülüzade, O'nun şiirleriyle, klasik edebiyat yönünden yerden yere çaldığı ve "...tasavvuf telakkilerini bir tarikat propagandacısı gibi anlatmaya çalıştığını" yazdığı Erzurumlu Emrah'ı halk ozanları arasında saygın bir yere oturtmak ister. Köprülüzade'nin yazdıklarını ve Erzurumlu Emrah'a bağladığı Ercişli Emrah'ın şiirleriyle ilgili yargısını sunuyoruz:

> "...Klsik edebiyatın Nedim'den sonra başlayan ve azçok 'mahallileşmek' temayülleri de gösteren inhitat devresi şairlerinin nüfuzu (Erzurumlu)

Emrah'ta pek barizdir. Bir Halidî dervişi olmak itibariyle onun şiirlerinde tasavvuf tesiratına kuvvetle tesadüf ediyoruz... Tasavvuf Emrah için tamamiyle bir kalıptan, cansız bir şekilden. ıstılahlardan ibaret ...(tir)."

"(Erzurumlu) Emrah'ın aruz ile yazdığı eserlerin sanat itibariyle bir kıymeti, bir hususiyeti olmayıp (bunlar) kaba, basit taklitlerden ibarettir."

"(Erzurumlu) Emrah'ta tasavvuf çeşnisinden tamamen âzâde, halk diliyle ve halk zevkine göre yazılmış şuh nağmelere de sık sık tesadüf olunur ki, işte şairin asıl hususiyetini gösteren parçalar bunlardır. Ve yalnız muasırları değil, kendisinden sonra gelen saz şairleri de onları taklide çalışmışlardır."

Bir nazenin bana gel gel eyledi
Varmasam incinir varsam incinir

Evvel bahar yaz ayları gelende
Açılmış bahçede gül memelerin

"Halk türkülerinin çok samimi ve derin ahengini taşıyan bu külfetsiz, berrak parçalar o kadar çok değildir."[5]

Gönül gurbet ile çıkma
Ya gelinir ya gelinmez

Böylece Köprülüzade, Erzurumlu Emrah'tan yola çıkarak Ercişli Emrah'ın "sıl şahsiyetini ve edebi kıymetini" saptayan ilk araştırmacı olur.

Ercişli Emrah Türkçe düşünmüş ve düşündüklerini açık ve kolay bir Türkçe ile anlatmıştır. Azerbaycan ve Türkmen sahalarında yayılmış şiirleriyle, Anadolu sahasında yaygın şiirlerinin dil özdeşliği ilgi çekici bir öğedir. Özellikle belirtmek isteriz ki Ercişli Emrah'ın Azerbaycan ve Türkmen sahalarında yaygın şiirleri, söyleniş yönünden Anadolu ağız özelliklerine bağlılığını günümüzde de sürdürmektedir.

Emrah'ın şiirinde sunduğu aşk, aradığı gerçek bir güzellik ve kavuşulması gereken bir sevgili üstünedir. Şiirdeki benzetmeleri yadırgatmaz, okuyanı-dinleyeni yapay ilgilere odaklatmaz. Emrah'ın benzetmeleri: Güzelliklerinin bilinci dingin, rahat güzeller gibidir.

Ercişli Emrah'ın şiirleri sözdizimi ve tümce türleri bakımından zengin örnekler içerir:

"Ercişli Emrah'ın:

Bir sabah uğradım göl kenarına

Sunam beni gördü züymeye durdu

Çalındı, çırpındı, çıktı kenara

Ela gözlerini süzmeye durdu

Dörtlüğündeki 'Çalındı, çırpındı, çıktı kenara' dizesi, bir bağımsız sıralı tümcedir."[6]

Huri tek silkindi çıktı kırağa

Humar gözlerini süzmeye durdu

beytindeki "Huri tek silkindi çıktı kırağa" dizesi durum bildiren belirteç (zarf) tümcesidir. (Huri tek=Huri gibi)

Yeri çöl kalmış İravan

Sana konup göçmedim mi

beyti, başa kakış, ilenme bildiren bir soru tümcesidir. Selbihan'ın ardından geldiği İravan'da gece şehire girmesine izin verilmemesinin kırgınlığında, önceki gelişini başa kakarak yerinin çöl'e dönüşmesi için İravan'a ilenmektedir. (Yeri çöl kalmış=Yeri çöl kalası/Yeri çöle dönüşesi)

Her güzelden bir şefteli

Ey Hanımlar az değil mi

beyti, yakınma bildiren soru tümcesidir. Emrah, güzellerin birer kez öptürmek istemelerinden yakınmaktadır.

Beni Mecnun ettin saldın dağlara

Hiç gelip sormadın halimi Felek

beyti, eyleme bağlı yakınma bildiren tümcedir.

Bir nazenin bana gel gel eyledi

Varmasam incinir varsam incinir

beyti, ikircim bildiren tümcedir.

Menevşe sümbül solmadan

Dağlara duman çöker mi

beyti, zaman belirten soru tümcesidir.

Gecenen, sehernen, günnen

Akarım seller içinde

beyti, durum bildiren kaynâşık tümcedir.

Ucadan alçağa gün tüşen kimi

Elifin altına "sin" tüşen kimi

Akşamdan sabaha ün tüşen kimi

Selvi'nin elinden piyale tüşüp

Benzetmelerin nakış gibi sıralandığı bu dörtlükte 'Selvi'nin /Selbi'nin elinden şarap bardağı düşmüş –Selvi'nin elinden şarap bardağı düşer' söyleyişine ilgiyi çekmek isteriz.

Kara-Koyunlu kültürünü egemen olduğu bir yörede XVI. ve XVII. yüzyıllarda "Kadının elindeki şarap bardağı"nı, o çağın sosyal yaşamının bir yansıması saymak Kara-Koyunlu töresine aykırı düşmez.

Selbihan'ın şarap içmesi, Emrah'ın babası Âşık Ahmet'te de yer tutan bir olgudur:

Bade içerler naz ile
Sohbet ederler saz ile
Bir ince belli kız ile
Selbihan bağdadır bağda

Kadının Kara-Koyunlu Türkmenlerindeki yeri üzerine "Şerefname"deki kimi saptamalar "Selbihan'ın elinden düşen şarap bardağın aşık tutabilir. Kadın –Erkek birlikteliği, kadının ata binmesi, şehir alanında erkeklerle değnek oyunu oynaması, ok atması, savaş oyunlarına katılması "Türkmenlerin günlük hayatlarının esası" olmuştur.[7]

Bu denli bir birlikteliği içkiyi de kapsaması olağan sayılmalıdır.

"Yer yüzünde söylenmiş söz yoktur. Hüner, söylenmişi özgün ve yeni olarak bir kez daha söyleyebilmededir." Savı, eskilerden bir bilge kişiye bağlanır.

Bu sav Mevlâna'da:

Dünle beraber gitti cancağızım
Ne kadar söz varsa düne ait
Şimdi yeni şeyler söylemek lazım

anlamındadır.

Aşk üstüne, sevgi üstüne, güzellikler üstüne; insan, doğa ve öbür canlılar üstüne, "söz"ün başlangıcından bu yana söylene gelmişlerin küçük bir bölüğünü, yetiştiği kültürün verilerine uygun bir özümleme ile Emrah da söylemiştir.

Kendinden önce gelmiş usta ozanların şiirlerinde yer alan benzetmeler Emrah'ta da vardır. Emrah, usta yetişiyle bu benzetmeleri özgün; ancak basit , canlı ve sıcak bir duygu bütünlüğü içinde söyleme başarısına ulaşmıştır.

Emrah'ın ülkesi, görkemi dillerde destan bir ulu gölün, sarp dağların, çağıltılı çayların, çay ağızlarını tutmuş sazlıkların, sulak çayırların da ülkesidir. Emrah sevgilisini betimlerken bu görkemli doğanın varları olan yeşilbaş – gövel ördeği, sonayı (sunayı), "göksü ala kaz"ı, telli turnayı, kekliği, ceylanı simge olarak kullanır.

Sona dişi yaban ördeği, gövel ya da yeşilbaş erkek yaban ördeğidir. Sona günümüzde de kızlara addır. Sevgilinin benzetildiğidir.

- Tuttu başımın ağrısı
Ötüşür sona yavrusu
Emrah der sözün doğrusu
Koynuna girmeye geldim
(25-3)

-Benzetmiş bir yana yeşil
Kazlı gölün sonasına
(7-3)

-Sallana sallana gelen sonayı
Selbiye benzettim güller içinde
Al kaftana yeşil valayı takmış
Turnaya okşattım göller içinde
(66)

-Özü sona boyu benzer merala
-Toylu temaşalı sona Selvinaz
-Ben gittikçe sonam gitti ırağa
-Çağrışır çırpınır göksü ala kaz
-Göldeki kaz kimi göksü nakışlı

Bu simgeler ve betimlemeler Emrah'ın şiirinde çoğu kez bir resim güzelliğinde yansır.

-Karşıdaki koma kuşlar
Ördek ile kaz değil mi
(19-1)

-Uçtu gövel kaldı ada

-Gövelim uçsa mavudan
Yas kalır ada içinde
(2-1)

-Önünde Suphan Dağı'dır
Avcıların avlağıdır
Boz atların yaylağıdır
Gölünde yeşilbaşları
(9-3)

-Gök yüzünde bölük bölük turnalar
(81-1)

-Her yerde kaynağın kaynar
(Her yerde ırmağın çağlar)
İner düz-ovayı boylar
Yeşilbaş sonalar oynar
Çalkanır göllerin senin
(37-2)

-Bizim evler ince yolun yanıdır
Ercişin ortası mehle sonudur
(94-2)

M.Necati Sepetçioğlu, Karacaoğlan'ın şiirlerinde "meme"den fazlaca söz etmiş olmasının üstünde durur ve Karacaoğlan'ın güdülerini, Freud'un: "Sanatçının yaratma gücünü çocukluk çağında bilinç dışına iten özlemlerin bilinçli bir şekilde ortaya konuluşu" olarak gören kuramı ile açıklamaya çalışır.[8]

"Meme" ince benzetmeler ve anlatımlarla Ercişli Emrah'ın şiirlerinde de geniş olarak yer tutar. Konuyu burada "Cinsiyet ve Psikanaliz" açılarından irdelemeden örneklemekle yetineceğiz.

- Gidin diyin anasına
Öğüt versin sonasına
Körpe kızın sinesine
Bir çift nar düştü nar düştü
(59-2)
- Memeleri baş kaldırmış
Zencir çekmiş sinesine
(7-1)
- İsterem ki mesken tutum
Kız senin koynun içinde
(4-1)

- Ezel bahar yaz ayları gelende
Göz düşer Selbinin nar tanesine
Yığıldı sarraflar kıymet biçmeye
Bin tümen yetmedi bir memesine
(Bin kızıl yetmedi bir memesine)
(71-1)

- Koynunda memeler fincana benzer
Göz değer Selbinin nişanesine

- Kadir Mevlâm öğmuş öğmüş yaratmış
Yeni tomur olmuş o gül memeler
Ebrüm ebrüm keten-köynek içinde
Yassılaşmış kalmış o gül memeler
(133-1)

- Tez baharda şüşe çekmiş baş vermiş
  Sancağa tuğ olmuş o gül memeler
  (133-2)

- Ezel bahar yaz ayları gelende
  Açılmış bahçede nar memelerin
  (117-1)

- Yar koynunda bitmiş bi-çüt şamama
  Teze bara gelmiş kır bana gönder
  (132-4)

- Bir çift Gürcüstanın narı
  Kız senin koynun içinde
  (4-2)

- Narınç var koynun içinde
- Göksü Gürcüstanın dağı
- Koynu baharlı yazlının
- Dedim turunç nedir dedi koynumda
- Koynundaki bedir aya can diyin
- Yeşil keten ağ mercana yaslanıp
- Koynu içi misk ü amber kokuşlum

Yüz/Güzellik:

- Şavkı vurmuştur aleme
  Güneştir cemalin Leyli
  Türlü yakut türlü zümrüt
  Müşteridir halin Leyli
  (18-1)

- Yüzünde var koşa halı
  Emrah neyler düya malı
  Şeyda bülbül gül misali
  Öter yarin eyvanınan
  (30-4)

- Bedirlenmiş aydır yüzün
- Hüri misal yüzlü maral bakışlı
- Yanağı boyanmış gülün rengine
- Bir ay doğmuş onüç ondört gecelik
- Yanağı lale selbi'nin
- Sarardı gül benzim döndü boyağa

[Bu benzetme, ayrılıkta gül benizlerin ölüm rengine (boyanın cansız sarısana) dönüşmesinin anlatımı olarak algılanabilir.]

Kaş/Kirpik/Göz:

- Bir dilbere meyleyledim
  Gayette kara kaşları
  Dünden ber imezattadır
  Çok ister para kaşları
  (10-1)

  Seslensem ses vermez gider
  Benzer Hünkâr'a kaşları
  (10-2)
- Bir kaşı ebrudur biri kemandır
  [Bir kaşın ebru (=Kaş), öbür kaşın keman (kement) olarak ayrılması az görülen bir benzetmedir.
- İki kaşı iki hilâle düşüp
- Melaik bakışlı boynun eğersin
- İtirmişem kömür gözlü maralı
- Kaşları mihraptır gözler harami
- Süzük göz/ala gözlü maral/ala gözlü laçın/balaban göz/balaban bakışlı göz/ humar göz.

Saçla ilgili benzetmeler:

- Hemi yorgan hemi döşek
  İkimizi bürür saçın
  (34-1)

- Top zülfünü ince bele
  Tarayıp düzenim gitmiş
  (55-4)

- Zülfü siyah mah parenin
  Ah elinden dad elinden
  (32-1)

- Zülüfleri rişte rişte

Dişle ilgili benzetmeler:

- İnciden sedefden dürden dişleri
- İnci imiş sedef sandım dişini
- Dişlerin incidir dudağın baldır
- Al dudaktan buse alsam
  İnciden bade içinde
  (2-2)

- Hürülerden azma bir can abenzer
  Ağzında dişleri mercana benzer
  (71-2)
- Mevlam sana kirpik vermiş kaş vermiş
  İnciden sedeften dürden diş vermiş
  (133-2)
- Dedim inci nedir dedi dişimdir.
  (73-3)

Dil ve Dudakla İlgili Benzetmeler:

- Dili süt dudağı kaymak
  Batıptır bala Selbi'nin
  (38/II-2)
- Dili bülbül avazlınm
- Söyle dudu dillim kimin yarisin

Değişik Benzetmeler

Ve Betimlemeler:

- Ağ elleri nakışlın ın
  Ağca ceylan sekişlinin
  Nergiz gibi kokuşlunun
  Ah elinden dad elinden
  O süsen hayallim hanı görünmez
  (150-1)
- Boyu selv ağacı lebleri kevser
- Tan yıldızı gibi parladın çıktın
- Bahar seli gibi kaynadım aktım
  Tona çayı gibi kaynadım aktım
  (71-3)
- Ya maraldır ya da ceylan
  Düşüp çölden çöle gelir
  (51-3)
- Yerin çiçeğisin göğün yıldızı
- Sülün kuşu gibi kanat kakışlım
- Keklik misalli / güzel keklik / yavru keklik / fere keklik (Fere keklik gibi dön hele dön dön) şahan / terlan (tarlan, terlen).

Ercişli Emrah'ın şiirleri dağlara ilişkin zengin betimlemelerle bezelidir. Dağlar ve doğa Emrah'ın şiirlerinde güzel desteler oluşturur.

- Budur geldi bahar faslı
  Dağların lale vaktidir
  Dağlar duman çayır sisli
  Güvercin bala vaktidir
  (48-1)

Bala=yavru

- Ezel bahar yaz ayları
  Dağların lale vaktidir
  (49-1)
- Başı boz-bulanık dağlar
  Kara günler sende mi var
  (43-1)
- Ağır éller konar göçer
  Dökülür dağına yarin
  Elvan çiçekler saçılır
  Soluna sağına yarin
  (35-1)
- Uca dağların başından
  Perim güle güle gelir
  Ondört onbeş nazeninle
  Elin vermiş ele gelir
  (51-1)
- Erisin dağların karı
  Dökülsün çaylara varı
  (4-1)
- Hey ağalar dad gaziler
  Dağa kar düştü kar düştü
  (59-1)
- Alçak yüksek karlı dağlar
  (Karlı dağlar aşa aşa)
  Yar seni görmeye geldim
  (25-1)
- Uca uca karlı dağlar
  Hub eser yellerin senin
  Gider yazın gelir kışın
  Kar kucar bellerin senin
  (37-1)
- Boz dumanlı, ala karlı dağlar...
- Dağlar kara battı, turna çekildi
- Emrah der bu yerd eyaman kış oldu
  Gencenin dağları alacalandı
  (Tiflisin dağları alacalandı)
  (74-3)

Mesellerle Türk halk kültürüne mal olan kimi ünlü kişi adları Ercişli Emrah'ın şiirlerinde de yer tutar. Ne var ki Emrah'ın şiiri kişi ve yer adları yönünden zengin değildir.

- Kalkın turnam kalkın Vandan çekilin
  Ercişin düzüne konun turnalar
  Malazgirt Beyinden kendiz sakının
  İnmeyin havada dönün turmalar

[Nejat Birdoğan, "Sürmeli Sahat Çukuru ve Ercişli Emrah"/Türk Dili, (12) 1961, Sayı 123, s.176]

- Sefil Emrah diyer İran ülkesi
  Yolun orasında burasındadır
  (137-3)
- Kimisi Yusuf'tur Kenan'a gider
  Erdiş'e ya Muş'a ya Van'a gider
  (131-2,3)
- Bu Acem'in yolu taşlı
  Güzelleri yüce başlı
  Kara kavak ak ardıçlı
  Bu diyar başka bir diyar
  (45-1)
- Uça uça gelir Bağdat élinden
- Kalktı göç eyledi Bağdat kervanı
- Araz akar Han Ağrı'nın döşünde
- Leyli çıkmış yola bakar
  Mecnun bir dağa yaslanıp
  (42-4)
- Nice Süleymanlar tahta irişti
- Eğer Ferhat isen Şirin'i yétin
- Kerem kimi aşk oduna kalansam
  Yar da bennen bile alışır mola
  (alışmak = tutuşmak, yanmak)
- Beni Mecnun ettin saldın dağlara
- Kalsam Hınıs toprağında
  Ollam kul hanım kul hanım
  (ollam = olurum)
  (24-2)

Keklikle ilgili betimlemeler:

- Mor mavi çeymanlı siyah çalmalı
  Yanında yavrusu güzel kekliğin
  (112-2)
- Ala kaftan çallı çapraz sineye
  Taranır düzülür teli kekliğin
  (113-2)

Yaratıldıkları evrede yazıya aktarılmayan halk kültürü –sözlü- ürünlerinin zaman içindeki devinimleri bu ürünlerde değişmelere neden olmaktadır. Bu olgu Ercişli Emrah'ın şiirleri içinde söz konusudur.

Sözlü halk kültürü ürünlerini ağızdan ağıza taşıyan kaynak kişilerin öyküleme yeteneklerine, beğenilerine, ürünlerin yayıldıkları alanların kültür farklılıklarına, dildeki gelişme ve değişmelere, toplumsal beğenilere (v.b) bağlı bu olgudan Ercişli Emrah'ın sözlü gelenekte yaşayan hikayesi de kuşkusuz etkilenmiştir.

Son yıllarda "Ercişli Emrah İle Selvi/Selbihan Hikayesi"nin güncele uygun biçimde yeniden yazılması ya da hikayeye yeni bölümler eklenmesi çabaları gözlenmektedir. Bu yolla ortaya konulan –geleneğe aykırı- üç denemeyi anmada, konunun özelliği bakımından yarar vardır.

1. Sadi Yaver Ataman /"Aşk Bülbülü Karacaoğlan"

(Ercişli Emrah'la ilgili bölüm)[9]

3. Ergun Sav /"Emrah İle Selvi"[10]

4. Fuad Edip Baksı /"Emrah ile Selvi"[11]

Bu üç denemeden özellikle Fuad Edip Baksı'nın "Emrah İle Selvi"si, Anadolu, Azerbaycan ve Türkmen sahalarındaki hikâye kollariyle ilgisiz, halk hikayeleri geleneğimize aykırı, şiirleri diğer halk ozanlarından toplama, Ercişli Emrah'ın insan ve sanatçı kişiliğine kara çalan bir olumsuz denemedir.

Bu yargı ile bölümü sona vardıralım. Bölümün söz sonu Ercişli Emrah'ın olsun.

Kervan kalktı göç eyledi
Seferi var ele doğru
Şol Gence'de gözüm yaşı
Akar gider sele doğru

Kara bağrım zarılanır
Yanar özüm gürülenir
Göz değdikçe taralanır
Saçlar iner bele doğru

Sefil Emrah nazar Hak'tan
Yoka giden gelir yoktan
Günümüz yüz tuttu çoktan
Avuç avuç küle doğru

YEDİNCİ BÖLÜMLE İLGİLİ NOTLAR

[1] Saim Sakaoğlu: Ercişli Emrah, 1987, s.47.

[2] Divan edebiyatı, Türklerin arap ve fars edebiyatlarının etkisiyle XI. Yüzyılda Maveraünnehir'de, XIII. yüzyılda Anadolu'da meydana getirdikleri islâmi-türk edebiyat akımının adıdır.

Divan edebiyatında nazım şekilleri konularının seçimini ve anlatılışını da belirler. Mesnevî, rubai, gazel, kaside, musammat, tercii bend, terkibi bend, tuyuğ, şarkı, Divan şairlerinin kullandıkları başlıca nazım şekilleridir.

Divan şairleri, araplara özgü bir ölçü (vezin) olan aruz veznini gelişmiş biçimiyle İranlılardan alarak türkçeye uyguladılar. Bu uygulamalarda uyum (ahenk) sağlamada zorlanılması, arapça ve farsçanın geniş olarak Divan şiirine yerleşmesine ve bu şiirin tutulduğu, benimsendiği çevrelerde yayılmasına yol açtı.

Divan edebiyatı dünya görüşü bakımından şeriat esaslarına ve tasavvuf anlayışına bağlıdır.

Divan şiirinde işlenen konular arasında âşk önde gelir. Tasavvuf felsefesine dayanır. Tasavvuf felsefesine göre âşkın ereği mutlak güzelliğe sahip olan Tanrı'nın kendisidir. İnsandan insana yönelen âşk –günlük yaşamla ilgili âşk- mecazi âşk örtüsüne bürünerek sunulur. Asıl değer platonik âşka verilir.

[3] Tasavvuf, Tanrının niteliğini ve evrenin (kâinatın) oluşumu varlık birliği (vahdeti vücût) anlayışıyle açıklayan dinsel ve felsefi akımdır. Gizemciliktir, mistisizmdir.

Tanrı, insan ve evren'in özdeşliği inancına dayanan; insanın Tanrı ile, öbür insanlarla ve kendisiyle olan bağlarını –ilişkilerini- bu özdeşlikte arayan tasavvuf yolu eski toplumlara vardırılır.

İslâm tasavvufu islâmın –islâm dininin- doğuşundan ikiyüz yıl sonra Arabistan ve İran'da ortaya çıktı, dinin şeriat kurallarına karşı yeni bir yorumu, yeni bir dini anlayış olarak gelişti.

Tasavvuf inancında tek varlık Tanrı'dır. Yaratışın özü Tanrı'dır. Tanrı sonsuzdan gelir, sonsuza gider. Varlığın özüdür (vücud-i mutlak). Karşıtı yoktur. Tanrı zaman ve mekân olmadan önce vardır. Tanrı görünmek –tecelli etmek- istedi, yokluğa bakarak ol "kün" dedi ve evren oluştu.

Yaratışın nedeni âşktır. Âşk, Tanrı'nın zatına mahsus bir niteliktir. Âşk yaratanın sırrıdır. İnsanı gerçek güzelliğe (Hüsn-i mutlak'a) âşk ulaştıracaktır. Tanrı evreni bilinmek ve sevilmek için yarattı.

Tasavvuf inancında tanrısal âşkın simgesi badedir. Bade, ruhlar yer yüzüne inmeden önce Tanrı'nın onları toplayıp "Ben sizin Rabbınız değil miyim" diye sorduğu mecliste (Bezm-i elest'te/Bezm-i ezel'de) içirilmiştir.

[4] Hikmet Dizdaroğlu: "Halk Şiirine Değişik Açıdan Bakış" / Türk Folkloru Araştırmaları yıllığı 1975, Ankara 1976, s.63.

[5] Prof.Dr. Köprülüzade, M.Fuat: Erzurumlu Emrah, İstanbul 1929, s.15-19

[6] Hikmet Dizdaroğlu: :../Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı 1975, Ank. 1976, s.60.

[7] Şeref Han: Şerefname, Arapçadan Çeviren Mehmet Emin Bozarslan. 2. basım İstanbul 1975, s.489-490. (Yöntem Yayınları)

"...Bedlis (Bitlis) Emiri Şemseddin, Mirza İskender'in kız kardeşiyle evliydi. Bu hanım Türkmen aşiretinden olduğu için ata binmeye, değnek oyunu oynamaya, ok atmaya, genel törenlere ve meclislere katılmaya eğilimliydi... Bedlis'te birkaç defa bu işleri yapmak istemiş; fakat büyük emir bu konuda kendisine müsamaha göstermemiş, bazan yumuşak, bazan da sert bir şekilde bu isteğine karşı koyarak şöyle demiştir:

-Biz Kürt'ler, Türkmenlerin günlük hayatlarının esası haline getirmiş oldukları bu gibi adetleri doğru bulmuyoruz. Bu işleri bırakmak iyidir ve gereklidir."

[8] M.N.Karaer: Karacaoğlan, s.47 ve sonrası.

[Bkz.Sigmund Freud: Cinsiyet ve Psikanaliz (S.Hilav çevirisi) İstanbul 1972]

[9] Sadi Yaver Ataman: "Âşk Bülbülü Karacaoğlan" /Türk Folkloru, İstanbul (5) 1981, s.22, s.11-13 ve (6) 1981, s.23. s.9-10 (Ercişli Emrahla ilgili bölüm)

"...Karacaoğlan Gence şahının sarayında konuk edilmişti. Şah'ın gözde aşıklarından Emrah'la aralarında sıkı bir dostluk kurulmuştu. Her ikisi de hemen hemen aynı yaşta idiler.."

Atanan, Gence Şanım divanında Kâtibi, Âşık Sefer, Kuloğlu, Kul Himmet Üstadım, Ercişli Emrah ve Karacaoğlan'a birer dörtlük söyletir. Emrah'la Karacaoğlan'a birer dörtlük söyletir. Emrah'la Karacaoğlan'ın tanışmaları böyle başlar.

Ataman'ın Karacaoğlanla karşılaştırmasında Ercişli Emrah'a söylettiği parçalar:

- Ben de bu cihana geldim geleli
  Savrulacak bir tek harmanım mı var
- Gönül gitmek ister gurbet illere
  Velâkin bizleri yar eğlendirir
- Gel gidek seninle bağ arasına
  Eyle gidek gelek yol incinmesin

Beyitleriyle başlayan deyişlerdir.

[10] Ergun Sav: "Emrah İle Selvi" /Halk Hikâyeleri, 1974, s.305-316.

Ergun Sav, hikâyeyi Ercişte başlatmakta, İsfahanda, Şah Abbasın sarayında bitirmektedir.

Sav, Selvi'yi Van kuşatması sürerken Şah Abbas'a tutsak ettirir. Selvi'nin evlenme şartını yerine getirmek amaciyle "her askerine bir asma çubuğu diktirerek, Selvi Bağını" kurdurur.

[11] Fuad Edip Baksı: Emrah İle Selvi, İstanubul 1970.

Fuad Edip Baksı, "Emrah İle Selvi/Selbihan Hikâyesi"ne yeni yerler, yeni kişiler, "kara hikâye" öğesi olaylar katarak hikâyeyi Türk halk hikâyeleri arasında ağırlıklı yeri olan usta tasnifi" sevdalı hikâye/ badeli aşıkların hikâyeleri" geleneğinden uzaklaştırarak yozlaşmış bir âşk hikâyesine; bir "kara hikâye"ye dönüştürmüştür.

Baksı, hikâyenin düzenleyeni-kuranı (musannifi) değil; "yazan"ı dır. Hikâyedeki deyişler karışıktır. Hikâyeye Emrah adına tasavvuf biçeminde dörtlükler, mani (bayatî) dörtlükleri ve değişik ozanların deyişleri katılmıştır.

1. Bu dağın ardı ekin
   Yitirdim elimdekin
   Herkes dışıma bakar
   Bilemez içimdekin
   Mani, s.18)
2. Derelerde saz olur
   Gül açılır yaz olur
   Ben yarime gül denem
   Gülün ömrü az olur
   (Mani, s.21)
3. Kara gözlerini sevdiğim dilber
   Yurtlarınız çayır çimen pınar mı
   (s.23)

Karacaoğlan'ındır. Karacaoğlanda dört bağlamdır. Baksı'nın Ercişli Emrah adına aldığı ilk iki dörtlüğüdür. [Karacaoğlan, S.Nüzhet (Ergun) 1927, s.27/1974, s.79, nr.48 // Müjgân Cumbur, 1973, s.31, nr.45]

4 Vardım ki yurduna ayak göçürmüş
  Yavru gitmiş ıssız kalmış otağı
  (s.37)

Şiir Bayburtlu Zihni'nindir. Dört bağlamdır. Baksı, şiirin ilk bağlamını ve Zihni adı değiştirilmiş dördüncü bağlamını alarak Emrah'a mal etmiştir. (Z.F.Fındıkoğlu, Bayburtlu Zihni, 1950, s.109)

5. Başı selâmet mi yoksa hasta mı
   Zülfü perişan mı yoksa deste mi
   (s.38)

İki bağlamdır. Ad dörtlüğü yoktu. Deliktaşlı Ruhsatî'nin "Ilgıt ılgıt esen seher yelleri/Benim ahû bakışlımdan bir haber" beyiti ile başlayan koşmasının, sözçük ve dize değişmelerine uğramış ikinci ve dördüncü (sonuncu) dörtlükleridir. Baksı'da: "Kaşı kalem çatışlıdan bir haber/Güller gibi kokuşlu'dan bir haber" olan bağlama dizeleri Ruhsatî'de: "Söyle benim dal kaşlımdan bir haber /Göksü elvan nakışlımdan bir haber/Bülbül gibi konuşlumdan bir haber/Benim ahû bakışlımdan

bir haber" biçimindedir. (Ruhsatî'nin koşması için lütfen bakınız: H.Fethi Gözler, 1970 s.157, nr.V)

6. Sarıdır saçları altından telden
Çekilmez ayrılık ne gelir elden
(s.38-39)

Âşık Kerem'indir. (Elçin, 1949 s.104, nr.23) Tümü dört bağlam olan deyişin ikin ci ve üçüncü dörtlükleridir. Sözcük değişmeler iolmuştur.

7. Be yarenler yine evvel bahardır
Bülbül intizarlık kılar durmayup
(s.42)

Kul Mehmet'indir (Gözler, 1970, s.114//Püsküllüoğlu 1975 s.105//Boratav/Fıratlı 1943, s.101-102). Birinci ve ikinci dörtlüklerdir. Koşmanın tümü Kul Mehmet'te beş bağlamdır.

8. Ben yeni düşmüşüm âşka ataşa
....
Hasret etti beni kavum kardaşa
(s.43)

Ercişli Emrah'ın değişik koşmalarından değişikliğe uğramış dizeler. İki dörtlüktür.

9. Ol bir ile bir olan
Cümle aleme dolan
(s.44-45)

Tsavvuf biçeminde, Ercişli Emrah'ın olmayan yedili dizeler.

10. Emrah der ki düştüm dile
Bülbül figan eder güle
(s.12)
Bahçemizde nar ağacı
Kimi tatlı kimi acı
(s.46)

Semai daha önce Erzurumlu Emrah, Karacaoğlan ve Ruhsati adlarına yayımlanmıştır.

Erzurumlu Emrah adına yayımlanan semai beş bağlamdır:

Gönül gurbet ele çıkma
Ya gelinir ya gelinmez
Her dilbere meyil verme
Ya sevilir ya sevilmez

Yürüktür bizim atımız
Yardan atlattı zatımız
Gurbet elde kıymetimiz
Ya bilinir ya bilinmez

Bahçemizde nar ağacı
Kimi tatlı kimi acı
Gönüldeki dert ilacı
Ya bulunur ya bulunmaz

Deryalarda olur bahri
Doldur da ver içem zehri
Sunam gurbet elin kahrı
Ya çekilir ya çekilmez

Emrah der ki düştüm dile
Bülbül figan eder güle
Güzel sevmek bir sarp kale
Ya alınır ya alınmaz
(1928, s.106, nr.72)

(E.Cem 1928/E.Cem ve Ç.Eflâtun Güney 1955. S.129-130, nr.205/1975, s.150, nr.203 //Köprülüzade 1929, s.19 /Köprülü 1940, s.632, nr.1 //Boratav-Fıratlı 1943, s.157, nr.II //E.Cem Güney, (HŞA) 1947, s.89-90, nr.VI //Ozankan 1960, s.127 (İki bağlam) //Mutluay 1972, s.250 //Yener, C.1973, s.142, nr.2 //Makal, T.K. 1975, s.89//Erguven, A.R.1983, s.103 // TDK.TS.7.baskı, 1983 s.831, meyil sözcüğü // Ayrıca: S.N.Ergun, Vahit Lütfi Salcı, Asım Bezirci, Ahmet Kabaklı.)

Eflâtun Cem Güney, bir kitabında da semaiyi, Ruhsatî'nin şiirleri arasında yayımlanmıştır (Ruhsatî, İst.1953, s.232-233, nr.13)

Semaiyi Karacaoğlan adına yayımlayan S.Nüzhet Ergun'da ve Ergun'u temel alan kaynaklarda semainin Karacaoğlan'a bağlanan biçimi üç bağlamdır.

Gel gönül gurbute gitme
Ya gelinir ya gelinmez
Her güzele meyil verme
Ya sevilir ya sevilmez

Şam-ı şeriftir zâtımız
Yürüktür bizim atımız
Gurbet elde kıymetimiz
Ya bilinir ya bilinmez

Karac-oğlan düşse yola
Hızır yardım etse bile
Yar dediğin demir kale
Ya alınır ya alınmaz.

(KARACAOĞLAN: S.N.Ergun, 1974, 21. Baskı, "İlaveler, s.258, nr.301 //Öztelli, C. 1970, s.299, nr.412// Cumbur, M. 1973, s.283, nr.399)

Semai, Sadettin Nüzhet'in 1927 yılında, Konyada basılan "Karacaoğlan" adlı kitabında yoktur. Daha sonraki baskılara "İlaveler" bölümüyle eklenmiştir.

Cahit Öztelli'ye göre bu semai Karacaoğlanındır.

"Karacaoğlanda iki dörtlük eksiktir. Emrah tarafından iki dörtlük ilavesiyle kendine maledilmiş veya E.Cem'e söyleyen Ağa Dayı kendiliğinden iki dörtlük katmıştır. (Birinci baskıda –Sivas 1928 –vardır.) Dil bakımından Emrah bu kadar güzel ve sade bir şiir söyleyemez. Esasen Emrah'ın hiçbir semaisi yoktur. Bilinenler hep bâşkalarına ait olanlardır. Semailer daha çok 16. Ve 17. Yüzyılda kullanılmıştır. 17. Yüzyılda yaşayan Ferhat adındaki halk şairinin –Ferhat ile Şirin hikâyesinin kahramanı olacak- Karacaoğlan'ın bu manzumesine şu yayımlanmamış naziresi vardır. (Benim cönklerden)""[Öztelli"in andığı Emrah Erzurumlu Emrahtır.]

Dünden beri yüzün gözlüyom
Ya görünür ya görünmez
İşte ben de gidiyorum
Sencileyin ya bulunur ya bulunmaz

Bir güneş doğmuş oradan
Kısmetim veren yaradan
Çık salın devlet-haneden
Gâh salınur gâh salınmaz

Dallarda idem niyazı
Sahranın ötüşür kazı
Sencileyin şahın kızı
Ya bulunur ya bulunmaz

Ferhat eder ey leb-gonca
Boyu usul beli ince
Yanında huriler bilece
Ya bulunur ya bulunmaz

[Cahit Öztelli: "Sahte Şöhret Bir Ozan Erzurumlu Emrah" 1976, s.33-34, nr.56]

Öztelli'nin, (Erzurumlu) "Emrah tarafından iki dörtlük ilavesiyle kendine mal edinmiş veya E.Cem'e söyleyen Ağa Dayı kendiliğinden iki dörtlük katmıştır" yargısı dayanaksızdır, haksızdır. Bu yargıya katılmak, Erzurumlu Emrah'ın olmayan şiirleri Erzurumlu Emrah'a mal edenlerin kusurlarını, suçlarını Erzurumlu Emrah'a yüksek ya da nasıl olduğunu bilmediğimiz bir konuda Ağa Dayı(ya vebal yüklemek olur.

Hikmet Dizdaroğlu da bu semainin Erzurumlu Emrah'ın değil, Karacaoğlan'ın olduğunu öne sürmektedir.(Dizdaroğlu, Köz, Sayı 3, Şubat 1980, s.10)

Bu savlara karşın "bu semai gerçekten Karacaoğlan'ın mıdır" sorusu yine de ortada kalmaktadır.

Bu semainin Karacaoğlan'a bağlanarak yayımlanmasından çok önce, Emrah adına Ağa Dayı'dan derlenmiş olduğunu doğru sayıyorsak, Karacaoğlan'a sonradan mal edilen ve Karacaoğlan'la ilgil kaynağı tartışılmaz olmayan semaiyi Karacaoğlan yerine niçin Ercişli Emrah'ın saymayalım?

Kaynak kişisi Karslı Ağa Dayı olan bu semainin Karacaoğlan'ın olduğu savı karşısında biz, Ercişli Emrah'la bağı konusundan daha çok ikircikliyiz.

Konunun tam yansızlıkla çözülmesi zorunludur.

Bu semainin beş bağlamlı bir değişkesini Muzaffer Sarısözen, Gaziantep Sarılar köyünde Hüseyin Kırmızıgül'den derleyerek ezgisini notaya almıştır.

Gönül gurbet ele varma
Ya gelinir ya gelinmez
Her güzele meyil verme
Ya sevilir ya sevilmez

Has bahçenin gül ağacı
Kimi tatlı kimi acı
Benim derdimin ilacı
Ya bulunur ya bulunmaz

Deryalarda yüzer bahri
Doldur ver içeyim zehri
Zalim gurbet elin kahrı
Ya çekilir ya çekilmez

Ördek gelir güle güle
Yüzer suya dala dala
Güzel sevmek bir sarp kale
Ya alınır ya alınmaz

Sefil alim güler ağlar
Her işini hakka bağlar
Yar senle sürdüğüm (çağlar) demler
Ya bulunur ya bulunmaz

(Nejat Birdoğan, "Notalarla Türkülerimiz" İst. 1988, s.130-131)

11. Ariflerin irfanı var
İki cihandan ilerü
Aşıkların meydanı var
Kevnü mekândan ilerü
Emrah'ım abdal delidir
Sözleri gerçek velidir
Cümle hal insan halidir
Ne var insandan ilerü
(s.51)

Tasavvuf biçemindeki bu emsi Ercişli Emrah'ın değildir.

12. Âşkın harasına düşürme telâş
İster isen benden bal karagözlüm
(s.53)

Develili Seyranî'nindir.

Baksı'da iki bağlam olan koşmanın tamamı Seyranî'de dört bağlamdır. Baksı'da ad bağlamı –tapşırma bağlamı- yoktur. Birinci ve ikinci dörtlüklerdir. Sözcük değişmeleri olmuştur.

Saim Sakaoğlu bu konuda: "Bu koşma 1923'ten beri Seyranî ile ilgili bütün kaynaklarda yer almıştır." Diye yazmakta ve buna benzer tutumlarla "bir aşığın şiirinin sayıca nasıl arttırılabileceğini göstermektedir" yargısını öne sürmektedir.

[Saim Sakaoğlu: Ercişli Emrah, 1987, s.36]

Baksı'nın "Yazan"ı olduğu "Emrah İle Selvi"ye çoğu noksan olan bâşka ozanlara ait şiirleri, Ercişli Emrah'ın şiirlerinin sayısını artırmak düşüncesiyle aldığı inancında değiliz. Baksı'nın tutumu tümü ile kolaya kaçış ve kimi doğruları gözardı ediştir.

Koşmanın Seyranî'deki ad –tapşırma- dörtlüğünü sunuyoruz.

Yükseklerde tâşkın esme yel gibi
Bulandırma Seyranî'yi Sel gibi
Haddeden çekilmiş demir tel gibi
Çek beni bağrına çal kara gözlüm

13. Behey ala gözlü canım
Kul olmaya geldim sana
(s.54)

Semai Kul Mehmet'indir.

Kul Mehmet'te beş bağlamdır.

Baksı, birinci, üçüncü ve dördüncü bağlamları Ercişli Emrah'a mal ederek hikâyesine almıştır.

Baksı'da ad –tapşırma- bağlamı yoktur.

[H.Fethi Gözler: 1970 s.115, nr.2 // Ali Püsküllüoğlu: 1975, s.103-104]

14. Sözünü bilmeyen nadan elinden
Erkân ağlar usul ağlar yol ağlar
(s.59-60)

Koşma Gevherî'nindir. F.E.Baksı, Gevherî'de beş bağlam olan koşmanın (M.H.Bayrı, Gevherî, 1958, s.90, nr.79) birinci, ikinci ve beşinci (sonuncu) dörtlüklerini sözcük ve dize değişmeleri ile Ercişli Emrah adına yayımlamıştır.

1. Baksı		Sözünü bilmeyen nadan elinden
		Erkân ağlar usul ağlar yol ağlar
		Bülbülün feryadı gonca gülünden
		Gülşen ağlar bülbül ağlar dal ağlar
Gevherî		Sözün bilmez bazı nadan elinden
a)		Edep ağlar erkân ağlar yol ağlar
b)		Erkân ağlar usul ağlar yol ağlar
a)		Bülbülün şekvası gonca gülünden
b)		Bülbülün feryadı gonca gülünden
		Bülbül ağlar gülşen ağlar gül ağlar
2. Baksı		İyi ile konuş olasın iyi
		Öter hazin hazin sinemin ney'i
		Bu çarkın elinden eyvahlar deyi
		Geda ağlar sultan ağlar kul ağlar
Gevherî	a)	Eyüye hizmet et olasın eyü
	b)	Eyü ile konuş olasın eyü
		Öter defter gibi sinemin neyi
		Bu çerhin elinden el aman deyi
		Gede ağlar sultan ağlar kul ağlar
3. Gevherî		Kâmil olanların bellidir yeri
		Yoluna koyarlar can ile seri
		Hakkın didarını görelden beri
		Gökler ağlar derya ağlar sel ağlar
4 Gevherî		Her kaçan cûşedüp çağlasa seller
		Açılır laleler sümbüller güller
		Davulbaz çalınur çalkanur göller
		Şahin ağlar turna ağlar tel ağlar
5 Baksı (3)		Emrah der ki dertli gönlümüz hasta
		Sözünü beğendir ellere dosta
		Kimi abdal olup girmiştir posta
		Hırka ağlar hem post ağlar çul ağlar
Gevherî		Gevherî der sazın hem sözün üste
		Armağan eyle gel canımı dosta
		Kimi abtal olmuş girmiştir posta
a)		Aba ağlar hırka ağlar şal ağlar
b)		Hırka ağlar postlar ağlar çul ağlar

M.Halit Bayrı'da: "Bu manzumenin bir dergide Osman mahlaslı bir âşık namına kayıtlı olduğu görülmüştür" açıklaması vardır (a.e.s.91)

(Ek kaynaklar: Köprülü, 1965, s.221// H.F.Gözler, 1970 s.129, nr.VI. Dört bağlam, Köprülü'deki koşma)

(Ercişli Emrah'ın benzer şiiri için lütfen bakınız: Saraçoğlu ve Şiirlerin Yayım Dizini ve Kaynaklar Üstüne Açıklamalar bölümü.)

15. İki elim gitmez artık yüzümden
Ah ettikçe yaşlar akar gözümden
Kusurumu gördüm benim özümden
Bir dost bulamadım gün akşam oldu
(s.68-69)

"Seyyah oldum bu alami gezerim/Bir dost bulamadım gün akşam oldu" beyiti ile başlayan deyişin ikinci ve üçüncü bağlamlarıdır. Deyiş İbrahim Aslanoğlu'na ve Cemil Yener'e göre Pir Sultan Abdal'ındır.

(Cemil Yener, THEA. 1973, s.312, nr.4 // İbrahim Aslanoğlu, Kul Himmet Üstadım, 1976, s.13-15.) Deyiş TRT yayımlarında Kul Himmet'e mal edilerek okunmaktadır. Deyişi Kul Himmet adına gösteren kaynaklar da vardır (R.A.Sevengil, 1965, s.66 // Ali Püsküllüoğlu, 1975, s.148).

16. Göksün açık bana karşı
Çıkma beni öldürürsün
(s.69)

İlk dörtlük Gevhirî'nin "...öldürürsün" döner ayaklı semaisinin sözcük değişmeleri olmuş birinci dörtlüğüdür (Yener, 1973, s.94 // Püsküllüoğlu, 1975, s.245)

17. Dolanı dolanı gelir
Ölüm yavaşça yavaşça
(s.74)

Bu semai Meslekî'nindir. Tamamı beş bağlamdır. Baksı, birinci, ikinci, dördüncü ve beşinci bağlamlarını Ercişli Emrah'a mal ederek almış ve Meslekî adını son bağlamda Emrah'a çevirmiştir.

(V.Mahir Kocatürk, SŞA. 1963, s.475 // İlhan Başgöz, 1968, s.174-175 // Ali Saraçoğlu, 1978, s.176 /1979, s.335)

18. Farkeyledik âhir vaktın erdiğin
Merhamet çekilip göğe gittiğin
(s.80)

Ruhsatî'nin, "Bir vakta yetti ki bizim günümüz /Yiğit belli değil mert belli değil" beyiti ile başlayan taşlamasının ikinci ve üçüncü bağlamlarıdır. Taşlamanın tamamı beş bağlamdır. (Rauf Mutluay, THŞA. 1972, s.297 //Cemil Yener, 1973, s.164-165 //Benzek: Meslekî, H.F.Gözler, 1970, s.159, nr.3).

SEMAİLER
DESTANLAR

1

Karşımızda duran dilber[1]
Tevür tevür binler yaşa
Didemden de akan yaşı
Silen dilber binler yaşa

Mayılam (yar) sedasına[2]
Karşı duram kadasına
Ben fakirin odasına
Gelen dilber binler yaşa

Soyunsa girse koynuma
Hiç ölüm gelmez aynıma[3]
Dola kolların boynuma
Saran dilber binler yaşa

Emrah der böyle bakaram
Sinemi oda yakaram
Adın demeğe korkaram
Filan dilber binler yaşa

[Cahit Öztelli (Özel cönk), 1977,s.184,nr.54/Sakaoğlu, 1987, s.125, nr.33]

2

Gövelim uçsa mavudan
Yas kalır ada içinde
Bir ben olsam bir nazlı yar
Bir tenha oda içinde

Çağırsa yanına varsam
Yüzümü yüzüne sürsem
Al dudaktan buse alsam
İnciden bade içinde

[1] Bu çalışma, sunulan şiirlerin derlendikleri yörelerin ağızlarını saptamaya yönelik bir söz derleme çalışması değildir. Bu nedenle sunulan metinlerde, derlendikleri yörelerin ağız özelliklerini belirleyici çevriyazı (transkripsiyon) imlerinin kullanılması yönünden kesin kuralcı – katı tutumlu, katı kuralcı- davranılmadı. Kolay okunma ve akıcılığı sağlama isteğimiz bu tutumumuzun etkeni oldu

[2] "Mayılam dilber sedasına" (Öztelli, 5 – 4)
"May'lam dilber sedasına" (Sakaoğlu)

[3] Bkz: "Ağır éller konar göçer" dizesiyle başlayan semainin 2.dörtlüğünün ilk beyti. (Saraçoğlu/35)

Emrah nökerlerin hası
Çiğninde derviş hırkası
Boynunda zindan halkası
Bir güzel seda içinde

[Ali Saraçoğlu,...1976,s.315/1

(Prof.Dr. Ali Gündüz Akıncı'dan derlenmiştir.)]

2

Açıklama:

Bu semaiyi okuduğumuz Ercişli Âşık Ahmet Poyrazoğlu, bir süre sonra, birinci bağlamı:

Gövelim uçsa mavudan
Yas kalır ada içinde
Sevdiğim tenhada gezer
Bir nazlı eda içinde

Üçüncü bağlamı da:

Emrah nökerlerin hası
Çiğninde derviş hırkası
Boynunda zindan halkası
Karanlık oda içinde

olarak söyler oldu.

Unutulmuşun tamamlanmasına ve sanatçı beğenisine bağlı bu ve benzeri değişmeleri, değişke (varyant) lerin oluşturulmasına, ucundan da olsa açıklık getirebilecek bir olgu sayabiliriz. Bu nedenle böyle bir açıklamada yarar gördük. (A.S.)

3

Derlendiği Yer: Erciş

Kaynak Kişiler: Âşık Davut Telli (1943)/ Şevket Alkoç (1950)/ Akif Kayaer (1952)/ Halim Çelebi (1952)

Derleyen : Ali Saraçoğlu

Sabahın seher vaktında
Yarı gördüm bağ içinde
Bi (r) men olsam bi (r) nazlı yar
Bi (r) tenha otağ içinde

Güli koyup nergiz takmış
Bézenmiş séyrana çıkmış
Bağrımı odlara yakmış
Pilte teki yağ içinde

Emrah tüşmüş hasta yatar
Özünü Süphan'a tutar
Ağır alır ucuz satar
O hastayı sağ içinde

[Saraçoğlu, 1958, (TD) C.VII. S.83,s.554/1]

4
Bugün ben bir güzel gördüm
Karşıki beyler göçünde
İsterem ki mesgen tutum
Kız senin koynun içinde

Erisin dağların karı
Dökülsün çaylara varı
Bir çift Gürcüstanın narı
Kız senin koynun içinde

Dökülsün aşım aşhanam
Yüklensin barım barhanam
Emrah der gor'um gorhanam
Kurulsun koynun içinde

Değişik Dize:

1.2 "Karşıki kürdün göçünde"

"Yaylaya çıkan bir göçte gördüğü güzele söylemiştir."

Tufarkanlı Abbas'ta Benzer Dizeler:

Erisin dağların karı
Dökülsün çaylara barı

(Ilgarından dönen yarı
Mevlam tez mezar eylesin)

Derlendiği Yer : Erciş, 1952
Kaynak Kişi : Halim Çelebi (Halim Hoca)
Derleyen : Ali Saraçoğlu

5

Sabahın seher vahtında
Yar gezer éller içinde
Bi (r) men olsam bi (r) nazlı yar
Top gonca güller içinde

Men onu severem cannan
Didelerim görmez kannan
Gécenen sehernen günnen
Aharam séller içinde

Emrah'ı üryan éyledi
Ciğerin büryan éyledi
Kınadı böhtan éyledi
Kalmışan diller içinde

Derlendiği Yer : Iğdır, 1958
Kaynak Kişi : Sucu Kamber Aray
Derleyen : Nejat Birdoğan / Nizamettin Onk

6

Durnam gelir katar katar
Boynu kanadından atar
Gece gider gündüz yatar
Durnam yara selam söyle

Durnam gider bazı bazı
Gök-yüzünde çalar sazı
Seversen çekilir nazı
Durnam yara selam söyle

Durnam gelir Noraşine
Kuma döşene döşene
Yaylığın sana nişane
Durnam yara selam söyle

Aşar dağların belinden
Çok çektim gurbet elinden
Han Emrah'ın ahvalinden
Durnam yara selam söyle

Dize Değişmesi:

2.3 Emin kızı Selvi-nazı
4.3 Sefil Emrah'ın halinden

Derlendiği Yer : Kağızman, 31 Ocak 1963
Kaynak Kişi : İbrahim Alıcı (Âşık Erdemi)
Derleyen : Nejat Birdoğan

7

I. (Kağızman)

Bugün Selbim dara düşmüş
Yanak al – bal olmuş gine
Memeleri baş kaldırmış
Zincir çekmiş sinesine

Aşığını zâra çalmış
Gıya bakmış nara çalmış
Suçu ne ki kara çalmış
O gözlerin binasına

Perçem kara şana yeşil
Çepkeni nişana yeşil
Benzetmiş bir yana yeşil
Kazlı gölün sonasına

Sefil Emrah günden güne
Kim öğüne kim döğüne
Attı bizi tundan tuna
Haber edin anasına

II. (Erciş)

Bögün Selbim dara tüşüp
Yanak al – al olup gine
Memeleri baş kaldırıp
Zencir çekip sinesine

Âşığını zara salıp
Zulum édip nara salıp
Suçu ne ki kara çalıp
Ala gözler binasına

Sefil Emrah günden güne
Kim ögüne kim dögüne
Attı bizi tundan tuna
Haber salın anasına

(Saraçoğlu,...1976, s.315,nr.XI/1)

Dize Değişmesi:

1.4 Zincir vurmuş sinesine

Semainin Erciş değişkesi (varyantı) üç bağlamdır.
Birdoğan'ın İbrahim Alıcı'dan derlediği üçüncü bağlam Erciş değişkesinde yoktur.

ERCİŞ / YAYGIN METİN

8-a

Esme seher yéli esme
Değer téllere téllere
Bozulur fikrimin bendi
Akar éllere éllere

Yardan ayrılan (y)üz gülmez
Sayrı olan sözün bülmez
Yar adını désem olmaz
Düşer dillere dillere

Sefil Emrah okur yazar
Hakk kelamın kimler bozar
Ayna almış zülüf düzer
Benzer güllere güllere

(Derleyen: Ali Saraçoğlu)

Dize Değişmeleri:

Davut Telli,	1.3	Bozulsun düşmanın bendi
	1.4	Aksın éllere éllere
	3.1	Sefil Emrah okur yazar
Akif Kayaer,	3.1	Âşık Emrah okur yazar
Cemal Alkoç	3.1	Emrah'ım da okur yazar
Eşref Kurt	1.3	Bozulsun düşmanın fendi
	1.4	Düşsün éllere éllere

KÖPRÜLÜZADE METNİ

8-b

Tutam yar elinden tutam
Çıkam Dağlara dağlara
Olam bir yaralı bülbül
İnem bağlara bağlara

Birin bilir binin bilmez
Bu dünya kimseye kalmaz
Yar ismini desem olmaz
Düşer dillere dillere

Emrah eder bu günümdür
Arşa çıkan tütünümdür
Yâre gidecek günümdür
Düşem yollara yollara

(1929, Zeyil, s.31, nr.1)

9

Şahım bizil élimizin
Hoştur yazları kışları
Bağlarında üzüm biter
Meyvalıdır ağaçları

Yaşlıları evde yatar
Yiğitleri oklar atar
Genç kızları sohbet tutar
Zevk-ü sefadır işleri

Önünde Süphan Dağı'dır
Avcıların avlağıdır
Boz atların yaylağıdır
Gölünde yéşilbaşları

Gurbet élde niye Emrah
Düşmüş hâkipâye Emrah
Azad olur diye Emrah
Dua eder dervişleri

(Kaynak Kişi: Âşık Ahmet Poyrazoğlu)

Ahmet Poyrazoğlu'nun bu parça ile ilgili açıklaması:

"Hafız Asker Coşkun'un el defterine 1930 yılında yazmış bulunduğu bu güzelleme, Enver Coşkun (Hoca)'dan 1974 yılında alındı."

10

Bir dilbere meyleyledim[1] /Ergun 1943
Gayette kara kaşları
Dünden beri mezattadır
Çok ister para kaşları

Kaşlarını keman eder
Aşıkına çok hışmeder
Seslensem ses vermez gider
Benzer hünkâra kaşları

Ab-ı zemzeme dalıptır[2] /Köprülüzade 1929
Yavru pek aklım alıptır[3] /Köprülüzade 1929
Cellatlığa pek taliptir
Çekiyor dara kaşları

Ben Emrah'ım halım bilmez
Sevdiğimden haber gelmez
Elim hiçbir işe gitmez
Göndermez kâra kaşları

[Murat,1933,s.206,nr.XCVI. Birinci semai]

[1] Bir dilberi metheylerim
[2] Ab-ı zemzeme daluptur
[3] Üç harfle aklım aluptur

11

I Ben bir seyyah arap olsam
Giysem karayı karayı
Yitirdim nazlı yârimi
Bulsam arayı arayı

Irak yollar yakın olsa
Her güzelde hakkım olsa
Dostum Lokman Hekim olsa
Sarsam yarayı yarayı

Yarı düşürsem ardıma
Bir ateş düştü yurduma
Benim unulmaz derdime
Bulsam çareyi çareyi

Emrah'ın da okur yazar
Hakk kelamın kimler bozar
Ayna alınış perçem düzer
Zülfün tarayı tarayı

[Köprülüzade, M.F. 1929,s.33, Zeyil nr.7]

II Ben bir garip seyyah oldum
Gezdim denizi karayı
İtirdim nazlı yarımı
Buldum arayı arayı

Bir ataş düştü ödüme
Atamı saldım ardıma
Benim onulmaz derdime
Buldum çareyi çareyi

Irak yollar yakın oldu
Her güzelde hakkım oldu
Dostun Lokman Hekim oldu
Sardım yarayı yarayı

Séfil Emrah diyip coştu
Pir elinden bade içti
Kara saça nişan düştü
Zülfün tarayı tarayı

[Saraçoğlu,1946, Vg. 21.IX./Sayı 10398)

12

Zülüflerin rişte rişte
Aklım aldın bir görüşte
Ya hürüsen[1] ya ferişte
Gel ki sarılalım Selbi[2]

Zülüflerin tutum tutum[3]
Arasına güller katım
Bir géce sarılım yatım
Gel ki sarılalım Selbi

Zülüflerin burma burma
Sallanıp[4] karşımda durma
Ölürsem sen kanlım olma
Gel ki sarılalım Selbi

Zülüflerin deste deste
Topla sal al yanak üste
Naz olmaz sevecen dosta
Gel ki sarılalım Selbi

Zülüflerin lüle lüle
Düştük gine dilden dile
Emrah gétse gelmez yola
Gelki sarılalım Selbi

(Köprülüzade, 1929,s.28 hikâyede / Öztelli, 1977 s.166,nr.9//Sakaoğlu, 1987,s.128, nr.36 // Saraçoğlu, Erciş kolu hikâyelerle derlenmiş, yayımlanmamış değişke (varyant)

Köprülüzade:
1-"... hürisin" / 2-"... Selvi" / 3-"Zülüflerin tutam tutam" / 4-"Salınıp..."/ 5-"Ben ölürüm kanlım olma"

Köprülüzade'de F.Süleyman bey'in Göksun, Taşoluk köyünde derlediği kısa hikâyededir. Öztelli'de kaynak Köprülüzade, Sakaoğlu'da kaynak Köprülüzade-Öztelli'dir. Bu kaynaklarda üçer bağlamdır. Dördüncü ve beşinci bağlamlar bu kaynaklarda yoktur.

13

Kaynak Kişiler : Eşref Kurt ve Akif Kayaer
Derlendiği Yer : Erciş
Derleyen : Ali Saraçoğlu

Héy ağalar héy gaziler
Ömrüm puç oldi puç oldi
Sözi kavlince söylemek
Şindi suç oldi suç oldi

Havada uçar melekler
Kabul olmadı dilekler
Yara verdiğim emekler
Şindi héç oldi héç oldi

Emrah diyer ulu hanlar
Gelir géçer bezirgânlar
Dar yérde kaçan adamlar
Şindi koç oldi koç oldi

(...oldi=...oldu)

Dize Değişmeleri:
1.2 Günüm puç oldi puç oldi
3.4 Dar yérde kaçan (y)igigler

Derlemeyle İlgili Açıklama:

Semai, birinci bağlamı eksik olarak Eşref Kurt'tan derlenmiş (1949), sonra Akif Kayaer'den birinci bağlam derlenerek tamamlandı. (1951)

Eşref Kurt, derleme günü unutkanlığını: "Diyişin baş hanesini unutmuşam. 65-70 yaşımıza geldik, yaşlılık bizde akıl mı koydu" diyerek açıkladı.

14

Bizim sahraların başı
Pare pere duman şimdi
Sevişmesi bir hoş olur
Ayrılması yaman şimdi

Gülün çevresi har m'ola
Çektiğin ahü zar m'ola
Acep bizi anar m'ola
O kaşları keman şimdi

Arasam yari bulurdum
Yoluna kurban olurdum
Bir gün görmesem ölürdüm
Gör neyledi zaman şimdi

Erisin dağların karı
Ben çekerim ahü zarı
Kadir Mevlam gönder yari
Gönül ister heman şimdi

Benim aşnam şimdi çıkar
Çıkar da yollara bakar
Emrah'ı odlara yakar
Boyu serv-i –revan şimdi

(Köprülü 1929, Lâyika I,s.26,nr.2)

15

Kalk gidelim deli gönül
Yollar çeper bağlar şimdi
Süsen sümbül mor menevşe
Giyer bizim dağlar şimdi

Okunsun gelen nameler
Dağlarda duman komalar
Kız göksünde şuğ memeler
Sarılmasam ağlar şimdi

Emrah'ım der bahar bitti
Ahım güzelleri tuttu
Ölenler öldü unuttu
Yolum bekler sağlar şimdi

[Saraçoğlu 1955,s.425,nr.8 (Eşref Kurt'tan) // Bali 1973,s.258 // Sakaoğlu 1987,s.42-43]

Yayımlanmış değişik dize:
2.2 Bağrıma vurdun kameler

Erciş'te, Eylül 1990'da bir oyun yırında saptanan değişik dörtlük ve dizeler:

3. Sapasınnan geldim geçtim
Ucasında naçar düştüm
Yad ölkede çok eğleştim
Nazlı yarım ağlar şimdi

2. Dağlarda duman komalar
Okunsun gelen nameler
Kız göksünde şuğ memeler
Sarılacak çağlar şimdi

- Karacaoğlan adına yayımlanmış benzer bir semai vardır. Zihni Ardıç'ın yayımladığı:

Deli gönül coştu yine
Seni kimler eğler şimdi

beyiti ile başlayan semaide Ercişli Emrah'la benzerlikleri olan dizeler:

1.3 Sarı sümbül mor menevşe
1.4 Giyer bizim dağlar şimdi

ilk bağlamın ikinci beytindedir. Semainin beşinci (sonuncu) bağlamı şöyledir:

Karac-oğlan cana yetti
Gurbet ilde işim bitti
Ölenler bizi unuttu
Gurbet yolum sağlar şimdi

[S.N.Ergun, Karacaoğlan 1974,s.317-318
Cahit Öztelli, Karacaoğlan, 1970,s.255-256,nr.344 //Müjgân Cumbur. Karacaoğlan,1973,nr.391,s.277 // Karaer, Karacaoğlan, s.320-321,nr.388]

Cahit Öztelli'de ilk dize değişiktir:

Deli gönül uçtu yine"

16

Hey ağalar evvel baştan
Kur'an m'indi hece m'indi
İstersen aleme danış
Gündüz m'indi gece m'indi

Melekler ol Hakk'm hası
İblis olmus ana asi
Gökten ol kudret lokması
Toka m'indi açа m'indi

Melekler saf saf dizildi
İblisin bağrı ezildi
Dört kitap nerde yazıldı
Yoksa gökten hoca m'indi

Sefil Emrah der ki yardır
Dünyada dört kitap vardır
Beytullahın üstü nurdur
Şam'a m'indi Hacc'a m'indi

[Köprülüzade;1929, s.32,nr.4 "Zeyil (Sadettin Nüzhet'in verdiği – çoğu Ercişli Emrah'a ait – şiirlerin içinde) Güney, E.Cem - Ç.Eflâtun: (Erz.Emr.), 1955,nr.48 // Ural, Orhan: (Erz.Emr.), 1976, s.72-73, nr.46 // Öztelli, Cahit: "Ercişli Emrah Üzerine Çalışmalar", (TFAY-1976), 1977,s.166-167, nr.11]

Köprülüzade / Güney / Ural / Öztelli:

1.1 "Hey efendim evvel baştan"

17

Selbihan bağ arasında
Gezer cilveli cilveli
Gezdikçe garip bağrımı
Ezer cilveli cilveli

Elinde var bir taş ayna
Zülfü dönmüş perişana
Senin aşkına düşene
Nazar cilveli cilveli

Emrah der ki gülen menem
İtirmişem bulan menem
Bu dünyada alan menem
Yazar cilveli cilveli

(Tevet,1938,s.112 // Bali 1973,s.73 // Öztelli 1977,s.174,nr.31 / Sakaoğlu 1987, s.130,nr.38)

1.2 "Gezer zavallı zavallı"
Âşık Kerem'de Benzer Dizeler:

Han Aslım bahçe içinde
Gezer zavallı zavallı

(Besim Atalay,1930,s.144)

[Bkz: Ahundov, Ehliman / Tehmasib, M.H. Azerbaycan Destanları. Bakı,1966. "Esli ve Kerem, s.96-97."

"Han Eslim bağça içinde
Gezer zavallı zavallı"]

18

Şavkı vurmuştur aleme[1]
Güneştir cemalin Leyli
Türlü yakut türlü zümrüt
Müşteridir halin leyli

Okunur ismine ayet
Surahidir belin gayet
Gün be gün saat be saat
Artmadadır şanın Leyli

Bu aşıka kıyıp bakma
Sinesin odlara yakma
Acep cennetten mi çıkma
Bilinmez temelin Leyli

Bu Âşık Emrah'tan kaçar
Sinesin yadlara açar
Gelir bu güzellik geçer
Bilirsin amalin Leyli

(İbrahim Aslanoğlu / Özel cönk)

Açıklama:

İbrahim Aslanoğlu'nun verdiği semainin ilk dizesi:

Şevk vermiştir aleme

yazılışındadır.

(şevk = istek, sevinç / şevk vermek = isteklendirmek, sevince boğmak)

(şavk = ışık / şavkı = ışığı)

I.

Karşıdaki koma kuşlar
Ördek ile kaz değil mi
(Y)igitleri derde salan
Gelin ile kız değil mi

Gelin ile bağa varsam
Kız ile gülleri dersem
Zemheride koynan girsem
Koynun bahar yaz değil mi

Yalan kötü dünya yalan[1]
Bi(r) gün bağa yéner talan
Emrah'ı yollara salan
Bi(r) çüt ala göz değil mi

[Saraçoğlu: TF (4) 1980, s.4, nr.2]

II.

Avcular avuni avlar
Ördek-inen gaz değil mi
Serimi sevdaya salan
Selbi'inen gız değil mi

Gelin inen bağa varsam
Selbinen şefteli dérsem
Soyunup goynuvan girsem
Zemheri gış yaz değil mi

Emrah'ım dér şimdi deli
Néynerem men dünya malı
Her gözelden bir şefteli
Ey hanımlar az değil mi

(Caferoğlu: 1951, s.41, nr.XI / Davut Telli'den)

1- Erciş/Değişik sonuncu dörtlük:

Toylak kuştur çölde kalan
Garip kuştur yolda kalan
Emrah'ı dağlara salan
Bi(r) çüt ala göz değil mi

III.

Davut Telli "Emrah İle Selbihan Hikâyesi" 1943 anlatımı:

1. Avcılar avuni avlar
   Ördeginen kaz değil mi
   Başımı sevdaya salan
   Gelin-inen kız degil mi

2. Gelin-inen bağa varsam
   Kız-ınan gülleri dérsem
   .....

Karacaoğlan'da Benzer Dizeler:
"Zemheride gir koynuna
Kızın koynu yaz veriyor"

(Karaer: Karacaoğlan,Semai / s.362,nr.451)

20

I

Yarı çöl kalmış İrevan
Sana konup göçmedim mi
Eli kuşlu beylerinen
Sende yiyip içmedim mi

Sağınnan atladım ata
Didar kaldı kiyamete
Türlü nan töküp somata
Ağır sufra açmadım mı

Bülbül uzak düştü güle
Daha elim yétmez ele
Emrah'ım Selbi'nen bile
Gelip sennen géçmedim mi

II

Yeri çöl kalmış İravan
Sende yiyip içmedim mi
Eli kuşlu beğlerinen
Atlanuben tüşmedim mi

Sağından atladım ata
Didar kaldı kıyâmata
Koç kuzu hurcundan kete
Ağır sufra açmadım mı

Bülbül hasret kaldı güle
Daha elim yetmez ele
Emrah'ım Selvi'nen bile
Şeker şerbet içmedim mi

- "Emrah ile Selbihan Hikâyesi" Davut Telli
Hikâyesi " Davut Telli 1943 anlatısı;

- (Prof.) M.Fahrettin Kırzıoğlu, TDD.(9) 1963,s.804.

- Prof.Dr.Sadettin Buluç

- (Prof.) Dr.Saim Sakaoğlu, 1987,s.131,nr.39

(Derleme: Ali Saraçoğlu)

Buluç' daki Değişik Dize:
3.1 "Bülbül hasret kaldı güle"

21

Bir yiğidin yaman derdi
Olmasa kan yaş döker mi
Menevşe sümbül solmadan
Dağlara duman çöker mi

Ezelden bu dünya böyle
Garibin bir derdi sıla
Har olmasa bülbül güle
Ah eder boyun büker mi

Sefil Emrah oda netsin
Gönül diler kâma yetsin
Bir elçimiz daha gitsin
Görek onu da eğer mi

[Öztelli, (TFAY-1976) Ank.1977,s.181,nr.47 ve s.185,nr.57 // Sakaoğlu,1987, nr.40]

Öztelli:

3.1 Sefil Emrah oda yanmış
3.2 Gönül diler kâma yetiş

Sakaoğlu:

2.1 Ezelden bu dünya bele

[bele = (béle) böyle.]

22

Yalan dünya iki başlı
Cefası çok sefası yok
Yetmiş iki buçuk millet
Bir birinden arası yok

Gökte bulut meler geçer
Yağmur yağar eler geçer
Kötü sözdür deler geçer
Akmaz kanı yarası yok

Sennen beniz farklı farksız
İnsan biçilir oraksız
Arş yüzü durur direksiz
Levh-i kalem karası yok

Hamza'dır dağı kaldıran
Ali'dir mermer deldiren
Şeytan adamı yıldıran
Ölüm derler çaresi yok

Böyle yazılmış yazımız
Kabul olmaz niyazımız
Emrah gam olmuş şazımız
Dal kurumuş beresi yok

(Yalgın, Ali Rıza, "Türksözü gazetesi"1940/4)

23

Derlendiği Yer : Iğdır, Hakveyis Köyü,1958
Kaynak Kişi : Sucu Kamber Aray
Derleyenler : Birdoğan / Onk

Budu(r) geldi bahar çağı
Yine fîgan éyler bülbül
Güzel sevdim hasret kaldım
Terlan kimi yara bülbül

Her ne desen kanaram men
Alışıban yanaram men
Gönül dönse dönerem men
Gül kısmettir hara bülbül

Han Emrah vasfeder sözü
Yarın gördü hasret gözü
Felek ayrı saldı bizi
Daha olmaz çare bülbül

"Emrah, Hınıs'ta, Melek-Sima'nın bağında öten bülbüllere söylemiştir."

24

Derlendiği Yer : Iğdır, Alican Köyü,1958
Kaynak Kişi : İbrahim Ene
Derleyenler : Nejat Birdoğan/Nizamettin Onk

Men kalıram hizmetinde
Ollam kul hanım kul hanım
Ölsem ayrılmanam senden
Yakın bil hanım bil hanım

Bağların mevsim çağında
Çar-Havuzun ayağında
Kalsam Hınıs Toprağında
Ollam kul hanım kul hanım

Men Emrah'ım artıp gamım
Deryaya gark olup gemim
Kalıptır Selvi hemdemin
Öllem bil hanım bil hanım

Ollam = Olurum // Öllem = Ölürüm

25

Derlendiği Yer ve Kaynak Kişi : Erciş-Âşık Davut Telli

Derleyiciler : 1. Ali Saraçoğlu (Emrah İle Selbihan Hikâyesi D.Telli 1943 anlatısı)
2. Prof.Dr.Ahmet Caferoğlu

Alçak üsgek karlı dağlar
Yar seni görmeğe geldim
Hesretem üzün görmeğe
Bir selam vérmeğe geldim

Gör felegi man néyledi
Sarp kayada yol éyledi
Zülüflerin tél éyledi
Saçların örmeğe geldim

Tutdi başımın ağrısı
Ötüşür sona yavrusu
Emrah dér sözün doğrusu
Koynuna girmeğe geldim

(Caferoğlu 1951,s.39-40,nr.VII. // Saraçoğlu 1955, s.427,nr.13 / Saraçoğlu 1976,s.309-310)

Dize Değişmeleri:

2.1 Gör Felek bana neyledi
2.2 Saçını örmeğe geldim

26

Yine geldi yaz ayları
Tezelendi yaram menim
Ucun ucun tenhalarda
Ağlamaktır kârım menim

Kimi hoca kimi hacı
Kullardır Hakka davacı
Aman zay étme ilacı
Melhem almaz yaram menim

Bu kala kumdur alınmaz
Ortası tuzdur delinmez
Derdime çare bulunmaz
Yürektedir karam menim

Gül dibinde evim olsa
Hızır imdadima gelse
Emrah aradığını bulsa
Bulunmuştur çarem menim

Dize Değişmeleri:

3.1 Bu kala sarptır alınmaz
2 Ortası kumdur delinmez
4.4 Sağalmıştır yaram menim

(Bkz. Saraçoğlu 41/I-3) "Gül dibinde yarim olsa
Dertli bülbül dile gelse"

Âşık Kerem'de Benzek Semai:

Gine geldi yaz ayları
Tazelendi yaram benim
Uğrun uğrun tenhalarda
Ağlamaktır kârım benim

Kimi molla kimi hacı
Erenler Hakka duacı
Kâtip hoca etme ilacı (6+3 / 4+5)
Melhem almaz yaram benim

Sevdim bir kanlı zalimi
Elinden çektim zulumu
Sofuya sorun halimi
Aslı seven Kerem benim
(Elçin, 1949 s.94,nr.102)

27

Gel-geçmeden[1] ömür çağım
Ölecek ben mi bulundum
Gög sögütte gül açarken[2]
Solacak ben mi bulundum

Çıktım yüce dağ başına
Akar dedim göz yaşıma
Böyle işler kul başına
Gelecek ben mi bulundum

Ben çekerim ah-u zarı
Yüreğimde aşkın narı
Yitirip de nazlı yarı
Kalacak ben mi bulundum

Emrah'ım bulunmaz çare
Selvihan yaramı sara
Kullar içinde avara
Olacak ben mi bulundum

(Ali Rıza Yalgın'dan)

[1] Gel-geçmeden = gelip geçmeden
[2] "Göğ-söğütde gül açanda"

28

Derlendiği Yer : Erciş,1943
(Emrah İle Selbihan Hikâyesinde)

Kaynak Kişi : Âşık Davut Telli

Derleyen : Ali Saraçoğlu

Kapısınnan çaylar ahar
Eger içsem namert olum
Bize éller kimin bahar
Eger sussam namert olum

(Y)Üzünde benler Haşimi
Yoluna koydum başımı
Ölene ce göz yaşımı
Eger silsem namert olum

(Y)Üzünde benneri Hindî
Yar kadanı alım şindi
Duyan duydu él éşitdi
Eger dönsem namert olum

Güç yétiremem nazına
Kulak vérmiyi sözüme
Dodağın salsa ağzıma
Eger emsem namert olum

Emrah diyer otağına
Tüşdüm hasda yatağına
Bi(r)-kez girmişem bağına
Eger çıhsam namert olum

Erciş/Değişik Dize:

4.1 Eger doysam namert olum

Bugün men bir güzel gördüm
Bakar cennet sarayınnan
Kamaştı gözümün nuru
Onun hüsn-i cemalınan

Salındı bahçaya girdi
Çiçekler selama durdu
Mor menevşe boyun burdu
Gül kızardı hicabınnan

Bahçanın kapısın açtım
Sanasın cennete düştüm
Yar ile tenha konuştum
Bir gül aldım yanağınnan

Bahçanın kapısı güldür
Dalında öten bülbüldür
Séfil Emrah sana kuldur[1]
Bağışla geç günahınnan

(Saraçoğlu 1955,s.426,nr.10)

[1] Değişkelerde bu dize:

a) Sefil Emrah kötü kuldur
b) Séfil Emrah edna kuldur
c) Âşık Emrah kötü kuldur
d) Emrah da bir edna kuldur
e) Emrah bir günahkâr kuldur
f) Yazık Emrah sana kuldur (Azerbaycan)

30

Derlendiği Yer : Erciş, 1943
Kaynak Kişi : Âşık Davut Telli
Derleyen : Ali Saraçoğlu

Tümü Yayımlanmamış Semai:

Gün dolanır ay dolanır
Çıkar yarın eyvanınnan
Yéşilden aldan valası
Bakar yarın eyvanınnan

Üsgekdir yarın eyvanı
İçinde türlü elvanı
Kaldırır üzürgar meni
Kalkar yarın eyvanınnan

Size kurban olum yollar
Nérye gétdi bizim éller
Hem süsenler hem sümbüller
Kokar yarın eyvanınnan

Emrah néyler dünya malı
Üzünde var koşa halı
Şéyda bülbül gül misalı
Öter yarın eyvanınnan

Değişik Dizeler

1.1 Gün dolanır Şems-i Kamer
1.3 Yéşilden aldan çatması

31

Derlendiği Yer ve Yıl : Iğdır 1958
Kaynak Kişi : Hakveyis Köyünden Kamber Aray (Sucu Kamber)
Derleyenler : Nejat Birdoğan / Nizamettin Onk

Heç gözüme görünmürsen
Günde üç yol gelirem men
Soğuk bakırsan üzüme
Üreğini bilirem men

Keşke burya gelmeyeydim
Saralıban solmayaydım
Sennen aşna olmayaydım
Gücüm çatmaz kalıram men[1]

Gızıl gülü kara koydun[2]
Üreğime yara koydun
Emrah'ı avara koydun
Dert el verse ölürem men

(Üç gün Selvi'nin yüzüne hasret kalan Emrah üç günden sonra Selvi'yi görünce yola getirmeye çalışıyor.)

[1] Dert el verip ölürem men
[2] Gızıl gülü khara koydun
(khara / har'a / hara = 1."har" mec.ateş,diken.
2."hara = nere,nereye.

32

İki kaşları karanın
Ah elinnen dad elinnen
Zülfü siyah mahparanın
Ah elinnen dad elinnen

Ağ elleri nakışlının
Ağca céyran sekişlinin
Nergiz kimi kokuşlunun
Ah elinnen dad elinnen

Eli alacabazlının
Koynu baharlı yazlının
Dili bülbül avazlının
Ah elinnen dad elinnen

Sefil Emrah şu sonanın
Seherde göle konanın
Hem atanın hem ananın
Ah elinnen dad elinnen

Değişik Dize:

3.1 Köşgü alacabazlının

Semainin birinci, ikinci ve dördüncü bağlamları Saraçoğlu'nun İskender Alkoç'tan derleyerek yayımladığı metindir. [Türk Dili, S.43, (4) 1955, s.423,nr.2]

Üçüncü dörtlük Cemal Alkoç'tan (İsgo'nun Cemal), Erciş'te derlenerek metne eklendi.

İlk metinde (4.1955):

Yayladan göle konanın

Biçiminde olan dize, Cemal Alkoç'tan alınan:

Seherde göle konanın
Dizesiyle değiştirildi.

33

Annacımdan gelen güzel
Dur Muhammed'i seversen
Seni bana dargın derler
Gül Muhammed'i seversen

Eviniz bizden aşağı
Belinde Kirman kuşağı
İkimize bir döşeği
Ser Muhammed'i seversen

Eviniz bizden dolayı
Kaldır yürekten hileyi
Alnındaki al valayı
Çöz Muhammed'i seversen

Âşık Emrah söyler dosta
Ben derdinden oldum hasta
Bir kol altta bir kol üstte
Sar Muhammedi seversen

Köprülüzade'deki Değişik Dizeler:

1.4 Gel Muhammedi seversen
2.2 Belinde Hama kuşağı
3.2 Kaldır kalbinden hileyi
3.3 Alnındaki al malıyı

[Köprülüzade,M.Fuat: (Erz.Emr.) 1939, s.33-34]

[vala = "Bir nevi ipekli kumaş ki yüz örtüsü yapılır." (Gencine-i Güftar / Ferheng-i Ziya, XI.fasikül, s.1951)
malı = çapı, yağlık, başa sarılan şey.]

34

I-

Ala gözlü nazlı dilber
Üsküfünde durur saçın
Hemi yorgan hemi döşek
İkimizi bürür saçın

Duydum darılıpsan meğer
Zülüflerin çihan değer
Yéner ökçelerin döğer
Topuğunda yérir saçın

Emrah'ın sevdiği gelin
Kemer sıkıp ince bélin
Ölüm vardır kanlı zalim
Karayerde çürür saçın

(Kaynak Kişi : Âşık Ahmet Poyrazoğlu,
İstanbul 1977 / Ses alma aygıtı ile)

II
Şu karşıdan gelen güzel
Ak topuğa iner saçın
Biri yorgan biri döşek
İkimizi bürür saçın

Mevlam ne yaratmış kadir
Bu güzellik sende vardır
Altın cilalıdır nedir
Dilber belde durur saçın[1]

Emrah'ım der ki gelirsen
Gönlümün gamın alırsan
Vaden yeter kız ölürsen
Kara yerde kalır saçın

(İbrahim Aslanoğlu / Özel cönk)
Derleme : Ali Saraçoğlu

[1] "Belde duran dilber saçın"

35

Derlendiği Yer : Erciş, 1942
Kaynak Kişi : İskender Alkoç (İsgo)
Derleyen : Ali Saraçoğlu

Ağır éller konar göçer
Tökülür dağına yarın
Elvan çiçekler saçılır
Soluna sağına yarın

Soyunsa girse koynuma[1]
Héç ölüm gelmez eğnime
Kemendi taksa boynuma
Varsam otağına yarın

Felekler çarka düzüldi[2]
Humar gözleri süzüldi
Emrah'ın bağrı ezildi
Yétince çağına yarın

[1] Lütfen bakınız: "Karşımızda duran dilber" dizesiyle başlayan semai (Saraçoğlu, nr.1, ikinci bağlam'ın ilk beyti).
"Soyunsa girse koynuma
Hiç ölüm gelmez aynıma"

[2] Şevket Alkoç'ta Dize Değişmeleri:
3.1 Gözeller yola düzüldi
3.2 Ala gözleri süzüldi

36

Kurbanam siyah tellere
Koyma har düşsün güllere
Elvan elvan ağ ellere
Gördüm yakıp kına gelin

Kurbanam kalem kaşına
Kavruldum aşk ataşına
Sehernen suyun başına
(Gördüm) gelir suna gelin

Geçmek olmaz siyah haldan
Halas olmam galmagaldan
Emrah eme şirin dilden
Leblerinden kana gelin

Derlendiği Yer : Iğdır, Alican Köyü, 1958
Kaynak Kişi : İbrahim Ene
Derleyenler : Nejat Birdoğan / Nizamettin Onk

Erciş/Tümü Yayımlanmamış Metin:

37

Karşı yatan uca dağlar
Hub eser yéllerin senin
Gider yazın gelir kışın
Kar kucar béllerin senin

Her yanda kaynağın kaynar
Yéner düz ovayı boylar
Yéşilbaş sonalar oynar
Çalkanır göllerin senin

Dağın çiçekle dolmasa
Yazın yaylağın olmasa
Yad élden yolcun gelmese
Bağlanır yolların senin

Emrah diyer hanı yurdun
Ne kem yérde mesken kurdun
Hub gözledin yahşı vurdun
Kurusun kolların senin

Erciş söylemesinde dize değişmeleri:

1.1 Uca uca karşı dağlar
2.1 Her yanda ırmağın çağlar
3.4 İz tutmaz yolların senin
4.4 Kırılsın kolların senin

I- Derlendiği Yer : Erciş,1949
Kaynak Kişi : Cemal Alkoç (İsgo'nun Cemal)
Derleyen : Ali Saraçoğlu

Héy ağalar héy gaziler
Yanağı lale Selbi'nin
Vérmenem bir busesini
Yüz katar mala Selbi'nin

Saçları dört örük oymak
Olur mu héç yardan doymak
Dili süt dodağı kaymak
Karışıp bala Selbi'nin

Zülüfleri deste deste
Gül dérdim yolladım dosta
Séfil Emrah düşe hasta
Dizinde kala Selbi'nin

II- Derlendiği Yer : Iğdır,1958
Kaynak Kişi : Sucu Kamber Aray
Derleyenler : Nejat Birdoğan/Nizamettin Onk

Héy ağalar héy gaziler
İrengi lala Selvi'nin
Vérmenem bir busesini
Bin tümen pula Selvi'nin

Odaları oymak oymak
Yalan olur yardan doymak
Dili süt dodağı kaymak
Batıpdır bala Selvi'nin

Canım ata gözüm ata
Ağ sakkalın nura bata
Dertli Emrah hasta yata
Dizinde kala Selvi'nin

39

Dédim dilber kaçıma mennen
Dédi amanı aldırdın
Dédim gülün dal dal olup
Dédi goncayı yoldurdun

Dédim dilber sıla ırak
Dédi kervana yok durak
Dédim étmez misen merek
Dédi menzili kaldırdın

Dédim dilber kalem kaşın
Dédi sızıldınmak işin
Dédim kaytarıp gidişin
Dédi düşmanı güldürdün

Dédim dilber gör Emrah'ı
Dedi menem hublar şahı
Dédim unutma günahı
Dédi sen meni öldürdün

40

Bu göçü ordan göçürdüm
O dağ olmaz bu dağ olsun
Yurtsuz garip bülbül kimi
O bağ olmaz bu bağ olsun
Koy senin canın sağ olsun

Yarı götürdüm haneme[1]
Sevda dérler gel kınama
Bir yara vurdun sineme
Sinem üstünde dağ[2] olsun
Koy senin canın sağ olsun

Emrah'ım kapında kulum
Ağlıyım ummana dalım
Al yanaktan buse alım
Yanak olmaz dodağ[3]
Koy senin canın sağ olsun

(Saraçoğlu 1944, "Bozkır" Sayı 7-8,s.14,nr.V / Saraçoğlu, TDD.1955,s.424,nr.5.)

[1] Yarı götürdüm yaylama (Saraçoğlu 1955)
[2] dağ = Kızgın demirle vurulan damga, işaret.
[3] dodağ = dudak

41

I- Halka halka çiyn üstüne
Tökülmüş gerdene zülfün
İgidi sermest éylemiş
Hükméder cihana zülfün

Yüzün aydır göremezler
Boyun güldür déremezler
Burda kıymet véremezler
Gönderim Sultan'a zülfün

Gül dibinde yarim olsa
Dertli bülbül dile gelse
Emrah dér bahaya kalsa
Değer yüzbin cana zülfün

(Erciş,Akif Kayaer,1949-1952/A.Saraçoğlu)

I- Halka halka çiynin üsde
Tökülmüş gerdene zülfün
(Y)İgitleri bend éylemiş
Değer yüzbin cana zülfün

(Y)Üce daglarda kaldı kar
Sen meni éttin intizar
Dé ki İsgender-i zülkar
Hökmeder cihana zülfün

Çekildi tenimnen canım
Kurudu damarım kanım
Emrah diyer olsan menim
Vérmem yüzbin cana zülfün

(Âşık Davut Telli, Erciş 1943 "Emrah ile Selbihan Hikâyesi" içinde /A.Saraçoğlu)

42

Héy ağalar héy gaziler
Kollar kolçağa yaslanıp
Yanar (y)üreğim sızılar
Sinem bıçağa yaslanıp

Yaz gelende çaylar akar
Aşk ataşı (y)ürek yakar
Léyli çıkmış yola bakar
Mecnun bir dağa yaslanıp

Âşıklar çekerler zarı
Erisin dağların karı
Ağaçlar yétirip barı
Meyva yaprağa yaslanıp

Emrah diyer Süleymanlar
Biz burdayız hanı onlar
Aslan kimin kahramanlar
Kara toprağa yaslanıp

- Hafız Asker Coşkun'dan (Hafız Emi) derlenmiştir.

[Saraçoğlu, 1978 s.164-165 / 1979, s.306-307 // Sakaoğlu (EE), 1987, s.142, nr.48]

43

Başı boz-dumanlı dağlar
Kara günler sende mi var
Burcundan taş yuvarlayan
Coşkun seller sende mi var

Yücesinde kuşlar dönen
Enginine kervan konan
Haramisi yola inen
Karlı beller sende mi var

Sefil Emrah aklın nerde
Usalmadın çattın derde
Bülbülün öttüğü yerde
Şakır diller sende mi var

Derlendiği Yer : Karakuyulu Köyü/Gaziantep

Kaynak Kişi : (Kör) Âşık Mustafa

Derleyen : Ali Rıza Yalgın

Erciş Söylemesinde Dize Değişmesi:

1.1 Başı boz-bulanık dağlar

44

İkikuş'a giden dilber
Benim sende ikrarım var
Ne gece uyku uyuram
Ne de gündüz kararım var

Ne dolu-bade içerem
Ne sırrım yada açaram
Ne nazlı yardan geçerem
Ne kimseye zararım var

Ne bülbülem ne gülşana
Ne baykuşam (ne) virana
Ne deliyem ne divana
Ta ezelden esrarım var

Emrah der ki behey zalım
Ya nic'olur menim halım
Ne malım var ne menalım
Hemen bir yosma yarım var

(Öztelli 1977, s.184,nr.53 "Özel cönk" //
Sakaoğlu 1987,s.143,nr.49)

45

Héy ağalar dad gaziler
Bu diyar başka bir diyar
Yazı bizim yazlar değil
Bu diyar başka bir diyar

Bu Acem'in yolu daşlı X
Güzelleri üce başlı
Kara kavak ak ardıçlı
Bu diyar başka bir diyar

Bizim yaylamız oluklu X
Gölü var ufak balıklı
Gül kokulu mor koruklu
Bu diyar başka bir diyar

Sefil Emrah çeker zarı
Tükendi ömrünün yarı
İtirmiştir arar yarı
Bu diyar başka bir diyar

X [Saraçoğlu,Vakit gazetesi, 14.lX.1946, Sayı 10391]

Dize Değişmeleri:

1.3 Yolu bizim yollar değil
2.1 Bu Acem'in yolu taşlı
1.4 Bu éller başka bir diyar
3.1 Yaylamız çifte oluklu
3.4 O yayla başka bir yayla

[Üçüncü dörtlük için lütfen bakınız: H.Fethi Gözler, 1976, s.21]

Derlendiği Yer : Erciş 1943
Kaynak Kişi : Âşık Davut Telli
Derleyen : Ali Saraçoğlu

Oyun Yırı:

Vala yaşmak tut yanağa
Yaraşır al ala dilber
Menevşe var gül döşürme
Karışır gül dala dilber

Narınç var koynun içinde
Men de ortağam suçunda
Süsen gül kokar saçında
Dolaşır tél téle dilber

Bedirlenmiş aydır üzün
Şirin'den ziyade nazın
Emrah diyer vérsen izin
Sarışır kol béle dilber

Akif Kayaer'de Değişik Dize ve Dörtlük:

1.4 Karışır dal güle dilber
[Davut Telli söyleyişiyle]

1. Seherde bülbül sesi var
Karışır dil dile dilber
Vala yaşmak tut yanağa
Yaraşır al ala dilber

Konu ve Anlam Benzerliği:

Dilber gül dermeye girip bu bağa
Güller üze güler üz güle dilber

(Saraçoğlu/ nr.130)

47

Halka halka çiyn üstüne
Saçları sallanır gider
Düşüp hoyratlar destine
Yaşları séllenir gider

Kararım aldı götürdü
Avcı maralı itirdi
Meni kül édip bitirdi
Selbihan dillenir gider

Dertli bülbül menim yarım
Aldı yar aldı kararım
Zindanda olsam ararım
Gönül hem söylenir gider

Sefil Emrah düş yollara
Dağda ara daşda ara
Sırdaş olup ağ sulara[1]
Selbihan güllenir gider

(Saraçoğlu 1958,s.552-553 // Sakaoğlu 1987, s.144,nr.50)

Değişik Dize:
[1] - (4.3) Yoldaş olup ağ sulara
"... O sırada Emrah da divanhaneden çıktı, Rahim Han'ın yanına geldi. El öpüp el bağladı. (...)
- Ey Rahim Şah! İznin olursa Iran'a, Selbihan'ı aramaya gitmek isterim. (...) Felek gitmeyi bize farz kıldı. Gitmek bize farz olmuştur diyip, birkaç hane söylüyüp, ağladı. (Davut Telli 1943 anlatısı hiyâke'den)

48

Derlendiği Yer : Verden Kendi/Şahpur,1977
Kaynak Kişi : Enis oğlu Abbas
Derleyen : Âşık Ahmet Poyrazoğlu
(Erciş,14 Kasım 1977 günlü mektupla gönderilen metin.)

Budur geldi bahar faslı
Dağların lale vaktıdır
Dağlar duman çayır sisli
Gögerçin bala vaktıdır

Payız olur köçer eller
Yaz gelende tozar yollar
Ağ bilekler nazik eller
Boynuma dola vaktıdır

Emrah'ım özüm özüme
Başımı koysam dizine
Leblerini Sal ağzıma
Gel yatak béle vaktıdır

(Saraçoğlu, TF.1980,S.9,s.3,nr.I.)

(Bakınız: Saraçoğlu nr.49)

Ezel bahar yaz ayları
Dağların lale vaktıdır
Giyiniptir al-kırmızı
Örtüp al vala vaktıdır

Gönül gitme sen ırağa
Dayanamam men merağa
Sevdiceğim kalk ayağa
Doldur piyala vaktıdır

Emrah diyeller adıma
Hak yetişsin feryadıma
Selbi düşüpdür yadıma
Giderem yayla vaktıdır

(Âşık Mevlüt İhsani //Âşık Ahmet Poyrazoğlu)

(Lütfen Bakınız: Saraçoğlu, nr.48)

I- Derlendiği Yer : Kağızman, 31 Ocak 1963
Kaynak Kişi : Bardızlı Âşık Mevlüt İhsani
Derleyen : Nejat Birdoğan

Dize Değişmeleri:

2.3 Selvihan'ım kalk ayağa
3.2 Hak erişsin imdadıma

II- Kaynak Kişi : Âşık Ahmet Poyrazoğlu
(Erciş,19 Ocak 1976 ve Erciş,14 Kasım 1977 günlü mektupları.)
Poyrazoğlu'da dönerayak Erciş ağız özelliğine uygun olarak "....vahtıdır" söylenişindedir.

50

Gine oldu seher vakti
Çık salın leyli vaktidir
Geyin atlas libasları
Dön salın leyli vaktidir

Bal mumları yana yana
Cilve kâr eyledi cana
Ondört bölük diz gerdana
Dön salın leyli vaktidir

Bak şu sinemdeki dağa
Seyret bağça ile bağa
Al badeyi kalk ayağa
Doldur ver payam vaktidir

[Yalman (Yalgın) Ali Rıza: (HBH) Nisan 1938, s.157 // Sakaoğlu 1987,s.145,nr.51]

Derlendiği Yer : Haral (Gaziantep), 2.5.1930
Kaynak Kişi : Hamisoğlu Cuma
Derleyen : Ali Rıza (Yalgın) Yalman

Yalgın'ın Açıklaması: "Bu koşmanın son kıtası bulunamamıştır.)

51

Uca dağların başından
Perim güle güle gelir
Ondört onbeş nazeninnen
Elin vérmiş ele gelir

Yériyip terliyip izi
Humarlanıp ala gözi
Dériptir deste nergizi
Terin sile sile gelir

Emrah diyer üç-ce bayram
Olam gözlerine hayran
Ya maraldır ya da céyran
Düşüp çölden çöle gelir

(N.Birdoğan-Nizamettin Onk/ Kaynak Kişi: İbrahim Ene/ Iğdır 1958)

52

Bir (y)iğit gurbete çıksa
Gör başına neler gelir
Sılası fikrine düşer
Yaş gözüne dolar gelir

Kalemnen çekilmiş kaşlar
Gözümden akıttım yaşlar
Yuvasın terk eden kuşlar
Yuvam diyer döner gelir

Emrah diyer servi boyun
Hürü melem midir soyun
Sürüden ayrılan koyun
Kuzum diyer meler gelir

(Saraçoğlu, "Vakit gazetesi, 21.9.1946, sayı 10389)

Söyleniş değişmeleri:

1.1. Bir yiğit gurbete düşse
1.3 Merdin sılayı andıkça

53

Güzeller seyrana çıkmış
Ben görmesem gören olur
Yel vurmuş zülfün dağıtmış
Ben dermesem deren olur

(Gönül) bağı benzer ala
Kızı olan çeker bela
Bir bağ ki bağmansız kala
Elbet o bağ viran olur

Yaşa Sefil Emrah yaşa
Yazılanlar gelir başa
Bir yiğit sevdaya düşe
Elbet yade deren olur

(İbrahim Aslanoğlu /Özel cönk)

54

Dédim dilber ne melulsan
Dédi (y)ürek yaralanmış
Dédim olayım tabibi
Dédi hezar paralanmış

Dédim dilber bu ne haldır
Dédi (y)üzümdeki hal'dır
Dédim zülfün ne güzeldir
Dédi néynim daralanmış

Dédim dilber buse vérsen
Dédi tenha yére gelsen
Dédim sen Emrahın olsan
Dédi néynim kocalanmış

(Saraçoğlu, VG.21 Eylül 1946,S.10398)

55

Ağalar gurbetten geldim
Geldim ki nazanım gitmiş
Sılam bana hor göründü
Salınıp gezenim gitmiş

İçmişim ezel şarabı
Yine kavuştur yarabbi
Destinde aşkın kitabı
Okuyup yazanım gitmiş

Hasret içtim elde bade
Oldu efganım ziyade
Ördek uçtu kaldı ada
Göllerde yüzenim gitmiş

Bir dahi saz almam ele
Mâilim ben tatlı dile
Top zülfünü ince bele
Tarayıp düzenim gitmiş

Bir dahi içmeyem bâde
Kuzum seni vermem yâde
Süt beyaz üstüne sade
Giyinip tozanım gitmiş

İstemem bahçeyi bağı
İçirdiler bana ağı
Beyaz fese penhe bağı
Bağlayıp gezenim gitmiş

Bu dünya böyle kalırsa
Küffardan öç alınırsa
Va'de gelüben ölürsem
Mezarım kazanım gitmiş

Dün gece gördüm düşümde
Civan duruyor karşımda
Tarihim mezar taşımda
Okuyup yazanım gitmiş
./..

Emrah eder nedir belâ
Baba düştüm gurbet ele
Yine saz alayım ele
Eyvah ki nazanım gitmiş

(Köprülüzade: Erz.Emrah, İst.1929, Lâhika I. s.25-26 //
Sakaoğlu: 1987, s.151, nr.57 "Destanlar")

Köprülüzade'de Değişik Dörtlük:

Emrah der ki hele hele
Baba kalk gidelim yola
Bir daha saz almam ele
Sazımı düzenim gitmiş

(... 1929,s.28,Hikâyede)

Sakaoğlu'da Değişik Dizeler:

3.1 Hasret içtik elde bade
7.3 Vadem gelip ölünürse

56

Yolum tenhalara düştü
Yétiş dostlar-dostu yétiş
Gurbet derdi baştan aştı
Yétiş dostlar-dostu yétiş

Cümlenin halını bülen
Kurtnan kuşa aman olan
Her nérde çağrılsa gelen
Yétiş dostlar-dostu yétiş

Sevda geldi baştan aştı
Aleme vesvese düştü
Sefîl Emrah dertten coştu
Yétiş dostlar-dostu yétiş

Derlendiği Yer : Erciş,1943
(Emrah ile Selbihan Hikâyesi ile)

Kaynak Kişi : Âşık Davut Telli
Derleyen : Ali Saraçoğlu

Dize Değişmesi:

3.3 Aleme velvele düştü

57

Vardım yarın yaylasına
Gezdiği yér çimen olmuş
Men gideli devran dönmüş
Zaman başka zaman olmuş

Alçakta yaptığım kalayı
Üzünden çektim belayı
Terk éttim zahman sılayı
Dert menimdir sana nolmuş

Coştu deli-gönül coştu
Sevda geldi baştan aştı
Dédiler Selbihan göçtü
Emrah halın yaman olmuş

(Saraçoğlu 1955,s.426-427/1976,s.315)

58

Kervan kalktı göç éyledi
Seferi var éle doğru
Şol Gence'de gözüm yaşı
Akar gider séle doğru

Karabağrım zarılanır
Yanar içim körülenir
Göz değdikçe taralanır
Saçlar iner béle doğru

Séfil Emrah nazar Hakk'tan
Yoka giden gelir yoktan
Günümüz yüz tuttu çoktan
Avuç avuç küle doğru

Değişik Dizeler:

2.3 Yanar özüm gürülenir
2.3 Tél tél olur taralanır

59

Héy ağalar héy gaziler
Dağa kar düştü kar düştü
Uzak yérde yad ölkede
Fikre yar düştü yar düştü

Gidin gidin anasına
Öğüt vérsin sonasına
Körpe kızın sinesine
Bi(r) çüt nar düştü nar düştü

Emrah dér yarı sesledim
(Y)Uca dağlara yasladım
Emek vérdim bağ besledim
Bağa har düştü har düştü

(Saraçoğlu 1976,s.299//Sakaoğlu 1987,s.149,nr.55)

Dize Değişmeleri:

3.2 Karlı dağlara yasladım
3.3 Emek çektim bağ besledim

60

Ala gözlü nazlı dilber
Bir günü olmanam sensiz
Gözüm yaşı sel sel olsa
Ağlaram gülmenem sensiz

Ölüm farzdır yoksa sünnet
Adu'dan çekınenem minnet
Deseler ki budur Cennet
Cennette durmanam sansiz

Sefil Emrah diyer vallah
Her şeyden büyüktür Allah
Andım olsun hem de billah
Toprağa girmenem sensiz

Dize Değişmeleri:

1.4 Ağlaram silmenem sensiz
3.1 Sefil Emrah hani vallah

KOŞMALAR

DESTANLAR

61

Derlendiği Yer : Iğdır,1958-1961
Kaynak Kişi : İbrahim Ene
Derleyenler : Nejat Birdoğan / Nizamettin Onk

Kadir Mevlam yazıları yazanda
Bizim yazımızı yazıp hal-hala

Men ezziyem hal-hala
Bir yol gider Halhala
Korkarım garip ölem
Sevdiğimi halk ala

Bir yar sevdim boya-bosa yetirdim
İnsaf mıdır talip gele halk ala

Göğde bir yıldız var adı taliptir
Onun şovgu bu dünyayı alıptır

Men ezziyem alıptır
Bağa talan salıptır
Béçare naşı bağban
Görüp metel kalıptır

Kaşları ok olup canım alıptır
Korkum budur talip gele halk ala

Men Sefil Emrah'ım bir bağ yetirdim
Ona suyu dağdan daşdan getirdim

Men ezziyem getirdim
Derde derman getirdim
Mevlam yardım eyledi
Müşkül işim bitirdim

Bir yar sevdim boya bosa yetirdim
İnsaf değil sevdiğimi halk ala

62

Derlendiği Yer : Kars, 1940-1945
Kaynak Kişi : Ali Işık / Âşık Abbas Dilir
Derleyen : M.Fahrettin Kırzıoğlu

Uca dağ başından bir ün éylesem
Bilmem yar sesimi işitir m'ola
Kerem kimi aşk-oduna kalansam
Yar da bennen bile alışır m'ola

Bu canı o cana pergâr éylesem
Devasız derdime bir çâr éylesem
Varıp o terlanı şikâr éylesem
Muhabbet toruna ilişir m'ola

Ezelden Emrah'a ad olan Selbi
Muhabbeti kalkmış yad olan Selbi
Beni gemgin koyup şad olan Selbi
Ecep éller ile gülüşür m'ola

Derlemenin Yazımı:

1.2 Yâ Rab yar sesimi éşiter m'ola
1.4 Yar da bennen bile alışar m'ola
2.3 Varup o terlanı şikâr éylesem
2.4 Möhübbet toruna ilişer m`ola
3.2 Möhübbeti kalkmış yad olan Selbi
3.3 Beni gemgin koyup şad olan Selbi
3.4 Eceb éllerinen gülüşer m'ola

Kimi Sözcüklerin Anlamı:

"Möhübbet toru" = Sevgi ağı, sevgi tuzağı //
"Möhübbet" = Sevgi. // "gemgin – gemgin" = Tasalı, kaygılı. //
"Eceb"= Acaba. // "çâr" = çare,em.// "pergâr" = Çember, koruyucu

63

Dinleyelim dağ başında figanı
Görelim ne demiş o Leyla Leyla
İkimiz de oturalım diz be diz
Biz de hu diyelim hu Leyla Leyla

Felek çakmağını üstüme çaktı
Beni bu unulmaz derde bıraktı
Vücudum şehrini odlara yaktı
Yandım ateşime su Leyla Leyla

Felek kemendini eyledi çengel
Yara varam desem koymuyor engel
Ölürsem sevdiğim üstüme sen gel
Gözün yaşı ile yu Leyla Leyla

Daim dilimizde Hakk'ın kelamı
Uğra dost yanına eyle selamı
İsmimi sorarsan Emrah gulamı
Daim aklımızda o Leyla Leyla

1.2 (Bayrı/Köprülü) Güzelim ne demiş o Leylâ Leylâ
1.4 Bir de hû çekelim hû Leylâ Leylâ
3.1 (Bayrı) Felek çakmağını eyledi çengel
3.1 (Köprülü) Felek kemendini eyledi çengel
3.2 (Bayrı/Köprülü) Yare varam diyom koymayor engel
3.4 Çeşmin yaşı ile yu Leylâ Leylâ

(Bayrı: 1930,s.156,nr.11 // Köprülü: 1940,s.598,nr.9 ve 1965,s.729,nr.9)

64

Gönül düştü bir güzelin peşine
Sorup hatırımdan gelmez yanıma
Umulmadık sevda saldı başıma
Ahir girecektir benim kanıma

Güzeller içinde nazik Selvinaz
Bir teline dünya malın versem az
Saçlar gilabudur gerdanı beyaz
Kaşı gözü kastediyor canıma

Her güzel de eda ile salınmaz
Bir teline dünya malın versem az
Kimin yari olacağı bilinmez
Emrah der ki duran dilber benim ha

(İbrahim Aslanoğlu)

65

Şad-ol deli gönül müjdeler olsun
Gelecektir benim yarim bu géce
Kesilsin kurbanlar yansın çıralar
Talan olsun bütün varım bu géce
(Talan olsun külli varım bu gece)

Gül dibinden gelen şadlık ünüdür
Yüreğimde tüten yar tütünüdür
Arefe géçmiştir bayram günüdür
Dédim kurban olsun canım bu géce
(Dédim yare kurban canım bu géce)

Emrah'ın sevdiği hanlar hanıdır
Al yéşil giymiştir canlar canıdır
Koynunda memeler kiraz benidir
Dédim ver ağzıma emim[1] bu géce

Derlendiği Yer : Erciş (Derlendiği yıl yazılmamıştır.)

Kaynak Kişi : Orhan Bingöl

[1] emim = emim / emcyim

66

Salana sallana gelen sonayı
Selbi'ye benzettim güller içinde
Al kaftana yéşil kırabı takmış
Durmaya benzettim göller içinde

Han Selbi'min yanakları allıdır
Ağ elleri deste deste güllüdür
Güzel seven (y)igit haldan bellidir
Melul mahzun gezer éller içinde

Sefil Emrah yérde (y)üzü basmazlar
Söyletirler şirin dili kesmezler
Güzel sevdi diye (y)igit asmaslar
Bir zaman söylenir diller içinde

(Saraçoğlu, 1976, s.317-318, nr.XX)

Ali Derinkaya (Boşnakların-Aloşların Ali Çavuş)'da dize değişmeleri:

1.3 Al-valaya yéşil kırabı takmış
1.4 Turnaya okşattım göller içinde

2. Emrah diyer yérde (y)üze basmazlar
Umudunu ol Mevla'dan kesmezler
Gözel sevmeginen (y)igit asmazlar
Gine de söylenir diller içinde

Eşref Kurt'ta değişik beyit:

1.3 Al kaftana yéşil valayı takmış
1.4 Turnaya okşattım göller içinde

67

Boş gitme yanına éy seher yéli
Estikçe yarıma bir haber éyle
Usul usul dokun zülfü téline
Selam vér dört yana dön nezer éyle

Hazır ol ki kulluğunda durasan
(Y)Üzün hâk et ayağına süresen
Her ne sorar ise cevap véresen
Alır ise özün ver pazar éyle

Emrah emeklerin olmasın heba
Kuluna yardımcı Hazret-i Mevla
Ricam budur sennen éy bad-ı saba
Emrah geldi diye bir habar éyle

I- Derlendiği Yer : Erciş, 1948
Kaynak Kişi : Şevket Alkoç
Derleyen : Ali Saraçoğlu

Durnam gider olsan bizim éllere
Şeker söyle kaymak söyle yağ söyle
Eğer meni sorsa ihtiyar anam
Boynum armut sapı canım sağ söyle

Felek bilekçeyi takdı koluma
Yad ölkede baş eğdirdi zalıma
Sevdiğim (y)üz dönüp bakmaz halıma
Yolumu bağladı karlı-dağ söyle

Gurbet élin töhmeti var alı var
Cazu oyunbazı yaldak dili var
Gör Emrah'ı ağlanacak halı var
Kurudu gazele döndü bağ söyle

Kaynak Kişi: Âşık Ahmet Poyrazoğlu

Télli turna bizim éle gidersen
Katık söyle kaymak söyle yağ söyle
Eger beni sorsa ihtiyar anam
Boynum kıldan ince canım sağ söyle

Bir çüt göz düşürdü beni düzlere
Hasret kaldık şirin şeker sözlere
Bundan sonra haram oldu bizlere
Gök çimenli bahçalarda bağ söyle

Emrah'ım gurbette éyledim karar
Bundan sonra gelse yar neye yarar
Sinem üste Han Selbi'den yadigâr
Sağalmadı çallı-çapraz dağ söyle

69

Kaynak Kişi : Ali Özkan
Derleyen : İnayet Akyüz

Yayımlanmamış Metin:

Men ne bülüm gizli[1] yerden bakan var
Sözünden kataydım sözler içine
Şirin canı aşk oduna yakan var
Sürme çekip ala gözler içine

Bahar olcah bülbül uçar yuvadan
Gönül dostun unutmayın duvadan
Tülek terlen indi[2] geldi havadan
Ördeği de katıp kazlar içine

Siyah zülüf dal-gerdanda bel verdi
Şana değdi gaş üstünde tel verdi
Fakir Emrah gocalmağın bilmirdi
Bir gülüşme salıp gızlar içine

[1] "pinhan"
[2] "yendi"

70

Derlendiği Yer : Erciş
Kaynak Kişi : Süleyman Demirbağ
Derleyen : Ahmet Poyrazoğlu

Nazlı yarın hasretinden derdinden
Ben de düştüm deryalarda derine
Hoyrat girmiş dost bağına gül derer
Gönlüm düştü gam gölüne derine

Allah fırsat vérse géri getirir
Yari gören aşık aklın (y)itirir
O ki ben severem éller götürür
Daha bu sevdanın bana kârı ne

Hey ağalar giden yavru kimindir
Yarı cesedimdir yarı canımdır
Emrah diyer gonca gülü benimdir
Dudak vursan yanağında terine

Değişik Dize:

3.4 Yarı bedenimdir yarı canımdır

Benzeş Beyit:

"Bir deryanın kenarında gezerdim
Yarın şövgu meni atdı derine"
[E.Ahundov, (AAEŞ) I. Bakı 1983,s.27-28 / Kurbani (Gurbani)]

71

Erciş / Yaygın Söyleme:

Bu gün güzellerin seyrine vardım
Maşallah dédiler bir tanesine
Yığıldı sarraflar kıymet biçmeye
Bin tümen yétmedi bir memesine
(Bin gızıl yétmedi bir memesine)

Hürülerden azma bir cana benzer
Ağzında dişleri mercana benzer
Koynunda memeler fincana benzer
Göz değer Selbi'nin nişanesine

Sefil Emrah diyer karadır bahtım
Bahar séli kimi kaynadım aktım
Atayı anayı mülkü bıraktım
Kapıldım Selbi'nin barhanesine

Açıklama:

A. Erciş söylemelerinde:

Sürüden ayrılma bir cana benzer
(Sürüden ayrılmış bir cana benzer)

olan ikinci dörtlüğün ilk dizesi, bu metne Recep oğlu Yahya yazması hikâyedeki biçimiyle:

Hürülerden azma bir cana benzer

olarak alındı.

B. Erciş / Ahmet Poyrazoğlu'daki dize değişmeleri:

1. Ezel bahar yaz ayları gelende
   Göz tüşer Selbi'nin nar tanesine
   Yığıldı sarraflar kıymet biçtiler
   Bin tümen yetmedi bir tanesine

2.4 Yanağın benzettim nar tanesine
3.1 Sefil Emrah karalandı bu bahtım
3.2 Bahar seli gibi kaynadım aktım

72

Derlendiği Yer : Erciş/Altındere, 1952
Kaynak Kişi : Halim Çelebi (Halim Hoca)
Derleyen : Ali Saraçoğlu

Seyrine varmadan kaldı gözlerim
Gör güzeli saçı sümbül yüz üste
Güzelliği kime nisbet görünür
Zilfi elvan elvan kalem göz üste

Zilif değil kekül değil muy'umuş
Aşıkları derde salan buyumuş
Çok oynamış gaflet basmış uyumuş
Bülbül almış goncasını diz üste

Emrah der ki yazım böyle yazıldı
Ok vurdu bağrımın başı ezildi
Çaylarım kurudu bendim bozuldu
Kesildi umarım kaldım söz üste

Değişik Dize:

1.2 Gör mahbubu saçı sümbül yüz üste

Kars-Selim 1941 ve 1944
1. Karslı "Sünni-Türk"
Yerli Hikâyeciler,

2. Âşık Bektaş Tatarhan

M. Fahrettin Kırzıoğlu

73

Seherde uğradım ben bir güzele[1]
Dedim sarhoş musun söyledi yoh yoh
Ağ elleri boğum boğum kınalı
Dedim bayram mıdır söyledi yoh yoh

Dedim ala nedin dedi gözümdür
Dedim şeker nedir dedi sözümdür
Dedim alma nedir dedi (y)üzümdür
Dedim öpeyim mi söyledi yoh yoh

Dedim inci nedir dedi dişimdir
Dedim kalem nedir dedi kaşımdır
Dedim onbeş nedir dedi yaşımdır
Dedim daha var mı söyledi yoh yoh

Dedim ölüm nedir dedi aynımda
Dedim zulum nedir dedi boynumda
Dedim turunç nedir dedi koynumda
Dedim ver ağzıma söyledi yoh yoh

Dedim sırma nedir dedi telimdir
Dedim ince nedir dedi belimdir
Dedim Emrah nedir dedi kulumdur
Dedim satar mısan söyledi yoh yoh

[1] Seherde oyanmış maral bakışlım

74

Derlendiği Yer : Erciş, 1978
Kaynak Kişi : Enver Coşkun (Enver Hoca)
Derleyen : Ahmet Poyrazoğlu

Yedi yıldır men sılamdan ayrıyım
Menim yarım şimdi éle dolandı
Şahinim şahbazım elimden uçtu
Gitti gitti bir hoyrata calandı

Dertli bülbül gonca güle ötüşe
Hasret kalan yana yana tutuşa
Yalvarırım pirim gele yétişe
Genciken ömrümüz tez kocalandı

Kan ağlarım iki gözüm yaş oldu
Hasretlik elinden bağrım daş oldu
Emrah der bu yerler yaman kış oldu
Tiflisin dağları alacalandı

Değişik Dizeler:

1.4 Gitti şimdi bir hoyrata calandı
(calanmak = bağlanmak / calandı = bağlandı)

3.4 Gencenin dağları alacalandı

75

Azerbaycan Özgün Koşma:

Didelerden göz yaşını süzersen
Söyle sevdiceğim ne-için ahı
Menim derdim bir be birden söylersen
Sensiz néce varım men gayrı rahı

Hamayıllar dal gerdene düzersen
Kıya bakıp şirin canı üzersen
Gider olsan mensiz néce dözersen
Gözeller gözeli melekler şahı

Sefil Emrah hakdan ister payını
Hak götürsün aralıktan hayını
Molla nene söyle sözün sağını[1]
Görek nedür Selbi yarın günahı

(Elizade Himmet Baki, 1930,s.39-40,nr.IV.)

[1] Metin: "Molla nene söyle sözün sağını" (Sözün sağı = sözün doğrusu)

76

Sallana sallana bağ arasından
Gelen salatın dır samır cübbeli
Ağ sineye kucmuş çarpaz seraser
İran'a yétişir keddinin dalı

Mine-kaş ayvanda ağ otağlarda
Bilbil öter seda gelir bağlarda
Tomurcuk tomurcuk ter buhağlarda
Yanak zencirlenmiş yüzü çinterli

Gögde bulud oynar deryada mahı
Seni seven aşık çeker bu ahı
Emrah bir gededir o İran Şahı
Görmedim o teki bir simi-zerli

[Receb oğlu Yahya, "Emrah İle Sevli Han (Selvi Han) Hikâyesi" s.32 a / 32 b]

Bir dizenin, hikâyenin özgün ağzı olan Kağızman ağzıyla söylenişi:

2.3 "Donburcuh donburcuh ter buhahlarda"

77

Derlendiği Yer : Erciş, 1943 (Emrah İle Selbihan Hikâyesi içinde)
Kaynak Kişi : Âşık Davut Telli
Derleyen : Ali Saraçoğlu

Héy ağalar néce mecnun olmuyum
İtirmişem ala gözlü maralı
Dünya el uzatsa sağalmaz yaram
Açma tabip sinem kalsın saralı

Dağlarda gördüğün menim demimdir
Yüreğimde yanan derdin gamımdır
Héy ağalar giden sona kimindir
Siyah zilfi ay yüzüne daralı

Emrah yazılannar gelirmiş başa
Küsmüş mala sevgiliye tanışa
Héy ağalar bakın giden keleşe
Dertli gétdi meni koydu yaralı

Davut Telli'de Değişik Söyleme:

1.1 Héy ağalar men miye memnun olum
2.3 Héy ağalar giden yavru kimindir
3.4 Kendi dertli meni koydu yaralı

78

Kapına gelmişim ey İran Şahı
Ya ver Han Selbi'mi ya vur başımı
Suçum var bağışla gel azat eyle
Ya ver Han Selbi'mi ya vur başımı

Umarım Mevla'dan yüce olasın
Karayer üstünde devlet bulasın
Altın taht üstünde daim kalasın
Ya ver Han Selbi'mi ya vur başımı

Kul değilim mezetlerde satılım
Pul değilim mizanlarda tartılım
Huda canım almaz ölüp kurtulum
Ya ver Han Selbi'mi ya vur başımı

Sefil Emrah diyer bélim büküldü
Dağlar kara battı turna çekildi
Ömrüm zaya gitti taşım dikildi
Ya ver Han Selbi'mi ya vur başımı

Yaygın Değişik Dize:
3.1 Suçum var bağışla tut azat eyle

Davut Telli 1943 anlatısı "Emrah ile Selbihan Hikâyesi"ne göre dize değişmeleri:

1.2 Ya vér muradımı ya vur başımı
3.2 Huda canım almaz ölüm kurtulum

3. Sefil Emrah diyer bélim büküldi
Günüm zaya gétdi canım çekildi
Salacam kuruldu sinim tikildi
Ya vér Han Selbi'mi ya vur başımı

[Sonuncu dörtlük için 87 numaralı şiirin üçüncü (sonuncu) dörtlüğüne bakınız.]

79

Sallana sallana gelen selatin
Ağır yürü ayakların kurbanı
Şikeste gönlüme melhem olan yar
Nazik elin parmakların kurbanı

Bizim yerde atlı yetmez yayağa
Sarardı gül benzim döndü boyağa
Hasta düştüm kalka bilmem ayağa
Tut kolumdan dayakların kurbanı

İşit gine Han Emhar'ın sözünden
İşvesinden gamzesinden nazından
O yüzünden bu yüzünden gözünden
Dilim dişim dudakların kurbanı

[İlhan Başgöz: (İHEA) 1956-1968, s.61,nr.XI)

DESTAN

80

Emret Şah'ım emret methin edeyim
Sahat Çukurunun mamur bağları
Her seher bülbüller çağrışıp öter
Ala karlı, gök çimenli dağları

Divanda durmuşum kollarım bağlı
Bu aşkın elinden yüreğim dağlı
Uca pencereli kümbet otağlı
Sedirde oturur ağa begleri

Onlar ekincidir çeltik ekerler
Yük tutuban şehirlere dökerler
Yarana yoldaşa honça çekerler
Çini, zer kaplarda ballı yağları

Pek çok olur İravanın güzeli
Onlar sever birbirini ezeli
Tuğlu kühlan atlı, altın nizeli
Meydanda adlımdır zor-koçağları

Dünyaya vaktında gelmedi Emrah
Feleğin elinden gülmedi Emrah
Dertli çok olduğun bilmedi Emrah
Bir ben değil sade, Yağıp ağları

[Boratav/Fıratlı: (İHŞA) 1943,s.247,nr.2//
S.Sakaoğlu: (EE) 1987,s.150,nr.56]

81

Gök yüzünde bölük bölük turnalar
İşte görürsünüz hallarımızı
Bizi mihmet ile böyüten ana
Diyin beklemesin yollarımızı

İnsan yüreğini meze ederler[x]
Eski yaramızı teze ederler
Gündüz akşama-ca eza ederler
Gece de bağlarlar kollarımızı

Ben de Emrah idim kendi halıma
Şahin kuşu kondururdum koluma
İpek şadda kuşanırdım belime
Şimdi kendir keser bellerimizi

(Saraçoğlu, 1978, s.164 / 1979, s.306)

Kaynak Kişi: Hafız Asker Coşkun
(Ölümü 1942, ölüm yaşı 80)

Erciş Söylemelerinde Dize Değişmeleri:

1.3 Beni mihnet ile böyüten anam
1.4 Diyin gözlemesin yollarımızı / Daha beklemesin...

2.1 Pişirir kebabı meze ederler
2.2 Eski derdimizi teze ederler

3.1 Ben de Emrah idim gendi élime
3.3 İpek şadda bağlar idim belime
3.3 Kendir kemer kesti bellerimizi

[x] "Canpolat Dev'in insan yüreğini meze etmesi" bir Üst Vangölü bölgesi masal motifidir

82

Bir hoş sona bizim gölde salınır
Başı yéşil ayakları kırmızı
Kına yakmış ağ eline destine
Alma teki yanakları kırmızı

Üç ay oldu bu dağları aşalı
Béş ay oldu ataşlara düşeli
Gel gidegin bizim otağ döşeli
Baştan başa savakları kırmızı

Benim yarım keremi bol sultandır
Mal nedir ki yara kurban bu candır
İnci değil sedef değil mercandır
Yar kolunda kolbağları kırmızı

Emrah dér ki Selbi gelsin yanıma
Ona gelen kada benim canıma
Öldürseler el batırsın kanıma
Gören désin parmakları kırmızı

(Saraçoğlu, 1958, s.552/3 – 1976, s.310/4)

Değişik Dize:

Yara glen kada bela canıma

(Saraçoğlu,1958/ 3.2)

83

Bugün dört güzelin séyrine vardım
Biri gelme dédi biri gel dédi
Dédim aşık olup size dem édem
Biri çalma dédi biri çal dédi

Birisinin adı Ayşe'dir Ayşe
Birisinin adı Nergiz Benevşe
Biri dédi gelin salak ataşa
Biri salma dédi biri Sal dédi

Sefil Emrah éder burda kalayım
Bu fena derdime derman bulayım
Her yanaktan bir çüt buse alayım
Biri alma dédi al dédi

(Fethi Tevet.1938,s.110)

Erciş Söylemelerinde Değişik Dize:

1.3 Dédim aşık olup size saz çalım

Kaynak Kişi : İbrahim Aslanoğlu
(Özel cönk)

84

Ne yatarsun garip bülbül uyan hey
Gül açıldı yaz-baharın gelmedi
Sen de bencileyin yardan ayrıldın
Derde ilaç ..... tarın gelmedi

Senin aşkın yakar yandırır
Garip bülbül gonca gülü kandırır
Elin yari şeftaliler görderir
Senin bize ayva-narın gelmedi

Cemalin şirindir yanağın güldür
Dişlerin incidir dudeğın baldır
Seni görmüyeli her günüm yıldır
Hercaisin bir kararın gelmedi

Emrah eder bal dudağın emdiğim
Ta başından ayağına döndüğüm
Baş yastıkta gözüm yolda sevdiğim
Gelen sorar hani yarın gelmedi

85

Derlendiği Yer : Kağızman, 1944
Kaynak Kişiler : İbrahim Alıcı / Ahmet Turan
Derleyen : M.Fahrettin Kırzıoğlu

.....[1]

Elli gündür altmış gündür yüz gündür
Al yanakta koşa hallar düzgündür
Tez gel selbim odaların bozgundur
Yar eğlendi acep neden gelmedi[2]

Elli gündür ben bu dağı aşalı[3]
Altmış gündür bu sevdaya düşeli
Issız kalmış odaları döşeli
Yar eğlendi acep neden gelmedi

Emrah heydir bağ üstünde bağ olmaz
Güzel seven (y)üreginde yağ olmaz
Yüzbin cerrah gelse yaram sağ olmaz
Yar eğlendi acep neden gelmedi

---

[1] Bu şiirin ilk dörtlüğünün eksik olduğu kanısındayız.

[2] Benzer bağ dizeli –döner ayaklı- bir deyiş, Üst Vangölü bölgesinde ve Erzurum yöresinde yaygındır. "Tahir İle Zühre Hikâyesi"ne bağlandığı gibi, ayrı, özgün bir ezgi olarak da okunmaktadır.

"Sıra sıra gelen mektep uşağı
Neden eller geldi Zöhrem gelmedi"

Bu ezginin "Neden eller geldi Arzum gelmedi" biçiminde okunarak "Arzu İle Kamber / Arzı-Kamber" Hikayesine bağlandığı da olmaktadır.

[3] İkinci dörtlüğün ilk üç dizesini, az değişik biçimde Emrah'ın:

Bir hoş sona gölde salınır

dizesiyle başlayan şiirinde de görüyoruz.

Üç ay oldu bu dağları aşalı
Beş ay oldu ataşlara düşeli
Gel gıdegin bizim otağ döşeli
.....

(Saraçoğlu/ 82-2)

I
Bad-ı sabah sen Mevla'yı seversen
Eylen sana diyim dur seher yéli
Bir amanatım var sana véreyim
Götür nazlı yara vér seher yéli

Sen seher yélisin esdin ucadan
Dokunursun péncereden pacadan
Selbi'm uykusuzdur dünkü géceden
Uyanana kadar dur seher yéli

Sen seher yélisin esersin yakın
Her seher her sabah zülfüne dokun
Selbi'm uykudaysa uyatma sakın
Sağında solunda gez seher yéli

Emrah diyer kurdurayım sazları
Fikrime düşüpdür Selbi sözleri
Karadır kaşları ala gözleri
Var murada yétir var seher yéli

[Caferoğlu, 1951, s.42-43, nr.XIV. /
Âşık Davut Telli'den derlenmiştir.

II- Yayımlanmamış Metin:

Kaynak Kişi: Âşık Ahmet Poyrazoğlu

Serin serin esen éy bad-ı sabah
Mevlâ'yı seversen dur seher yéli
Bir emanetim var sana véreyim
Apar nazlı yara vér seher yéli

Sen seher yélisin estin yüceden
Dokunursun péncereden pacadan
Selbim uykusuzdur dünkü géceden
Uyanana kadar dur seher yéli

Sen seher yélisin esersin yakın
Her seher yarımın zülfüne dokun
Yarım uykudaysa uyatma sakın
Sağında solunda es seher yéli

[Rakipler yanında uğrama sakın
Var da bir tenhada gör seher yéli]

Emrah der ki kurdurayım sazları
Hatırıma geldi şirin sözleri
Karadır kaşları ela gözleri
Sen de muradına ér seher yéli

Caferoğlu'nun Yayımladığı Biçimiyle Kimi Dizeler:

1.2 Eylen sana diyim éy seher yéli
1.4 G'ötü nazlı yara vér seher yéli

["G'ötü" sözcüğü Erciş ağzında yoktur. Sözcüğün Erciş ağzında söylenişi "götür" dür.]

2.4 Oyanana geder dur seher yéli
4.2 Fikrime düşmüştür Selbi sözleri
4.4 Var muradan yétir sen seher yéli

[Caferoğlu, Azerbaycan Türkçesinde ön seste ötümlüleşerek (g) sesine dönüşen (kimi ağızların dışında Türkiye Türkçesinde ötümsüz olan) artdamak k' (k) sesini, Erciş ağzının saptanmasında Azerbaycan Türkçesinin özelliğiyle kullanmıştır. Bu biçimde kullanış, kimi sözcüklerde ağız uyumsuzluğuna neden olmuştur. (Azerbaycan Türkçesi: Gaş, gaşları, gatar,gara,gız,gol.../// Türkiye Türkçesi-genel: Kaş,kaşları,katar,kara,kız,kol.../ Erciş Ağzı:Kaş,kaşları,katar,kara,kız,kol...)

Bu yüzden deyişi, Caferoğlu'nun yayımladığı çevri yazı (transkripsiyon) imleriyle işaretlemedik.]

87

Derlendiği Yer : Erciş 1943 (Emrah İle Selbihan Hikâyesiyle)
Kaynak Kişi : Âşık Davut Telli
Derleyen : Ali Saraçoğlu

Eğleş turnam eğleş haber sorayım
Bizim dağlar elvan çiçek giydi mi
Harami bağladı dosttan yolumu[1]
Naçarım haberim yara değdi mi

Eğleş turnam eğleş haber sorayım[2]
Bülmem Selbi ağladığım duydu mi

Felek vurdu Felek derdim azalmaz
Amanım kesildi günüm düzelmez
Boynu zencirlenmiş kula kızılmaz
Bülmem Selbi ağladığım duydu mi

---

[1] a) Harami gibi yoluma
Arkuru inen karlıdağ
Ben yarimden ayrı düştüm
Sem yolumu bağlar mısın

(Mehmet Fuat/Yunus Emre, 1976,s.96)

b) Hüseyin (Kul Hüseyin):
Arzulayıp ben dostuma giderken
Harami var imiş kesti yolumu

(Öztelli/Bektaşi Gülleri, 1973, s.307)

[2] Âşık Kerem:
Aşıp nice karlı dağlar gelirsin
Eğlen turnam eğlen haber sorayım

(Besim Atalay/Âşık Kerem, 1930, s.36)

[3]
Aşıb aşıb karlı dağlar gelirsin
Sarı da durnam gelirsin
Allı da durnam gelirsi
Eğlen durnam eğlen haber sorayım

Kaynak Kişiler : Sadık Keşen/ Yusuf Taş
Derlendiği Yer : Zile
Notaya Alan . Muzaffer Sarısözen

(N.Birdoğan/Notalarla Türkülerimiz, 1988, s.146 / Sarı Durna)

[4] Ercişli Emrah'taki bu deyişin son dörtlüğü ile benzeş dörtlük için lütfen bakınız: (Saraçoğlu / nr.78, 4.dörtlük)

Eğleş turnam eğleş haber sorayım
Kimse ahvalimi yara saydı mi

Sefil Emrah diyer boynum büküldi
Damarlarım kelef kelef söküldi
Sam yélleri değdi perim döküldi
Kimse ahvalimi yara saydı mi

Eğleş turnam eğleş haber sorayım
Naçarım haberim yara değdi mi

Eğleş turnam eğleş haber sorayım
Bizim dağlar elvan çiçek giydi mi

88

"... Aldı Emrah, bahah ki Şah'ın satranç oynamasına ne diyecek, Şah ne kazanacak?"

Şad-iken gögnünü sen gam éyleme
Perçem kimin gerdeninden at beni
Canımı yolunda kurban éylerem
Ya öldür gil ya da azad ét beni

Vur piyeyi kiş evine gelene
Canım yanar mat evinde kalana
Méyil vérme aslı hariç olana
Yétirir menzile yahşı at seni

Séfil Emrah hüsnü yardan arzın al
Kıldığımız Sünnet'inen Farz'ın al
Atı géçir fil ögünden farz'ın al
Gafil olma bir gün kılar mat seni

(Recep oğlu Yahya: Yazma Emrah ile Sevli Han –Selbihan- hikayesi. Kağızmam 1880, s.28.a/ Aktaran: M.F.Kırzıoğlu.)

- Kiş evi: Satranç oyununda Şah'ı isteyen taşın bulunduğu kare –ev.

- Mat evi: Satranç oyununda yengiyi –matı- sağlayan taşın bulunduğu kare –ev.

89

Dünya pay pay oldu nasip dağıldı
Mevlâ'm kısmet eyle o yara meni
Bülbül avazından gaflette (kaldım)
Garibim diyen yok o yara meni

Bârekallah diyip giden sunama
Yandım aşk oduna sakın kınama
(Çekti) gamzen okun[x] vurdu sineme
Çetin iflah eyler bu yara meni

Emrah yar yoluna koymuştur canı
Üzdürdün ilikten damardan kanı
Sana kurban olam keremler-kânı
Sana kurban olam keremler-kânı
Apar tiz ulaştır o yara meni

(İbrahim Aslanoğlu – Özel Cönk)

[x] (Çekti) gamzen okun = Çekti gamzesinin okunu...

90

Emrah, uzun bir yolculuktan sonra Şah'ın şehirine ulaşır, Selbihan'ı bulur. Emrah tanınmaz durumdadır. Selbihan da Emrah'ı tanıyamaz. Emrah'ın çalıp, söylemesinden huzursuz olur.

Hikâyeden:

"... bunların Emrah'ın ağzından konuşmaları içini yaktı.

- Nigar hanım meni dinnemez oldun gét bunlara ne isterlerse vér, memnun edip yolcu et. Emrah da olsa men bunun dengi değilim. Emrah olduğu nérden belli? (...) bunları bu giyimde görenler ne dér?

diyende Emrah yine sazını bağrına bastı, 'Muhannet sevgiliye birkaç söz daha söylüyeyim, sonra yolu tutar giderim' diyip, düşündü, aldı Emrah..."

Yüz-bin mihnet ile bir fidan diktim
Yémedim barını él aldı gétti
Gözümnen akıttım kan ile yaşı
Çalkandı dünyayı sél aldı gétti

Zalım Felek bizi kafda koymadı
Deli gönül sarılmaya doymadı
Bülbüller çığrışdı bağban duymadı
Hoyrat dost bağından gül aldı gétti

Kâtipler yığıldı yazı yazmaya
Zalım Felek yazılanı bozmaya
Emrah öldi mézarını kazmaya
Kimi kazma kürek bel aldı gétti

(Ali Saraçoğlu, Âşık Davut Telli 1943 anlatısı "Emrah İle Selbihan Hikâyesi"/
Ahmet Caferoğlu: 1951, s.40-41, nr.IX)

91

Ellerin kırılsın hey naşi hoyrat
Sana kimler dédi boz menevşeyi
Nazik ellerinen dérmiş döşürmüş
Al yanak üstüne düz menevşeyi

Menevşe gül kokar dostun bağından
Bir öpüşün aldım al yanağından
Taramış zülfünü dökmüş sağından
Zülüfleri değer yüz menevşeyi

Bir bölük sonalar yéndiler bağa
Onlar sayesinde bağa nur yağa
Dérse deste olur sarkar yanağa
Menevşi yüz koklar yüz menevşeyi

Menevşe açılır bahar yaz olur
Neden boynu eğri ömrü az olur
Onu döşürenin gamı şaz olur
Aşk ile döşürür kız menevşeyi

Menevşe derede sümbül burçtadır
Kasapların gözü daim koçtadır
Gözel seven yiğit niye suçtadır
Bahar géçer koklar güz menevşeyi

Nice Süleymanlar tahta erişti
Tahta erişmedi bahta erişti
Emrah da bir ulu vakta erişti
Daha koklar mıyız biz menevşeyi

[Saraçoğlu, "Bozkır" 1944, Sayı 7-8,nr.4/ (TD),1955,S.43, s.422-423,nr.1/Kaynak Kişi: İskender Alkoç (İsgo)]

Erciş Söylemelerinde Dize Değişmeleri:

1.3 Nazik ellerinen dérmiş toplamış
3.3 Toplar deste olur sarkar yanağa
4.3 Seni döşürenin gamı şaz olur
5.3 Gözel seven diye yiğit suçtadır
6.3 Emrah da bir kötü vakta erişti

92

Néce bir néce bir péşime düştün
Kul kanlısı Allah zalımı Felek
Meni Mecnun éttin saldın dağlara
Héç gelip sormadın halımı Felek

Yüreğime vurdun düğümü dağı
Kaynattın kanımı erittin yağı
Topladın çiçeği kuruttun bağı
Başladın kırmaya dalımı Felek

Böyle imiş bize Hakk'ın fermanı
Dertli olan arar bulur dermanı
Savrulacak kaldı gönül harmanı
Tersine estirdin yelimi Felek

Sefil Emrah der ki bélim bükerim
Garip kuşlar gibi tüğüm dökerim
Néce bir néce bir kahrın çekerim
Soldurdun goncada gülümü Felek

[Saraçoğlu: 1976,s.317,nr.XIX // Sakaoğlu: EE. 1987, s.99,nr.10)

Kaynak Kişiler: Mustafa Saraçoğlu, Ali Derinkaya (Aloşlar'ın – Boşnaklar'ın Ali Çavuş) ve Eşref Kurt.

Derlemedeki Dize Değişmeleri:

1.3 Néce bir néce bir düştün péşime
1.3 Meni dertli éttin saldın dağlara
2.1 Yüreğime vurdun döğüntü dağı
4.4 Sındırdın goncada gülümi Felek

93

Derlendiği Yer : Iğdır, Hakveyis Köyü,1958
Kaynak Kişi : Sucu Kamber Aray
Derleyenler : Nejat Birdoğan/Nizamettin Onk

"Hınıs'ta Söylenmiştir."

Başına döndüğüm kurban olduğum
Deste deste geçen günlere yazık
Bir inci gerdanlı her yanı uygun
Düşüp bir hoyratın eline yazık

İravan-Eli'nin seferbeyliği
Heç unutmam güzelliği eyliği
Gördüm kör yapalağ alıp kekliği
Yazık o kekliğin teline yazık

Bu gelene sultan deyin han deyin
Koynundaki bedir nara can deyin
Emrah diyer yara armağan deyin
Düşüp bir hoyratın eline yazık

94

Ala gözlerinde kurban olduğum
Her seher her sabah kalk da bize gel
Boyu elif ince belli nazenin
Gözlerine sürme çek de bize gel

Bizim evler ince yolun yanıdır
Erdişin ortası mehle sonudur
Kime sorsan bögün bayram günüdür
Ağ ellere kına yak da bize gel

Naz éyleme tenhalarda susarak
Zulum étme Emrah'ına küserek
Onbir ayak nerduvana basarak
Sallana sallana çık da bize gel

Erciş Ağzında Söyleme Farkları:

1.3 Kaddi elif ince belli nazenin
2.2 Egansın ortası mehle sonucudur
(mehle = mahalle)
2.3 Kimse bülmez bögün bayram günüdür
3.3 Onbéş ayak nerduvana basarak
(nerduvan = merdiven)

95

I

Göç göç oldu Bağdat éli kervanı
Bölük bölük oldu bölündü durnam
Yéri gögü yaradanın askına
Diyin yara bağrım delindi durmum

Bir güzelin ateşine dağlandım
Kul tutuldum kapısına bağlandım
Bugün dédim yarın dédim eğlendim
Kalem mi tersine çalındı durnam

Nérede olursan çağır Allahı
Héç darda kalmazsın vallah billahi
Han Selbi'ye müjde vérin Emrah'ı
Diyin itgin kullar bulundu durnam

Dize Değişmeleri:

2.1 Kul edildim kapısına bağlandım
3.1 Her nérde kalırsan çağır Allah'ı

II-

Kaynak Kişi : Âşık Ahmet Poyrazoğlu
Derlendiği Yer : İstanbul,1977
(Ses alma aygıtı ile)
Derleyen : Ali Saraçoğlu

Gök yüzünde bölük bölak durnalar
Göçüz bölük bölük bölündü durnam
Başıma dar oldu geniş dünyalar
Gençliğim elimden alındı durnam

Göz yaşlarım dere olsa
Alsa gitse göle beni
Nazlı yarnan güleş tutsam
Çalsa yerden yere beni

Ocaklarda yanan şem'dir çerağdır
Üregimde yanan gamdır merakdır
Babam ihtiyardır yollar ırakdır
Yavaş yürü peder yoruldu durnam

Dünyaların varı olsam
Şadlığı deryasına dalsam
Gülistanda bir gül olsam
O yar gelip derse beni

Ovadan çekilir dağlar aşarsız
Her seher her sabbah yoldan şaşarsız
Yoluz uzun İsfahana düşersiniz
Diyin itgin kullar bulundi durnam

Gözellerden bir baç alsam
Dosta çıkan yamaç olsam
Bir kurumuş ağaç olsam
O yar vurup kırsa beni

Bir gözelin ataşına dağlandım
Kul edildim kapısına bağlandım
Bögün dédim yarın dédim eğlendim
Kalem mi tersine çalındı durnam

Her nerde olursan çağır Allah'ı
Seni darda koymaz vallah billahi
Selbihan'a haber édin Emrah'ı
Bağrım delim delim delindi durnam

III-

Kaynak Kişi : Âşık Müdami
Derlendiği Yer ve Yıl: Kağızman, 26 Ocak 1961
Derleyen : Nejat Birdoğan

Katar katar olmuş gelen durnalar
Göçüz bölük bölük bölündü durnam
Sizi beni yaradanı seversez
Diyin yara bağrım delindi durnam

Ocaklarda yanan şem'dir çerağdır
Didemden akıttım kanlı ferağdır
Zer-çığa téllerin bizden ırağdır
Yavaş yürü peder yoruldu durnam

Her nérde kalırsan çağır Allah'ı
Héç darda kalmazsın vallah billahi
Han Selbi'ye müjde vérin Emrah'ı
Bir itgin kul idi bulundu durnam

Nejat Birdoğan'ın derleme ile ilgili açıklaması:

"İkinci dörtlüğün ikinci beytini Mevlüt İhsani

Babam ihtiyardır yollar ırağdır
Yavaş yürü peder yoruldu durnam

olarak düzelti."

96

Derlendiği Yer : Kağızman,26 Ocak 1961
Kaynak Kişi : Arpaçaylı Âşık Ali
Derleyen : Nejat Birdoğan

Katar katar olmuş gelen durnalar
Télleriz hayana seresiz durnam
Ben de bir gedeyem yolum ırağdır
Bu gargış almışı göresiz durnam

O yar varım idi getdi talana
Boyandı gölerim yaşınan kana
Şimdi düştü yolum burdan Revan'a
Belki benden önde varasız durnam

Araz akar Han Ağrı'nın döşünde
Kalem oynar Han Selbi'nin kaşında
Seherinen Gönenli Göl başında
Yara arzuhalım véresiz durnam

Şimdi burdan tutup kaldırın göçü
Hökmedin bende mi onda mı suçu
Yoruldu beybabam kalmıyıp gücü
Emrah dér ki biraz durasız durnam

Nejat Birdoğan'ın Derlemeye İlişkin Açıklaması:
"...Aynı topluluktan Arpaçaylı Âşık Alı:
-Bir de bu var dedi, deyişi yazdırmadan önce Müdami'nin elini öperek izin istedi."

[İlk dörtlük için lütfen bakınız: Nejat Birdoğan, (TD), Aralık 1961,Sayı 123, s.175.]

[1.4 "Bu gargış almışı göresiz durnam" dizesi için bkz; (Saraçoğlu/129 – 3.1) "Kayguya kanığız kargıştan beri" dizesi ve dörtlüğün tümü. Ercişli Emrah'ın bir kargış üzerine Selbihan'a aşık olduğu inancı Erciş yöresinde yaygındır.]

[Bkz: "Şiirlerin Yayım Dizini ve Kaynaklar Üstüne açıklamalar." Saraçoğlu/95'le ilgili açıklama.]

97

Kaynak Kişi : Âşık Üzeyir Pünhanî
Derlendiği Yıl : 1989
Derleyen : Ahmet Poyrazoğlu

Uçup uçup ne diyara giderken
Sana mesken midir Horasan turnam
Gözüm yaşı ile arzuhal yazam
Aparıp yarıma veresem turnam

Turnam kanat vurup göge uçanda
O yar ile hoş badeler içende
Bezirgan'dan Hoy düzünü geçende
İnip Tur Dağı'nı göresen turnam

Daim otağlarda yanan çırağdır
Gözlerimden akan gamdır firağdır
Muyları perişan gözden ırağdır
Korkaram Emrah'ı yorasan turnam

çırağ = Kandil, mum, ışık
firar = Firak
ırağ = Uzak, ırak.

98

Héy ağalar size terif éyliyim
Kadir-bilmez yar elinde kalmışam
Ben söylerim o yar bennen söylemez
Géce gündüz zar elinde kalmışam

Yeren yoldaş yok ki ala yanımı
Senin o bakışın töker kanımı
Amanatdır véreceğim canımı
Avsın-almaz[1] mar elinde kalmışam

Emrah héydér yétemedim féline
Amber kesdireyim zilfin téline
Arsız arsız[2] değer yarın béline
Zilfi[3] sünbül yar elinde kalmışam

(Recep oğlu Yahya Kağızman 1880 Yazması Emrah ile Selvi-Han Hikâyesi, s.42 a, 42 b./Kırzıoğlu nüshası)

[1] Büyü, tılsım. (Avsın-almaz = Büyülenemez, büyü tutmaz.)
[2] Yazmada: "Kûşdah kûşdah .."
[3] Zülüf. (Bu dize yazmada "Zilfi süsen sünbül yar elinde kalmışam" yazılışındadır. Dizeyi "Zilfi sünbül yar elinde kalmışam" olarak Kırzıoğlu düzeltmiştir.)

99

Derlendiği Yer : Erciş, 1943
(Emrah ile Selbihan hikâyesi içinde)
Kaynak Kişi : Âşık Davut Telli
Derleyen : Ali Saraçoğlu

[Selbihan, Emrah'ın gül toplayan kızları övmesine gücenmiştir. Emrah, Selbihan'ın gönlünü alma çabasındadır.]

"... (Emrah) baktı ki Selbihan yüzüne bakmadı, (sözlerine) bir cevap vermedi. Terkar söze başladı, görek ne dédi:"

Arzumanım sende vefasız dilber
Senin töhmetini duyar değilem
Sebebi ne mennen incindin küsdün
Sırrımı éllere diyer değilem

Ağca céyran sürme çekip gözüne
Mayıl oldum şirin şeker sözüne
Cayız mıdır éller baksın (y)üzüne
Mevlâ bülür sennen cayar değilem

Emrah sarı gülden bağladım desde
Canım kurban olsun el tutan dosta
Baş koyup yataram ağ sinen üsde
Öperem dişlerem yiyer değilem

Dize Değişmesi:

1.2 Men senin göynüne kıyar değilem

100

I

Derlendiği Yer : Erciş, 1943
Kaynak Kişi : Âşık Davut Telli
Derleyen : Ali Saraçoğlu

Kolu bağlı kulluğunda durmuşam
Gel kıyma canıma el-aman Şahım
Men seni özüme umut bilmişem
Bağışla derdime bir derman Şahım

Bağ talandı bülbül gülü bulmadı
Mecnun Léyli'sine nail olmadı
Dünya Sultan Süleyman'a kalmadı
Çevrişir devranlar her zaman Şahım

Emrah diyer tunnan tuna atıldım
Kul edildim diyar diyar satıldım
Feleğin közünde yandım yakıldım
Sen de menim tekim yan Şahım

Dize Değişmesi:

3.3 Feleğin elinde yandım yakıldım.

100

Kaynak Kişi : Âşık Ahmet Poyrazoğlu
Derlendiği Yer : İstanbul, 1977
Derleyen : Ali Saraçoğlu

Dünya bir ataştır ezelden yanar
Yakma beni sen de yanarsın Şah'ım
Ecel şerbetinden içenler kanar
Bir gün gelir sen de kanarsın Şah'ım

Senin de kem günün bir gün oyanır
İçer gaflet boyağına boyanır
Cansız at kapına gelir dayanır
Soyunur elbisen binersin Şah'ım

İster han ol ister-isen ol paşa
Dünya Süleymana kalmadı haşa
Ömür bir merdiven çıkarsın başa
Akibet geriye yenersin Şah'ım

Âşık Emrah diyer kanarsın söze
Sefil Emrah diyer kanarsın söze
Haklı haksız geleceğiz (y)üz (y)üze
Sakın bel bağlama beş arşın beze
Sen dünyayı bakı sanarsın Şah'ım

Dize Değişmeleri:

2.1 Bu yatan gönüller bir gün oyanır
3.1 İstersen han ol istersen paşa
4.4 Sen dünyayı bakı mı sanarsın Şah'ım

101

Küçükten bu aşka düştün düşeli
Bu derdimin dermanını ararım
Günüm gécelendi suyum bulandı
Has bahçemin céyranını ararım

Gözleri süzüktür gözleri humar
Gider tenhalara sıtkımı sınar
Yanında dolanır şems ile kamer
Kavuşmaya fermanını ararım

Emrah diyer Selbihan'dır zikrimde
Géce hayalımda günüz fikrimde
Géce-gündüz sabbah-akşam fikrimde
Men bu mülkün her yanını ararım

Söylemede Değişik Dizeler:

1.3 Günüm daldalandı suyum bulandı

Güzel sallanarak nérden gelirsin
Nedir maslahatın işin sevdiğim
Kaldır al – valayı görset yüzünü
Balaban göz üste kaşın sevdiğim1

Tan-yıldızı gibi parladın çıktın
Gören âşıkların bağrını yaktın
Gövel ördek misin gölden mi kalktın2
Al duvağın yéşil başın sevdiğim

Menim yarım géçer dağlar başını
İnci imiş sedef sandım dişini
Atası yanında yıkar kaşını
Tenhalarda hoş gülüşün sevdiğim3

Kıyamete ırak uzak dédiler
Zülfün yiğitlere tuzak dédiler
Şu sefil Emrah'a yazık dédiler
Ağlama héy gözü-yaşın sevdiğim

[Ali Saraçoğlu: "Vakit gazetesi" 21 Eylül 1946, Sayı 10398,(3.yazı), nr. V]

Dize Değişmeleri:

1 Akif Kayaer : Kaldır al-valayı görset üzünü
Balaban göz üste kaşın sevdiğim
Cemal Alkoç : Kaldır al valayı görset üzüni
Elif terezisi kaşın sevdiğim
A.S. (1946) : Kaldır nikabını yüzün göreyim
Balaban bakışlı gözün sevdiğim

2. Akif Kayaer : Gövel ördek misen gölden mi kalktın
Cemal Alkoç : Gövel ördek misen gölden mi kalktın

3. Akif Kayaer : Tenhalarda hoş gülüşün sevdiğim
Cemal Alkoç : Tenhalarda onbeş yaşın sevdiğim
A.S. (1946) : Tenhalarda gülüşünü sevdiğim

103

Gine gam gasavat çöktü başıma
Gününü gördüğüm ilim kal benim
Yolum gurbet ildir belki dönemem
Başı al – dumanlı gölüm kal benim

Yazan böyle yazmış ya ben ne derim
Döndü yolum gurbet ile giderim
Doru-at üstünde avım ederim
Al maral sürdüğüm çölüm kal benim

Budur Sefil Emrah derdini söyler
Selvi'nin ateşi bağrını deler
Durdurur kervanı yolundan eğler
Gözümde tozuyan yolum kal benim

[Ali Rıza Yalgm'ın 1949-1955 yılları arasında Bursa'da ve Tuzla'da verdiği şiirlerden.]

Yayımlanmış biçimi için lütfen bakınız:

A.R.Yalgın, Ercişli Emrah – Emrah ile Selvihan, Adana, Türksözü gazetesi, 23 Mart 1940 ve sonraki sayıları

Dize Değişmeleri:

1.3 Yolum gurbet ildir belki gelemem
2.1 Kader böyle imiş ya ben ne derim
2.4 Al maral kovduğum çölüm kal benim
3.3 Elleri saz çalar gözü kan ağlar
3.4 Gününü sürdüğüm yolum kal benim

104

Derlendiği Yer : Kars/Selim, Oluklu köyü,1944
Kaynak Kişi : Bektaş Tatarhan
Derleyen : M.Fahrettin Kırzıoğlu

"... Şah Abbas'ın çapulcu askerleri Selbi Han'ı kaçırıp, İran'a götürdükten sonra, onu arayıp bulmak için Emrah'ın Erciş'ten yola çıkacağı sırada babasıyla deyişmesi..."

Selbi[1] göçtü vatanından élinden
Men de durmam giyer kara giderim
Bu ayrılık bize yazılmış kader
Doğrasalar para para giderem

Bir avcının avı gétse yaralı
Kalır mı onun héç sabrı kararı[2]
İtirmişem kömür gözlü maralı
Çekilecek olsam dara giderim

Âşık odur âşk dağına yaslana
Kervan odur gam yükünen beslene
Emrah isder Han Selbi'ye[1] seslene
Yük bağlayıp ardı sıra giderim

M.Fahrettin Kırzıoğlu derlemesi:

1- "Sevli köçdü..." (Selvi, Selvi Han göçtü...)

2- "..... karalı"

105

Mevlâm bizi gurbet éle salmasın
Ağlama sevdiğim gine gelirim
Dilçevüren[1] sırrımızı bilmesin
Ağlama sevdiğin gine gelirim

Ne hoş olur bizim yérin havası
Üsgek olur toygun kuşun yuvası
Sen ağlama gider gözün sürmesi
Ağlama sevdiğim gine gelirim

Ben severim ala gözlü mestanı
Déremedim kızıl gülden desteni
Selbi'dir Emrah'ın bağı bostanı
Ağlama sevdiğim gine gelirim

Değişik Derleme:

[Tek dörtlük olarak Erciş'te derlenmiştir. Derlendiği kaynak işaretlenmemiştir.]

Sefil Emrah der ki divan kurulsun
Ayağıma çüt ayakça vurulsun
Hesaplar açılsın höküm verilsin
Ağlama sevdiğim gine gelirim

- Ahmet Caferoğlu: (AİAD), 1951,s.38,nr.III.

Deyişi 1948 yılının yaz aylarında, Erciş'te, Ahmet Caferoğlu'da Davut Telli'den derlemiştir. Üç bağlamdır. Birinci ve üçüncü dörtlüklerin bağlama dizeleri:

"Ağlama sevdügüm Nigar gine gelirem"

biçimindedir. Caferoğlu'nun kullandığı çevriyazı (transkripsiyon) imleri ve kimi dizelerin söylenişleri Erciş ağzına uygun değildir. Bağlama dizeleri ve

2.2 Deremedim gızıl gülün desdâni
3.2 Şahin guşlar üsgek yapar yuvasi
gibi.

[1] "Dilçevüren..(dil çeviren)" = Söz gezdirici, dedikoducu

106

Derlendiği Yer : İstanbul, 1977
(Ses alma aygıtiyle)
Kaynak Kişi : Âşık Ahmet Poyrazoğlu
Derleyen : Ali Saraçoğlu

Enver Coşkun (Enver Hoca) Deyişi:

Ala gözlerine kurban olduğum
Kapıda durupsan can sana kurban
Ne dédim ki sana darıldın küsdün
Bağışla cürmümü men sana kurban

Bizim yérde bahar olur yaz olur
Göller dolu ördek olur kaz olur
Sevgi arasında yüzbin naz olur
Sar kolun boynuma can sana kurban[1]

Gel sevdiğim gel de gétme inada
Bülbül teki düştüm aha feryada
Sefil Emrah ölse kötü dünyada
Men öldükten sonra kim sana kurban

[1] Lütfen "Şiirlerin Yayım Dizini ve Kaynaklar Üstüne Açıklamalar" bölümümüzde:
Çıktım ucasına séyran éyledim
Yar ile gezdiğim yérler perişan
(Saraçoğlu / 109)

Beyti ile başlayan koşma ile ilgili açıklamaya bakınız.

107

Derlendiği Yer : Palu, 1962
Kaynak Kişi : Âşık Davut Suları
Derleyen : Nejat Birdoğan

Felek beni çaldı taştan taşlara
Sinemde açıldı yara Selvican
Akıl yetiremem böyle işlere
Belki senden ola çare Selvican

Kalkıp gitmiş olam yarın yolundan
Cihan suya gitti didem selinden
Ruhsat Mevlâ'dandır umman zalimden
Yandı kara bağrım nara Selvican

Emrah heyder dünya kimseye kalmaz
Felek can aparır bu yüzüm gülmez
Âşkın dolusundan içmeyen bilmez
Ne kâr eder zehrimara Selvican

[Nejat Birdoğan'ın Derleme ile İlgili Açıklaması:

"Palu'da, 8 Mayıs 1962 günü ziyaretime gelen Tercanlı Âşık Davut Suları sazının eşliğinde `Kerem Ayağı' ezgisiyle çalıp, söyledi."]

Dize Değişmeleri:

1.3 Aklım idrâk etmez böyle işlere
2.4 Her tarafım oldu yara Selvican

108

Derlendiği Yer : İstanbul,1977
Kaynak Kişi : Âşık Ahmet Poyrazoğlu
Derleyen : Ali Saraçoğlu

Sallana sallana gelen sevdiğim
Söyle kömür gözlüm kimin yarısan
Kız senin (y)üzünnen yamandır halım
Söyle ince béllim kimin yarısan

Göldeki kaz kimi gösgü nakışlım
Koynu içi misk-i ambar kokuşlum
Hüri misal (y)üzlüm maral bakışlım
Söyle narin ellim kimin yarısan

Saçların dağınık zülfün perişan
Yanağın üstünde üç tane nişan
Deli olur senin sevdana düşen
Söyle şirin dillim kimin yarısan

Kapında yayılır koyunnan kuzu
Yérin çiçeğisen gögün yulduzu
Emrah bir gededir sen bir beg kızı
Söyle sırma téllim kimin yarısan

Değişik Dize:

3.3 Deli olur senin aşkına düşen

109

Çıhdım (y)ucasma séyran éyledim
Yar ile gezdiğim yérler perişan
Gurbet élde bi(r) ah çektim ağlarım
Bi(r) men değil cümle âlem perişan

Bizim élde beyler miner kır ata
(Y)İgit olan cad'ı töker somat'a
Yarından ayrılan tüşer gurbete
Bi(r) men değil cümle âlem perişan

Sen menim ördeğin men senin kazın
Koç (y)iğit başına dert açar nazın
İmdadımıza gelsin Hızır İlyas'ın
Bi(r) Kul Emrah değil âlem perişan

(Saraçoğlu 1955,s.425,nr.7/4-Eşref Kurt ve Davut Telli'den)

Davut Telli:

3.3 Kurusun baharın kurusun yazın

(a) 1- Boz dumanlı ala karlı dağların
Kömegi daşları şahan-terlanın
Bir kez pervaz étse çıhsa havaya
Dutar ahı Arşı şahan-terlanın

2- Biçimi var boz-ötergi biçimde
Yügrük olur ikisinde üçünde
Ağır meclisinde Hannar içinde
Say-sayılır yaşı şahan-terlanın

(b) 1- Kanatları bir birine ulanır
Avın alır Çolp suyunda sulanır
Gözel kehlik kalkar terlan dolanır
Kır-ha-kır'dır işi şahan-terlanın

2- Uçururlar durna toyu gölünden
Avcı olan sığar verir kolundan
Karakuşlar döger sağı solundan
Al kan olur başı şahan-terlanın

(a) 3- Emrah diyer Begler Hannar ögünce
Karahallar kalkar bannar ögünce
Ağır zürbe bozar yétip degince
Düşer ter savaşı şahan-terlanın

[Recep oğlu Yahya: "Emrah İle Sevli (Selvi) Han Hikâyesi" s.30]

Açıklamalar:

I- Recep oğlu Yahya (Kağızman 1880) yazması hikayede deyiş üç bağlamdır. (a1,a2,a3.)

II- (b1,b2) bağlamları (üçüncü ve dördüncü bağlamlar) M.Fahrettin Kırzıoğlu, İbrahim Alıcı'dan derleyerek hikâyedeki metne eklenmiştir.

1.2 Kömergidir daşı şahan-terlanın

111

Derlendiği Yer : Erciş, 1944 / 1949
Kaynak Kişi : Âşık Davut Telli / Eşref Kurt
Derleyen : Ali Saraçoğlu

Her seher her sabah kaya burcunda
Öter sesi gelir güzel kekliğin
Elleri kınalı béli kemerli
Gider sesi gelir güzel kekliğin

Cazudur gözleri cazu kaşları
Güneştir cemali mercan dişleri
Üsgeklerde döner ecel kuşları
Öter sesi gelir güzel kekliğin

Kayadan kayaya ince yol olur
Aşığın göynünde sözü bol olur
Emrah fidan Selbihan da gül olur
Gider sesi gelir güzel kekliğin

(Saraçoğlu: 1976, s.314/1 // Sakaoğlu 1987, s.106/1)

Açıklama:

1- "Cazudur gözleri cazu kaşları" dizesiyle başlayan ikinci dörtlük Eşref Kurt'tan alındı. Bu dörtlük Davut Telli'de yoktur. Eşref Kurt'ta Birinci dörtlüğün ilk dizesi:

Ezel bahar yaz ayları gelende

biçimindedir.

2. Ahmet Caferoğlu, "Kapına gelmişen éy İran Şahı" dizesiyle başlayan koşmanın üçüncü dörtlüğü olarak:

Her seher her sabbah gaya burcunnán
Öter sesi gelir gözel kekliğin
Elleri hınalı beli kemerlim
Gapi arasınnán bahar sevdügüm

Dörtlüğünü yayımlamıştır. (1951, s.42,nr.XIII)

Bu dörtlük, Caferoğlu'nun ilk dizesini:

Gapuvan gelmişem ey İran şehri

olarak yazdığı deyişle ilgili değildir. Caferoğlu'daki çevriyazı (transkripsiyon) imleri de Erciş ağzına tam olarak uymamaktadır.

112

Sabahtan seherde bağlar küncünde
Öter sesi gelir güzel kekliğin
Çok âşıklar al kanına belendi
Öter sesi gelir güzel kekliğin

Güneyinde kuzeyinde durmalı
Bir tuğu terleni tora salmalı
Mor mavi çeymanlı siyah çalmalı
Yanında yavrusu güzel kekliğin

Benim yarım samur kürke büründü
Yürüdükçe etekleri süründü
Sefil Emrah kara bağrın delindi
Yetince çağına güzel kekliğin

[Boratav/Fıratlı: (İHŞA), 1943 s.249-250,nr.6//
Sakaoğlu: (EE),1987, s.106,nr.17]

Derlendiği Yer : Erciş, 1944
Kaynak Kişi : Eşref Kurt
Derleyen : Ali Saraçoğlu

Kayalar burcunda bağlar küncünde
Öter çok şirindir dili kekliğin
Peri teki dalar göz alttan bakar
Sapadan çevrüşür yolu kekliğin

Sabah érden yığılırlar güneye[1]
Akşam vaktı dağılırlar banaya
Alakaftan çallıçapraz sineye
Daranır düzülür téli kekliğin

Selbim al giyinir yéşil bürünür
Kaftanının etekleri görünür
Sefil Emrah yar derdinden sürünür
Sektikçe sevilir halı kekliğin

(Saraçoğlu: 1976 s.316,nr.XVII.//
Sakaoğlu : 1987,"Ercişli Emrah", 1987, s.107, nr.18)

[1] "..güneye"
güne = yer adı.
= güne,güneçe. "Çok güneş alan yer."
(TDK/DS C.VI. S.2227)
güney = "güneşi hiç eksik olmayan yer"
[Bûrhan-ı Katı Tercümesi. s.146/Câmi-ül Faris (XVII.yy)s.82]
"Güney yüzünün de karı erimez"/..karları gitme
[Karacaoğlan (Karaer, s.207]

114

Geldin dar günüme geldin ulaştın[1]
Otur bu yaramı sar sefa geldin
Elinde ayvası koynunda narı
Yangın yüreğime kar sefa geldin

Sen bize gelmezdin haftada ayda
Bundan sonra geldin daha ne fayda
Ezrayıl göksümde canım hay hayda
Düşürdün göynüme zar sefa geldin

Emrah'ın sevdiği Selbi sen misen
Sağ elin sinemde gezdiren misen
Ağır salacamı kaldıran mısın
Namazım kılmaya yar sefa geldin

Değişik Dize:
[1] Benim dar günüme geldin ulaştın

Ulaşmak = yetişmek,erişmek.kavuşmak (TDK. Tarama Sözlüğü, 1972, C.VI.s.3940-3944 / XIV. Ve sonraki yüzyıllar.)

115

Derlendiği Yer : İstanbul 1977
(Ses alma aygıtı ile)

Kaynak Kişi : Âşık Ahmet Poyrazoğlu
Derleyen : Ali Saraçoğlu

Sen ağlama kömür gözlü maralım
İçerim Selbihan elinnen senin
İster zeher olsun isterse ağu
İçerim Selbihan elinnen senin

Yar senin elinnen çekerim ahı
Vardır alemlerin bir padişahı
Ellerin kınası zülfün siyahı
İçerim Selbihan elinnen senin

Emrah dér düşmedim böyle bir dara
Yaratandan olsun bu derde çare
İster zeher étsin meni bin para
İçerim Selbihan elinnen senin

I

Derlendiği Yer :Erciş, 1943
Kaynak Kişi : Âşık Davut Telli
Derleyen : Ali Saraçoğlu

Yaz ayları bu yérlere gelende /Uraz 1937
Açılır bahçada güli Selbi'nin /Uraz 1937
Erimiş nazınnan kevsere dönmüş
Akar leblerinin balı Selbi'nin /Uraz 1937

Hürilerin perilerin éşidir
Kafeste béslenen Huma kuşudur
Elli kıznan yüz gelinin başıdır
Tökülür topuğa téli Selbi'nin

Cennet bahçasında laleler biter
Üregim yarası sağalmaz gider
Göynü hoş olmazsa bülbül mü öter
Héç esgilmez yéşil-alı Selbi'nin

Emrah diyer öldüğünün bilseler /Uraz 1937
Yıkasalar namazımı kılsalar /Uraz 1937
Salacamı yol üstüne koysalar
Geçerken oğrasa yolu Selbi'nin /Uraz 1937

II

Kaynak Kişi : Âşık Ahmet Poyrazoğlu
Derleyen : Ali Saraçoğlu

Ezel bahar yaz ayları gelende
Açılır bahçada gülü Selbi'nin
Tomurcuk tomurcuk ter buhağında
Akar dodağının balı Selbi'nin

Selbi girmiş bahçasına gül dérer
Elinde aynası cemalin görer
Gören âşıkları ataşa sürer
Tökülür topuğa teli Selbi'nin

Dağların başında laleler biter /Uraz 1937
Yüreğim yarası sağalmaz gider
Bağ-u bahçasında bülbüller öter /Uraz 1937
Hiç eksilmez yéşil-alı Selbi'nin

Emrah'ım dér öldüğümü duysalar
Yıkasalar namazımı kılsalar
Mezarımı yol üstüne koysalar
Geçerken uğrasa yolu Selbi'nin

III

Receb oğlu Yahya, Kağızman 1880 [Yazma hikâye] s.13 a.

Héy ağalar size terif éyliyim
Açılmış bahçada güli Selbi'nin[1]
Erimiş nazınnan yére damlamış
Al yanahlarmın balı Selbi'nin

Selbim[2] çıhmış bahçasında salınır
Ah éylese kara-bağrım delinir
İgit nérye varsa bir yar bulunur
Kucmaya[3] minasip béli Selbi'nin

Emrah héydir bir araya[4] gelseler
Kâtipler deftere kalem çalsalar
Mezarımı yol üstüne salsalar
Géçende uğrasa yolu Selbi'nin

[Kaynak: M.Fahrettin Kırzıoğlu]

El yazmasındaki yazım:

1- "Sevli'nün"
2- "Sevli....."
3- "Kujmaya..."
4- "... bir arıya gelseler"

117

Ezel bahar yaz ayları gelende
Açılmış bahçede nar memelerin
Vérsen de ağzıma emsem doyunca
Balınan yoğrulmuş yar memelerin
(Bal ile yuğrulmuş yar memelerin)

Açma göksün açma éller bakıyor
Yar senin ataşın beni yakıyor
Tenin misk-i anber olmuş kokuyor
Al benim yağlığım sar memelerin

Ecel kuşu gelip başa konanda
Teni çıkıp teneşirde yunanda
(Günü yétip Sefil Emrah ölende)
Vaktı gelip Sefil Emrah ölende
Mezarı taşına sür memelerin

[Saraçoğlu 1976, s.316 (nr.XVI)]

- Akif Kayaer, Eşref Kurt ve Ali Derinkaya'dan derlenmiştir.

118

Derlendiği Yer : Kağızman, 25 Ocak 1964
Kaynak Kişi : Âşık Mevlüt İhsani
Derleyen : Nejat Birdoğan

Başına döndüğüm kurban olduğum
Ben sana ne dédim kız hele dön dön
Hicran piltesini bağrım başına
Özün öz elinle düz hele dön dön

Güzellerde üz bürümek yamandır
Kayıt üzün görüm Allah-amandır
Bir kaşın ebrudur biri kemandır
Ömür başa vardı[1] kız hele dön dön

Güzeller içinde koşa sevdiğim
Benziyirsen yéşilbaşa sevdiğim
Meğer döndü bağrım taşa sevdiğim
Fere keklik kimi süz hele dön dön

Emrah diyer avcı körpe canı gör
Bağcılar içinde bak civanı gör
Sil gözün yaşını güzel beni gör
Ömür başa yétti[2] kız hele dön dön

Dize Değişmesi:
4.2 Bağcılar içinde bahçıvanı gör

Açıklama:
1. Ömür başa vardı = Ömür sona erdi.
2. Ömür sona yétti = Ömür sona ulaştı

119

Gel seninnen gidek bağ arasına
Öyle[1] gidek-gelek yol incinmesin
Şirin leblerinnen bir buse alak
Dudak zahmet çekip dil incinmesin

Sen beni döndürdün mum sarısına
Bülbül olan konar gül harasına
Gel seninnen gidek bağ arasına
Bülbül ürküşmesin gül incinmesin

Sefil Emrah der ki gel bir tanışak
Gidek tenhalara diyek konuşak
Kemer açak ince bele sarışak
Öyle[1] sarışak ki bel incinmesin

(Saraçoğlu,1976,s.313 // Öztelli 1977,s.180,nr.45)

[1] - Eyle...
- Ele...

120

Derlendiği Yer : Kağızman, 26 Ocak 1961
Kaynak Kişi : Âşık Müdami
Derleyen : Nejat Birdoğan

Senin o gözlerin kanlıdır kanlı
O maral bakışan kim kurban olsun
Aslını sorarsan Erdiş'li Van'lı
O Türkmen gezişen kim kurban olsun

Aklım aldın beni saldın yabana
Cemalın benzettim mah-ı-tâbana
Kınalı parmaklar altında şana
O nazik ellere kim kurban olsun

Sefil Emrah geldi düştü bu bağa
Aramızda oldu şimdi dağdağa
Bir canım var o da sana sadağa[1]
Öbür güzellere kim kurban olsun

[1] Bir canım var Selvi sana sadağa

"Taceddin Bey'in bahçesinde Selvi'nin gelişine Söylenmiştir." (Müdami)

121

1. Ezel bahar yaz ayları gelende
Sonası çalkanan göller öğünsün
Başı boz-bulanık göksü gög éller
Yarımı kaytaran yollar öğünsün

2.
.....
.....
(Y)İgitleri bölük bölük sıralar
Körpe-yar şirini diller ögünsün

3.
Emrah'ım dér al da giyse allanır
Al yanaktan koşa hallar sallanır
Açma sinen ağ memeler dallanır
Ağ memeye degen eller ögünsün

(Saraçoğlu: 1955,s.425,nr.6/1960,s.150)

Erciş'te, Eşref Kurt'tan derlediğimiz bu koşmayı, "Ara bağlamının noksan" olduğunu belirterek 1955'te (TD.IV.S.43,s.425) yayımladık. Geçen süre içinde yeni bir derlemesini yapamadığımız şiiri derlediğimiz noksan biçimi ile sunuyoruz.

Medet medet alemleri yaradan
Hal oldu perişan bir yara sebep
Gündüz fikir hayal gece düşümde / (Öztürk)
Kan ağlar gözlerim bir yara sebep

Ne olur göreydim yarın üzünü
Egilip öpeydim iki gözünü
Elin artık eksik töhmet sözünü
Basmışam bağrıma bir yara sebep

Emrah der ki yar elinden naçaram
El uzatır tülbendini açaram
Ağu verse yar elinden içerem / (Öztürk)
Ko desinler öldü bir yara sebep

[Sakaoğlu: (EE), 1987 s.108, nr.19 /
Sakaoğlu, Selâhattin Koşar'dan derlenmiştir]

Yayımlanmamış Derleme:

Inayet Akyüz, koşmanın bir değişkesini (varyantını) Aralık/Iğdı'da 16 Mart 1968 Süleyman Öztürk'ten derlemiştir.

Koşar ve Öztürk metinlerinin dize değişmeleri şöyledir:

(Öztürk)

1.3 Gündüz fikir hayal gece düşümdü
1.4 Kan ağlar gözlerim bir yara sebep
3.3 Ağu verse yar elinden içerem

(Koşar)

1.3 Dertli Emrah bu hallara düşeli
1.4 Kan ağlar gözleri bir yara sebep
3.3 Şahlar zeher verse korkmaz içerem

123

Derlendiği Yer : Erciş
Kaynak Kişi : Enver Coşkun (Enver Hoca)
Derleyen : Âşık Ahmet Poyrazoğlu

Bögün menim yarın séyrana çıhıp
Otağ kurup gülistana yaslanıp
Al ipekten şadda sarıp béline
Sanarsın ki gül irhana yaslanıp

Ne cefalar étdi cefakar bize
Attı canımızı ataşa köze
İlik arasından tuş geldi göze
Yéşil keten ağ mercana yaslanıp

Mor yélek altına giyip alları
Koynunda kokuyor cennet gülleri
Emrah diyer çifter çifter halları
Mesgen kurup dal gerdene yaslanıp

Güzellemede Söyleniş Değişmesi:

Bögün menim yarım séyrana çıhmış
Otağ kurup gülistana yaslanmış
Al ipekten şadda sarmış béline
Sanarsın ki gül irhana yaslanmış

2.4 Yéşil keten ağ mercana yaslanmış
3.4 Mesgen kurup dal gerdana yaslanmış

Güzelleme İle İlgili Açıklama:

Bu güzellemenin son dörtlüğünü, Erciş'te, 1943 yılında, Sayın Yusuf Zorlu ile birlikte gittiğimiz İbrahim Yazıcı'nın anası Yağo'nun Emine Yazıcı'dan "Arzınan Kamber" hikâyesi derlediğim gün:

Eğnine giyiptir moru alları
Koynuna yaraşır cennet gülleri
Emrah diyer çüter çüter halları
Mesgen kurup dal-gerdene yaslanıp

olarak yazdım.

"Arzınan Kamber" hikâyesi, 1944 yılında Eskişehir Kocatepe gazetesinde; sonra da Türk Dili Dergisinde (1 Eylül 1959, VIII.S.96,s.696-700) yayımlandı. Emrah'ın güzellemesinin ilk iki bağlamının derlenmesi ise çok uzun bir süre sonra gerçekleşebildi.

Babası Enver Coşkun'dan (Enver Hoca'dan) Âşık Ahmet Poyrazoğlu'nun saptadığı bu güzellemenin tümünü sunarken, bu iki güzel insanı, Tanrının rahmetine kavuşmuş bulunan Emine Yazıcı'yı ve Enver Coşkun'u saygı ile anıyoruz. (A.S.)

124

Ezel bir gözele méyil vérende
Egil ayağının turabınnan öp
Emrédip koynuna aldığı zaman
Sığa memesinin beyazınnan öp

Gelir géçer gözellerin kervanı
Men oladım baş gözelin servanı
Eger aşık isen maşuğun tanı
Sar kolun boynuna dodağınnan öp

Emrah diyer géçti bahar géçti yaz
Hudaya yalvardım olmadı niyaz
Sevdigim darılmış konuşmaz biraz
Halına dokunma yanağmnan öp

(Saraçoğlu: 1955,s.426 / VIII.1958,s.553-554//
Bali: 1973,s.279-280)

Dize Değişmeleri:

1.3 Emrédip koynuna girdiğin zaman
1.4 Sığa emceğinin beyazınnan öp
2.2 Men olaydım baş gözelin héyranı

3.1 Emrah diyer birden gelip géçti yaz
Emrah diyer havar geldi géçti yaz

3.4 Halına dokunma halhalınnan öp

125

Bu aleme néce gavga salıpsan
İki kaşın iki hilala tüşüp
Yatmak olmaz nalesinden sesinden
Meğer garip bülbül bu dala tüşüp

Ucadan alçağa gün tüşen kimi
Elifin altına sin tüşen kimi
Akşamdan sabaha ün tüşen kimi
Selvi'nin elinden piyale tüşüp

Emrah diyer beyler ağ adamının
Gül olur sorağı bağ adamının
Şehir delisinin dağ adamının
Gözleri sen tekin güzele tüşüp

Derlendiği Yer : Iğdır,1958
Kaynak Kişi : İbrahim Ene
Derleyenler : Nejat Birdoğan / Nizamettin Onk

126

Yine bahar coştu yüreğim
Akar boz bulanık selli dereler
Sıla derdi vatan derdi yar derdi
İflah etmez bu dert beni paralar

İtibar olmazmış yüze gülene
Canım kurban olsun kadir bilene
Kefen yetişmezmiş garip ölene
Belki yarın çevresine saralar

Hayal oldu Âşık Emrah halları
Diyin yara gözlemesin yolları
Herkesin sevdiği giyer alları
Koy benim sevdiğim giysin karalar

[Murat Uraz: (HE), 1933, s.137, nr.XXXIV]

127

Felek meni bağa bağvan éyledi
Bağ bozuldu bülbül ağlar gül ağlar
Sapadan sapaya saldı yolumu
Dolana dolana giden yol ağlar

Haber édin yaranıma dostuma
Tuttu cazu tuttu düştü kastıma
Burda ölsem gelen olmaz üstüme
Yad ölkede duyar olsa él ağlar

Emrah diyer Tüşdüm élden éllere
Ördek oldum kondum gölden göllere
Céyran oldum vurdum çölden çöllere
Gözümde yaş bitti kuru dil ağlar

Değişik Dizeler:

1.2 Bağ talandı bülbül ağlar gül ağlar
2.1 Tuttu cazu felek düştü kastıma
3.4 Gözde yaş tükendi kuru dil ağlar

128

Ben de bu dünyaya geldim geleli
Ağır, ucudönmez harmanım mı var
Küçükten bu aşka düştüm düşeli
Bu derdi çekmeye dermanım mı var

Yulduz nişan durup ayın önünde
Mecnun olan gezer abdal donunda
Nevruz gécesinde bahar gününde[1]
Benim özgelernen séyranım mı var

Eğer aşık isen maşukun getir
Eğer Ferhat isen Şirin'i yétir
Bana derler gam yükünü sen götür
Benim bu yollarda kervanım mı var

Emrah diyer haram oldu bu yérler
Zeher oldu içtiğimiz şekerler
Güzel sever diye adım çekerler
Benim ondan ayrı cananım mı var

Değişik Dizeler:

2.2 Ayrı düşen gezer abdal donunda
2.4 Benim özge yarnan séyranım mı var

[1] [Bkz. "Şiirlerin Yayım Dizini ve Kaynaklar üstüne açıklamalar" bölümündeki (Saraçoğlu/136 numaralı şiirle ilgili) açıklamalar.]

129

Merhamet kıl hanlar öldürme bizi
Feleğin devrinde amanımız var
Pir elinnen bile badeler içtik
O yar'ınan ahdipéymanımız var

O yar menim elde küllü varımdır
Namusumdur gayretimdir arımdır
Alem bilir Selbi menim yarımdır
Bizim Şah Abbas'tan fermanımız var

Kayguya kanığız kargıştan beri
Ölümden pervasız dönmenik géri
Gönülde yattıkça gül yüzlü peri
Bizim her zahmanda séyranımız var

Bize Emrah derler Karakoyunnu
Namertler içinde yiğit oyunnu
Kaz kimi pısmanık érkek boyunnu
Biz Türk'ük Türklükten dermanımız var

[I- Van gazetesi, 10 Ekim 1939 //
II- Saraçoğlu: Vakit gazetesi (21.IX.) 10398/
Türk Dili (4) 1955, S.43, s.428 //
Bali, "... 1973" s.262 //
Saraçoğlu,1976 s.311-312 //
Sakaoğlu: (EE), 1987, s.113, nr.23]

130

Derlendiği Yer : Erciş, 1951
Kaynak Kişi : Akif Kayaer
Derleyen : Ali Saraçoğlu

Dilber gül dérmeye girip bu bağa
Güller üze güler üz güle dilber
Top zülüfler dökülende yanağa
Açıla göynümüz üz güle dilber

Gül-günca gizleme koynun içine
Meni ortak étme gizli suçuna
Nergiz desteleme takma saçına
Güller üze şevle üz güle dilber

İnciyi mercanı yére düşürme
Menevşeyi koyup gülü döşürme
Bu Sefil Emrah'ı yoldan şaşırma
Menevşe değişmem yüz güle dilber

(Konu ve anlatım için bakınız: Saraçoğlu / 46)

"Vala yaşmak tut yanağa
Yaraşır al ala dilber"

Kars-Iğdır Yöresi (Revan Kolu)
Hikâyeden:

İravan-Elinin Beğoğulları[1]
Bölük bölük olup her yana gider[2]
Ağlar sızlar vatanından ayrılıp
Gark-olup deryaya ummana gider

Kimi gizli ağlar derdi bilinmez
Kimi kan-yaş töker yüzü gülünmez
Kimi bağrı veran gögnü alınmaz
Kimisi Yusuf'dur Kân'an'a gider

Beçâre Kul-Emrah ağla bakayım
Sinen üstün çarpaz dağla bakayım
Elin yetmez yâra çağla bakayım
Erdiş'e ya Muş'a ya Van'a gider

[M.Fahrettin Kırzıoğlu, (TD), 1963, s.804/805]

Kırzıoğlu'da:

1- İlk dize: "İravan-Elinin Beğoğlanları"
2.- "...gider" dönerayağı "...gédir" yazılışındadır.

Bizim bağlar véran oldu nazlı yar
Sen Şah'ın bağınnan nar bana gönder
Hınalı ellernen koy mahrabaya
Al şefteli, héyva yar bana gönder

Her seher bağlara bir keklik yéner
Açar kanadını yéşile konar
Hastayam sevdiğim (y)üreğin yanar
Acem dağlarınnan kar bana gönder

Bahçaya girersen eteğin döşür
Adını démeğe dilim dolaşır
Binbir çiçeklerden bir tene döşür
Destele sevdiğim dér bana gönder (1)

Emrah diyer nolur meni kınama
Abdal oldum dağlar çektim sineme
Yar koynunda bitmiş bi(r) çüt şamama
Tezze gelmiş kır bana gönder

(Saraçoğlu: TF.S.17 (12)1980, s.6/"Çevren" Mart 1981, S.29,s.72)

1- Bu bağlam (hane), Erciş'te, 28 Ağustos 1990 günü "Habanların" Mehmet Emin Gürbüz'den Âşık Ahmet Poyazoğlu tarafından derlenerek verildi. Yayımlanmış metinlerde yoktur.

2- Bu koşmanın Âşık Ahmet Poyrazoğlu anlatısı hikâyedeki dize farkları:

1.2 Sen Şah'ın bağınnan bar bana gönder
2.1 Her sabbah bağlara bi(r) kehlik yéner
4.2 Abdal oldum post bağladım sineme

Kadir Mevlâ'm öğmüş öğmüş yaratmış
Yéni tomur salmış o gül memeler
Ebrüm ebrüm keten köynek içinde
Yassılaşmış kalmış o gül memeler

Mevlâ'm sana kirpik vérmiş kaş vérmiş[1]
İnciden sedeften dürden diş vérmiş
Téz-baharda şüşe çekmiş baş vérmiş
Sancağa tuğ olmuş o gül memeler

Sefil Emrah çok istedin olmadı
Kırmızı gül goncasından solmadı
Bu dünyada sormak[2] nasip olmadı
Ahirete kalmış o gül memeler

(Kaynak Kişi: Akif Kayaer / Erciş 1949-1952)

I- Ali Derinkaya'daki Değişik Dizeler:

1.2 Yéni tomur olmuş o gül memeler
2.3 Memeleri şüşe çekmiş baş vermiş
2.4 Bin sancağa bir tuğ olmuş memeler
3.4 Ahirette güman bulmuş memeler

(Saraçoğlu, 1976 s.318, nr.XXI.)

II- Âşık Kerem'deki Benzek Koşma:

Sunam sinen üzre yan yana binmiş
Turunç gibi olmuş o gül memeler
Kadir Mevlâ'm seni öğmüş yaratmış
Başka zinet bulmuş o gül memeler

(Elçin, Kerem ile Aslı Hikâyesi, 1949,s.106,nr.27) Koşma/Güzelleme Elçin'de dört bağlamdır. Sunduğumuz birinci bağlamın ve dönerayağın dışında benzerlik yoktur. Bağ dizeleri: "Altında terlemiş o gül memeler/ Tamam kemal bulmuş o gül memeler/ Gören desin solmuş o gül memeler" biçimindedir.

[1] [Bkz. "Şiirlerin Yayım Dizini ve Kaynaklar Üstüne açıklamalar" bölümündeki (Saraçoğlu/117 numaralı şiirle ilgili açıklamalar]
[2] sormak = emmek.

134

.....

Sarı yıldız gün evinde ucaldı
Gençlik elden gitti gönül kocaldı
[Gençlik uçtu gitti gönül kocaldı]
Bu Sefil Emrah'ın ömrü pucaldı
[Şu Sefil Emrah'ın ömrü pucaldı]
Yağının avladığı oldu memeler

Açıklama:

Bu dörtlüğü bize 1978 yılında, Ankara'da toplanan onaltıncı Türk Dil Kurultayında Sayın Tahir Nejat Gencan verdi. Tüm çabamıza karşın ön dörtlüklerini saptayamadık. Tek dörtlük olarak sunuyoruz.

135

Derlendiği Yer : İstanbul,1977
(Ses alma aygıtı ile)
Kaynak Kişi : Âşık Ahmet Poyrazoğlu
Derleyen : Ali Saraçoğlu

Kömür gözlüm ataşına düşeli
Gözüm kan-yaş töker dilim dad éyler
Garip yérde yad ölkede sevdigim[1]
Bana sennen özge kim imdad éyler

Ta ezelden oldum gamlar düşgünü
Men feleğe minnet étmem üç günü
Yarım ne beklersen élin köşgünü
Felek ya dağıtır ya berbad éyler

Yatamadım nazlı yarın dizine
Doya doya bakamadım (y)üzüne
Uyma Selbim uyma éller sözüne
Seni mennen meni sennen yad éyler

Ayrılık şerbeti ölümden acı
Gel söyle sevdiğim nedir ilacı
Kendine mülk sanma taht-ınan tacı
Felek ne umdurur ne abad éyler

Gine rengin aldı dağlar lalesi
Yıkıldı yapılmaz gönül kalası
Emrah'ın çektiği aşkın belası
Ne alır canımı ne azad éyler

Değişik Dize:
[1] Yad ölkede kaldım séfil sergerden

Derlendiği Yer : Erciş/Altındere, 1951
Kaynak Kişi : Akif Kayaer
Derleyen : Ali Saraçoğlu

Hey ağalar budur evvel baharda
Dağların salında bir maral gezer
Yéşil burunüpdür aldır valası
Dağların salında bir maral gezer

Gögde kara bulut yére daldadır
Bülbülün isteği gonca güldedir
Göynü perişandır méyli yoldadır
Dağların salında bir maral gezer

Gözeller içinde gördüm köçüni[1]
Tora salıp ala gözli laçini
Darıyıp, çiynine töküp saçını
Dağların salında bir maral gezer

Sefil Emrah doğru söyler sözüni[2]
Çeker can-ürekten dostun nazını
Avcu süre süre gider izini
Dağların salında bir maral gezer

Açıklama:

1- Üçüncü dörtlük Şevket Alkoç'tan (İsgo'nun Şevket) alınarak eklendi. Şevket Alkoç'ta ad –tapşırma- dizesi şöyledir:

2- "Sefil Emrah dartar söyler sözüni"
["Hatırımda (aklımda) bunnan iki hane var. Obir (öbür-diğer) haneleri unutmuşam." (Şevket Alkoç)]

Âşık Davut Telli'de Değişik Dizeler:

1.3 Yéşiller bürünüp ala çalmalı
2.1 Gelen kara bulut bize daldadır

Değişik Bağ Dizeleri:

Aladağ salında bir maral gezer

Davut Telli'de üçüncü ve dördüncü dörtlükler yoktur. Telli, Alkoç'tan alınan dörtlüğü bilmemektedir.

137

I- İtirmişen tiri-terlen araram
Bilmem hangi dağın arasındadır
Bir halı var o nişanı soraram
Yanaknan buhağın arasındadır

Men olmuşam bir gözele mübtela
Kıyamet gününde ussuz avara
Zülüf kara perçem kere göz kara
Hesap kaşlarının karasındadır

Sarp kayadır toygun kuşun yuvası
(Y)Üregimden çıkmaz yarın havas'ı
Sefil Emrah diyer İran ölkesi
Yolun orasında burasındadır

(Saraçoğlu: 1958,s.553 /1976,s.315-316,nr.XV.//
Sakaoğlu 1987,s.116,nr.26)

Kayaer, Kurt ve Derinkaya'daki Dize Değişmeleri:

1.3 Bir beni var o nişanı soraram
1.4 Yéri Aynan Günün sırasındadır
2.3 Zülüf kara kaşlar kara göz kara
3.5 Sorsam bu éllerin néresindedir

II- İtirmişem bir maralı araram
Bilmem hangi dağın arasındadır
Bir halı var o nişanı soraram
Yanaknan buhağın arasındadır

Girmi girmibirdir[1] tezze yaşları
Hümadır gözleri kara kaşları
İnciden sedeften dürden dişleri[2]
Dil-inen dodağın arasındadır

Sefil Emrah yar vasfını sıralar
Yél vurdukça üsküfünü aralar
Koynunun içinde ter-şamamalar
Gün görmüyen tağın arasındadır

(Erciş'te, Enver Coşkun'dan Ahmet Poyrazoğlu'nun derleyerek, 21 Eylül 1978 günlü mektupla yolladığı değişke.)

[1] "Girmi girmibir'dir" = Yirmi yirmibirdir...
[2] "Mevlam sana kirpik vérmiş kaş vérmiş
İnciden sedeften dünden diş vérmiş"
(Bkz. Saraçoğlu / 133)

138

Kaynak Kişi : Halim Çelebi (Halim Hoca)
Derlendiği Yer : Erciş/Altındere, 1952
Derleyen : Ali Saraçoğlu

Kadir Mevlâm budur sennen dileğim
Akıl sennen yéndi baş nişanadır
Yanağı boyanmış gülün rengine
Ala göz üstünde kaş nişanadır

Hanı menim evel-ezel çağlarım
Saraldı fidannar soldu bağlarım
Hasretinnen bin ah çeker ağlarım
Gözlerimnen akan yaş nişanadır

Bağban mısan gir bahçaya gül tamam
Âşık mısan sözlerimi bil tamam
Üçyüz altmış altısında yıl tamam
Hayli bayram géçti üç nişanadır

Emrah diyer aşk burcunda hüma var
Haram-helal mal kazanıp yéme var
Yér altında sekiz Cennet Tamu var
Mezarın üstünde daş nişanadır

1.2 ... yéndi = indi

139

Derlendiği Yer : Palu, 8 Mayıs 1962
Kaynak kişi : Tercanlı Âşık Davut Sulari
Derleyen : Nejat Birdoğan

Hak nasip eylesin nimetin nanın
Can telef olmasın elde Cevahir
Melâik bakışlı, boynun eğersin
Gelmektedir şimdi yolda Cevahir

Aşka düşeliden belim büküldü
Kaddim hilal oldu saçım döküldü
Nasip midir bu diyara ekildi
Al yanağın rengi gülde Cevahir

Pervan olup dolap gibi dönersin
Hangi gizli sevdalara yanarsın
Taşırırsa Emrahını kınarsın
Bed-söz mü dolandı dilde Cevahir

3.4 Kem söz mü dolandı dilde Cevahir

"Tercanlı Âşık Davut Sulari deyişi: "Şahın mirze hizmetçisi kızın adı Cevahir'di. Emrah onu tarifledi" diyerek açıkladı." (N.Birdoğan)

Bağ-ı cennet séyranından bir peri
Kucağını gül doldurmuş da gelir
Gine gün vurmuştur bağlar küncüne
Şavkı bu cihanı almış da gelir

Gençliğimde men de gördüm ucalık
Yazığ-oldu bélim büktü kocalık
Bir parlı aydır ki öndört gecelik
Maşrıktan mağrıba doğmuş da gelir

Gençlik elden gitti oldu bi yalan
Kesildi dermanım kaldım bigüman
Selbi meni gördü dédi vah cuvan
Kızlar Emrah bu kocalmış da gelir

2.2 Kırzıoğlu derlemesi. (yayımlanmamıştır)
Bu dize Ahundov-Tercan'da (1987, s.305) şöyledir:

"Hevik oldu bélim bükdü gocalığ"

3.3 Boratav/Fıratlı (1943, s.250 //Uraz (1960,s.123)
3.4 Aşkun (1942, s.113):

Kızlar Emrah kocalmış geliyor

Erciş/ Değişik Dizeler:

1.1 Bağı cennet séyréylemiş bir peri
Yağlığını gül doldurmuş da gelir

3.1 Gençlik elden gitti oldum natuvan

Bir nazenin bana gel gel eyledi
Varmasam incinir varsam incinir
Nazik ellerinden ince belinden
Sarmasam incinir sarsam incinir

Kaşına çekilmiş kudret kalemi
Görmemiş dünyada derdi elemi
Gelir bin naz ile verir selamı
Almasam incinir alsam incinir

Kime söylüyüm bu müşgül halları
Bülbül teki öter şirin dilleri
Dostun bahçasından gonca gülleri
Dermesem incinir dersem incinir

Gördüm yarın yanağından alını
Boşa mı savurdum ömür malını
Emrah diyer dudağının balını
Sormasam incinir sorsam[1] incinir

(Emmesem incinir emsen incinir)

[Murat (Uraz): 1933, s.133 // Ali Saraçoğlu: "Bozkır" (XI.)1944, S.7-8, s.13 / "Vakit Gazetesi" (21.XI.)1946, S.10398 // (...) // Saim Sakaoğlu: (EE) 1987, s.119]

Erciş Söylemelerinde Dize Değişmeleri:

3.2 Bülbül teki öter onun dilleri
3.2 Selbinin bağınnan gonca gülleri

4.4 Sormasam incinir sorsam incinir

[1] sormak = emmek [sormak (II) = sorumak, soğurmak, emmek (TDK, Türkçe Sözlük, C.2, s.1075) / sormak = emmek (TDK, Derleme Sözlüğü, C.X.s.3665)]

142

Dumanı çökende Barat Gölü'nün
Doğancıyı boran basar sél olur
Mevlâ yürümeye izin vérdi mi
İz değmedik sarp kayada yol olur

Bahar séli deli akar bulanır
Yedi iklim[x] dört köşeyi dolanır
Günü yéter yéşil gonca allanır
Yéşil yaprak arasında gül olur

Emrah sözü orya burya bağlama
İkrarından dönen yara ağlama
Turna katarlandı yoldan eğleme
Amanı kesilen (y)igit kul olur

[Saraçoğlu, 1976 (Bildiri), s.314, V/1]

Değişik Dizeler:

1.1 Ağ-duman çökende Barat Gölü'ne
1.3 Mevlâ yéri diyip izin vérdi mi
2.2 Yedi iklim dört deryayı dolanır
Yedi derya dört iklimi dolanır
2.4 Ağca yanan köz de géçer kül olur
3.4 Gümanı kesilen (y)igit kul olur

Karacaoğlan'da Benzer Dizeler:

Yaz baharın suyu gibi bulandım
.....
Yedi iklim dört köşeyi dolandım
.....

(Karaer, Karacaoğlan, s.128,nr.75/2)

[x] "Yedi iklim" = Dünyayı yedi bölüme ayıran eski bir doğu inanışı. 1. İklim: Hint,Sind; 2. İklim: Arap Ülkesi.Aden.Habeş Ülkesi; 3. İklim: Suriye,Mısır,Sudan,Mağrip; 4.İklim: Irak.İran.Horasan; 5. İklim: Rum (Anadolu),Azerbaycan.Avrupa; 6. İklim: Hazer, Türk, Rus; 7. İklim: Çin, Tibet, Maveraünnehir. Bu bölünüş büyük Türk bilgini Al-Birûnî'den kaynaklanır.

143

Başına döndüğüm kurban olduğum
Bu ne ataş senden cana düşüptür
Üçyüz altmış altı damarım yandı
Yüz kırkdört damarım kana düşüptür

Ne-düşüpsen şirin canın kastına
Héç adam kıyar mı candan dostuna
Buhağ şevle vurmuş sinen üstüne
Gerdanda benlerin yana düşüptür

Sersem oldum serde yoktur ahıllar
Dédim gidim yara koymaz pahıllar
Dört kitabı ezber eder ohullar
Benim korkum bir Furkân'a düşüptür

Hasrette pişmiştir ezel aşımız
Hak ne yazmış ise görür başımız
Emrah diyer müşkül oldu işimiz
Yazık yolum bir virana düşüptür

144

I-

Ala gözlerini sevdiğim dilber
Giyin al yéşili gel yavaş yavaş
Cazu kirpiklerin kana boyandı
Ağlama sevdiğim gül yavaş yavaş

Doldur doldur nargileyi tezzele
Saraldı gül benzim döndi gazele
Öz elinnen meni yéndir mézara
Üstüme salları sal yavaş yavaş

Emrah diyer acım yérde kalmasın
Vefasız olannar murat almasın
Oğrun ağla sevennerin bülmesin
Üstüme göz yaşın sil yavaş yavaş

(Mustafa Saraçoğlu)

II-

Ala gözlerini sevdiğim dilber
Giyin libasları gel yavaş yavaş
O keman kirpikler kana boyandı
Ağlama sevdiğim gül yavaş yavaş

Doldur doldur berkileyi tazele
Sarardı gül benzim döndü gazele
Güzel ile beni indir mezara
Üstüme salları düz yavaş yavaş

Men seni severdim koymadı engel
Aşkın zincirini bendetti çengel
Ben ölende önde kabrime sen gel
Üstüme toprağı ver yavaş yavaş

Emrah eder acım yerde kalmasın
(Vefasız) olannar murat almasın
Uğrun ağla düşmanların duymasın
Üstüme göz yaşın sil yavaş yavaş

(İbrahim Aslanoğlu)

Derleyen: Ali Saraçoğlu

Derlendiği Yer : Iğdır, 1967
Kaynak Kişi : Kamber Özcan
Derleyen : İnayet Akyüz

Bu gün bir nazenin güzara çıkmış
Onun tamaşası ne göyçek imiş
Ebrusun muyları sıra benleri[1]
Yaşıldan basması ne göyçek imiş

Sevdiğim ne gezer bağlar arasın
Bulamadım yar derdinin çaresin
Getir öpüm bir çüt memen arasın
Billur dudakları ne göyçek imiş

Emrah'ın sözleri layıktır dosta
Gümüşten örtüsü[2] ağ meme üste
Selbiyi hoş günde yaratan usta
Gucmaya belleri ne göyçek imiş

[1] "Ebrusun muyları bena halları"
[2] "Gümüşten ıralıtı ağ meme üste"

ıraht = Takı, takım süs. [raht = at takımı, ev takımı // raht-ı arûs = gelin eşyası.]

146

Sehernen oğradım göl kırağına
Sonam meni gördü (y)üzmege durdu
Kanadını çaldı suyun (y)üzüne
Cığa téllerini düzmege durdu

Men géttikçe sonam gétdi ırağa
Yandı kara bağrım döndü firağa
Hüri tek silkindi çıktı kırağa[1]
Humar gözlerini süzmege durdu

İstedim kendimi bu göle atam [2]
Elimi uzatıp yavruyu tutam
Bir hayal éyledim sarılıp yatam
Vefasız göynümü üzmege durdu

Emrah şahin aldı elden laçını
Yél estikçe töker béle saçını
Arzıhal éyledim visal baçını
İnci dişlerini düzmege durdu

[Saraçoğlu: "Vakit gazetesi" (14.IX.) 1946, sayı 10391 / (TD), (4) 1955, s.424// Kocatürk: (ŞD) 1956, s.86 // Sakaoğlu: (EE), 1987, s.122)

Değişik Dizeler:

1. Çalındı çırpındı çıktı kenara
2. Üçüncü dörtlük dize sonu sözcükleri:
..... atım /.....tutum / ..... yatım

Saraçoğlu,1946, üçüncü dörtlük:

Gemici gelende gitti takatım
Kesildi dermanım yoktur kuvvetim
Emrah'ım Selbi yaradır savgatım
Karayél göynümü üzmeğe durdu

Çarşamba gécesi seher vaktında
Gözüm bir alagöz céyrana düştü
Ataşlı okunu vurdu bağrıma
Oda yandı canım amana düştü

Gözel çok gözeldi hem ehli-dildi
Sıdk'ınan say saydı göynümü bildi
Başını buladı gözünen güldü
Gül budandı gonca gümana düştü

Bir bölük sonalar inmişler düze
Sırma kaftan elvan görünür göze
Buhağın altından tuş geldi bize
Ağ-gızıl memeler gerdana düştü

Emrah kimse yarın bu değer öğmez
Zora gelse de zorbaya baş eğmez
Arası méydandır uc uca değmez
Aklım o méydanda séyrana düştü

(Saraçoğlu 1976, s.316-317, nr.XVIII / Cemşit Mülayim'den)

Dize Değişmesi:
4.3 Arası méydandır bir-bir'ne değmez
Arası méydandır baş başa değmez

(Saraçoğlu,1976)

1.1 Çarşamba gécesi sipin vahtında
2.1 Gözel çoh ğözeldi hamanı-dildi
4.1 Emrah kimse yarın bu kadar öğmez

148

Derlendiği Yer : Erciş, 1977
Kaynak Kişi : Âşık Ahmet Poyrazoğlu
Derleyen : Ali Saraçoğlu

Deli gönül ne ataşa yanarsın
Bilirim [1] ki o yar sana yar olmaz
Kulak asıma her bilmezin[2] sözüne
Bilmezlerde[3] gayret olmaz ar olmaz

Asıl olan öz aslını (y)itirmez
Asılsızlar menzil başa götürmez
Kabak tağı ter-şamama yétirmez
Gök söğütte ayva[4] olmaz nar olmaz

Emrah diyer yarın hali nicedir[5]
Viran[6] dağlar bizim ile[7] yücedir[8]
Kavak dalı her ağaçtan incedir
Aslı kıttır bu dallarda bar olmaz

Erciş Söyleyişi İle Kimi Sözcükler:

1. Bülürem ki... // 2. Bülmezsin..../ 3. Bülmezlerde..../ 4. héyva../ 5. nécedir// 6. véran../ 7. éle../ 8. ücedir – ucadır.

149

Dolana dolana indi köşkünden
Toylu tamaşalı sona Selbinaz
Ok değdi bağrımın başı delindi
Geçti kâr eyledi cana Selbinaz

Tamaşana gelir Urum-u Kayser
Yél vurur tellerin her yana eser
Boyun Selv-ağacı leblerin kevser
Surahi gerdanlı mine Selbinaz

Eğer aşık isen maşuğun tanı
Leyli Mecnun Ferhat Şirin gör hanı
İranı Turanı bu şirin canı
Emrah kurban dedi sana Selbinaz

150

Derlendiği Yer : Kağızman, 31 Ocak 1963
Kaynak Kişi : Bardızlı Âşık Mevlüt İhsani
Derleyen : Nejat Birdoğan

Endamı menevşe aynası nergiz
O süsen hayallım hanı görünmez
Nazik elli sim bilekli nazenin
O keklik sekişlim hanı görünmez

Sülün kuşu gibi kanat kakışlım
Üsküfün[1] eğdirmiş Leyla bakışlım
Ağzı içi misk-ü amber kokuşlum
Gergefi yaldızlım hanı görünmez

Siyah zülfü çoktur örmesi benden
Koynu cennet-bağı dermesi benden
El geldi apardı bulması benden[2]
Emrah can alıcım hanı görünmez

[1] Üsküf = Başlık, serpuş (TDK/TS.VI.s.4091. XV.yy)
[2] Değişik söyleme:
a. Şah geldi apardı Selbiyi benden
b. Şah geldi apardı bulması benden

ŞİİRLERİN YAYIM DİZİNİ VE KAYNAKLAR ÜSTÜNE AÇIKLAMALAR

I

Yıllar önce, Türk Dili Dergisi'ne "Ercişli Emrah'ta Aşk" konulu bir yazı göndermiştik. Türk Dili'nin o dönemdeki yazı kurulu, "Ezel bahar yaz ayları gelende/Açılır bahçede nar memelerin" dizeleriyle başlayan koşmayı, Erzurumlu Emrah'ın olduğu gerekçesiyle yazıdan çıkarmak istedi. Yazıdan çıkarılmak istenen bu koşma, sevgilinin memelerine söylenmiş bir güzellemeydi. Bu koşma, koyu tarikatçı bir nitelik taşıyan ve şeriat dışında bir gerçeği benimsemeyen Nakşbendlik yolunun bağlısı, Halidî dervişi Erzurumlu Emrah'ın değil Ercişli Emrah'ındı. İçeriği ile de Erzurumlu Emrah'ın tarikat inancına karşıt olan bu koşmayı S.N.Ergun, Ercişli Emrah adına yayımlamıştı (1943). Türk Dili'ne bu konuda ayrıntılı görüş bildirdik, değişik gerekçeler sunduk. Etkili olmadı. "Bu şiir daha önce Erzurumlu Emrah adına yayımlanmıştır, Erzurumlu Emrah'ındır" denildi. İlginçtir ki, ilk yayımında şiirin alındığı kaynak ya da kaynak kişi gösterilmemişti. (Erzurumlu Emrah: E.Cem, 1928/ Köprülüzade,1929). Yazımız, bu güzelleme metinden çıkarılarak yayımlandı.

Bu olay, **Şiirlerin Yayım Dizini ve Kaynaklar Üstüne Açıklamalar** bölümünün hazırlanış yöntemine etken oldu. Sunduğumuz şiirlerin kaynaklarını ayrıntılı olarak gösterdik. Kanıtlarını olabildiğince geniş tuttuk. Kaynak arama külfetine girilmeden tüm savlarımız irdelensin istedik. Ve yine istedik ki: Halk Edebiyatı alanında süregiden tek kaynağa dayalı alıntı, inceleme ve yargı yöntemleri bırakılsın artık. Bunun günü geldi, geçmededir.

II

Bu bölümde her şiir ayrıntılı olarak incelendi. Belirtme beyitlerinin altlarındaki sayılar (Saraçoğlu/1.....Saraçoğlu/150) o beyitin alındığı şiirin "Semailer" ve "Koşmalar" bölümlerindeki sırasını göstermektedir.

Sabahın seher vaktında
Yarı gördüm bağ içinde
(Saraçoğlu/3)

I- Bu semainin Erciş'te, değişik zamanlarda (1943-1952) Âşık Davut Telli, Akif Kayaer, Şevket Alkoç ve Halim Çelebi'den derlenen değişkeleri (varyantları) vardır.

a. Akif Kayaer ve Halim Çelebi'de ikinci dörtlük:
Güli koyup nergiz tahıp
Bézenip séyrana çıhıp
Bağrımı ataşa yahıp
Pilte kimi yağ içinde
söylenişindedir.

b. Şevket Alkoç'tan derlenen ikinci dörtlükte bütünlük yoktur. İkinci beyit değişiktir, bu beyitte ayak bozuktur:

2.3 Fitil néce yanar yağda
2.4 Men ona éle yanaram

c. Davut Telli'de birinci dörtlüğün son dizesi:
1.4 Bu tenha oda içinde

d. Davut Telli ve Halim Çelebi'de kimi dizeler:
3.2 Üzünü Süphan'a tutar (Süphan = Tanrı)
3.3 Ağır koyar ucuz satar
söylenişindedir.

II-Dize Benzerlikleri/ Azerbaycan:

Ahundov'un yayımladığı "Emrah" destanındaki kimi dizelerle söz konusu semai, ses-biçem- ve ayak özellikleri yönünden benzerlikler göstermektedir.

a. "Pilte kimi yandım yağ arasında"
[E.Ahundov, Azerbaycan Folkloru Antologiyası c.II, Bakı 1968, "Emrah" s.98]

b. Maral gezer dağ içinde
Bülbül öter bağ içinde
Bir éyvan otağ içinde
[Ahundov, (a.e) Bakı 1968, "Emrah" s.107]

III-Azerbaycan Metinleri:

a. Ahundov-Tehmasib: Azerbaycan Dastanları, Bakı 1966, c.II, "Me'sim ve Dilefruz" s.258-259.

Seher durdum séyre vardım
Yarı gördüm bağ içinde
Derer derer desde bağlar
Gızıl gül yarpağ içinde

Leblerin tehr édir gende
Rehm éyle men derdimende
Yar meni vurubdu bende
Bir elvan otağ içinde

Dilefruzam budu andım
Démeynen yardan usandım
Pervane tek oda yandım
Ġovrulmuşam yağ içinde

b. Ahundov-Tehmasib: a.e. s.462

Seherde séyrana vardım
Yarı gördüm bağ içinde
Derer derer deste bağlar
Ġızıl gül yarpağ içinde

Bağın gapısından aşdım[x]
Süsen sünbüle dolaşdım
Öptüm gucdum halallaşdım
Bir helvet otağ ıçinde

Bahırsan mı lebi-çende
Rehm éylemir derdimende
Yar meni saldı kemende
Bir néçe dustaġ içinde

Dilefruzam budu ahdım
Démerem sévdim usandım
Pilte tek alışıb yandım
Ġovruldum héy yağ içinde

c. Değişik İkinci Dörtlük:

Hanı bes menim dédiyim
Noğuldan ġend yédiyim
Bir men idim bir sévdiyim
Bir helvet otağ içinde

(Ahundov-Tehmasib,a.e.,s.462)

IV- Akyüz,İnayet: Iğdır Azerilerinin Halk Edebiyatı Örnekleri, 1968,s.81 (Yayımlanmamış Tez).

İnayet Akyüz'ün Iğdır'da, Murat Yıldız'dan derlediğini belirttiği örnekler için, "Dilepruz" adına benzer bir semai de vardır.

[x] [Bu dörtlükle anlatım benzerliği için bkz: Saraçoğlu/29- üçüncü dörtlük]

Ay ağalar ay bacılar
Yarı gördüm bağ içinde
Derip derip desde bağlar
Gızıl gül yaprağ içinde

Gözüme göründü yemen
Ölmez ağ memeden emen
Bir sevdiğim di bir de men
Bir halfet otağ içinde

Dilepruzam düğün dağda
Şamama beslerler tağda
Nece pilte yanar yağda
Kavrulmuşam yağ içinde

Akyüz'ün açıklamalarından bu deyişin, Dilepruz üstüne kurulu bir Dede Kasım hikayesiyle ilişkili olduğu anlamı çıkmaktadır.

V- Lâmiî Çelebi'nin "Veyse ve Ramin" çevirisinde (XVI.yy) de ilginç bir beyit vardır:

"Sular gizlenbeç oynar bağ içinde
Çiçeklerle yeşil yaprağ içinde"

(TDK.Ts.1967,C.3, s.1712)

VI- Ahundov,E. / Tezcan S.(AHŞÖ) 1978, s.313."Necef Han ve Perizat Hanım" Destanı.

Necef Han:

Şamama beslerler torpaġ içinde
Ġızılgül beslerler yarpaġ içinde
Alt üstü çıraġban otağ içinde
.....

VII- Bkz: "Gövelim uçsa mavudan" dizesiyle başlayan semai.
(Saraçoğlu / 2)

Durnam gelir katar katar
Boynu kanadından atar
(Saraçoğlu / 6)

- Caferoğlu, A. 1942,C.I,s.94 // Öztelli C. 1977,s.178,nr.41.

Semaiyi Emrah adına ilk kez Caferoğlu yayımlamıştır. Üç bağlamdır. Ayrı bir koşmanın ilk bağlamını Caferoğlu, semaiye dördüncü (sonuncu) bağlam olarak katmıştır. Ad bağlamı yoktur.

Turnam gidersin nereye
Dönüp bakmazsın geriye
Sevdiceğim Han-peri'ye
Turnam yara selam söyle

Turnam gelir düzüm düzüm
Boynu gerdanından uzun
Turna benim iki gözüm
Turnam yara selam söyle

Turnam gidersin keşana
Kuma döşene döşene
Sevdiceğim per nişana
Verdin bir nişana geldim

Turnam gider olsan bizim ellere
Gatıh söyle kaymak söyle yağ söyle
Arzuhalım beyan eyle anama
Boynum armut sapı canım sağ söyle

Caferoğlu, yayımladığı metnin ozanıyla ilgili olarak: "Gemerli'den Dübür Ahmet oğlu Emrah'tır." notunu düşmüştür.

Öztelli, "koşukta" ad bağlamının olmadığına ve semai – koşma karışmasına değinmeden metni Caferoğlu'daki biçimiyle, Ercişli Emrah adına yayımlamıştır. "Emrah adına kayıtlı olan bu manzumenin altında şu not vardır: 'Gemerli'den Dübür Ahmet oğlu Emrah'tır.' Bu haberi veren hata etmiştir. Bu da Ercişli'nindir." (Öztelli: s.178, alt not 18) (dübür – erkek keçi)

Öztelli'ye göre "Turnam gidersin Keşan'a" dizesiyle başlayan dörtlük de bu şiirin değildir. "Bu bendin bu şiirin olmadığı, yanlışlıkla söylendiği bağlama mısralarından bellidir." (Öztelli: s.178,alt not 16).

- Azerbaycan Değişkesi:

Göyde géden bağrı ġara
Durnam yara selam éyle
Dili şeker nazlı yara
Durnam yara selam éyle

Durnam gédir uzun uzun
Boynu ġanadından uzun
Size ġurban iki gözüm
Durnam yara selam éyle

Durnam gédir ġazı ġazı
Göy üzünde tutub sazı
Emmim ġızı Selbinaz'ı
Durnam yara selam éyle

(Ahundov/Tezcan: "Emrah" s.304/3)

- Âşık Kerem adına yayımlanan metin:

Turnalar gider Mardine
Turnam yâre selâm söyle
Karlı dağların ardına
Turnam yâre selâm söyle

Turnalar gider ak-taşa
Karlı dağlar aşa aşa
Hem kavmıma hem kardaşa
Turnam yâre selâm söyle

Turnalar gider güneşe
Yerlere hep düşe düşe
Akıl ermez böyle işe
Turnam yâre selâm söyle

Turnam gelir yâr elinden
Yüce dağların belinden
Dertli Kerem'in halinden
Turnam yâre selâm söyle
(Atalay,1930,s.64-65 // Korgunal,1976,s.84 // Görgen,1977,s.75.)

- Ahundov,Ehliman / M.H.Tehmasib: Azerbaycan Dastanları, İkinci Cild, Bakı,1966 "Esli ve Kerem",s.49.

Durnam gédersiz haraya
Mennen yara salam déyin
Görsez eğer butam ağlar
Dönüb yara salam déyin

Yolunuz gédir Ağdaşa
Ġarlı dağlar aşa-aşa
Hem ġohuma hem ġardaşa
Hem diyara salam déyin

Durna télin şana-şana
Hem o yana hem bu yana
Alın size bir nişana
Verin yara salam déyin

Dad seyrağıbın elinnen
Aşın dağların belinnen
Derdli Kerem'in dilinnen
Durnam yara salam déyin

- Dadaloğlu'da benzeş beyit:

Turnam gelir katar katar
Kanadın boynuna atar
[Seher ile bir kuş öter
Ötüşü gül dalınd' olur]

(Eyüboğlu / Yaşar Kemal: Gökyüzü Mavi Kaldı. s.155/1)

Esme seher yeli esme
Değer tellere tellere
(Saraçoğlu/ 8-a)

Tutam yar elinden tutam
Çıkam dağlara dağlara
(Saraçoğlu/ 8-b)

- Köprülüzade,M.Fuat: 1929,s.31,nr.1.

Semai, "Hazmi Efendi tarafından" verildiği belirtilerek; "...Bizim Emrah'a (Erzurumlu Emrah'a) nisbet edilen bir takım manzumelerin de diğer bir Emrah'a ait olduğu zannındayız..." açıklaması ile ilk kez Köprülü tarafından yayımlanmıştır. Köprülüzade'de, Hazmi Efendi'nin kaynağı konusunda bilgi yoktur.

- (Demircioğlu) Y.Ziya: 1933,s.61-62 // Ergun,S.Nüzhet:1938, s.110,nr.9

Üç bağlamdır. Hazmi Efendi/Köprülüzade metnidir. Erzurumlu Emrah bölümündedir. Ergun,1943 yılında yayımladığı "Türk Şairleri" nin Erzurumlu Emrah bölümüne bu semaiyi almamıştır. (Ergun,C.3,s.1269-1276)

- Boratav,P.Naili: 1939,s.184.

Semainin yer aldığı "Türk Folklorunda Erzurum ve Erzurumlu Emrah" başlıklı yazı bir radyo konuşmasıdır. Yazıda öne sürülen savlar, yargılar ve semai için kaynak verilmemiştir.

Semai üç bağlamdır. Boratav semaiyi:

"...Erzurumlu Emrah'ın şiirleri türküler halinde yayılmak suretiyle de gerek edebiyat folklorunu, gerekse müzik folklorunu zenginleştirmiştir.

Tutam yar elinden tutam
Çıkam dağlara dağlara
.....
.....

türküsü sade bir ritm ve basit bir teknik içinde edebi ifade bakımından da halk şiirinin en güzel nümunelerinden birini vermektedir. Dağlar, bağlar, yollar kelimelerinin tekrar edilmesi manaya dahi ne büyük zenginlik ve vüsat veriyor. Sadece dağlara yerinde 'dağlara dağlara' dağlardaki enginliğe gittikçe yükselen bir çıkışın, sadece 'yollara' yerinde 'yollara yollara' sonu gelmez, uzun yollara düşüşün ifadesini şiire kazandırmış bulunuyor" (s.185)

- Köprülü, M.Fuat: 1940, s.635 / 1965, s.763.

Köprülüzade'deki (1929,s.31) metindir. Köprülü, 1929'da öne sürdüğü savları gözardı ederek semaiyi Erzurumlu Emrah'a mal etmiştir.

- Aşkun, V.Cem: 1942, s.106-107 (Selvican Hikâyesi'nde)

Üç bağlamdır. Aşkun, "Selvican Hikâyesi"ni de Erzurumlu Emrah'a bağlamak düşüncesindedir. Aşkun hikâyeyi Âşık İsmail'den derlemiştir.

- Boratav/Fıratlı: 1943, s.160,nr.VII.

Semai Boratav/Fıratlı'da Erzurumlu Emrah adınadır. Üç bağlamdır. Kaynak gösterilmemiştir.

- Kocatürk,V.Mahir: (ŞD) 1956, 2.bs., s.87 / (SŞA) 1963, s.207 / (TEA), s.231 (Koşma başlığı altında).

Köprülüzade'deki (1929,s.31) metindir. Şiir Defteri'nde (s.87) Emrahlar ayırımı yapılmamıştır. Saz Şairleri Antolojisi'nde (s.207) Ercişli Emrah adınadır. İkinci dörtlüğün ikinci dizesi:

Şu gözümün yaşın silmez

olmuştur.

Türk Edebiyatı Antolojisi'nde (s.231) de Ercişli Emrah adınadır. Üçüncü dörtlüğün ilk dizesi:

Emrah eder bu ünümdür

yapılmıştır.

- Birdoğan, Nejat: (TFA) Ekim 1962,S.159, s.2871.

Birdoğan, Boratav'ın semaiyi kusurlu olarak yayımladığı kanısındadır. Boratav'a:

"...Pertev Naili ise bilmeden anlatıcının yanlış yamamalarını almıştır.

Tutam yar elinden tutam
Çıkam dağlara dağlara

dizeleriyle başlayan koşmaya tam olarak bu durumda raslayamadık. Erciş ağzında bile bu şekilde değildir. Yalnız ikinci dörtlüğün son iki dizesi ile son dörtlük bir parça uymaktadır. Bu koşmanın ortaya çıkışı ise yukarıda sözünü ettiğimiz yamamalar olmuştur.

Aslı:

Esme seher yeli esme
Değer tellere tellere
Çıksın seyrakibin gözü
Düşsün ellere ellere

Yardan ayrılan üz gülmez
Sarhoş olan özün bilmez
Yar adını demek olmaz
Düşer dillere dillere

Emrah çıkmaz oldu ünüm
Arşa dayandı tütünüm
Yara gidecek bu günüm
Düşim yollara yollara

Koşmanın bilinen kısımları alınıp ta hepsi tamamlanmayınca bu güzel, bu alımlı, bu buram buram şiir kokan dizeleri derleyicinin gönlü yarım bırakmaya razı olmayınca ister istemez baş dizeleri eklemişlerdir. Varsın deyiş yamanmış durumuyla bir hüseyni dizisiyle yapılmış ezgi olarak kuşaktan kuşağa dolansın, dursun. Ama deyişin aslı yukarıdaki gibidir. (TFA.s.2871)"

eleştirisini getirmektedir. Birdoğan, bu yargısını Palu'dan, 10 Ocak 1962 günü yazdığı mektupta da öne sürmektedir.

Bu semaiyi derleyen Pertev Naili değildir. Birdoğan'ı, Pertev Naili ile ilgili yanılgıya iten, Boratav'ın semaiden söz ettiği radyo konuşmasında ve bu konuşmadan oluşan yazıdaki savların önemli bir bölümünün ve semainin kaynağının Köprülüzade 1929 olduğunu açıklamaması olmuştur. Boratav'ın söz konusu ettiği semai, Köprülüzade'nin ilk kez yayımladığı semaidir. (Köprülüzade,1929,s.31)

- Sevengil,R.Ahmet: 1965,s.284.

Sevengil'in, Erzurumlu Emrah'la ilgili bir radyo konuşmasındadır. Sevengil'de kaynak yoktur. Köprülüzade'deki (1929,s.31) metindir.

"...(Erzurumlu Emrah'ın) mezarını Niksara gittikçe ziyaret ederdim. (...) Son ziyaretimde önce Şairin mezarını çevreleyen yeşilliklere, çiçekler, sonra da Karşıbağ mahallesinin bulutlara doğru yükselen tepelerine baktım. Emrah'ın şu mısraları dilimin ucuna geldi.

Tutam yar elinden tutam
Çıkam dağlara dağlara
....."

Sevengil, Erzurumlu Emrah'ın ruhunu, yadsımazsız Ercişli Emrah'ın olan bir semai ile şad etmektedir.

- Bali,Muhan: 1973, s.274 "Türkü", 275, "Semai".

Bali, semainin Köprülüzade (1929,s.31) metnini Kocatürk'ü kaynak göstererek (1963,s.207) "Türkü" başlığı ile; Birdoğan metnini de (s.2871) "Semai" başlığı altında, Ercişli Emrah adına iki ayrı özgün metin olarak yayımlamıştır. Bali'de iki değişke için de kaynak gösterilmiştir.

- Yener, Cemil: 1973, s.143,nr.3.

Köprülü'deki metindir (1940,s.635). Erzurumlu Emrah adınadır. Kaynak verilmemiştir. İkinci dörtlüğün üçüncü dizesi:

Yar adını desem olmaz

a dönüşmüştür.

- Püsküllüoğlu,Ali: 1975,s.310.

Ercişli Emrah adınadır. Köprülü'deki metindir (1940,s.635). Kaynak gösterilmemiştir.

- Köprülü, O.Fuat: 1974,277.// Ural, Orhan:1976,s.54.nr.12.

Bu iki kaynakta da Köprülüzade'deki metindir. Erzurumlu Emrah adınadır.

- Öztelli,Cahit: 1977,s.166,nr.10.

Ercişli Emrah adınadır. Öztelli'deki kaynak Köprülüzade (1929,s.31)'dir. Ad dizesi "Emrah eydür bu günümdür" Köprülü'nün semaiyi Erzurumlu Emrah adına yayımlamış olduğu 1940,s.635'deki metnin ad dizesidir.

- Sakaoğlu,Saim: 1987,s.124,nr.32.

Sakaoğlu'nda semai Ercişli Emrah adınadır. Kimi sözcükler Erciş ağız özelliklerine uygun olarak yazılmıştır. Köprülü ve Birdoğan değişkelerinin (varyantlarının) farkları üstüne : "Bu semainin birinci hanesi ile ikinci hanesinin ilk iki mısraı Birdoğan'da şekil olarak aynı olmakla beraber konu olarak farklıdır." açıklaması yapılmıştır.

Sakaoğlu'nda semainin yayım dizini : "Köprülü 1929,31 //Yusuf Ziya 61-62 // Ergun 1938,110 (Erzurumlu bölümünde) //Köprülü 1940,635/1965,763 //Kocatürk 1957,87 //Birdoğan 1962,2871 //Bali 274 (Kocatürk ve Birdoğan)// Oköprülü 277 // Öztelli 166 "olarak işaretlenmiştir. Yayımlanan semai Köprülü metnidir.

- Birdoğan,Nejat: Notalarla Türkülerimiz.1988,s.128.

Semainin birinci ve üçüncü bağlamlarının notası. Semaiyi Ferruh Arsunar notaya almıştır. Günümüzde söylenen ezgidir. Arsunar'ın kaynak kişisi gösterilmemiştir.

YAYINLANMAMIŞ DEĞİŞKELER:

- Kırzıoğlu,M.F.Derlemesi:

Kırzıoğlu'nun,1941-1944 yılları arasında "Yerli Sünni-Türk Karslı Hikâyecilerle" Âşık Bektaş Tatarhan'dan derlediği Ercişli Emrah'a ait deyişler arasında üç bağlam olarak bu semainin bir değişkesi (varyantı) de vardır.

Köprülüzade'nin (1929,s.31) ve Birdoğan'ın (1962,s.2871) yayımladıkları değişkelerin değişik dizelerinden oluşan bu değişkeyi sunuyoruz:

Esme seher yéli esme
Deger téllere téllere
Çıhsın seg-ragıb'ın gözü
Düşsün ellere ellere
(Birdoğan)

Yardan ayrılan yüz gülmez
Bu dünya kimseye kalmaz
Yar adını désem olmaz
Düşer dillere dillere
(Köprülü/Birdoğan)

Emrah héydir bu günümdür
Arşa çıhan tütünümdür
Yara varacah günümdür
Düşem yollara yollara
(Köprülü)

- Birdoğan,N. / Onk, Nizamettin Derlemesi:

Ercişli Emrah adınadır. Derlendiği yer Iğdır, kaynak kişi Oruç Onk'tur. Üç bağlamdır.

Esme bad-ı saba yeli

dizesi ile başlayan birinci ve ikinci dörtlükler Birdoğan'ın yayımladığı değişkenin (1962,s.2871) birinci ve ikinci dörtlükleridir. Önemsiz sözcük değişmeleri olmuştur. Son dörtlük:

Emrah diyer bu günümdür
Arşa çıkan tütünümdür
Yare varacak günümdür
Bakar yollara yollara

biçimindedir.

- Birdoğan,Nejat/Kağızman Derlemesi:

Birdoğan'ın Kağızman derlemesinin kaynak kişileri İbrahim Erdemi, Davut Sulari ve Mevlüt İhsani'dir. Derlendiği yıl 1963'tür. Kırzıoğlu değişkesinin (varyantının) benzeridir. Yayımlanmamıştır.

- Akyüz,İnayet Derlemesi:

Derlendiği yer Iğdır, kaynak kişisi Famil Filiz'dir. Akyüz'ün, "Atatürk Üniversitesi Bitirme Tezi; Iğdır Azerilerinin Halk Edebiyatı Örnekleri 1968" adlı çalışmasındadır. Yayımlanmamıştır.

Birinci dörtlüğü

Esme bad-ı sabah yeli
Değer tellere tellere
Çıhsın seyraguplar gözü
Düşsün ellere ellere

Üçüncü dörtlüğün birinci ve üçüncü dizeleri:

Yarınnan ayrılan gülmez
Yar ismi yada söylenmez

olmuştur. Üçüncü dörtlüğü Köprülüzade metninin (1929 s.31) üçüncü bağlamıdır. Dize sonraları Iğdır ağzına uygun olarak : "...günümdü/....tütünümdü/...günümdü" söylenişindedir.

Bir dilbere meyleyledim
Gayette kara kaşları
(Saraçoğlu/ 10)

- Köprülüzade, M.Fuat: (Erz.Emr.) 1929, "Lâhika I", s.26-27, nr.3.

Köprülü'nün: "XIX. Asırdan evvel yetişmiş olduğunu, o asırdan evvel yazılmış mecmualarda tesadüf ettiğim bazı şiirlerinden anlıyorum" dediği Emrah'ındır.

Bir dilberi medheylerim
Gayette kara kaşları
Dünden beri mezattadır
Çün ister para kaşları

Ebrusun keman ediyor
Yavrum hışmile gidiyor
Kaf'tan Kaf'a hükmediyor
Benzer hünkâra kaşları

Abı zemzeme daluptur
Yavru pek aklım aluptur
Cellatlığa pek taliptir
Çekiyor dâra kaşları

Emrah'ım halim bilmiyor
Muhip yaranım gelmiyor
Elim işime varmıyor
Göndermez kâra kaşları

- Murat (Uraz): (HE) 1933, s.206, nr.XCVI.

Murat (Uraz), semainin iki değişkesini bir arada Erzurumlu Emrah adına yayımlamıştır. Birinci metin Köprülüzade'nin yayımladığı semainin benzeridir. Sözcük ve dize değişmeleri olmuştur.

2.1 Kaşlarını keman eder
Aşıkına çok hışmeder
Seslensem ses vermez gider

3.2 Üç harfle aklım aluptur

4.1 Ben Emrah'ım halim bilmez
4.2 Sevdiğimden haber etmez
4.3 Elim hiç bir işe gitmez

Murat (Uraz)'daki ikinci örnek yedi heceli dizelerle kurulmuştur. Bağ dizeleri farklıdır. Duraklar karışıktır, biçem (üslup) değişmemiştir. Murat (Uraz)'da iki değişik parça ile ilgili açıklama vardır. Parçaların alındığı kaynak/kaynaklar gösterilmemiştir. Yedi heceli de Erzurumlu Emrah'a mal edilmiştir.

Bir dilberi meth edem
Gayet kara kaşları
Dün çıkmıştır mezada
İster para kaşları

Kaşlarını yay eder
Ruzuşep cefa eder
Seslensem dönmez gider
Kovar arkadaşları

Zemzem suyunu içtin
Üç harfla aklım aldın
Cellat kemendin attın
Boyna siyah saçları

(Emrah) halinden bilmez
Âşıka hiç kâr etmez
Eyi bir işe gitmez
Ağlar döker yaşları

- Ergun S.N. 1938,s.87-88,nr.7 / 1943,s.1267,nr.12.

Ergun'da iki kaynakta da Ercişli Emrah admadır. Köprülüzade'deki semaidir. Birinci bağlamın ilk dizesi (Ergun 1943'te)

Bir dilbere meyleyledim

olmuştur.

- Güney,E.Cem ve Ç.Eflâtun: 1955,s.52,nr.42 / 1975,s.56,nr.41 // Ural,Orhan:1976,s.69,nr.40.

E.Cem ve Ç.Eflâtun Güney, Köprülüzade'den, Orhan Ural ise E.Güney'den alarak, değişmez yöntemleriyle diğer şiirleri gibi Ercişli Emrah'ın bu semaisini de Erzurumlu Emrah'a mal etmişlerdir.

- Öztelli,Cahit: 1977, s.165, nr.7.

Semai Öztelli'de Ercişli Emrah adınadır. Köprülüzade'nin yayımladığı metindir. Öztelli, kaynak olarak Köprülüzade'yi ve S.N.Ergun'u (1938, s.87) göstermiştir.

- Sakaoğlu,Saim: (EE) 1987, s.126, nr.34

Ercişli Emrah adınadır. Sakaoğlu, semainin yayım dizinini: "Köprülü 1929// Uraz 1933 (ikisi de Erzurumlu adına kayıtlı benzer iki şiir bir aradadır) // Ergun 1938, s.87-88 / 1943, s.1267 // Öztelli" olarak göstermiştir.

Sakaoğlu'da ilk dize:

Bir dilberi meterdersem

yazılışındadır. Birinci bağlamın dördüncü dizesi:

Çün ister para kaşları

Üçüncü bağlamın ikinci dizesi:

Yavru pek aklım aluptur

Köprülüzade'nin yayımladığı dizelerdir.

İkinci bağlam ile dördüncü bağlamın birinci, üçüncü ve dördüncü dizeleri Uraz'ın yayımladığı metnin (1933, birinci metin) ikinci ve dördüncü bağlamlarıdır. Dördüncü bağlamın ikinci dizesi Sakaoğlu'da:

Sevdiğimden haber gelmez

biçimindedir.

Birinci bağlamın ikinci ve dördüncü; üçüncü bağlamın birinci, üçüncü ve dördüncü dizeleri Köprülüzade'de ve Uraz'daki eş dizelerdir.

- Yayımlanmamış Derleme

a- M.Fahrettin Kırzıoğlu'nun 1941-1944 yılları arasında "Sünni-Türk Karslı Hikâyecilerle, Türkmen (Alevi-Bektaşı) Bektaş Tatarhan'dan" derlediğini belirttiği şiirlerin içinde bu semainin bir değişkesi de vardır.

b- Nejat Birdoğan, aynı değişkeyi (varyantı) 1963 yılında, Kağızman'da Çolak İbrahim, Mevlüt İhsani ve Davut Sulari'den derlemiştir.

Başlangıç dizesi:

Bir dilbere méyl-éyledim
(Ergun,1943)

olan semai, Köprülüzade'nin yayımladığı semainin yerel ağıza uygun ve dize değişmeleri olmuş bir benzeridir.

İkinci bağlam:

Kaşlarını keman étmiş
Yavrum hışım-man gétmiş
Kaftan Kafa hökmü yétmiş
Benzer Hünkâra kaşları

Üçüncü bağlamın dördüncü dizesi:

Çekerler dada kaşları

Dördüncü bağlam:

Emrah'ın halını bilmir / ... bülmez
Dost ile yaranım gelmir / ... gelmez
Elim héç bir işe varmir /... varmaz
Göndermez kâra kaşları

biçimindedir.

Ben bir garip seyyah oldum
Gezdim denizi karayı
(Saraçoğlu/ 11)

Semai Ercişli Emrah'ındır. Semaiyi ilk kez "Sadettin Nüzhet bey tarafından veriler" oniki şiir arasında Köprülüzade, Erzurumlu Emrah adına yayımlamıştır.

S.Nüzhet Ergun, Köprülü'ye verdiği ve üç bağlamlı bir değişkesini de Erzurumlu Emrah adına yayımladığı bu semaiyi, yanılgısını anlayarak sonradan (1943, s.1267) Ercişli Emrah adına yayımlayacaktır.

I- Semainin Erzurumlu Emrah adına yazılı olduğu kaynaklar:

Köprülüzade,M.Fuat: 1929,s.33,nr.7 // S.N.Ergun: 1938,s.110,nr.8 (üçüncü dörtlük eksik) // Köprülü 1940,s.636,nr.7 // Aşkun: 1942,s.107 (Selvican hikâyesine bağlı olarak) // Boratav/Fıratlı: 1943, s.159-160, nr.VI // Köprülü: 1965, s.764 // Rauf Mutluay: 1972,s.258 // Orhan F.Köprülü: 1974, s.278.

II- Semainin Ercişli Emrah adına yazılı olduğu kaynaklar:

S.N.Ergun: 1943,s.1267, nr.13 // Ali Saraçoğlu: "Vakit Gazetesi" 21.IX.1946, S.10398 (üçüncü yazı) // Cahit Öztelli : (HŞ) 1955,s.125 // Ozankan : 1960,s.52 // Kocatürk: 1963, s.212 // Muhan Bali: 1973,s.275-276 // Ali Püsküllüoğlu: 1975,s.307 // Öztelli: 1977, s.167// Saim Sakaoğlu: (EE) 1987, s.127,nr.35

a. Ali Saraçoğlu semaiyi 1943 yılında, Erciş'te Âşık Davut Telli'den, "Emrah İle Selbihan Hikâyesi" ne bağlı olarak derlemiştir. Erciş'te değişik sözlü kaynaklarda dize değişmeleri vardır.

2.1 Bir ataş düşdü yurduma
2.2 Yarı düşürdüm ardıma
2.1 Bir ataş düştü ödüme
4.2 Aşk elinden bade içti
4.2 Aşk ataşı baştan aştı

b. Öztelli; Ozankan ve Bali'de ilk dize:

Ben bir garip seyyah olsam

c. Kocatürk ve Püsküllüoğlu'nda ilk dize

Ben bir siyah arap olsam

d. Sakaoğlunda ilk dize:

Men bir garip seyyah olsam

yazılışındadır.

Sakaoğlu semainin yayım dizinini Köprülü 1929,1940,1965 // Ergun 1938 (Erzurumlu adına), 1943 (Ercişli adına) // Öztelli 1955 ve 1977 // Kocatürk 1963 // Bali 1973 // O.Köprülü 284/4 olarak işaretlemiştir.

- Yayımlanmamış Semai:

M.F.Kırzıoğlu'nun Kars'ta, "Bektaş Tatarhan ve Karslı Sünni âşıklardan"; Nejat Birdoğan'ın da Kağızman'da Mevlüt İhsanı ve Âşık Davut Sulari'den derlediklerini bildirdikleri şiirlerin içinde semainin üç bağlamlık bir kolu da vardır.

Kırzıoğlu'nun derleme yılları 1941-1944, Nejat Birdoğan'ın derleme yılı 1963'tür.

Semai şöyledir:

Ben bir ġerip seyyah olsam
Géysem karayı karayı
İtirmişem nazlı yarı
Bulsam arayı arayı

Irak yollar yaḫın olsa
Lokman-Hékim yétip gelse
Bağrım başın tumar kılsa
Sarsam yarayı yarayı

Emrah héydir okur yazar
Hak yazdığın kimler bozar
Selbiye éylesem nazar
Zülfün darayı darayı

Bizim sahraların başı
Pare pare duman şimdi
(Saraçoğlu/ 14)

Ercişli Emrah'ın bu semaisi, kimi araştırmacı ve antoloji yazarlarınca, sürekli olarak Erzurumlu Emrah adına yayımlanmaktadır.

Araştırmacıları ve antoloji yazarlarını yanılgıya iten Prof.Dr.M.F.Köprülü'nün ve E.Cem Güney'in gerçeklere aykırı yargıları ve yayımları olmuştur.

Bu semaiyi, Erzurumlu Emrah'ın olmadığını belirterek, (Erz.Emr.İst.1929,Lâhika I,s.25) ilk kez yayımlayan M.F.Köprülüdür (a.e.s.26,nr.2) İlginçtir ki yine Köprülü, semainin S.N.Ergun'un yerdiğini belirttiği (a.e.s.31) az değişik bir varyantını, Erzurumlu Emrah adına yayımlamakta (a.e.s.32,nr.3) sakınca görmemiştir.

S.Nüzhet'ın, Erzurumlu Emrah'ın olmadığını vurgulayarak, Köprülü'ye göndermiş olduğu şiir şudur:

Sevdiğimin yaylaları
Pare pare duman şimdi
Sevişmesi ne hoş olur
Ah ayrılık yaman şimdi

Şakırım kaşı karama
Bir merhem sarsın yarama
Dost inen benim arama
Bir pus döktü duman şimdi

Arasam yâri bulurum
Gözüne kurban olurum
Bir gün görmezsem ölürüm
Görüşmesi güman şimdi

Şimdi benim yarim çıkar
Çıkar da yollara bakar
Emrah'ı ateşe yakar
Boyu serv-i-revan şimdi

(Köprülü,s.32,nr.3)

- (Bayrı) Mehmet Halit: 1930,S.10,s.156 (4),nr.12.
Bayrı'da semainin bir değişkesini (varyantını) Erzurumlu Emrah adına yayımlamıştır.

Yüce dağlarının başı
Pare pare duman şimdi
Sevişmesi hoştur amma
Ayırılması yaman şimdi

Garibim kaldı arada
Gemiler oynar deryada
Yâr orada ben burada
Konuşmamız güman şimdi

Gülün çevresi har m'ola
Çektiğim ahü zar m'ola
Acep bizi anar m'ola
O kaşları keman şimdi

Benim yarim yola bakar
Gözlerinden yaşlar akar
Emrah'ı odlara yakar
Boyu servi revan şimdi

Bayrı'nın bu değişkeyi: "Bunlardan 12 numaralısı, Fuat bey'in eserinde de mündemiçse de (s.32,nr.3) bununla öteki arasında bariz bir fark olduğundan, manzumenin bir de bu şekilde tesbitini faydasız görmedik. (Bayrı, a.e.s.154)" açıklaması ile Erzurumlu Emrah'a mal etmesi konunun önemi açısından düşündürücüdür. Köprülü'nün ve S.Nüzhet'in bu konudaki açıklamalarını Mehmet Halit (Bayrı) önemsememiştir.

- (Uraz) Murat: 1933,s.134-135,nr.XXXII.

Semai, Murat (Uraz)'da Ercişli Emrah adınadır. "Emrah ile Selvi Han" hikâyesi ile ilgilidir. Emrah, Şah Abbas'ın serbazlarının Selvi Han'ı Erciş'ten kaçırdıklarını öğrendikten sonra söylemiştir.

İlk dörtlükler Köprülü'deki (1929,s.26,nr.2) metne uygundur. Beşinci dörtlük:

Şimdi benim yârim çıkar
Yollarına durmaz bakar
Emrah'ı ötlere yakar
Boyu selvi revan şimdi

olmuştur. Üçüncü dizedeki "ötlere" sözcüğü, Uraz'ın sonraki yayınlarında "odlara" olarak düzeltilmiştir.

- Ergun,S.Nüzhet: 1938,s.86,nr.5 / 1943, c.3,s.1267-1268,nr.14.

S.N.Ergun'da, iki kaynakta da Ercişli Emrah adınadır. Köprülü'deki (1929,s.26,nr.2) metindir.

- Kuşçuoğlu,1939,14.XI.Sayı 50,tefrika nr.44.

Yakup Kuşçuoğlu'nda "Bizim Emrah – Emrah ile Selbi"dedir. Beş dörtlükten oluşmuştur. İkinci dörtlüğün ilk beyiti:

Gül çevresi har mı ola
Çektiğim tüm zar mı ola

beşinci dörtlüğü:

Şimdi benim yarım çıkar
Yollarıma durmaz bakar
Emrah'ı odlara yakar
Maral yüzlü civan şimdi

biçimindedir.

- Köprülü,1940,s.635-636,nr.6.

Köprülü 1929,s.32,nr.3'teki değişkeye (varyanta) özgün metnin (1929,s.26,nr.2) birinci dörtlüğünün:

Sevişmesi bir hoş olur
Ayrılması yaman şimdi

ikinci beyiti ile:

Gülin çevresi har m'ola

dizesi ile başlayan ikinci dörtlüğünü ekleyerek 1929,s.32,nr.3'de, dört bağlam olarak yayımladığı semaiyi yeniden oluşturmuş ve beş bağlama çıkarmıştır.

Köprülü'de, metinlerle bu oynamanın nedenine ilişkin bir açıklama yoktur. Köprülü'nün oluşturduğu metni sunuyoruz.

1 Sevdiğimin yaylaları
Pare pare duman şimdi
(s.32,nr.3)
Sevişmesi bir hoş olur
Ayrılması yaman şimdi
(s.26,nr.2)

2 Şakırım kaşı karama
Bir merhem sarsın yarama
Dost ile benim arama
Bir pus döktü duman şimdi
(s.32,nr.3/İkinci bağlam)

3 Arasam yari bulurum
Yoluna kurban olurum
Bir gün görmesem ölürüm
Görüşmesi güman şimdi
(s.32,nr.3/Üçüncü bağlam)

4 Gülün çevresi har m'ola
Çektiğim ahü zar m'ola
Acep bizi anar m'ola
O kaşları keman şimdi
(s.26,nr.2/İkinci bağlam)

5 Şimdi benim yârim çıkar
Çıkar da yollara bakar
(İki metinde ortak beyit)

Emrah'ı ateşe yakar
(s.32,nr.3)
Boyu serv-i-revan şimdi
(Ortak dize)

- Güney,E.Cem / Güney,Ç.Eflâtun:

I- E.Cem Güney, "Erzurumlu Emrah"ın sonradan oğlu Çetin Eflâtun'un da adını eklediği baskılarında Köprülüzade metinlerini (1929,s.26,nr.2 ve s.32,nr.3) karıştırarak, kimi dizelerini değiştirerek, yeni bir metin oluşturmuştur. E.Cem, bu düzenlemesinde:

1. Erisin dağların karı
2. Şakırım kaşı karama

dizeleri ile başlayan iki dörtlüğü düzenleme dışı bırakmıştır.

Semainin E.Cem'in düzenlemesi ile aldığı biçim şöyledir:

Şu karşıkı karlı dağlar
Pare pare duman şimdi
Sevişmesi bir hoş amma
Ayrılması yaman şimdi

Gülün çevresi har-m'ola
Çektiğim ahü zar-m'ola
Acep beni anar-m'ola
O kaşları keman şimdi

Arasam yâri bulurum
Yoluna serim veririm
Bir kez görmesem ölürüm
Göz neyledi yaman şimdi

(E.) yim kapıya çıkar
Çıkar da yollara bakar
Âşıkı odlara yakar
Boyu uzun fidan şimdi
(1955,s.53,nr.45)

3.4 Göz eyledi yaman şimdi

4.1 Emrahî kapuya çıkar
(1975,s.58,nr.44)

II- E.Cem ayrıca, Mehmet Halit (Bayrı)in metnini de (1930,s.156,nr.12) ayrı bir şiir gibi Erzurumlu Emrah'a mal ederek ve ayrı bir metin olarak yayımlamıştır. (1955,s.62,nr.63 / 1975,s.67,nr.62)

- Kocatürk, V.Mahir: (ŞD) 1956,s.91 / (SŞA) 1963,s.211/ (TEA) s.233.

Semai Kocatürk'te Ercişli Emrah adınadır. "Şiir Defteri" ndeki metin (s.91), Köprülüzade'deki metindir (1929,s.26,nr.2). "Saz Şiiri Antolojisi" ndeki metinde (s.211) birinci dörtlüğün üçüncü dizesi:

Kavuşması bir hoş olur

biçimindedir. "Şiir Defteri" nde "Erisin Dağların Karı" dizesi ile başlayan dörtlük "Saz Şiiri Antolojisi" nde ve "Türk Edebiyatı Antolojisi" nde (s.233)

Ördek çalkanır göllerde
İsmin söylenir dillerde
Kalmışım gurbet illerde
Dağlar başı duman şimdi

olarak değişmiştir. Semainin bu değişik bişimine Kocatürk "Türk Şairleri-S.N.Ergun" u kaynak olarak göstermektedir. (TEA.s.233). "Ördek çalkanır göllerde" dizesi ile başlayan dörtlük Kocatürk"ün söz ettiği, Sadettin Nüzhet Ergun'la ilgili kaynakta yoktur. Ergun'daki dördüncü dörtlük, "Erisin dağların karı" dizesi ile başlayan dörtlüktür.

- Ozanoğlu: 1972,s.35-37 / 1958,s.35

Hikâyeye bağlıdır. Selvi'nin kaçırılması ile ilintilidir.

"...Emrah gayrı çalıp söylemedi. Anası ile babasının buruşuk ellerini öperek yola düzüldü. Baktı ki Ercişin üstünü sis kaplamış, hemen sazına sarılıp..."

Ozanoğlu'da birinci dörtlüğün üçüncü dizesi:
Sevişmesi hoştur amma
Üçüncü dörtlüğün ikinci dizesi:

Yoluna kurban olurdum

Beşinci (sonuncu) dörtlük:

Şimdi benim yârim çıkar
Yollarıma durmaz bakar
Emrah'ı odlara yakar
Boyu selvi revan şimdi

biçimindedir.

- (Nayır) Yaşar Nabi: (BBTŞA) 1968,s.119.

Emrah adınadır. Ayrım yapılmamıştır. Dört bağlamdır. E.C.Güney'in yayımladığı metindir (1955,s.53,nr.45). Âşıkın adının geçtiği dize:

Emrah'ım kapıya çıkar

olmuştur.

- Gözler,H.Fethi: 1970,s.140,nr.III.

Erzurumlu Emrah adınadır. Köprülüzade'nin 1929, s.26'da yayımladığı metindir. Beş bağlamdır.

- Bali,Muhan: 1973,s.257-258,nr.VIII.

Bali'deki kaynaklar Uraz ve Ozanoğlu'dur. Bali, Saraçoğlu'nun yayımladığı:

Kalk gidelim deli gönül
Yollar çeper bağlar şimdi
Süsen sümbül mor menevşe
Giyer bizim dağlar şimdi
(Saraçoğlu/15)

dörtlüğü ile başlayan semaiyi (TD.1955,S.43,s.425) "bu semainin Erciş varyantı" saymaktadır. (s.258). Bali'nin bu yargısı hatalıdır. İki şiirin arasında 'şimdi' dönerayağının dışında hiçbir benzerlik yoktur. Bali'nin bu yanılgısına Nejat Birdoğan da değinmektedir:

"...'Bizim sahraların başı / Pare pare duman şimdi' dizesi ile başlayan koşma, Ali Saraçoğlu'dan alınan 'Kalk gidelim deli gönül' 'Yollar çeper bağlar şimdi' dizeleriyle başlayan koşmayla benzer tutulmuş. 'Şimdi' dönerayağına bakılarak yapılmış, ama yanlış yapılmış. İki ayrı koşmadır. (...) Her ikisi de ayrı ayrı vardır" (TFA.S.304,Kasım 1974,s.7152).
Deyiş Bali'de beş bağlamdır.

- Yener,Cemil: 1973,s.142,Semailer,nr.1.

Yener de semaiyi Erzurumlu Emrah adına yayımlamıştır. Semai Yener'de dört bağlamdır. Köprülüzade 1929,s.26,nr.2 ve s.32,nr.3 deki semailerin kimi dize ve bağlamları karıştırılarak oluşturulmuştur. Sözcük değişmeleri de olmuştur. Şiirin yapısı ve yararlanılan kaynaklar konularında bilgi yoktur.

- Köprülü,Orhan Fuat: (TK...) 1974,C.3,s.277-278.

M.Fuat Köprülünün oluşturduğu metindir (1940,s.635-636,nr.6). Kaynak işaretlenmemiştir.

- Püsküllüoğlu,Ali: (THŞA) 1975,s.314.

Semai Püsküllüoğlu'da Ercişli Emrah adınadır. Beş bağlamdır. M.Fuat Köprülü'nün oluşturduğu metindir (1940,s.635-636,nr.6). Kaynak işaretlenmemiştir.

- Ural,Orhan: 1976,s.71,nr.43 ve s.71-72,nr.44.

Ural, semainin değişkelerini (varyantlarını) Erzurumlu Emrah adına iki ayrı özgün metin olarak yayımlamıştır.

1. Köprülüzade'nin yayımladığı;

Sevdiğimin yaylaları
Pare pare duman şimdi

beyiti ile başlayan (1929,s.32,nr.3) dört bağlamlı ikinci metin Ural'da ilk metin olarak yer almıştır (s.71,nr.43).

2. Mehmet Halit (Bayrı)'in yayımladığı (1930,s.156,nr.12) değişke keza Ural'da ikinci özgün metin olarak yer almıştır. (s.71-72,nr.44).

Bu metinde semainin ilk dizesi:

Yüce yüce dağlar başı

olmuştur.

Diğer dörtlüklerde değişme yoktur.
Ural'da kaynaklar işaretlenmemiştir.

- Öztelli,Cahit: 1976,s.19 ve 21 / 1977,s.163-164.

(1976,s.19-21) Bu kaynakta Öztelli'nin E.Cem Güney'deki metinlerle ilgili açıklamaları yer almaktadır. Öztelli, Ercişli Emrah'ın olan semaiyi Eflâtun Cem Güney'in "tahrif ederek" Erzurumlu Emrah'a mal ettiği kanısındadır.

(1977,s.163-164) Öztelli semaiyi bu kaynakta Ercişli Emrah adına yayımlamaktadır. Kaynak olarak Köprülüzade (1929,s.32) ve Murat Uraz (1933,s.134) gösterilmiştir.

Öztelli (1977,s.163-164)'deki metin, Köprülüzade 1929, s.32'deki metin değil; Köprülüzade 1929, Lâhika I, s.26, nr.2'deki metindir.

- Sakaoğlu,Saim: (EE) 1987,s.129,nr.37.

Ercişli Emrah adınadır. Köprülüzade'deki (1929,s.26,nr.2) birinci metindir. Birinci dörtlüğün ilk dizesi:

Bizim sahraların taşı

yazılışın dadır. "taşı" sözcüğünde bir dizgi yanlışı söz konusu olabilir. Kitapta doğru – yanlış dizini olmadığı için bu açıklamada yarar görülmüştür.

Birinci dörtlüğün üçüncü dizesi:

Sevişmesi bir hoş amma

olmuştur. Kimi sözcükler Erciş ağzına uygun biçimde yazılmıştır.

Şiirin yayımlandığı kaynaklar: Köprülü, 1929,1940,1965; Uraz 1933,1937; Ergun 1938,1943; Güneyler; Kocatürk; Ozanoğlu; Bali; Orhan Köprülü; dördüncü hane eksiktir. Mahlas hanesinde sadece ilk harf yazılıdır. İlk mısra Güney'lerde aşağıdaki gibidir:

Şu karşıki karlı dağlar

Karacaoğlan'ın da aynı kafiyeyi kullandığı bir şiiri vardır" açıklaması yapılmıştır. (Sakaoğlu, s.129. Kaynak dizininden sonraki açıklama.)

Yayımlanmamış Metinler:

- Receb Oğlu Yahya: 1880, Yazma Emrah İle Sevli-Han Hikâyesi,s.20 b.

".... Konup köçerek, kahve tütün içerek. günnerin bir gününde bir dağa gelüp, gériye döndi, bakdı ki Van'ın dağları duman görinir. Orda meraklanıp sazı aldı..."

" Bizim sehraların başı
Para para duman şindi
Konuşması ne hoş idi
Ayrılmağa yaman şindi

Gülün etrafı har m'ola
Çekticeğim ah zar m'ola
Ecep bizi anar m'ola
O kaşları keman şindi

Uşdu gönül-kuşı uşdu
Uşdu karlı dağlar aşdı
Dédiler Sevli-Han köşdü
Emrah halın yaman şindi
(Kırzıoğlu aktarması)

Semainin, "Emrah halın yaman şindi" dizesi ile biten bu ad dörtlüğü;

Vardım yarın yaylasına
Gezdiği yer çimen olmuş

dizeleri ile başlayan semaide de (Saraçoğlu/57) ad dörtlüğü olarak vardır ve şöyledir:

Coştu deli gönül coştu
Sevda geldi baştan aştı
Dediler Selbihan göçtü
Emrah halın yaman olmuş

Yine bu ad dörtlüğü, Yahya yazması hikâyede (s.39 a-b):

Canalın yurduna vardım
Gezdiği yér çimen olmuş

dizeleri ile başlayan semaide de ad dörtlüğüdür.

Uşdu gönül kuşu uşdu
Uşdu karlı dağlar aşdı
Dédiler Sevli-han köşdü
Emrah halın yaman olmuş

Kırzıoğlu, İbrahim Alıcı'dan derlediği iki dörtlüğü de katarak, Yahya yazması hikâyede üç dörtlük olan semaiyi beş dörtlüğe çıkarmıştır.

Kırzıoğlu'nun İbrahim Alıcı'dan alarak, yayımlanmamış Yahya yazması hikâyedeki semaiye eklediği iki dörtlük, Köprülüzade'de ki ilk metnin (1929,s.26,nr.2) üçüncü ve dördüncü dörtlükleridir. Yahya yazması hikâyeye Kırzıoğlu bu dörtlükleri, üçüncü ve dördüncü dörtlükler olarak katmıştır.

- Akyüz, İnayet, (ÜBT.Yayımlanmamıştır. Iğdır,1968):

İnayet Akyüz, semaiyi Ercişli Emrah'ın olarak Iğdır'da, Famil Filiz'den derlemiştir. Üç dörtlüktür. Birinci dörtlüğünün ikinci ve üçüncü dizeleri:

Elvan elvan duman şimdi
Sevişmesi pek hoş olur

İkinci dörtlük:
Erisin dağların garı
Tökülsün çaylara barı
Ġedir Mövlam gönder yarı
Gönül isder heman şimdi

Üçüncü (son) dörtlüğün ilk beyiti:

İndi menim yarım çıkar
Durmadan yollara bakar

biçimindedir.

- Birdoğan,Nejat (Yayımlanmamış derleme):

Nejat Birdoğan'ın 1958-1962 yılları Kağızman/Iğdır yöreleri derlemeleri arasında, bu semainin de bir değişkesi (varyantı) vardır. İbrahim Ene'den, Ercişli Emrah'ın olarak derlenmiştir. Üç dörtlüktür.

Uca dağların başında
Elvan elvan duman şimdi
Sevişmesi pek hoş olur
Ayrılması yaman şimdi

Erisin dağların karı
Tökülsün çaylara bari
Kadir Allah gönder yarı
Gönül ister heman şimdi

Yarım gelir burdan çıkar
Durmaz vollarıma bakar
Emrah'ı odlara yakar
Yolu selvi revan şimdi

Karacaoğlan'a Mal Edilen Semai:

S.N.Ergun, semainin değişik bir metnini Karacaoğlan adına da yayımlamıştır.

S.N.Ergun, Karacaoğlan adlı kitabının başına: "1948'de eserin yazarı tarafından yazılmıştır" açıklaması ile eklediği "Bibliyografya" bölümünde (s.10): "Şairin bendeki eski bir mecmuada yazılı olan 299 numaralı semaisi, bazı cönklerde Emrah adına kayıtlıdır. Nitekim, Prof.Fuat Köprülü de bu şiirin, XIX. yüzyıldaki Emrah'tan önce yetişen başka Emrah adlı bir şaire ait olmak ihtimalini söylüyor." diye yazmaktadır.

Cahit Öztelli, bu semainin yanlışlıkla Karacaoğlan'a isnat edildiği kanısındadır. (C.Ö.1976,s.21).

Semai şöyledir:

Yüce dağların başında
Birim birim duman şimdi
Sevişmesi hoştur amma
Ayrılması yaman şimdi

Şimdi kömür gözlüm çıkar
Çıkar da yollara bakar
Âşıkın odlara yakar
Boyu serv-i-revan şimdi

Neler ettin behey felek
Behey yeşil donlu melek
Hasretinden olduk helâk
Dardır başa cihan şimdi

Gülün çevresi har m'ola
İşim de ahü zar m'ola
Acep bizi anar m'ola
O kaşları keman şimdi

Ben yavrumu tanır idim
Yoluna can verir idim
Bir görmesem ölür idim
Gör ne-şledi zaman şimdi

Karac-oğlan yâre vardım
Açılan güllerin derdim
Gelmedikçe ikrar verdim / Gelmekliğe...
Sözüm oldu yalan şimdi

(Ergun: Karacaoğlan,1974 İlaveler,s.256,nr.298 //
Öztelli, Karacaoğlan,1970,s.254,nr.342)

Öztelli'de "Şimdi kömür gözlüm çıkar" dizesi ile başlayan dörtlük yoktur. Yine Cahit Öztelli metninde, M.N.Karaer (Karacaoğlan s.319,nr.386) ve Müjgân Cumbur'da (Karacaoğlan 1973,s.308-309,nr.436) son dörtlüğün son beyiti:

Gelmekliğe ikrar verdim
Sözüm oldu yalan şimdi

olmuştur. Bu kaynaklarda, semai ile ilgili açıklama ve semainin yayım dizini ile ilgili bilgi verilmemiştir.

Gevheri'de benzer ayak ve bağ dizeleri:

Gevheri'ye ait bir semainin benzer bağ dizelerini sunuyoruz:

1.2 Bürümüştür duman şimdi
1.4 Varacağım güman şimdi
2.4 Yanarım ben püryan şimdi
3.4 Medet lütfü aman şimdi
4.4 Derdimi al heman şimdi
(Bayrı 1958,s.137,nr.132 // Yener 1973,s.94)

Âşık Kerem'de benzer dizeler:

Âşık Kerem'in "Doğdu tan yıldızı batmaz" dizesi ile başlayan türküsünün üçüncü dörtlüğünün ilk üç dizesi de benzerlikler göstermektedir.

3.1 Koncanın çevresi hardır
3.2 İşim gücüm ahı zardır
3.3 Yâr ile ikrarım vardır
(Elçin,1949,s.93,nr.97)

Bir Van türküsündeki ayak-dönerayak:

Muzaffer Sarısözen'in Van'da, Abdurrahman Ceberut'tan saptayarak notaya aldığı "Ben Giderim Erek Yolu" türküsünün bağlantı dörtlüğü, semainin ilk dörtlüğü ile benzerlik göstermektedir.

Aman şimdi yaman şimdi
Dağlar başı duman şimdi
Güzel sevmek çok hoş amma
Ayrılması yaman şimdi
(Birdoğan,1988,s.179'daki nota)

I

Yarı çöl kalmış İrevan **Yeri çöl kalmış İravan**
Sana konup göçmedim mi **Sende yiyip içmedim mi**

(Saraçoğlu / 20)

- Kırzıoğlu,M.F. TDD.(9) 1963,s.804.

Bu semaiyi ilk kez, "Emrah ile Selvi'deki Revan Üzerine Deyişler" konulu incelemesinde (TDD.1963 s.801-806) M.Fahrettin Kırzıoğlu yayımladı.

"...Osmanlı ordusunun topladığı Sahatçukuru/İravan Tutsakları içerisinde Erdiş (Erciş)'e doğru götürülmekte olan Emrah, Sürmeliçukuru (Iğdır-Ovası) bölgesini geçip, Ağrıdağı belinde "Ergov-Gediğinden' aşarken, bütün Aras ve Zengisuyu boyunun, Sahatçukuru'nun tabak gibi karşıda açık-seçik görünüşüne dayanamadı; bir daha İravan toprağını ya görürüm ya görmem diye beş-telli sazına yapışarak şu yanık deyişi söyledi" (Kırzıoğlu,s.804)

- Sakaoğlu,S. 1987,s.131,nr.39.

Kırzıoğlu'nun yayımladığı metindir. Sakaoğlu, semaiyi: "Bu metni, dilinde görülen değişiklikleri gösterebilme için almayı uygun bulduk (atlanuben, kete, sufra,vs.).

- Yayımlanmamış Metinler:

I- Semainin Erciş söylenişi, "Emrah ile Selbihan Hikâyesi" nin Âşık Davut Telli 1943 anlatısı ile derlenmiştir. 1977 yılında Prof.Dr. Sadettin Buluç'tan da yazılan bu semainin Davut Telli hikâyesindeki meclisi (şiirin söylendiği yer ve söylenme nedeni) Kırzıoğlu'nun söz konusu ettiği hikâyedeki meclisten farklıdır.

(Selbihan'ı İran dönüşü – Erciş'e ulaşmadan Kuğu Han'ın oğulları Tiflis'e kaçırınca Emrah, yeniden yollara düşer...)

"... gide gide bir gün Sehet-Çukuru'na vardı. Sehet-Çukuru'nda Yağıp Han derler bir Türk Beği otururdu. Emrah Sahat-Çukuru'na geldiğinde Yağıp Han, İran Şahının yanına gitmişti. Emrah, Yağıp Han'ın anasına konuk oldu. 'Beyana' soranda Emrah başından geçenleri bir bir anlattı. Yağıp Han'ın anası Beyana: - Balam! Selbihan'ı burdan geçirip, Tiflis'e apardılar. Bu ay içinde İrevan'a, ordan da Tiflis'e bir kervan kalkacak. Seni o kervanla yolluyayım. Ben Yağıp Han'a bir mektup salar, senin encamını bildiririm. Yağıp Han yardımına gelir dedi.

Emrah buna çok sevindi (...) günü gelende kervana katılıp, Revana doğru yola çıktı. Emrah'ın katıldığı kervan Revana bir gece yarısı ulaştı. Nöbetçiler kervanı gece şehere sokmadılar, kervan Revanın dışında konakladı. Emrah'ı çok bir merak (hüzün-üzüntü) bastı. Emrah sazını eline aldı. Bakalım ne dedi..."

(Âşık Davut Telli/Yayımlanmamış bölüm)

II- Semainin Iğdır söylenişi, Nejat Birdoğan ve Nizamettin Onk tarafından 1958 yılında, Hüseyin Kaya'dan derlenmiştir. Üç bağlamdır. Kırzıoğlu'nun yayımladığı metnin (1963, s.804) benzeridir.

Bir yiğidin yaman derdi
Olmasa kan yaş döker mi
(Saraçoğlu/21)

- S.Nüzhet Ergun: Türk Şairleri, C.3 (1943), s.1264.

Semai Ergun'da Ahıskalı Emrah adınadır. Ergun, "Sefil Emrah" tapşırmalı bu semaiyi, "Bay Fahrettin Saltkan'ın Çıldır âşıkları adlı gayrı matbu eseri"ne dayanarak "XIX. Asrın ibtidalarında yaşadığı rivayet edilen, Işığı mahlasını da" kullanmış olan Ahıskalı Emrah adına yayımlamıştır.

Fahrettin Saltkan M.Fahrettin Kırzıoğlu'dur.
Semainin sonuncu dörtlüğü Ergun'da şöyledir:

Sefil Emrah oda netsin
Gönül diler kâma yetsin
Bir elçimiz daha gitsin
Görek onu da eker mi

- Cahit Öztelli: (TFAY-1976), "Ercişli Emrah" s.181,nr.47 ve s.185,nr.57.

Semai Öztelli'de Ercişli Emrah adınadır. Öztelli'nin kaynağı iki ayrı cönktür. Semai iki cönkte de "Sefil Emrah" tapşırmalıdır.

- Saim Sakaoğlu: (EE) 1987,

(s.132,nr.40) Ercişli Emrah adınadır. Kaynak Cahit Öztelli'dir.
(s.157-158/Ek) Ahıskalı Emrah adınadır. Kaynak S.Nüzhet Ergun'dur.

Üç kaynakta da tapşırması Ercişli Emrah'ın yaygın tapşırması "Sefil Emrah" olan semaiyi tartışmasız olarak Ercişli Emrah'ın saymamızı bu tapşırma zorunlu kılmaktadır. M.F.Kırzıoğlu, "Sefil Emrah" tapşırmalı semaiyi, Ercişli Emrah'a ilişkin savların ve takma adların irdelenmesinden önceki yıllarda – 1940'lı yıllarda – Ahıskalı Emrah adına S.N.Ergun'a göndermiştir.

Alçak üsgek karlı dağlar
Yar seni görmeğe geldim
(Saraçoğlu/ 25)

- Tevet(oğlu),Fethi: "Yücel" 1938, s.111.

Erciş Askerlik Şubesi Başkanı Binbaşı (Halil) Nuri Yurdakul'un "Muhasebe arazi işleri kâtibi B. Mustafa'dan tesbit ettiği Emrah İle Selbi Han Hikâyesi" nin altıncı şiiridir.

Karlı dağlar aşa aşa
Yar seni görmeğe geldim
Hasretem yüzün görmeğe
Bir selam vermeğe geldi.

Bade içtim oldum deli
Boynuma geçer yar kolu
Üç gün gecelik yolu
Saçların örmeğe geldim

Tutmuştur başım ağrısı
Ötüyor suna yavrusu
Emrah der sözün doğrusu
Koynuna girmeğe geldim

- Ergun,S.Nüzhet: 1943,s.1268.

Karlı dağlar aşa aşa
dizesiyle başlayan semai üç bağlamdır. Dize değişmeleri şöyledir:

1.3 Müştak idim cemaline
2 Üce üce tahçaları
Bar getirmiş bahçeleri
Açıluptur bohçaları
Yar gülün dermeğe geldim
3.1 Tutuptur başım ağrısı

- Caferoğlu,Ahmet: 1951, s.39-40, nr.VII.

Caferoğlu, Erciş'te Âşık Davut Telli'den derlediği metni, Erciş ağzını tam olarak vermeyen bir söyleyişle yayımlamıştır. Uygulanan çeviriyazı (transkripsiyon) imlerinin kimi Erciş ağzına tam olarak uymamaktadır.

Semainin ikinci bağlamının ilk dizesi:
"Gör felek mana néyledi"

yazılışındadır. Erciş ağzında "ben" adılı (zamiri) (-e)li hallerde "bana –man / sana – san,sana" olur. Çoğu kez sondaki (a) düşer. Bu olgunun dışında, diğer adıl yönelmelerinde önemli bir değişme gözlenmez. Caferoğlu'nun yazdığı dizenin Erciş ağız özellikleri yönünden:

Gör Feleği man néyledi
söylenişine dönüşmesi ya da:

Gör Felek bana néyledi
olarak alınması gerekir.

- Saraçoğlu,Ali: 1955, s.427,nr.13 /1958,s.553 son dörtlük/ 1976, s.309-310.

- Bali Muhan: 1973, s.71 (Tevet'in yayımladığı özet hikâye ile), s.277 (Saraçoğlu 1955,s.427).

- Öztelli,Cahit: 1977, (s.174,nr.29) / (s.188).

Öztelli'de, "Bu semai Karacaoğlan'a benzektir" notu vardır. Öztelli, benzek gösterdiği Karacaoğlan'a ait semaiyi işaretlememiştir. Öztelli'nin değindiği şiir, Karacaoğlan'ın:

"Ala gözlerini sevdiğim dilber"

dizesiyle başlayan , bağ dizelerinin ayakları "geldim" fiiliyle kurulu koşma olmalıdır. Altı bağlam (hane) olan koşmanın bağ dizeleri: "...görmeğe geldim/...sormaya geldim/...kırmaya geldim/...sormaya geldim/...görmeye geldim/...dermeye geldim/...girmeye geldim" söylenişindedir.

Koşmanın "ad" bağlamını sunuyoruz:

"Karac-Oğlan der ki işin doğrusu
Gökte melek yerde huma yavrusu
Söyleyim ben sana sözün doğrusu
Soyunup koynuna girmeye geldim"

(Ergun,Karacaoğlan,1974,s.101-102,nr.80// Cumbur 1973,s.18, nr.27)

- Sakaoğlu,S.1987,s.133,nr.41.
İlk dize Sakaoğlu'nda:

Karlı dağlar aşa aşa

yazılışındadır. İlk dizenin dışında metin, Saraçoğlu'nun yayımladığı metindir. Sakaoğlu, semainin yayım sırasını tam olarak vermiş ve Ergun'daki farklı ikinci haneyi işaretlemiştir.

Elizade, Himmet: (Azerbaycan) 1930, II."Âşık Emrah adınadır. Semai metninde âşığın adı geçmemektedir. (Ad bağlamı eksiktir)

Uca-uca dağ başından
Yar seni görmege geldim
Müştaġ idim o cemala
Bir selam vérmege geldim

Uca dağlar ġar olaydı
Siyah zülfün mar olaydı
Bir yılgınlı yar olaydı
Goynuna girmege geldim

Kapısınnan çaylar ahar
Eğer içsem namert olum
(Saraçoğlu/28)

- Tevet(oğlu),Fethi.Yücel, 1938,s.110// Bali 1973,s.70// Öztelli 1977, s.173,nr.27.

Tevet'te hikâyeye bağlıdır. Dört bağlamdır:

Kapınızdan çaylar akar
Yanağına güller takar
Karşıdan bir güzel bakar
Eğer baksam namert olam

Yüzünde benler Hâşimî
Yoluna koydum başımı
Ölene dek göz yaşımı
Eğer silem namert olam

Yüzünde benlerin Hindî
Yâr belânı alam şimdi
Âlem duydu el işitti
Eğer dönsem namert olam

Emrah'ım der odasına
Gülü takmış yanağına
Buhağın verse ağzıma
Eğer dönsem namert olam

- Sakaoğlu 1987, s.134,nr.42

Sakaoğlu'da kaynak : "Tevet(oğlu) 1938,110/4; Öztelli 173/4 ve Gazioğlu/3" olarak işaretlenmiş, Gazioğlu'nun sözlü kaynak olduğu belirtilmiştir. Sakaoğlu, "Gazioğlu, Çelebibağlı türkücü Mehmet Koç'un bu semaiyi bestelediğini kaydetmektedir" açıklamasına da yer vermektedir. Semai, Sakaoğlu'da şöyledir:

Kaplarında sular ahar
Al yanağa güller tahar
Karşıdan üç gözel bahar
Eğer sevsem namerd olam (Gazioğlu)

Biri Selbi biri nazlı
Birinin eli hınalı
Birine göynüm yaralı
Eger görsem namerd olum (Gazioğlu)

Üzünde benleri Hindi
Yar belanı alam şimdi
Alem duydu el işitti
Eğer dönsem namerd olum (Tevet)

Emrah'ım der otağına
Güller takmış yanağına
Leblerin koysam ağzıma
Eğer doysam namerd olum

Semai'nin Tevet(oğlu) ve Sakaoğlu derlemelerinde birinci dörtlüğü (a+a+a+b) uyaklıdır.

Bugün men bir güzel gördüm
Bakar cennet sarayınnan
(Saraçoğlu/29)

- (Uraz) Murat: 1933,s.98,nr.XXXV / (1937)-1960,s.112-113.

Semai hikâyededir. Beş bağlamdır.

Ben haçan yardan ayrıldım
Felekler yandı ahımdan
Gece gündüz yüzüm gülmez
Benim bahtı siyahımdan

olan üçüncü dörtlük, Uraz ve Öztelli'nin dışındaki kaynaklarda yoktur. Bu bağlamın ayak örgüsü (xaxa)'dır. Bu örgü, klasik koşmada ilk bağlamın örgüsüdür. Bu örgüsü ile üçüncü dörtlük bir ara bağlamı olamaz.

"Klasik bir koşmanın ilk dörtlüğünde birinci, üçüncü dizeler ya bağımsızdır, ya da uyaklıdır. İkinci ile dördüncü dizeler ise her zaman uyaklıdır. Öteki dörtlüklerin üçer dizesi kendi aralarında uyaklıdır, dördüncü dizeler ise

uyakça ilk dörtlüğün ikinci ve dördüncü dizelerine bağlıdır" (Dizdaroğlu,HŞT.1969,s.71).

"Felekler yandı ahımdan gibi Fuzûlî'yi hatırlatan bir mısranın bulunması bu parçanın başka bir şaire ait olduğu intibaını uyandırmaktadır" (Sakaoğlu,1987,s.135).

Diğer kaynaklarda üçüncü bağlam olan Uraz'daki dördüncü bağlamın son beyiti:

Öptüm koçtum helallaştım
Buse aldım yanağından

Son (beşinci) bağlamın üçüncü ad dizesi:

Emrah da bir edna kuldur

biçimindedir.

- Aşkun,V.C. 1942,s.83-84.

Erzurumlu Emrah'a mal edilmiştir. Üç bağlamdır. "Aşkun'un bu koşma tarafımdan derlenmiştir demesi doğru değildir" (Sakaoğlu,1987/136).

- Ergun,S.N. 1943,s.1268,nr.16.

Ercişli Emrah adınadır. Dört bağlamdır. Murat (Uraz) 1933'teki semainin birinci, ikinci,dördüncü ve beşinci bağlamlarıdır. Sözcük değişmeleri olmuştur:

2.3 Mor menevşe boynun burdu
4.1 Bahçenin kapısı aldır

- Caferoğlu, Ahmet: 1951,s.37,nr.II.

Caferoğlu semaiyi Erciş'te, Mecit Gazioğlu'ndan derlemiştir. Birinci dörtlük eksiktir. Derlemedeki ilk (Uraz-Ergun'da ikinci) bağlamın birinci dizesi:

Selbi han bahçaya girdi

Dördüncü dizesi:

Gül kızardı hicabınnan

Son bağlamın ad (üçüncü) dizesi:

- Sakaoğlu,S. 1987,s.135-136,nr.43 ve 1989,s.144-145.

Dört bağlamdır. Murat (Uraz) 1933'teki metindir. Murat ve Öztelli metinlerinin üçüncü dörtlüğü:

Ben hacan yardan ayrıldım
Felekler yandı ahımdan
Gece gündüz yüzüm gülmez
Benim bahtı siyahımdan

alınmamıştır. Yayım dizini: Uraz // Aşkun // Ergun // Saraçoğlu // Bali 110/2 // Öztelli'dir.

Sakaoğlu, III. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri (Eskişehir 1987)'nde, İsmail Eren'in sunduğu "Sırbıstan Türklerinin Halk Edebiyatı Örnekleri" konulu bildiriye dayanarak, semainin birinci dörtlüğünü, Yugoslav kadın yazarı Yelena Dimitriyeviç (1862-1945)'in "Pisma iz Nişa O haremime/Haremlerle İlgili Niş Mektupları" (Belgrat 1897) kitabında, "Türk kadınlarının çalıp söyledikleri türküler arasında" yayımladığına da değinmektedir. (s.135-136 ve aynı eser s.45)

"Ben bugün bir güzel gördım
Bakar cennet sarayından
Kamaştı gözımın nuri
Onun hüsnı cemalından"

- Birdoğan,N. 1988,s.139 ve s.259.

Birdoğan, semainin bir benzeğinin ve semainin ayrı ayrı ezgilerini sunmaktadır:

(s.139) Birinci ezgi benzek semainin ezgisidir. Deyiş'i Tercan'da, Âşık Daimi'den Nida Tüfekçi notaya almıştır. Deyiş Teslim Abdal adınadır. İlk bağlamın üç dizesi Ercişli Emrah benzeğidir.

Bağın kapısını açtım
Sayın ki cennete düştüm
Yar ile tenha buluştum
Ne bağ duydu ne bağbancı

Seherin bülbülü öttü
Öttü de murada yetti
Teslim Abdal yükün tuttu
Ne bağ duydu ne bağbancı
(s.139)

(Türkçenin kurallarına göre bağ dizesinin doğru biçimi "Ne bağ duydu ne bağ-ı-ban/bağ-u-ban" olmak gerekir. Ya da "Ne bağ duydu ne de bağban".)

(s.259) Ercişli Emrah'ın semaisidir. Tokat'ta, İbrahim Karataş'tan Mustafa Hoşsu notaya almıştır. Saraçoğlu 1955'e göre dize ve sözcük değişmeleri şöyledir:

3.3 Sevdim coştum helallaştım
3.4 Buse aldım yanağından

4.1 Bahçenin kapası daldır
4.3 Emrah da bir edna kuldur

- Yayımlanmamış Metinler:

I- Receb oğlu Yahya,1880 Yazma s.13b.

Receb oğlu Yahya Yazması "Emrah ile Sevli Han Hékâtı"nda üç bağlamdır. Yazmada eksik olan ilk bağlamı M.F.Kırzıoğlu, Kötekli Hasan Dayı'dan derleyerek hikâyedeki semaiyi tamamlamıştır. Kırzıoğlu'nun eklediği ilk bağlam şöyledir:

Bögün ben bir güzel gördüm
Bahar cennet konağından
Kamaştı gözümün nuru
Onun yüzü çırağından

"...Sevli dönüp Emrah'a doğru yöneldi. Gülün bir yaprağını yanağına yapışdırıp dédi ki:

- Emrah bu yanağımda(ki) güli (elé) alırsın (ki) ne bir yérin yanağıma degsin, ne gül yére düşsün (...)"

(Olay Erciş'te, gül bahçesinde geçer)

İkinci bağlam (Yazma,s.13 b):

Salındı bahçıya girdi
Ağaçlar selama durdu
Mormenemşe boyun burdu
Gül utandı revağından

Üçüncü bağlam ile, dördüncü bağlamın ilk iki dizesinde değişme yoktur. Bitiş beyiti:

Séfil Emrah sene kuldur
Bağışla géç günahından

biçimindedir.

II- Birdoğan / Onk Derlemesi Metin:

Iğdır Hakveyis Köyü, Sucu Kamber Aray'dan derlenmiştir. Üç bağlamdır. Iğdır ağız özelliklerini taşımaktadır. Üçüncü (son) bağlam şöyledir:

Bağında açılan güldü(r)
Oh<u>u</u>yan şéyda bülbüldü(r)
Séfil Emrah sene kul'du(r)
Bağışla géç günahından

(Bu hane için lütfen, Elizade Himmet, 1930,s.38'den alınan Azerbaycan benzeğine bakınız.)

- Gazioğlu (Teksir Broşür,Erciş 1985):

Özet hikâyededir. Olay Tiflis'te geçer.

"Selvi, Emrah'a yaklaşır, güllere, menekşelere takılır. Emrah, Selviyi cennet sarayında yanında görünce..."

Dört bağlamdır. Birinci bağlamın ikinci dizesi:

<u>Gelir</u> cennet sarayından

olmuştur.

- Himmet Elizade, Azerbaycan Aşıkları, II.Bakı 1930,s.38,nr.I. (Azerbaycan Metni):

Bugün bir terlan görmüşem
Bah<u>ı</u>r cennet sarayından
Gözümün nuru kamaşır
Yarın hüsnü, cemalından

Bah<u>ç</u>anın divarın aşdım
Süsen-sünbüle dolaştım
Öptüm kucdum halallaşdım
Bir gül aldım yanağından

Bahçanın kapısı güldü
Oh<u>u</u>yan şéyda bülbülü
Yazık Emrah sana kuldu
Bağışla géç günahından

- Benzekler:

I- Gevheri Adına Yayımlanan Semai:
(Murat 1933,s.88,nr.XXV.)

II.Âşık Ömer Adına Yayımlanan Semai:
(Köprülü, TSŞ.XVII.asır,s.295-296, 7.semai)

İki kaynakta da dört'er bağlamdır.

Murat (Uraz) semaiyi: "Gevheri'nin bu semaisinde; kendisinden aşağı yukarı bir asır evvel yaşamış olan Ercişli Emrah'ın (35) numaradaki semaisiyle epeyce parçaların birleşik olduğu görülmektedir (s.88)" açıklaması ile yayımlamıştır. Murat (Uraz)'ın Gevherî, Köprülü'nün Âşık Ömer adlarına yayımladıkları semaileri sunuyoruz.

Uraz/Gevheri	Köprülü/Âşık Ömer
Yine badı saba esti	Yine badı saba esti
Canan çıktı otağından	Yarim çıktı otağından
Âşıkına meze sunar	Âşıkına bade sundu
Lebi sükker dudağından	Lebi sükker dudağından
Salındı bahçeye girdi	Salındı bahçeye girdi
Çiçekler selama durdu	Çiçekler titredi durdu
Mor menevşe boyun burdu	Mor menevşe boyun burdu
Gül kızardı hicabından	Gül kızardı hicabından
Bu şu zalimin andına	Uyma rakibin ardına
Gurur eylemiş kendine	Zarar edersin kendine
Gör ki rakibin fendine	Bak şu zalimin fendine
Öper yari yanağından	Emer yarin dudağından
Bahçelerde biten güldür	Bahçelerde biten güldür
Dalında öten bülbüldür	Dalında öten bülbüldür
GEVHERİ bir garip kuldur	ÖMER'in bir edna kuldur
Bağışla geç günahından	Bağışla geç günahından

Gün dolanır ay dolanır
Çıkar yarın eyvanınnan
(Saraçoğlu/30)

- Caferoğlu, 1951 s.41,nr.X (Davut Telli'den)

Üsgekdir yarın eyvani
İçinde türlü elvani
Galdırsın uzülgar meni
Salsın yarın evyani

Size gurban olum yollar
Nerye ġetdi bizim eller
Hem süsenner hem sümbüller
Gahar yarın eyvanınnán

Emrah neyner dünya mali
Üzünde var çifte hali
Şeyda bülbül ġül misàli
Öter yarın evyanında

Semai Caferoğlu'da üç bağlamdır. Davut Telli'den derlenen ilk metinde ki birinci bağlam (hane) Caferoğlu'da yoktur. Caferoğlu'nun uyguladığı çevri-yazı (transkripsiyon) işaretleri Erciş ağzına tam olarak uymamaktadır.

1. (ġ) ünsüzü "üsġek,ġétdi,ġül" sözcüklerinde doğrudan işaretsiz (g) olarak yazılmalıydı.

2. Erciş ağzında "ulüzġar" sözcüğü yoktur. "rüzgâr" sözcüğü "üzürgar" biçiminde söylenir.

3. "Galdırsın ve Gahar" sözcüklerinin Erciş ağzına göre yazılışları "Ḳaldırsın ve Kahar" olmalıdır.

4. "eyvanınnan" sözcüğünün yazılışında "eyvanınnán" işaretlemesi ses yapısına uygun değildir.

5. "néyner" sözcüğünün doğrusu "néyler" dir.

Heç gözüme görünmürsen
Günde üç yol gelirem men
(Saraçoğlu / 31)

- Yayımlanmamış Değişke:

İnayet Akyüz'de bu semainin bir değişkesini 1967 yılında, Iğdır'da, Famil Filiz'den Ercişli Emrah'ın olarak derlemiştir. (Iğdır Azerilerinin Halk Edebiyatı Örnekleri-Iğdır 1968, Basılmamış Tez).

İnayet Akyüz derlemesinde semainin ilk beyiti:

Héç görünmürsen gözüme
Günde on yol gelirem men

İkinci bağlamı:

Kéşge seni görmüyeydim
Sararıban solmuyaydım
Sana müştak olmayaydım
Sennen ötür ölürem men

Üçüncü bağlamın son dizesi:

Dert elinnen ölürem men

biçimindedir.

- Yurt Dışında Yayımlanan Benzeş Semai:

Ehliman Ahundov'un tertiplediği "Azerbaycan Aşığları ve Él Şairleri"nin birinci cildinde benzeş bir metin Kurbani (Ġurbani) adına yayımlanmıştır.

Ahundov'da semainin kaynağı; derlendiği yer ve yıl, kaynağın sözlü mü, yoksa yazılı mı olduğu açıklanmamıştır.

Semainin Iğdır Azerileri'nin arasından değişik yıllarda, değişik kişilerce, değişik kişilerden Ercişli Emrah adına derlenmiş olması, Ercişli Emrah'tan yana üstünde önemle durulmak gereken bir olgudur.

Ahundov'un yayımladığı metni sunuyoruz:

Gelirem Men

Héç gelmirsen bulaġ üste
Günde üç yol gelirem men
Üzüme soyuġ bahırsan
Üreyini bilirem men

Kaş-ki güzel olmuyaydın
Saralıban solmuyaydın
Mennen aşna olmuyaydın
Ayrılanda ölürem men

Gül dibini hara ġoydum
Bülbülü ah-zara ġoydum
Ġurbanı biçara ġoydun
Gédirsen gét gelirem men

(Azerbaycan Aşıġları ve Él Şairleri,
Bakı 1983,I.cilt (Ġurbani) s.23)

İki kaşları karanın
Ah elinnen dad elinnen
(Saraçoğlu / 32)

- Bayrı, M.H.1930,s.155 (3),nr.7.

Bayrı, Emrah adına gördüğü tüm şiirleri Erzurumlu Emrah'a mal ederek yayımlamıştır. Bu semai de Bayrı'da Erzurumlu Emrah adınadır. Kaynak gösterilmemiştir. Semai Ercişli Emrah'ındır.

İki kaşları karanın
Ah elinden vah elinden
Siyah perçem mah parenin
Ah elinden vah elinden

Ağ elleri nakışlının
Ağçe ceylan sekişlinin
Urup bağrım yakışlının
Ah elinden vah elinden

Ağ elleri kınalının
O gözleri sürmelinin
Emrah eder şu sunanın
Dad elinden ah elinden

- Uraz,M.(1937),1960 s.31.

Hikâyededir. Üç bağlamdır.

"....Emrah (Selvinin) dönmediğini görünce:

- Eyvah Felek, bu kızın daha şimdiden bana kastı mı var. Bunun ilerisi nice olur? dedi, başladı.."

Şu giden kaşı karanın
Ah elinden dad elinden
Yanı çifte tayalının
Ah elinden dad elinden

Eli şimşir kılıçlının
Gözü hançer bakışlının
Yorgun maral gidişlinin
Ah elinden dad elinden

Elinde bade sakinin
Sinesi cennet bağının
Emrah hey der (bu) yağının
Ah elinden dad elinden

- Ya/Kuş. (Yakup Kuşcuoğlu): "Van gazetesi" 15 Eylül 1939, Sayı 36, tefrika nr.31.

Hikâyededir.M.U.(Murat Uraz)'daki (s.31) metindir. Selbi'nin küserek gidişi üstüne söylenmiştir.

- Köprülü M.F.1940,s.634,nr.4 / 1965,s.762.

Köprülü, semaiyi Erzurumlu Emrah'a mal ederek yayımlamıştır. Bayrı (1930)'daki metindir.

- Güney,E.Cem ve Ç.Eflâtun: 1950,s.88-89 / 1955,s.88,nr.113 / 1975,s.99-100,nr.112.

Bayrı (1930)'daki metindir. Erzurumlu Emrah adına yayımlanmıştır. Ad dizesi:

Emrah derler şu sunanın

olmuştur.

- Saraçoğlu: 1955,s.423,nr.2.

Ercişli Emrah adınadır. Erciş'te İskender Alkoç'tan derlenmiştir. Üç hanedir. Köprülü'nün semaiyi Erzurumlu Emrah'a mal edişine değinilmiş, Köprülü'nün yayımladığı metnin son dörtlüğü verilmiştir.

- Ozanoğlu: (1958), 1972 s.26.

Hikâyededir. Üç bağlamdır. Uraz'daki (s.31) metindir. İkinci dörtlüğün ikinci dizesi:

Gözü ecel bakışlının

olmuştur.

"....Emrah, Selvi Han'ın naz edip dönmediğini derunu dilden, canı gönülden ah edip..."

- Bali,Muhan: 1973,s.254,nr.III ve s.278.

(s.254) Uraz'daki metindir. Bali, kaynak olarak Uraz ve Ozanoğlu'nu işaretlemişdir. Bali'nin açıklamada verdiği sayfa numaraları hatalıdır.

(s.278) Saraçoğlu'nun yayımladığı metindir. Bali, bu şiirin Baba-Oğul Güney'lerce Erzurumlu Emrah adına yayımlandığını kaydetmektedir. Hatalıdır. Güney'lerin Erzurumlu Emrah adına yayımladıkları şiir, Saraçoğlu'nun yayımladığı değil; Bayrı'nın (Mehmet Halit,1930 s.155,nr.7) ve Köprülü'nün (1940,s.634) yayımladıkları şiirdir.

- Köprülü,Orhan Fuat: (TK...) C.3,1974,s.276 // Püsküllüoğlu Ali: (THŞA) 1975, s.372.

Orhan Köprülü'de ve Püsküllüoğlu'da Erzurumlu Emrah adınadır. Bayrı ve M.F.Köprülü'deki metindir.

- Olcay/Ercilâsun/Aslan: 1976,s.230.

Uraz'daki (1937/1960,s.31) metnin ilk iki bağlamıdır. Son dörtlük eksiktir.

- Öztelli,Cahit: 1977,s.186

Ercişli Emrah adınadır. Saraçoğlu'daki (1955,s.423) metindir. Semainin yayımlandığı kaynaklara Köprülü (1940) // M.U.//Ozanoğlu (1953,s.26) olarak değinilmiştir. "Küçük değişmelerle Fuat Köprülü Erzurumlu Emrah'a mal etmiştir" (s.186,alt not).

- BGBTK/Antoloji,C.6,s.89,nr.3 // Sakaoğlu,Saim: 1987,s.137,nr.44 ve (TD.TŞÖS III/HŞ) 1989,s.145.

Semai, bu iki kaynakta da Ercişli Emrah adınadır. Saraçoğlu'nun yayımladığı metindir. (1955,s.423,nr.2)

Sakaoğlu semainin yayım dizinini : Uraz 1937, 31/3 //Köprülü (1940 ve 1965) // Güney'ler 88-89 // Saraçoğlu (1955) // Ozanoğlu 26/3 // Bali (1973) (Uraz-Ozanoğlu ve Saraçoğlu,s.278)// O.Köprülü 276//

Öztelli 186/3 // Alptekin 23/3 olarak gösterilmiş, Uraz'daki değişik dörtlükler işaretlenmiştir.

- Yayımlanmamış Metinler:

I- Receb oğlu Yahya: 1880 (Elyazması Hikâye) s.29a ve 29b.

Üç bağlamdır. Şah'ın divanında söylenmiştir.

"Ola, senin bir itginin mi var, arirsin? İsde mıradın vérim..."

Kaşı gözü karalının
Ad elinden dad elinden
Yanı çifde dayalının
Ad elinden dad elinden

Eli almas kılışlının
Vurup sinem bölüşlünün
Yorgun maral yérişlinin
Ad elinden dad elinden

Elde surahi sağının
Koynu cennetin bağının
Emrah héydir şu yağının
Ad elinden dad elinden
(Kırzıoğlu)

II- Nejat Birdoğan / Nizamettin Onk:
Kaynak Kişi: İbrahim Ene
Derlendiği Yer: Iğdır 1958

Üç bağlamdır. Bağ dizeleri:

Dad elinden dad elinden

söylenişinde (yazılışında)dir. "Selvi'ye söz geçiremeyen Emrah, onun kardeşi Peri'ye dert yanıyor."

İlk bağlamın birinci ve üçüncü dizeleri:
Kaşı gözü karalının
Göksü hezar paralının

olmuştur. İkinci dörtlükle, üçüncü dörtlüğün ikinci dizesi Uraz (1937/1960,s.31) metninin ikinci bağlamıyla üçüncü bağlamının ikinci ve üçüncü dizeleridir. Üçüncü bağlamın ilk dizesi:

Başa bağlıyıp ağını

kurgusundadır. Bu dizenin "ağını" sözcüğü diğer dizelerin "...bağının /....yağının" olan ayak sözcükleriyle ilgisiz kalmaktadır.

III- Akyüz,İnayet: (Iğdır Azerilerinin .Halk Edebiyatı Örnekleri/ Yayımlanmamış Tez)

Kaynak Kişi : Ali Özkan
Derlendiği Yer : Iğdır, 1968

Bu semai, Akyüz'de Emrah'ın babası Âşık Ahmet adınadır. Üç bağlamdır.

Bir gaşı garalı yarın
Dad elinnen dad elinnen
Ciğeri paralı yarın
Dad elinnen dad elinnen

Eli elvan nahışlının
Çiğni hurmeyi saşlının (...saçlının)
Yorgun maral bahışlının
Dad elinnen dad elinnen

Alması çoh'du bağının
Gülü solmaz yanağının
Ehmet deyer o yağının
Dad elinnen dad elinnen

(Ahundov/Tezcan,s.297'deki semaiye bakınız)

- Azerbaycan Metinleri:
1. Elizade,Himmet: Bakı 1930 (Azerbaycan Aşıkları)
II. s.40, nr.V.

Kaşı-gözü karalının
Dad elinden dad elinden
Ciyer hezar paralının
Dad elinden dad elinden

Eli elvan nahışlının
Çiyni hurmeyi saçlının
Yornuk maral bahışlının
Dad elinden dad elinden[1]

Kurbanı ollam sakının
Koynu bir cennet bağının
Emrah déyer bu yağının
Dad elinden dad elinden

[1] Bu dize kitapta: "Yornuk gözü maral bakışlının" dır. (İnayet Akyüz'ün derlediği semaiye bakınız)

II- Ahundov/Tezcan: 1987,s.297. "Emrah".

Hikâyededir. Üç bağlamdır. Emrah'ın babası Âşık Ahmet'e söyletilmiştir. Âşığın adı tapşırılmamıştır.

Başına döndüğüm oğul
Dad elinden dad elinden
Derdin mene gelsin oğul
Dad elinden dad elinden

Allı elvan nakışlının
Çiyni hurmeyi saçlının
Yorgun maral bahışlının
Dad elinden dad elinden

Gırmızı alma üzlünün
Şekerden şirin sözlünün
Yorunuh maral gözlünün
Dad elinden dad elinden

"... Sayad Peri pişvaza çıhdı. Ehmed de Sayad Peri'nin yanında idi. Oğlunu gören kimin aldı," söyledi.

- Türkmen Metni:

"Sayad Hemrah"/İran Türkmen Kolu Hikâye/ H.1347,s.99-100.

"Sayad Hemrah" hikâyesindedir. Yedi bağlamdır.

(Hemra'ya gücenen Sayad, ondan ayrılarak bir obaya konuk olur. Obada toy (düğün) vardır. Sayad'ı izleyen Hemra obaya gelir. Sayad'ı toy evinde görmek ister.)

[Kimi sözcükler Türkiye Türkçesi'ne göre söylenerek.]

"...Hemra'nın bu sözünü işiten toy iyesi eline bir dayangaç alıp:

- Ey oğlan! Sen benim mihmanıma sevdiğim diyorsun diyip, söyledi.

Hemra korkusundan ona bakıp bir söz söyledi:"

Akalar kaşı karanın
Dad elinden dad kolundan
Siyan zilfi dört paranın
Dad elinden dad kolundan

Kıya kıya bakışlının
Canım oda yakışlının
On barmağı nakışlının
Dad elinden dad kolundan

Ciyranı gezer çölinin
Ördeği vardır gölinin
Uzun boylu ak gelinin
Dad elinden dad kolundan

Bağçesi bahar yazlının
Sihir bilbil avazlının
Ey yaranlar şu nazlının
Dad elinden dad kolundan

Gözi kaşı binalının
On barmağı hınalının
Bizden göngli kinelinin
Dad elinden dad kolundan

Gözi kaşı süziklinin
On barmağı yüziklinin
Kolları bileziklinin
Dad elinden dad kolundan

Güli açılmış bağının
Meyi tükenmez sağının
Hemra diyer şu yağının
Dad elinden dad kolundan

(Bağ dizeleri: Dad elinden dad kolından)

Annacımdan gelen güzel
Dur Muhammedi seversen
(Saraçoğlu/33)

- Köprülüzade,M.F. 1929,s.33-34,nr.8 "Zeyil"

Köprülü,semaiyi: "Sadeddin Nüzhet bey tarafından verilmiştir. (....) İşte bu sebepledir ki eski bir Emrah'ın eserleri bizim şairimize (Erzurumlu Emrah'a) mal edilmiştir. "(a.e.s.31) açıklaması ile yayımlanmıştır. S.Nüzhet'in bu semaiyi Köprülü'ye "...eski bir Emrah'ın" şiiri olarak verdiği unutulmamalıdır.

- Ergun,S.Nüzhet: 1943,s.1268,nr.17.

Ercişli Emrah adınadır. Dört bağlamdır. Ergun'daki değişik dizeler şöyledir:

1.1 Annacımdan gelen dilber
1.3 Gel Muhammedi seversen
2.2 Belinde Hama kuşağı
3.2 Kaldır kalbinden hileyi
3.3 Alnındaki al malayı

- Güney,E.C. ve Ç.Eflâtun: (1950), 1955 s.87,nr.112 / 1975,s.99, nr.111.// Ural, Orhan : 1976,s.109,nr.108.

Köprülüzade ve Ergun'daki metindir. Emrah adı geçen tüm şiirler gibi bu semai de Erzurumlu Emrah'a mal edilerek yayımlanmıştır. Semai için kaynak gösterilmemiştir. Üçüncü dörtlüğün üçüncü dizesi:

Alnındaki al valayı

olmuştur.

- Öztelli, C. 1976,s.25 / 1977,s.167-168,nr.13.

Köprülüzade'de ve Ergun'daki metindir. Ercişli Emrah adınadır. Dört bağlamdır. Kaynak Köprülüzade'dir (FK.1929,s.33).

1.4 Gül Muhammedi seversen
3.3 Alnındaki al valayı

yazılışındadır.

- Sakaoğlu,Saim: 1987,s.139,nr.45.

Ercişli Emrah adınadır. Dört bağlamdır. Semainin yayım dizini: "Köprülü 1929,33-34/4//Ergun 1943,1268/4// Öztelli 167-168/4" olarak verilmiştir. Ayrıca: "Üçüncü hanenin üçüncü mısrasındaki 'vala' kelimesi Ergun'da 'mala' şeklindedir" açıklaması yapılmıştır.

- Karacaoğlan Adına Yayımlanan Metin:

O ki ötekinden güzel
Dön Muhammedi seversen
Seni bana küskün derler
Gel Muhammedi seversen

Huyu melekten yukarı
Kendisi kızlar sükkeri
Ağzında lebin şekeri
Ez Muhammedi seversin

Belinde Hama kuşağı
Saçağı sarkmış aşağı
İkimize yün döşeği
Yaz Muhammedi seversen

Karac-oğlan diyor pestten
Armağan geliyor dosttan
Bir kol alttan bir kol üstten
Sar Muhammedi seversen

I- (S.Nüzhet: 1927,s.37 / Ergun,S.Nüzhet: 1974,21.baskı.s,233,nr.268 // Cumbur 1973, s.292,nr.414 // Karaer, M.N.s.340, nr.418)

Ergun'da:

O ki ötekinden güzel

olan dize, Cumbur ve Karaer'de:

Önü öte giden güzel

biçimindedir. Üçüncü hanenin bağ dizesi Ergun ve Karaer'de:

Yay Muhammedi severse

olmuştur.

II- (Yalman-Yalgın) Ali Rıza: 1933,c.2,s.35 / 1977 Ks.II,s.209 (son hane).

III- Öztelli,Cahit: "Varlık Yayını" Karacaoğlan,s.80,nr.80 (1952) /"Milliyet Yayını" Karacaoğlan 1978,6.baskı s.374, Ekler I.nr.28.

Öztelli'nin yayımladığı metinde dize değişmeleri olmuştur. Birinci dörtlüğün ilk dizesi, Ergun'un Ercişli Emrah adına yayımladığı metnin (1943,s.1268,nr.17) birinci dizesidir.

Annacımdan gelen dilber

Bu dize, Öztelli'nin Ercişli Emrah adına yayımladığı semaide (1977,s.167-168,nr.13):

Annacımdan gelen güzel

biçimindedir. Keza, ikinci dörtlüğün bağ dizesi:

Ver Muhammedi seversen

olmuştur. Bu semai, Öztelli'nin "Milliyet Yayınları 1970" baskılı kitabında yoktur.

Benzek (Nazire) olgusu bu semaide de ortadır.

Ala gözlü nazlı dilber
Üsküfünde durur saçın
(Saraçoğlu/ 34)

- Karacaoğlan adına yayımlanan benzek (nazire):

Kalk sevdiğim geyin kuşan
Topuğunda artar saçın
Gaflet basmış uyumuşsun
Uyan diye dürter saçın
Kalk sevdiğim geyin kuşan
Dediler sevdana düşen
Söylesene niye küsen
İpekten de artar saçın

Söyler Karacaoğlan söyler
Nere varsan madhin eyler
Beş kulaca karar eyler
Dört kulaçtan arta saçın

(Yalgın,A.R. 1977,I.s.114 //Ergun,S.N. 1974,s.236,nr.271// Karaer, s.341, nr.419 // Cumbur,1973,s.287,nr.406)

Ergun //Karaer//Cumbur:

1.2 Topuğundan arta saçın
1.3 Uyan diye dürte saçın
2.4 İpekten de arta saçın

Ağır éller konar göçer
Tökülür dağına yarın
(Saraçoğlu/ 35)

- Uraz, Murat: 1937/1960,s.81.

Semai, Âşık Kemal anlatımı hikâyede üç bağlamdır. Ayaklar (uyaklar-kafiyeler) üç bağlamda da, bağ dizelerinde de zayıftır.

Ağır eller konar geçer
Çekilir eline yarin
Misk ile amber ezilmiş
Soluna sağına yarin

Can kurban yarin yoluna
Ermedim yarın vaslına
Kılıcı verem destine
Düşem ayağına yarin

Ağır illerin çekildi
Genç iken kaddim büküldü
Emrah der canım bozuldu
Ermedim vaslına yarin

- Ozanoğlu: 1958 / 1972,s.62.

Uraz'daki semaidir. Birinci ve üçüncü bağlamlarda ayak sözcükleri düzelmiştir. İkinci bağlamda ayak zayıftır.

1.3 Misk ile amberler saçar
2.2 Ermedim canan vaslına
3.2 Genç yaşta kaddim büküldü
3.3 Emrah der kalbim söküldü

olmuştur.

- Bali,1973,s.255.

Semai, Muhan Bali'da üç bağlamdır. Kaynak Uraz ve Ozanoğlu'dur. Metin,Uraz (Âşık Kemal) metnidir.

YAYIMLANMAMIŞ METİNLER:

1. (Saraçoğlu / 35) 1942 yılında, Erciş'te, İskender Alkoç'tan alınan metindir. Erciş'te, 1943 yılında, Âşık Davut Telli'den derlenen "Emrah ile Selbihan" hikâyesinde de vardır. Ad dizesi, hikâyede:

Emrah'ın canı üzüldi

söylenişindedir.

2. Receb oğlu Yahya: s.31 b/ 32 a.(M.F.Kırzıoğlu Aktarması.)

".....(31 b)....Sevli ordan altın teşdin içine girüp; kızlar su tökdüler. Emrah dedi ki pencereden:

- Sevli'nün çinmesine bişe demesem benimki bi şeye benzemez. Aldı Emrah sazı bakalım Sevli'nin çinmesine ne diyecek:

Ağır eller konar göçer
Düzülür dağına yarın
Elvan çiçekler açılmış
Soluna sağına yarın

Nolur yar gelse yanıma
Heç ölüm gelmez aynıma
Kılıcı tahım boynuma
Düşim ayağına yarın

diyip, sazı kesdi. Sevli dedi ki:

- Kızlar benim üsdimi tez getirin. Emrah'ın canı üzüldi, tez ulaşım."
".....(32 a) aldı sazı eline, bakak ki Sevli'nin ayağı teşde dolaşdığına ne diyecek?

Gemiler çarha düzüldi
Humar gözleri süzüldi
Emrah'dır canı üzüldi
Yetince çağına yarın

Karşı yatan uca dağlar
Hub eser yéllerin senin
(Saraçoğlu/ 37)

- (Uraz) Murat, 1933,s.136,nr.XXXIII.

Emrah, Selvi'yi aramak üzere babası ile yine yollardadır. Baba, oğul Kemah Boğazı'nda yaralı bir ceylan ve onu izleyen avcı ile karşılaşırlar. Avcı'nın övünmesine dayanamayan Emrah, bu parçayı söyleyerek ilenir. Avcının "dili lal, kolları dal" kesilir. (s.136)

Murat (Uraz)'da üç bağlamdır.

Yüce yüce karlı dağlar
Hup eser yellerin senin
Gider yazın gelir kışın
Kar koçar bellerin senin

Her yanda ırmağın çağlar
İner düz ovayı boylar
Yeşilbaş sonalar oynar
Çalkanır göllerin senin

Emrah hey der hanı yurdun
Ne kem yerde mesken kurdun
Hup gözledin yahşi vurdun
Kırıysın kolların senin

- Ergun,S.N. 1938,s.85-86,nr.4 ve 1943,s.1268,nr.18// Saraçoğlu,A. 1955,s.422 (ikinci bağlam) //Kocatürk, V.M. 1956-1957,s.90 "Türkü" // Bali,M. 1973,s.279 (Murat Uraz)// Öztelli,C.1977,s.163,nr.4 (Murat Uraz-Ergun)// Sakaoğlu,S. 1987,s.140,nr.46// (Kocatürk,TEA.s.231-232)

Murat (Uraz) 1933,Ergun 1938 ve 1943, Bali 1973'de son bağlamın ilk beyiti:

Emrah hey der hanı yurdum
Ne kem yerde mesken kurdum

biçimindedir. Bu dizeler, Kocatürk, V.M. 1956 ve 1957, Öztelli 1977 ve Sakaoğlu 1987'de:

Emrah hey der hanı yurdun
Ne kem yerde mesken kurdun

olmuştur. Semai'nin Bali'deki başlığı "koşma" dır. Sakaoğlu, semainin yayım dizinini geniş olarak vermektedir. Kocatürk (TEA,s.231)'de birinci bağlamın ikinci dizesi:

Hoş eser yellerin senin

dir.

- Birdoğan,N.(TFA), (10),1962,Sayı 159,s.2869-2872.

"Bütün ağızlarda Emrah'ın bir avcıya kargış dökmesi sırasında görülen,

Karşı yatan uca dağlar
Kar kucar bellerin senin
Eksik olmaz yazın kışın
Hûb eser yellerin senin

dörtlüğü ile başlayan koşmayı Pertev Naili, yanlış olarak Bayburtlu Celâli'ye mal etmiştir" (Birdoğan,a.y.s.2871).

(Celâli'ye mal edilen söz konusu deyiş için lütfen bakınız: Boratav/Fıratlı 1943,s.189,nr.II// Sevengil 1965,s.332 // Püsküllüoğlu 1975, s.445.)

- Yayımlanmamış Değişke:

Derlendiği Yer : Kars, 1941
Kaynak Kişi : Bektaş Tatarhan ve Karslı Hikayeciler.
Derleyen : M.Fahrettin Kırzıoğlu

"...Emrah ile babası Âşık Ehmed, İravana doğru gelirken yolda ala-karlı, bol avlaklı bir dağa uğrarlar. Burada bir avçı, ok atarak bir geyiği vurmuştur. Bunu görerek üzülen Emrah, karlı dağlara, hem de avçıya bu deyişi söyleyince, avçı bir daha avlanmağa töbe eder."

Karşı-yatan karlı dağlar
Kar kucar béllerin senin
Yazın kışın belli değil
Hub eser yéllerin senin

Her yanda ırmağın kaynar
Yéner düz ovayı boylar
Yéşilbaş sonalar oynar
Çalhanır göllerin senin

Emrah héydir hanı yurdun
Ne kem yérde yuva kurdun
Hub gözledin yahşı vurdun
Kurusun kolların senin

Anadolu ağzı Emrah ile Selbihan/Selvi Han hikâye kollarındaki Anadolu ile ilgili yer adları ve olay yerleri, Kırzıoğlu'nda İravana ya da İravan doğrultusunun yer adlarına dönüşmüştür.

Héy ağalar héy gaziler
Yanağı lale Selbi'nin
(Saraçoğlu / 38)

Erciş, Iğdır, Azerbaycan metinlerinde Selbi ve Selvi, Uraz ve Ozanoğlu'nda Nazlı'dır.

- Uraz,M.(1937),1960,s.72-74.

(Emrah, Selvi'nin ardından İsfahan'a gelir. Yakup Han Emrah'ı Şah Abbas'ın divanına götürür. Emrah, Şahın tuttuğu muammayı çözer. Düğün sona ermede, gerdek yaklaşmaktadır. Şah Abbas, Emrah'ın hak aşığı olduğunu sezer ve isteğini sorar. Selvi'yi kurtarmak gereklidir. "Selvinin yakasından birden tutarak söze başlamak olmayacaktır. İyisi mi evvel Nazlı'dan başlamalı"dır.)

Medet şahım çok dert çektim
Yolunda belâ Nazlı'nın
Géce gündüz cismim yakar
Ateşi hele Nazlı'nın

Köşkleri dört bölük oymak
Olur mu ki bala doymak
Dil şeker dodağı kaymak
Bulanmış bala Nazlı'nın

Eline alınış asasın
Ben çekerim gam-gussasın
Vallah vérmem bir busesin
Bin tümen pula Nazlı'nın

Gül kopardım deste deste
Armağan gönderdim dosta
Sefil Emrah düşe hasta
Yata dizinde Nazlı'nın

- Ozanoğlu (1958), 1972,s.56-57.

Uraz'daki metindir. Önemsiz iki değişme olmuştur.

1.1 Aman şahım çok dert çektim
4.3 Sefil Emrah olup hasta
4.4 Yata dizinde Nazlı'nın

- Bali,M.1973,s.270-271,nr.XXVIII.

Uraz'daki semaidir. Bali, semaiyi: "A rivayetinde (Behçet Mahir) yoktur. C rivayetinde (Ozanoğlu) bir benzeri olmakla beraber, kullanış yerleri değişiktir" açıklaması ile yayımlamıştır.

Uraz ve Ozanoğlu hikâyelerindeki değişkenlik "şiirin kullanıldığı yerde" değil, hikâyecilerin, şiirin söylenmesine neden saydıkları olayı hikâye ediş tarzlarındadır. İki hikâyede de şiir, aynı yerde, benzer olay üstüne, aynı amaçla, aynı kişiler için söylenmiştir.

- Olcay/Ercilâsun/Aslan: 1976,s.237.

Mecit Akyol'dan derlenen "Emrah Hikâyesi" nin on ikinci şiiridir. Uraz'daki ikinci, üçüncü ve dördüncü bağlamlardır. Birinci bağlam (birinci hane) noksandır. Akyol anlatısındaki tek değişik dize:

Saçları dört bölük oymak

dizesidir. Şiirin söylendiği yer,zaman,ilgili kişiler Uraz'la benzerdir.

- Yayımlanmamış Şiirler:

1. " ....Emrah bahçıya girüp, mermer havuzun başında sevli ağacının dibinde oturdu. Kızlar gelüp Emrah'ın başına biriktiler. Sevli dédi ki:

- Aşıh meclise göre bir türki söyle. Nazlı, Emrah'ın yanına géne yanaşdı, dédi ki:

- Emrah Sevli'den öge beni öğesen, ne bulursan bende bulursun. Aldı (Emrah) görek ki ne diyecek:"

Gönül eğlendi bend oldu
Bir heddi hala Nazlı'nın
Ruhu güldür çeşmi nergiz
Firengi-lala Nazlı'nın

Dervişler alır asasın
Ben çekerim ġem kussasın
Vallahi vérmem busasın
Bin tümen mala Nazlı'nın

Evleri var oymah- oymah
Yalanımış yardan doymah
Ağzı şeker dili kaymah
Çatmışdır bala Nazlı'nın

Ziliflerin desde desde
Dériben yollayın dosda
Gétse Emrah düşer hesde
Yanında kala Nazlı'nın

(Receb oğlu Yahya, Kağızman 1880 yazma Emrah İle Sevli Han Hékâtı,s.10b/M.F.Kırzıoğlu)

"Bu deyişteki 'Nazlı' yerine Kars ve Kağızmanda bugün hep Selvi-Selbi deniyor." (Kırzıoğlu'nun açıklaması.)

2. İbrahim Aslanoğlu'nun Cönk'ten saptadığı üç bağlam (hane) bir semai de vardır. Aslanoğlu'nda birinci bağlam noksandır. Diğer semailerde "Selbinin – Nazlı'nın" olan dönerayak bu semaide "....nazenin" dir. Son hanenin son dizesi okunamamıştır. Uraz'daki semaiye göre dize değişmeleri şöyledir:

2. Evleri var oymak oymak /Yahya
Olmaz imiş yara doymak
Ağzı bal dudağı kaymak
Beslenmiş bala nazenin

3.4 Bin tümen pula nazenin
4.1 Gül bağladım desde desde
4.3 Zefil Emrah olsa hasta
4.4 (Okunamamıştır.)

- Azerbaycan Metinleri:

1. Ay camaat neyin déyim
Bir ġeddi bala Selbi'nin
Özü bir gül saçı sümbül
Bir rengi lâle Selbi'nin

Terlen uçar havasınnan
Sevmişem hublar hasınnan
Bir çüt onun busasınnan (busa=buse)
Min tümen mala Selbi'nin

Obaları oymaġ oymaġ
Yalan olar yardan doymaġ
Ağız süddü dodak ġaymaġ
Batıbdı bala Selbi'nin

Canım ata gözüm ata
Ağ sakkalın nura bata
Séfil Emrah heste yata
Yanında gala Selbi'nin

(Elizade Himmet,II.1930, "Âşık Emrah" s.41-42)

2. Ahundov/Tezcan : AHYÖ.1978, "Emrah" s.287-288.

"Destanlar" bölümünde "Emrah" (İle Selbinaz) hikâyesine bağlıdır. Üç bağlamdır. Kurgu olarak Iğdır değişkesine (varyantına) yakındır.

".... Bundan sonra Emrah'la Selbinaz'ın görüşmesi daha da çetinleşti. Emrah'ın sebri ġerarı tükenmişti. Ata anası, ġohum eġrebası onu danlayırdı.

- Selbi kimin min gız va. O nedir ki ondan ötürü ah zar edirsen. İkincisine oğlan öz nişanlısı ile toyu olunca görüşmemelidir. Bu öyüd, nesihet Emrah'ın başına batmadı. Aldı, görek ne dedi."

Ey ağalar neyin deyim
O rengi lale Selbi'nin
Héç vermerem busesini
Min bir mahala Selbi'nin

Obaları oymağ oymağ
Yalan imiş yardan doymağ
Ağzı süd'dü dodağ ġaymağ
Batıpdı bala Selbi'nin

Canım ata gözüm ata
Didar ġaldı ġiyamata
Emrah ister heste yata
Yanında ġala Selbi'nin

- Türkmen Metni:

"....Sayad Han kızlarla birlikte köşküne döndü, iki kıza Hemra'yı getirmelerini buyurdu. Kızlar varıp, alıp döndüler. Yolda Hemra (....) Erguvan gülleri gördü (....)

Ben divane olup kaldım
Bıraktı dili nazlının
Yüzü gül gözleri nergis
Ruhsarı lale nazlının

Ayrılık ölümden beter
Müjgânların candan öter
Akla geldiğince tutar
Ak yüzde halı nazlının

Küpeleri oymak oymak
Galattır didare doymak
Ağzı süt lebleri kaymak
Bulaşır bala nazlının

Halları vardır halınca
Seyrana çıkmış dalınca
Haz zülfünün tarı ince
Her kaddı-dalı nazlının

Gül dererler desde desde
Erguvan gönderdim dosta
Hemrah diyer oldum hasta
Köyünde kalı nazlı'nın

(Sayad Hemrah,H.1347,s.33)

Şiirde geçen dönerayak sözcüğü Nazlı'nın, hikâyenin Anadolu kollarının bir bölümünde Selbihan'ın sırdaşı "Bey Kızı Nazlı" ile ilişkisi yoktur. Anadolu

kollarındaki Nazlı'nın işlevi, Türkmen Sayat Hemrah hikâyesinde Sayad Han açısından "Banu Keniz" e yüklenmiştir.

Hikâyenin gelişmesine göre Hemrah'ın "nazlı" olarak vasıflandırdığı Sayad Han'dır.

[Türkmen kolu şiir, kimi sözcükleri Türkiye Türkçesine uyarlanarak aktarıldı.]

Bu göçü ordan göçürdüm
O dağ olmaz bu dağ olsun
(Saraçoğlu / 40)

- E.Cem (Güney): 1928,s.160 //Güney E.Cem ve Ç.Eflâtun: (950), 1955 s.84,nr. 105/1975,s.95-96,nr.104.

E.Cem (Güney) bu semaiyi de Erzurumlu Emrah'a mal ederek yayımlamıştır. Üç hanedir.

Bu göçü ordan göçürdüm
O dağ olmaz bu dağ olsun
Şeyda garip bülbül gibi
O bağ olmaz bu bağ olsun

Yâri götürdüm yaylama
Sevda derler gel kınama
Bir yara vurdun sineme
Hançer olmaz bıçağ olsun

(Emrah) der kapunda kulum
Didemle ummana dalam
Al yanaktan buse alam
Yanak olmaz dudak olsun
(1928,s.160,nr.120)

- Uraz,Murat:(M.U.1937), 1960,s.124-125.

"....Köşke geldiler. (....) Selvi (....) tuba kazı gibi süzüldü, geldi Emrah'ın yanına oturdu. Selvi Emrah'a:

- Emrah Erciş'teki köşk ne oldu?

Emrah:

- Selvi dur ki söylüyeyim dedi ve sazı aldı"

Göçümü burdan göçürdüm
O dağ olmaz bu dağ olsun
Şeyda bülbüller misali
O bağ olmaz bu bağ olsun
Yolunda ölsün Han Emrah
Selvi'nin canı sağ olsun

Yandı canım bu firaktan
Hasretle derdü meraktan
Bir buse ver al yanaktan
Yanak olmaz buhah olsun
Tatlı can yoluna kurban olsun
Koy balam canın sağ olsun

Yari getirdim yanıma
Gönül sevmiştir kınama
Bir yara vurdu sineme
Hançer olmaz bıçağ olsun
Koy ölsün yolunda Emrah
Selvinin canı sağ olsun

Uraz/Âşık Kemal'da "Emrah" adı, bağlantı (nakarat) dizelerindedir.

- Köprülü,M.F. 1940,s.633,nr.2 / 1965,s.761.

E.Cem Güney'deki metindir. Erzurumlu Emrah adınadır. Üçüncü bağlamın ikinci dizesi:

Didemde ummana dalam

olmuştur. Semai ile ilgili kaynak açıklanmamıştır.

- Saraçoğlu,A.1944 "Bozkır" Sayı 7-8,s.14,nr.5 /1955,TDD.s.424,nr.5.

Ercişli Emrah adınadır. İlk kaynakta bağlamlar dörder, ikinci kaynakta bağlamlar beşer dizelidir. Üç bağlamda da yinelenen:

Koy senin canın sağ olsun

dizesi beşinci dizedir. Beş dizeli metin, Mustafa Saraçoğlu'ndan derlenmiştir.

- Cumbur, Müjgân: (BS), 1968, s.68.

Erzurumlu Emrah adınadır. Üç bağlamdır.

- Kırzıoğlu, M.Fahrettin: (TFA, (5) 1969, S.238,s.5286.

"1230-1255 Yazması Bir Erzurum Cöngündeki Atasözleri ve Halk Şiirleri" başlıklı yazıdadır." (Ercişli) Emrah'tan İki Parça" ara başlığı altında yayımlanan birinci şiirdir. Üç bağlamdır. Hoca Raif Efendi Kütüphanesi'ndeki bir cönkten alınmıştır.

(s.13) Köçümü yurttan köçürdüm
O dağ olmaz bu dağ olsun
Şeydâyı-bülbül misâli
O bağ olmaz bu bağ olsun

Yari getindim haneme
Billah severim kınama
Bir yara vurdum sineme
Hançer olmaz bıçağ olsun

EMRAH der yanında kalam
Zevrak tek ummâna dalam
Mâh-yüzünden bûse alam
Yanağ olmaz bukhağ olsun

- Bali,Muhan: 1973, s.261, nr.XIII.

Bali'de kaynak Uraz'dır. (1960, s.124) Bali, Uraz'da altışar dizeli üç bağlam olan semainin birinci bağlamının beşinci ve altıncı:

Yolunda ölsün Han Emrah
Selvi'nin canı sağ olsun

yineleme-bağlantı-(nakarat) dizelerini atarak, semaiyi dört bağlama çıkarmıştır. Bu değişme üçüncü ve dördüncü bağlamlarda ayak (uyak-kafiye) bozulmasına neden olmuştur.

Üçüncü bağlam:
Tatlı can yoluna kurban
Koy balam canın sağ olsun
Yari getirdim yanıma
Gönül vermiştir kınama

Dördüncü bağlam:

Bir yara vurdun sineme
Hançer olmaz bıçağ olsun
Koy ölsün yolunda Emrah
Selvi'nin canı sağ olsun

şekline dönüşmüştür.

- Yener,Cemil: 1973,s.63 "Semai"

Ercişli Emrah adınadır. Kırzıoğlu'daki semaidir. (1969,s.5286). Kaynak açıklanmamıştır.

- Köprülü,Orhan Fuat: 1974, (TK.../C.3) s.275// Püsküllüoğlu, Ali: (THŞA) 1975, s.371 // Ural, Orhan: 1976,s.106,nr.103.

Semai bu üç kaynakta da Erzurumlu Emrah adınadır. Güney (Eflâtun Cem) ve Köprülü M.Fuat metnidir. Üçüncü bağlamın ikinci dizesi Ural'da:

Dedim-ki ummana dalam

olmuştur.

- Öztelli,Cahit: 1976,s.25,sıra 33 / 1977,s.183,nr.51 ve s.187.

I. (1976,s.25) İlk bağlamdır. Erzurumlu Emrah'ın olmayan şiirler konulu çalışmadadır. Öztelli, semai için: "Ya Ercişlinin, ya da Karacaoğlan'ın olmalıdır." görüşündedir. Ayrıca Karacaoğlan'ın iki semaisinin (Ergun, Karacaoğlan 11.bs.n.278 ve 454) görülmesini önermektedir.

Karacaoğlan'ın semailerinin söz konusu semailerimizle "....olsun" dönerayağının dışında benzerlikleri yoktur. Öztelli, sonraki yıllarda Karacaoğlan'la ilgili görüşünü bırakacak ve semainin iki değişkesini Ercişli Emrah adına yayımlayacaktır.

II.a- (1977,s.183) Kırzıoğlu (1969)'daki semaidir.

b- (1977,s.187) Saraçoğlu'nun yayımladığı metindir. (1955,s.424). Öztelli'nin yazısında, "Ali Saraçoğlu"nun Derlemeleri" ara başlığı ile ayırdığı bölümdedir (Öztelli, s.186-188) Saraçoğlu'nun beşer dizeli üç dörlük olarak yayımladığı semaiyi, Öztelli 3+2 dizeli dörtlükler olarak yayımlamış, dördüncü ve beşinci dizeleri bağlantı (nakarat) dizeleri saymıştır.

Bu göçü ordan göçürdüm
O dağ olmaz bu dağ olsun
Yurtsuz garip bülbül gibi

O bağ olmaz bu bağ olsun
Koy senin canın sağ olsun

- Sakaoğlu,Saim: 1987,s.141,nr.47.

Ercişli Emrah adınadır. Üç bağlamdır. E.C.Güney metnidir. Saraçoğlu ve Öztelli'deki beşinci:

Koysenin canın sağ olsun

dizesi gösterilmiştir.

- Gazioğlu,C.1985 (Erciş,Teksir Broşür)

İki dörtlüktür.

"....Gece Selvi'nin yanında kalan Emrah, Selviye Ercişi ve bağı anlatır. Köşkünün ve bağının yarım kalmasına üzülen Selvi'yi (daha da) üzmemek için, saz çalmadan söz söyler.."

Gazioğlu'nda ilk dizesi:

Göçü Ercişten göçürdük

olan birinci dörtlüğün diğer üç dizesi Uraz'daki dizelerdir. Beşinci ve altıncı dizeler değişmeye uğramıştır:

Yoluna kurban Emrah'ın
Koy senin canın sağ olsun

İkinci (son) dörtlük:

Terk edip geldim yanına
Sevdadır bu gel kınama
Köşk kuramadım Selvi'me
Köşk olmadı saray olsun

Koy ölsün yolunda Emrah
Koy senin canın sağ olsun

biçimindedir. Gazioğlu'na göre, Emrah semaiyi sazsız söylemiştir.

Koy senin canın sağ olsun

dizesi, Saraçoğlu'ndaki (1955,s.424) beşinci dizedir.

Göçü Erciş'ten göçürdük

dizesi ile ikinci dörtlük diğer kaynaklarda yoktur.

- Yayımlanmamış Metin:

Derlendiği yer : Kağızman, 1944

Kaynak Kişiler : Kağızmanlı Ahmet Turan/ İbrahim Alıcı/ Kötekli Haso (Hasan Dayı)
Derleyen : M.Fahrettin Kırzıoğlu

Receb oğlu Yahya 1880 Yazması "Emrah ile Selvi Han Hékâtı" nın kopuk yapraklarının yerine (45 b'den sonra) eklenen bölümdedir.

"....Sevli (Selvi-Selbi) géyinip kuşandıhdan soora, odasınnan çıhdı. Kuba-kazı kimi iki yana salınarahdan geldi, Emrah'ın yanına oturdu. Konuşmaya başladılar. Sevli dédi ki:

- Emrah Erdiş'deki o başladığın köşk ne oldu?
Emrah'da:
- Sevli dur ki söylüyüm, diyerek, aldı sazını eline."

Aldı Emrah (Türkü):

Köçümi burdan köçürim
O dağ olmaz bu dağ olsun
Şeyda gerip bilbil kimi
O bağ olmaz bu bağ olsun
Koy giden köşk otağ olsun
Damağımız hoş olsun
Sevli'nün canı sağ olsun

Yandı canım bu firahdan
Kurtulmadım dert merahdan
Bir bursa (buse) vér al-yanahdan
Yanağ olmaz dodağ olsun
Damağımız hoş çağ olsun
Sevli'nün canı sağ olsun

Yarı getirim yanıma
Sevda dérler gel kınama
Bir yara vurdun sineme
Hançer olmaz bıçağ olsun
EMRAH'ın derdi dağ olsun
Sevli'nün canı sağ olsun

Bu semainin kimi değişkeleri; özellikle Kırzıoğlu derlemesi, hikâye anlatıcısının şiire, ölçü tanımadan, ustaca müdahalesinin ilginç örneklerinden biridir.

Semainin özgün yapısı bu katılışlarla değişmemekte; ancak şiir: Hikâye anlatıcısının ustalığına ve şiir söyleme yeteneğine bağlı (bu ustalık ve yetenekle orantılı olarak) hikâye dinleyicisi açısından daha ilgi ile karşılanabilecek bir boyuta ve ezgi zenginliğine vardırılmaktadır.

Bu etkilemeleri şiirin özgün yapısından olabildiğince ayırmak, ayrı araştırma konusudur.

Halka halka çiyn üsdüne
(Halka halka çiynin üsde)
Dökülmüş gerdene zülfün
(Saraçoğlu / 41)

- Tevet(oğlu): "Ercişli Emrah" 1938, s.110 (Yücel)

Semaiyi ilk kez Fethi Tevet, Erciş Askerlik Şubesi Reisi Binbaşı (Halil) Nuri Yurdakul'un, "Erciş Muhasebe Arazi Kâtibi Mustafa'dan" almış olduğu "Emrah ile Selbihan Hikâye"nin özeti içinde yayımlamıştır.

Semainin, Âşık Davut Telli anlatısı hikâyedeki yeri ile Tevet'in yayımladığı özet hikâyedeki yeri ve kimi dizeleri farklıdır.

Âşık Davut Telli anlatısı hikâyede:

"Ey Emrah giderayak, bu béçara sevdiğine bir hane daha söyle diyip yavlardı. Emrah, béçara Selbihan'ın hatırını kıramadı, üç hane daha söyledi..."
Tevet'in yayımladığı özet hikâyede:
Emrah Acem aşıkları mat edince "...Mir Ahmed'in kardeşi gelip Emrah'a:

- Oğlum bana söyle her kimin kızına âşık isen sana alayım, dédikte Emrah, orada bulunan Selbihan'ın babası Mir Ahmetten utanıp söylemedi. Aldı sazı eline, başladı sevdiğini anlatmağa.."

Halka halka çinin üste
Dökülmüş gerdana zülfün
Yigitleri bend eylemiş
Değer binyüz cana zülfün

Yüce dağlarda kaldı kar
Bey beni ettin intizar
Sankı İskenderi zülkâr
Hükm eder cihana zülfün

Gül dibinde olsa evim
Şeyda bülbül benim yarim
Emrah eder olsan benim
Vermem yüzbin cana zülfün

- Bali 1973,s.69 // Öztelli,s.172-173,nr.26.

Bali'de ve Öztelli'de kaynak Tevet'tir. Bali, Özet Hikâye ile birlikte almıştır. (s.68-74).

(Bakınız: Saraçoğlu / 26)

"Gül dibinde evim olsa
Hızır imdadıma gelse
Emrah aradığın bulsa
Bulunmuştur çarem menim"

Bazı boz dumanlı dağlar
Kara günler sende mi var
(Saraçoğlu / 43)

- Saraçoğlu,Ali: 1960, s.151-152

İlk dörtlüktür. "Divanü Lûgat-it-Türk" le ilgili bir bildiride "boz" sözcüğüne tanık olarak sunulmuştur:

Başı boz bulanık dağlar
Kara günner sende mi var
Burcunnan daş yuvarrıyan
Coşkun séller sende mi var

- Gözler, H.Fethi: 1976, s.21

Dört bağlamdır. Gözler'e, Erciş Karlıyayla Köyü ilkokulu öğretmeni Mehmet Elçi göndermiştir. Gözler, şiiri: "...Elçi'nin gönderdiği yazıda Emrah'ın ilini dile getiren bir de şiir vardır. Onu da aynen alıyorum" açıklamasiyle yayımlamıştır.

Başları dumanlı dağlar
Kara günner sende mi var
Bizim yaylamız okuldur
Coşkun seller sende mi var

Gördüğüm yalçın kayalar
Başım yolunuza koyalar
Yolcuyu yoldan oyalar
Karlı dağlar sende mi var

Bizim yaylamız oluklu
Gölü var ufak balıklı
Gül kokulu mor koruklu
Nazlı eller sende mi var

Sefil Emrah gönlüm nerde
Özüm özüm soktun derde
Şakır diller sende mi var
Ak kumru öttüğü yerde

H.Fethi Gözler'in yayımladığı birinci bağlamın "Bizim yaylamız okuldur" üçüncü dizesinde bir derleme ya da dizgi yanlışı olmalıdır.

Gözler'deki üçüncü bağlam Ercişli Emrah'ın, bağ dizeleri "Bu diyar başka bir diyar" olan şiirindendir. [Saraçoğlu/ 45, ayrıca lütfen bkz. a) "Vakit gazetesi" 14.IX.1946, S.10391, (II-III) / b) Saraçoğlu, 1976 s.133]

a. (II) Bu Acemin yolu daşlı
Güzelleri yüce başlı
Kara kavak ak ardıçlı
Bu diyar başka bir diyar
(III) Yaylamız çifte oluklu
Gölü var ufak balıklı
(1946, S.10391)

b. Bizim yaylamız oluklu
Gölü var ufak balıklı
Gül kokulu mor koruklu
O yayla başka bir yayla
(1976, s.313)

Gözler'deki dördüncü (sonuncu) bağlam, Erciş ağız özelliğine uygun olarak:

Sefil Emrah göynüh nérde
Özün özün attın derde
Ağ kumru ötdügi yérde
Şakır diller sende mi var

söylenişindedir.

(öz özün = sen kendin, sen kendini, kendi kendin, kendi kendini.
Özün özün= sen kendin kendini, kendi kendini)

Halka halka çiyn üstüne
Saçları sallanır gider
(Saraçoğlu/47)

- Ya.Kuş.(Yakup Kuşçuoğlu): "Van gazetesi" 10.11.1939 Sayı 49, Tef.43

Hikâyededir. Dört bağlamdır. Davut Telli anlatısı hikâye ile, Kuşçuoğlu'nun yayımladığı hikâyede olay ve zaman aynı, olaya katılan kişiler değişiktir.

"....Eşkiya talanında can veren dizdar Ahmet Bey'in iki oğlu vardı. Bunlar uğradıkları baskında hem babalarını, hem kız kardeşlerini kaybetmişlerdi. (....)Kardeşlerini bulmaya karar verdiler. Dellallar çıkardılar (....) Emrah:

- Eğer münasip bulursanız bu işi ben yaparım (....) ya kuzgun leşe, ya devlet başa dedi ..."

Kuşçuoğlu'nun yayımladığı metinde sözcük değişmeleri vardır.

1.1 Halka halka çin üstüne
1.2 Saçları yellenir gider

2.2 Gönül maralın yitirdi
2.4 Selbi hem dillenir gider

3.1 Şeyda bülbül benim yarım
3.2 Aldı o benim kararım
3.3 Zindanda olsa ararım

4.1 Emrah hey der düş yollara
Dağda ara belde ara
Yoldaş olup ak sulara
Selbi der dillenir gider

Budur geldi bahar faslı
Dağların lale vaktıdır
(Saraçoğlu / 48)

I- Semainin, dönerayağı ve konusu eş bir benzeşini İnayet Akyüz, Iğdır'da, Ahmet Tekin'den "Perzat" adına derlemiştir. Akyüz, Perzat'ı: "Azerbaycanlı, çağı bilinmiyor" olarak tanıtmaktadır.

Budur geldi bahar faslı
Dağların lale vaktıdır
Açılıpdır gızıl güller
Bülbülün bala vaktıdır

Leyli-Mecnun gezer dağı
Deli divane sayağı
Ne yatıpsan oyan sağı
Elde piyale vaktıdır

Bülbülü kurtarıp hardan
Kurtulmanam ahu zardan
Perzat ayrı düştü yardan
Geymeye gara vaktıdır
(Akyüz, IAHEÖ. Yayımlanmamış Tez. 1968, s.112)

II- Ehliman Ahundov'da da "Perizat" adına benzeş bir deyiş vardır. (AFA.Bakı 1968,II,s.122-141 "Necefhan ve Perizad Hanım" / Türk Çevriyazısına Aktaran Semih Tezcan,Ank.1978,s.315-316).

Budu geldi bahar fesli
Dağların hale vahtıdı
Ne yatıbsan oyan Sağı
Elde piyale vahtıdı

Ne yatıbsan Peri hanım
Ġan ağlar çeşm-i giryanım (1)
Yardan ayrı düşen canım
Çekerem nale vahtıdı

Bülbül giléylidi hardan (2)
Ġurtarmadım ah-ı zardan
Perizad ayrı düşdü yardan
Örterem ġara vahtıdır

III- "Tertib edeni" Ehliman Ahundov olan "Azerbaycan Aşığları ve Él Şairleri"nde benzeş bir deyiş de Tufarganlı Abbas adına yayımlanmıştır. (s.59-60)

Budu geldi bahar faslı
Dağların lala vahtıdı
Açılıbdı ġızıl güller
Bülbülün bala vahdıdı
(s.59)
Bülbüller dolanır bağı
Bir helvet éyle otağı
Sene ġurban olum sağı
Méy vér piyala vahtıdı

Men Abbasam boyu beste
Derdinden olmuşam heste
Al başımı dizin üste
Çek yataġ yayla vahtıdı
(s.60)

(1) "... töker kan çeşm-i giryanum"
giléy = yakınma / giléyli = yakınıcı, yakınan.
(Bülbül dikenden yakınıcıdır.)
har – har = diken

(2) giléy=yakınma/gileyli=yakınıcı, yakınan. (Bülbül dikenden yakınıcıdır.)
har-har=diken

Bir (y)iğit gurbete çıksa
Gör başına neler gelir
(Saraçoğlu / 52)

- Boratav/Fıratlı: "İHŞA" 1943,s.246,nr.1

Ercişli Emrah adınadır. "Emrah ile Selvi Han Hikâyesi"ne bağlıdır.

".... Emrah Sahat Çukuruna vardığı gün halk şehri boşaltmış, şehir dışında bir düzlüğe toplanmış. Yağıp Han'ın Şah Abbas'ın esirliğinden kurtulması için duaya hazırlanmaktadır. Koyunları, kuzuları ayırmışlar, duanın Tanrı katında kabul olması için, duayı, onların meleşerek birbirlerine katılması zamanına raslatmışlardı. Emrah, kendi dileği de kabul olur ümidiyle dua yerine gider. Orada bu türküyü söyler."

- Saraçoğlu: 1946, "Vakit gazetesi" sayı 10398

Saraçoğlu, deyişi, Davut Telli 1943 anlatısı "Emrah ile Selbihan Hikâyesi" nden alarak yayımlamıştır. Yağıp Han'ın Selbihan'la Emrah'ı Erciş'e getirdiği gün, karşılamaya çıkan Miroğlu'na ve karşıcılara söylenmiştir.

"....Erdiş Kalasına geliş habarını alan Rahim Şah, Karadaşlara karşıya çıktı. Babanan kızın bu uzun hasretlikten sonra kavuştuklarını görenler göz yaşlarını tutamadılar. Emrah coşup, sazını eline aldı.."

Boratav/Fıratlı metni hikâyede ve Âşık Davut Telli anlatısında, şiirin söylendiği yer, ilişkili olduğu olay ayrı, ancak: Hikâyedeki dayanak kişilerden biri Yağıp Han'dır, Eş tema ayrılık ve kavuşmadır.

Boratav/Fıratlı'da, birinci bağlamın ilk dizesi:

Bir yiğit gurbete varsa

yazılışındadır. Davut Telli'de:

Kalemnen çekilmiş kaşlar
Gözümden akıttım yaşlar

söylenişinde olan ikinci bağlamın ilk beyiti, Boratav/Fıratlı'da:

Bağrıma basayım taşlar
Didemden akıttım yaşlar

olmuştur. Bu dizelerin dışında değişme yoktur.

- Bali 1973,s.280 // Gözler 1976,s.17 // Öztelli 1977,s.176,nr.36 // Köksal 1985 s.154 // Sakaoğlu 1987,s.146,nr.52

Bu kaynaklardaki metinler, Boratav/Fıratlı'nın yayımladıkları metindir. Gözler: Özet hikâye içinde; Köksal: Boratav/Fıratlı'daki açıklama ile yayımlamışlardır. Sakaoğlu, semainin yayım dizinini Boratav/Fıratlı //Bali 1973,s.280 // Gözler 1976,s.17// Öztelli 1977,s.176 olarak işaretlemiştir.

- Yayımlanmamış Derlemeler

I. Kırzıoğlu Derlemesi:
Derlendiği Yer : Kars, 1944
Kaynak Kişi : "Sünni-Türk Karslı Hikâyeciler ve Bektaş Tatarhan"

"Emrah, İravan'da Hasbahçada Sevli Han'ı görüp, kavuşunca ilkin şu Kesik-Deyiş'i söyledi"

Bir igit gurbete gétse

Kırzıoğlu derlemesinde ikinci bağlamın (hanenin) ilk beyiti:

Gurbette yastığım daşlar
Gözümden ahdı kan-yaşlar

Son bağlamın ilk beyiti:

Emrah héydir Sevli boyun
Hürüdür melekdir soyun

biçimindedir.

II. İ.Aslanoğlu/G.Kayaoğlu (Cönk):

İbrahim Aslanoğlu'nun altına : "Gündağ Kayaoğlu, cönk 1256" açıklamasını düşerek verdiği semai söyledir:

Bir yiğit gurbete gitse
Gör başına neler gelir
Sılası hatıra düşse
Yaş gözüne dolar gelir

Bir yiğit okuyup yazsa
Ol kısmatin Hak'tan sezse
Elli sene gurbet gezse
Sılam der de döner gelir

Yaşa hey sevdiğim yaşa
Ben ağlarım coşa coşa
Bir hal gelse garip başa
Düşman güler güler gelir

Emrah eder servi boyun
Hüri-melek midir soyun
Sürüden ayrılan koyun
Kuzum der de döner gelir

[İbrahim Aslanoğlu (Gündağ Kayaoğlu) Özel cönk]

- Karacaoğlan ve Âşık Kerem Adına Yayımlanan Metinler:

I. Karacaoğlan Adına Yayımlanan Metin:

(S.Nüzhet, 1927,s.46-47/ Ergun,S.N.21.bs.1974,s.245,nr.283// Öztelli 1970,s.291,nr.399//Cumbur 1973,s.271-272,nr.384 // Karaer, s.360,nr.448// Seçmen 1983,s.125)

Ergun ve sonradan Karacaoğlan'ı Ergun'dan kopya eden kaynaklar, bu semainin bir benzerini Karacaoğlan adına yayımlamaktadırlar. Semai'nin üç bağlamlık bir biçiminin Ercişli Emrah adına ilk kez yayımlandığı 1943 yılından bu yana, semainin Ercişli Emrah-Karacaoğlan ilişkisi üstüne bir görüş öne sürülmemiştir.

Semai Ergun'da ve Ergun'dan alan kaynaklarda beş bağlamdır. Semaiyi sunuyoruz:

Bir yiğit gurbete çıksa
Gör başına neler gelir
Merdin sılayı andıkça
Yaş gözüne dolar gelir

Bağrıma basarım taşlar
Akıttım gözümden yaşlar
Yavrusun aldıran kuşlar
Yuvasına döner gelir

Kocadım çekemem nazı
Bağrıma dökemem közü
Yarin bana kötü sözü
Kara bağrım deler gelir

Evlerinin öni sögüd
Atalardan kalmış öğüt
Yarinden ayrılan yiğit
Sılasına döner gelir

Yaşa Karac-oğlan yaşa
Ben söylerim coşa coşa
İş düşünce garib başa
Düşünerek gider gelir

(S.Nüzhet,1927,s.46-47)

Semainin ilk iki bağlamı (hanesi), Boratav/Fıratlı'nın 1943 yılında, Saraçoğlu'nun ise 1946 yılında yayımladıkları semainin ilk iki bağlamıdır.

İlk iki hane ile çelişen üçüncü bağlam ile "Evlerinin önü yonca/ Evlerinin önü kaya/ Evlerinin önü çardak/ Evlerinin önü handır/ Evlerinin önü mersin, benzeri anonim türkü dizeleri ile başlayan dördüncü bağlam (hane) Ercişli Emrah'ta yoktur.

İkinci bağlamın ikinci beyiti:

Yavrusun aldıran kuşlar
Yuvasına döner gelir

Az bir değişme ile dördüncü bağlamın ikinci beyiti olmuştur.

Yarinden ayrılan yiğit
Sılasına döner gelir

Beşinci (son) bağlam (hane), İbrahim Aslanoğlu'nun Gündağ Kayaoğlu'nda bulunan 1256 tarihli cönkte Emrah adına saptayarak bize verdiği semainin üçüncü bağlamıdır.

Gündağ Kayaoğlu cönkünde:

Bir hal gelse garip başa
Düşman güler güler gelir

olan beyit, Karacaoğlan adına yayımlanan semaide:

İş düşünce garip başa
Düşünerek gider gelir

biçimine dönüşmekte, bu dönüşüm de semainin bütünü ile çelişmektedir.

Ercişli Emrah ile Karacaoğlan'daki semailer birer benzek (nazire) değildir. Semai Ercişli Emrah'ındır. İlhan Başgöz'ün kitabına (Karacaoğlan 1977) almadığı bu semainin Ercişli Emrah adına yayımlanan son bağlamı Karacaoğlan adına yayımlanan metinlerde yoktur.

Öztelli (Karacaoğlan 1970,s.291,nr.399), Karacaoğlan adına yayımladığı bu semainin Boratav/Fıratlı metnini sonradan (Öztelli 1977,s.176,nr.36) Ercişli Emrah adına yayımlamıştır.

II. Âşık Kerem Adına Yayımlanan Metin:

(Elçin,Ş.M. 1949,s.90,nr.90)

Elçin semaiyi Âşık Kerem adına yayımlamıştır. Elçin'de "Keremin Şiirleri (s.33-35); Kerem'in Şiirlerinin Diğer Halk Şairlerinin Şiirleriyle Karşılaştırılması (s.40-42) ve Şiirlerin Karşılaştırılması (s.35-40)" bölümlerinde bu semai ile ilgili bir açıklama yoktur. Elçin, Karacaoğlan ve Ercişli Emrah adına yayımlanan metinlere ilişkin bilgi vermemektedir.

Elçin'de üç bağlam olan semai şöyledir:

Bir yigit gurbete çıksa
Gör başına neler gelür
Her kaçan sevdiğin ansa
Gözi yaşla dolar gelür

Bağrıma bastığım taşlar
Feda oldu incü dişler
Yuvasından uçan kuşlar
Yuvam der de döner gelür

Kerem söyler ayın ayın
Sözün mezar taşma koyun
Yavrısm kaybeden koyun
Yavrım der de döner gelür

Dédim dilber ne melulsan
Dédi (y)ürek yaralanmış
(Saraçoğlu / 54)

Semainin Ercişli Emrah adına üç değişkesi (varyantı) yayımlanmıştır. Yedi ayrı kaynaktaki bu üç değişkenin farklarının görülebilmesi için değişkeleri ve yayım dizinini sunuyoruz.

- Ergun,S.Nüzhet: 1943,s.1268,nr.19.

Dedim dilber ne melilsin
Dedi yürek parçalanmış
Dedim dilber kaddin elif
Dedi boyum yucalanmış

Dedim dilber bu ne haydır
Dedi benim kaşım yaydır
Dedim dilber yüzün aydır
Dedi onbeş gecelenmiş

Dedim dilber yüzün mahı
Dedi benim hublar şâhı
Dedim ağlatma Emrahı
Dedi neynim kocalanmış

- Dizdaroğlu,Hikmet: TF.1980,S.1 l,s.3-5. /Sakaoğlu,Saim: 1987,s.147, nr.53

Dizdaroğlu'nda kaynak S.N.Ergun, Sakaoğlu'nda kaynak Ergun ve Dizdaroğlu'dur. Sakaoğlu'nda: "yürek, yüce, yüzün" sözcükleri Erciş ağzına uygun olarak; "ürek, uca, üzün" yazılmıştır.

- Saraçoğlu,Ali: VG. 21 Eylül 1946,S.10398 (üçüncü makale,birinci semai).

Saraçoğlu'nun yayımladığı semai Erciş'te, 1943 yılında, Âşık Davut Telli'den derlediği "Emrah ile Selbihan" hikayesindedir. (Saraçoğlu / 54)

- Caferoğlu,Ahmet: 1951,s.40,nr.VIII.

Caferoğlu semaiyi Erciş'te, (Âşık) Davut Telli'den derlemiştir. Dört bağlamdır. İlk üç bağlam (bent, hane, dörtlük) Saraçoğlu'nun 1946'da yayımladığı metnin (Saraçoğlu /54) benzeridir. Caferoğlu'nun derlemesindeki sıraya bağlı kalarak, ad dörtlüğünden sonra yayımladığı dördüncü dörtlük şöyledir:

Dédim éy kâfirin kızı
Dédi yahdın yandırdın bizi
Dédim éy seher yulduzi
Dédi néynim ucalanmış

- Başgöz, İlhan: 1956 ve 1968, s.61.

Başgöz'de semai üç bağlamdır. Semai ile ilgili kaynak gösterilmemiştir. Semai'nin "Emrah ile Selvi" hikâyesinden alındığı belirtilmiştir. Hikâye'nin bağlı olduğu kol'a ilişkin bilgi verilmemiştir.

Dedim ay kız ne güzelsin
Dedi dersim hecelenmiş
Dedim sensin dan yıldızı
Dedi haylı yücelenmiş

Dedim dilber bu ne haldı
Dedi ebrulerim yaydır
Dedim bedirlenmiş aydır
Dedi onbeş gecelenmiş

Dedim dilber yüzün mahı
Selvi'sin güzeller şahı
Dedim unutma Emrah'ı
Dedi neynim kocalanmış

Başgöz'ün kitabında doğru-yanlış dizini yoktur. Bu nedenle ikinci dörtlüğün "Dedim dilber bu ne haldır" ilk dizesinin, ayak özelliği yönünden "Dedim dilber bu ne haydır" olup, olmadığı saptanamadı.

- Makal, T.Kutsi: 1975, s.87

Ercişli Emrah adınadır. Sözlü ya da yazılı kaynak belirtilmemiştir. İlhan Başgöz'ün yayımladığı metindir.

- M.Fahrettin Kırzıoğlu'da Kars'ta, Âşık Bektaş Tatarhan'dan S.Nüzhet Ergun'un, 1943 yılında yayımladığı metnin az farklı bir değişkesini (varyantını) derlemiştir. Bu derleme yayımlanmamıştır.

Ergun'da:

Dedim dilber yüzün aydır

olan ikinci dörtlüğün üçüncü dizesi Kırzıoğlu'da:

Dédim üzün perli aydır

Ergun'da:

Dedim dilber yüzün mahı

olan sonuncu dörtlüğün ilk dizesi, Kırzıoğlu'da:

Dédim emrin var mı dahi

olmuştur.
[Lütfen bakınız: Saraçoğlu/39 (sonuncu dörtlük)]

Ağalar gurbetten geldim
Geldim ki nazanım gitmiş
(Saraçoğlu / 55)

Ercişli Emrah'ındır. Köprülü'nün etkisi ile, değişik kaynaklarda Erzurumlu Emrah'a mal edilerek yayımlanmıştır.

- Köprülüzade,M.Fuat: 1929,s.25-26

Şiiri ilkin: "XIX.asırdan evvel yazılmış mecmualarda tesadüf ettiğim Erzurumlu Emrah'a ait olmayan şiirler" savı ile Köprülü yayımlamıştır. (L.I-s.25-26)

Aynı eserinde (L.II.s.28) kısa bir "Emrah ile Selvi Han Hikâyesi" ve bu hikâyede şiirin ad dörtlüğünün değişik bir biçimi yer almıştır. Şöyledir:

Emrah der ki, hele hele
Baba kalk gidelim yola
Bir daha saz almam ele
Sazımın düzeni gitmiş

Bu dörtlük, Erciş'te, 1943 yılında Âşık Davut Telli'den derlenen "Emrah ile Selbihan" hikâyesindeki:

Ağalar gurbetten geldim

dizesi ile başlayan beş dörtlüklü parçanın son dörtlüğüdür.

- Ergun S.Nüzhet: 1938,S.86-87

Köprülüzade'deki metindir (1929,s.25-26). Ergun'da kaynak gösterilmemiştir. Ercişli Emrah adınadır. Ergun şiiri: "Bu şiir Kerem'e de isnat edilmektedir." Açıklaması ile yayımlamıştır. "Kereme isnat edilmektedir." savı ile ilgili kaynak ve Kerem'den örnek verilmemiştir.

- Köprülüzade,M.Fuat: 1940, "Semailer" s.637-638,nr.8

Özgün metnin değişikliğe uğramış bir biçimidir. Erzurumlu Emrah adına yayımlanmıştır. Sunuyoruz.

Ağalar gurbetten geldim
Geldim ki cananım gitmiş
Bir daha saz almam ele
Salınıp gezenim gitmiş

Aynasın verin dizine
Sürmeler çeksin gözüne
Siyah zülfün mah yüzüne
Tarayıp düzenim gitmiş

İçmişem ezel şarabı
Gine kavuştur Yâ Rabbi
Destinde aşkın kitabı
Okuyup yazanım gitmiş

Bir daha içmenem bade
Sırrımı vermenem yâde
Uçtu gövel kaldı ada
Göllerde gezenim gitmiş

Emrah'ım ben de varırsam
Düşmandan hayıf alırsam
Va'dem yeter ben ölürsem
Kabrimi kazanım gitmiş

Köprülü'nün, Erzurumlu Emrah'a mal ettiği bu metin ayrı, özgün bir metin değil: "Erzurumlu Emrah" adlı kitabında (1929,s.25-26) "Erzurumlu olmayan diğer bir Emrah'ındır" açıklaması ile yayımlamış olduğu dokuz dörtlükten oluşan parçanın bir değişkesidir (varyantıdır).

1. Değişkenin birinci dörtlüğünün ikinci dizesindeki "cananım" sözcüğü özgün metnin aynı dizesinde "nazanım" dır. Birinci dörtlüğün üçüncü dizesi:

Bir daha saz almam ele

özgün metinde, dördüncü dörtlüğün birinci ve hikâyedeki (L.II.s.28) ad dörtlüğünün üçüncü dizesidir.

Değişkenin ikinci dörtlüğünün ilk beyti:

Aynasın verin dizine
Sürmeler çeksin gözüne

özgün metinde yoktur. İkinci dörtlüğün son beyiti olan:

Siyah zülfün mah yüzüne
Tarayıp düzenim gitmiş

özgün metnin dördüncü dörtlüğünün ikinci beyitidir. Şöyledir:

Top zülfünü ince bele
Tarayıp düzenim gitmiş

3. Değişkenin:

İçmişem ezel şarabı

dizesi ile başlayan üçüncü dörtlüğü, Ercişli Emrah'a ait özgün metnin ikinci dörtlüğüdür.

4. Değişkenin dördüncü dörtlüğünün birinci beyiti:

Bir daha içmenem bade
Sırrımı vermenem yâde

özgün metinde, beşinci dörtlüğün birinci beyitidir ve:

Bir daha içmenem bade
Kuzum seni vermem yâde

biçimindedir. Değişkede:

Uçtu gövel kaldı ada
Göllerde gezenim gitmiş

olan dördüncü dörtlüğün ikinci beyiti ise; özgün metinde, üçüncü dörtlüğün ikinci beyitidir ve şöyledir:

Ördek uçtu kaldı ada
Göllerde gezenim gitmiş

5. Değişkedeki ad dörtlüğü, özgün metinde:

Bu dünya böyle kalırsa
Küffardan öç alınırsa
Va'dem gelip ölünürse
Mezarım kazanım gitmiş

söylenişi ile yedinci dörtlüktür.

Köprülüzade, şiirin değişmesi, metin farklılıkları ve Erzurumlu Emrah ile ilgilendirilmesinin dayanaklarına ilişkin bir açıklama yoktur. Şiirle ilgili kaynak da belirtilmemiştir.

- Saraçoğlu,Ali: 1946,S.10398 (üçüncü makale)

Başlangıç dörtlüğü. Emrah İle Selbihan Hikâyesi'nin ; Emrah'ın, Selbihan'ın ardından gurbete çıkması olayının özeti ile yayımlanmıştır.

-Güney,E.C/Ç.Eflatun: 1955,s.117-118/1975,s.135,nr.178.

E.C.Güney'in Emrahlar konusunda yarattığı karışıklık, bu şiirin yayımında da sürmüştür. Baba-Oğul Güney'lerin aldıkları metin, Köprülü, 1940 kaynağının incelenmesinde söz konusu edilen metindir. Ancak; Baba-Oğul Güney'lerde ilk dörtlüğün ikinci dizesi:

Geldiydi gezenim gitmiş

Dördüncü dörtlüğün ikinci beyiti:

Uçtu gövel kaldı yâde
Çöllerde gezenim gitmiş

biçimindedir. "Tarayıp" sözcüğü "Darayup" olarak yazılmıştır.

- Ozankan, Cenap: 1960,s.54

Ozankan'da Ercişli Emrah adınadır. Beş dörtlüktür. Köprülüzade 1929 (s.25-26) daki metnin ilk dört dörtlüğü ile altıncı dörtlüğünden oluşmuştur. Ad dörtlüğü yoktur.

- Mutluay,Rauf: 1972,s.253

Mutluay şiiri Erzurumlu Emrah adına yayımlamıştır. Köprülü 1940 (s.637-638) daki metindir. Kaynak gösterilmemiştir. Dördüncü dörtlüğün üçüncü dizesi:

Uçtu gövel kaldı yâde

yazılışındadır.

- Yener,Cemil: 1973,s.143,nr.4

Erzurumlu Emrah adınadır. Köprülü 1940'daki metindir. Parça için kaynak gösterilmemiştir. Son dize:

Kabrimi kazanım bilir

yazılışındadır. Yanlış-doğru dizini yoktur. Bu nedenle dizenin sonundaki "bilir" sözcüğü için bir kanaat belirtmek olanaksızdır.

- Köprülü,Orhan: 1974,s.279 // Ural, Orhan: 1976,s.140,nr.172.

Bu iki kaynakta da Erzurumlu Emrah adınadır. Köprülü 1940 (s.637-638) metnidir.

- Öztelli,Cahit: 1977,s.164-165,nr.6

Ercişli Emrah adınadır. Dokuz dörtlükten oluşan Köprülü,1929,s.25-26'daki metindir. Öztelli kaynak olarak Köprülü'yü ve S.N.Ergun'u (1938,s.86-87) göstermiştir. Son hanenin ad dizesi:

Emrah eydür nedir bela

yazılışındadır.

- Ergüven,A.Rıza: 1983,s.104-105.

Erzurumlu Emrah adınadır. Güney E.C./Ç.Eflatun'daki metindir. (1955,s.117-118). Kaynak gösterilmemiştir.

- Sakaoğlu,Saim: 1987, s.151-152,nr.57

Sakaoğlu'nda Ercişli Emrah adınadır. İlkin Köprülü'nün yayımlamış olduğu (1929,s.25-26) özgün metindir. Oldukça geniş kaynak verilmektedir. Özgün metin ile beş dörtlükten oluşmuş değişkeler arasındaki kimi farklar gösterilmiştir.

Yayımlanmamış Sözlü Metinler

- Kırzıoğlu M.Fahrettin'in derlediği metin:

Kırzıoğlu'nun Kars'ta, Bektaş Tatarhan'dan yaptığı derlemeler (1941-1944) arasında deyiş'in dört dörtlük bir değişkesi (varyantı) vardır. Ercişli Emrah'ın olarak derlenmiştir. Şöyledir:

Ağalar gurbete vardım
Geldim ki nezenim gétmiş
Bir daha girmem bu bağa
Sallanıp gezenim gétmiş

Aynasın alıp dizine
Sürmeler çeken gözüne
Sırma-saç'ın mâh-üzüne
Darayıp düzenim gétmiş

İçmişem ezel-şarabı
Géne kavuşdur ya Rabbi
Elinde éşgın kitabı
Ohuyup yazanım gétmiş

Emrah'ım ben de kalırsam
Düşmandan hayıf alırsam
Ve'dem yéter de ölürsem
Mezarım kazanım gétmiş

Bu değişkeyi (varyantı) Nejat Birdoğan da 1963 yılında, Kağızman'da Çolak İbrahim (Erdemi) ve Âşık Mevlüt İhsani'den derlemiştir.

Özgün metinin beş dörtlükten oluşan bir biçimi de, Saraçoğlu'nun 1943 yılında Erciş'te, Âşık Davut Telli'den derlediği Emrah İle Selbihan hikâyesinde vardır. Beşinci dörtlüğü (ad dörtlüğü):

Emrah diyer hele hele
Baba kalḫ gidegin yola
Bir daha saz almam ele
Sazımı düzenim gitmiş

söylenişindedir.

Âşık Kerem adına yayımlanmış "gitmiş" dönerayaklı (redifli) bir deyiş de vardır. Ş.M.Elçin'in "Kerem ile Aslı Hikâyesi" adlı kitabında olmayan bu deyiş şöyledir:

Keşiş bahçesine geldim
Gördüm ki ben nazlım gitmiş
Bağ gözüme hor göründü
Salınıp gezenim gitmiş

Baktım başına gözüne
Can mı dayanır nazına
Siyah zülfün mah yüzüne
Tarayıp dökenim gitmiş

Yar boyu benzer fidana
Yanar ataş saldı cana
Ben ararım yana yana
Ol benim cananım gitmiş

Varayım ben de varayım
Nazlı cemalin göreyim
Sineme hançer vurayım
Sevgili yaranım gitmiş

Nerede olduğun bilem
Bulam seni sonra gülem
Ko ecelim gelsin ölem
Medet Aslı Han'ım gitmiş

Kerem der böyle kalırsam
Düşmandan öcüm alırsam
Vadem yeter ben ölürsem
Mezarım kazanım gitmiş

[Atalay,1930,s.18-19 // Korgunal,1976,s.27-28 // Görgen,1977, s.22-23]

- Azerbaycan Değişkesi: E.Ahundov-M.H.Tehmasib, Azerbaycan Dastanları, İkinci Cild, Bakı 1966, "Esli ve Kerem" s.19.

Kéşiş bağçasına geldim
Gördüm nazlı yarım gétmiş
Bağ gözüme hor göründü
Salınıb gezenim gétmiş

Canım hasretdi gözüne
Şekerden şirin sözüne
Siyah zülfün ağ yüzüne
Darayıp tökenim gétmiş

Boyu benzerdi fidana
Odlar saldı şirin cana
Meni goyup yana yana
Sallanıb gezenim gétmiş

Gülsüz bağa bülbül gelmez
Güllü bağlar viran olmaz
Kerem sensiz burda galmaz
Haray Esli Han'ım gétmiş

Azerbaycan değişkesinin söylenişi Türkiye Türkçesi'yle bağını açıklıkla göstermektedir. Dili ve biçemi yadsımasız Ercişli Emrah'ın dili ve biçemidir. Şiirin tam metni de Türkiye Türkçesi'nde Ercişli Emrah adınadır. Ercişli'nin hikâyesinden bağımsız olarak yayılmış öbür şiirlerinin bir bölüğü gibi bu şiirin de bir ozan üzerine kurulmuş bir hikâyede yer almış olması, hikâyeye girmiş olması yadsınmamalıdır.

Yolum tenhalara düştü
Yétiş dostlar-dostu yétiş
(Saraçoğlu /56)

- Yalgın Ali Rıza: "Türksözü Gazetesi" 22 Mart 1940 sonrası sayıları.

Hikâyededir. Dört bağlamdır.

Yolum tenhalara düştü
Yetiş saçlı derviş yetiş
Gurbet derdi baştan aştı
Yetiş saçlı derviş yetiş

Beni pervaza uçurtan
Günlerim kara geçirten
Düşünde bade içirten
Yetiş saçlı derviş yetiş

Cümlenin halin bilici
Garibe sahip olucu
Nerde ünlense gelici
Yetiş saçlı derviş yetiş

Sefil Emrah dertten coştu
Aleme vesvese düştü
Sevda geldi baştan aştı
Yetiş saçlı derviş yetiş

Vardım yarın yaylasına
Gezdiği yér çimen olmuş
(Saraçoğlu / 57)

- Tevet(oğlu),F.1938,s.111 // Ya-Kuş. (Kuşçuoğlu): "Van gazetesi, 21.XI.1939,Sayı 51,tefrika nr.45 // Ergun,S.N.1943,s.1268-1269,nr.20

"Mustafa" anlatısı hikâyenin Tevet'in yayımladığı özeti içindedir. Yayımlanan ilk metindir. Saraçoğlu'nun 1955'te yayımladığı metinle farklı dizeleri şöyledir:

2.1 Yücede yaptım Kaleyi
2.3 Terk edip ana babayı
3.2 Sevda gelip serden aştı

Kuşçuoğlu'nda da değişen dizeler olmuştur.

1.1 Vardım yarın bahçesine
1.3 Sen gideli devran dönmüş

- Caferoğlu,A.1951,s.38,nr.V.

Caferoğlu semaiyi Âşık Davut Telli'den derlemiştir. Semainin tesbitinde çevriyazı (transkripsiyon) uygulanmıştır. Kimi sözcüklerin yazılışında kullanılan çevriyazı imleri (ġ ünsüzünün dönüşümleri) Erciş ağzına uygun değildir.

Birinci bağlamın üçüncü dizesi:

Men ġideri devran dönmüş

yazılışındadır. "...gideri...sözcüğü "gideli" olarak açıklanmaktadır. (s.39). Erciş ağzında "gideri/Men gideri yoktur. Doğrusu "gideli" dir. (Men gideli devran dönmüş)

- Saraçoğlu 1955,s.426-427,nr.11/ 1976,s.315,nr.XIV.

Ali Saraçoğlu'nun kaynak kişileri, Âşık Davut Telli'nin kaynatası Süleyman Alan (Silo Alan-Gurro Silo) ve oğlu Abdullah Alan (Gurro Silo'nun Avdulla) dır.

- Kocatürk,V.Mahir: 1963,s.212-213 // Bali,Muhan: 1973,s.70-71 (Tevet'in yayımladığı metin), s.280 (Kocatürk'ten aynı metin) // Püsküllüoğlu: 1975,s.308 // Öztelli:1977 s.173,nr.28 ve s.188 // Saim Sakaoğlu:1987, s.148,nr.54.

Bali, Kocatürk'ten aldığı metin ile Saraçoğlu'nun yayımladığı metnin farklarını göstermiştir.

Sakaoğlu'ndaki metin Saraçoğlu'nun yayımladığı metindir. İkinci bağlamın ilk dizesi Tevet'in yayımladığı gibidir:

Ucada yaptım kalayı

Sakaoğlu, telmih sanatı yönünden, semainin ilk beyitindeki "Gezdiği yer çimen olmuş" dizesiyle "Muradına Nail Olmayan Dilber" masalının "Yürüyünce ayaklarının altında çimen bitsin" (Sakaoğlu, Gümüşhane Masalları,1973,s.167-550) motifinin benzerliğine de değinmektedir (Ercişli Emrah, 1987,s.53).

"Muradına Nail Olmayan Dilber" masalı, Üst Vangölü Bölgesi'nde de yaygın bir masaldır. Ancak; burada akla: "Bu dize, Muradına Nail Olmayan Dilber masalından esinlenerek söylenmiş bir telmih dizesi midir, yoksa: Uzun süredir gezilmediği için gezinti yerinin yeniden çimenlendiği olgusu, terkedilmişliği, ayrığın somut anlatımı mı bu dizeden anlaşılmalıdır?" sorusu gelebilecektir. Bizce dize terkedilmişliğin çarpıcı biçimdeki anlatımıdır.

- Yayımlanmamış (Yazma ve Sözlü) Metinler:

1. Receb oğlu Yahya yazması "Emrah ile Sevli-Han Hékâtı" s.39 a, 39 b.
   a. Özgün Metin:

   Canalın yurduna vardım
   Gezdiği yér çimen olmuş
   Ben gideli devri dönmüş
   Zaman ayrı zaman olmuş
   (39.a)

Üsgekden yapdım kalayı
Küçükden çekdim belayı
Gönülden kaldır sılayı
Dert benimdir sene nolmuş

Uşdu gönül kuşu uşdu
Uşdu karlı-dağlar aşdı
Dédiler Sevli-Han köşdü
Emrah halın yaman olmuş (39 b.)

b. "Bizim sahraların başı / Para para duman şindi" dizeleri ile başlayan semainin beşinci (son) bağlamı (hanesi) olarak:

Uşdu gönül kuşu uşdu
Uşdu karlı-dağlar aşdı
Dédiler Sevli-Han köşdü
Emrah halın yaman şindi
(Receb oğlu Yahya yazması, s.20)

2. Derlendiği Yer : Iğdır
Kaynak Kişi : Oruç Onk
Derleyenler : Nejat Birdoğan/Nizamettin Onk

Vardım cananın yurduna
Yar gezen yér çimen olmuş
Men gideli devran dönmüş
Zaman ayrı zaman olmuş

Yüksekden yapdım kalanı
Tıfılken çektim belanı
Gönül arzeder cananı
Dert menimdir sana nolmuş

Uçtu gönül kuşu uçtu
Uçtu gurbet éle düştü
Dédiler Han-Selbi göçtü
Emrah halın yaman olmuş

Héy ağalar héy gaziler
Dağa kar düştü kar düştü
(Saraçoğlu/59)

- Ergun S.Nüzhet: (TŞ) C.3, 1943 s.1269,nr.21

Hey ağalar dad gaziler
Dağa kar düştü kar düştü
Gurbet ilde yad ülkede
Yada yar düştü yar düştü

Gidin diyin anasına
El değmesin sunasına
Han Selvi'nin sinesine
Bir çift nar düştü nar düştü

Emrah'ım gamdan seslendim
Karlı dağlara yaslandım
Emek ettim bağ besledim
Güle har düştü har düştü

[Kocatürk: (ŞD) 1956,s.92/(SŞA) 1963,s.213 // Bali: 1973,s.282//Püsküllüoğlu: 1975,s.306 // Koz Sabri: (TDEA) 1978-1979,C.3,s.39 // (BTK) 1987,C.6,s.89 //Sakaoğlu: 1987, s.149,nr.55 / (TDŞÖS) 1989,s.145]

Kocatürk'te kaynak belirtilmemiştir. Bali'de kaynak Kocatürk'tür. (1963,s.213).
Sakaoğlu'da kaynak Saraçoğlu (1976) ve Gazioğlu olarak işaretlenmiştir. "Gazioğlu, Ercişli Akif Kayaer'den derlemiştir." (Sakaoğlu, s.149)

Sakaoğlu'da Ergun'dan ve diğer kaynaklardan söz edilmemektedir. Değişik iki dize vardır:

2.2 Gelsin bahsın sonasına
3.3 Zahmet verdim bağ besledim

- Yayımlanmamış Metinler:

I- Hey ağalar héy gaziler /Saraçoğlu
Dağa kar düştü kar düştü /Tüm metinlerde eş
Gurbet elde yad ölkede /Ergun
Yada yar düştü yar düşdü /Ergun

Gidin diyin anasına /Tüm metinlerde eş
El vurmasın şanasına /Özgün
Selvi-Han'ın sinesine /Ergun
Bir çift nar düştü nar düştü /Tüm metinlerde eş

Emrah'ım yarı seslerem /Saraçoğlu
Uca dağlara yaslaram /Saraçoğlu
Méhnetinen bağ béslerem /Özgün
Güle har düştü har düştü /Ergun

(Receb oğlu Yahya,Kağızman 1880 yazması "Emrah İle Selvi-Han Hikâyesi" s.41 b./M.F.Kırzıoğlu)

II- MİFAD Cönk'ü:

Hey ağalar Héy gaziler /Saraçoğlu-Yahya
Dağa kar düştü kar düştü /Tüm metinlerde eş
Yad olanda garip başım /Özgün
Yada yar düştü yar düştü /Ergun-Yahya

Gidin diyin anasına /Tüm metinlerde eş
El değmesin sunasına /Ergun
Han Selvi'nin sinesine /Ergun
Bir çift nar düştü nar düştü /Tüm metinlerde eş

Emrah der yarı sesledim /Saraçoğlu
Yüce dağlara yasladım /Saraçoğlu
Mihnet ile bağ besledim /Yahya
Güle har düştü har düştü /Ergun-Yahya

(İbrahim Aslanoğlu'nun saptadığı metin.)

Uca dağ başında bir ün éylesem
Bilmem yar sesimi éşitir m'ola
(Saraçoğlu/ 62)

Bu deyiş, Emrah ile Selvi/Selbihan hikâyesinin Azerbaycan ve Revan (Kars-Iğdır) kolları ile, Türkmen Sayad Hemrah destanının dışında kalan Anadolu kollarında ve Receb oğlu Yahya yazması (Kağızman 1880) hikâyede yoktur.

M.Fahrettin Kırzıoğlu, Emrah ile Selbihan hikâyesinin Revan kolundaki meclisini (söylendiği yeri ve söylenme nedenini):

"....İstanbul'dan gemiyle Samsun'a geldiler. Orada, gemiden çıkıp karaya ayak basınca Selbi-Han Emrah'ın yadına düşdü. Üreği kabardı, aldı sazı, yoldaşı Vagıf Sultan'a gögnünden geçenleri söyledi." olarak hikâye etmektedir.

Nejat Birdoğan ve Nizamettin Onk'un Iğdır'da, 1958-1959 (ve sonraki) yıllarda derledikleri Ercişli Emrah'a ait şiirlerin arasında bu deyiş de vardır. Üç

bağlamdır. Kaynak kişi Iğdır, Hakveyis köyünden Sucu Kamber Aray'dır. Deyiş, hikâye ile ilintilidir. Kırzıoğlu'nun derlediği hikâyede, Samsun'da Emrah'a söyletilen deyiş, kaynak kişisi Sucu Kamber Aray olan hikâye kolunda, İstanbul'dan çıkışta Emrah'a söyletilmektedir.

"... Emrah İstanbul'dan çıkarken söyledi."

Çıkıp yücelerden bir ün eylesem
Acep yar ahımı eşidir m'ola
Men de Kerem kimi düşdüm odlara
Yar da menim kimi alışır m'ola

Bu yardan o yara şikar eylese
Terlan avın alıp şikar eylese
Bu sıngın gönlümü şikar eylese
Muhabbet toruna ilişir m'ola

Evvelden Emrah'a ad olan Selvi
Muhabbeti bizden yad olan Selvi
Beni gamlı koyup şad olan Selvi
Acep yadlar ile konuşur m'ola

- Azerbaycan Metinleri:

I- Ahundov/Tehmasib: (AD) 1967, C.3, s.78-79

"... Bir gün Emrah'la Sayad Peri bağda gezirdiler. Emrah, o yérin bağ-bağıtını öz tereflerinin bağ-bağatına ohşatdı ve Selminaz'ı yadına düşdü..." (s.78)

Selmi deyip dad-ı bidad éylesem
Ya Rab yar ünümü éşidir m'ola
Onu goyup géyri yérden yar sevsem
Onda könlü menden galışır m'ola

Özümü Selmiye nöker élesem
Bir néçe gulunu békar élesem
Bu şuhi terlanı şikar élesem
Mehebbet toruna ilişir m'ola

Ezelden Emrah'a ad olan Selmi
Dehanı şekerden dad olan Selmi
Meni gemde goyub şad olan Selmi
Özgelerle déyib-danışır m'ola

Il- Ahundov/Tezcan: (AHYÖ) 1978, s.302

"... Bir gün séyre çıhmışdılar. Néce oldusa, Selbinaz Emrah'ın yadına düşdü, gözünün ġabağına geldi, éle bil Selbinaz'la danışıp gülüşürdü..." (s.302)

Şiire konu olay, Ahundov/Tehmasib-1965'teki olayla koşuttur. Dize değişmeleri önemsizdir.

1.1 Selbi déyib géce gündüz dad gılsam
1.4 O vaht könlü menden galır m'ola
2.3 Bir tavar terlanı şikar élesem
2.4 Möhübbet toruna ilişir m'ola

- Türkmen Metni:

"Sayad Hemrah (Sayad Hemra)" / İran Kolu/ H.1347,s.44-45
(Kimi sözcükler Türkiye Türkçesi'ne göre okunarak)
"... Sayad Han, Hemra'nın boynuna kol salıp, köşke kayıttılar. Yine şol üç kekliğin üstüne geldiler. Hemra'nın gönglüne geldi ki Serviniyaz, Sayad Han üçümüz şu keklikler gibi olup, kaçan oturur eğleniriz. Belki Serviniyaz başka bir kişiye gönül verdi..." (s.44)

Deyiş, beş bağlamdır. Birinci bağlam'ın ilk beyti:

Bir dua eylengiz uluslar iller
Menin ahım yare yetişir mi ki (....m'ola)

Beşinci (sonuncu) bağlam (hane):

Bizden aşnalığı yad olan Servi
Bizi gamda koyub şad olan Servi
Evvelde Hemra'ya ad olan Servi
Yadlar bilan oynar gülüşür mü ki (...m'ola)

Ara dörtlüklerde, Kars-Iğdır ve Azerbaycan metinleriyle benzerlik yoktur.

Dinliyelim dağ başında figanı
Görelim ne demiş o Leyla Leyla
(Saraçoğlu/63)

- Erzurumlu Emrah adına: (Bayrı) Mehmet Halit: HBH.1930, S.10,s.156 (4),nr.11// Köprülü 1940, s.598, nr.9/1965,s.729,nr.9// Güney,E.C.ve Ç.Eflâtun: 1955,s.32-33,nr.4/1975,s.32-33,nr.4// Kocatürk, V.M.1963,s.323//Püsküllüoğlu,A.

1975,s.367// Kocatürk,V.M.(TET) 1970,s.579-580// Orhan F.Köprülü: (TK...)3.C.1974,s.245.

- Karacaoğlan adına: Ergun,S.N.1974,21.baskı, s.52,nr.5
- Hasan Dede adına: Güney,E.Cem: HŞA.1969,s.76

Bu şiiri Erzurumlu Emrah adına ilk kez Mehmet Halit (Bayrı) yayımlamıştır. Bayrı, şiirin kaynağını elindeki malzeme olarak açıklamaktadır.

"...Erzurumlu âşıkın nazımlarını toplamağa matuf mesainin daha bir müddet devamı zaruridir. Bu mesaiye küçük bir yardımda bulunmak arzusu ile, elimizdeki malzeme arasında mevcut olup, gerek Köprülüzade Fuat Bey'in, gerek Eflâtun Cem Bey'in kitaplarında tesadüf etmediğimiz Emrah'a ait şiirleri burada neşrediyoruz" (1930,s.154)

Bayrı'da:

Felek çakmağını eyledi çengel
Yâre varam diyom koymayor engel

olan üçüncü bağlamın ilk beyiti, Köprülü'de:

Felek kemendini eyledi çengel
Yâre varam diyom koymuyor engel

olmuştur.

Şiir Kocatürk'te beş bağlamdır. Alındığı kaynak gösterilmemiştir. Ad bağlamı (Şairin adının yer aldığı bağlam) Karacaoğlan adına yayımlanan koşmanın dördüncü (son) bağlamıdır.

Kocatürk'teki dize ve bağlam değişmeleri şöyledir:

1.2 Görelim ne söyler şu Leylâ Leylâ
2.1 Bela çakmağını üstüme çaktı
3.1 Muhabbet zencirin eyledim çengel
4. Gurbetlere düştü mecnun gulamın
Bari sen gelmezsen gönder selamın
Başımızda sevda dilde kelamın
Daim aklımızda bu Leyla Leyla

5. Emrah der ki başım üzre hüman ol
Hublar içre karış şirin kelam ol
Ben ölürsem cenazeme imam ol
Kıl kara zülfünle hu Leyla Leyla

Nakşibendiyye tarikatına bağlı bir Halidi dervişi olan ve "bazı parçalarında zühdî telâkkilere tamamen uygun ve Ehli-Sünnet akaidinden asla harice çıkmayan, dar ve yavan tasavvuf telakkilerini, alel'ade bir ahlakçı, bir tarikat propagandacısı

gibi anlatmaya çalışan" (Köprülüzade, 1929,s.15) Erzurumlu Emrah'a; cenaze namazına katılması dinen caiz olmayan bir kimseden (bir kadından) cenazesine imam olmasını ve kara saçları ile cenaze namazını kıldırmasını istetmek us dışı olmaz mı?

"Sirette Mevlâya âşık olanlar
Sûrette kâkül-i Leylayı bilmez"
(Erz.Emrah/Ergun 1943,s.1275,nr.16)

- Öztelli,C. 1976,s.14,nr.1.

"...Bu şiir, Âşık Kerem (Bendeki ve Vahit Lütfi cönklerinde); Karacaoğlan (S.N.Ergun); Hasan Dde (Eflâtun Cem, Halk Şiiri Antolojisi,s.76) ve Ercişli Emrah adlarına kayıtlıdır. (...) Bu şiir Emrah adına ilk defa Halit Bayrı tarafından yayımlamıştır. O zamanlar ikinci Emrah'ın varlığı kesin olarak bilinmediği için Erzurumlu'nun sanmış. Kerem, Karacaoğlan, Hasan Dede ve Ercişli Emrah aynı yüz yılda yaşamış olduklarından, asıl sahibi karışmıştır. Erzurumlunun olmadığı kesindir. Çünkü 17. ve 18. yüzyıl yazmalarında raslanmaktadır. (...) Deli Boran'ın (da) bu koşmaya bir naziresi vardır (Halk Bilgisi Haberleri Sayı 3). Emrah adına yazılan bu koşmayı Besim Atalay (Maraş Tarihi s.124) son kıtası eksik olarak basmıştır" (Öztelli,s.14).

Eflâtun Cem Güney bu koşmayı hem Hasan Dede (17.yy) hem de Erzurumlu Emrah (19.yy) adlarına yayımlamakta bir sakınca görmemiştir.

Sayın İbrahim Aslanoğlu'na göre de koşma (Saraçoğlu / 63) Ercişli Emrah'ındır.

- Karacaoğlan Adına Yayımlanan Koşma:

S.N.Ergun ve Ergun'dan alarak da Karacaoğlan'la ilgili kaynakların bir kesimi koşmayı Karacaoğlan adına yayımlamışlardır. Karacaoğlan adına yayımlanan biçimi ile koşma şöyledir:

Dinleyelim dağbaşında figanı
Görelim ne demiş o Leyla Leyla
Uğra yar yanına eyle selâmı
Daim ezberimiz bu Leyla Leyla

Felek çakmağını eyledi çengel
Ben yare giderken bırakmaz engel
Ölürsem sevdiğim üstüme sen gel
Gözün yaşı ile yu Leyla Leyla

Felek çakmağını üstüme çaktı
Beni bir unulmaz derde bıraktı
Vücudum şehrini odlara yaktı
Yandım ateşine su Leyla Leyla

Karac-oğlan der ki sen de hemen ol
Hublara karış da sen de tamam ol
Ben ölürsem cenazeme imam ol
Kıl kara zülfüne hu Leyla Leyla

(Öztelli 1970,s.53,nr.8// Karaer s.85,nr.8//Cumbur 1973,s.87,nr.127; "....Leyli Leyli")

Şad-ol deli gönül müjdeler olsun
Gelecektir benim yarim bu géce
(Saraçoğlu / 65)

- Ergun S.Nüzhet: (TŞ) 1943, s.1265,nr.1.

Şad ol deli gönül müjdeler olsun
Benim yârim gelecektir bu gece
Kesilsin kurbanlar yansın şem'alar
Külli malım talan olsun bu gece

Bugün bu gönlümün kara günüdür
Üzerimde yanan yar tütünüdür
Arife akşamı bayram günüdür
Dedim yâre kurban oldum bu gece

Viraneden gelen baykuş ünüdür
Emrah sevdiğinin miras harıdır
Koynundaki meme kiraz gibidir
Dedim ver ağzıma emem bu gece

Ergun'da Ercişli Emrah adınadır.

- Güney,E.C/Ç.Eflâtun: (Erz.Emr.) 1955 s.39, nr.17.

Güney baba-oğulda Erzurumlu Emrah adınadır. Ergun'un Ercişli Emrah adına yayımladığı metindir.

- Ural, Orhan: (Erz.Emr.) 1976, s.57, nr.17.

Erzurumlu Emrah adınadır. Güney'lerdeki metindir.

- Birdoğan,Nejat: (NT) 1988, s.154

Birinci bağlamdır. Ezgiyi Ferruh Arsunar Narman'da dinleyerek notaya almıştır.

Şad ol deli-gönül müjdeler olsun
Selvihan gelmiştir bağa bu gece
Her nice yanardı çifte çırağlar
Felek kanat vurdu söndü bu gece

- Öztelli C. 1976,s.15,nr.6

Öztelli şiiri Âşık Kerem'in saymaktadır. Öztelli'nin şiiri Erzurumlu Emrah adına yayımlayan E.C.Güney'e ilişkin görüşü:

"Bu şiir de Âşık Keremindir. İki mısra tamamen aynı olup, diğer mısralar oldukça tahrif edilmiştir. (Bk.Kerem ile Aslı, Maarif Kitaphanesi,s.183,1950). Ercişli Emrah'ın olarak (S.N.Türk Şairleri, C.3,No:83) da vardır." (Öztelli,1976,s.15) (Öztelli'deki No:83,nr.1 olacaktır. No.83 hatalıdır.)
- Âşık Kerem Adına Yayımlanan Metinler:

Çünkü bir sevdadır geldi başıma
Çok vakit ağlarım gülem bu gece
Bu aşkın elinden yandım neyleyim
Bulunca alayım yari bu gece

Viraneden gelen baykuş ünüdür
Yüreğimde yanan aşkın narıdır
Arife gecesi bayram günüdür
Dedim sana kurban olam bu gece

Bağban oldum bağa girdim ben gine
Eyyamıdır gemim saldım engine
Felek bizi saldı adu cengine
Fethi bap ettirir alem bu gece

Sefil Kerem eydir.....gider
Akar didem yaşı.....gider
Koynunda memeler Şiraza gider
Han Sultan koynuna girem bu gece

(Elçin,Ş.Murat: 1949,s.93,nr.98)

II

Çünkü bir sevdadır düştü serime
Ağlarım ağlarım gülmem bu gece
Aşk elinden ciğer yandı neyleyim
Bu serre gelecek vardır bu gece

Viraneden gelen baykuş sesidir
Yüreğimde yanan aşk ateşidir
Arife gecesi bayram günüdür
Dedim dosta kurban olam bu gece

Bağban oldum girdim yarin bağına
Eyyamıdır gemi gider engine
Felek saldı beni ahu cengine
Feth-i bap edersin Kerem bu gece

(Görgen,F.1977,s.147-148)

Sallana sallana gelen sonayı
Selbi'ye benzettim güller içinde
(Saraçoğlu/66)

- Bali,1973,s.274

Bali, koşmayı Eylül 1965'te Posof'ta Âşık Müdami Yalçın'dan derlemiştir. Koşmanın Ercişli Emrah adına yayımlanan ilk biçimidir. Üç bağlamdır.

Sallanı sallanı gelen nevcihan
Selviye benzettim dallar içinde
Taramış zilfini etmiş bir gucah
Pembeye ohşattım güller içinde

Menim yarim gelişinden bellidir
Ağ elleri deste deste güllüdür
Güzel seven yiğit nerden bellidir
Boynu buruh gezer eller içinde

Emrah der ki yerde yüze basmazlar
Ümidini ol Allah'dan kesmezler
Güzel sever diye adam asmazlar
Bir zaman söylenir diller içinde

- Sakaoğlu,1987,s.87.nr.1.

Koşmanın yayım dizini Sakaoğlu'nda: "Bali 274/3 //Saraçoğlu 1976,317-318 //Gazioğlu/1" olarak verilmiştir.

"Bali, Sabit Müdami'den derlemiştir. Gazioğlundaki tek hane üçüncü hanedir." açıklaması da Sakaoğlu'nda yer almaktadır.

Sakaoğlu'nda birinci ve ikinci dörtlükler Saraçoğlu'nun yayımladığı biçimdedir. Üçüncü dörtlük:

Emrah der ki yerde yüze basmazlar (Bali)
Umudumu ol Mevla'dan kesmezler (G./S.)
Gözel sevdi diye yigit asmazlar (AS.)
Bir zaman söylenir diller içinde (B./AS.)

olmuştur.

- Gazioğlu,1985 (Teksir Broşür)

Gazioğlu, deyişin son bağlamının ilk üç dizesini, Teksir Broşür'ündeki özet "Emrah ile Selbihan Hikâyesi"ne, "Merhamet kıl Hanlar öldürme bizi" dizesi ile başlayan koşmanın üçüncü bağlamının ilk üç dizesi olarak katmıştır. Gazioğlu'nda bu bağlamın dördüncü dizesi: "Bizim de sen gibi bir Hanımız var" söylenişindedir.

Emrah der ki yerde yüze basmazlar
Ümidini ol Mevlâ'dan kesmezler
Güzel sevdi diye adam asmazlar
Bizim de sen gibi bir Hanımız var

Gazioğlu'ndaki yapısı ile bu dörtlük hiçbir kaynakta "Merhamet kıl Hanlar öldürme bizi" dizesi ile başlayan (Saraçoğlu / 129) yaygın şiirle ilgilendirilmemiştir.

Ercişli Emrah'ın bu koşmasının Karacaoğlan, Hüseynî, Kayıkçı Kul Mustafa adlarına yayımlanmış benzekleri de vardır.

- Karacaoğlan adına yayımlanan koşmalar:

Karacaoğlan adına ayrı, iki özgün metin yayımlanmıştır.

Birinci koşma, Sadettin Nüzhet'in 1927 yılında yayımladığı deyiştir. (S:N.Karacaoğlan,1927,s.19).

İkinci koşmayı yine Ergun,1948 yılında, Karacaoğlan'ın dokuzuncu baskısı için yazdığı "Bibliyografya" da: "Eserimin bu dokuzuncu baskısında ise (....) Eflâtun Cem tarafından toplanarak Maarif Kitaphanesi sahibi Naci Kasım bey'e verilen koşma ve semaileri eserimin sonuna ekledim." (21.bs.1974,s.7) Açıklaması ile, "Eflâtun Cem'in Topladığı Şiirler" ara başlığı altında yayımlamıştır. (a.e.s.332,nr.397)

Eflâtun Cem'in kaynakları konusunda, S.N.Ergun'da açıklama yoktur.

S.N.Ergun'da ve Ergun'u dayanak alan kaynaklarda (Cumhur 1973,s.20,nr.30 ve s.206,nr.300//Karaer,s.101,nr.32 ve 33//Seçmen,1983,s.90,nr.9 ve s.91,nr.10) ayrı iki özgün metin olarak yayımı sürdürülen koşmanın; iki ayrı koşma olarak değerlendirilmekte olması yanlıştır. Koşma, ayrı iki özgün metin olarak değil; ayrı iki değişke (varyant) olarak düşünülmelidir.

Öztelli'de koşma tek metindir. Öztelli ,S.Nüzhet'teki ilk koşmayı (1927,s.19) kitabına almamıştır. (Öztelli,Karacaoğlan 1970 v.d, s.64,nr.25)

I-

Ala gözlerini sevdiğim dilber
Kokuya benzettim güller içinde
İnceciktir belin hilaldır kaşın
Selviye benzettim dallar içinde

Benim dostum gelişinden bellidir
Ak elleri deste deste güllüdür
Güzel seven yiğitler de bellidir
Melil mahzun gezer iller içinde

Karşımızdan gelen acep yar m'ola
Benim gibi yaralanmış zar m'ola
Benim sevdiceğim güzel var m'ola
Hakkın yarattığı kullar içinde

Karac'oğlan söyler biz de varalım
Kelpler rakip olmuş biz de görelim
Halin hatırını anın soralım
Götürüp giderler sallar içinde

(S.N.1927,s.19)

II

Şunda bir dilberin salın ışını
Selviye benzettim dallar içinde
Irmak kenarında derya yüzünde
Kuğuya benzettim göller içinde

Yürü güzel yürü yolun basmazlar
Söyletip de şirin dilin kesmezler
Güzel sevmiş deyu çekip asmazlar
Koy ben de söylenem diller içinde

Benim yarim gelişinden bellidir
Ak elleri desde desde güllüdür
Eşinden ayrılan neden bellidir
Gezer melil melil iller içinde

Alına da deli gönül alına
Ciğerciğim aşk oduna deline
İller atlas giye çıkıp salına
Ko ben de kalayım çullar içinde

Karac'oğlan der ki işim zar m'ola
Aşk kemendi boynumuza dar m'ola
Aceb yarim gibi güzel var m'ola
Hakkın yarattığı kullar içinde

(Ergun,1974,s.332-333,nr.397)

- Hüseynî (Hüseyin) Adına Yayımlanan Koşma:

Koşmanın bin benzeri de Hüseynî adına yayımlanmıştır. Boratav-Fıratlı ve Sevengil, Lâtifi Tezkiresi ile bağlaştırarak Hüseynî'den: "Abdallar meşrebini ve Dedeler mezhebini kullanırdı." savı ile XVI.yy.ın başında, Rumeli'de yaşamış olarak söz etmektedirler. (Boratav-Fıratlı,1943,s.89)

Cahit Öztelli de "Âşık Hüseyin, Kul Hüseyin XVII.yy.ozanıdır ve Sivas-Tokat yöresindendir" diyerek söz etmektedir. (Öztelli, Bektaşi Gülleri,1973,s.278-352 arası ve s.363.)

Ali Püsküllüoğlu, Hüseynî'yi ve benzer koşmayı XVII.yy.a bağlamakta, Kocatürk, "XVIII.yy.da Âşık Hüseyin adında bir sazşairinin yaşadığını yazmaktadır. (Püsküllüoğlu,1975,s.537//Kocatürk,1963,s.238)

Sevengil'in Lâtifî Tezkiresi ve Hüseynî üstüne yazdıkları, Boratav/Fıratlı'nın savlarını yinelemekten yayımladıkları koşmayı, kaynak belirtmeden yayımlamaktan ileri gitmemektedir.

Koşmayı sunuyoruz.

1. Şunda bir dilberin salınışının
Serviye benzettim dallar içinde
Derya kenarında ırmak yüzünde
Turnaya benzettim göller içinde

2. Hakka giden doğru yolu basmazlar
Söyletirler tatlı dili kesmezler
Güzel sevdi diye çekip asmazlar
Bir zaman söylenir diller içinde

3. Benim yarim gelişinden bellidir
Ak elleri deste deste güllüdür
Yarından ayrılan haldan bellidir
Melul mahzun gezer iller içinde

4. Ağıma deli gönül ağma iline
Ciğerciğim aşk oduyla deline
Yarım al-yeşiller giye salına
Ko beni yatayım çullar içinde

5. Hüseynî der işim ah-u-zar ı'ola
Aşk kemendi boynumuza dar ı'ola
Benim yarim gibi güzel var ı'ola
Hakkın yarattığı kullar içinde

(Boratav-Fıratlı,1943,s.91 //Sevengil, 1965,s.55 //Püsküllüoğlu, 1975, s.218)

- Kayıkçı Kul Mustafa Adına Yayımlanan Benzek (Nazire):

Koşmanın, Kayıkçı Kul Mustafa (XVII.yy.) adına yayımlanmış bir benzeği (Naziresi) vardır. sunuyoruz.

1. Gele dilber gel Allah'ı seversen
Gel ağlatma beni iller içinde
Ne acaip olur şu halkı alem
Söyleşirler bizi diller içinde

2. Bunca zaman hasretinden gülmedim
Böyle zalim olacağın bilmedim
Çok yerleri gezdim amma görmedim
Bencileyin geda kullar içinde

3. Bedir olur doğar artık dolunmaz
Akar çeşmim yaşı bir dem silinmez
Umarım ki şunda asla bulunmaz
Sencileyin gonca güller içinde

4. Mustafa söyler sözünü saz ile
Süregör devranı şevk-ü şaz ile
Kırmızılar giy de salın naz ile
Ko ben görüneyim çullar içinde

(Köprülüzade M.F."Kayıkçı Kul Mustafa", 1930,s.58,nr.5)

Köprülü, Kayıkçı'nın şiirinin " ayrı bir mecmuada" gördüğü biçiminde " ilk kıt'aların" biraz farklı olduğunu yazmaktadır. (a.e.s.58,nr.5 ile ilgili açıklama.)

Ağam lûtfeyle mevlayı seversen
Gel ağlatma beni iller içinde
Halk'ı âlem cümle bizi söyleşür
Dasıtan eylendik diller içinde

Ben seni seveli her giz gülmedim
Akıdup çeşminin yaşın silmedim
Çok gülistan gezdim amma görmedim
Sencileyin gonca güller içinde

Ercişli Emrah, Karacaoğlan ve Hüseynî adına yayımlanan şiirlerin karşılaştırılmasında, bu şiirlerin aynı kaynaktan türedikleri; birer benzek (nazire) değil, değişik saz şairlerine mal edilmiş değişkeler (varyantlar) oldukları açık olarak görülecektir.

Özgün kaynak kimdir, özgün metin hangisidir?

Bu soru, inancımıza göre yanıtsız kalacaktır.

Kayıkçı Kul Mustafa adına yayımlanmış olan şiir ise bir değişke değil, özgün bir benzek şiirdir.

Boş gitme yanına ey seher yéli
Estikçe yarıma bir haber söyle
(Saraçoğlu/ 67)

- Uraz: 1937/1960, s.77-78// Ozanoğlu: 1958/1972,s.59-60

Uraz ve Ozanoğlu'nda hikâyededir. Şah Abbas'ın sarayında söylenmiştir. Üç bağlamdır. Uraz'da birinci bağlam:

Boş gitme yanına ey bad-ı saba
Estikçe yarıma bir haber eyle
Usulca dokanıp zülfü teline
Selâm ver dört yana bir nazar eyle

yazılışındadır. Ozanoğlu'nda birinci bağlamın üçüncü dizesi:

Usulca dolanıp zülfün teline

olmuştur.

- Bali: 1973,s.137 ve 246.

a. Behçet Mahir anlatısı "Ercişli Emrah İle Selvi Han Hikâyesi"ndedir. Bir bağlamdır.

Sene canım gurban ey badi sabah
Benden Selvi Han'a bir havar eyle
Evel sağ yanında sora solunda
Sora gıl önünde dön nezer eyle
(s.137 ve 246)

b. Uraz 1937,s.77 den alınmış metindir. Üç bağlamdır (s.246). Bali, kaynak olarak ayrıca Ozanoğlu'nu da işaretlemiştir.

- Öztelli: 1977, s.182

Öztelli'de kaynak M.U.(Murat Uraz) Koşmalar, 1943'tür. Üç bağlamdır. Birinci bağlamı hikâyedeki Uraz metninden az da olsa değişiktir.

Sert gitme köyüne ey bad-ı saba
Eser isen yâre bir haber eyle
Usul usul dokun zülfü teline
Selam ver dört yana dön nazar eyle

- Olcay, Ercilâsun, Aslan: 1976,s.239.

"Emrah Hikâyesi" bölümündedir. Birinci ve ikinci bağlamlardır. Deyiş, Arpaçay ağız özelliklerini taşımaktadır.

- Sakaoğlu: 1987,s.88,nr.2

Üç bağlamdır. Yayım dizini " Uraz 1937,77/3//Ozanoğlu 59/3// Bali 137/1,246 (Uraz-Ozanoğlu)// Öztelli 182/3" olarak işaretlenmiş ve "Bali'deki tek hane birinci hanedir" açıklaması yapılmıştır. Kimi sözcükler Erciş ağzına uygun söylenişle "tohun/durasan/üzün süresen/ veresen/sennen" olarak yazılmıştır.

- İbrahim Aslanoğlu'nun saptadığı değişik dizeler:

1.1 Boş gitme yanına ey bad-ı saba
1.3 Ruhsat eyle girsin yar odasına
2.3 Muhabbet zülfünden bir tel veresen

- Yayımlanmamış Metin:

Bad-ı sabah Han Sevli'nün Bağı'na
Eser isen bari bir hezar éyle
Rıza-y-ınan gir de dost otağına
Telesme dört yana dön nezer éyle

Hazır ol ki tevdilinde kalasın
Üzün hek ét ayağına salasın
Amanat ziliflerinden bir muy alasın
Satar-ısan canın vér bazar eyle

Gâhı güfdarına buyur 'elem vér
Aş kapıyı réyn özüne kelâam vér
El-kavuşdur Han-Sevli'ye selam vér
Emrah geldi déyin tez havar éyle

(Receb oğlu Yahya Yazması,s.30 b/M.F. Kırzıoğlu aktarması)

- Erzurumlu Emrah'ta Benzek:

Ey seba girince dosdun bağına
Mübârek yüzünü gör selâm eyle
Dökünce zülfünü sağ u soluna
Başın ayağına sür selâm eyle

Ayrılık meyinden nûş edip kandım
Hasret çeke çeke candan usandım
Senden ayrılalı benim efendim
Hoş mudur hatırın sor selâm eyle

Saba evvel bûs et dâmeni dildar
Sonra derdin Emrah gel eyle izhar
Naziktir sevdiğim nezaketi var
El bağla huzurda dur selâm eyle

(Eflâtun Cem: 1928, s.176, nr.136)
(E.C.Güney-Ç.E.Güney, 1955,s.42,nr.21//Orhan Ural, 1976,s.59-60,nr.21)

Durnam gider olsan bizim éllere
Şeker söyle kaymak söyle yağ söyle
(Saraçoğlu / 68)

- Caferoğlu,A. 1942,C.I.s.94 // Öztelli,C.1977,s.178,nr.41.

Caferoğlu "Turnam gider olsan bizim éllere/ Şeker söyle kaymak söyle yağ söyle" beyiti ile başlayan koşmanın ilk dörtlüğünü;

Turnam gidersin nereye
Dönüp bakmazsın geriye
Sevdiceğim Han peri'ye
Turnam yara selam söyle

dörtlüğü ile başlayan, ad bağlamı eksik semainin dördüncü (sonuncu) bağlamı olarak yayımlamış ve ozanı için: "Gemerli'den Dübür Ahmet oğlu Emrah'tır" notunu düşmüştür. (Söz konusu edilen semai için lütfen, Saraçoğlu/6 ve Şiirlerin Yayım Dizini ve Kaynaklar Üstüne Açıklamalar bölümüne bakınız.)

Öztelli koşuku, semai-koşma karışmasına değinmeden, Caferoğlu'ndaki biçimi ve "Emrah adına kayıtlı olan bu manzumenin altında şu not vardır: 'Gemerli'den Dübür Ahmet oğlu Emrah'tır." Bunu haber veren hata etmiştir. Bu da Ercişli'nindir." Açıklaması ile yayımlamıştır.

- Yayımlanmamış Metin

Derlendiği Yer :Iğdır,1958
Kaynak Kişi :Oruç Onk
Derleyenler :Nejat Birdoğan/Nizamettin Onk

Üç bağlamdır. Ad bağlamı noksandır. Başlama dörtlüğü ile ikinci ve üçüncü bağlamların bağlama dizelerinin ayakları farklıdır. İkinci ve üçüncü bağlamları Erciş derlemesi ile benzeş değildir.

Durnam geder olsan bizim ellere
Gatığ söyle gaymağ söyle bal söyle
Eğer bizden vesm-i halin sorsalar
Boynum armut sapı canım sağ söyle

Bizim yerin ırmakları akar mı
Yaz olanda menekşeler kokar mı
Sevdiğim de seyrangâha çıkar mı
Orada bir hasta gördüm diyersen

Durnam gider misen bizim ellere
Selam söyle bahçemizde güllere
Felek salıp meni gurbet ellere
Tercanda bir hasta gördüm diyersen

"Tercanda bir hasta gördüm diyersen/diyesin" dizesi Âşık Kerem adına söylenmektedir. İnancımıza göre, bu değişkeyi kaynak kişi Oruç Onk karıştırmıştır. Âşık Kerem için söylenen koşmanın ilk dörtlüğü şöyledir:

Turnam gider isen bizim ellere
Tercanda bir hasta gördüm diyesin
Eğer bizden sual eden olursa
Tercanda bir hasta gördüm diyesin

Âşık Kerem adına söylenen deyiş beş bağlamdır. Birdoğan/Onk derlemesi deyişin ilk bağlamının birinci ve üçüncü dizeleri ile üçüncü bağlamının son "Tercanda bir hasta gördüm diyesen" dizesinin dışında benzerlikleri yoktur.

- Kerem Ayağı Yaygın Bir Deyiş:

Allı turna bizim ele varırsan
Şeker söyle kaymak söyle bal söyle
Eğer bizi sual eden olursa
Boynu bükük benzi soluk yar söyle

Allı turnam ne gezersin havada
Kırıldı kanadım kaldım burada
Ne cefalı kul imişim dünyada
Akşam olsun allı turnam dön geri

Türkü olarak Keskin ve Sivas yörelerine mal edilen bu deyiş'in ana temasını da gurbet ve özlem oluşturmaktadır. Turna, özlemi gurbetten sılaya, sıladan gurbete taşıyandır. Bu Âşık Kerem'in, Âşık Emrah'ın deyişlerinde de böyledir, anonim türkülerimizde de.

Bugün güzellerin séyrine vardım
Maşallah dédiler bir tanesine
(Saraçoğlu / 71)

- Aşkun,V.C. 1942,s.110-111.

Aşkun'un Âşık İsmail'den derlediği "Selvican Hikâyesi" ndedir. Aşkun, Ercişli Emrah'ın tüm deyişleri yanında bu şiiri de hikâye ile birlikte Erzurumlu Emrah'a mal etmiştir.

"...Şah, bu kerez de (Nazlıyı öven Emrah'a) Selvi'den Nazlı daha mı yukarıdadır diyip kızıyor. Emrah dayanamıyor ve içinden daha ne olur, boynumu vurur, ben içimi açacağım deyip, Selvi'yi öğmeğe başlıyor"

Ezel bahar yaz ayları gelende
Göz düşer Selvi'nin nar danesine
Birikti sarraflar kıymet biçtiler
Bin tümen yetmedi bir tanesine

Sürüden ayrılmış bir cana benzer
Ağzında dişleri mercana benzer
Koynunda memeler fincana benzer
Göz düşer Selvi'nin aşınasına

Emrah eder karadır bahtım (4-5)
Coşkun sular gibi çağladım aktım
Dünya kadar malı mülkü bıraktım
Düşmüşüm Selvi'nin gamhanesine

İbrahim Aslanoğlu'na göre:

1.2 Gün düşer Selvi'nin nar danesine
2.4 Göz düşer Selvi'nin her danesine

olmalıdır.

- Birdoğan,N. (TFA), (10), 1962,s.2871

Birdoğan, "Ercişli Emrah Üzerine" başlıklı yazısında koşmanın son bağlamını yayımlamıştır.:

Emrah eder karalandı bu bahtım
Bahar seli gibi coştum da aktım
Dünya kadar malı mülkü bıraktım
(İsfahanda tacı tahtı bıraktım)
Kapıldım Selvi'nin gamhanesine

- Bali,M.1973,s.274-275.

Koşma Bali'de Ercişli Emrah adınadır. Üç bağlamdır. Kaynak V.C.Aşkun'dur (1942,s.111). Birdoğan'ın yayımladığı (1962,s.2871) son dörtlük de gösterilmiştir. Bali'nin bu dörtlükle ilgili açıklamasından geçen "Bu dörtlük Saracağlu'nda değişik olarak..." tümcesinin doğrusu; "Bu dörtlük Birdoğan'da değişik olarak..."tır.

- Öztelli,C. 1977,s.170,nr.20

Ercişli Emrah adınadır. Üç bağlamdır. Kaynak V.C.Aşkun'dur.

- Yayımlanmamış Metinler:

1- Bugün üç güzelin[1] séyrine vardım
Gül düşmüş Selbi'min[2] dem-hanesine[3]
Yığıldı sarraflar kıymet kestiler
Bin tümen yetmedi bir danesine

Hürülerden azıma bir cana benzer
Koynunda memeler fincana benzer
Etrafı döşeli mercana benzer
Göz düşmüş Selbi'min[2] nazanesine

Hanı benim saltanatım katarım
Bülbül teki[4] şakgıldıyıp öterim
Kekil[5] vallah seni keser atarım
Tokuşma Selbi'min[6] gerdanesine

Sefil Emrah der ki karadır bahtım[7]
Bahar suyu kimi bulandım aktım[8]
Bu dünyada malı mülkü bıraktım[9]
Düşmüşem Selbi'mın[2] gamhanesine[10]

Kimi Sözcüklerin Kağızman Ağız Özelliklerine Göre Yazılışı:

1- "Bögün üş gözelin..."
2- "Sevli'min.."
3- "...dem hanasına"
4- "Bilbil teki...."
5- "Kenkil....." (kenkil/kekil=kakül)
6- "Tohuşma..."
7- "Bahdım"
8- "..... ahdım"
9- ".... birahdım"
10- ".... gemhanasına"

II- Derlendiği Yer : Kağızman, 20-26 Ocak 1961
Kaynak Kişi : Âşık Müdami Yalçın
Derleyen : Nejat Birdoğan

Nejat Birdoğan'ın açıklaması:
"Rahmetli Müdami aynen böyle yazdırdı."

A- Ey ağalar size tarif edeyim
Gül düştü Selvi'nin nar danesine
Yığılmış sarraflar kıymet etmede
Bin gızıl yetişmez bir memesine

B- Bugün güzellerin seyreni vardım
Maşallah dediler bir tanesine
Yığıldı sarraflar vurdular kıymet
Bin tümen dediler bir memesine

Hanı benim ala gözlü afatım
Gitti elden saltanatım kuvvetim
Vallah sizden vardır Şah'a şikatım
Dokunman Selvi'nin gerdanesine

Emrah eder karalandı bu bahtım
Murat çayı gibi coştum da aktım
Dünya gibi malı mülkü bıraktım
(İsfahanda tacı tahtı bıraktım)
Kapıldım Selvi'nin gamhanesine

III- Derlendiği Yer : Iğdır
Kaynak Kişi : Ahmet Birdoğan
Derleyen : Nejat Birdoğan

Ercişli Emrah adınadır. Üç bağlamdır. Âşık Müdami (B) değişkesine göre sözcük ve dize değişmeleri olmuştur.

1.3 Yığıldı sarraflar koydular kıymet
1.4 Bin tümen yetişmez bir memesine

2.3 Vallah vardır sizden Şah'a şikatım
2.4 Dolaşman Selvi'nin gerdanesine

3.1 Sefil Emrah diyer karadır bahtım
3.2 Elimden gediptir vetenim tahtım
3.3 Bu dünyada malı mülkü bıraktım
3.4 Düşmüşem Selvi'nin gamhanesine

Üçüncü bağlamın son beyiti, Ahundov/Tezcan'daki (s.290) Azerbaycan değişkesinin son beyitinin benzeridir.

IV- Derlendiği Yer : Tuzluca Kayın köyü,1958
Kaynak Kişi : Fizze Hala
Derleyenler : Nejat Birdoğan/Nizamettin Onk

Âşık Müdami (B) değişkesine göre sözcük ve dize değişmeleri olmuştur. Bu değişmeler şöyledir:

1.3 Yığıldı sarraflar koydular kıymet
2.3 Vallah sizden vardır Han'a şikatım

Üçüncü (sonuncu) bağlam, Ahmet Birdoğan'dan derlenmiş olan değişkenin üçüncü bağlamıdır.

- Azerbaycan Değişkesi:

Selbinaz'ın Emrah'la karşılıklı söyleşmelerinde Emrah'ın söylediklerdir. (Ahundov/Tezcan:1978, s.289-290)

Ay hezerat gelin size söyleyim
Göz düşüb Selbi'nin mercanesine
Sarraflar yığılıb ğıymet ğoysunlar
Min tümen kesdirib bir danesine

Ğızıldan çarpazı yar düymeleri
Eynine géyinib zer zibaları
Gümüşden beyazdı şuh memeleri
Çekilib Selbi'nin ğar sinesine

Yazıġ Emrah déyir ha ġara baḫtım
Su kimi bulanıb sél kimi aḫdım
Bu dünyanın malın mülkün bıraḫdım
Düşmüşem Selbi'nin ġemhanasına

- Erzurumlu Emrah adına yayımlanan benzek (Nazire):

Benzer ayaklı, benzer konulu; değişik söylemede bir koşmayı Eflâtun Cem (Güney), Erzurumlu Emrah adına yayımlamıştır:

Ben de bir yavruya gönül düşürdüm
Yanağın benzettim nar danesine
Muhabbet sevdasın baştan aşırdım
Asıldım zülfünün her danesine

Sunamı görünce oldum serseri
Sırma gümüşüne benzer her yeri
Besleyip büyüten böyle dilberi
Aferin doğuran merdanesine

Halimi arz etsem tenhada bulsam
Soyunup teklifsiz koynuna girsem
Kızıl dudağını ağzıma alsam
Bir tutup sarılsam gerdanesine

Emrah o güzelin ahdin güderken
Yâri gördüm ağyar ile giderken
Güzeller şahının medhin ederken
Nazar kıl dökülen ter danesine

[Eflâtun Cem: (Erz.Emr.) 1928,s.180,nr.140/E.Cem – Çetin Eflâtun Güney: 1950 nr.26/ 1955, s.44,nr.25 ve 1975, s.45-46, nr.25]

Bu koşma Köprülü'de, (Erz.Emr.1929 ve 1940) ve Orhan Ural'ın, adım Âşık Kerem'in bir deyişinden alan: " dost elinden gelen turna/ Erzurumlu Emrah, 1976" adlı kitabında yoktur.

Öztelli, bu koşmanın değişik cönklerde ve kaynaklarda Gevheri, Âşık Ömer, Ercişli Emrah, Âşık Hasan ve Karslı Bahri adlarına yazılı olduğuna değinmektedir. (Öztelli 1976,s.17-18).

"Bu koşmaya Nuri'nin de bir naziresi vardır. (Bk.Tokatlı Nuri, s.234). Görülüyor ki bu koşmanın sahipleri çoktur. En kuvvetli ihtimal Gevheri'nin olmasıdır. Gevheri ile çağdaş olan Ercişli, aynı zamanda

bir hikâye tasnifçisidir. Halk hikayecileri başkalarına ait şiirleri hikayelerine alırlar" (Öztelli 1976,s.18).

Öztelli'nin "Ercişli aynı zamanda bir hikâye tasnifçisidir" yargısı, hatalı, doğru olmayan bir yargıdır. Kaynaklarda Ercişli Emrah'ın hikâye tasnifçiliği üstüne bir sav öne sürülmemiştir. Ercişli Emrah, bir hikâye tasnifçisi, ya da hikâye tasnifçisi bir ozan değil; yaşamı üstüne söylenceler doğmuş, yaşamı üstüne hikâyeler oluşmuş bir ozan, bir büyük aşıktır. Ercişli Emrah hikâye tasnif etmemiştir.

Söz konusu olan koşma, M.H.Bayrı'nın Gevheri (1958) adlı kitabında yoktur. Bu koşmayı Ercişli Emrah adına M.Fahrettin Kırzıoğlu yayımlamış ve Murat (Uraz) ile S.Nüzhet Ergun'un koşmayı Karslı Bahri'ye (XIX.yy.) mal etmelerindeki yanılgıyı da ortaya koymuştur. (Kars Halkevi Dergisi Doğuş, Sayı 63)
Koşmayı Karslı Bahri adına yayımlayan biçimi ile de sunuyoruz:

Şifte bir dilbere gönül düşürdüm
Yanakları benzer nar tanesine
Muhabbet deryasın baştan aşırdım
Asılaydım zülfün her tanesine

Turna gibi katarımız yürürken
Ben yar ile sahraları gezerken
Güzeller şahının medhin ederken
Bir bakın döktüğüm ter tanesine

Aklım perişandır gönlüm serseri
Sırma gümüşüne benzer her yeri
Cihana getiren böyle dilberi
Aferin besleyen ol anasına

Arasam yarimi tenhada bulsam
Ol lebi şekeri ağzıma alsam
Bahri gibi ben de ummana dalsam
Pek tutup sarılsam gerdanesine

[Murat (Uraz) 1933,s.182,nr.LXXIV//
S.N.Ergun,Türk Şairleri, s.689 (Murat Uraz'dan)]

Seyrine varmadan kaldı gözlerim
Gör güzeli saçı sümbül (y)üz üste
(Saraçoğlu/72)

Yayımlanmamış Değişkeler (Varyantlar):
I- Receb oğlu Yahya Yazması Hikâye, s.43 a / 43 b.

"...Tejdin-Begi, nişannısı ile Mermer-Havuz'un başında yatir. Emrah baş ucunda oturup aldı sazı, bakalım Tejdin-Begi'ni ne çeşit sesliyecek:

Séyrin éylemeden kaldı gözlerim
Gör mahbubu saçı sümbül üz üste[1]
Şemli dudu (?) bahsan nisbet görünür
Perişandır siyah zilif üz üste

Zilif değil, ember degil muy'umuş
Aşıhları gemde koyan buyumuş
Oynayıban hesretlenmiş uyumuş
Bilbil gonca gülün almış diz üste

Tejdin-Begi'nin nişannısı uyandı ki üsyanında bir aşık çalir, çağırir. Haman kalkup, évedi üsdünü toplayup, utandığından gidirken, başı sevli (selvi) ağacına tohuşdu; fesi yére düşdü. Kırh örük saç dabanına töküldü, oradan , Haram terefine gétdi. (....) Tejdin Begi (oyanıp):

- Ola, beni burda kiminen gördün?
(Emrah) dédi ki:
- Seni burda yalağuz gördüm.
Eger déseydi ki Nişannın ile barabar gördüm (Tejdin-Begi) gazebe gelüp boynunu vuracağıdı. Aldı Emrah (....)

Hicab étdi burdan gétdi billahi
Suplu (subh u) seher serden aldı küllahı
Surahıdır, siyahıdır illahı
Bilbil konca gülün almış üz üste[3]

Emrah dér ki böyle felah yazılmış
'Bey' üstüne hasbinallah yazılmış
Ayet Ayet Kelâmullah yazılmış
Elmi Kuran şehri (şerhi) tenzil üz üste"

(M.Fahrettin Kırzıoğlu aktarması)

"Üz (yüz) üste" dönerayağına değişik anlamlar yükleyen M.Fahrettin Kırzıoğlu bu koşmayı "Cığalı Koşma" saymaktadır. "Üz üste"ye yüklenen anlamlar:

"1. yükükoyun / 2. yüz üstünde / 3. yüzü üstüne/ 4. yüzmekte-çözmektedir".

Kırzıoğluna göre son dizenin anlamı: "Kuran ilmi şerhlerle (açıklamalarla) çözülmektedir."

II- Nejat Birdoğan Derlemesi:

Seyrine varmadan kaldı gözlerim
Gör mahbubu saçı sümbül yüz üste
Baksan dudu kumru nisbet görünür
Perişandır siyah zilif yüz üste

Halın üstü misk ü amber muy'umuş
Aşıkları derde salan buyumuş
Çok oynamış gaflet almış uyumuş
Bülbül almış goncasını diz üste

Sefil Emrah yazın böyle yazılmış
Beytin üste "hasbe t'ullah" yazılmış
Ayet ayet "kelimullah" yazılmış
İlmi Kur'an şehr-i temsil yüz üste

Kaynak Kişi : Âşık İbrahim Alıcı
Derlendiği Yer ve Yıl: Kağızman, 31 Ocak 1963

Birdoğan'da Değişik Dize:

1.3 Canın üste hal filfilin yüz üste

III- İbrahim Aslanoğlu Derlemesi:

İbrahim Aslanoğlu'nun verdiği Ercişli Emrah'a ait şiirlerin arasında bu koşma da vardır. Şöyledir:

Seyir eylemekten kaldı gözlerim
Gör mahbubu saçı sümbül yüz üste
Dudu kumru baksa nisbet görünür
Göksü elvan elvan kalem göz üste

Göksün üstü envar değil muy imiş
Aşıkları derde salan bu imiş
Çok oynamış gaflet basmış uyumuş
Şahini yavrusu almış diz üste

Sefil Emrah yazın böyle yazılmış
Ayet ayet kelamullah dizilmiş
Göksün üste hasbetullah yazılmış
İlmi şehri temsil Kuran yüz üste

Bilinen dört ayrı biçimini de sunduğumuz bu deyiş, "Ercişli Emrah İle Selbihan Hikâyesi"nin Erciş kollarında yoktur.

Bu deyişin Birdoğan, Aslanoğlu derlemeleriyle, Receb oğlu Yahya yazması hikâyeden gelen ve Erciş'te saptanan deyişle farklılık gösteren sonuncu dörtlüklerindeki dinsel ağırlıklı anlatımı Ercişli Emrah'a bağlamak yanıltıcı olabilir. Bu dizeler, Receb oğlu Yahya hikâyesinin oluşumuna uygun olarak değişmiş ve kanımıza göre hikâyeden yayılmıştır.

Seherde uğradım ben bir güzele
Dedim sarhoş musun söyledi yoh yoh
(Saraçoğlu / 73)

Ercişli Emrah'ın bu şiiri de değişik sazşairlerine mal edilerek yayımlanmıştır. Ercişli Emrah adına ilk yayımlayan S.N.Ergun'dur.

Seherde uyanmış gözleri mahmur
Dedim sarhoş musun söyledi yok yok
Ağ elleri boğum boğum kınalı
Dedim bayram mıdır söyledi yok yok

Dedim inci nedir dedi dişimdir
Dedim kalem nedir dedi kaşımdır
Dedim onbeş nedir dedi yaşımdır
Dedim daha var mı söyledi yok yok

Dedim duman nedir dedi aynımda
Dedim zulum nedir dedi boynumda
Dedim gül memeler dedi koynumda
Dedim ver ağzıma söyledi yok yok

Dedim pişen nedir dedi zulumdur
Dedim zulum nedir dedi ölümdür
Dedim Emrah neyin dedi kulumdur
Dedim satar mısın söyledi yok yok
(Ergun,1943,C.3,s.1256)

Dizdaroğlu, koşma türünde "Dedim-Dedi" geleneğini Türk sazşairlerine "canlılık ve devinim" getiren bir olgu saymaktadır.

Yine Dizdaroğlu, "Dedim-dedi" geleneğini başlatanların Tamışvarlı Gazi Âşık Hasan ile Ercişli Emrah; semai türünde "Dedim-Dedi"li çığırı açanın ise Ercişli Emrah olduğu inancındadır. (TF.1980,S.11-12 deki makalenin tümü)

"Dedim-Dedi/Didim-Didi"li şiirlerde Dedim/Didim sazşairlerini, Dedi/ Didi sevgilisini simgeler.

Dedim-Dedi'li bu koşma ile ilgili yayım dizinini, değişmeleri ve koşmanın benzeklerini sunuyoruz.

- Esat (İleri): 1339/1923,s.12.

Esat (İleri)'ın koşmayı yayımladığı yıllarda Erzurumlu-Ercişli Emrah'lar ayrımı yoktur. Bu nedenle Esat da bir ayrım yapmamıştır. Bu kaynağı izleyen ilk yayımlarda koşma Erzurumlu Emrah'a mal edilerek yayımlanmıştır.

- Sadettin Nüzhet (Ergun): Ankara 1928,s.17,nr.IV.

Sadettin Nüzhet koşmayı "Toplayan" olarak, "Emrah Erzurumlu" ayrımı ile yayımlamıştır. Koşma:

Sabahtan görmüştüm gözüm sultanı

dizesi ile başlamaktadır. Birinci bağlamın dördüncü (bağ) dizesi:

Dedim bayram mıdır yar dedi yok yok

biçimindedir.

"Bu metin, bir başka derleyicinin (Esat, Halk Şiirleri, İstanbul 1339,s.12) verdiği metnin aynıdır" (H.Dizdaroğlu,Köz,Şubat 1980,S.3,s.9,16 sayılı alt not).

Bu metnin Esat'ın (İleri) yayımladığı koşmadan tek farkı Esat'ta "Didim-didi olan fiillerin "Dedim-dedi"ye dönüşmüş olmasıdır. (S.Sakaoğlu,1987,s.7)

- Eflâtun Cem: Sivas 1928,s.114,nr.80

Erzurumlu Emrah adınadır, dört bağlamdır.

Sabahtan uğradım ben bir fidana
Didim mahmur mısın didi ki yok yok
Ak elleri boğum boğum kınalı
Didim bayram mıdır söyledi yok yok

Didim inci nedir didi dişimdir
Didim kalem nedir didi kaşımdır
Didim onbeş nedir didi yaşımdır
Didim daha var mı söyledi yok yok

Didim ölüm vardır didi aynımda
Didim zulum vardır didi boynumda
Didim ak memeler didi koynumda
Didim vir ağzıma söyledi yok yok

Didim Erzrum nendir didi ilimdir
Didim gider misin didi yolumdur
Didim Emrah nendir didi kulumdur
Didim satar mısın söyledi yok yok

- Köprülüzade, M.Fuat: Erzurumlu Emrah,İst.1929,s.20

Köprülüzade bu koşmayı, "Eski sazşairlerinden müteessir olan Emrah'ın" Garip Hasan isminde bir şairin şiirine yazdığı nazire saymaktadır.

Garip Hasan, sonraki kaynaklarda Âşık Hasan, Tamışvarlı Gazi Âşık Hasan olarak geçmektedir.

Garip Hasan'ın söz konusu koşmasını sunuyoruz:

Bilmem sarhoş mudur uykudan kalkmış
Taramış zülfünü gerdana atmış
Beyaz ellerine al kına yakmış
Didim öpüşelim didi ki yok yok

Didim selvi nedir didi boyumdur
Didim bu güzellik didi soyumdur
Didim bu cilveler didi huyumdur
Didim koçuşalım didi ki yok yok

Didim ölüm yok mu didi aynımda
Didim öz vebalim didi boynumda
Didim turunçların didi koynumda
Didim koklaşalım didi ki yok yok

Didim yanakların didi gülümdür
Didim kâkülün didi sünbülümdür
Didim Garip Hasan didi kulumdur
Didim sarmaşalım didi ki yok yok

- Köprülü,M.Fut: 1940,s.594-595,nr.3/1965,2.bs.s.726,nr.3// (Orhan Fuat Köprülü, (TK...) C.3, 1974, s.242.)

Köprülüzade 1929,s.20'deki metindir. Erzurumlu Emrah adınadır. 1929,s.20'de "Dedim-dedi" olmuştur.

- Aşkun, V.Cem: 1942,s.52-53 (Sivas).

Erzurumlu Emrah adınadır, dört bağlamdır.

- Ergun S.Nüzhet: (TŞ) 1943,C.3,s.1266,nr.6.

Ercişli Emrah adınadır. Dört bağlamdır.

- Güney,E.C/Ç.Eflâtun: 1955,s.63,nr.65 / 1975,s.68-69,nr.63.

Erzurumlu Emrah adınadır. Ercişli Emrah'ın Erzurumlu Emrah'a mal edilmek istenen bu şiiri dışında, Erzurumlu Emrah'ın da "Dedim-dedi"li bir şiiri vardır. Biçem (üslup), dil yönlerinden farklı olan bu şiiri de sunuyoruz. İki şiirin arasındaki fark, gerçeği göstermeye yetecektir. [Eflâtun Cem: (Erz.Emr.) 1928,s.134,nr.100)

Erzurumlu Emrah:

Dedim dilber sen de sevdakâr mısın
Dedi senden evvel nara ben yandım
Dedim doğru söyle bana yar mısın
Dedi sadık yarim gönülden andım

Dedim gel ağyarı feramuş eyle
Dedi terk eyledim gönlüm hoş eyle
Dedim cam-ı aşkı sen de nûş eyle
Dedi çoktan anı nuş edip kandım

Dedim gerdanına benler dizilmiş
Dedi görenlerin aklı üzülmüş
Dedim mahmur musun gözler süzülmüş
Dedi hâb-ı nazdan şimdi uyandım

Dedim Emrah gibi var mı âşıkın
Dedi elbet benim senin layıkın
Dedim halinden bil bağrı yanığın
Dedi bilmez idim anca inandım
(Güney,1955,s.74,nr.83/1975,s.83,nr.82)

- Başgöz, İlhan:1956,s.74.

Erzurumlu Emrah adınadır. Köprülüzade (1929,s.20 / Köprülü 1940,s.594-595)'deki metindir. Kaynak gösterilmemiştir.

- Kocatürk,V.Mahir: "Şiir Defteri",2.bs.1956,s.93/ SŞA. 1963,s.208.

Birinci kaynakta Emrah'lar ayırımı yoktur. İkinci kaynakta Ercişli Emrah adınadır. Ergun'daki (1943,s.1266) metindir.

- Sevengil R.Ahmet: 1965,s.279 (Radyo konuşmaları).

Sevengil'de, Erzurumlu Emrah adınadır. E.C.Güney metninin üç bağlamıdır. (Hane,bent,dörtlük). Ad bağlamının (Sevengil'de üçüncü dörtlük), ilk beyiti:

Dedim Erzrum nedir dedi ilimdir
Dedim gelir misin dedi yolumdur

biçimine dönüşmüştür. "Yok yok" dönerayağı "yoh yoh" yazılışındadır.

Sevengil aynı kitabında (s.121-122): "....Halk Şairi Erzurumlu Emrah'ın:

Dedim inci nedir dedi dişimdir
Dedim kalem nedir dedi kaşımdır
Dedim onbeş nedir dedi yaşımdır
Dedim gelir misin dedi ki yok yok

gibi mısralarla yazılmış ünlü bir koşması vardır hatırlıyacaksınız. Çok okunur. Ondokuzuncu yüzyılda başka halk şairleri de buna benzer koşmalar söylemişlerdir (....) Nesimi adında bir şairin de bu yolda söylenmiş bir şiiri vardır. (....) Onyedinci yüzyıl şairi Nesimi tarafından mı söylenmiş, yoksa başka bir Nesimi'nin mi bilmiyorum:

Uykudan uyanmış şahın bakışlım
Dedim sarhoş musun söyledi yok yok
Ak elleri elvan elvan kınalı
Dedim bayram mıdır söyledi yok yok

Dedim güler misin dedi nazımdır
Dedim kaşın mıdır dedi gözümdür
Dedim ay mı doğdu dedi yüzümdür
Dedim ver öpeyim söyledi yok yok

Dedim ayrılık var dedi aynımda
Dedim günahın çok dedi gönlümde
Dedim mehtap nedir dedi koynumda
Dedim ki göreyim söyledi yok yok

Dedim vatanın mı dedi ilimdir
Dedim bülbül müdür dedi gülümdür
Dedim Nesimi Şah dedi kulumdur
Dedim satar mısın söyledi yok yok"

diye yazmaktadır.

Nesimi Şah kimdir, koşma Kul Nesimi'nin midir? Bu konularda Sevengil'in "bilgisi yoktur." Sevengil'in konuya yaklaşımı, konuyu anlatışı baştan savma, yargıları ikirciliklidir.

Bu biçimi ile koşmayı Cahit Öztelli, Kul Nesimi adına yayımlamıştır. Öztelli'de de koşmaya dayalı kaynak yoktur. (Öztelli, Kul Nesimî,1969,s.14-16 açıklamalar,s.28,nr.9 koşma)

Sevengil, kitabındaki savların ve metinlerin kaynaklarını göstermemiştir. Sevengil'in radyo konuşmalarını ve bu konuşmalardan oluşan kitabın hazırlanmasındaki baştan savmacılığı ve kolaycılığı, sazşairleri üstüne yapılan yayınların büyük bir bölümünün genel yöntemi saymak, haksız bir yaklaşım olmayacaktır.

- Yaşar Nabi (Nayır): (BBTŞA) Varlık Yayınevi 1968,s.117-118.

Koşma, Eflâtun Cem'in 1928 (s.114,nr.80)'de yayımladığı metindir. Emrah adınadır. Emrah'lar ayrımı yapılmamıştır. Yaşar Nabi'nin antolojiye aldığı dört şiir de Ercişli Emrah'ındır.

- Gözler, H.Fethi: 1970,s.139-140,nr.II.

Erzurumlu Emrah adınadır. Üç bağlamdır. S.N.Ergun'un Ercişli Emrah adına yayımladığı metnin birinci, ikinci ve dördüncü (sonuncu) bağlamlarıdır.

Ad dörtlüğü (tapşırma dörtlüğü)'nün ilk dizesi:

Dedim adetin ne dedi zulumdur

biçimindedir. Ergun'daki "Dedim pişen nedir" sorusu Gözler'de "Dedim adetin ne"ye dönüşmüştür.

Koşmanın alındığı kaynak gösterilmemiştir. Benzekler (Nazireleri) Tamışvarlı Gazi Âşık Hasan ve Âşık Ömer adlarına yazılıdır.

Tamışvarlı Gazi Âşık Hasan adına olan koşma (s.130), Köprülüzade'de (1929,s.20,not) yazılı koşmadır. Âşık Ömer adına yayımlanan koşmayı (Gözler,s.133) "Dedim-dedi" farklarını göstermek için sunuyoruz.

ÂŞIK ÖMER

Dedim dilber yanakların kızarmış
Dedi çiçek taktım gül yarasıdır
Dedim tane tane olmuş benlerin
Dedi zülfün değdi tel yarasıdır

Dedim dilber sana yazıldı kanım
Dedi niçin dersin benim sultanım
Dedim kimler sarmış ince miyanın
Dedi kendim sardım kol yarasıdır

Dedim bu Ömer'in aklını aldın
Dedi sevdiğine pişman mı oldun
Dedim dilber niçin sararıp soldun
Dedi hep çektiğim dil yarasıdır

- Mutluay, Raif: 1972,s.251

Erzurumlu Emrah adınadır. Kaynak olarak Güney E.C. ve Ç.Eflâtun (Erzurumlu Emrah, 1955) alınmıştır. Mutluay, Gözler'de Âşık Ömer adına yazılı yukarıya alınan koşmayı da Erzurumlu Emrah'a mal etmektedir. (a.e.s.256). Mutluay'da Ercişli Emrah yoktur.

- Öztelli,Cahit: BG.1973,s.309 (Nesimi adına) /"Sahte Şöhret Bir Ozan...Ank.1976",s.21-22.

Öztelli, bu koşmanın Ercişli Emrah adına yayımlanmış ilk biçimi olan ve:

Seherde uyanmış gözleri mahmur
Dedim sarhoş musun söyledi yok yok

dizeleriyle başlayan değişkesini (Ergun,1943,s.1266) Ercişli Emrah'ın saymamaktadır.

"Bu koşmanın Âşık ömer'in olması kuvvetlidir. (...) Âşık Hasan, Kul Nesîmî ile Âşık Ömer'in 17.yüzyılda yaşadıkları düşünülürse birbirlerine nazire söylemiş olmaları mümkündür." (Öztelli,1976,s.21-22)

Öztelli ikircimlidir. Ercişli Emrah'ın da 17.yüzyılda yaşadığını gözardı etmektedir. Ercişli Emrah da 17.yüzyılda yaşamıştır. Öztelli'nin Âşık Ömer adına yayımladığı birinci koşma Ercişli Emrah'ın, ikinci koşma ise Gazi Âşık Hasan'ın "Dedim-Dedi"li koşmalarının değişkeleridir (varyantlarıdır).

Öztelli, "Metinler üzerinde gerekli incelemeyi yapmadan, Tamışvarlı Gazi Âşık Hasan'la, Ercişli Emrah'ın 'Dedim-Dedi'lerinin iki ayrı değişkesini Âşık Ömer'e yakıştırmıştır." (Hikmet Dizdaroğlu,TF. Temmuz 1980,S.12, s.3)

Burada ortaya yine Türk Halk ve Sazşairlerinin süregelen baş sorunlarından biri olan benzek (nazire) olgusu ve sorunu çıkmaktadır. Sorun özde benzek'in ne olup, ne olmadığı sorusunun doğru yerde, doğru olarak sorulmasında ve yanıtlanmasında yatmaktadır. Yanıt doğru olarak verilmedikçe sorun devam edecektir.

"... acaba nazirede mısra iktibası söz konusu mudur? Örnek olarak alınan şiirin kafiye kelimeleri, hane sayısı, konusu v.s.den başka neler alınabilir?" (Saim Sakaoğlu, 1987,s.44)

Öztelli'nin Âşık Ömer adına yayımladığı koşmaları sunuyoruz:

I

Didim kalem nedür didi kaşımdur
Didim incü nedür didi dişimdür
Didim onbeş nedür didi yaşımdur
Didim onaltıdur didi ki yok yok

Didim sürmelenmiş didi gözümdür
Didim şaka nedür didi nazımdur
Didim belirlenmiş didi yüzümdür
Didim bir puse ver didi ki yok yok

Didim ölüm nedir didi aynımda
Didim öz vebâlim didi boynumda
Didim memelerin didi koynumda
Didim vir ağzıma didi ki yok yok

Didim Erzurum didi yolumdur (5+5)
Didim Diyarbekir didi ilimdir
.....
.....

Son dörtlük (ad dörtlüğü) iki dize noksandır. Şairin adı-mahlası yoktur. Öztelli, çağını belirtmediği yazmanın içeriğine göre Âşık Ömer'in saymaktadır.

II

Bilmem sarhoş mudur uykudan kalkmış
Dilber on parmağına kınalar yakmış
Taramış kâkülün gerdana dökmüş
Dedim düğün müdür dedi ki yok yok

Dedim selvi nedir dedi boyumdur
Dedim bu güzellik dedi soyumdur
Dedim bu cilveler dedi huyumdur
Dedim oynaşalım dedi ki yok yok

Dedim libasların dedi eğnimde
Dedim altınların dedi boynumda
Dedim memelerin dedi koynumda
Dedim sarmaşalım dedi ki yok yok

Dedim Erzurum dedi ilimdir (5+5)
Dedim gitmez misin dedi yolumdur
Dedim Âşık Ömer dedi kulumdur
Dedim dolaşalım dedi ki yok yok

- Püsküllüoğlu,Ali: (THŞA) 1975,s.366 // Ural,Orhan: 1976,s.84-85,nr.66// Ergüven A.Rıza: 1983,s.102

Köprülü'nün ve Eflâtun Cem'in yayımladıkları metinlerdir. Üç kaynakta da Erzurumlu Emrah adınadır.

- Sağlam,Alaeddin: Âşık Summani İle Şenlik,1978,s.68.

Alaeddin Sağlam, Ercişli Emrah'ın söz konusu edilen "Dedim-dedi"li koşmasını Âşık Summani adına yayımlamıştır. Durum, tutumun ciddiyetsizliği yönünden düşündürücü ve hüzün vericidir.

- Dizdaroğlu,Hikmet: "Ülkü" S.16,1948,s.14,nr.1./Köz,S.3, Şubat 1980,s.9/ (TF.) S.12,Temmuz 1980,s.3.

Dizdaroğlu, koşmayı 1948 yılında ilk kez, üç bağlam olarak Erzurumlu Emrah adına yayımlamıştır. "Son dörtlüğü tetkik ettiğimiz cönkte bulunmayan" açıklaması ile yayımladığı koşmadaki değişik dizeler şöyledir:

1.1 Bilmem sarhoş mudur uykudan kalkmış
1.3 Ağ ellere yeşil kınalar yakmış
2. Dedim bülbül nedir dedi dilimdir
Dedim al yanağın dedi gülümdür
Dedim ki âşıka fena zulümdür
Satar mısın gül(ü)nü söyledi yok yok
3.3 Dedim şemameler dedi koynumda

Daha sonraki yıllarda Dizdaroğlu, bu koşmanın Erzurumlu Emrah'ın değil Ercişli Emrah'ın olduğu gerçeğini kabul etmiştir.

"Yalnız kaynaklarda değil, radyo ve televizyonda da Erzurumlu Emrah'ın diye sunulan ünlü 'Dedim-Dedi'li ve 'yok yok' döner ayaklı koşma Ercişli Emrah'ındır. Erzurumlu Emrah'la bir ilgisi yoktur. (Dizdaroğlu, Köz,S.3.9)

- Sakaoğlu,Saim: 1987,s.89,nr.3.

Ercişli Emrah adınadır. Ergun (1943,s.1266)'daki metindir. Koşma ile ilgili kaynaklar: Güney (1928)// Köprülü (1929,1940 ve 1965)// Aşkun//Ergun (1943)//O.Köprülü//Dizdaroğlu (1980) olarak işaretlenmiş ve "Son hanenin ilk beyti Ergun ve Dizdaroğlu'nun dışında aşağıdaki gibidir:

Dedim Erz(u)rum nedir dedi il'imdir
Dedim gider misin dedi yolumdur"

açıklaması yapılmıştır. Sakaoğlu'nda "yok yok" dönerayağı, yerel ağza uygun olarak "yoh yoh" yazılışındadır.

- Dış Yayımlar:

I- E.Ahundov/M.H.Tehmasib: Bakı 1967,C.3,s.76.

"Dastanlar....Emrah"

"...Emrah sözünü tamam éyledi, Sayat Peri, Selmi Naz'ın adını éşidip küsdü, çekildi bir kenarda durdu. Emrah bunu gördü. Ġızın könlünü almağ üçün aldı görek ne dédi:

Dédim gülşen nedi Dédi bağımdı
Dédim sefalıdı söyledi yoh yoh
Dédim işret nedi Dédi sefamdı
Dédim gelsen sürek söyledi yoh yoh

Dédim ela nedi Dédi gözümdü
Dédim şeker nedi Dédi sözümdü
Dédim alma nedi Dédi üzümdü
Dédim öpmelisen söyledi yoh yoh

Dédim inci nedi Dédi dişimdi
Dédim ebru nedi Dédi gaşımdı
Dédim yumru nedi Dédi döşümdü
Dédim emmelisen söyledi yoh yoh

Dédim siyah nedi Dédi télimdi
Dédim şeker nedi Dédi dilimdi
Dédim nazik nedi Dédi belimdi
Dédim gucmalısan söyledi yoh yoh

Dédim gulaç nedi Dedi golumdu
Dédim uzağ nedi Dédi yolumdu
Dédim Emrah kimdi Dédi gulumdu
Dédim gelsen gédek söyledi yoh yoh"

II- M.İ.Hekimov: Bakı 1975,s.57-58.

III- Ehliman Ahundov/Tezcan,Semih: (AHYÖ) Ankara 1978, s.300.(Özgün Metin,Bakı 1968,C.2,s.113)

Hikâyededir. Beş bağlamdır.

"... Emrah Selbinaz adını çekdiyinden Sayad Peri küsüb bir terefe çekildi, Emrah ne gəder söz dédi, ne gəder ve'dler vérdise,gız "yoh" déyip durdu. Emrah halı béle görende, sazı götürüb görek gızın könlünü néce alır":

Koşmada Ahundov (1965) ve Hekimov (1975) metinlerine göre değişmeler olmuştur:

1.4 Dédim gel kéf sürek söyledi yoh yoh
3.3 Dédim narınç nedi Dédi döşümdü

Bağ dizeleri:

Dédim öpmeliyem..../ Dédim emmeliyem.../ Dédim gucmalıyam.../

- Yayımlanmamış Metin:

İbrahim Aslanoğlu, MİFAD kitaplığındaki bir cönkte koşmanın beş bağlamlı bir değişkesini saptayarak, Ercişli Emrah adına yayımlanmak üzere bize verdi. Değişik iki dizenin ve bir bağlamın dışında Eflâtun Cem'in Erzurumlu adına yayımladığı koşmadır. Değişiklikler şöyledir:

1.1 Sabahtan uğradım ben bir güzele

2. Dedim elma nedir dedi yüzümdür
Dedim sırma nedir dedi zülfümdür
Dedim zeytin nedir dedi gözümdür
Dedim daha var mı söyledi yok yok

4.2 Dedim öz vebalin dedi boynumda

Sallana sallana bağ arasından
Gelen selatindir samır cübbeli
(Saraçoğlu/76)

Receb oğlu Yahya'nın Kağızman ağziyle, 1880'de yazmış bulunduğu hikâyede benzeş (müşabih) bir koşma daha vardır. Hikâyeye göre Emrah, "Sallana sallana çıktı otağdan" dizesiyle başlayan bu koşmayı Selvi'nin hamama gidişinde, "Sallana sallana bağ arasından" dizesiyle başlayan koşmayı ise hamamdan dönüşünde söylemiştir.

Sallana sallana çıktı otağdan

dizesiyle başlayan koşma şöyledir:

Sallana sallana çıktı otağdan
Bir Hüri benzerli, eli fenerli
Giyinmiş kuşanmış atlazı alı
Müşgi-Tatar muylı, muy enber-serli

Yavrı kehlik senin yanın sar ala
Ah éttikçe lele bağrın karala
Özü sona boyu benzer marala
Değdi gamzen yéli oldum eserli

Gel Emrah'a sen de etmegil itab
Meclis arasında açılmaz lığab
Géyinmiş kuşanmış olmuş mah-ı tap
Enfi al teneli başı çenberli

(Yazma, s.31 a)

[Kimi Sözcüklerin ve Tamlamaların Açıklanması:
müşgi-Tatar = Tataristan miski./ muy = saç / ember = anber /
ser = baş/
sar = Aladoğan cinsi yırtıcı bir kuş.
İtab = itap, azarlama, darılma
Enf = burun / enfi al taneli = burnu çilli
"enfi al teneli"
çenber = kadınların başlarına taktıkları altın (ya da gümüşle) bezenmiş başlık, kadın başlığı]

- Kırzıoğlu,M.F. (TFA) 1969,V.238,s.5286

Receb oğlu Yahya'daki "Sallana sallana bağ arasından" dizesi ile başlayan koşmanın bir benzeşi (müşabihi)'ni Kırzıoğlu yazma (H.1230-1255/1815-1839) bir Erzurum cönk'ünde (s.19) görerek, Ercişli Emrah adına yayımlamıştır.

Övgü, "Sallana sallana çıktı otağdan" dizesi ile başlayan koşmada sevgiliye yönelik iken "Sallana sallana bağ arasından" dizesi ile başlayan ikinci koşma ile Erzurum Cönk'ündeki koşmanın birinci ve ikinci bağlamlarında sevgiliye,üçüncü bağlamında ise İran Şahı'na (Kudrete-kudretliye) yöneltilmiştir.

Erzurum Cönk'ünde tekil ikinci şahıs olan İran Şahı, Yahya'nın ikinci koşmasında tekil üçüncü şahıstır:

Erzurum cönkü:

Emrah bir gedadır sen İran Şahı
Görmedim sen gibi bir sim ü zerli

Receb oğlu Yahya:

Emrah bir gedadır o İran Şahı
Görmedim o teki bir simi zerli

Bu değişim şiirin hikâyedeki meclisine (söyleniş nedenine ve söylendiği yere) uyan bir değişimdir.

Erzurum cönkündeki koşmayı sunuyoruz:

Sallanı sallanı rah-ı gülşenden
Gelen salatındır samur cübbeli
Alttan atlas giymiş üstü selâser
Zülfün tatar, mûyun mişk (ü) anberli

Munakkaş-ayvanda zavk otağlarda
Bülbül öter sada gelir bağlarda
Tomurcuk tomurcuk ter bukhağlarda
Arak zencirlenmiş yüzü çin-terli

Deryalar içinde olurdu mâhi
Yüzün gören âşık çeker mi ahı
Emrah bir gedadır sen İran Şahı
Görmedim sen gibi bir sim ü zerli

(Kırzıoğlu/ Cönk, s.19)

- Cahit Öztelli: ....1977,s.183,nr.52.
Kırzıoğlu (1969,s.5286)'daki koşmadır. Alındığı kaynak gösterilmiştir.

- Türkmen Metni:

[...Âşık Ahmed Sayad Han'ın yurdunda Hemra'dan (Hemrah'tan) ayrılarak ülkesine dönmüştür. Hemra, Sayad Han'la gül-eylen ile gün geçirmektedir. Bir sabah alatanda (seher vakti) uyanan Sayad Han bahçeden Hemra'ya bir demet gül toplamaya çıkar. Bir süre sonra uyanan Hemra, Sayad Han'ın yatakta olmadığını görünce kuşkulanır. Gönlüne Sayad Han'ın bir başka sevgilisi olduğu sanısı düşer...]

Türkmen kolu hikâyede Hemra'ya söyletilen deyiş beş bağlamdır. Sonuncu dörtlüğünü sunuyoruz:

Gökte bulıt oynar deryada mahı
Seni gören[1] aşık çok[2] çeker ahı
Hemra bir dilenci sen cihan şahı
Senin day görmedim bir simizerli

Héy ağalar néce mecnun olmuyum
(Héy ağalar men niye memnun olum)
İtirmişem ala gözlü maralı
(Saraçoğlu/ 77)

- Uraz, (M.U.1937)/1960 s.40-42 // Ergun 1943,s.1265,nr.2 //Bali 1973,s.242,nr.V.

Hey ağalar niçin mecnun olmayım
Yitirmişim ela gözlü maralı
Cihan tabib olsa sağalmaz yaram
Açma tabib sinem kalsın saralı

[1] "Sini göran"
[2] "köb"
"Sini göran aşık köb çeker ahı"

Dağlarda gördüğün benim demimdir
Yüreğimde yanan derd ü gamımdır
Hey ağalar giden yavru kimindir
Beni dertli koydu gitti yaralı

Emrah yazılanlar geliştirmiş başa
İsterisen han ol istersen paşa
Hey ağalar bakın giden keleşe
Siyah zülfü malı yüzüne taralı

Bali'de ilk bağlamın üçüncü dizesi:

Cihan tabip olsa kapanmaz yarem

olmuştur. Dize Ozanoğlu'dan alınmıştır.

-Ya.Kuş (Yakup Kuşçuoğlu): "Van Gazetesi" 1939,31 Ekim, Sayı 48,t.42

Kuşçuoğlu'da dizgi yanlışı olduğunu sandığımız ilk dize:

Hey ağalar niçin mecnun olayım

biçimindedir. Bu söylenişle dize, deyişin bütünü ile aykırılaşmaktadır.

Üçüncü dizede dil kusurludur:

Cihan tabib olsa yok sağalayım

Üçüncü bağlamın üçüncü dizesi:

Hey ağalar bakın giden güneşe

olmuştur.

- Ozanoğlu (1958),1972 s.32.

1.1 Hey ağalar gayrı kalmadı çarem
1.3 Cihan tabib olsa kapanmaz yarem
2.1 Dağlarda sürdüğüm benim demimdir
2.4 Gönül mahzun yadlar saralı

3. Emrah yazılanlar gelirmiş başa
İstersen sultan ol istersen paşa
Küsmüş mala sevgiliye kardaşa
Kömür saçlar malı yüzüne daralı

- Yayımlanmamış Metin:

Receb oğlu Yahya 1880 Yazması, s.19b-20a.

Yazma'da 19. yaprak kopuktur. Onduzuncu yaprakta kalan birinci bağlam ile ikinci bağlam'ın ilk beyitini M.Fahrettin Kırzıoğlu, Ahmet Turan ve İbrahim Alıcı'dan derleyerek metine eklemiştir.

Héy ağalar néçin Mejnun olmiyim
İtirmişim ala gözlü maralı
Cihan tebib olsa sağalmaz yaram
Yazım béle-y-imiş behdim karalı

Dağlarda gördügüz benim demimdir
Üregimde yanan derdim ġemimdir
(Turan/Alıcı)

Héy ağalar bahın sona kimindir
Siyah zilfi mah yüzüne daralı

Emrah'ı salıpdır yanar ataşa
Mevlam ne yazmışsa o gelir başa
Héy ağalar bahın giden keleşe
Gendi dertli beni koydu yaralı
(Yazma,20a)

Kapına gelmişem éy İran Şahı
Ya vér Han Selbi'mi ya vur başımı
(Saraçoğlu/ 78)

- Caferoğlu,A. 1951,s.42,nr.XIII.

Âşık Davut Telli'den derlenmiştir. Derleme eksik ve hatalıdır. Birinci dörtlüğün ilk dizesi:

"Gapuvan ġelmişen éy İran şehri"

yazılışındadır. "Gapuvan ve ġelmişem" sözcüklerinin yazılışı, Erciş söyleyişine uygun değildir. Aykırıdır. Erciş ağzını özelliklerine göre dize çevriyazı ile (transkripsiyon'la):

Kapına gelmişem éy İran Şahı

biçiminde yazılmalıdır. "İran şehri" tamlaması bir dizgi yanlışı olarak düşünülmelidir.

Değişke Caferoğlu'nda şöyledir:

Gapuvan gelmişem éy İran şehri
Yan vér muradımı yan kes başımı
Men seni özüme umut bulmuşam
Yan vér Selbimi yan kes başımı (5+5)

Umaram mevladan ela olasan
Altun taht üstünde mugum galasan
Séfil Emrahın duasını alasan(5+4+3)
Yan vér Selbimi yan kes başımı

Her seher her sabbah gaya burcunnan
Öter sesi gelir gözel kekliğin
Elleri hınalı béli kemerlim
Gapi arasınnan bahar sevdüğüm

Üçüncü (sonuncu) dörtlüğün ilk üç dizesi Emrah'ın ayrı bir şiirinin birinci dörtlüğünün ilk üç dizesidir (Saraçoğlu / 111). Dördüncü dizesi:

Gapı arasınnan bahar sevdüğüm

Âşık Davut Telli'nin şiire kattığı bir tamamlama dizesi olabilir.

- Yayımlanmamış Değişkeler:

I
Derlendiği Yer : Erciş,1943
Kaynak Kişi : Âşık Davut Telli
(Emrah ile Selbihan Hikâyesi 1943 anlatısı ile.)
Derleyen : Ali Saraçoğlu

"Ey Şahım senin kapın hecep kapısı, divanın medet divanıdır. Adaletin her ölkede söylenir. Evvel Allah'tan, sonra senden dilerem, senden umaram. Seni diyip gelmişem. Dinle ey Şahım, Beğler mirzeler de dinlesin..."

Özgün koşma ile (Saraçoğlu/ 78) olan farklılıkları:
Dize ve bağlam değişmelerini sunuyoruz:

1.2 Ya vér muradımı ya vur başımı
2.1 Dilerem Mevladan yüce olasan

4. Séfil Emrah diyer bélim büküldi
Günüm zaya gétdi canım çekildi
Salacam kuruldu sinim tikildi
Ya vér Han Selbi'mi ya vur başımı

(Benzeş dörtlük için lütfen bakınız: Saraçoğlu/87, üçüncü bağlam)

"Sefil Emrah diyer boynum büküldi
Damarların kelef kelef söküldi
Sam yélleri değdi perim tökuldi
Kimse ahvalimi yara saydı mi"

II

Derlendiği Yer : İstanbul,1977
(Ses alma aygıtı ile)
Kaynak Kişi : Âşık Ahmet Poyrazoğlu
Derleyen : Ali Saraçoğlu

İran Şahı hakipaya gelmişem
Ya vér Han Selbi'mi ya vur serimi
Bununçün gelmişem gel azat éyle
Ya vér Han Selbi'mi ya vur serimi

Kul değilem mezetlerde satılam
Pul değilem mizanlarda tartılam
Huda canım almaz ölem kurtulam
Ya vér Han Selbi'mi ya vur serimi

Deryada semekler çöllerde ahu
Sana hizmet éden çeker mi ahı
Emrah bir gededir sen İran Şahı
Ya vér Han Selbi'mi ya vur serimi

Emret Şah'ım emret methin edeyim
Sahat Çukurunun mamur bağları
(Saraçoğlu/80)

Bu destan-güzellemenin ilk metnini Selman Mümtaz yayımlamıştır. Selman Mümtaz'ın yayımladığı bu güzelleme ve güzellemenin Azerbaycan'da

yayımlanan değişkeleri (varyantları) aşağıda sunulmaktadır. Selman Mümtaz'da ve Azerbaycan değişkelerinde Sahat Çukuru adı geçmemektedir.

Ercişli Emrah'ın Sahat Çukuru güzellemesinden-güzellemeyi yayımlamadan- ilk kez söz eden Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu (Erzurum Şairleri,1927,s.72), güzellemeyi ilk yayımlayan ise Âşık Kemal'dan derlediği "Emrah ile Selvi" hikâyesinde Murat Uraz'dır.

- M(urat) U(raz): İst.(1937),1960,s.91// Boratav/Fıratlı: (İHŞA),Ank. 1943,s.247,nr.2// Ozanoğlu: İst.(1958),1972,s.92-93// Muhan Bali: Ank.1973,s.144 (Behçet Mahir anlatısı "Emrah ile Selvi Han" hikâyesinde) ve s.248,nr.XV// H.Fethi Gözler: "Öncüler" Kasım 1976,s.17// Cahit Öztelli:1977,s.177,nr.39 (Bor./Fır.)// Hasan Köksal: (MDTHE), İst.1985,s.154-155,nr.5 // Saim Sakaoğlu: (EE),Ank.1987,s.150,nr.56

Güzelleme bu kaynaklarda Ercişli Emrah adınadır. Beş bağlamdır. Muhan Bali'nin Behçet Mahir'den derlediği hikâyedeki deyiş karışıktır, kimi dizelerin anlamları ve ölçüleri bozuktur.

2.4 Takınmış Ceyhuna Şaham zar laleleri (8-5)
3.2 Onlar ekincidir ekin çeltik ekerler (6-7)
5.2 Çini sarhoşludur Şaham onun gabları (8-5)

"...Bu şiir maalesef Behçet Mahir rivayetinde noksan ve çok bozuk bir şekilde kullanılmıştır. Behçet Mahir'e göre Emrah şiire: 'Divanan gelmişem kolları bağlı' masraı ile başlar"

(Bali,1973,s.247)

Uraz ve Ozanoğlu'daki kimi dizelerde anlam zayıflamaları olmuştur.

Bali (s.248); Gözler, Öztelli (s.177,nr.39), Köksal ve Sakaoğlu'daki metinler Boratav/Fıratlı metnidir. Öztelli (1977,s.178,nr.42)'deki ikinci metin Caferoğlu'nun yayımladığı metindir.

- Ahmet Caferoğlu: (DİAT), İst.1942,s.154 // Cahit Öztelli: 1977,s.178,nr.42.

Emrah adınadır. Üç bağlamdır. Caferoğlu, Kars'ın Külveren köyünde Ali Işık'tan derlemiştir. Emrah adının geçtiği dörtlük eksiktir. Caferoğlu, bu deyişle ilgili açıklamasında Emrah için: Erivanlı bir aşıktır, sevgilisi Selbi hanımdır. Söylendiğine göre XVI.-XVII. asırlarda yaşamıştır." demektedir.

Caferoğlu'nun "verdiği bilginin ilk cümlesi son derece eksiktir. Murat Uraz'ın 1933'te, Tevetoğlu, Yalgın ve Ergun'un 1938'de üzerine basa basa 'Ercişli

Emrah' demelerinin görülmemesi büyük bir eksikliktir. Belki merhum Caferoğlu da, tıpkı Eflâtun Cem Güney'in Emrah'ı kendi hemşehrisi olarak görmek istemesi gibi, o da Revanlı olarak görmek istemiş olabilir" (Sakaoğlu, 1987,s.l 5)

Caferoğlu'num Ali Işık'tan derleyerek yayımladığı üç dörtlük, Kırzıoğlu'nun Ali Işık'tan derleyerek yayımladığı (TD.1963) güzelleme-destanda vardır.

- M.Fahrettin Kırzıoğlu: (TD),Eylül 1963,s.805-806

"Khontkâr, meclisine ağır, edeple giren genç Emrah'a:

- Oğlum, şu Vagıf-Han İravanı öğe öğe bitiremedi; onun dediği gibi midir? Bize anlatıver diyince genç âşık da şu güzelleme-destanı söyledi:

1- Khontkâr Efendime tarif eyleyim
Sahatçukuru'nun nubar çağları
Yaz-açılcağ onlar çıkar yaylaya
Gezer, geşt elerler gözel dağları

2- Bahar olcağ onlar çeltik ekerler
Yük tutuban şeherlere tökerler
Seherden Beğlere khonça çekerler
Ballı kaymakları, kere-yağları

3- Divanda durmuşam kolları bağlı
Bu aşkın elinden ciğerim dağlı
Yüksek pencereli kümbet otağlı
Sedirde oturur Ağa, Beğleri

4- Yakhşı olur İravan'ın gözeli
Seven sevdiğini durmaz tez alı (r)
Tuğlu, bedov-atlı, altın nizalı
Meydanda adlımdır zor koçağları

5- Bayram olur dost payları gelende
Akar coşkun o çayları gelende
Ezelbahar, yaz-ayları gelende
Öter bizim yerin kazalağları

6- Modgarı yok nimetleri, nânları
Şöhretli var Sultanları, Hanları
Çarşamba gecesi, bayram günleri
Al, yaşıl bezerler ağ-otağları

7- Meclislerde koç-yiğidi seslerler
Aziz tutar baş sedire yaslarlar
Kurbanlığa perveriler beslerler
Emlik kuzuları, yaz oğlağları

8- Alma var, havya var bağ arasında
Pilte tek kavrullam yağ arasında
Kıvrım kıvrım olur tağ arasında
Sarı-kavun, Hasanbegi tağları

9- Şeher misli bizim yerin kentleri
Mevcidi minberi ibadetleri
Her gelen garibe muhabbetleri
Aziz saklıyarlar dost, konağları

10- Gözeller giyerler alı narıncı
Zerrin hamayıllar, mercan, dürr-inci
Alması hayvası narı turuncu
Dererler milâğı, kora-bağları

11- Göllerinde ördek öter kazınan
Meclisinde söhbet olur sazınan
Bölük bölük, desde desde kızınan
Selvi-Han sineme çekti dağları

12- Kalmaz gurbet-elde divane Emrah
Can kurban Khontkâr'a merdane Emrah
Âzad olup getsem vatana Emrah
Yalğuz bir sen değil, Vagıf ağları

Caferoğlu ve Kırzıoğlu'nun Ali Işık'tan derledikleri "Sahat Çukuru" güzellemesinin kimi dizelerinde değişmeler olmuştur:

Caferoğlu: 2.3 Seherde beylere honça tutallar
Kırzıoğlu: 2.3 Seherde Beğlere khonça çekerler

Caferoğlu: 3.2 Sevdiceyim séşdiceğin téz-alı (r)
Kırzıoğlu: 4.2 Seven sevdiğini durmaz tez alı (r)

Caferoğlu: 3.3 Altı bedo atdı gargı nizalı
Kırzıoğlu: 4.3 Tuğlu bedov-atlı altın nizalı

Caferoğlu: 3.4 Méydana girende bey-oğlanları
Kırzıoğlu: 4.4 Meydanda adlımdır zor koçağları

Anadolu anlatısının kimi kollarına ve Receb oğlu Yahya, 1880 el yazması "Emrah ile Sevli / ...Selbihan" hikâyesine bağlı Sahat Çukuru güzellemesinde: "Şah" ve "Yağıp Han" olarak geçen kimlikler, Alı Işık söylemelerinde "Hondger/Khontkâr'a ve "Vagıf Han" a dönüşmüştür.

- a) Emret Şah'ım emret methin edeyim
  b) Khontkâr Efendime terif eyleyim

- a) Bir ben değil sade. Yağıp ağları
  b) Yalğuz bir sen değil Vagıf ağları

Bu önemsiz değişmeler güzellemenin ve bağlı olduğu hikâyenin yönünü İsfahandan İstanbula çevirmeye; kişilerini ise "Şah Abbas ve Yağıp Han"dan, "Hünkâr'a ve Vagıf Han"a dönüştürmeye yetmiştir.

- Yayımlanmamış Metin:

Sahat Çukuru güzellemesi, Receb oğlu Yahya'nın 1880 yılında yazdığı "Emrah ile Sevli Han" hikâyesinde de vardır. Receb oğlu Yahya el yazmasında beş bağlam olan güzellemeyi, M.Fahrettin Kırzıoğlu, İbrahim Alıcı'dan derlediği iki bağlamı da katarak yedi bağlama çıkarmıştır.

1- Emret Şah'ım emret terif éyleyim
Sahat-Çukuru'nun ma'mur çağları
Şenliği çekilir yazın yaylağa
Ötüşür bağlarda kazalağları
(Yahya,s.26 a)

2- Kapıyan gelmişem kolları bağlı
Yar aşkın elinden ciğerim dağlı
Kehlen arab-atlar tavlada bağlı
Takmışlar başına zerli tuğları

3- Turman-ter cécimli, Horasan halı
Memirli keçeli, Fireng arhalı
Camlı pencereli, kümbet-odalı
Sedirde oturur ağa, beğleri

4- Ezelinden şerbet gelir ireli
Darçın, karanfilli, kirman zireli
Hayvası, turuncu, narı şireli
Ağzı marpuş çini hep tabağları
(Yahya,s.26 b)

5- Vaktında cihana gelmedi Emrah
Feleğin devrinde gülmedi Emrah
Dertli çok olduğun bilmedi Emrah
Bir ben değil yalğuz Yağıp ağları
(Yahya,s.27 a)

Receb oğlu Yahya yazması "Emrah ile Sevli-Han Hékâtı"nın eksik bölümlerini ağızdan derleyerek tamamlama çalışması sırasında, M.Fahrettin Kırzıoğlu'nun İbrahim Alıcı'dan alarak, hikâyeye bağlı Sahat Çukuru güzellemesine kattığı dörtlükler daha önce Uraz ve Boratav/Fıratlı tarafından yayımlanan üçüncü ve dördüncü dörtlüklerdir. Bu iki dörtlük bu nedenle, Receb oğlu Yahya metnine katılmadı.

-Azerbaycan Metinleri:

I- Selman Mümtaz: (AEEŞ-I) Baku 1927,s.11

Güzelleme dört bağlamdır. "Abdal" adına gösterilmiştir. Selman Mümtaz güzellemeyi, kitaba eklediği şiirlerin dizinine de "Fihrist Cedveli/Doğulan Yer/Ad ve Tahallüs,s.368" Abdal adına almıştır. Bu çizelgeye doğum yeri "bilinmiyor" olarak işaretlenmiştir. Kimliği konusunda bilgi yoktur. Son dizede "Emrah" adı geçmektedir.

Bahar faslı yaz ayları gelende
Olhur bizim yerin ġazalağları
Narınç, turunç, hayva ile nar ile
Dolar tamam külli ġora bağları

Kend'imizde bağça, bostan ekerler
Nerlere yükleyüb şehre tökerler
Seçmek içün müşteriler çökerler
Ayrı olur tarhun reyhan bağları

Bizim yérin yahşı olur işleri
Bişirirler dadlı şilan aşları
Marağa dügisi ağ lavaşları
Dadlı ġaymağları kere yağları

Âşık (Abdal) alsa ele sazları
Dolar çövresine Gence ġızları
Çekdi Selmi(si)nin ala gözleri
Emrah'ın köksüne yahşı dağları

II- Elizade Himmet: (AA-II),Bakı 1930,s.41,nr.VII.

Güzelleme Elizade'de de Emrah adınadır. Üç bağlamdır.

Bahar fesli yaz ayları gelende
Öter bizim yérin ġazalağları
Süseni sünbülü ter benefşesi
Payız yahşı olar ġora bağları

Bahar olcaġ çeltikleri ekerler
Payız olcaġ hırmanlara tökerler
Yahşısından beyler için séçerler
Ala ġavun Hesenbey'in tağları

Sizin yérde ördek olar ġazınan
Bizim yérde söhbet olar sazınan
Bölük bölük desde desde ġızınan
Emrah'ın göysünde Selbi dağları

III- Ahundov/Tehmasib: (AD-III), Bakı 1967,s.80

1964 yılında, Nahçıvan'ın Şıhmahmudlu kentinde yaşayan Âşık Hasan'dan alınma "Emrah" dastanındadır. Üç bağlamdır. Emrah ile Sayat Peri, "bağ-bağat" arasında gezinirken, Sayat Peri'nin

"-Emrah sizin yérde de béle bağ-bağat olur mu?" sorusu üzerine söylenmiştir.

IV-Ahundov/Tezcan: (AHYÖ),Ank.1978,s.303 (Özgün metin: Ehliman Ahundov, Azerbaycan Folkloru Antologiası, C.II,Bakı 1968,s.116-117)

Emrah dastanındadır. Dört bağlamdır. Birinci, ikinci ve dördüncü bağlamları, Ahundov/Tehmasib (1965,s.80)'deki deyiştir. İki kaynak arasında önemsiz sözcük değişmeleri olmuştur. Mahmut Paşa'dan izin alan Emrah, Sayad Peri ile birlikte ülkesine giderken söylemiştir.

"...Bağların arasından gédirdiler. Bağlar çok gümrah idi, gül gülü çağırırdı; yazın gözel, könül açar çağı idi.

- Ey Emrah, Ġarabağ démekten meni lap cezane getiribsen. Dé görüm, orada da béle bağlar var mı?" (....)

Bahar fesli yaz ayları gelende
Ötür bizim yérin ġazalahları
Alması héyvası narı turuncu
Payız yahşı olar ġora bağları

Yaz olanda çeltikleri ekerler
Payız olcağ hırmanlara tökerler
Yahşısından erler üçün séçerler
Ġarpız ġovun vérer bostan tağları

Pişirirler her an turşu aşları
İçine tökerler gövce maşları
Basma motalları ağ lavaşları
Boyayıp ölkeni sarı yağları

Sizin yérde ördek olar ġazınan
Bizim yérde söhbet olar sazınan
Bölük bölük yéni yétme ġızınan
Emrah'ın köksünde Selbi dağları

- Türkmen Metni:

Hemrah, Sayad Han'la Kızılalma ülkesinden kaçarak öz yurduna giderken yolda, Sayad Han'a öz yurdunu anlatır:

Bahar olup[1] yaz ayları gelende
Gülünde çırmaşar[2] kızıl ağları
Almaları incirleri olanda[3]
Ülkesi doludur[4] kora bağları

.....
Her bir yigitleri esrük nerbanı
Beg-Hanları giyer zeri zerbanı
Sufileri[5] giyer güzel akları

Şehir bağdadında ekin ekilir
Katar ser mayalar yüke çekilir
Beglerine dürli imiş çekilir
Ala kavun beg-Hasanlı tağları

Merımerdür evleri kaya daşları
Gölünde uçuşır yaşıl başları
Ağır destar hanlı nanı[6] aşları
Taze kaymakları kere yağları

Bahar olsa yine gelir yazları[7]
Gölünde çok olur iri kazları[8]
Boyu uzın bili ince kızları
Hemra'nın canına Servi dağları[9]

Özgün metin: 1-bolıp//2- Fotokopide bu iki sözcük silik çıktığı için iyi okunamadı.//3-pişende//4-dolıdur//5-Sufîlarmız//6-Fotokopide bu sözcük okunamıyor.//7-Bahar bolsa yine gelar yazları//8-Gölinde köb bolar koba kazları //9-dağ = kızgın demirle vurulan damga, işaret.

Gökyüzünde bölük bölük turnalar
İşte görürsünüz hallarımızı
(Saraçoğlu/81)

- Boratav/Fıratlı,1943,s.249,nr.5//Bali,1973 s.276// Gözler 1976,s.19// Öztelli 1977,s.nr.38//Köksal, 1985 s.156// Sakaoğlu 1987,s.90,nr.4.

"Emrah, Emir Kul Han'ın emriyle gündüz ayakları zincirli süprüntü taşır, gece zindanda yatar.." (Boratav/Fıratlı,s.249)

Katar katar olmuş giden turnalar
Sizler de bilirsiniz hallarımızı
Sılada sevdiğim öz anam atam
Daha gözlemesin yollarımızı

Pişirir kebabı meze ederler
Artırır az derdim taze ederler
Gündüz akşamacak eza ederler
Akşam da bağlarlar kollarımızı

Ben de Emrah idim kendi ilime
Şahin kuşu kondururdum koluma
İpek şedde kuşanırdım belime
Şimdi kendir sıkar kollarımızı

Karacaoğlan'da benzer ayaklı iki koşma vardır.

Sallanı sallanı giden bir güzel
Sana arz edeyim hallarımızı

beyiti ile başlayan koşmanın bağ dizilişi:" Geri döndürelim yollarımızı / Yabancı deremez güllerimizi / Bir kere göreydin illerimizi / Dokunsan alamam tellerimizi / Yaradan söyletir dillerimizi "(Ergun,21.baskı,s.89,nr.60)

Bâd-ı saba selam eyle o yare
Pek göresim geldi illerimizi

beyiti ile başlayan koşmanın bağ dizeleri ise: "Nideyim tutan var yollarımızı/ Savurdu havaya küllerimizi/ Vermesin hoyrata güllerimizi / Nazlım beklemesin yollarımızı" dizilişindedir. (Ergun, Karacaoğlan, 21.baskı,s.253,nr.292)

"Ben Yusuf bey idim kendi başıma
Düşürürdüm koç yiğidi peşime"

(Boratav, "F.ve Ed." 1939,s.179-Yusuf Bey, Köroğlu'nun babası Yusuf)

Bir hoş sona bizim gölde salınır
Başı yéşil ayakları kırmızı
(Saraçoğlu / 82)

I- Ercişli Emrah Adına Olan Metinler:

- Saraçoğlu,Ali: 1958,s.552 / 1976,s.310-311.

(1958,s.552) Üç bağlamdır. Eşref Kurt'un babası Âşık Mirze'den gelmedir." "Üç ay oldu bu dağları aşalı" dizesi ile başlayan dörtlük eksiktir. İkinci bağlamın, ikinci dizesi:

Malım yoktur canım yara kurbandır

söylenişindedir.

(1976,s.310) Dört bağlamdır. Nejat Birdoğan'ın Iğdır, Hakveyis Köyü'nde Sucu Kamber Aray'dan derlediği değişke (varyant) koşma'nın üç bağlamı ile birlikte yayımlanmıştır. Birdoğan'ın derlediği değişke koşma da dört bağlamdır. Başlangıç dörtlüğü eksiktir.

Üç ay oldu bu dağları aşalı
Beş ay oldu yar sevdaya düşeli
Gel gidegin bizim otağ döşeli
Döşemesi baştan başa gırmızı

Menim yarım hem sultandı hem handı
Malım yohdu yara gurban bu candı
İnci değil sedef değil mercandı
Yar golunda golbağları gırmızı

Bahçamıza üç gül tikdim biterse
Cak cak diye bülbül gelip öterse
Menim günüm yardan evvel yéterse
Mézarıma çüt daş goyun gırmızı

Emrah diyer meni görün bu demde
Ağlamakdan yaş galmadı didemde
Çallı-çarpaz çüt dağ vardı sinemde
Selvi çekti bu dağları gırmızı

- Aslanoğlu,İbrahim: (Yayımlanmamış değişke)

Aslanoğlu'nun bir cönkte saptadığı metindir. Emrah adınadır. Beş bağlamdır.

Bir çift suna konmuş göl kenarına
Başı yeşil ayakları kırmızı
Şeker almış dudağına diline
Seyrangâhta yanakları kırmızı

Benim yarim küçücüktür mestedir
Elindeki gonca gülü destedir
Alagözü çatık kaştan ustadır
Ak gerdandan al yanağı kırmızı

Benim yarim hem sunadır hem handır
Malım yoktur canım yara kurbandır
İnci değil sedef değil mercandır
Kolundaki kolbağları kırmızı

Bahçanıza bir gül diktim biterse
Şah olup dalında bülbül öterse
Benim vadem senden evvel yeterse
Üç daş dikin mezarıma kırmızı

Emrah eder gel gel otur yanıma
Sitem sözün kâr eyliyor canıma
Beni öldür sok ellerin kanıma
Gören desin ak elleri kırmızı

- Akyüz,İnayet: 1968 (Yayımlanmamış Tez)

Akyüz, Iğdır'da, Kamber Özcan'dan derlemiştir. (IAHEÖ) konulu Üniversite bitirme tezindedir. Ercişli Emrah adınadır.

Bizim gölde bir çüt sona dövréyler
Başı yaşıl ayahları gırmızı
İnci sedef dürden alıp ağzına
Alma kimin yanahları gırmızı

Bizim dağlar safalandı ucaldı
Malım yolıdu yara gurban bu candı
Yakut değil yemen değil mercandı
Yar golunda golbağları gırmızı

Yüklendi barhanam çıhdı yokuşa
Ağ memeleri bir birine tokuşa
Gurban olum elindeki nakışa
Nakışın da kenarları gırmızı

Bahçalar önünde bağlar küncünde
Görse gohum-gardaş meni bu günde
Emrah diyer çallı çarpaz sinemde
Selbi çekip bu dağları gırmızı

Değişik Dize:

2.1 Menim yarım hem sultandı hem handı

Değişik son dörtlük:

Meni goydun bu töhmette bu gemde
Uruf uçup daha durmur bedende
Emrah diyer çallı çarpaz sinemde
Çüt dağ vardır Selbi çekip gırmızı
(Selbi çekip bu dağları gırmızı)

- Gazioğlu,Celal: 1985 (Tanıtma Broşürü-Teksir)

Özet hikâyeye bağlıdır.
(Baba, oğul sonunda Tiflis'e ulaşırlar. Emrah yaşlanmıştır ve bitkindir. Sarayın bahçesinde Selvi'yi ve Nazlı'yı kırmızılar içinde gezintide görünce sevinir, bu koşmayı söyler)

Koşma beş bağlamdır. Kimi dizeler, hikâyedeki karşılaşma-buluşma olayının gelişmesine uyumlu bir söylenişe dönüşmüştür. Emrah adı iki yerde: üçüncü ve beşinci bağlamlarda geçmektedir. Üçüncü bağlam Birdoğan derlemesinin son dörtlüğüdür. Dörtlüğün birinci dizesi:

Dertli Emrah yari gördü bu demde

Son dizesi ise:

O yar çaldı bu dağları kırmızı

olmuştur. Beşinci (son) bağlam şöyledir:

Emrah der ki Selvim otur yanıma
Sana gelen töhmet benim canıma
Ben ölünce elin batır kanıma
Koy desinler yar elleri kırmızı

Şiirin birinci ve dördüncü bağlamları Erciş metninin (Saraçoğlu 1958 ve 1976) birinci ve üçüncü bağlamları ile benzeştir.

Koşmada, diğer dizelerde de değişmeler olmuştur..

1.1 Bir çift suna Han bağında salınır
1.3 Kına yakmış parmağına eline

II- Azerbaycan Metinleri

- Selman Mümtaz: 1927,I.S.323, sıra 258

Bizim bağda bir çüt suna séyrédir
Başı yaşıl ayağları ğırmızı
Şeker ezmiş dodağına diline
Alma teki yanağları ğırmızı

Bek'im yolhdur sultanından hanından
Seni seven géçer şirin canından
Elvan elvan aşığları ğanından
Hına yalhmış barmağları ğırmızı

Menim yarım hem sultandır hem handır
Malım yolhdur yara péşkéş bu candır
İnci değil yağut değil mercandır
Ğolundakı ğolbağları ğırmızı

(Mina) diyir Hırda giysün ğuşansun
Seni seven aşığ bağrı boşansun
Elvan elvan otağları döşensün
Yanındaki yastığları ğırmızı

Selman Mümtaz, bu değişik biçimi ile koşmayı "Ğırmızı" başlığı altında "Mina" adına yayımlamıştır. Mümtaz'da, Mina'nın kimliği ile ilgili bilgi yoktur. Doğduğu (ve yaşadığı) yerin bilinmediği; kitabın sonuna eklenen "Sıra numaraları / Fihrist cetveli / Doğulan yer / Ad..." çizelgesinde belirtilmiştir.

Son bağlamın:

(Mina) diyir Hırda giysün ğuşansın

dizesindeki "Hırda" sözcüğünü Selman Mümtaz: "Hırda Minanın kızıdır" olarak açıklamaktadır. Hırda'nın sözcük anlamı küçüktür'tür.

Koşmanın değişkeleri (varyantları) Selman Mümtaz'ın dışındaki Azerbaycan kaynaklarında Emrah adına yazılıdır.

Koşma Emrah'ın bir değişkesidir.

- Ahundov/Tehmasip: 1967,C.3, "Emrah" (65-86),s.81

"...Emrah'la Sayat peri başladılar eve teref gétmeye. Yolda gördüler guşlar ohuyur. Sayat Peri dédi:

- Emrah! Sizin yérde de sona guşlar béle ötür mü?

Aldı Emrah:

Bizim gölde bir çüt sona dövr éler
Başı yaşıl ayağları ğırmızı
İnciden sedefden almış ağzına
Alma kimi yanağları ğırmızı

Bizim dağlar sizin dağdan ucandı
Malım yohdu yara ğurban bu candı
Yağut déyil yemen déyil mercandı
Ağ ğollarda ğolbağları ğırmızı

Sayat Peri ğalh ayağa bu demde
Ağlamağdan yaş ğalmadı didemde
Emrah déyer çallı-Çapraz sinende
Selmi çekib bu dağları ğırmızı"

- Ahundov/Tezcan: 1978,s.303-304 [E.Ahundov: (AFA), Baki 1968,II.Kitab, s.95-121 "Emrah"]

Hikâyededir. Üç bağlamdır. Ahundov/Tehmasib'deki deyiştir. Önemsiz sözcük değişmeleriyle birinci bağlamın ilk dizesi:

Bizim yérde bir çüt sona dövr éler

olmuştur. Diğer dizelerin kiminde önemsiz sözcük değişmeleri vardır.

2.1 Bizim dağlar sizin dağdan ucadı
3.1 Gözel Perim .....
3.3 Emrah déyer çalın-çarpaz sinemde
3.4 Selbi çekmiş .....

Ahundov/Tehmasib metninde "Selmi" olan ad, Ahundov 1968 (Ahundov/ Tezcan)'da Selbi'dir (s.117)

III- Karacaoğlan Adına Yayımlanan Metinler:

S.N.Ergun, Karacaoğlan adına, koşmanın bir deyişten türemiş üç değişkesini (varyantını), özgün üç ayrı metin olarak yayımlamıştır. [1927,s.32/ 1974 21.baskı s.73-74,nr.38 --s.301,nr.355 (Zihni Ardıç'ın yayımladığı değişke) ve s.340,nr.410 (Eflâtun Cem'in verdiği değişke)]

Ergun'un doğru olmayan yöntemini "Karacaoğlan"da Cumbur da yinelemiştir. [1973 s.61,nr.92 (Ergun 355) – s.132,nr.193 (Ergun 1927,s.32 ve 1974 s.73,nr.38) ve s.133,nr.195 (Ergun 410)]

1. İki bülbül geldi kondu dikene
Başı yeşil ayakları kırmızı
Şeker ezmiş dudağından diline
Yanakları alma gibi kırmızı

Üç gün oldu şu dağlardan aşalı
Beş gün oldu yar sevdana düşeli
Kalk gidelim bizim oda döşeli
Döşemesi baştan başa kırmızı

Benim yârim küçücüktür hastadır
Şeker yemiş dudakları bestedir
Ala gözler kara kaştan ustadır
Yanakları alma gibi kırmızı

Karac-oğlan der gel otur yanıma
Acı sözler kâr eyliyor canıma
Beni öldür elin batır kanıma
Dirsekleri baştan başa kırmızı

(S.Nüzhet 1927,s.32/1974 nr.38//Cumbur nr.193//Eren,nr.60)

2. Bir çift bülbül geldi kondu çimene
Başı yeşil ayakları kırmızı
Bal akıyor lisanından lebinden
Al yanaklar alma gibi kırmızı

Benim yarım hem sultandır kamerdir
Tatlı canım o güzele kurbandır
İnci değil sedef değil mercandır
Ak kolunda kol bağısı kırmızı

Bahçemize üç gül diktim biterse
Şakıyıp dalında bülbül öterse
Benim vadem senden evvel yeterse
Mezarıma çift taş dikin kırmızı

Üç yıl oldu şu dağları aşalı
Beş yıl oldu kız sevdana düşeli
Kalk gidelim bizim oda döşeli
Döşemesi baştan başa kırmızı

Karac-oğlan der ki otur yanıma
Sana gelen kaza tatlı canıma
Beni öldür bas ellerin kanıma
Desinler ki on parmağı kırmızı

(Zihni Ardıç'ın 1936 yılında yayımladığı değişke. Ergun nr.355// Öztelli 1970,s.101-102,nr.89// Cumbur ır.92 // Karaer s.121,nr.65// Eren, 357)

İkinci bağlamın ilk dizesinde ayak bozuktur. Ayak sözcüğü "...kamerdir". Ercişli Emrah'la ilgili metinlerin tümünde bu dize:

Benim yarım hem sultandır hem handır

söylenişindendir. Ayak tamdır. Karacaoğlan'da "....handır" sözcüğü sakıncalı olur düşüncesi ile mi diye bozulmuştur, bilinemez. Karaer'de dize Ercişli Emrah'la ilgili metinlerde olduğu gibidir:

Benim yarim hem sultandır hem handır

3. İki kuş geldi de kondu cerene
Başı yeşil ayakları kırmızı
Çiğ düşürmüş nişanına teline
Ağzı kiraz dudakları kırmızı

Benim yarim hem ağadır hem handır
Malım yoksa tatlı canım kurbandır
İnci değil sedef değil mercandır
Ak kolunda kolbağası kırmızı

Gel hele sevdiğim otur yanıma
Sığa ak kolların dola boynuma
Öldür beni sok ellerin kanıma
Disünler ki kız ellerin kırmızı

Karac-oğlan bir gül ektim biterse
Çağrışır dalında bülbül öterse
Benim vadem senden evvel biterse
Dört taş dikin mezarıma kırmızı

(Eflâtun Cem'in verdiği değişke.
Ergun nr.410 // Cumbur nr.195 // Eren,412)

IV- Köroğlu Adına Yayımlanan Şiir:

Boratav, bu koşmanın üç bağlamlı bir değişkesini "Anadolu ve Türkmenler Arasında Köroğlu Destanının İzlerine Dair Yeni Notlar" başlıklı yazısında yayımlamıştır. [Türkiyat Mecmuası,C.V,1935 (basım yılı 1936),s.82-83]

"(3b) Konya'da, yukarıda söylediğim cönkle diğer bir cönkte (bu cönkler 1252 ve 1282 tarihlerini taşıyor) bulduğum üç parça. Bunların hepsinin Köroğlu destanına ait olduğu katiyetle söylenemez..." (s.81)

III

Türkü Köroğlu

İki durnam geldi kondu bunara
Başı yeşil ayakları kırmızı
Şeker ezmiş yanağından lebinden
Kiraz gibi bal dudağı kırmızı

Dudu hanım gel gel otur yanıma
Kâr eyledi ilin sözü canıma
Öldür beni sok ellerin kanıma
Ko desinler ağ elleri kırmızı

Altı ay oldu ben şu dağdan aşalı
Yedi yıl oldu kız sözün düşeli
Geç gidelim bizim hane döşeli
Döşemesi baştan başa kırmızı

Koşmada Köroğlu adı geçmemektedir.

"Hele son iki manzumenin Köroğlu'na aidiyeti başlıklarından anlaşılıyor. Şiirin sonunda mahlas bulunmuyor. Belki bu şiirler, tarihi olarak malumumuz olan şair Köroğlu'na aittir. (Boratav, aynı yazı 3b-s.81)

Karacaoğlan adına yayımlanan parçalarla, Boratav'ın Köroğlu adına yayımladığı koşmayı karşılaştıran Hasan Eren'in "Kesinlikle söylenebilir" yargısı,

bu koşmanın da Karacaoğlan'ın olduğudur. "Prof.Boratav'ın bulduğu koşmaya gelince bunun Karacaoğlan'ın söylediği koşmanın eksik bir biçimi olduğu kesinlikle söylenebilir. "(Prof.Dr.Hasan Eren, TDD.S.287,C.XXXI,s.268)

Eren'in yazısının başlığı "Karacaoğlan'ın Bir Koşması Üzerine"dir. Yazı, önceden oluşmuş bir yargıyı duyurmaya yöneliktir. Eren'in yargısının dayanağı ve kanıtı, üç ayrı kişinin derlemiş olduğu "aynı asıldan geldiği açık" (Eren, a.yazı s.268) üç koşmadır.

Prof.Dr.Eren, "aynı asıldan geldiği açık" bu değişkeleri (varyantları) içerik, eda ve biçem (üslup) bakımlarından incelemeden; Ercişli Emrah adına kendi yazısının yayımlandığı kaynakta, daha önce yayımlanan şiir ile (TDD.1958,C.VII.s.552) yurt dışı kaynaklardaki parçaları (Azerbaycan) görmeden yargısını söylemektedir. Bu yüzeysel bir yaklaşımdır. Yüzeysel bir yargıdır.

"...Yukarıda saydığımız yayınlarda toplanmış olan bütün şiirler onun mudur (Karacaoğlan'ın mıdır)? Bu yolda kesin bir şey söylenemez (...) Çünkü eski saz şairlerinin eserlerinin cönklerde sık sık Karacaoğlan adına yazıldığına tanık oluyoruz" (a.y.s.262). Bu yargı da Prof.Dr.Eren'indir.

Değişken metinlerin ozanlarının doğru olarak belirlenmesinde "ad" (mahlas) bir başına çoğu kez yetersiz kalmaktadır. Bu yolda: Dil (söz ve ses özellikleri), yaygın sözcüklerin kullanılış biçimi, biçem (üslup), eda ve içerik; yayılma ve etki alanı, kaynak değişkenliği ve yaygınlığı, derleme-alma yöntemlerinin doğruluğu, derleyicinin yansızlığı v.b. verilere de gereksinme vardır.

Prof.Dr.Sakaoğlu da konu ile ilgilidir.

"Aşağıya ilk hanesi aldığımız koşmayı Saraçoğlu 20 yıl ara ile iki defa yayımlamıştır. (..) Bu şiir acaba Saraçoğlu'nun dediği gibi Ercişlinin midir?"

Bir hoş sona bizim gölde salınır
Başı yeşil ayakları kırmızı
Kına yakmış ağ eline destine
Alma teki yanakları kırmızı

"Bu şiir Ergun'un Karacaoğlan kitabında adı geçen aşığa ait olarak kayıtlıdır: 18.bs.1963,s.89,nr.60; s.301-302,nr.356;s.340-341,nr.411.(..)

Üçü Karacaoğlan'a, birer tanesi Köroğlu ve Ercişli Emrah'a kayıtlı olan bu koşmalar arasında bütünü ile benzer mısralar, kafiyeleri ortak haneler vardır." (Sakaoğlu,1987,s.41-42)

Sakaoğlu, "....bu şiir (...) Ercişlinin midi?" sorusunu yanıtsız bırakmaktadır.

Sakaoğlu'nun söz konusu ettiği kaynakta (Saraçoğlu 1976,s.310-311) Ercişli Emrah adına "kırmızı" dönerayaklı iki değişke (varyant) şiir vardır. Nejat Birdoğan'ın Iğdır'da derleyerek verdiği ikinci şiiri Saraçoğlu, Prof.Dr.Eren'in anılan yazısında öne sürdüğü savlara karşı, değişik bir örnek olarak yayımlamıştır.

Sakaoğlu aynı konuya "Ercişli Emrah" adlı değerli kitabında ikinci kez (s.53-54) dönmekte ve konuyu "Keklik-Kınalı Keklik" efsanesi açısından da ele almaktadır. Sakaoğlu'nun değindiği efsane 1885 yılında, Kayseri/İncesu'da derlenmiş olan Kınalı Keklik efsanesinin eski bir biçimidir. (Özçelebi – Sakaoğlu,1977,s.435-473 içinde)

Günümüzde Erciş yöresinde de bilinen bu efsaneye göre, Hz.Hüseyin'in şehit edilmesi, bir kekliğin öterek gizlendiği yeri göstermesine bağlanır. Hz.Hüseyin şehit edilince ayakları ile gagasını Hz.Hüseyin'in kanına batıran keklik, o günden sonra kınalı olur ve sevilmez. (a.y.s.464-465)

"Bir evvelki bölümde Emrah'ın başka âşıklarla karışan şiirleri arasında ele aldığımız '....kırmızı' redifli koşmada da aynı motif yer almakta idi:"

Öldürseler el batırsın kanıma
Gören desin parmakları kırmızı

(Saraçoğlu 1958,552; 1976,310)

"Bu mısralar Karacaoğlan'da benzer şekilde yer almaktadır:"

Beni öldür bas ellerin kanıma
Desinler ki on parmağı kınalı
(Sakaoğlu,1986: 47-48)

(Bakınız:Sakaoğlu,1987,s.53-54)

Bu beyit ve bağlı olduğu dörtlük, Sakaoğlu'nun Karacaoğlan'daki telmih gücüne kanıtıdır.

"(Karacaoğlan'ın) Sayın Müjgân Cumbur'un neşrinde benzer şekilde gördüğümüz 'kırmızı' redifli koşması pek az örneğini bulabileceğimiz bir telmih örneğine yer vermektedir."

Karac-oğlan der ki otur yanıma
Sana gelen kaza tatlı canıma
Beni öldür bas ellerin kanıma
Desinler ki on parmağın kınalı

"Burada yer alan ' beni öldür, ellerini kanıma batır da sana on parmağı kınalı desinler' ifadesi kınalı kekliğe telmihtir. "(Sakaoğlu,1986,s.47-48)

Sakaoğlu'nda:

Desinler ki on parmağı kınalı

olan dize, Cumbur (s.61-62,nr.92) ve diğerlerinde

Desinler ki on parmağı kırmızı

dır.

- Benzer Dizeler

1.1 İki bülbül hiç bir dala konar mı
3.1 İki bülbül geldi kondu dikene
(Elçin 1942, "Kerem ile Aslı Hikâyesi" s.86,nr.76)

Bugün dört güzelin séyrine vardım
Biri gelme dédi biri gel dédi
(Saraçoğlu/83)

- Tevet,F.1938,s.110// Ergun 1943,s.1265-1266,nr.3 // Kocatürk,V.M.1956,s.87 "Türkü" / 1963,s.206-207 "Türkü"// Bali,M.1973 (Tevet'in yayımladığı hikâye ile) s.68// Öztelli,C.1977,s.172,nr.24.

Bu kaynaklardaki şiir, ilk kez Tevet'in yayımladığı metindir. Değişme yoktur. Kocatürk ve Ergun'da şiirin yayımlandığı ilk kaynak gösterilmemiştir.

- Ya.Kuş.(Yakup Kuşçuoğlu): 1939 "Van Gazetesi" 15 Eylül, Sayı 36, tefrika 31.

Koşma Kuşçuoğlu'nda hikâyededir. Erciş'te söylenmiştir.

"...Emrah, sözlerini bitirdiği zaman, Selbi onun yanına gelmişti. Selbi'nin ta yanına kadar geldiğinin farkına varan Emrah, sazına devam etti."

Dört bağlamdır. İlk üç bağlam, Fethi Tevet'in yayımladığı üç bağlamdır. "Sefil Emrah éder burda kalayım" dizesi ile başlayan üçüncü bağlamdan sonra gelen dördüncü bağlam:

Bir yudum su leblerinden içeyim
Öz canıma veda edip geçeyim
Sazımı alıp hemen geçeyim
Biri haydi dedi biri kal dedi

biçimindedir. Şiirdeki yerinin "ad" bağlamından sonra olması ve biçem (üslup) farklılığına bakarak bu bağlamın hikâyeye sonradan eklendiğini söylüyebiliriz.

- Sakaoğlu,1987 s.91,nr.5.

Fethi Tevet'in yayımladığı metindir. Üçüncü bağlam:

Sefil Emrah eyder burda kalım mı
Bu fena derdime derman bulum mı
Her yanahtan bir çift buse alım mı
Biri alma dedi biri al dedi

olmuştur. Sanımızca, bağlamdaki ara ayakların "....kalayım" dan ".....kalım mı" ya dönüştürülmesi anlatımın yerel ağıza uygunluğunu sağlamak düşüncesi ile olmuştur.

Sakoğlu şiirin yayım sırasını: "Tevetoğlu 110/3 // Ergun 1943,165-166 // Kocatürk 1957,86-87/3// Öztelli 172/3" olarak vermiştir.

- Yayımlanmamış Metinler:

1. M.F.Kırzıoğlu'nun "1941-1944 yıllarında, Kars'ta, Bektaş Tatarhan (Zemini) ustadan ve Karslı yerli hikâyecilerden" derlediği Ercişli Emrah'a ait onbeş şiirin arasında;
2. Nejat Birdoğan'ın, Çolak İbrahim,Mevlüt İhsani ve Davut Sulari'den, 1963 yılında derlediğini belirterek verdiği şiirlerin içinde; bu koşma da vardır.

Kırzıoğlu ve Birdoğan derlemelerinde ikinci dörtlüğün ilk beyiti:

Birisinin adı Anşa'dır Anşa
Birisinin adı Nergiz Tamaşa

yazılışındadır. Birdoğan'ın ikinci derlemesinde de dize değişmeleri vardır.

1.1 Bugün güzellerin seyrine vardım
2.2 Birisinin adı Sona Tamaşa

2. Ali Saraçoğlu da koşmayı 1943 yılında, Erciş'te, Âşık Davut Telli'den "Emrah ile Selbi Han Hikâyesi" ile derlemiştir.

Bugün güzellerin séyrine vardım
Kimi gelme dédi kimi gel dédi
Dédim izin verin size dem édim
Kimi çalma dédi kimi çal dédi

Kiminin (y)üzünde halları koşa
Kiminin adıdır Nergiz Benevşe
Kimi dédi gelin salak ataşa
Kimi salma dédi kimi sal dédi

Séfil Emrah diyer burda kalayım
Bu yaman derdime derman bulayım
Her yanaktan bir çüt buse alayım
Kimi alma dédi kimi al dédi

Bad-ı sabbah sen Mevlayı seversen
Eylen sana diyim dur seher yéli
(Saraçoğlu/86)

Ercişli Emrah'ın Erciş ve yöresinde yaygın olarak bilinen ve iki değişik ezgi ile okunan deyişlerindendir.

"...Biz haberi gine Emrah'dan vérek.

Emrah zindan köşesinde günnen güne, incelip bir deri, bir kemiğe döndü. Yağıp Han'ın Tiflise gireceği günün sabahında, zindan ışıklanmasının karşısına oturmuş, dertli dertli Selbihan'ı düşünmede idi. İnceden bir sabah yéli, ışıklamadan géçip Emrah'ın üzüne tohundu. Emrah ışıklamanın gösgünnen kalkıp, sazını aldı. Sabah yélinen Selbihar'a selam yolladı.." (Âşık Davut Telli anlatısı hikâyeden.)

- Aşkun, V.C. 1942,s.112.

Aşkun koşmayı Erzurumlu Emrah'a mal ederek yayımlamıştır. Âşık İsmail'den derlediği "Selvican Hikâyesi" (s.102-115)'ndedir. Koşma Aşkun'da dört bağlamdır.

Ilgıt ılgıt esen seher yelleri
Eğer sen de bizim ile gidersen
Bir name vereyim gül yüzlü yare
Götür o nameyi ver seher yeli

Esme seher yeli sabaha yakın
Topla ebrûların gerdana takın
Eger uykudaysa uyartma sakın
Uyanana kadar dur seher yeli

Seher yeli her yellerin başısın
Sabah olsun tan yerleri ışısın
Pekçe dokun beyaz gerdan üşüsün
O yârin gögsüne değ seher yeli

Emrah eder bizim ilin yazını
Kudretten sürmeli ela gözünü
Göremedim o yavrunun yüzünü
Sen benim aşkıma gör seher yeli

"...Şah, Emrah'ın bir hak âşıkı olduğunu anlıyor. Yakup Han'a: 'Sor bakalım bunun matlubu nedir' diyor. Emrah maksadını anlatıyor, bu esnada, Emrah'ın geldiğinden haberi olmayan Selvi de elinde zehir bardağı, Şah'ı bekliyor. (...) Şah Selvi'ye haber salıyor: 'Kendisiyle zifafa girmeye değil, konuşmağa geleceğim, bazı sorularım vardır, hazırlansın.'

(...) (Emrah) nasıl etsem de (Selvi'ye) bir haber salsam diye düşünürken pencereden güzel bir yel esmeye başlıyor. Hemen sazı kapup, yele derdini döküyor." (Aşkun, s.111-112)

- Öztelli, Cahit: 1977, s.171,nr.21

Koşma Öztelli'de Ercişli Emrah adınadır. Kaynak V.Cem Aşkun'dur. Dört bağlamdır. "Karacaoğlan'a benzektir" notu konulmuştur.

- Sakaoğlu,Saim: (EE) 1987, s.92-93,nr.6

Ercişli Emrah adınadır. Caferoğlu'nun yayımladığı metindir. Şiirin yayımı ile ilgili yazılı ve sözlü kaynaklar: "Bayrı:1930,155/3 // Köprülü: 1940,596/3 // Aşkun:112/4 // Caferoğlu:1951, 42-43// Köprülü:1965, 728/3// Öztelli:171/4 // O.Köprülü:243-244/3// Koşar/4 // Gazioğlu/2" olarak işaretlenmiş, Aşkun'daki birinci ve üçüncü bağlamlar ile Bayrı'daki birinci bağlam (hane) ek olarak verilmiştir.

"Gazioğlu, Çelebibağlı türkücü Mehmet Koç'tan derlemiş ve ona göre Emrah bu şiiri kenger denilen bitkinin yaprağına yazarak yele vermiştir." (Sakaoğlu, s.92)

"Gazioğlu'nda birinci ve sonuncu haneler eksiktir." (Sakaoğlu, s.93)

"Bayrı ve Köprülü'lerde son iki hane bütünüyle farklı ve tam bir Erzurumlu Emrah havasındadır." (Sakoğlu, s.93)

Sakaoğlu'nun Bayrı ve Köprülü'lerdeki metinle ilgili açıklamaları durumu tam olarak yansıtmaktadır. "Tam bir Erzurumlu Emrah havasında" olan ikinci ve üçüncü hanelerden çok birinci hanedir. Bayrı'nın ve Caferoğlu'nun yayımladıkları metinlerde benzerlik ilk dizelerdedir:

Bayrı:

1.1 Bad-ı saba bir mevlâyı seversen

Caferoğlu:

1.1 Bad-ı sabbah sen Mevlayı seversen

Şiirlerde "bad-ı saba"ya –sabah yeline- seslenişinin dışında bir benzerlik yoktur. Bayrı'nın yayımladığı metin Köprülü'de ve diğer birkaç kaynakta Erzurumlu Emrah adına yayımlanmıştır. (Ergun:1938,s.108,nr.3// Güney, E.Cem ve Ç.Eflâtun: 1955, s.89,nr.115 ve 1975, s.100,nr.114 // Ural, Orhan: 1976,s.110,nr.111)

Bayrı'nın yayımladığı koşmayı sunuyoruz:

Badı-saba bir mevlâyı seversen
Başın içün nazlı yâre di gelsin
Vücudum şehrine düştü bir ateş
Yeter oldu sitemkâre di gelsin

Ak elleri boğum boğum kınalı
Altun kemer ince bele minalı
Bir huri bakışlı melek simalı
Meftuniyim o dildare di gelsin

Emrah eder yârin desti destime
Rakipler oturmuş benim kastıma
Taze merhem koyun yaram üstüne
Yaralarım azgın yâre di gelsin
(Bayrı, 1930,s.115)

Bu şiirle ilgili olarak Öztelli şöyle yazmaktadır:

"Halit Bayrı'(nın), Halk Bilgisi Haberleri'nde (sayı 10) yayımladığı Erzurumlu Emrah adına 17 şiir içinde bu da vardır. Daha önce de söylediğimiz gibi Halit Bayrı, Ercişliyi henüz tanımadığı için Emrah mahlaslı her şiiri Erzurumlunun olarak almaktadır. Oysa bu 17 şiir içindekilerin bazıları(nın) Ercişli Emrah'ın olduğu başka buluşlarla meydana çıkmıştır. Bu da onlardan biridir. Fakat Ercişlinin olduğuna dair kesin bir kanıt bulamadım. Fakat dil, konu, eda gibi özellikleri bakımından Ercişlinin olması gerekir. Birinci baskıda (Erzurumlu Emrah'ın 1928 baskısında) bulunmayan bu şiiri, E.Cem diğerlerinde olduğu gibi ikinci baskıya almış fakat bunu bildirmemiş, kendi bulduğunu söylemiştir." (Öztelli, 1976,s.26,nr.37)

Bize göre, Caferoğlu'nun yayımladığı deyiş, Bayrı'nın yayımladığı deyişle ilişkili değildir. Ayrı, özgün bir deyiştir.

- Yayımlanmamış Metin:

Üsgek tepelerde pervaz éylersin
Canalın şehrine vur seher yéli
Bir name yazmışam didem yaşınnan
Götür o canala vér seher yéli
(37 a)

Yaslanaydım yarın gül-otağını
Emeyidim şeker bal dodağını
Ėle dağıt giribanın bağını
Açıl̲h sinasına[1] vur seher yéli

Sefīl Emrah géne hayale daldı
Ayal̲h gétdi gönül bend olup kaldı
Bir ülüzger esdi bağrımı deldi
Mevla'yı seversen dur seher yéli
(37 b)

(Receb oğlu Yahya 1880 yazması hikâye, s.37a-37b)

- Benzekler:

I- Karacaoğlan: [Ergun 1974,21.basım s.78,nr.46//Öztelli 1970,s.86,nr.61//Cumbur 1973,s.56,nr.83//Karaer s.129,nr.77 (tarihsizdir)]

Benden selam eyle sevgili yare
Perişan hatırın sor seher yeli
Bildir ahvalimi dostuma benim
Sevdiğim ne söyler sor seher yeli

Sen seher yelisin esersin yakın
Dağıtma kâkülün enginde sakın
Erkeğin yanında bulunma sakın
Var da bir tenhada sor seher yeli

Karac-oğlan bulma kusur huyuna
Kurban olam kaşlarının yayma
Benim için uğra dostun yanına
Uğra sen yanına gör seher yeli

II- Âşık Kerem: (Atalay 1930,s.150 // Korgunal 1976, s.171//Görgen s.165)

Eger gider isen bizim ellere
Sana söylüyeyim dur seher yeli
Bir selam var göndereyim yarime
Bugün Han Aslı'mı gör seher yeli

[1] sinasına = sinesine

Yakın varıp esme zülfün teline
Nazar kıl benine ince beline
Muhabbet kağıdın kendi eline
Bir tenhada düşür ver seher yeli

Kerem eder koysak yere sazları
Hatırıma düştü şirin sözleri
Karadır kaşları ela gözleri
Sen de muradına er seher yeli

III- Âşık Kerem Azerbaycan Kolu: (Ahundov/Tehmasib, Azerbaycan Dastanları, İkinci Cild.Bakı 1966, "Esli ve Kerem" s.100)

Eğer géder olsan bizim éllere
Sene bir sözüm var dur seher yéli
Menim salamamı téz yétir yara
Bu gün han Esli'mi gör seher yéli

Ġabaġ gédib esme zülfün téline
Nezer ġıl ruyinde bir çüft halına
Mehebbet namesin özün eline
Bir tenha yérde tap, vér seher yéli

Kerem deyer: Burda ġoysaġ sazları
Hatirime düşdü şirin sözleri
Ġaradı ġaşları ala gözleri
Sen de muradına ir seher yéli

Kenger Bitkisiyle İlgili Açıklama:

"Emrah bu şiiri kenger denilen bir bitkinin yaprağına yazarak yele vermiştir." (Sakaoğlu,1987,s.92).

Kenger şifalı bitkilerdendir. Tazeyken özeği yenir. "Kenger yaprağına yazıp yéle atma" v.b.bir masal motifidir.

Kenger yaprağı uzuncadır. Kenarları dikenlidir. Kökünden alınan sütle (bitkinin öz suyuyla) kenger sakızı yapılır.

Şad-iken gögnümü sen gam éyleme
Perçem kimin gerdeninden at beni
(Saraçoğlu/ 88)

- Uraz 1937/1960,s.79-80

Uraz'ın yayımladığı hikâyede üç bağlamdır. Receb oğlu Yahya el yazmasındaki metinden farklıdır. Yayımlanan ilk metindir, sunuyoruz:

Sakın hayallanma dikkat et şahım
Perçem kimin gerdanından at beni (Yahya)
Kolu bağlı kulluğunda durmuşum
Ya kapında kul et ya da sat beni

İtibar olmazmış yüze gülene
Canım yanar mat evinde kalana (Yahya)
Meyil verme aslı hariç olana (Yahya)
Menzile yetirir yahşı at seni (Yahya)

Emrah hey der kıldığımız farz ola
Bu cefalar şirin cana az ola
Atı kurtar fil önünde ırgala (Yahya)
Gafil iken kılar Şah'ım mat seni (Yahya)

Recep oğlu Yahya'daki metinle Uraz'daki metinin karşılaştırılmasında iki koşmanın da aynı kaynaktan geldikleri açık olarak görülmektedir.

- Ozanoğlu (1958) 1972,s.61

Birinci bağlamda dize değişmeleri olmuştur:

1.1 Eyleme kasavet gözün aç Şah`ım
1.3 Nihayetsiz mürvetini saç Şahım

İkinci ve üçüncü haneler Uraz'daki hanelerdir. Sözcük hataları ve dizgi yanlışları sandığımız hatalar vardır. Bu durum koşmanın güzelliğini ve gücünü azaltmaktadır.

- Bali 1973,s.145 ve 249.

a. Behçet Mahir anlatısı hikâyede bir bağlamdır. Hikâyedeki oyun satranç oyunudur. Behçet Mahir bu dörtlüğü "Satranç terimleri yerine tavla terimleri ile söylemiştir." (Sakaoğlu, 1987,s.94)

"Dinne Şahım dinne ahvalim vardır
Seyi yek evinden bir daşın galdır
Vur şeşin üsdüne dübeşi öldür
Matı yek evinde mat eyle Şah'ım"
(Bali,s.145)

b. s.249,nr.XVI. Uraz'daki metindir.

- Sakaoğlu 1987,s.94,nr.7.

Uraz'daki metindir. Sakaoğlu, koşmanın yayım dizinini "Uraz 1937,79//Ozanoğlu 61// Uraz 1971//Bali 145/1 ve 249 (Uraz-Ozanoğlu)" olarak vermektedir.

Benzer Dizeler:

Bu koşmanın Uraz-Ozanoğlu metinlerindeki:

İtibar olmazmış yüze gülene
Canım yanar mat evinde kalana

beyitine eş beyit:

Yine bahar oldu coştu yüreğim

dizesi ile başlayan koşmada (Saraçoğlu/126)

İtibar olmazmış yüze gülene
Canım kurban olsun kıymet bilene

söylenişi ile yer almıştır.

Yüz-bin mihnet ile bir fidan dikdim
Yémedim barını él aldı gétdi
(Saraçoğlu/90)

-Erzurumlu Emrah'a Mal Edilerek Yayımlanan Metin:

[E.Cem (Güney): 1928, 210/3 // Köprülü 1940, s.624-625, nr.53 ve 1965, s.753//Aşkun 1942, s.75-76// Güney, E. Cem ve Ç.Eflâtun: 1955, s.59, nr.58 ve 1975, s.64-65, nr.57// Mutluay, R.1972, s.259//Köprülü, O. 1974, s.267-268.]

Çağrışır bülbüller gelmiyor bağban
Hoyrat dost bağından gül aldı gitti
Türlü mihnet ile bir bağ bezettim
Yâri ben besledim el aldı gitti

Yüzbin mihnet çektim bir daha gerek
Haylı ömür ister bir daha görek
Yâri elden aldı o kanlı felek
Aktı gözüm yaşı sel oldu gitti

Nazlı yardan kem haberler geliyor
Dostlarım ağlıyor düşman gülüyor
Dediler ki Sefil Emrah ölüyor
Kimi kazma kürek bel aldı gitti
(s.210, nr.169)

Koşma Ercişli Emrah'ındır. Bir değişke (varyant) koşmadır.

E.Cem Güney'de ve Köprülü'de: Aşıkın adının "Sefil Emrah" olarak geçtiği (Erzurumlu Emrah'a ait) başka bir koşma yoktur. Erzurumlu Emrah'ın "....gitti" dönerayaklı koşmasını bilgi ve karşılaştırma için sunuyoruz.

Kerem kıl ey sâkî yüz verme bana
Gönül o yüzlerden fâriğdi gitti
Sevda ilettinden açma söz bana
O illet bana bir nâr idi gitti

Evelden gül gibi olurdum handan
Şimdi bülbül gibi kalmışım giryan
Ya nice ağlayıp etmeyim efgan
Yârim sadakatli yâr idi gitti

Gözlerim yârin muvafık ismi
Hüsnüne düşmüştür mutabık ismi
Ne zaman okunsa bir âşık ismi
Derler ki bir Emrah var idi gitti

[Eflâtun Cem: (Erz.Emr.) 1928, s.190, nr.149/ E.Cem ve Çetin E.Güney: 1955, s.60, nr.59-1975, s.65, nr. 58//Orhan Ural: 1976, s.81, nr.60]

E.Cem (1928) 1.2 Gönül o yüzlerden farıdı gitti
O.Ural (1976) 1.2 Gönül o yüzlerden farıdı gitti
(farıma =kocama, ihtiyarlama, güçsüz düşme)

- (Uraz) Murat: (HE) 1933, s.138, nr.XXXV/ 1960, s.96-97.

Ercişli Emrah adınadır. Emrah ile Selvi Han hikâyesindeki olaya bağlanarak verilmiştir.

"...Selvi'yi kardeşleri Emrah'tan kaçırmışlar. Emrah'ın bundan haberi yoktur... Yaptırmakta olduğu köşkte, ustaların başında dururken; ağzı kanlının biri Emrah'a:

- Değirmen sele gitti. Sen hele şakşağını ararsın. Selvi'yi kardeşleri Ercişten bu gece kaçırdılar, gittikleri yer de belirsiz dedi."

Yüzbin mihnet ile bir bağ becerdim
Yemedim meyvasın el aldı gitti
Ağlar göz yaşımı ceyhun eyledim
Çalkandı dünyayı sel aldı gitti

Yüzbin dert çekmişim bin dahi gerek
Çok ömür ister ki bir dahi görek
Yarim elden aldı o zalim felek
Hoyrat dost bağından gül aldı gitti

Nazlı yarin kem haberi gelüptür
Dostlar ağlar düşmanlarım gülüptür
Dediler ki dertli Emrah ölüptür
Kimi kazma kürek bel aldı gitti

- Ergun, S.N. 1938, s.84-85, nr.2/ 1943, s.1266, nr.4.

Ergun'da, iki kaynakta da Ercişli Emrah adınadır. Murat 1933'deki metindir. Birinci dörtlüğün ilk dizesi:

Yüzbin mihnet ile bir bağ yetirdim

olmuştur.

- Caferoğlu, Ahmet: 1951, s.14-15/ s.40-41/ s.45 "Seray Türküsi"

(s.40-41) Erciş'te, Âşık Davut Telli'den derlenmiştir. Üç bağlamdır. Dize ve sözcük değişmeleri şöyledir:

1.1 Yüz bin mihnet inen tikdim bir fidan

1.3 Didemnen ahıttım.....

1.4 Çalhadı dünyayı ....

2.1 Gehbe felek .....

İkinci dörtlüğün ara dizelerinde ayak sözcükleri: "...goymiyi/ ....doymiyi/ ....duymiyi" söylenişindedir.

3.2 Gehbe felek yazımızi bozmaya

olmuştur.

(s.45/ "Seray Türküsi") Caferoğlu, Davut Telli'den derlediği:

(Yüz bin mihnet inen tikdim bir fidan)

Yüz bin mihnet-inen bir fidan tikdim

dizesiyle başlayan koşmanın birinci dörtlüğü ile üçüncü dörtlüğünün ilk beytini, Erciş'te, Emin Telli'den (Emin Telli, Âşık Davut Telli'nin oğludur) "Seray Türküsi"/ Seray türküsünün üçüncü dörtlüğü ile, dördüncü dörtlüğünün ilk beyti olarak derlemiştir.

"Seray Türküsi" gelinin başı bağlanırken söylenen adlım bir ağıttır.

Emin Telli'den derlenen "Seray Türküsi" beş bağlamdır. Değişik deyişlerin karıştırıldığı bir metindir. Türkünün / Ağıtın/ beşinci bağlamında da Ercişli Emrah'ın bozulmuş dizeleri vardır.

Caferoğlu'nun Erciş ağzını saptama amaciyle kullandığı çevriyazı (transkripsiyon) imleri (işaretleri): "kķKĶ/hẖHḪ/ġgĠG" " kullanıldıkları çoğu yerde ağız özelliğine uymamaktadır.

Örnek olarak Caferoğlu'da:

"Gız ġeldiler seni ġelin étmeġe

(s.45/Seray Türküsi)

dizesinin Erciş ağız özelliğine uygun olarak yazılışı:

Ķız geldiler seni gelin étmege

dir.

-Kocatürk, V.Mahir: 1963, s.207-208 "Türkü".

Ercişli Emrah adınadır. Üç bağlamdır. Murat 1933'teki metindir. Birinci bağlamın birinci dizesi:

Yüz bin mihnet ile bir bağ yetirdim

olmuştur. Kaynak gösterilmemiştir.

- Bali, Muhan: 1973, s.119 ve s.260, nr.XI.

(s.119) Behçet Mahir anlatısı "Emrah ile Selvi Han Hikâyesi"ndedir. Değiştirilmiş ikinci bağlamdır.

Güldürmez üzüni bu gahbe felek
Emeksiz bişmemiş asla bir yemek
Çoğ ömür ister ki bir dahi görek
Ahdı gözüm yaşı sel oldi getti

(s.260, nr.XI) Murat (Uraz) 1933'teki metindir. Bali'nin bu konuda görüşü şöyledir:

"...Emrah'ın kendi duygularını anlatan şiirler gurubuna girer. (...) Karakteristiği, mevcut rivayetlerin hiç birinde bulunmamasıdır. Yani (....) tamamen Âşık Kemal rivayetine hastır" (s.259-260).

Bali'nin doktora tezini hazırladığı ve yayımladığı dönemde, Caferoğlu, Erciş'te, Âşık Davut Telli'den ve Emin Telli'den derlediği metinleri yayımlamış bulunuyordu (1951, s.40-41 ve 45-46).

- Öztelli, Cahit: 1977, s.162, nr.2.

Ercişli Emrah adınadır. Üç bağlamdır. Öztelli, kaynak olarak: "SN.HA. (1938) //M.HE. (1933)//T.Ş (SN 1943)"ü göstermiştir.

Öztelli'de, İlk bağlamın birinci ve üçüncü dizeleri:

1.1 Yüz bin minnet ile bir bağ yetirdim

1.3 Ağ(a)lar gözyaşım Ceyhun eyledim

olmuştur.

- Sakaoğlu, Saim: 1987, s.95, nr.8.

Ercişli Emrah adınadır. Üç bağlamdır. Murat (Uraz) 1933'teki koşmadır. İlk dörtlüğün birinci ve üçüncü dizeleri Öztelli'de olduğu gibidir.

Koşmanın yayım dizini geniş olarak verilmiştir. "Güney'ler, Köprülü'ler ve Aşkun'daki" değişik birinci bağlamla, Caferoğlu'ndaki farklı ikinci bağlam işaretlenmiş ve: "Caferoğlu'nun birinci şiirinde sadece birinc hane vardır. İkinci şiirin son iki hanesi oldukça farklıdır. Balideki tek hane ise ikinci hanedir" biçiminde bir açıklama yapılmıştır.

- Yayımlanmamış Metinler:

I-Receb oğlu Yahya: 1880, s.38 b ve 39 a.

(38 b) "...(Nene) orda geze geze Emrah'ın yanına gétdi. Dédi ki:

-Ey Emrah ne édirsin?

Emrah dédi ki:

-Nene konah yapdiririm. Sevli ile burda mıradıma yétim.

Nene-Karı dédi ki:

-Hav, Sevli köşdi.

Emrah dédi ki:

-Nene nérye köşdi?

-Kardaşları götürdüler. İravan'da Emir-Gon Han'ın oğlu(na) véreler.

Orda Emrah ırgıdı boşaltdı; parasını vérdi. Herkéş, evine gétmede olsun Emrah, (39 a) géridən ırgada séyr-étdi ki: Kimi kazma, kürek, bél almış gidirler. Emrah, meraklanıp sazı aldı eline (....)

Çağrışır bilbiller gelmedi bağman
Hoyrat dost bağından gül aldı gétdi
Yüzbin méhnetinen bir bağ bécerdim
Bağı ben bécerdim él aldı gétdi

Yüzbin dert çekmişem bin daha gerek
Çoğ ömür isterem bir daha görek
Yar elden éttik éy kanlı felek
Ağlayıp göz yaşın sél aldı gétti

Nazlı yarın kem haberi gelüpdür
Dostlar ağlar düşmannarım gülüpdür
Dédiler ki séfil Emrah ölüpdür
Kimi kazma kürek bél aldı gétdi
(M.F.Kırzıoğlu)

II- Nejat Birdoğan / Aşk Kâmil Dur
Derlendiği Yer : Iğdır, 1958
Kaynak Kişi : Kocarlı Abbas

Bir bölük periler séyrana varmış
Her biri bir deste gül aldı-gétti
Aktı gözüm yaşı döndü ummana
Çalkandı dünyayı sél aldı gétdi

Elçiler yığıldı alım satıldı
Şirin şerbetine ağu katıldı
Men gelince Yarab toylar tutuldu
Yazık oldu yari él aldı gétti

Kâtipler yığıldı yazı yazmağa
Kadir Mevlam yazılanı bozmağa
Emrah öldü mézarını kazmağa
Kimi kazma kürek bel aldı gétti

III-Akyüz, İnayet (Yayımlanmamış Tez-IAHEÖ).

Akyüz, Iğdır'da, Murat Yıldız'dan derlemiştir. Receb oğlu Yahya'daki metindir. Sözcük ve dize değişmeleri olmuştur. Iğdır ağzına uygun olarak üçüncü bağlamın ara dizelerinde ayak sözcükleri:

"....gelipti /....gülüptü /....ölüptü" söylenişindedir.

1.1 Çağrıştı bölbüller gelmedi bağban
1.3 Yüz-min gayretinen bir bağ bésledim
2.2 Çoh ömür lazımdı bir daha görek
2.3 Meni ağlar goydu o zalım felek
3.1 Böyün yarın kem haberi gelipti
3.3 Déseler ki Sefil Emrah ölüptü

IV- Aslanoğlu, İbrahim (Cönk).

Aslanoğlu da MİFAD kitaplığındaki bir cönkte koşmanın bir değişkesini (varyantını) saptamıştır. Koşma üç bağlamdır. Aslanoğlu'nun saptadığı koşmanın birinci ve üçüncü bağlamları Receb oğlu Yahya el yazmasına, ikinci bağlamı E.Cem Güney değişkesine yakındır. İlk dizesi:

Ötmedi bülbüller gelmedi bağban

söylenişindedir. İki dizede sözcük değişmeleri olmuştur:

1.3 Bağı ben besledim el aldı gitti

2.3 Ne kem yerde büktün belim ey felek

Ellerin kırılsın héy naşi hoyrat
Sana kimler dédi boz menevşeyi
(Saraçoğlu/91)

-Köprülüzade, M.F. Erzurumlu Emrah, 1929

a) Lâhika I, s.25 ve s.27, nr.4.

Köprülüzade, üç dörtlükten oluşan ilk metni:

"....Ancak her halde XX. asırdan evvel Anadolu'da Emrah adlı bir sazşairinin yetişmiş olduğu, o asrdan evvel yazılmış mecmualarda tesadüf ettiğim bazı şiirlerden anlıyorum. (....) Lisan ve eda itibarile bunlar XVIII, belki de XVII. asır mahsullerinden olacağını tahmin ediyorum" (s.25).

Girişi ile "Emrah'ın şiiri" olarak yayımlamıştır.

Ellerin kırılsın a naşi hoyrat
Sana kimler dedi boz menekşeyi
Nazik eller ile devşir cem eyle
Ak sinen üstüne diz menekşeyi

İki suna gördüm indi bu bağa
Onlar sayesinde bağa nur yağa
Direr deste bağlar sancar yanağa
Menekşe yüz koklar yüz menekşeyi

Nice Süleymanlar tahta yaraştı
Şükür sıtaremiz bahta yaraştı
Emrahî der gelmez vahta yaraştı
Daha koklamayız biz menekşeyi
(s.27, nr.4)

b) Zeyil, s.31 ve s.32-33)

Ellerin kırılsın hey naşi hoyrat
Sana kimler dedi boz menevşeyi
Nazik ellerinle devşir cem'eyle
Ak sinen üstüne düz menevşeyi

Menevşe gül kokar dostun bağından
Bir busesin aldım al yanağından
Taramış zülfünü dökmüş sağından
Zülüfleri değer yüz menevşeyi

Bir bölük sunalar indiler bağa
Anlar sâyesinde bağa nur yağa
Dürer deste olur sarkar yanağa
Aşk ile düşürür kız menevşeyi

Menevşe açılır bahar yaz olur
Niçün boynun eğri ömrün az olur
Seni devşirenin gamı şaz olur
Sıtkile devşirüp diz menevşeyi

Nice Süleymanlar tahta irişti
Tahta irişmedi bahta irişti
Emrah'ın bir fena vakta irişti
Dahi koklamayız biz menevşeyi

Köprülüzade'de dize değişmeleri ile ilgili açıklamalar:

5.2 Şükür sitaremiz bahta yaraştı: nüsha

5.3 Emrah'ın bir gelmez vakta irişti: nüsha

5.3 Emrah der hâlimiz vakta yaraştı: nüsha

Bu beşliyi Köprülüzade "Zeyil" de ikinci bir açıklama ile yayımlamıştır.

"...Sadettin Nüzhet beyin verdiği şiirler arasında (9,3,6,5) numaralı şiirleri (Lâhika I)'de Erzurumlu Emrahtan evvel yaşamış Emrah adlı her hangi bir şaire ait olarak neşretmiştik. (....) Onları bu zeyilde tekrar neşretmeyi faydasız görmedik. Biz yalnız bu dört parçanın değil, bizim Emrah'a nisbet edilen bir takım manzumelerin de diğer bir Emrah'a ait olduğu zannindeyiz..." (s.31).

Bu açık görüşüne rağmen Köprülü, sonradan Ercişli Emrah'ın çok şiiri arasında bu koşmayı da Erzurumlu Emrah adına yayımlamakta sakınca görmemiştir (TSŞ.1940, s.609-610 ve 1965, s.740).

I- (Uraz), Murat: (HE) 1933, s.131, nr.XXX

Ercişli Emrah adınadır. Üç bağlamdır. Menevşeyi/menekşeyi dönerayağı "menemşeyi" yazılışındadır. İlk dörtlüğün ilk beyiti:

Ellerin kırılsın menem şer hoyrat

Sana kimler dedi üz menemşeyi

biçimindedir. İkinci dörtlükteki dize değişmeleri:

2.1 Bir bölük huriler indiler bağa

2.3 Topla menemşeyi uydur buhağa

üçüncü (sonucu) bağlam:

Bir bat esti siyah zülüf dolaştı
Süleyman hükmetti tahta ulaştı
Emrah hey der gönül çağı savaştı
Dahi koklamayız biz menemşeyi

olmuştur.

Emrah hey der gönül çağı savaştı

dizesini Nejat Birdoğan:

Emrah eder gülün vaktı savuştu

olarak yazmıştır. (TD. Aralık 1961, s.176).

- Uraz Murat: 1960, s.29.

Üç bağlamdır. Murat (Uraz) 1933'teki koşmadır. "....menemşeyi" dönerayağı ...menevşeyi olmuştur.

İlk dize:

Ellerin kırılsın behey şer hoyrat

olarak değiştirilmiştir. Hikâyeye bağlıdır. Cariye Suna'nın Selvi'nin saçlarına takılı menekşe tutamını kıskançlıkla dağıtması üzerine söylenmiştir.

- Ya/Kuş. (Yakup kuşçuoğlu): "Van Gazetesi" 12 Eylül 1939, Sayı 34-35, tefrika nr.29-30.

Üç bağlamdır. Hikâyeye bağlıdır. Dize değişmeleri olmuştur.

1.1 Ellerin kırılsın Suna cazu kız
2.2 Sanasın bu bağa gerçek nur yağa
3. Bir bad esip siyah zülfü dolaştı
Kokusu yayılıp bize ulaştı
Emrah hey der gönül teprenip taştı
Dahi koklamayız bir menevşeyi

- Ergun, S.N. 1943, s.1266, nr.5.

Ergun'da beş bağlamdır. Ercişli Emrah adınadır. Köprülü'deki üçüncü bağlam Ergun'da ikinci bağlam olmuştur. Bu bağlamın ilk dizesi:

İki suna gördüm indi bu bağa

yazılışındadır.

- Güney, E.Cem ve Ç.Eflâtun: 1950, s.61/ 1965, s.61, nr.62/ 1975, s.66-67, nr. 61.

Erzurumlu Emrah'a mal edilmiştir. Beş bağlamdır.

a. Köprülü'de: "a naşi hoyrat" olan, birinci dörtlünün ikinci durağı, Güney'ler 1955'te "a nası hoyrat"; 1975'te "...anası hoyrat"a dönüşmüştür.
b. Birinci bağlam'ın birinci ve dördüncü dizeleri Köprülü (1929, s.27), ikinci ve üçüncü dizeleri ise Uraz (1933) metinlerindendir. Uraz'da: "dermiş deşirmiş" olan üçüncü bağlamın ikinci durak sözcükleri "dermiş devirmiş"e dönüşmüştür.

c. Üçüncü hanenin ilk dizesi Uraz (1933) metnidir. Üçüncü dize:

Dürmüş menevşeyi koymuş buhağa

olmuştur. Kaynak belirtilmemiştir.

-Saraçoğlu: "Bozkır" 1944, S.7-8, nr.4 /(TD), 1955, S.43, s.422-423, nr.1.

Ercişli Emrah adınadır. Altı bağlamdır. Erciş'te, İskender Alkoç'tan derlenmiştir.

Menevşe derede sümbül burçtadır

dizesi ile başlayan dörtlük, 1944 yılından önce yayımlanan metinlerde yoktur.

- Ozanoğlu: (1958)/1972, s.24-25.

Üç bağlamdır. Hikâyededir. Şiirin söylenmesine neden olan olay, yer ve kişiler, Uraz ve Kuşçuoğlu'daki olay, yer ve kişilerle benzeştir.

Ellerin kırılsın senin be hoyrat
Sana kimler dedi üz menevşeyi
Nazik ellerinle eyledin berbat
Al yanak üstüne düz menevşeyi

Bir bölük huriler indiler bağa
Anlar sayesinde bağa nur yağa
Topla menevşeyi düzdür yanağa
Menevşe yüz haklar yüz menevşeyi

Rüzgâr esti kömür saçlar dolaştı
Süleyman hükmedip tahta ulaştı
Emrah der ki gönül coştu savaştı
Gayri koklamayız biz menevşeyi

- Birdoğan, N. (TD), Aralık 1961, s.176.

-

Iğdır söylemelerinin sonuncu dörtlüğüdür.

Bir bölük periler sallandı geçti
Bir neçe perinin güzarı düştü
Emrah deyer gülün ta vesti geçti
Daha koklamanıh biz menevşeyi

- Kocatürk, V.M. 1963, s.209, "Türkü".

Beş bağlamdır. Ercişli Emrah adınadır. S.N.Ergun'un 1943 yılında yayımladığı metindir. Üçüncü bağlam'ın ikinci dizesi:

Lale rengi gelir al yanağından

olmuştur.

- Sevengil, R.Ahmet: 1965, s.282.

Erzurumlu Emrah'a mal edilmiştir. Erzurumlu Emrah'la ilgili bir radyo konuşmasındadır. Dört bağlamdır.

Menevşe açılır bahar yaz olur

dizesi ile başlayan dörtlük alınmamıştır. Birinci dörtlüğün ilk beyiti:

Ellerin kırılsın hey gidi hoyrat

Sana kim dedi ki boz menevşeyi

biçimindedir. Kaynak gösterilmemiştir.

- Cumbur, Müjgân: 1968, s.124-125.

Ercişli Emrah adınadır. Altı bağlamdır. Saraçoğlu'nun yayımladığı metindir (Bozkır, S.7-8, 1944, s.13, nr.4).

- Yener, Cemil: 1973, s.141, nr.4.

Erzurumlu Emrah'a mal edilmiştir. Beş bağlamdır. Köprülüzade (1929, s.32-33, nr.5)'deki metindir.

- Bali, Muhan: 1973, s.112 ve 241, nr.III.

a. (s.112) Behçet Mahir anlatısı "Emrah ile Selvi Han Hikâyesi"ndedir. Bir hanedir. Değişik dizelerin karışmasından oluşmuştur. Önemsizdir.

Sana kimler dedi ey hayın ay gız
Çez menemşeyi
Yüzbin mehnetinen dörmüş döşürmüş
Daha goklamayız biz menemşeyi

b. Uraz'daki metindir. Kaynak olarak Uraz (1960, s.29) ile birlikte Ozanoğlu (1958, s.24) gösterilmiştir. Uraz ve Ozanoğlu metinlerindeki farklara değinilmemiştir.

- Köprülü, Orhan Fuat: (TK...) C.3, 1974, s.255-256.

Erzurumlu Emrah adınadır. Beş Bağlamdır. M.F. Köprülü'nün yayımladığı metindir (1929, s.32-33).

- Ural, Orhan: 1976, s.83-84, nr.64.

Beş bağlamdır. "Bu koşmanın değişik yazılı örneklerindeki dizelerde belirgin ayrılıklar görülmüştür. Köprülünün saptadığı örnektir". Açıklaması ile Ural, koşmayı Erzurumlu Emrah'a mal etmektedir. Köprülüzade'nin kaynak olarak alınan kitabındaki:

> "XIX. Asırdan evvel Anadoluda Emrah adlı bir sazşairinin yetişmiş olduğunu, o asırdan evel yazılmış mecmualarda tesadüf ettiğim bazı şiirlerden anlıyorum" (1929-, s.25)

savı, Ural'ı da etkilememiş, koşmanın, o şiirlerin arasında yer alan üç bağlamlı bir değişkesini (s.27, nr.4) görmezlikten gelerek koşmaya Fuat Köprülü, Baba-oğul Güney'ler, Cemil Yener, Orhan Köprülü gibi Erzurumlu Emrah'ındır diyebilmiştir.

- Öztelli, Cahit: 1977, s.165, nr.8 ve s.168, nr.15.

a. (s.165) Üç bağlamdır. Kaynak Köprülüzade (1929, s.27)'dir. Ercişli Emrah adına yayımlanmıştır.

b. (s.168) Kaynak Murat (Uraz)'dır (1933, s.131). Ercişli Emrah adınadır, üç bağlamdır.

-Alptekin, A.Berat: "Erciyes" (8), Ocak 1986, s.24.

Ercişli Emrah adınadır. Üç bağlamdır. Uraz'ın Âşık Kemal'dan derlediği değişkedir. Kaynak Muhan Bali'dir (1973, s.241).

- Sakaoğlu, Saim: 1987, s.97, nr.9.

Saraçoğlu'nun yayımladığı metindir. Altı bağlamdır. Şiirin yayımlandığı kaynaklar: [Köprülü (1929)//Yusuf Ziya 61/2//Uraz (1933 ve 1937)//Köprülü (1940) //Ergun (1943)// Güney'ler 61/5// Saraçoğlu, (1955)//Ozanoğlu 24/3// Köprülü (1965)//Bali 112/1, 241 (Uraz-Ozanoğlu)//Orhan Köprülü 255-256 //Öztelli 165/3—Alptekin 24/3] olarak işaretlenmiştir.

Şiirin yayım dizininin sonunda:

> "Saraçoğlu, İskender Alkoç'tan derlemiştir. Altıncı hane yalnız Saraçoğlu'nda vardır. Bali'deki tek hane ilk hane olup bozuktur. Bu ikisinin dışında birinci, üçüncü ve sonuncu haneler hepsinde ortakdır" (s.98)

açıklaması yer almaktadır.

Sakaoğlu, Kuşçuoğlu'daki ve Ozanoğlu'daki son bağlamları (haneleri) görmediği için son bağlamlar konusunda bu yargıya varmıştır.

- Yayımlanmamış Koşma

(Receb oğlu Yahya: 1880 Yazma Hikâye, s.12 a ve 12 b.)

> Kızların bezedikleri Sevli'yi kıskanan "Topal cariyesi" Sevli'nin yanaklarındaki gülleri yere dökmüştür.
>
> "....Sanırsın ki güllerin yére töküldüğüni gören Emrah'ın üreğinin başından bir mıh vurup vurup dalından çıhdı. Emrah haman sazı alıp, güllerin tökülmesine ne diyecek..."
>
> Ellerin kırılsın bédasıl hoyrat
> Sene kimler dédi üz menemşeyi
> Nazik eliyinen döşür cem-éyle
> Al buhah üsdüne düz menemşeyi

Bir bölük hürüler yéndiler bağa
Onnar sayasında bağa nur yağa
Dérmiş deste deste sa(n)şmış buḫağa
Menemşe yüz koḫlar yüz menemşeyi

Bir bad esti zilfin ḫara dolaşdı
Süleyman hökm-etti taḫta ulaşdı
Emrah heydir gülün vaḫdı savuşdu
Dahı koḫlamazıḫ biz menemşeyi

Yazmada ikinci bağlam birinci bağlamın, birinci bağlam da ikincinin yerindedir.

- Azerbaycan Metinleri:

a) Elizade, Himmet: 1930, II. "Âşık Emrah" s.42, nr.X

Ellerin gurusun bed-esil horyad
Sana kimler dédi üz benéfşeni
O nazik elinle cem éyle bari
Sinemin üstüne düz benéfşeni

Bir bölük periler éndiler bağa
Onun sayesinde bağa nur yağa
Desde desde dérir sancır buḫağa
Benéfşe ġızı koklar ġız benéfşeni

Védesi irişdi vahtı yétişti
Süléyman hökmünnen tahtı yétişti
Emrah déyer gülün vadesi kéçdi
Daha koklamadık biz benéfşeni

b)Ahundov/Tehmasib: 1967, C.3, "Emrah" s.79-80

Sayat Peri ile Emrah bağda gezinirken Emrah o yeri öz ülkesine benzetir. "Selminaz" aklına gelir. "Selminaz"ı anarak üç tane şiir okur. Sayat Peri küser. Emrah Sayat Peri'nin gönlünü alma isteği ile yeni bir şiir daha okur.

"....Sayat Peri daha da acığlandı (üzüldü-küstü) Benövşeyi delicene dérdi. Eli ile orhalayıp yére tökdü. Emrah bunu görüp aldı, görek ne dédi" (s.79).

Élleri gurumuş bed esil horyad
Éle mi dererler yaz benövşeni
Ağ nazik elinle dér desde bağla
Ter buhağ altına düz benövşeni

Başına döndüğüm bağa gel bağa
Üzüm hörmetine bağa nur yağa
Bir dér deste bağla sanç[1] gül buhağa
Oğlan ġız iğlesin (okşasın) ġız benövşeni

Dağdan ġar eridi dağa hal[2] düşdü
Bilmem derdim beşdi yohsa onbeşdi
Emrah déyer gülün vahtı yétişdi
Daha istemirik biz benövşeni

c) Ehliman Ahundov: Azerbaycan Âşıkları ve İl Şairleri (Azerbaycan Aşıgları ve Él Şairleri), I.Cilt, Bakı 1983, s.31-32.

Ehliman Ahondov, Himmet Elizade'nin (Azerbaycan Âşıkları, C.II, "Emrah" s.42, nr.X) ve Ehliman Ahundov/M.H.Tehmasib'in (Azerbaycan Dastanları, Bakı 1967, C.3, s.79-80) Emrah adına yayımladıkları "benefşeni"/ "benövşeni" döner ayaklı koşmanın beş bağlamlı bir benzeşini de 1983 yılında Kurbani (Ġurbani) adına yayımlamıştır. Sunuyoruz:

Başına döndüyüm ay ġeşeng peri
Adetdi, dererler yaz benefşeni
Ağ nazik elinle der deste bağla
Ter buhağ altında düz benefşeni

Tanrı seni hoş camala yétirmiş
Seni gören aşıġ ağlın itirmiş
Melekler mi dermiş göyden getirmiş
Héyif ki deribler az benefşeni

Başına döndüyüm bağa gel bağa
O gözel hüsnünden bağa nur yağa
Deste-deste derib tahar buhağa
Benefşe ġız iyler ġız benefşeni

[1] Sanç=tak, iliştir
[2] Hal = benek, nişan, ben

Seher olcağ şéyda bülbül oḫuşdu
Hökm olundu Süléymanlar yérişdi
Sert ġış geldi gülün vaḫtı sovuştu
Daha iylemirik biz benefşeni

Ġurbani dér gönlüm bundan sayrıdı
Ne étmişem yarım menden ayrıdı
Ayrılığ mı çekip boynu eyridi
Héç yérde görmedim düz benefşeni

Kurbani adına son sıralarda yayımlanan bu şiirin diline ve biçemine (üslubuna) ilgi çekmek istiyoruz.

Ala gözlerine kurban olduğum
Her seher her sabbah kalk da bize gel
(Saraçoğlu / 94)

- Başgöz, İlhan: (İTHEA) 1956 ve 1968, s.67, nr. XIX / Karacaoğlan, 1977, s.96

Başgöz, Ercişli Emrah'ın bu koşmasını "İzahlı Türk Halk Edebiyatı Antolojisi" adlı kitabında, alındığı kaynağı göstermeden Karacaoğlan adına yayımlamıştır.

Şiir, Karacaoğlan'la ilgili aşağıdaki kaynaklarda yoktur. "S.Nüzhet 1927 / S.Nüzhet Ergun 1950/1975 // Öztelli 1970-1978 // Karaer (Kitabın yayın tarihi gösterilmemiştir) // Mehmet Fuat 1977 // H.Seçmen 1985"

Başgöz'ün Karacaoğlan –1977'de gösterdiği kaynak İ.B. (İlhan Başgöz: 1956, 1968 s.67, nr.XIX) olarak işaretlenmiştir.

> "....Karacaoğlan mahlasını taşıyan bütün şiirlerin bir tek insana ait olduğunu söylemek zordur..." (Başgöz, 1956-1968, s.62).

görüşünde olan Başgöz, Karacaoğlan adına değişik kaynaklarda bulunmayan bir koşmayı yine de, kaynak göstermeden Karacaoğlan adına yayımlayabilmiştir.

Başgöz'de, Karacaoğlan adına olan koşma şöyledir:

Ala gözlerini sevdiğim dilber
Her seher her sabah kalk da bize gel
Tara ziliflerin pek ver timarı
Ak gerdan üstüne dök de bize gel

Benim yarim güzellerde beserek
Naz eylemiş sevdiğine küserek
Onbir ayak merdivene basarak
Sallana sallana çık da bize gel

Fânidir de Karacaoğlan fânidir
Güzel sevmek koç yiğidin kârıdır
Kimse bilmez bugün bayram günüdür
Ağ ellere kına yak da bize gel

"Aynı isimde (Karacaoğlan isminde) bir çok şair yaşamıştır. Fakat bunların hakkında da fazla bir bilgiye sahip değiliz" (Başgöz, a.e.s.62, Karacaoğlan'la ilgili tümcenin devamı)

Göç göç oldu Bağdat éli kervanı
Bölük bölük oldu bölündü durnanı
(Saraçoğlu/95)

- Murat Uraz: (1937), 1960, s.106.

Hikâyededir. İki bağlamdır.

"....Erzurumdan çıktılar. İliceye geldikleri zaman havada turnalar gidiyorlardı. Emrah bunlara baktı. Katarın arkasında bir turna feryad ediyor, katara kavuşamıyordu..."

Gök yüzünde bölük bölük turnalar
Bağrım delik delik delindi turnam
Sen de benim gibi yardan ayrıldın
Sinemde bir telin bulundu turnam

Her nerde olursan çağır Allah'ı
Seni darda koymaz vallah billahi
Han Selvi'ye haber verin Emrah'ı
Bir yitik kulun var bulundu turnam

-Caferoğlu, Ahmet: 1942, s.156 // Öztelli Cahit: 1977, s.180, nr.44.

Caferoğlu, Kars –Şüregel, Külveren köyünden Ali Işık'tan derlemiştir. Üç bağlamdır.

Uçà uçà gelir Bağdat élinnen
Köçün bölük bölük bölündü durna
Seni meni yaradanın éşğına
Eğlen gara bağrım delindi durna

Evlerimiz Garangunun başında
Sular ahar Han-Ağrı'nın tuşunda
Ceyenni cengelli göller başında
Menim erzem yarà vérildi durna

Dar yérde galanda çağır Allahı
O seni damanda goymaz billahı
Han Selbi'ye müjde götür Emràhı
Bir itginçe gulum bulundu durna

- Boratav/Fıratlı: 1943, s.248-249, nr.4 // Gözler: 1976, s.18 // Öztelli: 1977, s.176, nr.37 // Köksal, Hasan: 1985, s.155.

"...Emrah, ikinci yedi yıllık ayrılık günlerinden birinde, yollarda yürüyüp giderken bir katar turnaya raslar. Onlarla konuşur. Ona kılavuz bu turnalardan ayrılacaktır." (Boratav/Fıratlı, s.248)

Kalktı göç eyledi Bağdat kervanı
Göçüz bölük bölük bölündü turnam
Sizi beni ol Mevlayı seversez
Eğlen kara bağrım delindi turnam

Araz akar Han Ağrı'nın döşünde
Kalem oynar Han Selvi'nin kaşında
Seher seher Gönenli Göl başında
Yare arzuhalim veresiz turnam

Her nere gidersen çağır Allahı
Hiç darda kalmazsın vallah billahı
Han Selvi'ye müjde verin Emrahı
Bir yitkin kul idi bulundu turnam

Boratav/Fıratlı'nın ikinci bağlamını Nejat Birdoğan, Haykurtlu Şerif Çavuş'tan:

Ocaklarda yanan şemdir, çerağdır
Didemden akıttım kandır, ferağdır
Zer cığa tellerin bizden ırağdır
Yavaş yürü peder yoruldu turnam
(TD, Aralık 1961, s.175).

olarak derlemiştir. Deyiş ve değişmeler için lütfen Birdoğan'ın Müdami'den derlediği koşmaya da bakınız. (Saraçoğlu/95-III ve açıklamaları.)

- Caferoğlu, Ahmet: 1951, s.39, nr.VI.
Ercişte Davut Telli'den derlenmiştir.

Köç köç oldi Bağdad élin kervani
Bölük bölük oldi bölündi durnam
Yéri gögi yaradani seversen
Söle kara bağrım delindi durnam

Siz-de gaharsız alçah dağlar tuşunnan
Her seher her sabbah göller başınnan
Heger yoli Selbihan'a düşende
Söle gara bağrım delindi durnam

Siz-de gaharsız üsgek dağlar aşarsız
Sefil Emrah kimin yoli şaşarsız
Heger yoli Selbihan'a düşerse
Söle itgin gullar bulundi durnam

- Saraçoğlu, Ali: (TD) 1955, s.427, nr.12.
Erciş'te, 1943 yılında Emrah ile Selbihan hikâyesi ile derlenmiştir. İki, üç, dört, beş bağlamlı değişkeleri (varyantları) vardır. Bu değişkeler,değişik zamanlarda değişik kişilerden derlenmiştir.

Göç göç oldu Bağdat éli kervanı
Bölük bölük oldu bölündü durnam
Yéri-gögü yaradanı seversez
Diyin yara bağrım delindi durnam

Araz akar Han-Ağrı'nın döşünde
Kalem oynar Selbihan'ın kaşında
Sabah sabah gönenli göl başında
Yara arzuhalim veresiz durnam

Gölden kalkar karlı dağlar aşarsız
Egansın suyunu içip coşarsız
Yoluz uzun İsfahana düşersiz
Yar dizine kanat vurasız durnam

Yağmur yağar Ağrı Dağ'ın düzüne
Sefil Emrah sazı basmış dizine
Habar édin Rahim Şah'ın kızına
Diyin itgin kullar bulundu durnam

Hikâyenin anlatım zamanları içinde dize ve kimi kez de dörtlük değişmeleri olmuştur.

1.3 Yéri gögü yaradanın aşkına
Seni meni yaradanın aşgına

3.2 Erdişin suyunnan içip coşarsız

4.1 Yağmur yağar alçağına düzüne

Birinci ve dördüncü dörtlüklerin bağ dizelerinde: "...bölündü../... delindi.../ ... bulundu.." olan dönerayak öncesi uyak sözcükleri, ikinci ve üçüncü dörtlüklerin bağ dizelerinde: "...veresiz.../ ... vurasız ..." olmuştur.

Nejat Birdoğan,

Araz akar Han Ağrı'nın döşünde

dizesiyle başlayan dörtlüğün, Sahat Çukurunda;

Gedin görek katar katar turnalar
Telleriz ne yana seresiz turnam
Men de bir gedayım yolum ırağdır
Bu gargı almışı göresiz turnam

dörtlüğü ile başlayan bir diğer deyişin olduğuna değinmektedir.

"...işte bu dörtlükten sonra, 'Araz akar Ağrı dağın döşünde' dörtlüğü gelir." [Birdoğan, (TD) Aralık 1961, "Sürmeli Sahat Çukuru ve Ercişli Emrah", s.175-176]

Birdoğan'ın Âşık Ali'den derlediği koşma bizde (96) numaradadır.

- Kırzıoğlu, M.Fahrettin: (TD) Ock 1964, s.215, nr.VI. "Emrah ile Selvi'deki Revan Üzerine Deyişler –II."

"...Çaldıranda, Çeğenli gölde (...) Bağdattan gelip, İravana doğru aşmakta olan turnaları gördüler. Emrah bunlarla sevdiceğine muştu yollamak üzere şu güzellemeyi söyledi:"

Kırzıoğlu'nun yayımladığı güzelleme, Caferoğlu'nun Ali Işık'tan derlediği deyiştir. Dizelerde sözcük değişmeleri olmuştur.

(Caferoğlu) 2.4 Menim erzem yara verildi durna

(Kırzıoğlu) 2.4 Menim arzım yara al-indi durna

(Caferoğlu) 3.1 Dar yérde galanda çağır Allahı

(Kırzıoğlu) 3.1 İravana varıp çağır Allahı

(Caferoğlu) 3.2 O seni damanda gomaz billahı

(Kırzıoğlu) 3.2 O seni dar yerde koymaz billahı

Caferoğlu'da: "Dar yerde galanda çağır Allahı"/Uraz, Saraçoğlu ve Poyrazoğlu'da: "Nerede olursan çağır Allahı" /Boratav-Fıratlı ve Bali (Behçet Mahir)'de "Her nere gidersen çağır Allahı"/ Birdoğan'ın Müdami'den derlediği değişkede: "Her nerde kalırsan çağır Allahı" / Azerbaycan kollarında: "Her yana gidersen çağır Allahı"/ "Her yana ki gétsen çağır Allahı"/ İran Türkmen kolunda: "Bir kul idim çağırırdım Allahı" / Kırzıoğlu'nun Ahmet Turan ve İbrahim Alıcı'dan derlediği Kağızman değişkesinde: "Her nerde olursan çağır Allahı" olan dize, Birdoğan ve Onk'un Iğdır'da, Sucu Kamber Aray'dan derledikleri deyişte ve Kırzıoğlu'nun Revan Kolu derlemesinde (1964, s.215) "İravana varıp çağır Allahı" biçimine dönüşmüştür.

"İravana varıp çağır Allahı" dizesi ve "İravan" özenle irdelenmelidir.

İravana varıp çağır Allahı
O seni dar yerde koymaz billahi

söylenişi, Tanrı'ya sığınma; Tanrı'nın zamanda ve mekândan münezzeh (arı) olduğu inancına aykırıdır.

Tanrı'dan bir dilekte bulunmak için İravan'a kadar gitmeye gerek yoktur. Tanrı, her yerdedir, her zamandadır. Emrah da, turnalar da bulundukları yerde Tanrı'dan dilekte bulunabilirler. Tanrı'yı çağırmak için Erivan'a gitmeye gerek yoktur. Emrah, Selbihan'a turnalarla tutsaklıktan kurtulduğu; "yitik olan kulun bulunduğu" muştusunu yollamakta değil midir? İravan sözcüğü, deyişi İravan'a bağlamak amacı ile, hikayedeki anlatımı tamamlamak amaciyle deyişe katılmıştır.

- Bali, Muhan: 1973, s.159 ve s.250, nr. XVIII/ s.251/ s.276-277.

(s.159 ve 250, nr. XVIII) Behçet Mahir'den derlenen hikayededir. İki bağlamdır. Bağlamlar beşer dizeden oluşmuştur. Bali, deyişi: "Behçet Mahirde türkü özelliği gösteren şiir" olarak tanımlamaktadır. Deyişi Behçet Mahir bozmuştur. Sakaoğlu'nun görüşü de Behçet Mahir'in şiirin şeklini değiştirdiği yolundadır. "Tabii bu söyleyiş Emrah'ın değildir. Büyük bir ihtimalle şiire bu şekli Behçet Mahir vermiştir. (Sakaoğlu, 1987, s.40).

Her nere gidersen çağır Allahı
Heş darda galmazsın vallah billahi
Benden Selvi Han'a verin Emrahi
Bulunmazdi burda bulundi durnam
Söyle gara bağrım delindi durnam

Göyde uçarısız gonman bosdana
Yoluz düşer ise Ecemistana
Benden selam verin o Selvi Han'a
Bulunmazdi burda bulundi durnam
Söye gara bağrım delindi durnam

(s.251) Uraz'daki iki bağlamdır. Uraz 1960, s.106 kaynak olarak gösterilmiş ve "Behçet Mahir'de bir türkü özelliği gösteren şiir bu rivayette de iki hane halindedir ve arada bazı farklar vardır" açıklaması yapılmıştır.

(s.276-277) Saraçoğlu (1955, s.427)'daki metindir. Dört bağlamdır. Kaynak gösterilmiş ve Birdoğan'ın birinci bağlamla ilgili bir savına yer verilmiştir. (s.277, alt not 190/1) "N.Birdoğan'a göre 'Posoflu Müdami'nin Erzurumda iki gözü kör Battal Emi'den, onun da Resul Dayı'dan (öl.1917-1920) derlediğine göre dörtlük:

Canım turnam hay canımı anasan
Bu arzumu yana yana veresen
Kısmet ola dönüp burya gelesen
Arzumun cevabın al imdi turnam

şeklindedir. Sürmeli Saat Çukuru ve Ercişli Emrah, TD.Aralık 1961, C.X, S.123, s.174"

- Sakaoğlu, Saim: (EE), 1987, s.101, nr.12.

Dört bağlamdır. Saraçoğlu (1955)'daki metindir. Sakaoğlu şiirin yayım sırasını: "Caferoğlu 1942, 156/3 // Boratav-Fıratlı 248-249/3 // Caferoğlu 1951, 39/3 // Saraçoğlu 1955, 427/4 // Ozanoğlu 106/2 //Birdoğan 1961, 174-176 (inceleme) // Bali 159/2, 251 (Ozanoğlu, 276-277 (Saraçoğlu 1955,427) //Saraçoğlu 1976,313/2 //Gözler 18/3 //Alptekin 24/3 //Öztelli 180/3" olarak vermektedir.

"Kaynaklarda birinci ve ikinci hanelerle, aşağıya aldığımız ve çoğunlukla üçüncü (ve sonuncu) hane olan şu hane ortaktır:

Her nere gidersen çağır Allah'ı
Hiç darda galmazsın vallah billahi
Han Selbi'ye müjde verin Emrah'ı
Bir yitgin kul idi bulundu turnam

Ozanoğlu'da birinci ve ek hane vardır. Bali'de, diğerlerinde sonuncu olan hane birinci hane olarak görülmektedir. İkincisi de karışıktır." (Sakaoğlu, s.101)

Ozanoğlu'da bu şiir yoktur. Sakaoğlu'da: "Ozanoğlu 106/2" olarak geçen kaynak Uraz/Âşık Kemal olacaktır.

- Yayımlanmamış Metinler:

Halk inancında kutsallık yakıştırılan ve Türk Halk Şiiri'nin ortak konularından olan turna, Ercişli Emrah'ın şiirlerinde de yer tutar.

Sunacağımız deyişler:

Göç göç oldu Bağdat éli kervanı
Bölük bölük oldu bölündü durna/durnam

dizeleriyle başlayan şiirin değişik yerlerde, değişik zamanlarda, değişik kişilerden derlenmiş (yayımlanmamış) değişkeleridir. Derleyicileri, kaynak kişiler ve derlendikleri yerler belirtilmiştir.

Kaynak Kişi : Âşık Üzeyir

Derlendiği

Yer ve Yıl : Kağızman, 26 Ocak 1961

Derleyen : Nejat Birdoğan

Can durnam can cananımı anasan
Bu arzumu yana yana veresen
Kısmet ola dönüp burya gelesen
Arzumun cevabın al indi durnam

Bizim yérler sade güldür gülşendir
Yarından ötürü çok perişandır
Gönülde melildir dilde handandır
O benim yarımdır bil indi durnam

Buradan gidende yol gider sağa
Gazlı göl önünden dönün kışlağa
Bir hoş avaz ile savuk bulağa
Arabın çayında én indi durnam

Sana kurban olsun gözeller şahı
Sen için gönlümden çekerim ahı
Yétir Selbinaz'a sen de Emrah'ı
Bir itik kul idi bulundi durnam

İlk dörtlük için lütfen bakınız: "Nejat Birdoğan, Sürmeli Saat Çukuru ve Ercişli Emrah/ TD.Aralık 1961, Sayı 123, s.174."

4.1 "Sana kurban olsun han Emrah dahi"

Kaynak Kişiler : Ahmet Turan ve İbrahim Alıcı

Derlendiği

Yer ve Yıl : Kağızman, 1944

Derleyen : M.Fahrettin Kırzıoğlu

Uça uça gelir Bağdad-Élinden
Köçün bölük-bölük bölündü durnam
Seni beni yaradanın aşkına
Eğlen kara bağrım delindi durnam

Durnam güzün gider yazın gelirsin
Arabi Farisi dilden bilirsin
Selvi'den ancah sen haber alırsın
Göz-üzünde gezip bil indi durnam

Her nérde olursan çağır Allah'ı
Seni darda koymaz vallah billahi
Han-Selvi'ye müjde vérin Emrah'ı
Bir itgin kulun var bulundu durnam

Kaynak Kişi : Sucu Kamber Aray

Derlendiği

Yer ve Yıl : Iğdır, 1958

Derleyenler : Nejat Birdoğan / Nizamettin Onk

Katar katar gelir Bağdat elinden
Köçün bölük bölük bölündü durnam
Seni meni yaradanın aşkına
Eğlen kara-bağrım delindi durnam

Kara-bulut ne sallanır aradan
Kara-bağrım hiç kurtulmaz yaradan
Sen olasan seni meni yaradan
Eğlen danış bağrım delindi durnam

Evlerimiz karangunun başında
Aras akar Han-Ağrı'nın tuşunda
Ceğenli çengeli göller başında
Menim arzım yara al-indi durnam

İravana varıp çağır Allah'ı
O seni dar yérde koymaz vallahi
Han-Selbi'ye muştu götür Emrah'ı
Bir itkince kulun bulundu durnam
(Lütfen bakınız: Caferoğlu 1942, s.156/Kırzıoğlu 1964, s.215)

- Azerbaycan Metinleri:

I-Elizade, Himmet: Bakı (Azerneşr), 1930, C.II. s.40-41, nr.VI.

Köç köç olub gelir Bağdad élinden
Köçün bölük bölük bölündu durna
Seni meni yaradanın éşkine
Serinde téllerin göründü durna

Ġelem oynar nazlı yarın ġaşında
Eybi yohdu kipriginde dişinde
Han Selbi'nen nazlı gülün başında
Bizden yara haber vér indi durna

Hayana gédende çağır Allah'ı
Ġatardan üzülüb olma kallahı
Han Selbi'ye müjde vérsen Emrah'ı
Ondan sonra senin ġulundu durna

(Elizade'de yazılış:)

3.1 "Hayana gédende çağır püştü penahı"

Hayana=ne yana, nereye

II-Ahundov/Tehmasib: (AD) Bakı 1967, C.3, s.81-82.

Hikâyededir. Üç bağlamdır.

"... Emrah, Mahmud paşanın yanına gétdi. Öz yérine gétmek için ondan izin aldı. Bir gün sonra, Sayad Peri'yi de götürüb yola düşdü, gelib Emrah'ın éline yahın olan Ġazlı Göl'ün başına çatdılar. (...) (Emrah) bir de gördü ki göyde durnalar gédir..." (s.81)

Ġatarlaşıb göyde géden durnalar
Ne sebebden desden bölündü durna
Selmi yarım yéne düşdü yadıma
Serinde téllerin göründü durna

Ġelem oynar Selmi yarın ġaşında
Ġul olaydım men duraydım ġarşında
Han Sayad'la Ġazlı Gölün başında
Bizden yara haber vér indi durna

Her yana gédirsen çağır Allah'ı
Ġatardan süzülüb olma kallahı
Müjde vérsin Selbinaz'a Emrah'ı
Bir itgince ġulun bulundu durna

III-Ahundov/Tezcan: (AHYÖ) Ankara 1978, s.304.

Hikâyededir. Üç bağlamdır.

"...(Sayad Peri ile) Ördek, ğaz ovlağı olan göle düşdüler. Emrah, bu yerlerde Selbinaz'la çoh gezmişdi. (...) Durnalardan bir bölük ayrıldı. Durnaların sefi pozuldu. Bunu görende Emrah'ın éşği coşa geldi, aldı, görek daha ne dédi:"

Deyişte, Ahundov/Tehmasib 1967'ye göre sözcük ve dize değişmeleri olmuştur:

1.2 Ne sebebden sefin bölündü durna
1.3 Yéne nazlı dilber düşdü yadıma
2.2 Ayıb yohdur dodağında dişinde
3.1 Her vana ki gétsen çağır Allah'ı
3.3 Müjde vérsen Selbinaz'a Emrah'ı

-İran/Türkmen Metni:

"Sayad Hemrah" 1347, s.87-88.

Deyiş, Türkmen Sayad Hemrah hikâyesinde de görülmektedir. Dört bağlamdır.

[Anlatım bozulmadan, kimi sözcükler Türkiye Türkçesi'yle söylenerek aktarıldı.]

"...Bir bölük durna, Azerbaycan'a doğru uçup geçiverdi. O zaman Hemra'nın yadına Serviniyaz düştü. Ona selam gönderip, birkaç söz söyledi."

Göçe göç eyledi Bağdad eline
Bölük bölük olup uç indi durnam
Seni meni yaradanın aşkına
Servi'me bir haber ver indi durnam

Men bilirim Rumelinden gelirsiz
Sayrab sayrab her dilleri bilirsiz
Menim Han Servi'me haber verirsiz
Doğruca haberim ver indi durnam

Tirer idim ğonçesinden gülinden
Kuçar idim yarin ince belinden
Bi-mürüvet kahbe felek elinden
Bağrım pare pare dilindi durnam

Bir kul idim çağırardıın Allah'ı
.....
Servican'a tez yetir ver Hemra'yı
Ayrılık kutardı bil indi durnam

Türkmen Sayad Hemrah (Hemra) hikâyesinde turna üzerine, baba Âşık Ehmet'e bağlı deyişler de vardır. Bir irdelemede yararlı olacağı düşüncesiyle bu deyişlerden birini sunuyoruz.

[Anlatım bozulmadan, kimi sözcükler Türkiye Türkçesi'ne göre söylenerek aktarıldı.]
"....Durnalar (...) Âşık Ehmed'in üstüne iniverdiler. Karavillerin serdarı bu kerameti görüb, dedi:

-Ey baba! İndi kerametini bildik. İndi onları öz yollarına gönder."

Meni azad ettirdiniz zalimden
Bölüm bölüm bölün göç indi durnam
Haber aldınız ya menim halimden
İndi öz yoluza uçindi durnam

İmdi gözlen Azerbaycan yolunu
Tirin bağlarının kızıl gülünü
Şirin yara varıp diyin halımı
Sizler bu zalimden kaçındı durnam

İki durna vardır aklı karalı
Birinin endamı canı yaralı
Haktan buyruk olsa bize varalı
Azerbaycan sarı uçindi durnam

Koca Ehıned sizden gördü çok ihlas
Siz onu ölümden ettiniz hilas
Meded versin size hazreti İlyas
Himmet eyle dağdan aş indi durnam
(s.38)

- Ek Bilgi:
[Demirci, Yusuf Ziya: (KHT) 1938, s.370./Türkü (Emrah)dan "1126 tetkik seyahatında Sivas'ta Zaralı Hacı Nuri efendiden alınmıştır."]

Gene göç eyledi İran kervanı
Eyle göçün yolun bulundu turnam
Seni beni yaradanın aşkına
Söyle kara bağrım delindi turnam

Her nerye varırsan çağır Allah'ı
Hiç darda kalmazsın vallah billâhi
(Servihan) a haber verin Emrah'ı
Bir yitik kulun var bulundu turnam

Arzumanım sende vefasız dilber
Senin töhmetini duyar degilem
(Saraçoğlu/99)

- Selman Mümtaz: Azerbaycan Edebiyatı El Şairleri II, Baku 1928,s.178

Selman Mümtaz, Emrah adını, "Sayad Hemrah" destanının da etkisi ile Azerbaycan Edebiyatı El Şairleri'nin ikinci cildinde "Hemrah" yazılışında almıştır.

"Dönen Değilem" başlığı altında üç bağlamdır:

İhtiyar senindir vefasız dilber
Men senin könlüne değen değilem
Ne sebebdir menden kenar gezirsen
Sırrını yadlara déyen degilem

Tavus kimi siyğel vur gül üzüne
Danışanda mail olam sözüne
İller ilen gözüm bahsa gözüne
Tanrı bilsün senden dönér degilem

Hemrah'ın yarısan teze növreste
Canım gurban olsun vefalı dosta
Baş goyub yataram ağ sinen üste
Öperem dişlerem yéyen dégilem

- Ehliman Ahundov: Azerbaycan Folkloru Antologiası II, Baku 1968,s.99 / E.Ahundov-Semih Tezcan (AHYÖ) Ank.1978, s.286-287.

"Emrah" destanındadır. Üç bağlamdır. Selman Mümtaz'da "dégilem-dégilem" yazılışda okunan dönerayak, Ahundov'da "...déyilem" yazılışındadır.

"...Emrah, bir müddet Selbi'nin anası ile söhbet ettikten sonra öz menziline gétdi. Géceni bir teher géçirdi. Seher durub Selbinaz'ın bağçasına gétdi, bir de gördü ki Selbinaz ovçu elinden gurtarmış maral kimi budu gan ter içinde gelir. Emrah, bunu béle görende sazı bağrına basıb, görek ne dédi:"

Deyişte, Ahundov ve Mümtaz metinlerinde fark yoktur.

- Ehliman Ahundov: (AAEŞ) C.I, Bakı 1983,s.39.

Ahundov, daha önce Emrah adına yayımladığı bu koşmanın bir değişkesini 1983 yılında Kurbani (Ġurbani) adına yayımlamıştır. Azerbaycan`da, 1920'li yıllardan başlayarak "Emrah" adına saptanan ve yayımlanan kimi deyişlerin yenilerde, özellikle Kurbani adına yayımlanması üzerinde durulması gerekli bir olgudur.

Kurbani adına yayımlanan deyişi sunuyoruz:

İhtiyar senindir vefalı dilber
Men senin hetrine deyer déyilem
Sebeb nedi menden kenar gezirsen
Sır sözün yadlara déyen déyilem

Her gecé vaygamda[1] görürem seni
Sen Allah sen Tanrı sen de gör meni
Çıhsın ilġarından dönenin canı
Men ki ilġarımdan dönen déyilem

Gurbani der gülü tutasan deste
Deriben véresen vefalı dosta
Üzümü ġoysam da üzüvün üste
Öpüben dişlerem yéyen déyilem

Kolu bağlı kulluğunda durmuşam
Gel kıyma canıma el-aman Şahım
(Saraçoğlu/100)

Hikâyeye bağlı deyişlerdendir. Hikâye anlatıcılarına göre değişmelere uğramıştır.

-Uraz (M.U.1937), 1960,s.75.

"...Şah Abbas (...) Cellat diye seslendi. Hemen çift cellat palaları ile Emrah'ın sağını ve solunu aldı.

Şah Abbas Yakup Han'a dönerek:

- Ey Yakup Han bu gedeye söyle: Beni taşa kayaya çalmasın. Nedir benden matlubu söylesin.

Yakup Han Emrah'a döndü:

- Emrah oğlum! bize olan oldu. Bu gece sehere sağ çıkarsak çok iyi. İyisi mi dile dilediğini. Emrah Şah'a dönerek:

[1] "yuhuda"(uykuda)

- Şahım! Sen bir İran şahısın, ben ise bir gede. Ama seni de beni de yaratan bir. Çok zulum etsen beni öldürürsün. Kadere engel olacak perde yoktur, dedi ve sazına sarıldı."

Kolu bağlı kulluğunda durmuşum
Gel öldürme beni el aman Şahım
Dünya bir merdiven çıkarsın başa
Gel kıyma canıma el aman Şahım

İster isen han ol istersen paşa
Dünya Süleymana kalmadı haşa
Çürütme şöhretin sen çoklar yaşa
Akibet geriye dönersin Şahım

Emrah hey der tundan tuna atıldım
Kul olup da her diyarda satıldım
Selvinin derdinden yandım yakıldım
Sen de bencileyin yanarsın Şahım

"Emrah'ın sözü bitince 'Ehl-i rivayeti üzre' Şah Abbas olduğu yerde dondu kaldı, bihuş yıkıldı..."

-Ozanoğlu (1958),1972, s.57-58.

Üç bağlamdır. Uraz'daki metindir.

"... Şah Abbas, Nazlı'nın böyle allanıp balandırılmasına kızdı. Emrah'ın cellada teslimini emretti. Dertli âşık bu buyruk üzerine tekrar saza el attı..."

Ozanoğlu'nda:

1.3 Senin Şah olduğun ben de bilmişem
2.3 Dünya bir merdiven çıkarsın arşa
4.1 Emrah der ki dondan dona atıldım

biçimindedir.

- Bali,M. 1973,s.135 ve 245-246.
Bali'de iki metin vardır:

(s.135 ve 245) Behçet Mahir'in anlattığı hikâyedeki; beş dizeden oluşan eksik ve karışık bağlamdır.

"Şeyh oğlu Şah Abbas (...) Haydi Yakup Han oni da eyle gabul etdim. Söyle bahalım şu aşığa bir daa bir şey desin. "Yakup Han annadı ki (...) Serçeden gorhan darı eken mi? 'Emrah ise sevgülüsüni görmüş, yedi yıldır dolanmış ve

dünyayı bir tarafa atmış, bir Selvü üçün. Can da canan da o. 'Pekey' diyip Emrah ikinci cevapda şu sözleri söyledi"(s.135).

İsder Şah ol Şahım isder ol paşa
İsder elli yaşa isder yüz yaşa
Dünya Süleymana galmadı haşa
Dünya bir lerdüvan çıharsın başa
Akibet geriye dönersin Şahaın
(s.135 ve s.245)

Şiir sanatı ve anlatım bakımından önemsiz olan bu parça ile Emrah, Bali'ye göre:

"Onbirinci şiirle muhatabı Şah Abbas'a dünyanın fani olduğunu anlatır ve onun merhametini sağlar" (s.245).

(s.245-246) Bali'deki ikinci metin, Uraz'da ve Ozanoğlu'da yer alan deyiştir.

- Olcay/Ercilâsun/Aslan: 1976, s.237-238.

"...Şah hemen emretti cellat dédi vur bunun boynunu (...) Emrah, Şah dédi 'bir cellat amanı vér. Hatırıma üş hana türkü geldi oni söylüyüm (...) Ġoy ölcemse de Selbi oğrunda bir can' dédi Selbi'ye gurbandı..."

Mecit Akyol'dan derlenen hikâyedeki koşma, Uraz'daki koşmadır. Bu koşma, bayati (mani) kavuştakla süslenmiştir. Bayatileri sunuyoruz:

1-.....
Gemim deryada ġaldı
İşim feryada ġaldı
Dadıma yétiş Hızır
Nazlı-yar yada ġaldı
2- .....
Elemi ağam gel
Ölmemişem sağam gel
Boynumda gam zinciri
Ġapında duz dağam gel
3- .....
Gazan ağlar
Od yanar gazan ağlar
Gurbet élde ölenin
Mezerin gazan ağlar

- Gazioğlu, C. Erciş 1985 (Teksir Broşür):

Koşmanın ilk iki bağlamı:

İser Şihoğlu Şah ister ol paşa
Dünya hiç kimseye kalmadı haşa
Bir merdiven olsa çıksan da başa
Akibet geriye dönersin Şahım

Bir tek korkum vardır Kadir Mevlâdan
Korkum yoktur Mevlâ'nın kullarından
Selviyi almadan gitmem buradan
Minnet yok kellemi vurasan Şahım

olarak değiştirilmiş ve şiire bir kabadayılık anlatımı işlevi yüklenmiştir. Gazioğlu'ndaki üçüncü bağlam Uraz (1960,s.75)'daki üçüncü bağlamdır.

- Yayımlanmamış Metinler:

I- (Saraçoğlu/100) Aşık Davut Telli'den derlenen "Emrah ile Selbihan Hikâyesi"ndedir. Uraz /Ozanoğlu/ Bali ve Gazioğlu metinlerinde Şah Abbas olan muhatap, Aşık Davut Telli anlatısı hikâyede Tiflis hakimi Kuğu Han'dır.

"Kuğu Han (...) Emrah'ın zindana atılıp, boynunun vurulmasını emretti.

Vezirlernen divanhanedeki aşıklar, beyler araya girdiler, 'bir de gendine soralım Şahım' dediler.

Kuğu Han sordu:

- Ey aşık bu söylenenler doğru mudur?

Emrah, başı önünde, sazı dizinde bir müddet sessiz durdu, sonra sazını aldı, bakalım ne söyledi:" (Saraçoğlu/100)

II-

Derlendiği Yer: İstanbul, 1977
Kaynak Kişi : Aşık Ahmet Poyrazoğlu
Derleyen : Ali Saraçoğlu
[Deyiş:
Dünya bir ateştir ezelden yanar
Yakma beni sen de yanarsın Şah'ım

beytiyle başlamaktadır, Koşmalar Bölümü 100/II'dedir.]

Küçükten bu aşka düştüm düşeli
Bu derdimin dermanını ararım
(Saraçoğlu/101)

Koşma, hikâyenin kollarında, hikâyedeki olaylara bağlı olarak değişikliklere uğramıştır. Kimi metinler şiir sanatı, dil, biçem (üslup) yönlerinden önemsiz ve noksandır.

- Uraz (M.U.1937), 1960 s.60.

"...Cevher Hatın:

- Oğlum elbet senin de bir derdin vardır ki, sazını omuzlamış gezersin.Ben de yedi yıla yakındır evladımın yüzüne hasretim. Sen dertli, ben dertli. Çıkar sazını bir iki çal, söyle. Evlât rüzgârı bugün yine başıma esti..."

Küçükten bu aşka düştüm düşeli
Bu derdime bir dermanı ararım
Kaddim bitap oldu ömrüm paç oldu
Kömür gözlü nazlı yârı ararım

Ben de kaldım bir güzelin ahında
Gündüz hayalimde gece fikrimde
Gece gündüz o dilberin cevrinde
Ben Emrah'ım Selvi Hanı ararım

- Ozanoğlu (1958), 1972 s.48.

Hikâyededir. İki bağlamdır.Cevher Hatun'a söylenmiştir.

Küçükten bu aşka düştüm düşeli
Bu derdimin dermanını ararım
Vatanımdan yad illere göçeli
Hasbahçenin ceylânını ararım

Ben de kaldım bir güzelin döşünde
Gündüz hayalinde gece düşünde
Bırakmadı akıl hasret başımda
Ben Emrah'ım Selvi Han'ı ararım

- Bali, M.1973 s.259, nr.X.

Bali'de kaynak Uraz ve Ozanoğlu'dur. İkinci bağlamın ikinci dizesi:

Gündüz hayalimde gece düşümde

Ozanoğlu söylemesidir. İki kaynak arasındaki farklara değinilmemiştir.

- Gazioğlu, C. Erciş 1985 (Teksir Broşür)

Özet hikâyededir. İki bağlamdır. Şah Abbas'ın divanında söylenmiştir.

"...Divandakilerin hiç birisi Emrah'ın sorularını cevaplıyamaz, sazlarını Emrah'a vermek zorunda kalırlar. Emrah (sazları) almaz, bağışlar. Bu mertliğin karşısında Şah Abbas da şaşırmıştır.
-Peki sen kimsin, burada ne ararsın dediğinde Emrah:"

Küçükten bir derde düştüm düşeli
Bu derdime bir dermanı araram
Halim harab oldu ömrüm tab oldu
Yitirdiğim nazlı yarı araram

Ben de kaldım bir güzelin ahında
Başka sebep yoktur garip başımda
Gece gündüz o dilberin peşinde
Ben Emrah'ım Selvi Han'ı araram

Güzel sallanarak nérden gelirsin
Nedir maslahatın işin sevdiğim
(Saraçoğlu/102)

- Saraçoğlu, Ali: 1946, "Vakit Gazetesi" 21 Eylül, Sayı 10398, 3. Yazı, V.Şiir.

Ercişli Emrah'ındır. Ercişli Emrah adına yayımlanmıştır. İlk metindeki ikinci bağlam (hane):

Ay doğa da altın başın parlıya
Gün deye de top zilifler terliye
Yağıp Han Şah'a selamım söyliye
Gül döşiyem yollarına sevdiğim.

Ara dizellerindeki ayak zayıflığı: "... parlıya-.... terliye/.... söyliye", bağ dizesindeki uyum zayıflığı: "... yollarına sevdiğim", bütünlüğü bozan anlatım, şiirle hikâyenin ilişkisini kurmak için şiire sonradan eklenmiş olabileceği düşüncesi ile bu kez şiirin metninden çıkarıldı.

Erciş ağzı ile birinci dize:

Gözel sallanarak nérden gelisen

- Başgöz, İlhan: 1956, s.75, nr. XXIX/1968, s.75,nr.XXIX/Makal, T.Kutsi:1963, s.90 "Türkü".

Başgöz ve Başgöz'den alarak Makal şiiri Erzurumlu Emrah adına yayımlamışlardır. Koşma bu iki kaynakta da beşer bağlamdır. Başgöz, kaynak göstermemiştir:

Saraçoğlu (1946) ile sözcük ve dize değişmeleri şöyledir:

1.2 İşin nedir maslahatın sevdiğim
1.3 Kaldır nikabını görem yüzünü
2.3 Seni bastırayım kuru yerlere
3.3 Güzel turna mısın gölden mi kalktın
3.4 Al valasın yeşil başın sevdiğim
4.1 Benim yarim porsuk bağlar başını
4.3 El yanında baksam yıkar kaşını
5.2 Zülüfü gerdana tuzak dediler
5.5 Hay vah şu Emrah'a yazık dediler

İlhan Başgöz'de, ikinci bağlamın ara dizelerinin ayak sözcükleri: "... parlaya/.... terleye/ .... yerlere", bağ dizelerinin dönerayak önü sözcüğü: ".... yollarına..." dır.

- Karacoğlan'da Benzer Dizeler ve Benzer Dönerayak: (Ergun,S.N. "Karacaoğlan" 1974,21.baskı)

[s.102-103,nr.81 (1927,s.72] "sevdiğim" dönerayaklı birinci koşmadır. Bu koşmada "sevdiğim" dönerayağının dışında benzerlik yoktur.

Koşma yedi bağlamdır. Bağ dizeleri şöyledir: "Açılmış baharda gülün sevdiğim/Şeyda bülbül gibi dilin sevdiğim/Güneş gibi parlak kolun sevdiğim/Getirdin beni de ele sevdiğim/Güldürdün bak beni bile sevdiğim/Döndürmüşsün rengin güle sevdiğim / Kondurdun bülbülü güle sevdiğim / Giyin kırmızıyı, alı sevdiğim."

(s.341, nr.412) Üç bağlamdır. "Eflâtun Cem'in topladığı şiirler" arasındadır. Bağ dizeleri şöyledir:

Ağacın iyisi özünden olur
Yiğidin iyisi sözünden olur
İl için ağlayan gözünden olur

1.4 Ağlama hey gözü yaşın sevdiğim
2.4 Eğip geçer yeşil başın sevdiğim
3.4 Nokta nokta benli döşün sevdiğim

Sallana sallana gelen sevdiğim
Söyle kömür gözlüm kimin yarısan
(Saraçoğlu/108)

- (Uraz) Murat: 1933, s.140, nr.XXXVII./(1937), 1960 s. 21-22.

Hikâyededir. Üç bağlamdır.
(Emrah, Hazreti Pir'in elinden bade içirilerek Selvi'ye aşık edilmiştir. Selvi kimdir, nerededir bilmemektedir. Emrah, Erciş beyi Miroğlu'nun divan aşıkı olmuş, Emrah'a Ahmet Bey'in köşkünde bir oda verilmiştir. Bir nevruz sabahı, pencerenin önünde otururken, otlaktan konağa dönen koyun sürülerini ve sürüleri karşılayan kırk kızın içinde Selvi'yi görür ve bu koşmayı söyler) (1933,s.140-141)

Sallanı sallanı gelen sevgilim
Söyle kömür gözlüm kimin yarisin
Kız senin derdinden derbeder oldum
Söyle tuti dillim kimin yarisin

Tuba kazı gibi göksü nakışlım
Koynu içi misk ve amber kokuşlum
Melâik sıfatlım melûl bakışlım
Söyle ince bellim kimin yarisin

Kapında yayılır koyunla kuzu
Yerin çiçeğisin göğün yıldızı
Emrah bir gededir sen beyin kızı
Söyle sırma tellim kimin yarisin

Üçüncü bağlamın ad (üçüncü) dizesi, Uraz'da hikâyenin değişik baskılarında:

Emrah bir gedadır sen <u>büyük</u> kızı

olmuştur.

- Ergun, S.N. 1938, s.84,nr.1/1943,s.1266, nr.8. /Ya-Kuş. (Yakup Kuşçoğlu): 1939, "Van Gazetesi" 26 Ağustos, S.29, tefrika nr.24.

Ergun'da iki kaynakta da üçer bağlamdır. Murat Uraz'daki metindir. Kuşçuoğlu'nda hikâyededir.

"....Selbihan, o gün kırk cariye ile bahçeden geçerek koyun sağma yerine gidiyordu(...)Beşini bir arada gören Emrah, daldığı uyuşukluktan hemen ayıldı ve Pir'in yeni altında gördüğü Selbi Han'ı böyle, (kızların önünde) dört dünya güzelinin ortasında gider görünce (....) sazını duvardan indirdi. (S.28, tefrika nr.23)

Üç bağlamdır. Birinci bağlamın ilk beyiti Uraz'ın ilk beyitidir. İkinci beyit:

Kız senin derdinden Çok harap oldum
Söyle suna başlım kimin yarısın

İkinci bağlam:

Yavru çiller gibi göksü nakışlım
Koyun içi sarı çiğdem kokuşlum
Ak ceylan gidişli maral bakışlım
Söyle narin boylum kimin yarısın
(S.29,nr.24)

biçimindedir. Üçüncü bağlam Uraz'daki üçüncü bağlamdır. Üçüncü dizesi:

Emrah bir gededir sen büyük kızı

yazılışındadır.

- Ozanoğlu 1958, s.19/1972,s.19

Hikâyededir.

"... Aradan bir eyyam geçti. Aşık Emrah bir Nevruz sabahı pencere önünde oturdu. Baktı ki ovaya doğru bir koyun sürüsü gitmede, sürüyü ise kırk cariye takip etmededir."

"Emrah, cariyelere dikkatle bakınca bir de ne görsün, en öndeki kız, rüyada gördüğü Selvi Han'ın ta kendisi değil mi?"

"Kırk kızlar, sürüyü yayılıma selâmetledikten sonra geri döndü. (...) Cariyeler, pencerenin altına gelip durdular, amma pencerenin önünde oturan Emrah'ı görmediler. (...) O sırada Emrah, sazına el attı:"

1. Salını salını gelen güzelim
   Söyle narin ellim kimin yarisin
   Kız senin yüzünden yamandır halim
   Söyle dudu dillim kimin yarisin

2. Göldeki kaz gibi göksü nakışlım
   Ak gerdanı misk-ü amber kokuşlum
   Huri misal yüzlüm ahû bakışlım
   Söyle ince bellim kimin yarisin

3.1 Ovada yayılır koyunla kuzu
.....
3.2 Emrah bir köledir sen bir bey kızı
.....

Ozanoğlu, Kuşçuoğlu ve Uraz'da şiirin kimi değişikliklere uğraması, olayların hikâyedeki gelişmelerine bağlıdır.

Koyunların yayılımdan sağına dönüşü olgusuna dayalı anlatımda (Uraz-Kuşçuoğlu):

Kapında yayılır koyunla kuzu

olan dize, koyunların ovaya yayılıma çıkışında (Ozanoğlu):

Ovada yayılır koyunla kuzu

olmaktadır.

Ozanoğlu'ndaki "ahû" Kuşçuoğlu'nda "maral" dır. Uraz'ın "Tuba kazı", Ozanoğlu'nda "Göldeki kaz" Kuşçuoğlu'nda "Göksü nakışlı çil keklik" olmuştur.

Uraz'da "koynun içinin Misk ve amber" olan kokusu, Ozanoğlu'nda "Ak gerdan" ın kokusudur. Bu koku Kuşçuoğlu'nda "Sarı çiğdem" kokusuna dönüşmektedir.

Bu değişmeler, hikâye anlatıcıların beğenilerine bağlı, kaçınılması olanaksız, önemsiz değişmelerdir.

- Kocatürk, V.M. 1963, s.209 "Türkü".

Murat Uraz'daki (1933,s.140) koşmadır. Üç bağlamdır. Kaynak gösterilmemiştir. Sözcük değişmeleri olmuştur.

1.1 Sallanı sallanı gelen sevdiğim
2.1 Tuba kuşu gibi göğsü nakışlım

- Bali, Muhan: 1973,s.240,nr.II

Uraz'daki şiirdir. Kaynak olarak Uraz (1960, S.21,s.11), Ozanoğlu (1958,19/5) gösterilmiştir.

"...Ozanoğlu'nda, Emrah bu şiire çok benziyen manzumesinin son dörtlüğünde, 'Emrah bir köledir sen bir bey kızı' diyerek, aralarındaki sosyal farkı belirtir." (Bali, s.240)

Bali'de üçüncü bağlamın ücüncü dizesi:

Emrah bir gedadır sen büyük kızı

yazılışındadır.

- Olcay/Ercilâsun/Aslan: 1976,s.225-226.

Ensar Aslan'ın Arpaçay, Yılanlı Köyü'nde Mecit Akyol'dan derlemiş olduğu "Emrah Hikâyesi"nin ilk deyişidir. Arpaçay ağız özelliklerine bağlıdır. Üç bağlamdır. Uraz'daki koşmadır. Dizelerde önemsiz sözcük değişmeleri olmuştur.

2.3 Meliha sufadlı melul bahışlı
3.1 Obaya yayılıf goyunnan guzu
3.3 Emrah bir köledi sen bir bey gızı
(Ozanoğlu)

- Öztelli, Cahit: 1977, s.162, nr.1.

Üç bağlamdır. Öztelli, kaynak olarak Uraz (HE) ve Ergun'u (1938) göstermiştir.
- Sakaoğlu, Saim: (EE), 1987, s.102, nr.13.

Sakaoğlu'nun yayımladığı metin şöyledir:

Sallana sallana gelen sevdiğim	/Kocatürk-Uraz
Söyle narin ellim kimin yarısan	/Ozanoğlu
Kız senin üzünnen yamandır halım	/Ozanoğlu
Söyle dudu dillim kimin yarısan	/Uraz-Ozanoğlu
Göldeki kaz kimi gösgü nakışlım	/Ozanoğlu
Ağ gerdanı misk ü anber kokuşlum	/Ozanoğlu
Huri misal üzlüm ahu bakışlım	/Ozanoğlu
Söyle ince bellim kimin yarısan	/Uraz-Ozanoğlu
Ovada yayılır koyunnan kuzu	/Ozanoğlu
Yerin çiçeğisen göğün yıldızı	/Uraz-Ozanoğlu
Emrah bir köledir sen bir bey kızı	/Ozanoğlu
Söyle sırma tellim kimin yarısan	/Uraz-Ozanoğlu

Sakaoğlu, şiirin kaynak dizinini: "Uraz 1933,140/3 ve 1937, 21/3 // Ergun 1938, 84/3 ve 1943, 1266/3// Ozanoğlu 19/3 // Bali 240/3 (Uraz-Ozanoğlu)//Öztelli 162/3 // Okayer/3//Koşar/3" olarak işaretlemiştir.

Uraz 1937 ve Ozanoğlu ile ilgili kaynak bilgileri Bali'den alınmıştır. Sakaoğlu, "Ercişli Emrah" adlı, değerli yapıtında bu iki kaynakla ilgili olarak: "Uraz 1937 ve Ozanoğlu görülememiştir" (s.84) diye yazmaktadır. Bu nedenle "Ozanoğlu" olarak işaretlediğimiz dizelerin Mevlut Okayer ve Selâhattin Koşar'dan saptanmış olmaları olasıdır.

Sakaoğlu, Okayer ve Koşar'la ilgili olarak şu bilgileri vermektedir:

"Okayer'in yayımladığı şiirleri içine alan mahalli gazete fotokopileri de tarihsizdir. Diğer sütunlardaki haberlerden hareketle tarih tesbiti mümkün olabilmiştir. (a.e.s.84,5. paragraf.)

Sakaoğlu'nun Okayer için saptadığı yayım dönemi Ekim/1981'dir. (a.e.Bibliyografya, s.165, Okayer, Mevlüt.)

"Selâhattin Koşar'ın 1986 sonbaharında gönderdiği şiirler, listemizin sonuna konulmuş ve yılı gsterilmeden, kaç hane olduğu işaret edilmiştir." (a.e. s.84,8. paragraf.)

- Yayımlanmamış Metinler:

I- Receb oğlu Yahya: Yazma "Emrah ile Sevli Han Hékâtı" (1880), s.9 a.

"...ögüne düşüp, koyun sağmıya gidirler. Emrah dédi ki:

- Ola hele bah! Ben bunnarın gétmesine bir türki démesem benimki bi şéye benzemez...."

-

Sallana sallana gelir géçersin
Söyle kömür gözlüm kimin yarısın
Ne candan seversin ne vaz géçersin
Söyle kömür gözlüm kimin yarısın

Karşıda durirken sandım hanımsın
Evel iki gözüm soora canımsın
Yüzbin naz éylesen ahir benimsin
Söyle kömür gözlüm kimin yarısın

Karşıda otliyan koyundur kızı
Yérin çiçeğisin gögün yıldızı
Emrah seni sevdi begimin kızı
Söyle kömür gözlüm kimin yarısın

(M.F.Kırzıoğlu)

II- İbrahim Aslanoğlu, MİFAD Cönk'ü.

İbrahim Aslanoğlu'nun MİFAD'daki bir cönkte saptadığı metindir. Beş bağlamdır. Birinci, dördüncü ve beşinci bağlamları, Uraz-Kocatürk metninin birinci ikinci ve üçüncü bağlamlarıdır.

İbrahim Aslanoğlu'nun MİFAD cönkünde saptadığı beş bağlamlı metninin ikinci ve üçüncü bağlamları şöyledir:

2. Aşağıdan gelirsin sandım hanımsın
Evvel iki gözüm sonra canımsın
Evvel benim idin şimdi kiminsin
Söyle kömür gözlüm kimin yarisin
(Bkz.Yahya, 1880 2.bağlam)

3. Sallanı sallanı gelir geçersin
Deler kara bağrım kanım içersin
Ne candan seversin ne vaz geçersin
Söyle kömür gözlüm kimin yarisin

Çıhdım yucasına séyran éyledim
Yar ile gezdiğim yérler perişan
(Saraçoğlu/109)

- Ercişli Emrah Adına Yayımlanan Koşma:
(Saraçoğlu 1955, s.425, nr.7 ve 1960, s.153/2 // Bali 1973, s.277-278 // Öztelli 1977, s.187-188 // Skaoğlu 1987,s. 43-44 ve s.103, nr.14) (Cumbur, Başakların Sesi 1968, s.124)

Ercişli Emrah adına dört bağlam olarak yayımlanan koşmanın dönerayağı değişik:

Bizim élde bahar olur yaz olur
Göller dolu ördek olur kaz olur
Sevgi arasında yüzbin naz olur
Suçumu bağışla men sana kurban

üçüncü dörtlüğünü, Enver Coşkun (Enver Hoca) deyişi olarak Aşık Ahmet Poyrazoğlu'ndan aldığımız:

Ala gözlerine kurban olduğum
Kapıda durupsan can sana kurban
(Saraçoğlu/106)

beyiti ile başlayan koşmada gördük. Ayak değişmesini Öztelli'nin de işaretlediği (Öztelli 1977, s.187) bu dörtlüğü koşmadan çıkardık.

- Karacaoğlan Adına Yayımlanan Koşma
S.Nüzhet Ergun, Karacaoğlan adına aynı dönerayaklı iki koşma yayımlamıştır.

I Çıktım yücesine seyran eyledim
Dost ile gezdiğim çöller perişan
Bir başıma olsam gam çekmez idim
Bir ben değil cümle alem perişan

Başı pare pare dumanlı dağlar
Hastanın halinden ne bilir sağlar
Bozulmuş siyeci virane bağlar
Bülbülün konduğu güller perişan

Ezel bizde binerdik arap ata
Türlü nimet çekilirdi somata
Terkettim sılayı çıktım gurbete
Altı arab atlı beğler perişan

Fenadır dünyanın ötesi fena
Biz de erişmedik bir iyi güne
Terk etmiş ilini bir benli suna
Ördeği gülmeyen göller perişan

Karac-Oğlan der ki olaydı sözüm
Ayağın altına turabdır yüzüm
Kırılmış perdesi çalımıyor sazım
Sazlar düzen tutmaz teller perişan

Karacaoğlan,
(S.Nüzhet:1927, s.60)

I- Karac-Oğlan avladırdık bazımız
Güzellere geşmez oldu nazımız
Bir densiz elinden bozuk sazımız
Sazlar düzen tutmaz teller perişan

(S.Nüzhet,a.e.s.60 "3" işaretli alt not)

II- Çıkıp yücesine seyran ederken
Gördüm ak kuğulu göller perişan
Bir firkat geldi de durdum ağladım
Öpüp kokladığım güller perişan

Hayâl hayâl oldu karşımda dağlar
Eşinden ayrılan ah çeker ağlar
Dökülmüş yapraklar bozulmuş bağlar
Bülbülün konduğu dallar perişan

Yıkılmış dilberin mamur illeri
Susmuş bülbül söyler herdem dilleri
Dağılmış sümbülü solmuş gülleri
Yüzüne dökülmüş teller perişan

Karac-Oğlan der ben toy avlamadım
Arap ata binip boylatamadım
Küstürdüm dilberi hoylatamadım
Dilberi küstüren diller perişan
(S.Nüzhet: Karacaoğlan, 1927, s.62-63)

Ergun'da ve Ergun'dan alan diğer kaynaklarda (Ergun, Karacaoğlan 21. Baskı, 1974, s.130-131, nr.121-122 //Öztelli 1970, s.145-146,nr.163-164 // Cumbur 1973, s.76,nr.112 ve s.78, nr.115 // Karaer,s.195-196, nr.186 ve 187) Karacaoğlan adına yayımlanan bu iki koşmanın alındığı kaynaklar, bu kaynakların yazılı mı, yoksa sözlü mü oldukları hususunda bilgi yoktur.

Koşmalar Ergun'da ve Ergun'a bağlı kaynaklarda özgün iki ayrı şiir olarak sunulmaktadır.

Bu iki şiirin birbirleri ile olduğu kadar, Ercişli Emrah adına yayımlanan şiirle, ya da Âşık Ömer'e bağlanan koşma ile ilişkileri ve bu konudaki gerçek ancak zaman içinde ortaya çıkabilecek yeni bulgularla ve yansız değerlendirmelerle bir çözüme ulaşabilecektir.

- Âşık Ömer Adına Yazılı Koşma

Çıktım yücesine seyran eyledim
Yar ile gezdiğim yerler perişan
Firkat geldi bir ah çektim ağladım
Bir ben değil cümle alem perişan

Aşkın zahmetinden yurt oldu dağlar
Gurbet elde kalan ah çeker ağlar
Döküldü yapraklar bozuldu bağlar
Viran oldu bağda güller perişan

Fenadır dünyanın ötesi fena
Biz de eremiyok ezelki güne
Avcının elinden uçtu bir suna
Sunamı sarmıyan kollar perişan

İndim gittim nazlı yarın iline
Bülbül konmaz bahçesine gülüne
Bayram gelsin kına yakım elime
Kınası olmadık eller perişan

Ömer eder böyle imiş yazımız
Şu illerden gitmez oldu gözümüz
Ulu meclislerde öter sazımız
Almaz perdeleri teller perişan
(Kocatürk: SŞA. 1963, s.158)

Boz dumanlı ala karlı dağlarını
Könıergidir daşı şahan-terlanını
(Saraçoğlu/110)

Doğan (tarlan, terlan, terlen)'ın konu alındığı bu destan-güzelleme Emrah ile Selvi/Selbihan hikâyesinin Güneydoğu Anadolu ve Erciş kollarında yoktur.

Hikâyenin Kars-Iğdır yöresi kollarının bir bölümünde "Élbeği Hasan Beg'in terlan kuşuna" övgü olan deyiş, Erzurum (Âşık Kemal/Uraz); Çankırı (Ozanoğlu), Arpaçay (Mecit Akyol/Olcay...) metinlerinde ve Receb oğlu Yahya Yazması hikâyede Şah Abbas'ın terlen kuşu üstünedir.

Hikâyenin Türkmen kolu "Sayad Hemrah" ta deyiş, Sayadhan'ın "Laçin kuşları" üstüne söylenmiş olarak geçmektedir.

- Uraz (M.U.1937), 1960 s.71 // Aşkun 1942, s.111 // Ozanoğlu 1972, s.55 // Olcay/Ercilâsun/Aslan: 1976, s.236 // Bali, M.1973, s.271, nr.XXIX.

Uraz, Ozanoğlu ve Olcay'da deyiş ikişer bağlam, Aşkun'da tek bağlamdır (ilk bağlam).

"...(Yakup Han'a Şah Abbas)

- Bu âşık kendini hak âşıkı gösterir. (...) Gönlümde bir muamma tutacağım. Eğer bu âşık onu meydana korsa (...) hükmederim ki hak âşıkıdır..."

Namın la birlikte ey İran şahı
Söylenir dillerde şanı Tarlanın
Gezer elden ele namı dillerde
Söylenir adıyla şanı Tarlanın

Emrah der dersimi aldım bir pirden
Yitirdim aklımı bilemem nerde
Söylenir şöhreti dilde divanda
Semaya ser çeker ahı Tarlanın

Aşkun'daki tek bağlamanın dördüncü dizesi:

Söylerin her yerde sanı Tarlanın

Ozanoğlu'daki değişmeler şöyledir:
1.1 Namınla birlikte ey Şahlar Şahı
1.4 Söylenir dillerde şahı (Tarlan)ın

2.1 Emrah der kâr etmez gözüme perde
2.3 Söylenir şöhreti tekmil dillerde

2.4 Semaya ser çeker âhı (Terlan)ın

Uraz, Ozanoğlu, Olcay ve Aşkun'daki eksik deyişler şiir sanatı yönünden önemsiz, güzellikten yoksun parçalardır.

- Yayımlanmamış Metinler:

I- Receb oğlu Yahya 1880 Yazması, s.30a.

(Saraçoğlu/110)

"...Melik Yağıp, anasının kağıdını o_huyup Şah'ın dizinin üstüne koydu. Şah kağıdı aldı, o_hudu ki; Erdiş'in Emrah'ı Sevli'nün nişannısıdır, gelmiş.
Kırk gündür ki Şah ile Sevli'nün düğüni olurdi..."(s.29a).

(Şah Abbas, Sevli Han'ı Emrah'a vermesine karşı çıkan Hanların ve Mirzelerin isteği üzerine Emrah'ı sınar. Emrah, bir beğin abasının altına gizlediği "terlan" kuşunu bilir. Yazmada özgün deyiş üç bağlamdır.)

II- Göksü ala karlı dumanlı dağlar
Kölgeli daşları şahı terlanın
Sert kayalar olur onun meskeni
Kemerçin kaşları şahı terlanın

Seher olca tan yerleri oyanır
Oyanır da çal-çarpaza dayanır
Ağ elleri gızıl kana boyanır
Akar dırnağının kanı terlanın

Beğin bir atı var yorga alaşa
Sağından atlana solundan düşe
Durna havalana terlan sekişe
Görünür bezbendi bağı terlanın

Hanlar beğler biner atını çapar
Seğirdir havada avını kapar
Tebiller döğülür gıy-ga-gıy kopar
Öter gıygaçları şahı terlanın

Boz ötelgi yşahşı olur biçimde
Yürür olur ikisinde üçünde
Ağır meclislerde beğler içinde
Sayarlar yaşını şuhu terlanın

Havalandı kanatları allandı
Ağ elleri elvan kana bulandı
Ala karlı göllerinde sulandı
Yaş oldu telleri şahı terlanın

Emrah diyer menim nıtkım sendedir
Sevdiğim bilkinen sıtkım sendedir
Bir néçe beğlerin kısmetindedir
Gitmez bu sinemden dağı terlanın

Kaynak Kişi : Sucu Kamber Aray
Derlendiği Yer : Iğdır, Hakveyis Köyü 1958
Derleyenler : Nejat Birdoğan/Nizamettin Onk

Destan-güzelleme, Hasan Beğ'in terlan (doğan) kuşu üstüne söylenmiştir. Hikâyedeki işlevi Emrah'a yarar sağlamaktır. "Hasan Beg'in terlan kuşunu öğen Emrah'la Selvihan nişanlanıyor."

II- İnayet Akyüz '(IAHEÖ), 1968 (Yayımlanmamış Tez).

Akyüz deyişi Iğdır'da, iki ayrı kaynaktan, üçer bağlam olarak derlemiştir.

Akyüz'ün Kamber Özcan'dan derlediği deyişin ilk dörtlüğünü Birdoğan ve Onk da Iğdır'da, ayrı bir kaynaktan tek dörtlük olarak derlemişlerdir.

a) Derlendiği Yer: Iğdır, 1968 öncesi
Kaynak Kişi : Kamber Özcan

Ey ağalar gelin size söyleyim
Ecep töhvesi var ağı terlanın
Gorları kızıldan behlesi zerden
Gayım kadim olsun bağı terlanın

Han-Ağalar miner atını çapar
Seyirder havadan avını gapar
Tebiller doğülür gıy-ga-gıy gopar
Gıy gıy öter gıygaçları terlanın

Emrah diyer menim nıtkım sendedir
Sevdiğim bilginen sıtkım sendedir
Bir néçe beğlerin gısmetindedir
Terifin éyliyem şah-ı terlanın

b) Derlendiği Yer : Iğdır, 1968 öncesi
Kaynak Kişi : Kamil Dur

Gösgü ala garlı dumanlı dağlar
Kölgeli daşları şah-ı terlanın
Serp gayalar olur onun mesgeni
Kemerçin gaşları şah-ı terlanın

Beyin bir atı var yorga alaşa
Sağından atlana solundan düşe
Gözel kehlik kalka terlan germişe
Bata gaynakları kana terlanın

Emrah diyer ganatları ulandı
Ağ elleri elvan gana bulandı
Avın alan çeşmelerden sulandı
Yaş oldu télleri şah-ı terlanın

- Azerbaycan Metinleri:

I- Ahundov/Tehmasib, 1967, s.77

"... Bir gün bir kadın Emrah'ı Sayat Peri ile bağda gezer gördü. Gétdi, binin de üsdüne goyup, Mahmud Paşaya (s.76) anlattı. Mahmud Paşa bunun üstüne Emrah'ı zindana saldırdı. Ehmed Hoca işi béyle görüp, Paşa'nın yanına gétti, oğlunun Hagg âşığı olduğunu, onun Sayad Periye, Sayad Peri'nin de oğluna âşıg olduğunu söyledi."

"Mahmud Paşa'nın bir gözel terlanı var idi. Mahmud Paşa, Emrah'ı huzuruna çağırttırıp dédi:
-Ay Emrah! Hergâh sen Hagg aşıgısın'sa menim terlanıma bir terif dé.
Aldı Emrah, görek ne dédi:"

Paşam bu terlanı tarif éyleyim
Ezel yahşı olar ağı terlanın
Gızıldan gomrovlu etlas düymesi
Gayım-gedim olsun bağı terlanm

Usta olan zil gomrovun pes éler
Terpedende yér-be-yérden ses éler
Sürme-dağıtmağa bil heves éler
Kéçer daşa ol gaynağı terlanın

Emrah gelib galmag ister bu yérde
Şirin şikar almag ister bu yérde
Göyde ganad çalmag ister bu yérde
Gétmez bu sinemden dağı terlanın

II- Ahudov/Tezcan:1987, s.300-301.

Ahundov/Tehmasib'e göre hikâyede ve deyişte önemli bir fark yoktur.

- Türkmen Kolu:

(Sayad Hemrah: H.1347, s.42.)

"...Sayadhan'ın iki bağı vardı. Birine "Ulu Bağ" birine de "Gülşen Bağı" diyerlerdi. Ulu Bağ'a vardılar...(s.41)"

"Sayadhan:
-Benim laçın kuşlarım vardır.(..) diyip Hemrayı aldı, Serhavuzun yanına varıp laçın kuşlarını gösterdi(...)"
"Hemra:
-Bu kuşun mekanı bizim ilde olur diyip, bir söz söyledi."

Kışın zahmın alıp yaza çıkanda
Bir birden dökülür peri terlanın
Ter çimen üstünde tabıl kakanda
Koyaştan parlıyor peri terlanın

Kuşçuya yaraşır yorga alaşa
Sağından atlanıb solundan düşe
Tabılbaz kakılıp terlan uçuşa
Batar tırnakları kana terlanın

Havaya uçanda mest olup döne
Avın alıp terlan koyaşa kona
Katardan ayrılan yeşilbaş suna
Dırnağı düşüpdür dağı terlanın

Avın alıp al havaya atıla
Arş üstünde kanatları çatıla
Bilmezlikte min tümene satıla
Cefası şikarı avı terlanın

Üstümüzde uçar yeşim sunalar
Tutup yeşilbaşı sancıp cığalar
Oturan gaziler duran akalar
Hemra diyer geçti avı terlanın

[Anlatım bozulmadan kimi sözcükler Türkiye Türkçesi'ne göre aktarıldı.]

Zahm : Yara

Per	: Kanat, kuş kanadının büyük tüyleri, telek
Terlan (tarlan/terlen)	: Doğan, güzel gözlü avcı kuş
Ter	: Taze, ıslak
Koyaş/kuyaş	: Vadi
Yorga	: Atın rahvan yürüyüşü
Alaşa	: Sert başlı, oynak at
Tabl	: Kös, davul
Tümen	: İran para birimi
Yeşilbaş	: Yeşil başlı ördek, erkek yaban ördeği
Sona/suna	: Dişi yaban ördeği, dişi ördek

Sabahtan seherde bağlar küncünde
Öter sesi gelir güzel kekliğin
(Saraçoğlu/112)

- Murat (Uraz) : a. HE 1933, s.144, nr.39/2
b. (1937) 1960, s.119/2

a) Koşmayı ilk kez Murat (Uraz) yayımlamıştır. İki bağlamdır. Emrah'ın babası "Öksüz Âşık Ahmet" adınadır.

Her seher her sabah taşlar başında
Öter sesi gelir güzel kekliğin
Âşıkların kanı ile boyanmış
Elinin kınası maral kekliğin

Sana kurban olum Hazreti Settâr
Senden olur bir bir dertlere medar
Götürem Emrah'a kılam yadigâr
Yanında elması maral kekliğin

b) "Hakiki Ercişli Emrah İle Selvi Hikâyesi"nde de Âşık Ahmet adınadır.

- Boratav/Faratlı: 1943, s.249-250, nr.6

> "Selvi Han, Emrah'ı yedi sene bekledi. Emrah geldiği zaman kendisini kolayca bulsun diye, oturduğu bağın kapısına bir keklikle iki yavrusunun gergefle işlenmiş resmini yapıp astı. Emrah bu resmin önüne gelince bundan: Selvi Han'ın evlenmiş ve iki çocuk sahibi olmuş manasını çıkardı. O zaman bu türküyü söyledi." (s.249)

- Kocatürk: SŞA 1963, s.210-211 (Türkü)/(TEA) 1970, s.233.
Boratav/Fıratlı'nın yayımladıkları metindir. Kaynak belirtilmemiştir.

- Bali'de (Bali 1973,s.278-279) kaynak Boratav/Fıratlı'dır. Bali, ikinci dörtlüğün:

Güneyinde kuzeyinde durmalı

dizesi için: "Bu mısranın yakın devre münevverlerinden bir kimse tarafından değiştirildiği 'güney kuzey' kelimelerinden anlaşılmaktadır." Yargısını öne sürmektedir.

Bali'nin "güney-kuzey" sözcüklerine dayandırdığı yargısı, bu sözcüklerin kullanılma dönemleri açısından yanlıştır.

1. Erciş'te, okur-yazar olmayan iki sözlü kaynaktan 1944 ve 1945 yıllarında derlediğimiz eş konulu koşmada da "güney" sözcüğü geçmektedir (Saraçoğlu 1976, s.316)
2. "güney ve kuzey" sözcükleri 16.yy. dan bu yana kullanılagelen sözcüklerdir.

a. günçe = güneşli (yer) "günçe ve çoğaç yer" Câmi-ül Fürs (XVI.yy.) s.7-1// TDK, TTS.1957, C.IV, s.373//TS.1967, C.3, s.1866.
b. güney–"Güneşi hiç eksik olmayan yer,güneşe karşı olan yer. Güney," Cami-ül Faris (XVII.yy), s.82.
c. "Petev ol yere derler ki muttasıl güneş tokusuna, Türkiye güney ve çoğaç tabir olunur." Mütercim Asım-Burhan-ı Kati Tercümesi (XVIII-XIX.yy) 1835)1251) basımı, s.146.//TDK.TS.1967, C.3, s.1869.
d. "Güney yüzünün de karları gitmez" Karacaoğlan/Karaer, s.207 (Dördüncü dörtlük ilk dize)
e. "güne-güney" TDK.DS.1972, C.VI, s.2227-2228

3. a) "kuz-kuzluk" = Güneş görmeyen serin yer (XIV.yy.dan beri).
b) "kuzey = Güneş görmeyen yer"
b1. "... Şol yere denir ki ana asla güneş uğramaya. Türkide kuzey tabir olunur." Kamus Tercümesi (XVIII-XIX.yy.) s.1,45.

b2. ".... Türkide kuzey ve kuytu ta'bir olunur." Burhan-ı Katı Tercümesi, s.591.//TDK. TTS, 1953, C.II,s.672; //TDK.TS, 1969, C.IV,s.2763.

- Gözler, F.1976, s.19 // Öztelli, C.1977,s.175, nr.34 // Köksal, H.1985,s.156//Sakaoğlu, S.1987, s.106,nr.17.

Bu kaynaklardaki metin, Boratav/Fıratlı'daki metindir.

Sakaoğlu, koşmanın yayım dizininde Boratav/Fıratlı'dan ayrı olarak: Bali; Saraçoğlu (1976, s.314/1); Gözler; Öztelli'yi de göstermiştir. Saraçoğlu'ndan aldığı:

Kayadan kayaya ince yol olur
Aşığın gönlünde sözü bol olur
Emrah fidan Selbihan da gül olur
Biter, sesi gelir güzel kekliğin

dörtlüğü, bu koşmaya bağlı bir dörtlük değil, ayrı bir koşmanın "ad" dörtlüğüdür. Saraçoğlu'nun bu dörtlüğü 1976'da: "Ayrı bir koşmanın ad dörtlüğü" olduğunu belirtmeden yayımlamış olması, Sakaoğlu'nu yanıltan etken olmuştur.

- Yayımlanmamış Metinler:

1. Koşmanın, Kağızman 1880 el yazması "Emrah İle Sevli-Han Hékatı"nın 45b yaprağındaki ilk dörtlüğü şöyledir:

Her seher her sabah Kala-Burcunda
Öter gelir sesi gözel kehliğin
Aşıkların kanıyınan boyanmış
Elinin kınası gözel kehliğin

Receb oğlu Yahya yazması olan hikâyenin (45b) yaprağından sonrası kopuktur. Elyazmasını günümüzün yazısına aktaran M.F.Kırzıoğlu, hikâyeyi Kağızmanlı Ahmet Turan, İbrahim Alıcı ve Kötekli Hasan Dayı'dan tamamlamıştır. Kırzıoğlu'nun saptadığı ikinci ve üçüncü bağlamlar:

Seher sabah avlağına varmalı
Tülek terlanlardan avın almalı
Yéşil cübbe géyıniş vala çalmalı
Başında valası gözel kehliğin

Seher sabbah avlağında görünür
Tel tel olmuş zülüfleri taranır
Sefil Emrah sayesinde salınır
Kaşının karası gözel kehliğin

söylenişindedir.

2. İbrahim Aslanoğlu'nun da MİFAD cönklerinden saptadığı bir metin vardır. Kırzıoğlu'nun ikinci ve üçüncü bağlamlarını derleme yolu ile tamamlamış olduğu Receb oğlu Yahya metnine yakın olan bu metini de sunuyoruz:

Her sabah her sabah kale burcunda
Geliyor sadası güzel kekliğin
Aşıkların kanı ile boyanmış
Elinin kınası güzel kekliğin

Sabah sabah dergâhına varmalı
(Tülek terlenlerden) de ün almalı
Yeşil bürüp giymiş vala çalmalı
Başının tutası güzel kekliğin

Sabah sabah dergâhına varılır
Tel tel olmuş zülüfleri salınır
Sefil Emrah sayesinde salınır
Kaşının karası güzel kekliğin

3. Nejat Birdoğan / Nizamettin Onk Derlemesi:

Derlendiği Yer : Iğdır, Hakveyis Köyü, 1958
Kaynak Kişi : Sucu Kamber Aray

Her seher her sabah dağlar başında
Öter sesi gelir gözel kekliğin
Aşıkların kanı ile boyanıp
Elinin hınası gözel kekliğin

Seherinen özün vérir güneye
Ala kaftan çekip o ağ sineye
Hay hay kopsa özün salar binaya
Yanında alması gözel kekliğin

Seher seher zenbur kürkün bürünür
Oğrun oğrun gediklerde görünür
Sefil Emrah yar yolunda sürünür
Yanında edası gözel kekliğin

Geldin dar günüme geldin ulaştın
(Benim dar günüme geldin ulaştın)
Otur bu yaramı sar sefa geldin

(Saraçoğlu/114)

Emrah ile Selbihan hikâyesinin sonu kavuşma ile biten kolunda, Tiflis'te, Emrah'ı hasta yatağında uğramaya gelen Selbihan'a söylenmiş bir sitem, bir sızlanma şiiridir.

Hikâyenin Erciş ağzındaki, sonu kavuşmasız biten kolunda ise; Erciş'te, ölüm yatağında, İran'dan dönen Selbihan'a söylenmiş son sözler, veda sözleridir.

Erciş'te, halk arasındaki yaygın inanış bu şiirin Emrah'ın son şiiri olduğudur.

Şiir, hikâyenin kollarında, hikâyecilerin hikâyecilik ve şiir söyleme yeteneğine, sözcük zenginliğine ve beğenilerine bağlı olarak sözcük ve bağlam değişmelerine uğramıştır. Özgün biçiminin kaç bağlam (hane) olduğunu söylemek olası değildir.

-Tevet F. 1938, s.112.

Yayımlanan ilk metindir. Üç bağlamdır.

"...Şah Selbi'yi Emrah'a teslim etti. Yola çıkıp Muradiye'nin Karahan köyüne geldiler. Karahanda, Köloz bey namında bir bey vardı. Selbiyi bu güzellikte görünce Emrah'la babasını kovdu. Emrah, Selbinin hasretinden hastalanıp Ercişe, evine döndü ve yattı. Selbi bir gün firar edip evine geldi. Emrah gözünü açıp gördü ki Selbi başı ucunda oturuyor. Aldı sazı:

Yar senin elinden hastayım hasta
Hastayı görmeğe yar sen mi geldin
Elinde ayvası cebinde narı
Canımın cananı sen sefa geldin

Yar senin kaşların hindidir hindi
Huriler hurisi melektir kendi
Bir su ver içeyim yüreğim yandı
Bulgarı dağından kar sefa geldin

Emrah'ın sevdiği Selbi sen misin
Sağ elin sinemde gezdiren misin
Ağır selacemi (sediye) kaldıran mısın
Canımın cananı sen sefa geldin

deyip kesti. Yeniden düğün yapıp yirmi sene kadar devran sürdüler.

- Saraçoğlu Ali: "Bozkır Mecmuası" 15 Eylül 1944 (4), s.13

"Köşklü Bağ"da, Köşklü Bağ'ın sahibi Kara Kudo (Kara Kudret)'nun Şöhret Bibi'nin kocası, araba ustası Kahraman Usta'dan, Emrah'ın ölümü ve mezarının yeri ile ilgili konuşmada saptanmış olan deyişin iki bağlamıdır.

"...Bu Emrah'ın mezarı, bu da köşküdür.. Şimdi ikisi de harabe oldu..."

Elinde havyası koynunda narı
Canımın cananı sen sefa geldin
Bol karlı dağlardan getirdin karı
Hastanı görmeğe yar sefa geldin

Emrah'ın sevdiği Selbi sen misen
Sağ elin sinemde gezdiren misen
Ağır cenazemi kaldıran mısan
Namazım kılmaya yar sefa geldin

- Caferoğlu, Ahmet: 1951, s.37.nr.I ve s.43, nr.XV.

Caferoğlu, Erciş'te, Mecit Gazioğlu ve Davut Telli'den derlemiştir. Gazioğlu'dan derlenen deyiş (nr.I) şöyledir:

Emrah'ın sevdiği Selbi sen misen
Sağ elin sinemde gezdiren misen
Ağır seracemi götüren misen
İran ölkesinnen yar sen-mi geldin

Yar bize gelmezdi hefdede ayda
Ezrayıl gösgümde canım hay-hayda
Daha bunnan sora geldin ne fayda
Bulgari dağınnan yar sen-mi geldin

Bu-gün ne meluldur bağçalar bağlar
Selbim oturmiş yaş töker ağlar
Anamnan bacim ciğerin dağlar
Mezarım gazmağa yar sefa geldin

Davut Telli'den Caferoğlu'nun aldığı deyiş (s.43,nr.XV), Fethi Tevet'in (Tevetoğlu'nun) yayımladığı metnin benzeridir. Üç bağlamdır. Davut Telli söylemesinde üçüncü bağlamın ikinci beyti:

Ağır cenazemi götüren misen
Namazım gılmaya sen sefa geldin

biçimindedir.

- Bali, Muhan: 1973, s.74.

Bali, koşmayı Fethi Tevet'in yayımladığı (1938) özet hikâye ile birlikte almıştır.

- Öztelli, Cahit: 1977, s.175 nr.33 ve s.186.

Öztelli iki değişkeyi (varyantı), ayrı iki metin olarak yayımlamıştır.

(s.175, nr.33) Tevet'in yayımladığı şiirdir. Kaynak verilmemiştir.

(s.186) Öztelli'nin Milli Kütüphane'ye armağan ettiği bir cönkte saptadığı şiirdir. Sunuyoruz:

Benim son günüme geldin ulaştın
Düşürdün gönlüme zar sefa geldin
Kapanmış yaramı yeniden açtın
Gel de bu yaramı sar sefa geldin

Geldi kulağıma Selvi'nin sesi
Hayatım boyunca çektirdin yası
Hanın bir elinde İran elması
Yangın yüreğime nar sefa geldin

Emrah'ın sevdiği Selvi sen misen
Sağ elin sinemde gezdiren misen
Ağır cenazemi kaldıran mısan
Cenazem üstüne yar sefa geldin

"Emrah, ölüm halinde hasta iken Selvi geliyor. Emrah söylüyor." (Öztelli, s.186)

-Saraçoğlu, Ali: (TF), 1980, s.17, s.7/ "Çevren-priştine", (3) 1981, s.29, s.72.

Hikâyenin sonu kavuşmasız biten koluṇdadır. "Halk Ozanlarında Bade İçme ve Âşıklığa Başlama Geleneği" konulu bildiridedir. Hikâyenin son bölümü ile birlikte, örnek olarak sunulmuştur.

"Çoğu kez bu üç dolu bir arada sunulmaz. Kimi âşığa erlik, kimi âşığa erlik ve aşk, kimi âşığa da erlik, pirlik ve aşk dolusu içirilir. Bu dolulardan erlik ve aşk dolularını içenler kavuşmaz. Kavuşamayan âşıkların başında Âşık Kerem gelir. Ercişli Emrah'la ilgili Emrah ile Selbihan hikâyesinin Erciş anlatısı bir kolu da kavuşmasızdır." (Saraçoğlu, 1980, S.17, s.5 ve 1981, S.29, s.71)

Koşma beş bağlamdır.

"...Biz habarı bu ara Selbiḥan'dan vérek.
Emrah Selbiḥan'ın ataşına çıra teki yansın, ımumteki erisin. Erisin, erisin ya; o yanda Şah Abbas'ın şahlığının hökmüni icra édip, Selbiḥan'ı Erdiş'e yola çıḥarttığını söyledik. Emrah'ın bunnan eteri yoḥ. Selbiḥan Erdiş'e gelmededir; Emrah'sa son demindedir. Pir-i Mugan'ın yetişmesinen seher yéli ters döndi, Erdiş'e gétmekde olan Selbiḥan'ın koḥusuni Emrah'a yétirdi."

"Emrah sazına yéniden düzen verdi. Selbi karalar giyinmiş, kapıda göründi. Hasta döşeğinde Emrah söylesin Selbihan dinnesin, ben söylüyüm siz dinneyin, bu da bennen bir hatıra olsun..."
(Saraçoğlu, a.y. 1980 s.6/7 // 1981 s.72)

Menim dar günüme geldin ulaştın
Merhaba sevdiğim yar sefa geldin
Kapanan yaramı tezzeden açtın
Otur bu yaramı sar sefa geldin

Sen bize gelmezdin haftada ayda
Bunnan sonra geldin daha ne fayda
Ezrayıl gösgümde canım hay hayda
İste namazımı kıl sefa geldin

Yarimin kaşları Hindî'dir Hindî
Güzeller hurisi melektir kendi
Bir su vér içeyim yüreğim yandı
Esrük dağlarınnan kar sefa geldin

Ben miydim çekerdim kederi yası
Geldi kulağıma yarimin sesi
Sonamın koynunda Acem alması
Elinde bohçası yar sefa geldin

Emrah'ın sevdiği Selbi sen misen
Sağ elin sinemde gezdiren misen
Ağır salacamı kaldıran mısan
Namazım kılmağa yar sefa geldin

-Âşık Ahmet Poyrazoğlu:
[Yayımlanmamış metin. Ses bantından]

Âşık Ahmet Poyrazoğlu, Ercişli Emrah ile Selbihan hikâyesinin sonu kavuşmasız biten Erciş kolunun günümüzdeki yetkin anlatıcılarındandır. Deyiş, Poyrazoğlu'da şöyledir:

Benim son günüme geldin ulaştın
Merhaba sevdiğim yar sefa geldin
Kapanan yaramı yeniden açtın
Otur bu yaramı sar sefa geldin

Geldi kulağıma Selbi'min sesi
Kaldırdı gönlümden kederi yası
Koynunda ayvası, İran alması
Bohçasında ayva nar sefa geldin

Selbi'nin kaşları Hindîdir Hindî
Güzeller hürüsi melektir kendi
Bir su ver içeyim yüreğim yandı
Yüksek Ağrı Dağ'dan kar sefa geldin

Emrah'ın sevdiği Selbi sen misen
Sağ elin sinemde gezdiren misen
Ağır cenazemi kaldıran mısan
Namazım kılmağa sen sefa geldin

Poyrazoğlu'nda:

Geldi kulağıma Selbi'min sesi

dizesiyle başlayan ikinci dörtlük, Öztelli'nin saptadığı cönk parçasında değişmelerle ikinci dörtlük olarak, Saraçoğlu'nun yayımladığı (1980, s.6-7 // 1981 s.72) parçada değişmelerle dördüncü dörtlük olarak vardır. Son dörtlük tüm değişkelerde eştir.

- Sakaoğlu, Saim: (EE) 1987, s.105, nr.16.

Tevet'in yayımladığı şiirdir. "Tevetoğlu 112/3 // Caferoğlu 1951, 37/3 ve 43/3 // Öztelli 186/3 --cönk" kaynak olarak işaretlenmiştir. Öztelli'nin cönkten aldığı koşmanın ikinci bağlamı gösterilmiştir.

Sözlü Kaynakta Koşma:

Âşık Davut Telli 1943 anlatısı "Emrah ile Selbihan Hikâyesi"nde vardır. Tiflis'te, hasta yatağında Selbihan'a söylenmiştir. Dört bağlamdır. (Saracoğlu 1980/ 1,2,4,5. bağlamlar.) Dize değişmeleri olmuştur.

1.1 Yar senin elinnen hastayım hasta
1.2 Hastanı görmeye yar sefa geldin
3. Senin o kaşların hilaldır hindi (şimdi)
Hürüler hürüsü melekdir kendi
Bi(r) su vér içemiy (y)üreğim yandı
Esrük dağlarınnan kar sefa geldin

- Benzer Ayaklar:

I- Dr. Fikret Türkmen: Âşık Garip Hikâyesi, 1974.

1. "...Şah Senem, Garib'e hem sadakatini söyler hem de hoş geldin der.." "Şah Senem'in doörtlüklerinde 'Merhaba sevdiğim sen sefa geldin' mısraı nakarattır." (s.96)

2. "Yedi yıldır hasretim sen sefa geldin"
(s.204)

3. "Merhaba Garib'im sen sefa geldin"
(s.289)

II- Öztelli: Bektaşi Gülleri, 1973, s.101/Hüseyin:
"Arifler arifi sen sefa geldin"

Sen ağlama kömür gözlü maralım
İçerim Selbihan elinnen senin
(Saracoğlu / 115)

Bu şiir, halk arasında yaygın olan: "Hak âşıklarının–badeli âşıkların-sevgi yolunda bir tür koduncaya kavuşacakları; zehirin Hak âşıklarını etkilemeyeceği" inancının kanıtlanması işlevini yüklenmiştir.

- Uraz (M.U) 1937- 1960, s.86-87.

Hikâyededir. Üç bağlamdır.
(Şah Abbas, Emrah'ın badeli aşık olduğunu anlayınca Selvi Han'la evlenmekten vaz geçer.
Selvi'yi Emrah'a verir. Hanları "ağu" içirerek Emrah'ı denemek isterler.)
"... Şah, divan Hanlarından bu işten (ağu içirme isteklerinden) vaz geçmelerini tekrar istedi, fakat Hanlar bir türlü vaz geçmiyorlardı..." (s.86)

Uraz'daki deyiş şöyledir:

Sen ağlama kömür gözlü meralım
İçerim Selvi Han elinden sesin
Tatlı canım olsun yoluna kurban
İçerim Selvi Han elinden senin

Kaşların mihrabı gözlerin ağı
Çokları bend etmiş zülfün düzağı
İster zehir olsun isterse ağı
İçerim Selvi Han elinden senin

Emrah der düşmedim böyle bir dâra
Yaradandan ola bu derde çare
İster zehir etsin beni bir pâre
İçerim Selvi Han elinden senin

- Aşkun, V.C. 1942, s.114-115 – Öztelli, C. 1977, s.171-172 – Sakaoğlu, S. 1987, s.104, nr.15.

Aşkun'da Âşık İsmail'den derlenen "Selvican Hikâyesi"ndedir. Erzurumlu Emrah'a mal edilmiştir. Öztelli'de kaynak Aşkun; Sakaoğlu'da kaynak Aşkun ve Öztelli'dir. "Selvican" Sakaoğlu'da "Selbihan" olmuştur.

Dağlar al geyinmiş deryalar kara
Vücudum sağ değil ciğerim yara
İster zahir etsin beni bin para
İçerim Selvican senin elinden

İster zehir olsun isterse ağı
Melekler çevirir sol ile sağı
Bize zulum eder Şirazın beği
İçerim Selvican senin elinden

Emrah gibi var mı bir bahtı kara
Saydım ağ gerdanda ben sıra sıra
İster zehir etsin beni bin para
İçerim Selvican senin elinden

- Ozanoğlu (1958), 1972 s.90-91.

Hikâyeye bağlı üç bağlamdır.

1.3 Yüce Han katında divan duralım
2. Göz yaşın eritir yürekte yağı
Çoğun bendeylemiş zülfün tuzağı
İster şerbet ola ister (se) ağı
İçerim Selvi Han elinden senin
3.3 Şol zehir eylesin beni bin pâre

- Bali, Muhan: 1973, s.142 ve 247, nr.XIV.

Bali'de iki yerde geçmektedir:

(s,142) Behçet Mahir'in anlattığı hikâyededir. İki dizedir. İkinci dize değişiktir.

"... Şeyhoğlu Şah Abbas, Selvi'ye:
- (Vezirler) Emrah ile senin pir elinden badelendiğize inanmadılar... eşg ehline zehir kâr etmez. Ateşin üstüne ateş goydun mu ne yapar ateşi iyice ateşlendirir...."

diyerek, zehiri Emrah'a sunmasını ister. Selvi zehiri Emrah'a uzatır. Emrah:

"- İnsan sevgilisine zehir verir mi"
diyip, Selvi'nin elinden kadehi alır.

"O aralık Cenab-ı Allah'ın emriyle pir dedenin eli yetişti... salavat parmağını gadahın içine sokup bi dolandırdı... Emrah sevindi, zehiri panzehir eden yetişti..."

İsder zehir olsun isderse ağu
Elin ki degmişdir içerem elden

(s.247, nr.XIV) Uraz'dan alınan metindir. Bali'nin bu şiirle ilgili açıklaması şöyledir:

"... Emrah önce Selvi'ye sitem eder, sonra onun ağlaması üzerine bu şiiri söyler."

- Gazioğlu, Celal: Erciş 1985 (Teksir Büroşür).
Uraz (s.86-87)'daki metindir.

- Yayımlanmamış Metin:

I- Receb oğlu Yahya Yazması Hikâye, s.33 b-34 a,b.

Yahya yazması hikâyede zehir içme- zehir içirme epizoduyla ilgili üç şiir vardır. Hikâyenin o bölümündeki dramatik özü oluşturan bu üç şiirden ikisi hikâye anlatıcısının, ya da hikâye anlatıcılarının ilgi artırıcı öge (merak unsuru) olarak hikâyeye kattıkları şiirlerdir.

Otağlarda dönen dayım sağıdır
Sineme çekerler ecel dağıdır
(33 b)

beyiti ile başlayan üç bağlamlık; "İçirirler Selvi/Sevli/vallah ağıdır" döner dizeli deyiş "ağunun içirilmesine hazırlama işlevini yüklenmiştir.

"...Şah dédi ki:
- Ey Emrah bülürsen biz neye geldik?
Emrah dédi ki:
- Emir Şah'ındır.
Şah, Melik-Yağıb'a dédi ki:
- Vér Emrah'a şerbeti.
Melik-Yağıb Emrah'a (şerbeti) vérende; Emrah gördü ki: Bulgurdur kaynamada camın içinde. Van Dengizine töksen alt üst éder."
(....)

"Aldı Emrah sazı (...) ne diyecek ağu içmesine." (34 a)

a) 1. Şah'ım izin vérdi izinnen geldim
İçerem Sevli can senin elinden
İsder ve'dem yétsin isdersen ölüm
İçerem Sevli can senin elinden

2. Kaşların karası gözlerin ağı
Melekler bürüdü sol ile sağı
İsder zeher olsun isderse ağı (34 b)
İçerem Sevli can senin elinden

3. Var mı Emrah teki bir behdi kara
Mah üzünde hallar hep sıra sıra
İsder zeher étsin (beni) bin para
İçerem Sevli can senin elinden

"diyip sazı kesdi. Şah dédi ki:

- Ne ağu, mağudur; bir savuk şerbet (dir), iç gétsin. Diyende, Emrah dédi ki:
- Sevli bir dur. Dilime bir küçük söz geldi. Diyim de soora içim..."

b) 1. Béyvefa yar bene étme zulumu
İçerem Sevli can senin elinden
Bir merhemet éyle Tanrı zalımı
İçerem Sevli can senin elinden

2. Yar kapında hırkan ben şal éylerim
Özümü ürüyan avdal éylerim
Dosdumun zehrini zülâl éylerim
İçerem Sevli can senin elinden

3. Egnine giymişdir cübbeyi behri
Sen salın sevdügüm ben çekim gehri
Doldur vér Emrah'a nuş étsin zehri
İçerim Sevli can senin elinden

"diyip sazı kesdi. Haman Emrah ağuyu Sevli'nün elinden alup, başına tikdi. Bir huy çekip, ağızdan gög-alav çıhıp tavana degdi.." (34 b)

(Çevriyazı:M.F.Kırzıoğlu)

II-Nejat Birdoğan/Nizamettin Onk:
Derlendiği Yer : Iğdır, Hakveyis Köyü, 1958
Kaynak Kişi : Sucu Kamber Aray

"Emrah'a Serdar'ın hilesi ile zehir verilir. Zehiri Selvi sunuyor."

Hünkâr kerem etti geldim bu eline (12)
Ver cam-ı içim men senin elinden
Senin derdin ile düşdüm bu güne
Ver içim men cam-ı senin elinden

Kaşların cellattır gözlerin ağı
Bürüyüp tellerin sol ile sağı
İster zehir olsun isterse ağı
Ver içim men cam-ı senin elinden

Sefil Emrah diyer men bahtı kara
Ağ buhağ altında hal sıra sıra
Ciğer zedelendi oldu bin para
Ver içim men cam-ı senin elinden

Yaz ayları bu yérlere gelende
Açılır bahçede güli Selbi'nin
(Saraçoğlu/l 16)

- Uraz, Murat: (1937), 1960, s.27.

"... Selvi, Emrah'a:
- İsmime Nazlı idi, Suna idi, Mine idi, engel takma.
(....) Sade Selvi üzerine bilmez misin ki söyliyesin?

Emrah:
- Bilirim...."

Güzelleme Uraz'da üç bağlamdır.

Yaz ayları bu yerlere gelende
Açılır bahçede gülü Selvinin
Tomurcuk tomurcuk durdu dalları
Akar leblerinin balı Selvinin

Dağların başında lâleler biter
Yüreğim yâresi sağalmaz gider
Bağ-u bahçesinde bülbüller öter
Dökülür ele samuru Selvinin

Emrah der ki öldüğümü bilseler
Yıkasalar namazımı kılsalar
Mezarımı yol üstüne koysalar
Geçerken uğrasa yolu Selvinin

- Ya-Kuş.(Yakup Kuşçuoğlu): "Van Gazetesi" 5.IX.1939, Sayı 33, Tefrika nr.28.

Güzelleme, Kuşçuoğlu'nda da üç bağlamdır.

"... Emrah, dağ sularını içmeye her vakit ceylan gelmediğini söylüyerek, bağışlanmasını diledi. Selbi, Emrah'ın suçunu affetti. Adına başka ad koşmadan danışmasına devam etmesine izin verdi..."

Kuşçuoğlu'nda dize ve bağlam değişmeleri olmuştur.

1.3. Tomurcuk tomurcuk ter buhaklardan

2. Karlı dağ başında lâleler biter
Gönül aşk oduyla kül olup tüter
Isı olmaz bağda bülbül mü öter
Gelir geçer sade yeli Selbinin

3. Emrah der ki ölsem beni yusalar
Mezarımı yol üstüne kosalar
Kuşlar demim çekip Hu okusalar
Geçerken uğrasa yolu Selbinin

- Ozanoğlu: (1958), 1972 s.22-23.

Hikâyeye bağlıdır. Söyleniş yeri, zamanı ve nedeni Uraz ve Kuşçuoğlu'ndaki yer, neden ve zamandır.

Yaz ayları bu illere gelende
Açılır bağında gülü Selvi'nin
Tomurcuk tomurcuk güller açanda
Akar dudağının balı Selvi'nin
Yüce dağ başında laleler biter
Yüreğim ateşi durmayıp tüter
Gönüller bağında bülbüller öter
Eğilir tutanda dalı Selvi'nin

Emrah der ki öldüğümü bileler
Öldüğüm gün namazımı kılalar
Mezarımı yol üstüne koyalar
Geçerken uğrasa yolu Selvi'nin

- Bali, Muhan: 1973, s.254, nr.II.

Uraz'daki metindir. Bali, Ozanoğlu'nu da kaynak olarak işaretlemiş, ancak farklara değinmemiştir.

- Olcay/Ercilâsun/Aslan: 1976, "Emrah Hikâyesi" s.228.

1971 yılında Ensar Aslan'ın derlediği hikâyeye bağlı üçüncü şiirdir. Üç bağlamdır. Birinci dörtlüğün üçüncü dizesi:

Domurcuh domurcuh durur dalların

yazılışındadır. İkinci bağlam Uraz metninin ikinci dörtlüğü, üçüncü bağlam Uraz metninin üçüncü, Erciş'te, Âşık Davut Telli'den derlenmiş olan metnin dördüncü bağlamıdır.

-Natalie K.MOYLE: 1976, C.II, s.202.

Moyle'nin, I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi'nde (İstanbul 23-30 Haziran 1975) sunduğu: "THE TECHNIQUES OF TURKISH MINSTRELSY" başlıklı bildirisinin karşılaştırma kaynakları arasında Müdami anlatısı "Emrah ile Selvi Hikâyesi" ve Emrah'ın bu güzellemesi de vardır.

N.K.Moyle, güzellemeyi Kurbani'nin: "Açılır nevruzda gülün Perizat" deyişi ile karşılaştırmaktadır.

Ercişli Emrah'ın güzellemesi şöyledir:

Ezel bahar yaz ayları gelende
Açılır baharda[1] gülü Selvi'nin
Tomurcuk tomurcuk ter buhaklardan
Akar leblerinin balı Selvi'nin

Hurilerin perilerin eşisin
Kafeste beslenen dudu kuşusun
Elli kız ile yüz gelinin başısın
Gucmaya münasip beli Selvi'nin

Emrah der ki öldüğümü bilseler
Toplanıp da cenazemi kılsalar
Şu yolunda mezarımı kursalar
Geçerken uğrasa yolu Selvi'nin

- Yayımlanmamış Güzelleme:

Evel bahar yaz ayları gelende
Açılır bahçede gülü Selvi'nin
Terlemiş .....
Akar leblerinin balı Selvi'nin

[1] Bildirideki bir karşılaştırmada ilk beyit: "Ezel bahar yaz ayları da gelende/Açılır bağında gülü Selvi'nin"biçimindedir.)
(Lütfen bakınız: N.K.MOYLE, Aynı Bildiri, s.202-206 v.d.)

Hurilerin (perilerin) eşisin
Divane gönlümün gam yoldaşısın
Elli gelin yüz kızların başısın
Sarmaya münasip beli Selvi'nin

Uzakta görsem (de) yakında bulsam
Yalvarsam yakarsam bir buse alsam
Hak nasip eylese cemalin görsem
Dolansa boynuma kolu Selvi'nin

Emrah eyder öldüceğim bilseler
Koyulsalar bir araya gelseler
Cenazemi yol üstüne koysalar
Gelirken uğrasa yolu Selvi'nin

(İbrahim Aslanoğlu / Bir MİFAD cönkünden)

- Erzurumlu Emrah Adına Yayımlanan Metin:

(E.Cem, 1928, nr. 81/Köprülü, M.F. 1940, s.606, nr.22 //E.Cem ve Ç.Eflâtun Güney: 1955, s.86, nr.109 / 1975, s.97, nr. 108/Orhan F.Köprülü (TK...) 1974, C.III, s.252.)

Yine bahar geldi donandı dağlar
Sahralara döndü yolu yosmanın
Bahçelerde fidan gibi salınır
Sarmaya münasip beli yosmanın

Başım alıp bilmem nereye varsam
Varsam da bir zaman eğlenip kalsam
Gülgün dudakların ağzıma alsam
Akar leblerinden balı yosmanın

Emrah'î der öldüğümü bilseler
Suyum ısıtsalar tenim yusalar
Sal ağacımı yol üstüne koysalar
Geçerken uğrasa yolu yosmanın
(E.Cem, 1928, s.115, nr.81)

Eflâtun Cem'in Erzurumlu Emrah'a mal ettiği tüm şiirleri, oldukları gibi, Erzurumlu Emrah'la ilgili kitabına alan Orhan Ural'da bu koşma yoktur. (dost elinden gelen turna / Erzurumlu Emrah, 1976)

Ali Saraçoğlu, bu değişkeyi Ercişli Emrah adına yayımlamış, "... yosmanın" dönerayağını alt açıklamasında "... Selbinin" olarak işaretlemiştir. (Bozkır-Eskişehir, 1944 Sayı 7-8)

- Karacaoğlan'da Benzeş Dizeler:

a. "Sabahtan seherde suya giderken

Üşüyor parmağı eli kızların"

beytiyle başlayan koşmanın dördüncü (sonuncu) bağlamı:

"Karac'oğlan der öldüğüm bilsinler
Toplansınlar namazımı kılsınlar
Mezarımı yol üstüne koysunlar
Geçerken uğrasın yolu kızların"

biçimdedir. (Ergun, 1974, s.148-148, nr.150)

b. "Aman Tanrı'm benim yârim gücenmiş
Beni görse yoldan çıkar yan gider

beytiyle başlayan koşmanın ikinci dörtlüğünün ilk beyiti:

"Cesedimi göz yaşıyla yusunlar
Mezarımı yol üstüne koysunlar"

biçimindedir. (Ergun, 1974, s.167, nr.178 / Karaer, s.246, nr.270)

Ezel bahar yaz ayları gelende
Açılmış bahçada nar memelerin
(Saraçoğlu/117)

I- Saraçoğlu'nun dışındaki kaynaklarda koşma şöyledir:

Evvel bahar yaz ayları gelende
Açılmış bahçede gül memelerin
Versen de ağzıma emsem leblerin
Bal ile yoğrulmuş yâr memelerin

Açma göğsün açma rakip bakıyor
Yar senin ateşin beni yakıyor
Tenin miskü anber olmuş kokuyor
Al benim yağlığım sil memelerin

Ecel kuşu gelip başa konanda
Tenin çıkıp teneşirde yunanda
Biçare Emrah da bir gün ölende
Mezarım taşına sür memelerin
(1928, s.125, nr.91)

(E.Cem 1928// Köprülü 1929, s.19 // Güney E.Cem ve Ç.Eflâtun: 1955, s.84, nr.104/1975, s.95.nr.103//Ural 1976, s.106, nr.102)
(Ergun 1943, s.1266,nr.7 // Kocatürk 1956, s.89/1963, s.208 // Saraçoğlu 1976, s.316, nr.XVI.)

E.Cem, Köprülü, Güney'ler, Ural'da koşma Erzurumlu Emrah adına; Ergun, Kocatürk ve Saraçoğlu'nda koşma Ercişli Emrah adınadır.

Öztelli, koşmanın Erzurumlu Emrah'ın olmadığı kanısındadır. (Öztelli, 1976, s.25)

II- Karacaoğlan Adına Yayımlanan Değişke:

Geline bak deli gönül geline
Koynunda açılmış gül memelerin
Emsem de doyulmaz yavrum tadına
Kaymağa karışmış bal memelerin

Mevlam sana kirpik vermiş kaş vermiş
İnciden sedeften dürden diş vermiş
Koynundaki turunç olmuş uç vermiş
Açılmış goncadır gül memelerin
(Bkz. Saraçoğlu/133, 2.bağlam)

Karac-oğlan çıkmış yollara bakar
Ayrılık ateşi gönlünü yakar
Dumur dumur terin durmayıp akar
Kanlı çevren al da sil memelerin

(Ergun 1974, 21. Baskı, s.347, nr.423 // Öztelli 1970, s.171, nr.207 // Karaer, s.221, nr.231)
Koşma, Cumbur'un ve Seçmen'in Karacaoğlan kitaplarına alınmamıştır. Öztelli'de ve Karaer'de son dize:

Allı çevren al da sil memelerin

olmuştur.

Bu güzelleme, Ergun'un Karacaoğlan kitabının ilk baskılarında yoktur. Kitaba, 9. baskıda: "Eflâtun Cem tarafından toplanarak Maarif Kitaphanesi

sahibi Naci Kasım Beye verilen koşma ve semailer" (Ergun, Karacaoğlan s.7) arasında girmiştir. Ergun, bu değişkenin kaynağı, bu kaynağın sözlü ya da yazılı oluşu, alındığı yer ve yıl üstüne bilgi vermemektdir.

Bu değişkeyi Karacaoğlan'ın sayarak "Naci Kasım Beye" veren E.Cem, güzellemenin özgün biçimini de Erzurumlu Emrah'a mal ederek yayımlamakta sakınca görmemiştir.

III-Sayad Hemrah'daki Güzelleme:

"...Sazı getirip verdiler. Hemra, sazını eline alıp biraz saz çaldı. Sayad Han, Hemra'nın sazından çok hoşlandı.

- Ey oğlan saz çalışın güzeldir, sözünü de işitelim dedi.

Hemra Sayad Han'a baktı, gördü ki atlas göyneğinin arasından memeleri görünüp duruyor. Hemra bunu görüp mest oldu. Aldı, söylemeye başladı" (Sayad Hemrah, H.1347, s.24-25)

Gidende zemistan gelende bahar
Süsenli sünbüllü ağ memelerin
Yüzün görgeç gitti aklı hıyalım
Koymuyor kullarda sağ memelerin

Karşudan rakipler ne derler bize
Aşık maşukunun cebrine döze
Seherin çağında görünür göze
Koyuptur sineme dağ memelerin

Kadir-mevlam göz üstünde kaş vermiş
Lâliden mercandan dürden diş vermiş
Ak göksünde yumurlanıp baş vermiş
Gülende titreşir yağ memelerin
(Lütfen bkz. Saraçoğlu/133-2)

Kızıl güli desdelemiş yârına
Her kim arzu çeker öz dildarına
Begliği mengüzar Gürci narına
Beyazdur karlardan ağ memelerin

Yüzüni benzettim ay-ilen güne
Bir tersa kızıdır hiç girmez dine
Aşık Hemra ağlar bakar yüzüne
Bal-ilen yuğrulmuş yar memelerin
(Sayad Hemrah, H.1347, s.25-26)

[Hikâye bölümünde ve güzellemede özgün örgüye (yapıya) bağlı kalındı. Anlatım bozulmadan kimi sözcükler Türkiye Türkçesi'yle aktarıldı.]

Başına döndüğüm kurban olduğum
Men sana ne dédim kız hele dön dön
(Saraçoğlu/118)

Derlendiği yer : Iğdır/Alican Köyü, 1958
Kaynak Kişi : Fizende Hala
Derleyenler : Nejat Birdoğan/Nizamettin Onk
(Bu metin, ağız özelliklerini ve değişmeleri gösterme yönünden sunulmaktadır.)

Başına döndüğüm kurban olduğum
Men sene ne dedim gız gayıt indi
Hicran piltesini bağrım başına
Özün öz elinen düz gayıt indi

Gözellerde üz bürümek yamandı
Gayıt üzün görüm Allah amandı
Bir gaşın ebru'du biri kemandı
Ömür başa vardı gız gayıt indi

Gözeller içinde haşa sevdigim
Benziyirsin yaşılbaşa sevdigim
Meğer döndü bağrım daşa sevdigim
Fere keklik kimi düz gayıt indi

Emrah diyer Seyyat bah civanı gör
Bağçılar içinde bağçıvanı gör
Sil gözün yaşını yahşı meni gör
Ömür başa vardı gız gayıt indi

Yurt Dışı Yayınları:

I-Ahundov, E. Bakı 1967, (Emrah s.65-84) s.79.

Sallana sallana geden salatin
Hayana gédirsen gız gayıt indi
Süsenden sümbülden ter benövşeden
Destinde gonçeni üz gayıt indi

Boyunu benzettim melek simaya
Derdini çekmekten düştüm ah-vaya
Keklik kimin ne galhırsan havaya
Terlen yoh oynadım süz gayıt indi

Eğer bağban isen bağçı meni gör
Bağlar gül-gül oldu bağ-çemeni gör
Emrah déyer Sayat bağ-çi[1] meni gör
Ömür başa vardı téz gayıt indi
(Aktaran: Ali Saraçoğlu)

II-Ahudov/Tezcan: 1978, s.302.

Dize değişmeleri:

1.4 Destinle gonçana düz gayıt indi
2.4 Terlan yoh ovladım süz gayıt indi
3.3 Emrah déyer Sayad bah çemeni gör

III- Kul Mustafa Adına Yayımlanan Koşma:

Sallana sallana gelen salatin
Gédirsen bağçaya téz gayıt indi
Süsenden sünbülden ter benefşeden
Onlardan bir deste düz gayıt indi

Gözellerde üz bürümek yamandı
Üzünü bürüme öldüm amandı
Bugün ayrılığdı ahır-zamandı
Ömür başa değdi téz gayıt indi

Gul Mustafa déyer dilber yüz yaşa
Coşa derya galha üsdünden aşa
Sevdiğim benzeyer (bir) yaşıl başa
Sona teg göllerde üz gayıt indi
(Elizade, Himmet: Bakı 1930, s.273)

IV-Türkmen/"Sayad Hemrah".H.1347, s.93.

"Sallananda saçun iner kaşınga
Sin ķżyan bararsın dön kız kıyd indi
Tutam ķolfaķżngdan dönem başınga
Sin ķżyan bararsın dön kız kıyd indi

[1] "bağ-çi – bağ ne; bağ ne ki"

Türkiye Türkçesi İle Söylenişi:

Sallananda saçın iner karşına
Sen nerye varırsın dön kayıt imdi
Tutam kalpağından dönem başına
Sen nerye varırsın dön kayıt imdi

Uzaktan gelmişim menzilden yoldan
Yeşilbaş sunalar uçuşur gölden
Öpüm yanaklardan kırmızı gülden
Bulandı yüreğim dön kayıt imdi

Suna gib idal gerdanın kaldırma
Her yeter yetmeze sırrın bildirme
Dost ağlatıp düşmanların güldürme
Selatin gerdanlım dön kayıt imdi

Gönlüne getirme fikri hayali
Sıdk-ı serin olsun dünyanın malı
Hemra'nın ki sensin vefalı yarı
Kademin dideme dön kayıt imdi

(Aktaran: Ali Saraçoğlu)

İran Azerbaycanı (Yayımlanmamış Metin):

Kaynak Kişi : Âşık Derviran
Derleyen : Ahmet Poyrazoğlu

Ahesde yérişlim kıya bakışlım
Dolanım başına kız kayıt şindi
Hicran piltesini nazik elinnen
Düz yaram üsdüne kız kayıt şindi

Men seni tutmuşam başa sevdiğim
Senin bağrın dönüp daşa sevdiğim
Çevrüşüpsen yéşil başa sevdiğim
Dolanım başına kız kayıt şindi

Güzel olur méyvelerin narınci
Alması héyvası illa turunci
Emrah'ı bu yérde koyma zarınci
Dolanım başına kız kayıt şindi

Gel seninle gidek bağ arasına
Eyle gidek gelek yol incinmesin
(Saraçoğlu/119)

Bu koşma, halkbilimci Sayın Haşim Nezihi Okay'dan Ali Saraçoğlu ve Cahit Öztelli tarafından ayrı ayrı derlenmiştir.

Saraçoğlu'nun derlediği metin, "I.Uluslararası Türk Folklor Kongresi"nde (İstanbul 1975) "Türk Halk Şiirinde Ercişli Emrah Gerçeği ve Emrah ile Selbihan Hikâyesi" konulu bildiri içinde sunulmuş ve yayımlanmıştır. (Kültür Bakanlığı-Ankara 1976/II. HE. s.295-319)

Cahit Ötelli, koşmayı, "Hüsnü adlı bir âşık'ın bir cönkte rasladığı" benzek (nazire) koşmasiyle birlikte, "Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı 1976"da (Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara 1977, s.161-190) yayımlamıştır. (s.180, nr.45)

Hüsnü adlı âşığın koşmasını sunuyoruz:

Berü gel seninnen bağa gidek
Ötüşüp bülbüller gül incinmesin
Her seher vaktında seher yelleri
Dokunup gerdana tel incinmesin

Her sabah her sabah yolda dursun
Gelenden geçenden haber alursun
Yârim benim ilen aşna olursun
Tatlı söyleşelim dil incinmesin

Karadır kaşların gözlerin humar
Gören âşıkların zekâtın umar
Beline yakışır cevheri kemer
Her dem kuşan geyin bel incinmesin

Yârim bir iş ettin de baştan başa
Ak gerdan altında behler tamaşa
Herkes sevdiğine sarılmış baştan başa
Yorgan zahmet çeküp kol incinmesin

Hüsnü'm ey dür bir yol bari görüşek
Görüşek te tenhalarda buluşak
Uzat gerdanından bir yol öpüşek
Dudak zahmet çekiip dil incinmesin

"Herkes sevdiğine sarılmış baştan başa" dizesi, Öztelli'nin de belirttiği gibi ayak ve ölçüler yönünden hatalı bir dizedir.

M.F.Kırzıoğlu'nun Karslı "Sünni-Türk" âşıklarla, Selim İlçesi'nin Oluklu köyünden Âşık Bektaş Tatarhan'dan (1941-1944);

Nejat Birdoğan'ın da Kağızman'da, Mevlüt İhsani'den (1963); derledikleri, yayımlanmamış iki değişke (varyant) daha vardır.

Nejat Birdoğan'ın derlediği değişke (varyant):

Sallana sallana bağ arasında
Éle gidek gelek yol incinmesin
Yel eser zülfünü (y)üzde deneler
Tökülüp gerdene tél incinmesin

Gög (y)üzünde döner şems ile kamer
Seven sevdiğinin lebinden emer
Boyuna yaraşır zernişan kemer
Éle yérden kuşan bél incinmesin

Emrah diyer Selbi dur görüşelim
Küsdürdüsem seni gel barışalım
Ağ-buhağ altından bir öpüşelim
Dodak zahmet çekip dil incinmesin
(Mevlüt İhsani'den)

Kırzıoğlu derlemesindeki ağız farkları ve dize değişmeleri:

1.4 Tökülür gerdene tel incinmesin
2.2 Sevgi sevgisinin lebinden emer
2.3 Boyuvan yaraşır zernişan kemer
3.1 Emrah hey dir Sevli dur görüşelim
3.2 Küsdürdüsem seni gel barışalım

biçimindedir.

Karacaoğlan'a bağlanan, "incinmesin" döner ayaklı benzek (nazire) bir koşma da vardır. Sunuyoruz.

Kalk dilber gidelim bağ arasına
Şakısın bülbüller gül incinmesin
Eser bad-ı saba zülfün dağıtır
Gerdana dökülmüş tel incinmesin

Gözlerin şemistir gün yüzün kamer
Seni seven yiğit zekâtın umar
İnce bel üstüne mücevher kemer
Şöyle bir salın ki bel incinmesin

Bir iyilik et ki çıkasın başa
Ak gerdanda benler ola tamaşa
Âşık maşukla sarılıp sarmaşa
Yorgan zahmet çeksin kol incinmesin

Karac'oğlan der ki gel görüşelim
Şöyle bir tenhada gel buluşalım
Kaldır nikabını bir öpüşelim
Dudak zahmet çekip dil incinmesin

(S.Nüzhet, 1927, s.97/ 1974, s.144, nr.143 // Öztelli, 1970, s.173, nr. 210//Karaer, s.224, nr.235/Cumbur, 1973, s.145, nr.213)

(Âşık) Hüsnü metni ile Karacaoğlan metninin birbirleri ile benzerlikleri açıkça görülmektedir.Bu iki metnin de Ercişli Emrah'la yakınlığı ve benzerlikleri daha çok Kırzıoğlu ve Birdoğan'ın derledikleri metinlerdedir.

- Yurt Dışmda Yayımlanan Benzek Koşma:

I- M.H.Tehmasib: (AHD), Bakı 1972, s.268.
II- E.Ahundov: (AAEŞ), C.I. Bakı 1983, s.81.

I-Tehmasib, Tufarkanlı (Tufarganlı) Abbas'ın şiirinin "Özündeki inceliğe ve duygu zenginliğine" örnek olarak benzek koşmanın üç bağlamını yayımlamıştır. (Tehmasib'in koşma için gösterdiği kaynak: "Aşıglar, II. s.6"dır.)

Gedem goyub yar bağına gelende
Éle gel, éle gét yol incimesin
Şeker leblerinden mene buse vér
Dodag terpenmesin, dil incimesin

Bülbül feğan éyler gül hevesinde
Goşa nar görünür yar sinesinde
Éle gel, éle gét bağ beresinde
Bülbül hürküşmesin, gül incimesin

Gözeller içinde sen bir gızıl gül
Dolansın başına héy şéyda bülbül
Esme seba yéli, titreme sünbül
Çığalar terpenip tél incimesin
(s.268)

II-Benzek koşma Ehliman Ahundov'da beş bağlamdır. Ahundov, koşmayı "incimesin" başlığı altında yayımlamıştır. Sunuyoruz:

Gedem goyub yar yanına gelende
Éle gel éle gét yol incimesin
Şeker leblerinden mene buse vér
Dodag terpenmesin, dil incimesin

Derildi bostanlar boş galdı tağlar
Könül istediyin vérmesen ağlar
Ağ sinen üstünden darayı bağlar
Héykel arasından sal incimesin

Bülbül feğan éyler gül hevesinden
Goşa nar asılıb yar sinesinden
Éle gel éle gét bağ beresinden
Bülbüller hürküşüb gül incimesin

Gözeller içinde sen gızıl güller
Dolansın başına şéyda bülbüller
Esme seba yéli, titreme çöller
Cığalar terpenib, tél incinmesin

Abbas déyer ağlayanlar gülende
Nazlı yar soruşub, halım bilende
Merhamet éyleyib bize gelende
Dola gerdenine gol incimesin
(s.81)

Ezel bahar yaz ayları gelende
Sonası çalkanan göller öğünsün
(Saraçoğlu/121)

Karacaoğlan'da bağ dizelerinin ayak sözcükleri (döner ayakları) "...övünsün-öğünsün" olan üç, Hâki'de ve Âşık Kâmili'de birer koşma vardır.

Ergun'a göre Hâki, bu koşmasını "Karacaoğlan'ın 154 numaralı şiirini örnek ittihaz ederek yazmış olabilir" (Ergun, Karacaoğlan 1974, 21. Baskı, s.43 ve s.151, nr.154)

Hâki'nin koşması dört bağlamdır.

Çık salın sevdiğim bağa seyrana
Naz ile gittiğin yollar öğünsün
Bülbüller başlasın ah ü efgana
Ruhunda açılan güller öğünsün

Ne buldun yadlarla gezip tozmadan
Neden ben bendenin bağrın ezmeden
Ta ölünce farig olmam yazmadan
Hele methin eden diller öğünsün

Çok yalvardım sana geçmedi dilek
Böyle eda etmeye ey zatı melek
Akibet ayırdı kûyundan felek
Şimden geri varsın iller öğünsün

Bir misafir düştüm geldim eline
Mail oldum kelâmına diline
Hâki der efendim senin yoluna
Gözlerinden akan seller öğünsün

Ergun'a göre Karacaoğlan'ın Hâki'ye örnek olan şiiri şudur:

Ala gözlerini sevdiğim dilber
Şu gelip geçtiğin yerler övünsün
Kadir mevlam seni övmüş yaratmış
Kısmeti olduğun kullar övünsün

Huri melek var mı senin soyunda
Kız nazarım kaldı usul boyunda
Kadir gecesinde bayram ayında
Üstüne gög-olan dallar övünsün

Huri kızlar sürmelemiş gözünü
Elin aşiretin çeksin nazını
Kaldır perçemini görem yüzünü
Yüzüne dökülen teller övünsün

Karac-oğlan der ki garibim garip
Garibin halinden ne bilsin tabip
Akşamdan soyunup koynuna girip
Boynuna dolanan kollar övünsün

(S.N.(Ergun): 1927,s.23/1974, s.151-152, nr.154)

Ergun'un Karacaoğlan adına ayrı, özgün bir metin sayarak yayımladığı ikinci koşma, ilk dörtlüğü yukarıda sunduğumuz koşmanın ikinci dörtlüğü olan değişke (varyant) koşmadır.

Huri melek var mı senin soyunda
Arzumanım kaldı usul boyunda
Şu kadir gecesi bayram ayında
Üstüne gölg-olan dallar övünsün

Aşağıdan gelen küçücük gelin
Kemere sığdırmış şu ince belin
Seni seven yiğit bekliyor yolun
Yolunu bekliyen yiğit övünsün

Ağalar ellerde garibim garip
Neyneyüb garibin halini sorup
İlk akşam soyunup koynuna girip
Koynunda mest olan canlar övünsün

Karac-oğlan der ki garip kalırsam
Ordular kurup da işler görürsem
Nazlı yarı bir tenhada bulursam
Yar ile konuşan diller övünsün
(Yar gelip geçtiğin yollar övünsün)
(S.N.(Ergun): 1927, s.64/1974, s.150-151, nr.153)

Ergun'un Karacaoğlan adına yayımladığı üçüncü koşma; Ercişli Emrah'ın koşması ile ilişkili koşmadır. Bu koşma, Ergun'un Karacaoğlan kitabının ilk baskısında yoktur.

Üç bağlamlı bu koşmayı Ergun, sonradan "Eflâtun Cem'in topladığı şiirler"in içinde kitabına almıştır (Bakınız: 1974, s.7 açıklama; s.328 ara başlığı).

Koşmanın Ercişli Emrah'ın şiirlerini tümü ile Erzurumlu Emrah'a mal eden Eflâtun Cem'in "Topladığı şiirler" in arasında Ergun'a varmış olması, üzerinde önemle durulması gereken soruları da birlikte getirmektedir.

"Koşma gerçekten Karacaoğlan'ın mıdır ve Karacaoğlan adına mı derlenmiştir, yoksa; Karacaoğlan adına 1927'de yayımlanan iki koşma ile dönerayak ve konu benzerliği nedeni ile mi Karacaoğlan'a mal edilmiştir?"

Ergun'da "Eflâtun Cem'in topladığı şiirler"in kaynakları ile ilgili açıklama yoktur. Bu şiirin kaynağı da belirsizdir.

Şiirin dil yapısı ve biçem (uslûp) özellikleri soruların yanıtlanmasında yararlı olacaktır.

Eflâtun Cem'in topladığı şiiri sunuyoruz:

Evvel bahar yaz ayları gelende
Bahçede açılan güller övünsün
Boyu uzun kaşı kara sunamın
Çırpınıp çıktığı göller övünsün

Bitişin çiğdemler gelişin yazlar
Göllere dökülür ördekler kazlar
Ak saya giyinmiş gelinler kızlar
Ay yüze dökülen teller övünsün

Karac-oğlan der ki avlayamadım
Enini boyunu yaylamadım
Aldırdım yarimi söyletemedim
O yâri söyleyen diller övünsün

(Ergun 1974, 21.baskı s.348, nr.425//Öztelli 1970, s.181, nr.225/Cumbur 1973, s.101, nr.148// Karaer, s.233-234, nr.250)

Öztelli, Cumbur ve Karaer'de de şiirin derlenişi ve kaynağı ile ilgili bilgi yoktur.

Âşık Kâmili'deki benzek (nazire) koşma:

Yaz ayları gonca gülün vaktinde
Feryat edip o bülbüller öğünsün
Firkat ile gönülcüğüm yakanda
Bülbülün konduğu dallar öğünsün

Gördüm ki sunayı yandı firkattan
Başında alvale gördüm ıraktan
Şirin dillerinen kiraz dudaktan
Revan olup akan ballar öğünsün

Zülfün kemed edip boynuma takmış
Sanarsın cennette rıdvan bırakmış
İncili kuşak ta bir yana sarkmış
Beline sardığı şallar öğünsün

Selvi boyun tam kemale yetirmiş
Gören âşıkların derdin artırmış
Al yanak üstünde bir ben oturmuş
Onun etrafında hallar öğünsün

Bir şahin bakışlı gözleri mesti
Beni de eyledi kendine besti
Eğer iremezse Kâmil'in desti
Gonce gülün deren eller öğünsün
(Güney, E.Cem-Ç.Eflâtun: Âşık Kâmili, MCM(L)VIII, s.38, nr.43)

Medet medet âlemleri yaradan
Hal oldu perişan bir yara sebep
(Saraçoğlu / 122)

-Gazioğlu, C.1985 (Teksir. Tanıtma Broşürü)

Koşma, Gazioğlu'nda Ercişli Emrah adınadır. Özet hikâyededir. Sakaoğlu'nun Selâhattin Koşar'dan alarak yayımladığı metindir. Önemsiz sözcük değişmeleri olmuştur. Gazioğlu özet hikâyesine göre Şah Abbas'a söylenmiştir.

1.3 Séfil Emrah bu hallara düşeli
3.1 Emrah eder yar elinden naçaram
3.3 Şahım ağı versen korkmam içerem

- Kırzıoğlu, M.F. (TFAY) 1977, s.155, nr.II.(Tecnis).

Ercişli Emrah adına ilk kez Sakaoğlu'nun yayımladığı bu koşmayı (1987, s.108), Kırzıoğlu, Karslı Abo-Ağa (Zihni-XIX.yy.) adına yayımlamıştır.

Kırzıoğlu'nda şiirin alındığı kaynakla ilgili bilgi yoktur. Kaynağın sözlü mü, yoksa yazılı mı olduğu belli değildir. Koşmada geçen ZİHNİ adını Kırzıoğlu Abo-Ağa'nın mahlası olarak açıklamaktadır. (aynı makale, s.147)
Kırzıoğlu'nun yayımladığı koşma şöyledir:

Medet-medet Âlemleri-Yaradan
Budur hep halımız bir yara sebep
Gündüz hayalimde gece düşümde
Yüreğim kan ağlar bir yara sebep

Kısmet olsa görsek yarın yüzünü
Sarılıp da öpsem iki gözünü
Elin artık eksik sitem sözünü
Basarım bağrıma bir yara sebep

Gezerim bir zaman ZİHNİ tüccaram
El uzatıp düğmelerin açaram
Ağu verse yar elinden içerem
Koy desinler ölmüş bir yara sebep

Ezel bir gözele méyil vérende
Egil ayağının turabınnan öp
(Saraçoğlu / 124)

Şiir, "Emrah İle Selbihan Hikâyesi'ne bağlıdır. Hikâye ile birlikte Ali Saraçoğlu 1943 yılında; özgün, ayrı bir metin olarak Prof.Dr. Ahmet Caferoğlu 1950 öncesi Erciş'te, Âşık Davut Telli'den derlemişlerdir.

İran'da, Selbihan'ın konuk edildiği köşkün bahçesinde, Selbihan'la karşılaşmada söylenmiştir.

" Nigâr hanım, Emrah daha başta 'Elvan çiçekler açılmış/Soluna sağına yarın' diyende Emrah'ı tanıdı. Ağlıyarak:
- Hey gidi zaman. Bir zaman Emrah'ın yoluna yaş döken, şimdi Emrah'ı tanımaz oldu dedi.
- Bu Emrah değil. Sen bu parayı ver, buradan gitsinler.
Selbihan'ın bu sözlerini Emrah da duydu. Sazını aldı..." (Davut Telli, 1943 anlatısı hikâyeden)

- Caferoğlu: AİAD, 1951, s.38, nr.IV.

Üç bağlamdır. Dize değişmeleri olmuştur. Kimi dizeler:

1.3 Emir édip goynuna girdiğin zeman
2.2 Men oladım baş gözelin serdarı
2.4 Sar golun boynuna gözlerinnen öp
3.1 Emrahım dér geler géçer yaz
3.3 Sevdüğüm Selbi darılmış gonuşmaz bir az
3.4 Halına tohunma halhalınnan öp

biçimindedir. Caferoğlu'nun Erciş ağzına uyarladığı çevriyazı (transkripsiyon) işaretlerinin bir bölüğü Erciş ağız özelliklerine uymamaktadır. Caferoğlu'nun yanlış işaretlemesini sürdürmeme düşüncesi ile (é ve h) işaretlerinin dışındaki işaretler Caferoğlu'ndaki değişik dizelerin yazılışında gösterilmedi.

- Yayımlanmamış Metin:

M.F.Kırzıoğlu'nun "Karslı sünni aşıklardan ve Bektaş Tatarhan'dan 1941-1944 yılları arasında derlediği Şiirler"in içinde bu koşma da vardır.

1. Ezel bir gözele méyil vérende
Egil ayağının torpağından öp
İzn-alıp koynuna girdiğin zaman
Sığa emceğini buhağından öp

2.4 Sar kolun boynuna yanağından öp

3. Emrah şükür kabul oldu her niyaz
Sevli-Han göstersin türlü cilve naz
Gülsün güller açsın olsun bahar yaz
Halına dohunma dodağından öp

"Emrah, binbir güçlükten ve belalardan sonra, muradına erip, gerdeğe girdiği sırada Sevli Han'a bu gözellemeyi söyledi."

- Tufarganlı Abbas'ta Benzer Dizeler:

"Bu du geldi gözellerin kervanı
Men olaram nazlı yarın servanı"

Bu alama néce gavga salıpsan
İki kaşın iki hilale tüşüp
(Saraçoğlu / 125)

- Azerbaycan Metinleri:

I

Töhfesi[1] gül olan kâmil bağbanın
Könül zenehdânda o hala düşmüş[2]
Verdiğin vedeler dürüst ilgarın[3]
Sevdiyim tezeden[4] heyala düşmüş

Evelden yadıma-kim düşen kibi[5]
Elifin altına sin düşen kibi
Bülül[6] pencereden gün düşen kibi
Şeyda bülbüller de bu hala düşmüş

Gaşın cellad, gözün canan meddahı
Seni menden ayırmasın İlâhı
Salıbsan çöllere Sefil Emrah'ı
Gözü senin kibi hilala düşmüş

[1] Armağan
[2] Könül=gönül; zenehdân = çene, hal = ben. "Gönül çenedeki/çenendeki o bene düşmüş
[3] İlgar=and, verilmiş söz
[4] Yeniden, yeni baştan
[5] Gibi
[6] Billur

[Him(met) Elizade: Azerbaycan Aşıkları II. Azerneşr, 1930 s.39, nr.III]

"...Emrah, atasının çoh döyülmesini bildikde, aldı, görek ne dédi:"

Bedirlenmiş ay cemalın sévdiyim
İki gaşın[1] tehr-i hilala düşmüş
Yatmag olmaz nalesinden zarından
Neden gerib[2] bülbül bu hala düşmüş

Alçagdan ucaya gün düşen kimi
Cemi durnalara him[3] düşen kimi
Cim elif altından mim düşen kimi
Cemalın şö'lesi[4] cemala düşmüş

Gözüm galdı[5] gözellerin köçünde
Boynu tutmagalı[6] terlan laçında[7]
Men ağlım itirdim goynun[8] içinde
Menim yarım géyri heyala düşmüş

"Sayad hanım dédi:
-Bu dağ adamını haradan getirmisen. Ne éleyirik adını démir, özünü tanış vérmir.

Sayad hanımın "dağ adamı" démesi Emrah'ın üreyine tohundu, aldı ahırınca[9] bendini:

Emrah çek cefasın dağ adamının
Etibarı olmur bağ adamının
Sehra delisinin dağ adamının
Gözü senin kimi gözele düşmüş
(Ahundov/Tezcan: 1978, s.298)

- İran/Türkmen Değişkesi:

"... Sayadhan, bu sözü işitip bir güldü. Hemra'ya bir mey tuttu. Hemra alıp içti. Sayadhan:

- Hemra benim şanıma bir şey söyle, dedi.

---

[1] Gaş=kaş; tehr-i hilal=hilal biçimi "İki kaşın hilale dönüşmüş, hilale benzemiş
[2] Garip
[3] Him=ım, işaret
[4] Şö'le=alev, yalım "Cemalın şö'lesi cemala düşmüş=Yüzünün güzelliğinin yalımı (ışığı) yüze düşmüş
[5] Kaldı
[6] Tutmagalı-halkalı, tutamalı "Boynu tutmagalı=boynu halkalı"
[7] Doğan
[8] Koynunun
[9] Ahır=son: ahırınca=sonuncu

Hemra bir söz söyledi:

Kadir Allah bedr eylemiş cemalin
Tesir alıb canım melale düşmüş
.....[1]
İki kaşın iki hilale düşmüş

Uca dağdan ...'ün düşer gibi
Hallar arasına düyn[2] düşer gibi
Elifin altına nun düşer gibi
Çenede halların[3] hilale düşmüş

Cadu[4] gözlerine şer düşer gibi
Simurgun[5] teninden per[6] düşer gibi
Düyürcük düyürcük ter düşer gibi
Lebinden bir asığ[7] piyale düşmüş

Çıkmak olmaz âşıkların zarından
Halın haraç alır Çin-ü meçinden[8]
Men aklım aldırdım hüsnün paçından[9]
Her gören bir aceb hıyala düşmüş

Hemra der aklı yok dağ adamının
Depesi[10] gül olur bağ adamının
Sahra delisinin dağ adamının
Gözleri sen gibi gazal'a[11] düşmüş

(Sayad Hemrah, H.1347, s.48-49)

[Hikâye bölümünde ve deyişteki özgün örgüye (yapıya) bağlı kalındı, anlatım bozulmadan kimi sözcükler Türkiye söyleyişiyle aktarıldı./bolar=olur, diyar=der, düşan-düşen=düşer, kibi=gibi..vb.]

[1] .... ile belirtilen dize ve sözcükler silik olduklarından okunamadı.
[2] Düğüm, bağ
[3] Metinde: "Zenehdan halların"=çene; çenedeki-benlerin.
[4] Büyücü
[5] Simurg=Anka kuşu. Gerçekte var olmayan, masalların büyük kuşu.
[6] Tüy, yaprak.
[7] Asığ=Issığ, sıcak
[8] Güney Ç'in
[9] Haraç
[10] Başı, tepesi
[11] Gazal=ceylan; gazel=güzel. (Metinde geçen: hal=ben, yüz beni/hallar=benler)

Gine bahar oldu coştu (y)üreğim
Akar boz-bulanık selli dereler
(Saraçoğlu/126)

- Uraz 1933, s.137, nr.34. /1937; 1960, s.141-142.

(Tiflis hakimi cellâtlara Kanlıdere'de Emrah'ın boynunun vurulmasını buyurmuştur.)

"...Emrah giderken biraz durdu ve geri baktı. (....) Yüksek bir çardağın üzerinde, siyah giyinmiş bir çift kız gördü. Bunların Selvi ve Nazlı olduğunu anladı..." Selvi'ye dönerek bu koşmayı söyledi.

- Ergun 1938, s.85, nr.3 // Aşkun 1942. s.105 (Âşık İsmail'den derlenen "Selvican Hikâyesi"nde. "... O gece rüyasında hep Emrah'la meşgul oluyor. Sabaha karşı uykusu arasında Emrah'ın sesi kulağına geliyor") //Ergun 1943, s.1267, nr.10//Kocatürk 1956,s.89-90 ve 1963,s.210//Püsküllüoğlu 1975, s.312 //Öztelli 1977, s.163, nr.3 (Ergun 1938, Uraz 1933 ve Aşkun 1942, kaynak olarak gösterilmiştir.) // Sakaoğlu 1987, s.109, nr.20 (Şiirin, Püsküllüoğlu 1975, Kocatürk 1963 dışındaki yayım dizini gösterilmiştir.)

- Kocatürk, V.Mahir: (TEA) 1970, s.232.

-

- Yayımlanmamış Koşmalar:

1. Koşma, Ali Saraçoğlu'nun Âşık Davut Telli'den derlediği "Emrah İle Selbihan Hikâyesi 1943" de geçmektedir.

"Emrah zindanda, Selbihan'ın toyuna çalınan davulları duymada, ağlayıp, söylemededir..." Davut Telli'de değişik dizeler şöyledir:

1.3 Sıla derdi zahman derdi yar derdi
2.2 Canım kurban olsun kıymet bülene
3.1 Müşkül oldu Séfil Emrah halları
Müşkül oldu Âşık Emrah halları

2. M.F.Kırzıoğlu'nun, Receb oğlu Yahya yazması "Emrah ile Sevli-Han Hékâtı"nın yitik yaprakları yerine, Kağızman'da Ahmet Turan ve İbrahim Alıcı'dan derleyerek, hikâyeye eklediği bölümdeki son şiirdir. Kırzıoğlu derlemesinde dize değişmeleri şöyledir:

1.1 Géne bahar oldu söküldü dağlar
2.3 Kefin de yétişmez gerip ölene
3.1 Hayal oldu Séfil Emrah halları

- Yayımlanmış Metinlerde Dize Değişmesi:

Kocatürk 1956, s.89-90.
2.4 Meğer yârin çevresine saralar

- Benzer Beyit:

2.1 İtibar olmazmış yüze gülene
2.2 Canım kurban olsun kadir bilene

beyiti:

"Şad iken gögnümü sen gam eyleme"

dizesi ile başlayan koşmanın (Saraçoğlu/88)

"Sakın hayallenme dikkat et Şah'ım"

dizesi ile başlayan Uraz-Ozanoğlu değişkesinde (varyantında):

İtibar olmazmış yüze gülene
Canım yanar mat evinde kalana

söylenişi ile vardır.

Felek meni bağa bağvan éyledi
Bağ bozuldu bülbül ağlar gül ağlar
(Saraçoğlu/127)

- Sakaoğlu Saim: (EE), 1987, s.110, nr.21.

Sakaoğlu, benzek bir koşmayı (Celal) Gazioğlu'dan alarak yayımlamıştır.

"Gazioğlu (koşmayı) Purulli Mecit Efendi'nin eski yazılı dökümanları arasında bulup çıkarmıştır." (Sakaoğlu, s.110)

"Purulli Mecit Efendi" (Mecit Gazioğlu), koşmayı Sakaoğlu'na veren Gazioğlu'nun babasıdır. Koşmanın bağ dizeleri üçlemelerden kuruluşudur. Koşma şöyledir.

Felek beni bağa bağvan eyledi
Bağvan ağlar bahça ağlar bağ ağlar
Ahmaz oldu dost bağına bu sular
Dere ağlar göller ağlar su ağlar

Bayram gelsin hına yahım destime
Haber edin yaranıma dostuma
Gören desin naçarımı Selbi'me
Dostlar ağlar gören ağlar el ağlar

Ördek oldum düştüm gölden göllere
Ceylan oldum düştüm çölden çöllere
Dertli Emrah düşmüş gurbet ellere
Gelen ağlar giden ağlar yol ağlar

Sakaoğlu, Gevherî'ye ait bir koşma ile Develili Seyrânî'ye ait bir semainin, Gazioğlu'nun verdiği koşma ile ayak benzerliğine değinmekte ve şu açıklamayı yapmaktadır:

"Gevherî'ye ait bir koşma ile Develili Seyrânî'ye ait bir semainin ayakları bu koşmamızı hatırlatmaktadır.

Sözün bilmez bazı nâdân elinden
Erkân ağlar usul ağlar yol ağlar
Bülbülün feryadı gonca gülünden
Bülbül ağlar gülşen ağlar gül ağlar
(Köprülü, 1965, 221/4)

Şiirin hane sonlarındaki üçlemeler sırasıyla şöyledir: Şahin-turna-tel; geda-sultan-kul; hırka-post-çul. Sonuncu üçleme diğer kaynaklarda şu şekildedir: Aba-hırka-şal (Bayrı 1958,79/4). Beş hanelik başka bir kaynakta yer alan dördüncü hanenin üçlemeleri de şöyledir: Gökler-derya-sel (Elçin, 299-300/5)" (Sakaoğlu, s.110)

"Ne hikmettir şu dünyaya
Gelen ağlar giden ağlar
Soralım yoksula baya
Gelen ağlar giden ağlar
(Köprülü, 1965, 562-563/4)

Semainin hane sonlarındaki ikilemeler sırasıyla şöyledir: Burcu-beden; deve-yeden; bulan-alan" (Sakaoğlu, s.111)

Yaşadığı yüzyıl ve yaşamı üzerine açık bilgi olmayan sazşairi Ahmed adına yayımlanmış, benzer ayaklı bir koşma da vardır. V.M.Kocatürk'e göre Ahmed XVII.yy. sazşairlerindendir. Ahmed, "Âşık Ahmed, Kul Ahmed, Geda Ahmed" takma adlarını kullanan kişi olabilir (Kocatürk, 1963, s.125).

1. Cihanda bir dilbilmezin elinden
İrfan ağlar kâmil ağlar dil ağlar
Kimdir alan şu garibin gülünden
Bülbül ağlar sümbül ağlar gül ağlar

Şiirin diğer bağlam (hane) sonlarındaki üçlemeler şöyledir:

2. Şeker-zülal-bal
3. Gönül-keman-el
4. Ayak-türab-yol
5. Külünk-dağlar-bel

(Kocatürk, 1963, s.126-127)

- Besim Atalay, Aşık Kerem, 1930, s.36-37.

Sakaoğlu'nun yayımladığı, Mecit Efendi'den gelen koşmanın ilk bağlamıyla ad bağlamı çok az değişik bir benzeşini Besim Atalay'da Âşık Kerem adına görmekteyiz.

Felek beni bağa bağban eyledi
Susam ağlar sümbül ağlar gül ağlar
Dost bağına akmaz oldu bu sular
Bağcı ağlar bağı ağlar dil ağlar

Yarim bulsam kına yaksam eline
Alıp gitsem vatanına eline
Nola bir dem sarılaydım beline
Kemer ağlar kaftan ağlar bel ağlar

Terkeyledim vatanımı elimi
Elimden aldırdım gonca gülümü
Gurbet ele saldım ben de yolumu
Sıla ağlar vatan ağlar el ağlar

Ördek gibi gezdim gölden göllere
Çaylak gibi gezdim çölden çöllere
Kerem eder düştüm türlü yollara
Gelen ağlar giden ağlar yol ağlar

Bu koşma Kerem adına, Kerem ile Aslı hikâyesinin Azerbaycan anlatılarında da vardır [Bkz: Ahundov/Tehmasib, Azerbaycan Dastanları, II. Bakı 1966, "Esli ve Kerem" s.30] Atalay'ın yayımladığı metne göre, Azerbaycan anlatımındaki dize değişmeleri şöyledir:

1.2 Bağman ağlar bahça ağlar gül ağlar
2.1 Yarı tapam hına yaham elime

3.3 Onunçün gurbete saldım yolumu
3.4 Oba ağlar veten ağlar él ağlar
4.2 Céyran kimi gaçdım çölden çöllere
4.3 Kerem eder düşdüm bednam dillere
4.4 Gelen ağlar géden ağlar yol ağlar

Koşmanın ilk dizesine Âşık Kerem'in diğer bir koşmasında da rastlıyoruz:

Felek beni bağa bağvan eyledi
Dost bağına giremedim ağlarım
(Atalay 1930, s.19//Ahundov 1966, s.20)

- "Yazan: Fevzi Görgen" savı ile yayımlanan "Kerem ile Aslı Hikâyesi'nde dize değişmeleri olmuştur. Bu değişmeler önemsizdir.

Ben de bu dünyaya geldim geleli
Ağır, ucu dönmez harmanım mı var
(Saraçoğlu/128)

- Murat (Uraz) 1933, s.139, nr.36 / 1960, s.61.

Emrah, Selvi'yi aramak üzere İran'a gider, bulamaz. Dönüş yolunda, Saat Çukuru'nda Yakup Han'ın anası Cevher Hatun'a konuk olur.

"...Cevher Hatun, Emrah'ın başını dizine aldı, okşadı, (...)
- Ağlama aşık, benim oğlum Yakup Han şimdi Şah Abbas'ın birinci veziridir. O eğer benim mememi emmiş ise beni dinler. Sana bir kâğıt yazayım götür ver, o, senin işini görür."

"Cevher Hatun divit ile kâğıdı aldı, Emrah düşünüyordu: 'kâğıt dediğim gam yüküdür. Ben kendimi İsfahana götürdüm de kaldı kâğıt.' Nine yazmağa başladı, Emrah da başladı" (1960, s.61).

Ben de bu cihana geldim geleli
Benim ucu dönmez harmanım mı var
Küçükten bu derde düştüm düşeli
Bu cevri çekmeye takatım mı var

Eğer âşık isen maşuka götür
Eğer tabip isen çareni yetür
Bana derler gam yükünü sen götür
Benim bu yollarda kervanım mı var

(Emrah) der ki haram oldu bu kârlar
Zehir oldu nuş ettiğim şekerler
Güzel sever diye adım çekerler
Benim ondan ayrı sevdiğim mi var.

Uraz, bu şiiri daha sonra Erzurumlu Emrah adına yayımlamıştır. (1940, s.25, nr.10)

- Aşkun, V.C. 1942, s.69-70, nr.28 // Köprülü, M.F. TSŞ.1965, 2.basım, s.744, nr.36 // Özbek, Mehmet: 1975, Folklor ve Türkülerimiz, s.480.

Aşkun, Ercişli Emrah'ın tüm şiirleri gibi, bu koşmayı da Erzurumlu Emrah'a mal etmiştir.

Köprülü, "Erzurumlu Emrah, 1928" ve "TSŞ-1940" da yer vermediği bu koşmayı, "TSŞ 1965"de Erzurumlu Emrah'a mal ederek yayımlamıştır.

Mehmet Özbek, koşmayı Erzurumlu'nun olarak göstermiştir.

- Ergun, S.N. 1943, s.1266-1267, nr.9.
Ergun'da Ercişli Emrah adınadır. Murat (Uraz) 1933'deki metindir.

- Ozanoğlu 1972, s.48-49.

Ozanoğlu'nda birinci ve ikinci bağlamlardır. Aşıkın adının geçtiği "ad" bağlamı eksiktir. Şiirin bağlandığı olay, Âşık Kemal anlatısındaki olayla benzeştir.

- Bali, M. 1973, s.127 ve s.243, nr. VII.
(s.127) Behçet Mahir anlatısı hikâyededir. İkinci bağlamın son iki dizesidir:

Bene derler gam yüküni sen götür
Benim yük daşıyan kervanım mi var.

(s.243, nr.VII) Murat Uraz'ın yayımladığı metindir. Üç bağlamdır. Kaynak olarak Âşık Kemal (Murat Uraz) ve Ozanoğlu rivayetleri işaretlenmiştir.

Bali'nin metinle ilgili: "Bu şiir B (Âşık Kemal) rivayetinde, pek az farkla ve bir kıta noksan olarak C (Ozanoğlu) rivayetinde, aynı ayakta üç haneli olarak geçmektedir." (Bali, s.243) açıklamasındaki anlatım zayıflığı, cümleye yanlış anlam yüklemiştir. Bu durum, Sakaoğlu'nu da hatalı yargıya itmiştir. "Ayrıca Bali, Uraz'da eksik olan haneyi de belirtmemiştir." (Sakaoğlu 1987, s.112).

Gerçekte, "aynı ayakta üç haneli metin" Ozanoğlu'nun değil; Uraz'ın metnidir. Uraz'da eksik bağlam yoktur. Ozanoğlu'ndaki metin birinci ve ikinci bağlamlardan oluşan iki bağlamlı metindir.

- Öztelli, C.1977, s.169, nr.17.

Ercişli Emrah adınadır. Murat (1933, s.139)'daki metindir. Öztelli'ye göre: "Bu koşma Karacaoğlan'a benzektir" (s.y.s.169, 9. açıklama).

- Dizdaroğlu H. "Köz" Sayı 3, Şubat 1980, s.8-9.

Dizdaroğlu, "Türk Saz Şiirinin Sorunları" konulu araştırmasının örnekleri içinde bu koşmaya da değinmektedir.

"Çeşitli değişkeleri olan:

Ben de bu dünyaya geldim geleli
Ağır çifte döner harmanım mı var
Neyleyim dünyanın dolu malını
Hesabın görmeye fermanım mı var

dörtlüğünün içinde bulunduğu koşmanın, kimin olduğu kesinliğe kavuşturulamamıştır. Kimi kaynaklarda Ercişli Emrah'ın, kimisinde Karacaoğlan'ın, kimisinde de Pir Sultan Abdal'la Erzurumlu Emrah'ın ürünleri arasında gösterilmiştir." (s.8-9)

- Sakaoğlu, Saim: 1987, s.112, nr.22.

Ercişli Emrah adınadır. Üç bağlamdır. Şiirin Ercişli Emrah'a yönelik yayım dizini verilmiş, Öztelli'nin koşmayı Karacaoğlan'a "nazire" saydığı; Birdoğan'ın ise bu koşmanın "Karacaoğlan'a ait olduğu hususunda ısrarlı olduğu" belirtilmiştir.

(Lütfen bakınız: Nejat Birdoğan, "Ercişli Emrah ile Selvihan Hikâyesi Üzerine", TFA, Sayı 304, Kasım 1974, s.7152)

Yayımlanmamış Metin:

- Receb oğlu Yahya 1880 Yazması "Emrah ile Sevli Han Hékâtı" s.22 a.

Emrah, kışa doğru Sahat Çukuru'na gelir. Kışı Yağıp Han'ın anasının yanında, hasta yatarak geçirir.

"...Sultan-Nevruz günneri idi. Emrah, ayahlaşdı. Sazını alıp, isdedi ki İran'a gétmege. (...)
Nene dédi ki:

-Emrah beni de götür. Nene'nin bu démesine Emrah merahlanıp, hemen sazı eline aldı. Bahah ki Neniye ne diye, Nene ne kana..."

Ben de bu dünyaya geldim geleli
Bir ağır, çekilmez harmanım mı var
Bene dérler özün Şah'a sen yétir
Hökmünü vérmiye fermanım mı var

Eger âşığ ısan me'şuğu getir
Eger Ferhad ısan Şirin'i yétir
Bene dérler gem yükünü sen götür
Benim katar-maya servanım mı var

Emrah héydir haram oldu bu kârlar
Zeher oldu iştiğimiz şekerler

Gözel sevdi deyin adım çekerler
Benim birden ayrı cananım mı var
(M.Fahrettin Kırzıoğlu aktarması)

- Pir Sultan Abdal ve Karacaoğlan Adına Yayımlanan Koşmalar:

S.Nüzhet (Ergun), koşmanın dört bağlamlı bir benzeğini 1927 yılında Karacaoğlan, beş bağlamlı bir metni 1929 yılında Pir Sultan Abdal ve üç bağlam olan Murat Uraz metnini de Ercişli Emrah adına yayımlamıştır.

Ergun, Karacaoğlan adlı kitabına 1948 yılında eklediği "Eserleri ve Edebi Şahsiyeti" bölümünde (s.28-29) şöyle yazmaktadır:

"Karacaoğlan XVI. yüzyılın son yarısında yaşayan kızılbaş şairlerinden Pir Sultan Abdal'a iki nazire söylemiştir. Hatta şairin bu nazirelerde Pir Sultan Abdal'ın bazı mısralarını aynen kopya ettiği görülür." (Ergun, 1974, 21. baskı, s.31)

Anılan koşmaları sunuyoruz.

Pir Sultan Abdal:

Ben de şu dünyaya geldim geleli
Ağır çifte döner harmanım mı var
Neyleyim dünyanın dolu malını
Hisabın görmeye fermanım mı var

Bu mülkün hisabın bizden alırlar
Anın içün elin çekmiş veliler
Harami var deyu korku virirler
Benim ipek yüklü kervanım mı var

Yitür şu gönlünden sılayı yitür
Cehdeyle elini anana yetür
Bana dirler gam yükünü sen götür
Gamlar götürecek dermanım mı var

Talib ol ki pir önünce gidesin
Feleğin kahriyle gamın yudasın
Durmuş ağır ağır minnet idersün
Benim Felek ile demlerim mi var

Pir Sultan Abdal'ım derdim öğerler
Ağu oldu emdiceğim şekerler
Güzel sevdim deyu adım çekerler
Benim Pirden gayrı sevdiğim mi var

(S.Nüzhet (Ergun): Pir Sultan Abdal, İst.1929, s.55, nr.68 //Öztelli, 1971, s.311-312, nr.239)

Karacaoğlan:

Üryan geldim gene üryan giderim
Ölmemeye elde fermanım mı var
Azrail gelmiş de can talep eyler
Benim can vermeye dermanım mı var

Dirilirler dirilirler gelirler
Huzuru mahşerde divan dururlar
Harami var diye korku verirler
Benim ipek yüklü kervanım mı var

Er isen erliğin meydana getir
Kadir Mevlam noksanımı sen yetir
Bana derler gam yükünü sen götür
Benim yük götürür dermanım mı var

Karac'oğlan der ki ismim öğerler
Ağı oldu bildiğimiz şekerler
Güzel sever diye isnad ederler
Benim Hak'tan özge sevdiğim mi var

(S.Nüzhet (Ergun): 1927, s.91-92/1952-1974, s.162-163, nr.171 // Öztelli, C.1970-1974, s.189, nr.238 // Karaer, s.240-241, nr.262 tarihsiz / Cumbur, 1973, s.213, nr.310.)

a. S.Nüzhet, 1927'deki değişik sözcükler:

1.1 Üryan geldim ise üryan giderim
3.1 Er isen erliği meydana götür
3.3 Bana derler gam yükünü sen getir
3.4 Benim yük getürür dermanım mı var

b. (1974, 21.baskı, s.162) Birinci bağlam, ikinci dize için Ergun'un eki:

Yangın yel alacak harmanım mı var (nüsha)

- Sümmanî Adına Yayımlanan Değişke:
-

Şiirin bir değişkesi de Sümmanî adına yayımlanmıştır. Tüm metinlerden dizeler almış bir yapıdadır.

Ben de bu dünyaya üryan gelmişim
Benim şu dünyada yananım mı var
İstemem dünyanın dolusu malı
Hükmünü vermeye fermanım mı var

Eğer aşık isen maşukun getir
Eğer Şirin isen Ferhadı yetir
Bana derler gam yükünü sen götür
Benim deve katar kervanım mı var

Sümmanî der yüz çevirdi mekkârlar
Ağu oldu yediğimiz şekerler
Güzel sevdi diye adım çekerler
Benim birden gayrı cânânım mı var
(Yağmurdereli, Nesib: 1939, s.154, nr.47//Okay, Haşim Nezihi: 1975, s.68, nr.43)

Merhamet kıl hanlar öldürme bizi
Feleğin devrinde amanımız var
(Saraçoğlu/129)

- M.U(raz): (1937) 1960, s.128-129.

"Koğu han:

- Hanlar! Ben bu gedenin boynunu vuracağım.Kim sorarsa benden sorsun.

(...)

Emrah, Hanların umumuna dönerek:

- Ey Hanlar! Bana bir cellat amanı verin, sözüm var danışam, ondan sonra kellem size helâl.

Koğu Han ve oniki Han söyle deyince Emrah başladı."

Koşma Uraz'da hikâyeye bağlıdır. İki bağlamdır (Birinci ve ikinci bağlamlar).

- Van Gazetesi, 10 Ekim 1939.

Dört bağlam (hane) olarak yayımlanan ilk metindir. "Emrah'ta Milliyet Duygusu" başlığıyla yayımlanmıştır. Derlendiği yer, derleyicisi ve derlendiği kaynak gösterilmemiştir. Bir açıklama yoktur.

İkinci bağlam:

Kaygıya kanıkız kargıştan beri
Ölüme hasretiz dönmeyiz geri
Bizi yeder gelir bir nazlı peri
Gönül alanında seyranımız var

Üçüncü bağlamın ilk dizesi:

O yar benim küllü elde varımdır

yazılışındadır.

-Saraçoğlu, Ali: "Vakit Gazetesi" 21 Eylül 1946, Sayı 10398, nr.VI./ (TDD) 1955, s.428, nr.14/ 1960, s.154 (kargış sözcüğüne tanık olarak üçüncü dörtlük) ve 1976, s.311-312 // Cumbur, Müjgân: (BS), 1968, s.123 // Bali, Muhan:1973, s.261 ve 262, nr. XIV // Gözler, Fethi: 1976, s.20 // Sakaoğlu, Saim: (EE), 1987, s.113, nr.23.

Koşma; Saraçoğlu, Bali ve Sakaoğlu'da dörder, Cumbur ve Gözler'de birer bağlamdır. Bali'de (s.262) ve Sakaoğlu'da kaynak Saraçoğlu'dur. Bali, Uraz'daki iki bağlama da yer vermiştir. (s.261-262)

Cumbur ve Gözler'deki tek dörtlük sonuncu dörtlüktür. Gözler'de, Erciş Karlıyayla Köyü öğretmeni Mehmet Elçi'nin gördermesi özet hikâyededir. İkinci dizesi:

Bir ceylan bakışlı erkek boyunlu

olmuştur.

Sakaoğlu, şiirin kaynak dizinini: Uraz // Saraçoğlu 1955 // Bali // Saraçoğlu 1976 // Gazioğlu/3 olarak vermektedir.

"Gazioğlu, Hayrettin Gazioğlu'dan derlemiştir.Uraz (ve Bali)'da ilk iki hane vardır. Gazioğlu'da birinci hane eksiktir. Ondaki ikinci hane diğer kaynaklarda mevcut değildir.

Doğruya yürüdük hem gündüz gece
Sen yüce değilsin tek Mevlâ yüce
Yavuz Sultan Han'a haber gidince
Bizim senden özge sultanımız var"
(Sakaoğlu, s.113)

"Türk Halk Şiirinde Ercişli Emrah Gerçeği ve Emrah ile Selbihan Hikâyesi" (1976, s.295-319) konulu bildirimizin kaynak kişilerinin kimliklerinin saptanmasında değerli yardımlarını gördüğümüz Hayrettin Gazioğlu'dan derlenen bu dörtlüğü ilk kez görüyoruz. İlginç bir dörtlüktür. Bu dörtlük Ercişli Emrah'ın ise Ercişli Emrah'ı Yavuz Sultan Selim (1466-1520) döneminde yaşamış saymak ve bu dörtlüğün, Çaldıran Savaşı'ndan (23 Ağustos 1514) sonra; 1514-1520 yılları arasında söylendiğini kabul etmek gerekecektir.

Dörtlük, Yavuz Sultan Selim'in zaferini Kuğu Han'a anımsatarak bir yiğitlik gösterisinde bulunma yaklaşımı sayılamayacak kadar açıktır. Yavuz'un ölümünden sonra söylenmiş olabileceği öne sürülemez.

Yavuz Sultan Han'a haber gidince
Bizim senden özge sultanımız var

Bu dörtlüğün benimsenmesi Ercişli Emrah'ın yaşadığı çağı XVI. yy.ın birinci yarısına itecektir.

Hayrettin Gazioğlu'nun bu dörtlüğü nerede, ne zaman ve kimden saptadığını ya da yazılı bir kaynakta görüp görmediğini bilmiyoruz.

Dörtlük bir serhat türküsü güzelliğinde ve havasındadır. Âşık Ömer'in benzer ayaklı bir destanında, Sultan Ahmet için söylenmiş bir dize vardır:

"Sultan Ahmet gibi bir Han'ımız var"

Âşık Ömer'in bu destanına aşağıda değinilmektedir.

- Gazioğlu, Celal: "Tanıtma Broşürü" Erciş 1985, (Teksirdir)

Şiir, "Tanıtma Broşürü"ndeki özet hikâyede iki yerde geçmektedir:

a) İlk deyiş bir dörtlüktür. Şah Abbas'ın divanında söylenmiştir.
"Emrah'ın korkusuz olduğunu gören Şah (Abbas) ve Hanlar:
- Bu güne kadar bize böyle kafa tutan olmadı. Acep bunun soyu nerelidir diyip, sordular.
- Bre adam sen kimsin, nerelisin söylesene dediklerinde Emrah:

Man Emrah diyeller Karakoyunlu
Namertler içinde yiğit oyunlu
Kaz kimin pısmazlı erkek boyunlu
Biz Türk'ük Türklükten fermanımız var"

(Yanıtını verir.)

b) "...Emrah yakalanarak Kuğu Han'ın huzuruna çıkarılır. (....) Han, Emrah'ın ölümüne ferman çıkarır; Emrah sazına sarılır...."

Emrah'a burada söyletilen koşma dört bağlamdır. Birinci, ikinci ve dördüncü dörtlükleri "Merhamet kıl hanlar öldürme bizi / Rehmeyleyin Hanlar öldürmen bizi" dizesi ile başlayan koşmanın, sırası ile birinci, üçüncü ve ikinci dörtlükleridir. Emrah adı üçüncü dörtlükte geçmektedir:

Emrah der ki yerde yüzü basmazlar
Ümidini ol Mevlâdan kesmezler
Güzel sevdi diye adam asmazlar
Bizim de sen gibi bir hanımız var

Bu dörtlük, Ercişli Emrah'ın diğer bir koşmasından alınarak bu koşmaya katılmıştır. Esasta:

Sefil Emrah yérde (y)üzü basmazlar
Söyletirler şirin dili kesmezler
Güzel sevdi diye (y)iğit asmazlar
Bir zaman söylenir diller içinde
(Saraçoğlu / 66)

biçimindedir. Gazioğlu'nda sözcük değişmeleri olmuştur:

1.1 Merhamet kıl hanım öldürme bizi
3.2 Ölümden kaygusuz dönmeyiz geri
3.4 Bizim her zamanda seyranımız var

Teksir Broşürde, Celal Gazioğlu'nun, Hayrettin Gazioğlu'ndan derleyerek; Sakaoğlu'na vermiş olduğu; Yavuz Sultan Han'dan söz eden deyişle ilgili bilgi yoktur.

Celal Gazioğlu'nun Teksir Broşür'ü sayfa numarasızdır. Bu nedenle açıklama ile ilgili örneklerde sayfa numarası verilememiştir.

- Yayımlanmamış Metinler:

I- Erciş/İkinci Koşma,

Derlendiği Yer : Erciş, 1943
(Emrah ile Selbihan hikâyesinde)
Kaynak Kişi : Âşık Davut Telli
Derleyen : Ali Saraçoğlu

"...Kuğu Han'ın oğlu divanhanaya girdi; Emrah'ı aşıkların arasında oturur gördi.
-Baba ne yapdın? Bunun adı Emrah'dır. Bu, Selbihan'ın aşığıdır. Ardımızdan buraya gelmiştir. (....) dédi. Kuğu Han, gayet ziyade kızdı, Emrah'ın zindana atılıp, boynunun vurulmasını emretti."

"Vezirlernen, divandaki aşıklar, beyler araya girdiler, bir de gendine sorulsun dédiler. Kuğu Han sordi:
- Ey aşık bu söylenenner doğru mudur?
Emrah, başı önünde, sazı dizinde bir müddet sessiz durdi, sora sazını aldi, görek ne söyledi:"

Davut Telli anlatısı hikâyede şiir dört bağlamdır. Yayımlanmış metinlerin tümünde ortak olan "....var" dönerayağı (bağ dizelerinin ayakları) Davut Telli'de: "dır" bildirme eki ile "....vardır" olarak kullanılmıştır. İlk dizesi:

Merhemet kıl Han'ım öldürme meni

olan koşmanın ikinci dörtlüğü diğer metinlerde yoktur.

Uzah yollar yahın oldi soramam
Deli-gönül ayrı düştü duramam
Menzili (y)itirsem dosta varamam
Sevda pazarında bir canım vardır

biçimindeki bu bağlam , yayımlanmış koşmalardaki

Kayguya kağığız kargıştan beri

dizesi ile başlayan dörtlüğün yerini almıştır. Bağ dizeleri:

1.2 Feleğin devrinde amanım vardır
1.4 O yarınan ehdipéymanım vardır
2.4 Sevda pazarında bir canım vardır

3.4 Menim Şah Abbastan fermanım vardır

4. Man Emrah diyeller Karakoyunnu
Namertler içinde (y)igit oyunnu
Kaz kimin pısmanam érkek boyunnu
4.4 Menim sennen özge bir Han'ım vardır

biçimindedir.

II- Kağızman Derlemesi:

Derlendiği Yer : Kağızman, 1944
Kaynak Kişiler : Ahmet Turan//İbrahim Alıcı//Kötekli Haso (Hasan Dayı).
Derleyici : M.Fahrettin Kırzıoğlu

Kırzıoğlu'nun: Receb oğlu Yahya (Kağızman 1880) yazması "Emrah ile Sevli Han Hekâtı"nın kopuk yaprakları ile yiten bölümlerini tamamlamak üzere derlediği hikâyededir.

Kırzıoğlu, üç kaynak kişiden derlediği hikâyenin bölümlerinin ve deyişlerinin kaynaklarını ayrı ayrı göstermemiştir. Hikâye ve deyişler, Kağızman ağzına bağlı kalınarak saptanmıştır.

"...Han divandakilere: 'köşg'e girerek Sevli'nün koynunda yahalanan Emrah'ın boynunu vurduracağını' söyledi. (....) Onikiler dédiler ki:
-Béle iş olmaz edelet gerek. Oğlanı danışdırah (....) gün olur ki bunun öldürülmesini bizden sorallar.
Onikilerden, Sevli'nün iki kardaşından ayrı, géri kalan onu gelip Emrah'a sordular kı:
-Bu iş ne işdir yapdın? (...) Bilir misin ki boynun gidecek?
Emrah dédi ki:
-Ben bir aşığım. Bene bir cellat amanı vérin; dilinen değil, télinen size bir erzihalım var, danışim, onnan soora kanım size helal olsun.
O an begler dédiler ki:
-Peki söyle bahalım."
Deyiş, Kırzıoğlu'da:

Rehméyleyin Hanlar öldürmen bizi

dizesiyle başlamaktadır. Üç bağlamdır. Birinci ve ikinci bağlamlar yayımlanmış birinci ve ikinci dörtlüklerdir. Olayın hikâyedeki gelişmesiyle uyumlu üçüncü bağlam:

Erdiş'e babası kesdi nikâhı
Yésir gétdi Şah'dan aldım billahi
Al étti kayınnar yahdı Emrah'ı
Aslı budur bilir Subhanımız var

olmuştur.

- Benzer Dizeler:

I- Namusum var gayretim var arım var
(Ahundov/Tezcan 1978, s.289)

II- Selbi diyer Emrah menim varımdır
Namusumdur gayretimdir arımdır
Senin oğlun ise menim yarımdır
.....

(Âşık Ahmet ile Selbihan'ın karşılıklı söyleşmeleri.)

a) Kırzıoğlu, 1944 (Turan // Alıcı // Hasan Dayı) derlemesi;
b) Birdoğan/Onk (Fizze Hala ve Sucu Kamber Eray) Iğdır, 1958 derlemesi.
Bu derlemeler yayımlanmamıştır.

- Benzer Dönerayaklar:

Âşık Ömer:

Coşkun sular gibi çağladım aktım
Bülbül gibi ahü efganımız var
Şadürvan atların seyrine baktım
Ahur kapısında seyranımız var

... devranımız var / ... yarınımız var /
... unvanımız var / ... devranımız var /
... efganımız var / ... erkânımız var /
... mercanımız var / ... viranımız var /
... zindanımız var / ... urganımız var /
... rindanımız var / ... kervanımız var /
... kur'anımız var / ... kurbanımız var /

Padişah'ı âleme kıldı dua
Muammer ola feyziyle ulemâ
Cümle erbab-ı devlet hep vüzera
Sultan Ahmet gibi bir hanımız var

17.4 Ko desinler dilde destanımız var

(Yener, 1973, s.114-117, nr.2)

Dilber gül dérmeye girip bu bağa
Güller üze güler üz güle dilber
(Saraçoğlu/130)

- Receb oğlu Yahya: "Emrah İle Sevli-Han"/1880, Yazma Hikâye, s.12 b /13 a.
Yayımlanmamış Metin (Cığalı Koşma).

Canal gül dérmiye girme bu bağa
Güller güler üze üz güle dilber[1]
Zilfin ucu tökülende bu bağa
Menemşe değişmem yüz güle dilber

Kurbanın olayım soora gül üze
Bülürüm seversin bari gül üze
Gezmiş bahçasını düzmüş gül üze
Güle şövle vérir yüz güle dilber

Ne incidir ne mercandır ne mana
Ne sağıdır ne mercandır ne mana
Gel rehem kıl sen de Sefil Emrah'a
Menemşe değişmem yüz güle dilber[2]

(Yazma Hikâye'den aktaran: M.Fahrettin Kırzıoğlu)

Kömür gözlüm ataşına düşeli
Gözüm kan-yaş töker dilim dad éyler
(Saraçoğlu/135)

- Bayrı 1930, s.156-157 (4-5), nr.13 // Köprülü 1940, s. 597-598, nr.8 /Köprülü 1965, s.729, nr. 8// Güney, E.Cem ve Ç.Eflâtun: 1955, s.100-101, nr. 141 / 1975, s.115-116, nr.140 // Köprülü, 0.1974, s.244-245 //Ural, O.1976, s.123, nr.137.

Bayrı, Köprülü, Güney'ler, O.Köprülü ve Ural'da üçer bağlamdır. Bayrı (1930)'daki metindir. Erzurumlu Emrah adınadır.

Sevdiğim gurbette yeter yad oldum
Gözlerim kan ağlar dilim dad eyler
Küçücükten gözüm açıp gördüğüm
Bana senden gayrı kim imdad eyler

Ben de bilmem ne diyardan olduğum
Hasretinden sararıp da solduğum
El bağlayıp divanına durduğum
Ne öldürür beni ne azad eyler

Kırzıoğlu'nun Açıklamaları:
[1] "Bu yaprağın (dizenin) yerine:
Menemşe yüz kolar yüz menemşeyi
yazılmış.
[2] "Burada yanlışlıkla tekrarlanan bu yaprağın aslı şöyledir:
Açıla gögnümüz üz güle dilber

Açılmadan şu dağların lâlesin
Yıktın viran ettin gönlüm kal'asın
Emrah eydür çok çekmişim belâsın
Beni koymuş yâd illeri şâd eyler
(Köprülü, 1965 s.729, nr.8)

Bayrı:

1.1 Sevdiğim gurbette yeter yad oldun
3.1 Açılmadı mı şu dağların lâlesi
3.2 Yıktın viran ettin ömrüm kalesin

Güney E.C./Ç.Eflatun:

1.1 .....oldun
3.1 Açıldı mı.....
3.2 .....ömrüm kalesin

Ben de bilmem ne diyardan olduğum

dizesiyle başlayan ikinci bağlam, Uraz, Ozanoğlu, Boratav/Fıratlı ve koşmayı Boratav/Fıratlı'dan alan kaynaklarda yoktur.

- Uraz, Murat: (1937) 1960, s.85-86.

"...Şalı Selvi'ye:
-Selvi gel, bu zehiri Emrah'a ver, dedi?
Selvi, gözlerinden yaşlar dökerek kâseye el attı, Emrah'a uzattı.
Bunun üzerine Emrah:
-Vay Selvi sen bene böyle edende ya el na yapar?
Şah'a dönerek:
-Emret iki bend sözüm var, danışım da ondan sonra.
Şahın izniyle Emrah saza el attı: (s.85)

Kömür gözlüm ateşine düşeli
Didem kan yaş döker dilim dad eyler
Diyar-ı gurbette sefil serkerdan
Bana senden gayrı kim imdad eyler

Ta ezelden oldum gamın düşkünü
Ben feleğe minnet etmem beş günü
Selvi ne beklersin elin köşkünü
Beni mahzun koyup eli şad eyler

- Boratav/Fıratlı: 1943, s.248, nr. 3 // Gözler, 1976, s.17-18 // Öztelli, 1977, s.177-178, nr.40 //Köksal 1985, s.155.

Gözler, Öztelli ve Köksal'da kaynak Boratav/Fıratlı'dır. Ercişli Emrah adınadır. Boratav/Fıratlı'da, Gözler'de ve Köksal'da koşmanın hikâyedeki meclisi (söylenme yeri ve nedeni) belirtilmiştir.

> "...Emrah, sevgilisini Şah'ın elinden almaya gittiğinde, Selvi'ye kimin olmak istediğini sorarlar (...) Selvi Han, Şah'ın gazabından korkarak (merhametini ister gibi) Şah'ın yanına gider. Emrah, Selvi Han'a bir türkü ile sitem eder." (Boratav/Fıratlı, s.247)

Irak yerde yad ülkede sevdiğim
Gözlerim kan ağlar dilim dad eyler
Arz[1] edüben seni diye gelmişem
Bana senden gayrı kim imdad eyler

Ben görmedim bu dünyada hoş günü
Felek minnet etmem sana beş günü
Selvi ne beklersin ilin köşkünü
Felek bir gün yıkar ya berbad eyler

Baş koymadım nazlı yârin dizine
Hasret melil seyretmedim yüzüne
Gel uyma Selvi can düşman sözüne
Seni benden beni senden yad eyler

Gine yeşillendi dağlar lâlesi
Ben Emrah'ım arttı başım belâsı
Senin için yıktım gönül kalesi
Beni melil koymuş Şahı şad eyler

- Ozanoğlu: 1972, s.90.

[Şah Abbas, Emrah'ın hak âşığı olduğuna inanır, Selvi'yi Emrah'a vermek ister. "Altısı Şah Abbas'ın sağ yanında, altısı da sol yanında oturan" oniki Han, Emrah'ın zehir içerek hak aşığı olduğunu kanıtlamasını ister. Şah, zehiri Emrah'a sunmasını Selvi'ye buyurur. (s.89)]

İki bağlamdır. Uraz'daki metindir. Dize ve sözcük değişmeleri olmuştur.

1.2 Gözlerim yaş döker dilim dad eyler
2.4 Gayrı beni bunda eller şad eyler

-Bali, Muhan: 1973, s.255-256 ve s.256, nr.V.

[1] Arzu...

(s.255-256) Uraz ve Ozanoğlu'daki iki bağlamdır. Bali, bu iki bağ için şöyle yazmaktadır.

> "Bu şiirin biraz daha değişik şeklini Erzurumlu Emrah'ta buluyoruz. Erzurumlu Emrah'ta şiir üç kıtadır ve hikâye epizoduna uygun olan bütün unsurları dışarıda bırakmıştır. (Erz.Emr. S.100-Ş.140) Halbuki Emrah'ın Şah sarayında Selvi'ye söylediği bu şiir, Pertev Naili Boratav derlemesinde, tam bir görüş içinde dört kıtadır ve Selvi'den, Şah'tan bahsetmektedir." (s.256)

Bali'nin: "Hikâye epizodunun bütün unsurları" dediği öğeler kendisinin de değindiği gibi, özellikle Selvi'den ve Şah'tan ibarettir.

(s.256,nr.V) Bali'deki ikinci metin Boratav/Fıratlı yayımı (1943, s.248), dört bağlamlı koşmadır.

- Gazioğlu: (Teksir Broşür), Erciş 1985.

Gazioğlu'da koşma beş bağlamdır. Şiirin bağlandığı olay, birinci ve ikinci dörtlükler Uraz'la ve Ozanoğlu ile benzerdir. Birinci dörtlükte sözcük değişmeleri olmuştur.

1.3 Yad ölkede kaldım sefil sergende
1.4 Bana senden özge kim imdad eyler

Üçüncü bağlam Erzurumlu Emrah adına yayımlanan bağlamdır. (M.Halit Bayrı, 1930-13/2) Sözcük ve dize değişmeleri olmuştur. Bu bağlam, Kırzıoğlu ve Birdoğan'ın derledikleri, henüz yayımlanmamış metinde de –sözcük ve dize değişmeli olarak- üçüncü bağlamdır.

Ben de bilmem bugün bana nolduğun
Hasretten ciğerim harap olduğun
Burda el bağlayıp divan durduğun
Ne öldürür seni ne azat eyler

Gazioğlu'daki dördüncü ve beşinci bağlamlar, Boratav/Fıratlı'daki üçüncü ve dördüncü bağlamlardır. Bu bağlamlarda da değişmeler olmuştur.

- Sakaoğlu, Saim: (EE), 1987, s.115, nr.25

Sakaoğlu'da kimi sözcükler Erciş ağız özelliğine uygun yazılıştadır. Boratav/Fıratlı'nın yayımladıkları dört bağlamlı metindir. Şiirin yayım dizini geniş olarak verilmiş, Bayrı, Köprülü'ler, Güney'ler deki değişik ikinci bağlam gösterilmiştir.

- Yayımlanmamış Metinler:

Koşmanın değişkeleri (varyantları) Doğu Anadolu'da, değişik kişilerden, değişik zamanlarda derlenmiştir. Koşma, Erciş'te yaygın olarak söylenmektedir.

I- M.Fahrettin Kırzıoğlu Derlemesi;
II- Nejat Birdoğan Derlemesi:

Koşmayı: Kırzıoğlu (1941-1944) "Karslı sünni Türk Hikâyeciler ve Bektaş Tatarhan'dan"; Nejat Birdoğan Kağızman'da Mevlüt İhsani, Çolak İbrahim ve Davut Suları'dan (1963) derlemişlerdir. Eş metindir. Kırzıoğlu'da hikâyeye bağlıdır:

"...Emrah İran Şahının has bahçasında Selvi Han ile görüşüp, muhabbet ederken sevgilisine dedi ki:

- Haydi bir gece kaçalım, el ele tutuşup Erdiş (Erciş) diyip gidelim!

Sevli/Selvi Han çok saygı saydığından:

- Şah'ın kolu uzundur, bizi nérde olsa bulur diyerek, işin sonunu beklemenin daha iyi olucağını söyledi..." (Kırzıoğlu Derlemesi Hikâyeden)

Kırzıoğlu ve Birdoğan derlemelerinden koşma beşer bağlamdır. Birinci ve ikinci bağlamlar Poyrazoğlu'dan derlenen koşmanın (Saraçoğlu/135) birinci ve ikinci bağlamlarıdır.

2.3 Selvi gel bekleme élin köşgünü

biçimindedir. Üçüncü bağlam Erzurumlu Emrah adına yayımlanan ikinci bağlamın benzeridir. (Bayrı, 1930-13/2)

Bu bağlamda (Birdoğan ve Kırzıoğlu'da) Bayrı'ya göre sözcük, dize ve anlatım değişmeleri olmuştur.

Ben de bülmem bögün bana nolduğun
Hasretten saralıp benzim solduğun
Gönül el bağlayıp divan durduğun
Ne öldürür seni ne azad éyler

Dördüncü bağlam özgündür. Öteki sözlü ve yazılı metinlerde yoktur:

Aşk-oduna yahdı özüm özünü
Hakga şükür gördük yarın üzünü
O da say-sayarah tutdu sözünü
Yol-erkâna uyar temiz ad éyler

Beşinci (sonuncu) bağlam değişkelerin (varyantların) sözcük değişmeli son bağlamıdır:

Şu dağların açılı görmem lalesin
Yıldın véran étdin ömrüm kalasın
Emrah héydir çok çekmişem belasın
Beni mahzun koyar éli şad éyler

- Azerbaycan Metni:
Mümtaz Selman: (AEÉŞ), 1927, C.I. s.366-367, sıra nr.294.

Selman Mümtaz, Ercişli Emrah'ın olan ve ülkemizde değişik yörelerde söylenen bu koşmayı, kitabında "Şairi bilinmeyen şiirler" arasında yayımlamıştır. Koşma Selman Mümtaz'da dört bağlamdır. Tapşırma bağlamı noksandır. Şairin adı geçmemektedir.

Gerib yérde yad illerde sevdiğim
Didem gan yaş töker dilim dad éyler
Ezel başdan göz açuben gördüğüm
Mana senden gayrı kim imdad éyler

İncü dişlerine gurban olduğum
Gelem gaşlarına héyran olduğum
Bir dil bilinez (...) olduğum
Meni gemgin özgeleri şad éyler

Seher seher kirpiklerin san virür
Müd-i sözü ile bize yan virür
Aşıkın öldürmüş ya da can virür
Yahşı adın koymuş yaman ad éyler

Bu dünyada düz görmedik beş güni
Hemdemsiz adamın olur puç güni
Könül ne beklersin fena köşgüni
Onu felek bir gün(de) berbad éyler

Héy ağalar budur evel-baharda
Dağların salında bir maral gezer
(Saraçoğlu/136)

- Uraz, Murat: (1937) 1960, s.47-48.

İki hanedir. Ad dörtlüğü yoktur. Hikâyededir.

"Emrah, Ercişten çıktıktan bir zaman sonra" geldiği Hoy'un Pire bağlarında, Selvi'ye benzettiği, siyahlar giyinmiş bir kız görür. Bu kız "Pire

Hanı Hasan beyin nişanlısı Meleksima'dır. "Hasan Han hasta olduğundan Meleksima karalar giymiş"tir.

Nevruz eyyamında fasl-ı nevbahar
Pire bağlarında bir maral gezer
Aklımı başımdan kıldı tarumar
Pire bağlarında bir maral gezer

Bir zaman da Selvi bana yar idin
Ne tiz sevdin beni ne tiz savurdun
Ta ezelden bir cefacu yar idin
Pire bağlarında bir maral gezer

- Ozanoğlu: (1958) 1972, s.39-40.

Üç bağlamdır. Ad dörtlüğü yoktur. Hikâyededir.

"....Dertli Emrah, Pire bağları arasında dolaşıp dururken gözleri ecel kuyusu, kaşları cellat satırı gibi kırk kız gördü. Kırk kızın ortasında karalar giymiş, karalar bağlamış Selvi Han ile göz göze gelende bir ah çekip, ağzından, burnundan dufan çıkardı."

"Canının içini görür de durur mu başladı danışmağa.."

1.3 Aklımı fikrimi aldı hovarda

2. O da bencileyin acep hastadır
Karalar giyinmiş yüzü yastadır
Nola ki kulağı gayrı sestedir
Pire bağlarında bir maral gezer

"Kız Emrah'a eyitti:
-Aşık bana söz atmada kasdın nedir? Ben seni bilmem, sen beni bilmezsin.
Bu cevap üzerine taaccübe düşüp: Aldı Emrah"
Bir zamanlar Selvi bana yar idi
Aşkım ile işi gücü zar idi
Kalbinde onulmaz yara var idi
Pire bağlarında bir maral gezer

-Bali, M. 1973, s.270, nr.XXVII.

Bali'de üç bağlamdır. "B rivayetinde iki haneli olan (Uraz, 1937-1960 v.d.) bu şiir C rivayetinde (Ozanoğlu, 1958-1972) bir ilâve ile üç dörtlük

halindedir. Fakat şiir, iki rivayette de noksan intibaını vermektedir. Çünkü iki metinde de şairin adı geçmemektedir" (Bali, a.e.s.270).

İtirmişem tiri terlen araram
Bilmem hangi dağın arasndadır
(Saraçoğlu/137)

Selman Mümtaz, koşmanın bir değişkesini Keşişoğlu adına yayımlamıştır. Selman Mümtaz'da Keşişoğlu'nun kimliği üstüne bilgi yoktur. Keşişoğlu'nun doğduğu ve yaşadığı yerin bilinmediğini, kitabının sonuna eklediği: "Sıra numaraları/Fihrist Cetveli/Doğulan yer/Ad.." çizelgesinde belirtmiştir.

Şiir, Mümtaz'ın Keşişoğlu adına yayımladığı tek örnektir.

Terlen kuşum itirmişim araram
Görüm bu dağların harasındadır
Ağ yüzünde halın vesf-in söyleyim
İki ebrulerin arasındadır

Çün müştak olmuşum men bu dilbere
Vatanımdan çıhdım düşdüm çöllere
Kaşlar kara kirpik kara göz kara
Hesab o gözlerin karasındadır

Başına döndüğüm hasların hası
Héç canımdan çıhmaz yarın sevdası
(Keşişoğlu) dérgiz İran ölkesi
Gör bu vilâyetin harasındadır

(Mümtaz, Selman: AEÉŞ.I.C. 1927, s.248, Şiirler dizini, sıra 187)

Koşmanın, Ercişli Emrah'ın şiirinin bir değişkesi olduğunu söylemek yanıltıcı olmaz.

Kadir Mevlam budur sennen dileğim
Akıl sennen indi baş nişanadır
(Saraçoğlu/138)

"Emrah İle Selvi Han/Emrah İle Sevli-Han/Emrah İle Selbihan" hikâyesinin kimi kollarında Emrah'ın, Erciş kalesinde, Miroğlu'nun divanında, babası Âşık Ahmet'le meydanlaştığı gün söylemiş olduğu üçüncü bilmece (muamma) şiir olarak geçmektedir.

Hikâyenin Erciş kollarından olan Davut Telli anlatısında ve Fethi Tevet'in yayımladığı (Yücel: C.VI.1938, s.109-112) kolda yoktur.

Bizce: Hikâyenin kimi kollarında hikâye anlatıcılarının bu şiire yükledikleri işlev ve şiirin Emrah'ın Âşık Ahmet'le karşılaşmasına bağlanması yanlıştır.

Şiir bir yanıt-anlatı (beyan) şiiridir. Şiirin soru yükü yoktur. Bu nedenle bilmece (muamma) şiir olarak düşünülmemelidir.

- Uraz: (1937)-1960, s.18.

"....şık Ahmet Miroğlu'na:
- Daha Türkçe danışsın. Eğer cevap vermezsem al sazımı kır dedi. Miroğlu bunu Emrah'a söyledi, Emrah:
- Benim gözüm üstüne dedi..."
Uraz'da iki dörtlüktür. İlk dörtlük:

İptida ki Hak insanı yarattı
Sıfatlar üstünde kaç nişanedir
Misk ve anber dil danışır güş kanar
Akıl Haktan indi baş nişanedir

İkinci dörtlüğün birinci ve üçüncü dizeleri:

Emrah hey der aşk ucunda hüma var
Yer altında kabir azap damu var

biçimindedir.

-Ya.Kuş. (Kuşçuoğlu): Van Gazetesi, 23-24. VIII. 1939, S. 26-27, tefrika nr. 21-22.

"... Kale beyi Emrah'a dönüp:
-Oğlum Emrah, babanın sözlerini işittin. Atan senin sözlerini dağda çobanların da danışabileceğini söylüyor. Buna ne dersin?

Emrah:
-Beli dizdarım. Çoban, köküne su değmedik bir çiçektir. O da bizdendir. Amma ben atamın dediğinden daha iyilerini danışırım dedi ve sazı eline aldı."

Kuşçuoğlu'nda iki dörtlüktür. Uraz'daki gibidir. Ad dörtlüğü olan ikinci dörtlüğün üçüncü dizesi:
Baş üstünde kaygu izan tamu var
biçimindedir.

- Ozanoğlu: 1972, s.15-16.

"Âşık Ahmet:
-Hele danış oğul, danış! Danış kim sana toptan cevabım var.."

Ozanoğlu'nda da iki dörtlüktür. Birinci dörtlüğün ilk dizesi:

İptida ki Allah insan yarattı
Üçüncü dizesi:
Vücut binasını başla donattı

Ad dörtlüğü olan ikinci dörtlüğün ilk beyiti:

Emrah der ne dayı ne de amu var
Dayıdan amudan gayrı kamu var
yazılışındadır.

Yayımlanmamış Metinler:

- M.F.Kırzıoğlu / İbrahim Alıcı Metni:
Kırzıoğlu, koşmayı Çolak İbrahim Alıcı'dan dinleyerek, Receb oğlu Yahya yazması "Emrah İle Sevli-Han" hikâyesine katmıştır. Üç dörtlüktür.

Birinci ve üçüncü dörtlükler, Uraz ve Kuşçuoğlu metinlerinin birinci ve üçüncü dörtlükleridir. Kırzıoğlu derlemesindeki ikinci dörtlük:

Cihana gelmeden nuru yazıldı
Kader kısmet Hakk-annına cızıldı
Baba artık benim binam bozuldu
Bu melul gözümde yaş nişanedir
biçimindedir.

Receb oğlu Yahya yazması "Emrah ile Sevli-Han" hikâyesinin ilk sekiz yaprağı kopmuş olduğundan, bu deyişin, Receb oğlu Yahya'daki durumunu, Receb oğlu Yahya'da olup, olmadığını bilmiyoruz.

- İbrahim Aslanoğlu Metni:

Aslanoğlu'nun verdiği, Halim Çelebi'den derlenen metine yakın olan bir metin daha vardır.

Aslanoğlu şiiri verirken kaynak belirtmemiştir. Sunuyoruz:
"Aşık Abbas'ın önünde ilk defa söylenen türkü."

Kadir Mevlâm budur senden dileğim
Akıl Hak'tan indi baş nişanedir
Söyler isem ol sözümü gül sanar
Al yanak üstünde kaş nişanedir

Hanı benim ezel ezel çağlarım
Sarardı tevekler soldu bağlarım
Sıratinden bir of çeker ağlarım
Şu gözümden akan yaş nişanedir

Bağban mısın gir bahçeye gül tamam
Âşık isen bu sözlerim bil tamam
Üçyüz altmış altısında yıl tamam
Hayli bayram geçti üç nişanedir

İbrahim Aslanoğlu'nun verdiği deyiş, ilk üç dörtlükten oluşmaktadır. Ad dörtlüğü yoktur.

Bağ-ı cennet séyranından bir peri
Kucağını gül doldurmuş da gelir
(Saraçoğlu/140)

- Uraz, Murat: (1937) 1960, s.123.

Bağ-ı cennet geşt eylemiş bir peri
Şevki bu çihana çalmış da gelir
Şevki çalmış çıhanın dört iline
Bedahşan çarşısı dolmuş da gelir

Sevi kaddim keman etti ucalık
Ne kem yerde beni buldu kocalık
Bir ay doğmuş onüç ondört gecelik
Mağruptan maşrıka vurmuş da gelir

Ezel aşık olup oldum çok divan
Yolunda kocaldım oldum natuvan
Selvi beni gördü dedi vah civan
Kızlar Emrah kocalanmış da gelir

- Aşkun, V.Cem: 1942, s.113-114.

Âşık İsmail'den derlenen "Selvican Hikâyesi"ndedir.
Bağı cennet seyreylemiş bir peri
Marhamasın gül doldurmuş geliyor
Gülün şevki vurdu bağlar küncüne
Sevdiğim seyranı gezmiş geliyor

Ne hoş olur tıfıllıkta yücelik
Ne var bir de belim büktü kocalık
Bir ay doğmuş onüç ondört gecelik
Mağribden maşrıka doğmuş geliyor

Emrah eder ey... ne oldum divan
Kocadım kurtuldum, ne oldum tufan
Selvi gördü dedi vah nolmuş civan
Kızlar Emrah kocalmış geliyor

- Boratav/Fıratlı: 1943, s.250, nr.7.

"Selvi Han, Emrah'ı görünce içinden 'eyvah Emrah kocamış' diye hayıflanıyor. Sevgilisinin bu düşüncesini sezen Emrah şu türküyü söylüyor:"

Bağ-ı Cennet köşk eylemiş bir peri
Mahramasın gül doldurmuş geliyor
Yüzün şavkı vurdu bağlar küncüne
Hureyman çarşısı dolmuş geliyor

Bu gençlikte ne hoş olur ucalık
Ne kem yerde belim büktün kocalık
Bir ay doğmuş onüç ondört gecelik
Maşrıktan mağrıba doğmuş geliyor

Evvel tıfıl idik olduk natüvan
Erdenler yanında kaldık bi güman
Selvi beni gördü dedi vah civan
Kızlar Emrah kocalanmış geliyor.

- Bali, M.1973, s.257, nr. VII (Uraz), //Gözler, F.1976, s.19 (Boratav/Fıratlı)//Öztelli, C.1977, a)s.171, nr.22 (Aşkun)/ b)s.176, nr.35 (Boratav-Fıratlı)/ c)s.182-183, nr. 50 (Özel cönk)

Bağ-ı cennet dest eylemiş bir peri
Mahramasın gül doldurmuş geliyor
Yanağın şulesi bağlar küncüne
Dar buhağı bendi güller geliyor

Ne hoş imiş il içinde yücelik
Aşk büktü belimi pirlik kocalık
Bir ay doğmuş onüç onbeş gecelik
Mağrıptan doğmuş maşrıka geliyor

Ezel gençliğimde ben idim civan
Şimdi (de) kocaldım oldum (bigüman)
Selvi geri döndü dedi vah civan
Kızlar Emrah kocalanmış geliyor
(Öztelli, Özel cönk)

- Köksal, H. 1985, s.156 (Boratav ve Fıratlı) // Sakaoğlu, Saim: 1987, s.118, nr.28.

Sakaoğlu, şiirin yayım dizinini geniş olarak vermiş ve "Uraz (ve Bali)'de redif '....da gelir şeklindedir. Bunların dışındaki kaynaklarda ise ...geliyor' şeklindedir." açıklamasını şiirin yayım dizininin sonuna eklemiştir.

Kaynakların arasındaki tek fark, dönerayak (redif) değişmesinden ibaret değildir. Kaynakların dizelerinde de önemli değişmeler olmuştur. Sakaoğlu'nun yayımladığı metin şöyledir:

Bağ-ı cennet seyreylemiş bir peri /Aşkun
Mahramasın gül doldurmuş da gelir
(Boratav-Fıratlı) (Uraz)

Gülün şavkı vurdu bağlar küncüne /Aşkun
Sevdiğim seyranı gezmiş de gelir
(Aşkun) (Uraz)

Bu gençlikte ne hoş imiş ucalık /Bor-Fır.
Ne kem yerde belim büktün kocalık /Bor.-Fır.
Bir ay doğmuş onüç ondört gecelik /Bor.Fır.
Maşrıktan mağrıba doğmuş da gelir
(Boratav-Fıratlı) (Uraz)

Evvel tıfıl idik olduk natuvan /Bor.-Fır.
Erenler yanında kaldık bigüman /Bor.-Fır.
Selbi meni gördü dedi vah civan /Bor.-Fır.
Kızlar Emrah kocalanmış da gelir /Uraz

- Yayımlanmamış Derleme:

M.F.Kırzıoğlu'nun, Receb oğlu Yahya yazması "Emrah İle Sevli-Han Hékâtı"nın kopuk yapraklı bölümlerini tamamlamak düşüncesi ile, Kağızman'da, Ahmet Turan ve İbrahim Alıcı'dan derlediği bir şiir de vardır. Dize değişmeleri yönünden önemli olan bu şiiri de sunuyoruz.

Bağı cennet geşt éylemiş bir peri /Uraz
Yaylığına güller almış da gelir
Géne gün düşmüşdür bağlar küncüne
Bedehşan çarşısı dolmuş da gelir /Uraz

Yahşı olur él içinde ucalıh
(Ahudov/Özcan)
Yazığ oldu bélim bükdi kocalıh /Derinkaya
Bir ay doğdu onüç ondört gecelik
Mağrıpdan maşrığa çalmış da gelir /Uraz

Gurbet élde derde oldum merduvan
Gönül deryasına daldım bir tufan
Selvi beni gördü oldu nevcivan
Kızlar dér Emrah kocalmış da gelir

- Ahundov/Tezcan: (AHYÖ), 1978, s.305 (Azerbaycan Metni).

Bir güzarım düşdü bağlar küncüne
Méhribanım gül tutulmuş gelirem
Cemalın şölesi bağlar küncünde
Çerh-i hiyabanlar doğmuş gelirem

Yahşı olur él içinde ucalığ
Hevik[1] oldu bélim bükdü gocalığ
Bedirlenmiş aydı ondörd gécelik
Meğribden meşrige doğmuş gelirem

Cahıllıgda éşge oldum bendivan
Gocaldıg pir oldug yalandan yalan
Görceğin tanıyar Selbi növcivan
Déyer gocalıbdı yarım gelirem

Bir nazenin bana gel gel eyledi
Varmasam incinir varsam incinir
(Saraçoğlu/141)

- E.Cem (Güney): 1928, s.68. nr.35.

Eflâtun Cem (Güney), koşmayı Erzurumlu Emrah'a mal ederek yayımlamıştır.

[1] "Hevik=yazık / Hevik oldu=Yazık oldu...

Bir nazenin bana gel gel eyledi
Varmasam incinir varsam incinir
Beyaz gerdanından ince belinden
Sarmasam incinir sarsam incinir

Kaşına çekilmiş kudret kalemi
Görmemiş dünyada derdi elemi
Her sabah her akşam verir selamı
Almasam incinir alsam incinir

Gene görünüyor yarin illeri
Başımızda esen sevda yelleri
Yarin bahçesinden gonca gülleri
Dermesem incinir dersem incinir

Nereden nereye sevmişim yari
Ateşi komayor yakıyor beni
(Âşık Emrah) sever böyle bir canı
Sevmesem incinir sevsem incinir

- Köprülüzade, M.F. 1929, s.19.

Köprülü, Erzurumlu Emrah'ı sanatını incelerken:

"Emrah'ta tasavvuf çesnisinden tamamen azade, halk diliyle ve halk zevkine göre yazılmış şuh nağmelere de sık sık tesadüf olunur ki işte asıl hususiyetini gösteren bunlardır ve yalnız muasırları değil, kendisinden sonra gelen saz şairleri de onları taklite çalışmışlardır." yargısı ile Ercişli Emrah'a ait olan bu koşmanın birinci ve üçüncü bağlamlarını yayımlayarak Erzurumlu Emrah'ın sanatına değer biçmiştir.

- Murat (Uraz): HE. 1933, s.133, nr. XXXI.

Murat (Uraz)'da Ercişli Emrah adınadır. "İncinir" dönerayağının önüne gelen olumsuz-olumlu ayak sözcükleri (fiiller), Uraz'da: Olumlu-olumsuz dizilişindedir. "Varsam ..., varmasam.../ Sarsam...., sarmasam..../ Alsam....., almasam....."

Ön dizelerde 6+5 olan duraklar, bu dizilişle bağ dizesinde 5+6 olmaktadır.

Bir nazenin bana gel gel eyledi
Varsam incinir varmasam incinir
O nazik elinden ince belinden
Sarsam incinir sarmasam incinir

Kaşları mihraptır gözler harami
Lisanından döker Tanrı kelâmı
Gelir bin naz ile verir selâmı
Alsam incinir almasam incinir

Nereden nereye sevdim o yari
Ateşi hicranı söndürür narı
Emrah hey der isen giden civanı
Sevsem incinir sevmesem incinir

Uraz, sonraki yıllarda, bağ dizelerinde, "İncinir" dönerayağının önüne gelen olumlu-olumsuz ayak sözcüklerini (fiilleri) olumsuz-olumlu: "Gitmesem..., gitsem...../Sarmasam....., sarsam.../ Almasam...., alsam..../Sevmesem...., sevsem...." olarak değiştirmiştir.

- Uraz, Murat: 1937, s.30/1960, s.30 v.d. "Hakiki Ercişli Emrah İle Selvi-Han Hikâyesi".

HE.1933, s.133'deki metindir. Dize değişmeleri olmuştur.

1.2 Gitmesem incinir gitsem incinir
1.4 Sarmasam incinir sarsam incinir
2.2 Saldı yüreğime derdü veremi
2.4 Almasam incinir alsam incinir
3.4 Sevmesem incinir sevsem incinir

- Yakup Kuşçuoğlu (Ya.Kuş.): "Van Gazetesi" 12 Eylül 1939, Sayı 35, tefrika nr.30 ve 15 Eylül, s.36, tefrika nr.31.

Üç bağlamdır. Değişmeler şöyledir:

1.2 Gitmesem incinir gitsem incinir
1.3 Nazik ellerinden ince belinden
2.1 Güzelliğin dört köşeye belâ mı
2.2 Bize zehir olur tatlı kelâmı

Kuşçuoğlu'daki üçüncü bağlam Murat (Uraz)'daki üçüncü bağlamdır. (Murat, 1933, s.133)

- Köprülü: 1940, s.601-602, nr.15 / 1965, s.732-733 // Aşkun, V.Cem: 1942, s.53-54 // Güney, E.Cem – Ç.Eflâtun: 1955, s.105, nr.151 /1975, s.120-121 // Mutluay, Rauf:1972, s.252 // Köprülü, Orhan: 1974, s.247-248//Ural, Orhan: 1976, s.127, nr.145//Makal T.Kutsi:1975,s.19//Ergüven A.Rıza: 1983,. S.103-104.

Eflâtun Cem'in yayımladığı metindir (1928, s.68). Erzurumlu Emrah adınadır. Ural'daki sonuncu bağlamın birinci dizesi:

Nereden nereye sevmişim anı

olmuştur.

- Ergun, S.Nüzhet: (TŞ)1943, s.1267, nr.11.

Ercişli Emrah adınadır. Murat 1933'deki metindir.

- Saraçoğlu, Ali: "Bozkır Mecmuası" 1944, Sayı 6-8, s.13-14 / "Vakit Gazetesi" 21 Eylül 1946, Sayı 10398.

Erciş'te Âşık Davut Telli'den 1942 yılında özgün olarak, 1943 yılında Emrah ile Selbihan Hikâyesi ile derlenen koşmadır.

Bazkır Mecmuası Sayı 6, s.14'deki biçiminde, olumlu-olumsuz: [Varsam... varmasam..../Sarsam...., sarmasam.../ (v.d)] olan dönerayak öncesi fiiller, Sayı 7-8'de olumsuz-olumlu: [Sarmasam... sarsam..../ Varmasam... varsam.../ (v.d)] olarak düzeltilmiştir.

- Kocatürk, V.Mahir: (ŞD) 1956, s.88 "Türkü"

Emrah adınadır. Ercişli ya da Erzurumlu ayırımı yapılmamıştır. Kocatürk'te koşma şöyledir:

Bir nazenin bana gel gel eyledi
Varmasam incinir varsam incinir
O nazik elinden ince belinden /Uraz
Sarmasam incinir sarsam incinir

Kaşına çekilmiş kudret kalemi
Dilinden dökülür Tanrı kelâmı /Uraz-değişme
Gelir bin naz ile verir selâmı /Uraz
Almasam incinir alsam incinir

Yine görünüyor yarin illeri /E.Cem
Başımızda esen sevda yelleri /E.Cem
Açmış bahçesinde gonca gülleri /değişme
Dermesem incinir dersem incinir

Nereden nereye sevmişim onu /değişme
Ateşi koymuyor yakıyor beni /E.Cem
Âşık Emrah eder: Böyle civanı /değişme
Sevmesem incinir sevsem incinir

- Kocatürk V. Mahir: (SŞA) 1963, s.211.

Ercişli Emrah adınadır. Üç bağlamdır.
Birinci bağlam (hane), Kocatürk (1956, s.88)'deki ilk dörtlüktür. İkinci bağlam, Murat (Uraz-1933, s.133)'deki ikinci dörtlüktür. Murat Uraz'da:

Alsam incinir almasam incinir

olan dördüncü dize (bağ dizesi), sonradan tüm metinlerde olduğu gibi:

Almasam incinir alsam incinir

olarak yazılmıştır.
Üçüncü bağlamda dize değişmeleri olmuştur.

Nereden nereye sevdim o yari
Ateşi hicranı yandırdı nârı
Emrahî der şunda giden nigârı
Sevmesem incinir sevsem incinir

- Sevengil, R.Ahmet: 1965, s.282.

Sevengil'in bir radyo konuşmasında, Erzurumlu Emrah adına sunmuş olduğu üç Ercişli Emrah şiirinden ikincisidir. Dört bağlamdır. E.Cem'den gelen metindir.

"...Bugün Anadolu'nun bir çok yerlerinde, saz meclislerinde Emrah'ın şiirleri çalınıp söylenir. Onbeş yıl kadar önce, Tokat'ın Bizeri bucağında, bir köy evinde (...) bir yerli sanatçı bize Emrah'tan şiirler okumuştu. Bu şiirlerin birini ben de şimdi size okuyayım" (Sevengil, s.281-282)

Sevengil'e göre Emrah tapşırmalı tüm şiirler Erzurumlu Emrah'ındır.

- Yaşar Nabi (Nayır): (BBTŞA) 1968, s.118.

Koşma, Yaşar Nabi'de dört bağlamdır. Eflâtun Cem'in yayımladığı metindir. (1928, s.68) Sözcük ve dize değişmeleri olmuştur.

1.3 Nazik miyanından ince belinden
2.3 Her sabah her sabah verir selamı
4.1 Nereden nereye sevmişim onu

- Ozanoğlu: 1972, s.25-26.

Üç bağlamdır. Murat (Uraz)'daki metindir (1933, s.133). Bağ dizelerinde dönerayak (redif) önü sözcükleri (fiiller) olumsuz-olumlu olarak yazılmıştır. Değişmeler olmuştur:

2.2 Saldı yüreğime derd ile gamı
2.3 Verende bin nazla verir selâmı
3.3 Emrah der ki giden nazlı baharı

- Bali, Muhan: 1973, s.112 ve s.241-242, nr. IV.

Ercişli Emrah adınadır.

a) Behçet Mahir anlatısı hikâyede, karışık dizelerden oluşmuş tek bağlamdır (s.112):

Yüzbin mihnet inen bir yar becerdim
Sevmesem incinir sevsem incinir
İki yanağından bir bukağından
Öpmesem incinir öpsem incinir

b) Murat (Uraz)'daki metindir. Üç bağlamdır.

Bali, kaynak olarak Uraz ve Ozanoğlu'nu işaretlemiş, "Bu şiirin de bir kıta fazla olarak Erzurumlu Emrah'ta kayıtlı" olduğunu belirtmiştir. (s.242)

- Yener, Cemil: 1973, s.139, nr.1.

Erzurumlu Emrah adınadır. Dört bağlamdır. İlk iki bağlam değişik kaynaklardaki koşmalardan oluşmuştur. Sözcük değişmeleri vardır:

1.2 Gelmesem incinir gelsem incinir
2.1 Kaşları mahveder gözler harami
2.2 Saldı yüreğime derd ü elemi

Üçüncü bağlam E.Cem'den, dördüncü bağlam Uraz'dan alınmıştır. (Uraz, 1960, s.30) Kaynaklar gösterilmemiştir.

- Püsküllüoğlu, Ali: 1975, s.309.

Ercişli Emrah adınadır. Üç bağlamdır. Uraz'daki koşmadır. Dize ve sözcük değişmeleri olmuştur:

3.2 Ateşi hicranı yandırdı nârı
3.3 Emrahi der şunda giden nigârı

- Olcay/Ercilâsun/Aslan: 1976, s.230.

"Emrah Hikâyesi" içindedir. Birinci bağlam ile sonuncu bağlamın ilk beytidir.

1.2 Gétmesem incinir gétsem incinir

Sonuncu bağlamın ilk beyti:

Ay geléy uzahdan uzağa sevdim o yarı
Ateşi hicranı söndürür narı

biçimindedir.

- Öztelli: 1976, s.30, nr.46/1977, s.168-169, nr.16.

a) Öztelli-1976'da: E.Cem'deki koşmanın birinci bağlamıyla, koşmanın Ercişli Emrah'ın olduğuna ilişkin açıklamalar; bağ dizelerindeki "İncinir" dönerayağının önüne gelen olumsuz-olumlu fiillerle bağ dizelerinin kuruluşu üzerine savlar yer almaktadır.

b) Öztelli-1977'deki metin, Murat Uraz'daki metindir (1933, s.133). Üç bağlamdır. Kaynak verilmiştir. Dönerayaktan (rediften) önce gelen ikililer olumlu-olumsuz: "Sarsam... sarmasam.../Alsam... almasam..." (v.d.) dizilişindedir.

- Gazioğlu, Celal: [(Teksir Broşür) Erciş, 1985]

Üç bağlamdır. Birinci bağlamı Kuşçuoğlu 1939'un ilk bağlamı, ikinci bağlamın ilk iki dizesiyle, üçüncü bağlamın ilk üç dizesi Uraz'daki (1960, s.30) dizelerdir. Tapşırma-ad-dizesi:

3.3 Emrah karşısında ki güzel civanı

olmuştur.

- Sakaoğlu, Saim: (EE) 1987, s.119, nr.29.

Sakaoğlu'da koşma dört bağlamdır. Koşmanın yayım sırası: Güney 68/Uraz 1933, 1937, 1971 //Köprülü 1940, 1965 //Aşkun 1942 // Ergun 1943 // Güney'ler 1950 // Kocatürk 1957 // Bali 1973 // Orhan Köprülü (247-248) // Öztelli 1977 olarak verilmiş ve:

"İncinir redifinin önüne gelen ikiliden, olumsuz şekil (varmasam, sarmasam v.s.) hemen daima ilk sırayı almaktadır. Pek azında ise olumlu şekil (varsam, sarsam) öndedir." açıklaması yapılmıştır.

Sakaoğlu, Öztelli'nin bu konuda öne sürdüğü savlara da değinmektedir (s.120).

Sakaoğlu'daki değişmelerle koşma şöyledir:

Bir nazenin bana gel gel eyledi
Varmasam incinir varsam incinir
(E.Cem 1928 // Köprülü 1929)

O nazik elinden ince belinden /Uraz
Sarmasam incinir sarsam incinir

Kaşları mihraptır gözler haremi
Lisanından töker Tanrı kelamı
Gelir bin naz ile verir selamı
Almasam incinir alsam incinir
(Murat Uraz 1933-1960)

Gine görünüyor yarın illeri
Başımızda esen sevda yelleri
Yarın bahçesinden gonca gülleri
Dermesem incinir dersem incinir
(E.Cem //Köprülü 1929)

Nereden nereye sevmişim yarı
Ateşi komayor yakıyor beni
(E.Cem)

Emrah ey der isen giden civanı /Uraz
Sevmesem incinir sevsem incinir

- Yayımlanmamış Koşma:

"...(Sevli) küsüp gétmede olsun, Emrah dédi ki:
- Sevli bir dur. Géne dilime bir küçük söz geldi, diyim de ondan soora gidersen, sen bülürsün; kalırsan sen bülürsün. (....)

Bir nazenin bene gel gel éyledi
Varmasam incinir varsam incinir
Nazik eliminen ince belini
Sarmasam incinir sarsam incinir

Kaşına çekmişdir Kudret kalemi
Ağzınnan çıhıyor Taarı-Kelâmı
Seher sabah vérim Taarı selâmı
Vérmesem incinir vérsem incinir

Nereden nereye sevdim o yarı
Üregime basdın ataşı narı
Emrah héy der Sevli kimi nigârı
Sevmesem incinir sevsem incinir

(Receb oğlu Yahya: Kağızman 1880 el yazması "Emrah İle Sevli-Han Hékâtı" s.11 b/Günümüz yazısına uyarlayan M.F.Kırzıoğlu)

Başına döndüğüm kurban olduğum
Bu ne ateş senden cana düşüptür
(Saraçoğlu/143)

- Uraz (M.U.1937) 1960, s.117

Hikâye iledir. Emrah altı yılı aşkın bir süre Selvi'nin ardından orası senin, burası benim dolaşır. Günlerin birinde yolu Viranşehir'e düşer. Yorgundur. Selâtin Peri'nin bağının yakınında uyur. Selâtin Peri'nin Pir elinden bade içtiği konusunda bilgisizdir.

"...Cariyeler Emrah'ı Selatin Peri'nin yanına getirdiler. Selatin Peri Emrah'ın boynuna atıldı ve:
-Yedi yıldır bu viraneyi senin için beklerim. (...) Ben senin için bu bağı yaptım. (...) ver elini elime dedi. Emrah elini verdi. Selatin Peri öyle bir ah çekti ki, Emrah'ın üçyüz altmışaltı damarı ateş oldu, elini elinden çekti:
-Evimi yıktın, evin yıkılsın dedi ve saza el attı..." (s.116)

Deyiş Uraz'da dört bağlamdır.

1. Bağrıma od saldın Selâtin-Peri
   Bu ne ateş senden cana düşüptür
   Üçyüz altmış altı damarım yandı
   Yüz kırk dördü istikbale düşüptür

2. Peri ne düşmüşsün canım kastına
   Hiç adam kıyar mı candan dostuna
   Buhah singirlenmiş sine üstüne
   Gerdanda muyların yana düşüptür

3. Benim işim bir figana düşüptür

Dördüncü bağlamda değişme yoktur.

- Aşkun, V.C. 1942, s.108

Aşkun'da iki bağlamdır (Üçüncü ve dördüncü bağlamlar). Âşkun'un yayımladığı kısa hikâyeye göre İsfahan'da, aşıklar meydanında söylenmiştir.

1.1 Serseridir serde durmaz akıllar
1.4 Şimdi gönlüm bir figana düşüptür

İkinci (son) bağlam:

Evci Gürcistandan gelir kışımız
Görkü ne görür garip başımız (5+5)
Emrah eder müşkildir işimiz (10)
Şimdi yolum İsfahana düşüptür

- Bali, M. 1973, s.170 ve 252, nr.XX

(s.170) Behçet Mahir'den derlenen hikâyede , tek bağlamdır. "Veran Bağları"nda söylenmiştir. (s.168)

Başına döndüğüm Selatin Peri
Bu nasıl haldır hala düş oldi (5+5)
Üçyüz altmış alti damarım yandi
Bu nasıl sevdadır sere düş oldi

(s.252) Kaynak Uraz'dır (1960, s.117). Dört bağlamdır. Bali, şiirle ilgili olarak şu açıklamaları yapmaktadır:

"Prof.Dr. Ali Nihat Tarlan, bu şiirin:

Başına döndüğüm vay kurban olduğum Sayat Peri
Can Emrah'ın can senin

şekli ile bir Azeri türküsü halinde okunduğunu fakat tamamını hatırlayamadığını söylemektedir.

- Sakaoğlu, S. 1987, s.121, nr.30

Uraz'ın yayımladığı metindir. Dört bağlamdır. Şiirin yayım sırası: "Uraz 1937, 117/4; Uraz 1971/4; Bali 170/1, 252 (Uraz). Bali'deki tek hane birinci hanedir." olarak açıklanmıştır.

Bali'deki tek bağlam (hane) dönerayağı (redifi) değişik, üçüncü dizesi söz konusu koşma ile ilgili, karışık bir dörtlüktür. Ayrı bir birinci bağlamdır.

- Yayımlanmamış Metinler:

I- Derlendiği Yer : Kağızman, 1944
Derleyen : M.Fahrettin Kırzıoğlu
Kaynak Kişiler : Ahmet Turan/İbrahim Alıcı/Kötekli Haso (Hasan Dayı)

Receb oğlu Yahya 1880 yazması "Emrah ile Sevli Han Hikâyesi"nin yitik son bölümünü oluşturmak ereği ile yapılan derlemedir.

1. Bağrıma od saldın Salatın-Peri
Bu ne ataşdır ki cana düşürdün
Üçyüzaltmışaltı damarım yandı
Yüzkırkdördünü de kana düşürdün

2. Ne düşmüşsün ben garibin kasdine
Héç adam kıyar mı candan dostuna
Buhah şövle vurmuş sinan üsdüne
Gerdende muyların yana düşürdün

3.4 Benim ismim bir figana düşürdün
4.4 Yazılı yolum bir Véran'a düşürdün

[Üçüncü ve dördüncü bağlamların ara dizelerinde değişme yoktur. Lütfen bkz. Saraçoğlu/143 (ikinci ve üçüncü haneler)]

II- Koşmanın üç bağlamlı bir değişkesini (varyantını) da İbrahim Aslanoğlu bir MİFAD cönkünde saptamıştır.

Başına döndüğüm Selâtin-Seder
Har od sennen şirin cana düşüptür
Üçyüzaltmışaltı damarım yandı
Dörtyüzkırkdört ümmet yana düşüptür

Serseriyim serde yoktur akıllar
Dedim yara gidem koymaz pahıllar
Dört kitabı ezber eder okurlar
Şimdi korkum bir Fürkana düşüptür

Ezel gelir İsfahanından kışımız
Ne belalı imiş bizim başımız
Emrah eyder müşkül haldır işimiz
Acep yolum İsfahana düşüptür

Sehernen oğradım göl kırağına
Sonam meni gördü (y)üzmege durdu
(Saracoğlu/146)

I. Erzurumlu Emrah Adına Yayımlanan Metin:

- Eflâtun Cem (Güney): Sivas 1928, s.209,nr.168//Köprülü, M.Fuat: 1940, s.624,nr.52 ve 1965, s.752-753 // Aşkun V. Cem: 1942, s.76 // Güney E.Cem ve Ç.Eflâtun: 1955, s.121, nr. 187 ve 1975, s.139, nr.185 // Köprülü, Orhan: (TK...), 3.C.1974, s.267.

Bir seher uğradım göl kenarına
Sunam beni gördü yüzmeye durdu
Çalındı çırpındı çıktı kenara
Ela gözlerini süzmeye durdu

İstedim kendimi bu göle atam
Elimi uzatıp yavruyu tutam
Bir hayal eyledim sarılıp yatam
Vefasız gönlümü üzmeye durdu

Emrah şahin almış elden yalçını
Yel estikçe döker bele saçını
Arzıhal eyledim visal baçını
İnci dişlerini dizmeye durdu

II. Ercişli Emrah Adına Yayımlanan Metinler:

- Saraçoğlu, Ali: "Vakit Gazetesi" 14 Eylül 1946, Sayı 10391.

Cemşit Mülâyim'den derlenmiştir. Erciş'ten derlenerek yayımlanan ilk metindir.

Sehernen oğradım göl kırağına
Sonan meni gördü (y)üzmege durdu
Kanadını çaldı suyun (y)üzüne
Cığa téllerini düzmege durdu

Men géttikçe sonam gétdi ırağa
Yandı kara bağrım döndü firağa
Hürü tek silkindi çıktı kırağa
Humar gözlerini süzmege durdu

Gemici gelende gétdi takatım
Kesildi dermanım yoktur kuvvatım
Emrah'ım Selbiyar'adır savgatın
Karayél gönlümü üzmege durdu

- Saraçoğlu, Ali: 1955, s.424, nr.3 ve 4 / 1976, s.314, nr. VI. (Birinci bağlam)

"Kısa Notlarla Ercişli Emrah" başlıklı yazıda koşmanın Cemşit Mülayim değişkesi (varyantı) ile birlikte Davut Telli'den derlenen değişke de yayımlanmış (nr.4), köprülü'deki metne değinilmiştir.

Cemşit Mülayim değişkesinin birinci bağlamının dördüncü dizesi:

Cığa téllerini düzmeye durdu

Üçüncü bağlamın son dizesi:

Yél vurdu gemimiz girdaba durdu

yazılışındadır. Bu söylemeler de Cemşit Mülayim'indir.

Cemşit Mülâyim'den derlenen koşmaya göre, Davut Telli değişkesindeki sözcük ve dize değişmeleri şöyledir:

1.3 Yandı kara bağrım yar firağına
1.4 Vefasız gönlümü üzmeğe durdu

2.2 Çalındı, özünü attı burağa
2.4 Yéşil téllerini süzmeğe durdu

3 Emrah şahin aldı elden lâçını
Yél estikçe töker béle saçını
Arzuhal éyledim visal baçını
İnci dişlerini düzmeğe durdu

- Kocatürk, V.M.1956 (2.baskı), s.86 /1963, s.206.

E.Cem'in ve Köprülü'nün Erzurumlu Emrah'a mal ederek yayımladıkları metindir. Kocatürk'te koşma Ercişli Emrah adınadır. Koşmanın ilk dizesi:

Bir sabah uğradım göl kenarına

yazılışındadır. Kaynak belirtilmemiştir.

- Dizdaroğlu, Hikmet: 1969, s.75 / 1976, s.60.

Koşma Dizdaroğlu'nda bir inceleme örneğidir.

(1969, s.75) Dizdaroğlu, koşmayı "Düz koşma tipi"ne örnek olarak yayımlamaktadır. "Düz koşma onbir heceli ve uyak düzeni (xaxa-bbba-ccca. Ya da abab-cccb-çççb) şemalarına uyan koşma tipidir. Âşık Edebiyatında en çok raslanan, sazşairlerinin en çok kullandıkları biçim budur" (Halk Şiirinde Türler, s.75).

Bir sabah uğradım göl kenarına
Sunam beni gördü yüzmeye durdu
Çalındı çırpındı çıktı kenara
.....
(Kocatürk, 1963, s.206)

"Bu şiir, XVII. Yüzyıl saz şairlerinden Ercişli Emrah'ındır. Eflâtun Cem Güney (1950, s.121, no. 187) ve başka kaynaklar bu şiiri Erzurumlu Emrah'a mal ederlerse de ad benzerliğine dayalı bir yanılgıdır" (a.e.s.75, 276 numaralı açıklama)

(1976, s.60) Dizdaroğlu "Halk Şiirine Değişik Açıdan Bir Bakış" başlıklı araştırmasında da koşmanın birinci bağlamını "Tümce türleri bakımından" incelemekte ve:

Çalındı çırpırdı çıktı kenara

dizesini "Bağımsız sıralı tümce" ye örnek saymaktadır.

- Bali, M. 1973, s.281.

Kocatürk (1963, s.206) ve Saraçoğlu (1955, s.424)'daki metinlerdir. Farklar gösterilmiştir. Kocatürk'ten alınan metinle ilgili olarak: "Olduğu gibi Erzurumlu Emrah'a mal edilmiştir. (s.121)" açıklaması vardır.

- Yaşar Nabi (Nayır): (BBTŞA) Varlık Yayınevi, 1968, s.117 // Makal, T.K.1975, s.36 (Düz koşmaya örnek) // Püsküllüoğlu, A.1975, s.311 / Öztelli, C.1976, s.32 ve 1977, s.187.

Makal'da kaynak Kocatürk (1963, s.206), Öztelli (1977, s.187)'de kaynak Saraçoğlu (1955, s.424, nr.3)'dur. Püsküllüoğlu'nda ilk dize:

Bir seher uğradım göl kenarına

dır. Kaynak verilmemiştir. Yaşar Nabi'deki koşma E.Cem'in yayımladığı (1928, s.209) koşmadır. Yaşar Nabi'de Emrah adınadır. Ayrım yapılmamıştır.

- Sakaoğlu, S.1987, s.122-123, nr. 31.

Sakaoğlu koşmayı: "Kanaatimizce bu şiir dört haneden meydana gelmektedir" açıklaması ile dört bağlam olarak yayımlamıştır.

Birinci ve ikinci bağlamlar Saraçoğlu'nun Cemşit Mülayim'den derlediği koşmanın (1946 ve) (1955,nr.3) birinci ve ikinci dörtlükleridir. Üçüncü dörtlük, E.Cem Güney ve Köprülü metininin ikinci dörtlüğüdür. Son dörtlük, Saraçoğlu/Cemşit Mülayim değişkesinin dışındaki tüm kaynakların eş üçüncü dörtlüğüdür.

Şiir için geniş bir yayım dizini verilmiş ve Cemşit Mülayim'den alınma koşmanın üçüncü dörtlüğündeki değişim gösterilmiştir.

"Saraçoğlu ikinci metni Emin Telli'den derlemiştir" açıklaması vardır. Bu açıklamadaki adlarda bir karışma olmuştur. Saraçoğlu'nun ikinci metninin kaynak kişisi Emin Telli değil, Âşık Davut Telli'dir.

Saraçoğlu'nun Emin Telli'den derlediği bir metin yoktur.

III. Yayımlanmamış Metin

M.Fahrettin Kırzıoğlu'nun "Karslı Hikâyeciler ile Bektaş Tatarhan'dan 1941-1944 yıllarında derlediği Ercişli Emrah'ın Kars anlatımında geçen deyişleri" arasında, hikâyeye bağlı olarak bu deyiş de vardır.

> "Emrah, babası ile Sahatçukuru'na doğru giderken kondukları ördeklikazlı göl başında 'sona' denilen ördekleri görür. Tutmak istediği ördeklerin kanat çalıp, yakındaki bir adaya uçmalarını Selbihan'ın kendisinden uzaklaşmasına benzetir, bu deyişi söyler."

Seherde uğradım göl kırağına
Sonam beni gördü (y)üzmeğe durdu
Çalındı çırpındı kaşdı Ada'ya
Ala gözlerini süzmeğe durdu

İstedim kendimi bu göle atam
El-atup da yavru sonayı dutam
Bir hayal ettim ki yar ile yatam
Vefasız gögnümü üzmeğe durdu

Emrah héydir şahan aldı laçını
Yél esdikçe béle töker saçını
Arz-éyledim alam visal baçını
İnci dişlerini düzmeğe durdu

IV. Türkmen Metni:

"Sayad Hemrah" H.1347, s.43.

"Sayad Hemrah" hikâyesindedir. Beş bağlamdır.

"...Ondan sonra serhavuzun başına varıb, oturdular. Havuzun içinde yeşilbaşlar, sonaların biri çimib, biri çıkıb durmada. Hemra bunu görüb bir söz söyledi:"

Varar idim yeşilbaşa uğradım
Suna bizi görüb yüzmeğe düşdi
Özüni taşladı derya dibine
Aldı kalemlerin yazmağa düşdi

Bir hıyal eyledim eğilip tutam
Kolumu uzadıb sonayı tutam
Bir hıyal eyledim daş bile atam
Yüreğim dözmeyin azmağa düşdi

Emer idim leblerinin balından
Kuçar idim yarin ince belinden
Ayrı düştüm Han Servi'nin ilinden
Göngül tavas urub gezmeğe düşdi

Servi'mden ayrılıb düşdüm ırağa
Gözüm yaşa doldu gönglüm firağa
Silkişib sunalar çıktı kırağa
Eğrice tellerin düzmeğe düşdi

Hemra giriftardur yarın özine
Tel dökülmüş gerdanına yüzine
Mayıl oldum sunaların gözine
Humar gözlerini süzmeğe düşdi

[Hikâye ve şiir uyarlanırken özgün örgüye (yapıya) bağlı kalındı. Okumada kolaylığı ve akıcılığı sağlamak düşüncesiyle, anlatım bozulmadan, kimi sözcükler Türkiye söyleyişiyle aktarıldı.]

Çarşamba gécesi seher vahtında
Gözüm bi(r) alagöz céyrana düştü

(Saraçoğlu /147)

- Elesger'de Benzek Koşma:

Çarşamba gününde çeşme başında
Gözüm bir alagöz hanıma düştü
Attı müjgân ohun géçdi sinemnen
Nazlı gamzeleri ganıma düştü

İşaret éyledim derdimnen bildi
Hem çolı gözel idi hem ehli dildi
Gaşını galdırdı gözüynen güldü
Gülende gadası canıma düştü

Elesger'em her élimden halıyam
Gözel sen dertlisen men yaralıyam
Dédi nişanlıyam özge malıyam
Sındı gol ganadım yanıma düştü

Derlendiği Yer : Iğdır, 1968
Kaynak Kişi : Ahmet Tekin
Derleyen : İnayet Akyüz

- Tufargan'lı Abbas'ta Benzek Bağlam:

Memen gayretlidir pazara gelmez
Gücüne garrahtır Şah'a baş eğmez
Arası mendandır baş başa değmez
Bahar birbirine yar memelerin

Deli gönül ne ataşa yanarsın
Bilirim ki o yar sana yar olmaz
(Saracoğlu / 148)

Azerbaycan Metni :

- Selman Mümtaz: (AEÉŞ) Baku 1927, I.C. s.3.

Selman Mümtaz'ın "Azerbaycan Edebiyatı – Él Şairleri" adlı kitabının 1. cildinin önsözünde deyişin iki bağlamı yer almıştır.

"... Meselâ çok yérleri unutulmuş olduğu halde, yéne de kendlerde, kazalardaki âşıkların ve sazendelerin, koca kişilerin arasında:

Deli gönül ne yanırsan oda sen
Billah bundan her giz sana yar olmaz
Bi-vefanın özü ne di sözü ne
Bi-vefada namus olmaz ar olmaz

Serv ağacı her ağaçdan ucadır
Esli yohdu budağında bar olmaz
Kabak tağı ter şamama götürmez
Böz söğütde hayva olmaz nar olmaz

şeklinde söylenir. Onın böyle meşhur olmasına sebeb son derece tabii taşbihler ile dolı olduğudur."

[Selman Mümtaz, bu deyişi (1927, C.I, s.197'de) Dikmetaşlı Hasta Kasım adına yeniden yayımlamıştır.]

Dolana dolana indi köşkünden
Toylu tarnaşalı sona Selbinaz
(Saraçoğlu / 149)

- Murat Uraz: (1937), 1960 s.24-26.

Hikâyededir. Nazlı'nın Emrah'ı Selvi Han'ın bahçesine ilk getirişinde söylenmiştir.

"...Bahçeye girdiler, Selvinin yanına gittiler. Selvi emretti, Emrah oturdu. Şerbet verdiler içti, (...) Selvi Emrah'a ismini sordu. Emrah söyledi, sonra Emrah'a:
-Emrah meclisime bir bak, sazını al, bir iki danış dinliyelim.
Emrah sazını aldı." (s.24)

Sallana sallana indi köşkünden
Tuba tamaşalı Suna, Selvi, Naz
Hedengin bağrımın başını deldi
Geçti kâr eyledi cana Selvi, Naz

Dört yanına varmış Urum (u) Kayser
Ne yana dönersen hep yardığın ser
Boyun selvi dalı leblerin kevser
Surahi gerdanlı Suna, Selvi, Naz

Eğer aşık isen maşukun tanı
Eğer arif isen sözüme kanı
Gül buy-u İranı Emrah'ın canı
O da sana kurban Mine, Selvi, Naz

- Ya.Kuş. (Yakup Kuşçuoğlu): 1939 "Van Gazetesi" 1 Eylül Sayı 32, tefrika nr.26 (II/27)

Hikâyededir.
"....Şerbetler içildikten sonra Selbi Emrah'a dönerek adını sordu. (...) Emrah ayağa kalktı.
-Murada ad takmak gerekse benim adım Emrah'tır.(...)
-Sözün mü sazın mı üstündür?
-İkisi de yaşıttır. Aynı şeyi söyledikleri için aralarında fark yoktur.(...) Selbi elini gül yüzüne götürüp, dinleme vaziyeti aldı. Emrah, sazını düzenliyerek söze başladı."

Dolana dolana indi köşkünden
Maral yürüyüşlü Suna Selbi Naz
Çok gönüller bizar olup düşünden
Gerçek düş gördüler Suna Selbi Naz

Dört yanına durmuş Urum Kayseri
Ne yana dönersen hep güzel seri
Periler içinde bir nazlı peri
Taht kurmuş meydana Suna Selbi Naz

Eğer aşık isen maşukun tanı
Sevmek can vermekse vereyim canı
Sana kurban olsun Emrah'ın kanı
Sağda Nazlı solda Mine Selbi Naz

- Ozanoğlu (1958), 1972 s.21-22.

Hikâyeye bağlıdır.
"...Havuz başına vardıkta Selvi, Emrah'a buyurdu:
-Haydi âşık! Şu güzeller meclisinde sazın ile sözün dile getir de dinliyek.
Âşık Emrah aldı sazı eline, Selvi ile Nazlıyı doladı diline şöyle çalmağa başladı:"

Salını salını indi köşkünden
Diler aşk şarabın suna Selvi-Naz
Kurudu fidanım eşti kökünden
Çekti hançerini cana Selvi-Naz

"Selvi-Emrah! Ne acaip coşupsun, ismime engel koşupsun. Hele yahşı çal da dinliyek."

Sağında Urum var solunda Kayser
Ne yana dönersem biri gülümser
Boyun selvi dalı leblerin kevser
Surahi gerdanın suna Selvi-Naz

"Selvi Han-Bu naz da kim ki ismimin ucuna takılır? Hele danış bakalım Emrah!"

Eğer aşık isen maşukun tanı
Eğer arif isen söze ol kani
Aşk uğruna feda Emrah'ın canı
Ey kırk güzel içre Mine, Selvi-Naz

- Bali, M. 1973, s.254.

Koşma Bali'de de üç bağlamdır. Bali, kaynak olarak Uraz'ı ve Ozanoğlu'nu göstermiştir. Sunduğu koşma Uraz'ın yayımladığı metindir. Bali, Uraz'ın yayımladığı metinle Ozanoğlu'nun yayımladığı metnin farklarını göstermemiştir.

- Olcay/Ercilâsun/Aslan: 1976, s.227.

Özet "Emrah Hikâyesi'ndedir. Üç bağlamdır. Uraz'daki deyişin benzeşidir. İlk dörtlüğün ikinci beyiti:

Oh deydi bağrımın başı delindi
Géşdi karéyledi cana Selbinaz

biçimindedir.

- Yayımlanmamış Metinler:

a) Receb oğlu Yahya, Kağızman 1880 Yazması, s.10a.

"....Nazlı, Emrah'ın koltuğuna yanaşdı, dédi ki:
-Emrah, şindi Sevli'nün yanına giderik, Evel beni öğmesen, bişmiş aşa su kataram. Ne bulursan benden bulursun."
Emrah dédi ki:
-Sevli'nün bahçasında bir türkü söylemesem benimki bi şéye benzemez. Aldı sazı, bakalım ki ne diyecek:"

Hayali gögnümün evüne daldı
Toylu tamaşalı sona Sevli-Naz
Hedengin bağrımın başını deldi
Vurdu kâr éyledi cana Sevli-Naz

Dört yanımız aldı Urum-i Ḳéyser
Her niyanı dönsem, yar zilfin eser
Boyun selv-ağacı leblerin ke(v)ser
Surahi gerdenin mine Sevli-Naz
Eğer aşığ-ısan me'şuğun hanı
Eğer ohumuşsan herfinnen kanı
İranı Turanı Emrah'ın canı
Sene kurban olsun sona Sevli-Naz
(Çevriyazı: M.Fahrettin Kırzıoğlu)

b) Nejat Birdoğan/Nizamettin Onk.
Derlendiği Yer : Iğdır, Hakveyis Köyü, 1958
Kaynak Kişi : Sucu Kamber Aray

c) İnayet Akyüz.
Derlendiği Yer : Iğdır, 1968
Kaynak Kişi : Kamber Özcan

Deyiş bu iki kaynakta da üçer hanedir. Iğdır ağzının özelliklerini taşımaktadır.

Birdoğan/Onk derlemesi:

Gafil pencereden bahdı gayıtdı
Tovuz tamaşalı sona Selvi-Naz
Dindirende mennen küsü başlıyır
Özünü koyuptur kana Selvi-Naz

Tamaşana gelir Urum-u Kayser
Yel vurur telleri her yana eser
Boyun selv ağacı leblerin kevser
Sürahi gerdanlı sona Selvi-Naz

Kim görüptü Yusuf-i Züleyhanı
Ferhat-Şirin Mecnun-Leyli bes hanı
İranı Turanı bu şirin canı
Emrah kurban dedi sana Selvi-Naz

İnayet Akyüz derlemesinin birinci bağlamının ilk beyiti ile üçüncü bağlamı Birdoğan/Onk derlemesi koşmanın benzeridir. Akyüz derlemesinde değişik dizeler şöyledir:

1.3 Müjgânların birer birer sinemde
1.4 Geçti kâr eyledi cana Selbinaz

2. Gel yarama merhem eyle Hanperi
Bağında açılır gülün emberi
Ala gözlüm seni görennen beri
Gelmişem imana dine Selbinaz
3.4 Emrah kurban deyip sana Selbinaz

- Azerbaycan Metinleri:

a) Ahundov/Tehmasip:Baku 1967, s.82.
Üç bağlamdır. Hikâyededir.

"...Emrah ile Sayat Peri ordan göçüp, Emrahgilin yurduna geldiler. Bunları yahşı pişvaz éyledíler. Eve apardılar. Selminaz haber tutdu (aldı). Gelip pencereden bahırdı. Emrah Selminaz'ı gördü, üregi coşdu. Aldı, görek ne dédi:"

Ġefil péncereden bahdı ġayıtdı
Tavuz tamaşalı sona Selminaz
Müjganların bağrım başına atdı
Kéçdi kar éyledi cana Selminaz

Sensen bu yérlerin ġızıl gülleri
Gel yanıma ımürvet éle ay peri
Vallah billah seni görenden beri
Gelmişem imana dine Selminaz

Eğer aşıġ isen me'şuġun hanı
Eğer mollam'ısan dersini tanı
İranı Turanı bu şiirin canı
Emrah ġurban éyler sene Selminaz
(Aktarma-Çevriyazı: Ali Saraçoğlu)

b) Ahundov/Tezcan: Ankara, 1978, s.306 (AHYÖ).

"...Emrah'la Sayad Peri yola düşdü. O biri terefden Emrah'ın ata aması, ġohum eġrabası, dost, tanışları pişvaz çıhdılar, öpüşüb görüşdüler. Onları tentene ile éve apardılar. Emrah içeride Sayad Peri ile oturmuşdu. Bu zaman Selbinaz gelib pencereden bahdı. Emrah Selbinazı görende döze bilmedi, sazı sinesine mindirib dédi:"

1. (Ahundov/Tehmasib birinci bağlamın benzeri)

2. Hanı bu bahçanın gülü enberi
Gel yarama melhem éle sen peri
Vallah seni canan görenden beri
Gelmişem imane dine Selbinaz

3. (Ahundov/Tehmasib üçüncü bağlamın benzeri)

[Birinci ve üçüncü bağlamlarda, iki metin arasında önemsiz değişmeler olmuştur. (bahdı/bahıb ya da: aşıġ isen/aşıġ ise gibi)]

- Türkmen Varyantı: Sayad Hemrah Destanı, H. 1347, s.106.

Beş bağlamdır, hikâyededir.
"...Hemra'nın gidişinin üstünden üç yıl geçti. (Hemra'nın ülkesine döndüğü gece) Serviniyaz düşünde Hemra'yı, kolunda bir laçın kuşla gördü. Diskinip kalktı. Yüreğine Hemra'nın Sayad Han'ı alıp geldiği korkusu düştü. (...) Hemra gezinti zamanı Serviniyaz'ın yanına geldi. Serviniyaz (Hemra'yı tanıyamadı):
-Ey yigit Hemradan haberin var mı diyip sordu.
Hemra:
-Hemra bu gece bizim bağda konuktu, ben bildirmeye geldim, dedi.
Serviniyaz cariyelerine:
-Bu yiğide muştuluk verin, buyruğunu verdi.
Hemra:
-Bana dünya malı gerekmez, diyerek bir (kaç) söz söyledi:"

" Hıyalın gönglümün evine doldu
Tavus tumağalı suna Servinaz
Tiğ-i müjganların bağrımı deldi
Geçti kâr eyledi cana Servinaz

Meclisinde al şarablar içilir
Gülüp baksan gönglüm bendi açılır
Bu aleme amber duri saçılır
Değende zülfüne şana Servinaz

Gel yarama merhem eyle Han-peri
Açılmış bağının müşg ü anberi
Sevdiğim men seni görenden beri
Gelmişim imana dine Servinaz

Tumaşana gelür Rum ile Kayser
Zülf'lerin çin-çindür her yana eser
Leblerin şirindür misali kevser
Öpsem leblerinden kana Servinaz

Tumaşana gelür kızların hanı
Eğerçin aşıksın ma'şukun kanı (kanı=nerde)
İranı Turanı bu şirin canı
Hemre sana kurban olsun Servinaz

[1. Hikâye bölümü, özgün yapısına bağlı kalınarak Türkiye Türkçesi'ne uyarlandı.
2. Şiir uyarlanırken ulamalar, ekler yapılmadı. Özgün örgüye (yapıya) bağlı kalındı. Okumada kolaylığı ve akıcılığı sağlamak düşüncesiyle – anlatım bozulmadan- kimi sözcükler Türkiye söyleyişiyle aktarıldı.
3. Özgün metinde "Serviniyaz" olan dönerayak (redif) sözcüğü, ölçünün bozulmaması düşüncesiyle "Servinaz" olarak aktarıldı. Sözcük, "Servi-nyaz" yazılarak da ölçünün bozulmaması sağlanabilirdi. Akıcılık yönünden "Servinaz" yeğlendi.]

Kimi Türkiye kollarında, hikâyenin gelişmesi, biçimlenmesi yönünden şiire el atmalar (müdahaleler), eda ve biçem (üslup) zayıflamalarına neden olarak şiiri örselemiştir.

-Selvi/Selbihan'ın sıfatları olan suna, mine sözcükleriyle; ad tamlaması naz sözcüğü kimi metinlerde (Uraz// Yakup Kuşçuoğlu // Ozanoğlu) özel adlara; Selvi/Selbi adına takılan engellere dönüşmüştür.

- Değişkelerde (varyantlarda) anlamsız dizeler vardır:

"Ne yana dönersen hep yardığın ser"
(Uraz, 2/3)

Deyiş bir savaş anını anlatmadığına göre "yarılmış başlardan" söz edilmesi aykırı düşmektedir.
- Şiire gereksiz sözcükler ve dizeler katılmıştır:
(Kuşçuoğlu):

"Çok gönüller bizar olup düşünden (1/2)
Gerçek düş gördüler Suna Selbi Naz (1/4)
Sevmek can vermekse vereyim canı (3/2)
Sana kurban olsun Emrah'ın kanı" (3/3)

Endamı menevşe aynası nergiz
O süsen hayalim hanı görünmez
(Saraçoğlu / 150)

- Köprülüzade, M.F.1929, s.35, nr.11 "Zeyil"

"Sadettin Nüzhet'in verdiği şiirler" arasındadır. Erzurumlu Emrah'a mal edilerek yayımlanmıştır. Üç bağlamdır.

Hemdemi menevşe aynası nerkis
O susam hâyalin hani görünmez
Sim bilekli nazik elli nazenin
O keklik misalim hani görünmez

Tavus kuşu gibi kanat kakışlım
Yanakları miskü anber kokuşlum
Gergefinin üstü elvan nakışlım
Kenarı yaldızlım hanı görünmez

Siyahtır saçları örmesi benden
Koynu cennet bağı dermesi benden
İl aldı götürdü (bulması) benden[1]
Emrah can alıcım hanı görünmez.

- Güney, E.C. ve Çetin Eflâtun: (1950), 1955 s.128, nr.201/1975, s.148, nr.199 // Ural, Orhan: 1976, s.149, nr. 188.

Güney'deki metin Köprülüzade'den, Ural'daki metin ise Güney'den alınmadır. Kaynak belirtilmemiştir. İkinci hanenin üçüncü dizesi Güney'de ve Ural'da:

Gergefinin üstü sedef nakışlım

olmuştur.

- Öztelli, C.1976, s.33, sıra 55 / 1977, s.168, nr.14

Ercişli Emrah adınadır. Kaynak Köprülü (s.35)'dür.

- Yayımlanmamış Metinler:

I- Receb oğlu Yahya 1880 (Elyazması Emrah ile Sevli Han Hékâtı) s.18 b (İki bağlam)

Endamı menevşe aynası nergiz
O süsen hayallim hanı görünmez
Nezig elli sim bilekli nazenin
O kehlik misallım hanı görünmez

Huma kuşu kimin kanat kahışlım
Üsgüfün aldırmış Leyla bahışlım
Kergâhı(nı)n üsdü elvan nahışlım
Kemeri yaldızlım hanı görünmez

[1] Bu dize Köprülüzade'de noksandır. "bulması" sözcüğünü E.C. Güney ekleyerek dizeyi tamamlamıştır.

Ondokuzuncu yaprak, elyazması hikâyede kopmuş olduğundan, noksan kalan son bağlam, M.F.Kırzıoğlu tarafından Kağızman'da Ahmet Turan ve İbrahim Alıcı'dan derlenerek tamamlanmıştır. Kırzıoğlu'nun derlediği dörtlük şöyledir.

Zilifleri uzun örmesi benden
Koynu cennet-bağı dermesi benden
Éller aldı gétdi sevdası benden
Emrah can alıcım hanı görünmez

II- Receb oğlu Yahya 1880, s.29 b.

Hikâyede, aynı dönerayaklı (redifli) ikinci bir koşma daha vardır.

(Emrah, Şah Abbas'ın meclisindedir.)

"...(Emrah) diyip kesdi. Şah dédi ki:
-Aşıh isde mıradı'ın vérim.
Şah kandı ki (düşündü ki, sandı ki) Emrah'ın dédiği Sevli'nin şikiline (resmine) idi. Şah emretti Sevli'nin şikilini (resmini) (29 a) ordan (duvardan) kaldırttı. Emrah'a Şah dédi ki:
-Ola, isde mıradın vérim. Senin ayağın bene éyi geldi.
Emrah bir de başını kaldırdı ki Sevli'nün şiklini ordan kaldırmışlar. Emrah hamman merağa geldi, sazı eline aldı:

Konca dihen üzü hallı menemşe
Kara şövle gözlüm hanı görünmez
Söyliyende nebat süzer dilinden
Şeker şirin sözlüm hanı görünmez

Havada dönenli terlan yiyenni
Saçı sırma telli sümbül iğenni[1]
Bilor beden yannı mine gerdenni
Eli ter nergizlim hanı görünmez

Yolunda gedayı néçe sultannar
Arzımanın çeker Mirzeler Hannar
Emrah héydér seni cellat kılannar
Kaddı tırıntazlım hanı görünmez
(s.29 b)

[1] "Bu dize İbrahim Alıcı'dan alınarak hane tamamlanmıştır. İğ=güzel koku: iğenni = güzel kokulu." (M.F.Kırzıoğlu'nun açıklaması)

III- Ahmet Poyrazoğlu Derlemesi Metin:

Derlendiği Yer : Erciş, 1976
Kaynak Kişi : Dudu Güler (Yaşı 90
(Ali Saraçoğlu'na 19 Ocak 1976 günlü mektupla yollanmıştır.)

Bardızlı Mevlüt İhsani'den Birdoğan'ın derlediği koşmanın benzeridir. Dize değişmeleri şöyledir:

1.3 Nazik elli ince bélli nazenin
1.4 O keklik seküşlüm hanı görünmez

2.1 Kuğu kuşu gibi kanat kakışlım
2.3 Kofusun eğdirmiş léyli bakışlım
4.1 Kara zülfün çoktur örmesi mennen
4.3 Şah geldi apardı Selbiyi mennen

IV- Gazioğlu, Celal: [Teksir Broşür), Erciş 1985]

"...Emrah'a Selbi'nin kaçırıldığı haberi ulaştırılır. (...) Emrah, bitkin bir vaziyette evine gelir, anasına sorar, bulamayınca sazını alır."

Gazioğlu'daki dize ve sözcük değişmeleri şöyledir.

1.1 Endamı menevşe gamzesi nergiz
1.3 Güvercin nakışlım céylan bakışlım
1.4 O keklik sekişlim hanı görünmez
(Poyrazoğlu, 1/4)

2.2 Yüksüğü eyrilmiş léyli bakışlım
2.3 Buseleri misk ü amber kokuşlum

3.1 Uzun siyah zülfün örmesi benden
3.3 Él geldi kaçırdı Selviyi benden

Gazioğlu'da kaynak verilmemiştir. Kaynakları konusunda hiçbir bilgi yoktur.

ŞİİR DİZİNİ

Şiirler, geleneğe uyularak ilk dörtlüklerinin son sözcüklerine göre sıralandı.

Şiirlerin kitabımızdaki sıra numaraları ayraç içinde gösterildi.

A [Olam bir yaralı bülbül
İnem bağlara bağlara (bkz.8 nr. şiir)]

1 (61) Bir yar sevdim boya bosa yetirdim
İnsaf mıdır talip gele halk ala

2 (62) Kerem kimi aşk oduna kalansam
Yar da bennen bile alışır m'ola

3 (63) İkimiz de oturalım diz be diz
Biz de hu diyelim hu Leyla Leyla

4 (64) Ahir girecektir benim kanıma

5 (1) Didemden de akan yaşı
Silen dilber binler yaşa

E 6 (65)
Kesilsin kurbanlar yansın çıralar
Talan olsun külli varım bu gece

7 (2)
Bir ben olsam bir nazlı yar
Bir tenha oda içinde

8 (3)
Bi men olsam bi nazlı yar
Bi tenha otağ içinde

9 (4)
İsterem ki mesgen tutum
Kız senin koynun içinde

10 (66)
Al kaftana yeşil kırabı takmiş
(Al kaftana yeşil valayı takmış)
Durnaya benzettim göller içinde

11 (5)
Bir men olsam bir nazlı yar
Top gonca güller içinde

12 (67)
Usul usul dokun zülfün teline
Selam ver dört yana dön nazar eyle

13 (68)

Eğer meni sorsa ihtiyar anam
Boynum armut sapı canım sağ söyle

14 (6)

Gece gider gündüz yatar
Durnam yara selam söyle

15 (69)

Şirin canı aşk oduna yakan var
Sürme çekip ala gözler içine

16 (70)

Hoyrat girdmiş dost bağına gül derer
Gönlüm düştü gam gölüne derine

17 (71)

Yığıldı sarraflar kıymet biçmeye
Bin tümen yetmedi bir memesine
(Bin gızıl yetmedi bir memesine)

18 (7)

Memeleri baş kaldırmış
Zincir çekmiş sinesine

19 (8)

Bozulur fikrimin bendi
Akar ellere ellere
[Bkz. Tutam yar elinden tutam
Çıkarn dağlara dağlara
Olam bir yaralı bülbül
İnem bağlara bağlara]

20 (72)

Güzelliğin kime nisbet görünür
Zilfi elvan elvan kalem göz üste

H 21 (73)

Ağ elleri boğum boğum kınalı
Dedim bayram mıdır söyledi yoh yoh

I 22 (74)

Şahinim şahbazım elimden uçtu
Gitti gitti bir hoyrata calandı

23 (75)

Menim derdim bir de birden söylersen
Sensiz néce varım men gayrı rahı

24 (76)

Ağ sineye kucmuş çarpaz seraser
İrana yetişir kaddinin dalı

25 (77)

Dünya el uzatsa sağalmaz yaram
Açma tabip sinem kalsın saralı

26 (78)
Suçum var bağışla tut azat eyle
Ya ver Han Selbimi ya vur başımı
27 (79)
Şikeste gönlüme melhem olan yar
Nazik elin parmakların kurbanı
28 (9)
Bağlarında üzüm biter
Meyvalıdır ağaçları
(80)
29 Her seher bülbüller çağrışıp öter
Ala karlı gök çimenli dağları
(10)
30 Dünden beri mezattadır
Çok ister para kaşları
(11)
31 Yitirdim nazlı yarimi
Buldum arayı arayı
32 (81)
Bizi mihnet ile büyüten ana
Diyin beklemesin yollarımızı
33 (82)
Kına yakmış ağ eline destine
Alma teki yanakları kırmızı
İ 34 (12)
Ya hürüsen ya ferişte
Gel ki sarılalım Selbi
35 (83)
Dedim aşık olup size dem edem
Biri çalma dedi biri çal dedi
36 (84)
Sen de bencileyin yardan ayrıldın
Derde ilaç.... tarım gelmedi
37 (85)
Tez gel Selbim odalarım bozgundur
Yar eğlendi acep neden gelmedi
38 (13)
Sözi kavlince söylemek
Şimdi suç oldi suç oldi
39 (14)
Sevişmesi bir hoş olur
Ayrılması yaman şimdi
40 (15)
Süsen sümbül mor menevşe
Giyer bizim dağlar şimdi

41 (16)
İstersen aleme danış
Gündüz 'mindi gece 'mindi

42 (17)
Gezdikçe garip bağrımı
Ezer cilveli cilveli

43 (86)
Bir amanatım var sana vereyim
Götür nazlı yara ver seher yeli

44 (18)
Türlü yakut türlü zümrüt
Müşteridir halin Leyli

45 (87)
Harami bağladı dosttan yolumu
Naçaram haberim yara değdi mi

46 (19)
İgitleri derde salan
Gelin ile kız değil mi

47 (20)
Eli kuşlu beylerinen
Sen de yiyip içmedim mi

48 (21)
Menevşe sümbül solmadan
Dağlara duman çöker mi

49 (88)
Canımı yolunda kurban eylerem
Ya öldür gil ya da azat et beni

50 (89)
Bülbül avazından gaflette (kaldım)
Garibim diyen yok o yara meni

51 (90)
Gözümden akıttım kan ile yaşı
Çalkadı dünyayı sel aldı gitti

52 (91)
Nazik eller-inen dermiş döşürmüş
Al yanak üstüne düz menevşeyi

K 53 (92)
Meni mecnun ettin saldın dağlara
Héç gelip sormadın halımı Felek

54 (93)
Bir ince gerdanlı her yanı uygun
Düşüp bir hoyratın eline yazık

55 (22)
Yetmiş iki buçuk millet
- Bir birinen arası yok

[Ağ elleri boğum boğum kınalı
Dedim bayram mıdır söyledi yok yok
Bakınız: H 21/73 numaralı şiir.

L 56 (94)
Boyu elif ince belli nazenin
Gözlerine sürme çek de bize gel

57 (23)
Güzel sevdim hasret kaldım
Terlan kimi yara bülbül

M 58 (95)
Yeri gögü yaradanın aşkına
Diyin yara bağrım delindi durnam

59 (96)
Ben de bir gedeyem yolun ırağdır
Bu gargış almışı göresiz durnam

60 (97)
Gözüm yaşı ile arzıhal yazam
Aparıp yarıma veresen turnam

61 (98)
Ben söylerim o yar bennen söylemez
Géce gündüz zar elinde kalmışam

62 (99)
Sebebi ne mennen incindin küsdün
Sırrımı éllere diyer değilem

63 (100)
Men seni özüme umut bilmişem
Bağışla derdime bir derman Şahım

64 (24)
Ölsem ayrılmanam senden
Yakın bil hanım bil hanım

65 (101)
Günüm gecelendi suyum bulandı
Has bahçemin céyranını araram

66 (25)
Hasretem üzün görmeğe
Bir selam vérmeğe geldim

67 (102)
Kaldır al-valayı görset (y)üzüni
Balaban göz üste kaşın sevdiğim

68 (103)
Yolum gurbet ildir belki gelemem
Başı al dumanlı gölüm kal benim
69 (26)
Ucun ucun tenhalarda
Ağlamaktır kârım menim
70 (104)
Bu ayrılık bize yazılmış kader
Doğrasalar para-para giderim
71 (105)
Dil çevüren sırrımızı bilmesin
Ağlama sevdiğim yine gelirim
72 (27)
Göğ-söğütde gül açarken
Ölecek beni mi bulundum
73 (28)
Bize éller kimin bahar
Ğer sussum namert olum
N 74 (106)
Ne dedim ki sana darıldın küstün
Bağışla cürmümü men sana kurban
75 (107)
Akıl yetiremem böyle işlere
Belki senden ola çare Selvican
76 (29)
Kamaştı gözümün nuru
Onun hün-i cemalınnan
77 (30)
Yéşilden aldan valası
Bakar yarın eyvanınnan
78 (108)
Kız senin (y)üzünden yamandır halım
Söyle ince béllim kimin yarısan
79 (109)
Gurbet élde bir ah çektim ağlarım
Bir men değil cümle alem perişan
80 (31)
Soğuk bakırsan üzüme
Üreğini bilirem men
81 (32)
Zülfü siyah mah paranın
Ah elinnen dad elinnen
82 (33)
Seni bana dargın derler
Gül Muhammedi seversen

83 (34)
Hemi yorgan hemi döşek
İkimizi bürür saçın
84 (110)
Bir kez pervaz etse çıksa havaya
Dutar ahı Arşı şahan-terlanın
85 (35)
Elvan çiçekler saçılmış
Soluna sağına yarın
86 (111)
Elleri hınalı béli kemerli
Gider sesi gelir gözel kehligin
87 (112)
Çok âşıkın al kanına belendi
Öter sesi gelir güzel kekliğin
88 (113)
Peri teki dalar göz alttan bakar
Sapadan çevrüşür yolu kekliğin
89 (114)
Elinde ayvası koynunda narı
Yangın yüreğime kar sefa geldin
90 (36)
Elvan elvan ağ ellere
Gördüm yakıp kına gelin
91 (115)
İster zeher olsun isterse ağu
İçerim Selbihan elinden senin
92 (37)
Gider yazın gelir kışın
Kar kucar bellerin senin
93 (38)
Vérmenem bir busesini
Yüz katar mala Selbi'nin
94 (116)
Eriyip nazınnan kevsere dönüp
Akar leblerinin balı Selbi'nin
95 (117)
Versen de ağzıma emsem doyunca
Balınan yoğrulmuş yar memelerin
96 (118)
Hicran piltesini bağrım başına
Özün öz elinle düz hele dön dön
97 (119)
Şirin leblerinnen bir buse alak
Dudak zahmet çekip dil incinmesin

98 (39)
Dédim gülün dal dal olup
Dédi goncayı yoldurdun

99 (40)
Yurtsuz garip bülbül gibi
O bağ olmaz bu bağ olsun

100 (120)
Aslını sorarsan Erdiş'li Van'lı
O Türkmen gezişen kim kurban olsun

101 (41)
İgidi sermest éylemiş
Hükméder cihana zülfün

102 (121)
Başı boz bulanık göksü gög éller
Yarımı kaytaran yollar öğünsün

P 103 (122)
Gündüz fikir hayal gece düşümde
Kan ağlar gözlerim bir yara sebep

104 (42)
Yanar (y)üreğim sızılar
Sinem bıçağa yaslanıp

105 (123)
Al ipekten şadda sarıp béline
Sanarsın ki gül irhana yaslanıp

106 (124)
Emredip koynuna aldığı zaman
Sığa memesinin beyazınnan öp

107 (125)
Yatmak olmaz nalesinden sesinden
Meğer garip bülbül bu dala düşüp

R 108 (126)
Sıla derdi vatan derdi yar derdi
İflah etmez bu dert beni paralar

109 (127)
Sapadan sapaya saldı yolumu
Dolana dolana giden yol ağlar

110 (128)
Küçükten bu aşka düştüm düşeli
Bu derdi çekmeye dermanım mı var

111 (43)
Burcundan taş yuvarlayan
Coşkun seller sende mi var

112 (44)
Ne gece uyku uyuram
Ne de gündüz kararım var
113 (129)
Pir elinnen bile badeler içtik
O yar'ınan ahdipeymanımız var
114 (45)
Yazı bizim yazlar değil
Bu diyar başka bir diyar
115 (130)
Top zülüfler dökülende yanağa
Açıla göynümüz (y)üz güle dilber
116 (46)
Menevşe var gül döşürme
Karışır gül dala dilber
117 (131)
Ağlar sızlar vatanından ayrılıp
Gark olup deryaya ummana gider
118 (47)
Düşüp hoyratlar destine
Yaşları sellenir gider
119 (132)
Kınalı ellennen koy mahrabaya
Al şefteli, héyva yar bana gönder
(Hmalı ellernen koy .....)
120 (133)
Ebrüm ebrüm keten köynek içinde
Yassılaşmış kalmış o gül memeler
121 (134)
Bu Sefil Emrah'ın ömrü pucaldı
Yağının avlağı oldu memeler
122 (135)
Garip yerde yad ölkede sevdiğim
Bana sennen özge kim imdad eyler
123 (136)
Yéşil bürünüpdür aldır valası
Dağların salında bir maral gezer
124 (137)
Bir halı var o nişanı soraram
Yanaknan buhağın arasındadır

125 (48)
Dağlar duman çayır sisli
Gögerçin bala vaktıdır

126 (49)
Giyiniptir al kırmızı
Örtüp al vala vaktıdır
127 (50)
Giyin atlas libasları
Dön salın leyli vaktıdır
128 (138)
Yanağı boyanmış gülün rengine
Ala göz üstünde kaş nişanedir
129 (139)
Melâik bakışlı, boynun eğersin
Gelmektedir şimdi yolda Cevahir
130 (140)
Gine gün vurmuştur bağlar küncüne
Şavkı bu cihanı almış da gelir
131 (51)
Ondört onbeş nazeninnen
Elin vermiş ele gelir
132 (52)
Sılası fikrine düşer
Yaş gözüne dolar gelir
133 (141)
Nazik ellerinden ince belinden
Sarmasam incinir sarsam incinir
134 (142)
İz değmedik sarp kayada yol olur
135 (53)
Yel vurmuş zülfün dağıtmış
Ben dermesem deren olur
136 (143)
Üçyüzaltmışaltı damarım yandı
Yüzkırkdört damarım kana düşüptür
Ş 137 (144)
Cazu kirpiklerin kana boyandı
Ağlama sevdiğim gül yavaş yavaş
138 (54)
Dedim olayım tabibi
Dedi hezar paralanmış
139 (145)
Ebrusun muyları sıra benleri
Yaşıldan basması ne göyçek imiş

140 (55)
Sılam bana hor göründü
Salınıp gezenim gitmiş

141 (56)
Gurbet derdi baştan aştı
Yétiş dostlar dosdu yétiş
142 (57)
Men gideli devran dönmüş
Zaman başka zaman olmuş
U 143 (146)
Kanadını çaldı suyun yüzüne
Cığa tellerini düzmeğe durdu
144 (58)
Şol Gence'de gözüm yaşı
Akar gider sele doğru
Ü 145 (147)
Ataşlı okunu vurdu bağrıma
Oda yandı canım amana düştü
146 (59)
Uzak yérde yad ölkede
Fikre yar düştü yar düştü
147 (148)
Z Kulak asma her bilmezin sözüne
Bilmezlerde gayret olmaz ar olmaz
148 (149)
Ok değdi bağrımın başı delindi
Geçti kâr éyledi cana Selbinaz
149 (150)
Nazik elli sim bilekli nazenin
O keklik sekişlim hanı görünmez
150 (60)
Gözüm yaşı sel sel oldu
Ağlaram gülmenem sensiz

EK

AHISKALI EMRAH/IŞIĞÎ

Yaşamı konusunda kesin bilgi yoktur. XIX. yüzyılın birinci yarısında yaşadığı sanılmaktadır. Ahıskalı Emrah'la ilgili ilk bilgileri M.Fahrettin Kırzıoğlu (Saltkan) vermiştir. [Bkz: Sadeddin Nüzhet Ergun, Türk Şairleri 3., İstanbul (1943) s.1264]

Ahıskalı Emrah "dudak değmez"lerde, Kırzıoğlu'na göre "Işığî" tapşırmasını –takma adını- da kullanmıştır. Ahıska'nın Vernet köyündendir.

> "Emrah adı, Uygur'ca metinlerde 'sevgili/sevük' anlamında geçen 'amrak'tan geliyor. Ahıskalı Emrah'ın dodak-değmez söylerken dudağına iğne batmasın ve beceriksiz sayılmasın diye 'Işığî'tapşırmasını (mahlas edinmesi), Emrah adının böyle bir anlama da gelebileceğini düşündürüyor"
>
> [Kırzıoğlu, "Ahıskalı 14 Halk Şairimizden Birer Parça", Türk Kültürü 4 (47), Eylül 1966, s.1016-1017. (88-89)]
>
> "Ahıskalı Emrah, Erzurumlu Emrah'tan evvel mahalli şöhret kazanmıştır." (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C.3., Dergâh Yayınları, 1978-1979, s.39.)

Ataşa yakar cihanı aşk ile narın senin
Ah ettin, Arş'a dayandı âh ile zarın senin
Nas içinde destan oldun, düştün dilden dillere
Yâr elinden serserisin, ya hanı ârın senin

Âşıksın, âşnan ararsın; ah edersin derinden
Âşnan sâdık yârın ise der; sana ne nârından
Sed-hezar nâz ile senin aklın ala serinden
Şây-eder gizli sırların hercayi yârın senin

IŞIĞÎ der, sıdk ile gel sen çalış Hak rahına
Git uzak şeytan şerrinden, sığın Şahlar Şahına
Seni halk-eden Hallâk'ın secde kıl dergâhına
Her ne dilek dilesen ihsan eder Taarın (Tanrın) senin

[Ergun, (TŞ) s.1264-1265 // Kırzıoğlu, Türk Kültürü, 1966 s.1016-1017. // Sakaoğu, (EE) 1987, s.158]

KOŞMA

Bugün azız gündür derneğimiz var
Yoluz düşsün ziyarete güzeller
Hasretliğiz çoktan beri çekeriz
Verin baçı geçin öte güzeller

Kimi göç eylemiş göçü var bize
Kimi siyah zülüf dökmüştür yüze
Eğer bir haberniz olmasa bize
Düşersiz siz de firkata güzeller

Emrahî der gerçek oldu sözümüz
Arşa direk oldu âh-ı sûzumuz
Size geçer ise bu niyazımız
Dolun sualsız cennete güzeller

[Ergun, (TŞ) s.1264, nr.1 / Sakaoğlu (EE), 1987, s.158. Cahit Öztelli, bu koşmayı Ercişli Emrah adına yayımlamıştır. Bkz: 1977, s.181, nr. 46/ s.185, nr.56.]

ARDANUÇLU EMRAH:

"Âşık (XIX.a.). Asıl adı Emrullah olan âşık, Artvin'in Ardanuç kazasına bağlı Basa (Yolüstü) köyünde yaşamıştır. Babası Kibaroğulları'ndan Cafer'dir. İrticalen deyişler söyleyen âşık, I. Dünya Savaşı'ndan önce ölmüştür." (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 3.C. İstanbul, 1978-1979, s.39).

ERZURUMLU EMRAH:

Erzurum iline bağlı Ilıca bucağının Tambura köyünde doğmuştur. Daha gençlik yıllarında Nakşibendi tarikatının Hâlidiye koluna bağlanmış, Sivas, Niğde, Çankırı, Tokat yörelerini dolaşmış, sonunda Niksar'a yerleşerek orada vefat etmiştir. Doğum ve ölüm tarihleri konusunda kesin bilgi yoktur.

Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Tokatlı Nuri ile aynı yüzyılda yaşamış olmasına dayanarak, doğumunu 1230-1235/1814-1819 yıllarında aramaktadır.

Eflâtun Cem Güney'e göre ise: Erzurumlu, yetmişbeş-seksen yıl yaşamıştır. Doğumu 1191-1196/1777-1784 yılları arasındadır. [Bu konuda bkz: Köprülüzade (Erz.Emr.) 1929, s.5-6 // Ali Berat Alptekin, Erzurumlu Emrah Bibliyografyası, Ankara 1986]

Ölümünden çok sonra bulanarak Erzurumlu Emrah'a bağlanan, Niksar'daki bir mezar taşındaki ölüm yılı 1271/1854'ün gerçek ölüm yılı olmadığı üstüne – son yıllarda – Erzurumlu Emrah'la ilgili tüm kaynaklar birleşmektedir.

Erzurumlu Emrah'ın şiirlerini bir araya Tokatlı Nuri toplamıştır. Bu yazmanın son bölümünde Tokatlı Nuri'nin şiirleri de yer almaktadır. Aruzla yazılı şiirlerini Erzurumlu Rifai Şeyh'i Mehmet Abdülaziz Efendi 1332'de İstanbulda, "Divan-ı Emrah" adıyla bastırmıştır.

[Erzurumlu Emrah için kısa kaynakça: Köprülüzade, Mehmet Fuat: Erzurumlu Emrah, İstanbul 1929 / Köprülü, Mehmet Fuat: Türk Sazşairleri, İstanbul 1940 –Ankara 1965 (2.baskı) // Ergun, S.Nüzhet: Türk Şairleri 3.C., İstanbul (1943), s.1269-1276./// Alptekin, Ali Berat: Erzurumlu Emrah Bibliyografyası, Ankara 1986.]

Erzurumlu Emrah'tan beş örnek sunuyoruz:

KOŞMALAR

Sofi müselles der içer şarâbı
Gelir nısfet ile nasihat verir
Sim gibi âguşa çeker dilberi
Sorsan eğer başka bir sûret verir

Bazı dervişler var tarikte seyyah
Sorsan tarikattan değildir âgâh
Bir destur öğrenmiş bir de eyvallah
Yoktan mürîdâna bir himmet verir

Sofi senin fendin bana yalandır
Sûretperest olmak dine ziyandır
Bilmezsin içtiğin peymane kandır
Âyîne-i kalbe küdûret verir

Emrah hevâdan geç istersen Cemâl
Terk-i hevâ/eyle/ile kesb olur kemal
Bu dil bu güftügû bu bihûde kal
İki âlemde de nedâmet verir.
(Ergun, 1943, s.1274-1275, nr.14)

Sirette Mevlâ'ya âşık olanlar
Sûrette kâkül-i Leylâ'yı bilmez
Arayup dünyâda Hakkı bulanlar
Değil kim dünyayı ukbâyı bilmez

Devlet-i dehr içre olanlar mesrûr
Derûnu harâbdır birûnu ma'mûr
Sâfi dil olmayan sofi-i mâğrûr
Çektiği gusse-i esmâyı bilmez

Emrâhi âkibet olursun fânî
Tutalım ki oldun Yusûf-i sânî
İsbât-ı Hak edüb nefsini tanı
Nefsini bilmeyen Mevlâ'yı bilmez.
(Ergun, 1943, s.1275, nr.17)

Biz târik-i aşkın âşıklarıyız
Baş-ü cân vermişiz cânân bizimdir
Ne gamdan kaçarsın divane gönül
Kâşane bizimdir mihman bizimdir

Bir nükte yetmez mi ârife kâfi
Sırra mahrem olan eylemez lâfı
Çık aradan sofi değilsin sâfi
Tekke-i aşk içre devran bizimdir

Emrah bu makamda olandır veli
Hakk'a yakın halka görünür deli
Elbet hata biz de demişiz beli
Yazılan-ahd ile peyman bizimdir
(Köprülü, 1940, s.613, nr.34)

FUZÛLÎ'YE NAZİRE

Sâkiyâ sorma bana keyfiyyet-i sahba nedir
Öyle mestim ki taakkul kılmazam dünya nedir

Hor görüb rüsvâlığım ta'n etme ey zâhid beni
Fehm eder mi mest olan seyran nedir rüsva nedir

Gerçi âşıklık kılan çoktur bu bezm-i âşkta
Lîk bilmezler sebat-ı aşk nedir sevdâ nedir

Fark eden a'lâyı ednâyı dilâ âşık değil
Âşık ol kim bilmeye a'lâ nedir ednâ nedir

Çünki bildin mahv olur eşyâ kalur sultan-ı âşk
Bilmezem Emrah senin gönlündeki dâvâ nedir
(Ergun, 1943, s.1275, nr.21)

KALENDERİ

Dil milkini câna yine sahraya yürüttüm
Mecnun gibi aklım reh-i sevdaya yürüttüm

Düştüm yine sevdasına bir serv nihâlin
Göz yaşımın ırmağını deryâya yürüttüm

İmlâya getürmek ânı müşkül görünürdü
Kilk-i hünerim nüsha-i esmâya yürüttüm

Bildim ki bu iş zühd ile takva ile bitmez
Alup kademim meclis-i sahbaya yürüttüm

Emrah ne çiçek olduğun alem bilir elbet
Nalemde olan nâmeyi dünyâya yürüttüm
(Ergun, "Türk Şairleri". S.1276, nr.25)

KAYNAKÇA

Kitapta –bölümlerde ve bölüm sonlarında- değinilen kaynaklardan genel bilgi tamamlamasına bağlı olanlar bu kaynakçaya alınmadı.

Görülemeyen kaynaklar, "bu kaynaklar görülemedi" açıklamasıyla işaretlenerek, alındıkları yerler gösterildi.

Konu ile doğrudan ilgisi bulunmayan, genelde konuyu zenginleştirecek kaynakların alınış nedenleri açıklandı.

Yayın yıllarının eskiliği nedeniyle sağlanmaları zor olan kimi kaynaklarla, yararlanılan yurt dışı yayınlardan Genel Kitaplıklarda bulunanlar gösterildi. Kaynakçada kitaplıklarla ilgili olarak:

TDKK. (Türk Dil Kurumu Kitaplığı)
AK. (İstanbul Atatürk Kitaplığı /Taksim)
MİFAD.K. (Kütür Bakanlığı Halk Kültürü / Milli Folklor Dairesi Başkanlığı Kitaplığı)
MK. (Milli Kütüphane)
kısatmaları kulanıldı.

Yurt dışı yayınlardan elde edilebilinenler taranarak incelendi.

AHUNDOV, Ehliman / TEHMASİB, M.H.: Azerbaycan Dastanları, [Beş cilt Redaktörü: Hamit Araslı]
I. Cilt, Bakı 1965 ["Bir Néçe Söz, s.XI ve sonrası. (Bade....) âşık olma –âşık edilme...].
II. Cilt, Bakı 1966 / III. Cilt Bakı 1967, "Emrah" s.65-84 (bölüm iç kapağı s.63).

AHUNDOV, Ehliman: Azerbaycan Folkloru Antologiyası.
[İki cilt. Redaktörü: Ġasım Ġasımzade] Bakı 1968, "Emrah Dastanı" II. C., s.95-121. (TDKK. A/4381)

[Azerbaycan Folkloru Antologiyası'nı Semih Tezcan Türkiye çevriyazısına aktarmıştır. Kitap, iki cildi bir arada olmak üzere Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanmıştır. Azerbaycan Halk Yazını Örnekleri, Ankara 1978 (Emrah Destanı, s.283-307. Kitabımızdaki kısaltması AHUNDOV-TEZCAN 1978... dir]

AHUNDOV, Ehliman: Azerbaycan Halġ Dastanları. Bakı 1980, s.47-82. (TDKK. Fil A/7150)

AHUNDOV, Ehliman: Azerbaycan Aşığları ve Él Şairleri. I. Cilt, Bakı 1983, (TDKK. 6603-0)

AKYÜZ, İnayet: Iğdır Azerilerinin Halk Edebiyatı Örnekleri. (Üniversite bitirme tezi) 1968

ALPTEKİN, Ai Berat: "Âşıkların Hayatları Etrafında Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri", Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi, İstanbul 23-28 Eylül 1985/Tebliğler-II. Türk Edebiyatı C.I., İstanbul 1985, s.9-14 (TDKK. Fil A/5465).

ALPTEKİN, Ali Berat: "Emrah ile Selvi Han Hikâyesinin Şiirlerinden Örnekler" Erciyes Dergisi, C.8 (97) Ocak 1986.

ASLAN, Ensar: Bkz. Olcay Selâhattin.../

ASLANOĞLU, İbrahim: "Erzurumlu Emrah'a Dair Notlar", I. Uluslararası Folklor ve Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri, Ankara 1976 s.98 (Erzurumlu Emrah'ın yaşadığı zamanla ilgili yeni bilgiler.)

AŞKUN, Vehbi Cem: Büyük Halk ve Sazşairi Emrah/Seçme Şiirler. Sivas 1942. [Emrah-Seçme Şiirler ve Selvican Hikâyesi. (Selvican Hikâyesi s.99-101-102-115)] (MİFAD.K./T.811.219 EMR.)

AŞKUN, Vehbi Cem: "Kısa Notlarla Ercişli Emrah Üzerine: Bir Konuşma", Türk Dili C.4 (45), 1 Haziran 1955, s.571-572.

ATALAY, Besim: Âşık Kerem. İstanbul 1930. (AK.HB/127)

ATALAY, Besim: Maraş Tarihi ve Coğrafyası. İstanbul 1973, (2.baskı).

BAKSI, Fuad Edip: Emrah ile Selvi, İstanbul 1970

BALİ, Muhan: Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesi/Varyantların Tesbiti ve Halk Hikâyeciliği Bakımından Önemi. Ankara 1973. (Doktora tezi).

BAŞGÖZ, İlhan: "Doğu Anadolu'da Folklor Derlemeleri Hakkında Bazı Notlar", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, C.IV., S.1., Ankara Kasım –Aralık 1945, s.97-101. (Bu kaynak Doğu Anadolu Halk Kültürü kaynaklarıyla ilgili, önemli bilgiler taşıdığı için alındı.)

BAŞGÖZ, İlhan: Biyografik Türk Halk Hikâyeleri. (DTCF) Ankara 1949. (Doktora tezi)

BAŞGÖZ, İlhan: İzahlı Türk Halk Edebiyatı Antolojisi. C.I, İstanbul. 1956 (2. Baskı 1968).

BAŞGÖZ, İlhan: Karacaoğlan, İstanbul 1977.

BAŞLANGIÇTAN Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri/ Tarih. Antoloji. Ansiklopedi. 6.C., Ötüken-Söğüt Yayınları, İstanbul 1987, s.88-89, (AK. K/12029).

[BAYRI] Mehmet Halit: "Erzurumlu Emrah'a Ait" Halk Bilgisi Haberleri, Sayı 10, 1 Ağustos 1930, s.153-157 (1-5).

BAYRI, Mehmet Halit: "Saz Şairleri Hakkında Küçük Notlar: Öksüz Ahmet" Ülkü Mecmuası, 100 (120) Ankara, 16 Eylül 1946, s.6-7.

BAYRI, M.Halit: Aşık Gevherî. Maarif Kitaphanesi, İstanbul MCMLVIII (1958). (AK. AKT/1119).

[BEYGO] Aptürrahim Şerif: Ahlat Kitabeleri. İstanbul 1932. (AK. 0/620)

BİRDOĞAN, Nejat: "Sürmeli-Sahat Çukuru ve Ercişli Emrah", Türk Dili, C.11 (123) Aralık 1961, s.174-176.

BİRDOĞAN, Nejat: "Ercişli Emrah Üzerine", Türk Folkloru Araştırmaları. (159) Ekim 1962, s.2869-2872.

BİRDOĞAN, Nejat: "Kitaplar Arasında: Ercişli Emrah ile Selvi" Türk Folklor Araştırmaları, (265) Ağustos 1971, s.6061-6063.

BİRDOĞAN, Nejat: "Kitaplar Arasında: 'Ercişli Emrah ile Selvihan Hikâyesi' Üzerine", Türk Folklor Araştırmaları, (304) Kasım 1974, s.7151-7153.

BİRDOĞAN, Nejat-KUTLU Mustafa: "Emrah ile Selvi Han" Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi. C.3, İstanbul 1978, s.40-41. (AK. K/11992)

BİRDOĞAN, Nejat: Notalarla Türkülerimiz. İstanbul 1988.

BORATAV, Pertev Naili: "Anadoluda ve Türkmenler Arasında Köroğlu Destanının İzlerine Dair Yeni Notlar", Türkiyat Mecmuası. C.V., 1935 (Basımı İstanbul 1936), s.79-86. (TDKK. ve AK.İHS/1283)

BORATAV, Pertev Naili: "Türk Folklorunda Erzurum ve Erzurumlu Emrah", Folklor ve Edebiyat, İstanbul 1939, s.177-185. (AK. A.K.Tecer Kitapları-AKT/1053) 2. Baskı İstanbul 1982, s.40-46.

BORATAV, Pertev Naili: "Doğu Anadolu'da Folklor Derlemeleri" Ankara Üniversitesi (DTCF) Dergisi, C.IV.S.1., Ankara Kasım-Aralık 1945, s.85-95 (Bu kaynak, Doğu Anadolu'daki halk kültürü kaynaklarıyla ilgili, önemli bilgileri kapsadığı için alındı.)

BORATAV, Pertev Naili: Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği. Ankara 1946.

BORATAV, Pertev Naili: Türk Halk Bilimi I/100 Soruda Türk Halk Edebiyatı. İstanbul 1969. (Gözden geçirilmiş 2. Baskı İstanbul 1973)

BORATAV, Pertev Naili: Naili-FIRATLI, Halil Vedat: İzahlı Halk Şiiri Antolojisi. Ankara 1943 (TDKK. ED/1681 // MİFAD K. T.811.208.BOR)

CAFEROĞLU, Ahmet: Doğu İleri Ağızlarından Toplamalar I./Kars, Erzurum, Çoruh İlbaylıkları Ağızları. İstanbul 1942 (AK. HB.884)

CAFEROĞLU, Ahmet: Doğu İllerimiz Ağızlarından Derlemeler / Van, Bitlis, Muş, Karaköse, Eskişehir, Bolu, Zonguldak İlleri Ağızları. İstanbul 1951 (AK. AKT/403)

CHADWICK, Nora K. –ZHIRMUNSKY, Victor: Oral Epics of Central Asia. Cambridge (ABD) 1969. (Bu kaynak görülemedi. Sakaoğlu 1987, s.162'den alındı).

CUNBUR, Müjgân: Başakların Sesi. Ankara 1968 (TDKK. Ed/1553)

CUNBUR, Müjgân: Karacaoğlan. Ankara 1973.

ÇANKIRILI, Ahmet Talât [OMAY]: Aşık Tokatlı Nuri. Çankırı Matbaası 1933. (TDKK. Fil A/2672). [Soyadı kimi kaynaklarda ONAY olarak geçmektedir.]

[DEMİRCİ] Yusuf Ziya: Halk Edebiyatı Antolojisi, İstanbul 1933.

DEMİRCİ, Yusuf Ziya: Köy Halk Türküleri. İstanbul 1938. (AK. Sel.1931)

DEMİROĞLU, Faiz: "Ercişli Emrah", Köy Postası, (III) Ekim 1953. (s.15 ve 40 / iki sayfa)

DEMİTRİYEVİÇ, Yelena: Pisma iz Nişa o haremima (Haremle İlgili Niş Mektupları). Belgrat 1897. (Bu kaynak görülemedi. Sakaoğlu 1987-Bibliyografya s. 163'ten alındı).

DİZDAROĞLU, Hikmet: "Halk Edebiyatı: Erzurumlu Emrah'ın Yeni Bulunmuş Şiirleri", Ülkü Mecmuası 1948, s.16, s.14-15.

DİZDAROĞLU, Hikmet: Halk Şiirinde Türler, Ankara 1969 (TDK).

DİZDAROĞLU, Hikmet: "Kitaplar Arasında: Öykü Kahramanı ve Sazşairi Ercişli Emrah", Türk Folklor Araştırmaları, Mart 1975, C.16, S.(308), s.7254-7256.

DİZDAROĞLU, Hikmet: "Halk Şiirine Değişik Açıdan Bir Bakış" Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı 1975. Ankara 1976. s.55-64.

DİZDAROĞLU, Hikmet: "Türk Saz Şiirinin Sorunları", Köz (Atatürk Üniversitesi, Üç Aylık Folklor-Haber Dergisi) Erzurum Şubat 1980, C.1, Sayı 3, s.2-18.

DİZDAROĞLU, Hikmet: "İki Adaş Sazşairi: Ercişli Emrah-Erzurumlu Emrah", Türk Folkloru, İstanbul, Haziran 1980, Sayı 11, s.3-5/Temmuz 1980, S.12, s.3-5.

DURDIEV, S. : Türkmen-Parsı Edebi Gatnaşlıklarının Tarıhından. Aşgabat 1977. (Bu kaynak görülemedi. Sakaoğlu 1987, Bibliyografya s.163'ten alındı.)

ELÇİN, Şükrü: Kerem ile Aslı Hikâyesi. Ankara 1949.

ELÇİN, Şükrü: Gevherî Divanı. Ankara 1984.

ELİZADE, Him. (Himmet): Azerbaycan Aşığları II. Azerneşr, Baku 1930. (TDKK. Dil. A/281).

ERCİLASUN, A.Bican: Bkz. Olcay, Selahattin.

EREN, Hasan: "Karacaoğlan'ın Bir Koşması Üzerine" Türk Dili, C.31, 1 Nisan 1975, Sayı 283, s.262-268.

[ERGUN] Sadettin Nüzhet: Karacaoğlan, Vilâyet Matbaası, Konya-1927. (TDKK. Fil A/2029) // 21. Baskı, İstanbul MCMLXXIV (1974).

[ERGUN] Sadettin Nüzhet: XVII. Asır Sazşairlerinden Pir Sultan Abdal. Evkaf Matbaası, İstanbul 1929.

ERGUN, Sadettin Nüzhet: Halk Edebiyatı Antolojisi. İstanbul 1938. (TDKK. Fil A/2027). (s.84-88)

ERGUN, Sadettin Nüzhet: Türk Şairleri. 2. Cilt, s.680-683. (Karslı Bahri) // C.3 İstanbul (1943) "Ercişli Emrah" s.1265-1269. (TDKK. A/539.II // A.539.III)

ERGÜVEN, Abdullah Rıza: Türk Halk Yazını. Ankara 1983. s.94-105. (Ercişli Emrah-Erzurumlu Emrah karışıklığı).

EYUBOĞLU, Sabahattin-Yaşar Kemal: Gökyüzü Mavi Kaldı. Cem Yayınevi, İstanbul. 1978, (s.175-179).

[FINDIKOĞLU] Ziyaeddin Fahri: Erzurum Şairleri. İstanbul 1927. (TDKK. Fil. A/2640)

FIRATLI, Halil Vedat: Bkz. BORATAV, Pertev Naili.

GAZİOĞLU, Celal: Tanıtma Broşürü, Erciş 1985 (Teksirdir).

GÖZLER, H.Fethi: Yunustan Bugüne Türk Şiiri. II. Basım, İstanbul 1970

GÖZLER, H.Fethi: "Ercişli Emrah ve Selvi Han Hikâyesi", Öncüler (dergi), Kasım 1976, S.8, s.16-21.

GÜNAY, Umay: Aşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi. Ankara 1986.

[GÜNEY] Eflâtun Cem: Erzurumlu Emrah/ Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri. Vilayet Matbaası, Sivas 1928. (MK.1965 A 182).

GÜNEY, Eflâtun Cem ve Çetin Eflâtun: Erzurumlu Emrah/Hayatı ve Şiirleri. İstanbul 1950 (AK. HB/68) ve İstanbul 1955, 1975 baskıları.

GÜNEY, Eflâtun Cem: Halk Şiiri Antolojisi. İstanbul 1947, İstanbul 1969 / Ankara 1980.

GÜNEY, Eflâtun Cem: Ruhsatî. İstanbul 1953. (s.232-233) (AK. HB-67 ve AKT. 1117)

GÜNEY, Eflâtun Cem: Folklor ve Halk Edebiyatı. (MEB), İstanbul 1971 [Bade içme (v.d.)]

HEKİMOV, M.İ.: Azerbaycan Şifahi Halg Edebiyatından Husûsi Kurs. Bakı (Baku) 1975, s.57-58 v.d. (TDKK. Fil.A/7150)

İVGİN, Hayrettin: "Ercişli Emrah'ın Şâhidesi (Hece Taşı) Bulundu", Türk Folkloru Araştırmaları, 1985/2. Ankara 1985, s.83-91.

[İLERİ] Esad: Halk Şairleri. İstanbul 1339/1923.

JARRING, Gunnar: Materials to the Knowledge of Eastern Turki I/ Texts from Khotan and Yarkand. Lund 1946, s.73-104. (Bu kaynak görülemedi. Sakaoğlu 1987, Bibliyografya s.164'ten aktarıldı.)

KARAER, Mustafa Necati: Karacaoğlan. Tercüman 1001 Temel Eser, (tarihsiz).

KIRZIOĞLU, M.Fahrettin: "Büyük Halk Hikâyelerimizden Emrah İle Selvi'deki Revan Üzerine Deyişler", Türk Dili, 12 (144), Eylül 1963, s.801-806 ve 13 (148), Ocak 1964, s.213-217.

KIRZIOĞLU, M.Fahrettin: "Ahıskalı 14 Halk Şairimizden Birer Parça", Türk Kültürü, 4 (47), Eylül 1966, s.1012-1026 (84-98). (MİFAD K. Nr.3689)

KIRZIOĞLU, M.Fahrettin: "Ercişli Emrah Hikâyesi", Türk Ansiklopedisi, C.XV, Ankara 1968, s.263-264.

KIRZIOĞLU, M.Fahrettin: "H.1230-1255 Yazması Bir Erzurum Cönkündeki Atasözleri ve Halk Şairleri", Türk Folklor Araştırmaları, İstanbul, Mayıs 1969, S.238, s.5286 (Ercişli Emrah'tan iki parça).

KOCATÜRK, Vasfi Mahir: Şiir Defteri. 2. Basım, Ankara 1956. (AK. K/4109)

KOCATÜRK, Vasfi Mahir: Saz Şiiri Antolojisi. Ankara 1963

KOCATÜRK, Vasfi Mahir:Türk Edebiyatı Antolojisi. Buluş Yayınevi, Ankara 1970. (TDKK. Ed.A/274)

KOCATÜRK, Vasfi Mahir: Türk Edebiyatı Tarihi. Edebiyat Yayınevi, Ankara 1964/1970 (TDKK.Fil A/5022)

KOROĞLU, H.G.: Emrah i Selvi Neobıknovennie Prikiyuceniya Karaoğlana i Drugle turetskie narodnie Povesti. Moskova 1979.

KOZ, M.Sabri: "Emrah (Ercişli)"Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi. C.3/Dergâh Yayınları/İstanbul 1978-1979, s.39. (AK.K/I 1992)

KOZ, Sabri: "Âşık Edebiyatımızda Ortak Mahlaslar Sorunu" I. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri, 7-9 Mayıs 1983, Eskişehir. Eskişehir 1987, s.169-179.

KÖKSAL, Hasan: Milli Destanlarımız ve Türk Halk Edebiyatı. İstanbul 1985, s.153-157.

KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat: Türk Sazşairleri III. Antoloji, XIX-XX. Asırlar. İstanbul 1940/Düzeltme ve İlavelerle ikinci basım, Ankara 1965.

KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat: Edebiyat Araştırmaları. Ankara 1966, s.167-168. (Aşık olma ve aşıkların ilham kaynakları.)

KÖPRÜLÜ, Orhan F.: Türk Klasikleri/Yunus Emre'den Aşık Veysel'e. 3. C. Dösar, İstanbul 1974 (Erzurumlu Emrah 239-279).(TDKK. Ed/1528)

KÖPRÜLÜZADE, Mehmet Fuat: Erzurumlu Emrah/XIX. Asır Sazşairlerinden. Evkaf Matbaası, İstanbul 1929.

KÖPRÜLÜZADE, Mehmet Fuat: XVII. Asır Sazşairlerinden Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi. Evkaf Matbaası, İstanbul 1930.

[KUŞÇUOĞLU, Yakup] Ya.Kuş.: Bizim Emrah-Emrah ile Selbi.
-Van Gazetesi, 6 Temmuz/21 Kasım 1939. sayı 1-51.
-Yeni Yurt Gazetesi (Van), 1939-231. Sayı/22 Mart 1940, 252. sayı.

KUTLU, Mustafa: Bk. Birdoğan, Nejat.

MAKAL, Tahir Kutsi: Türk Halk Şiiri Antolojisi. İstanbul, 1975, s.19 ve 87-90.

MOYLE, Natalıe K.: "The Technıques of Turkısh Mınstrelsy", I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, II.C. /Halk Edebiyatı, Ankara 1976, s.189-257. (202...) (Kongre: İstanbul 23-30 Haziran 1975).

MUTLUAY, Rauf: Türk Halk Şiiri Antolojisi 3. İstanbul 1972.

MÜMTAZ, Selman: Azerbaycan Edebiyatı/Él Şairleri. I.cilt, Azerneşr, Baku 1927. (TDKK. Dil A/283)//II.cilt, Baku 1928 (MK.1969 B 67)

NAYIR, Yaşar Nabi: En Güzel Koşmalar, İstanbul 1962.

[NAYIR], Yaşar Nabi: Başlangıçtan Bugüne Türk Şiiri, Varlık Yayınevi, İstanbul 1968 (TDKK. Ed/823)

OLCAY, Selahattin-ERCİLASUN, A.Bican-ASLAN, Ensar: Arpaçay Köylerinden Derlemeler. Ankara 1976, "Emrah Hikâyesi" s.225-240.

ORAL, M.Zeki: "Folklor Araştırmaları-Şifaî ile Selvihan Hikâyesi", Anıt (Konya), Sayı 12, 1949. Önsöz: s. 3-4, Hikâye s.4-20. (Selvihan adının dışında benzerlik yoktur, konu değişiktir.) (MİFAD.K. 3371)

ORAL, Mehmet Zeki: Tokatlı Âşık Nuri. Niğde Halkevi Yayınları 1., Ankara 1936, (bkz. s.89).

OZANKAN, Cenap: Kırk Halk Şairi. İstanbul 1960. (Ercişli Emrah, 51-54/Erurumlu Emrah, 124-127)

OZANOĞLU: Emrah ile Selvi. (1. baskı, Bozkurt Kitabevi, İstanbul 1958.) 2.baskı, İsbtanbul 1972.

OZANOĞLU, İhsan: Aşık Edebiyatı, Kastamonu 1940. (TDK.K. Fil. A/2686)

ÖZBEK, Mehmet: Folklor ve Türkülerimiz. İstanbul 1975.

ÖZÇELEBİ, Ali-SAKAOĞLU, Saim: "Anadolu Efsaneleri İçin Eski Bir Kaynak" Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı 1976. Ankara 1977. ["(B.Hayvanlarla İlgili Efsaneler) III.Keklik ve Ali'nin Oğlu", s.464-465]

ÖZTELLİ, Cahit: "Türk Dili ve Saz Şairleri" Türk Dili, S.35, 1 Ağustos 1954, s.659-663. (Ercişli Emrah'ın da kullanmış olduğu "zahman" sözcüğü üzerine bir incelemedir.)

ÖZTELLİ, Cahit: Halk Şiiri,XIV-XVII. Yüzyılar. İstanbul 1955.

ÖZTELLİ, Cahit: "Kul Nesîmî. Ankara 1969.

ÖZTELLİ, Cahit: Karacaoğlan. Milliyet Yayınları, 1. baskı İstanbul 1970, (6. baskı İstanbul 1978).

ÖZTELLİ, Cahit: Karacaoğlan. Varlık Yayınları, 7. Baskı, İstanbul 1971.

ÖZTELLİ, Cahit: "Araştırmalar ve Bir Öneri" Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı 1975. Ankara 1976, s.97-101.

ÖZTELLİ, Cahit: "Erzurumlu Emrah'a Mal edilen Şiirler", Folklor Araştırmaları Kurumu Yıllığı 1975. Ankara 1975, s.44-76. (Öztelli, bu yazıyı 1976 yılında, ayrı basım olarak yayımlamıştır: Sahte Şöhret Bir Ozan – Erzurumlu Emrah. Elif Matbaası, Ankara 1976)

ÖZTELLİ, Cahit: "Ercişli Emrah Üzerine Çalışmalar", Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı 1976. Ankara 1977, s.161-190.

PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali: Türk Halk Şiiri Antolojisi. Ankara 1975. (Ercişli Emrah 306-314/Erzurumlu Emrah 365-372)

RECEB OĞLU YAHYA (Yahya bin Receb): Emrah ile Sevli (Selvi) Han Hékâtı. Herekeli Yazma Hikâye. Kağızman H.1297 (1880). [Yazma, 27 Sefer 1297=9 Şubat 1880 günü bitmiştir. Baş ve son bölümleri kopuktur. Kalan metin 37 yapraktır (9a-45b). Yazma, Prof.Dr. M.Fahrettin

Kırzıoğlu'nun kitaplığındadır. Kırzıoğlu, Kağızman'da, Ahmet Turan ve Çolak takma adlı İbrahim Erdemî'den 1944 yıllığında derlediği bölümlerle hikâyeyi tamamlamıştır. Kırzıoğlu'nun Yazma ile ilgili açıklaması şöyledir:
"22 Temmuz 1940'ta gördüğümüzde not ettiğimiz kopuk 'temmet' (son) yapraktaki mühürün bir baskısı da yazmanın 10b yüzünde, zikzaklı dikine yan çizgisiyle kenarın orta yerinde, is izi ile bulunmaktadır. 17 mm. çapında, değirmidir. Üzerinde sahibinin adı ve kazdırıldığı tarih-yıl, şöyle yazılmıştır: 'Yahva bin Receb (aşağıdan yukarıya okunur), 304 (1304). '/Elimizdeki hikâye Kağızmanlı Receb oğlu Yahya eliyle yazılıp, 9 Şubat 1880 günü bitirilmiştir."

RUBEN, W[alter]: "Razınihan ile Mahifiruze" Ülkü Mecmuası, C.XVII., 1941, s.484-485. [Rüyada bade içerek aşık olma ve şairlik kudretini kazanma olgusunun Türk Halk Edebiyatı'na özgü bir motif olduğu üzerine saptamalar ve görüşler.]

SAĞLAM, Alaeddin: Aşık Sümmanî ile Şenlik, İstanbul 1978, (s.68)

SAKAOĞLU, Saim: Gümüşhane Masalları./Metin Toplama ve Tahlil. Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara 1973. [Muradına Nail Olmayan Dilber (s.550)/"Yürüdükçe ayaklarının altında çimen bitsin..."]

SAKAOĞLU, Saim: "Meddah Behçet Mahir", Milli Kültür, 2 Haziran 1980, s.49-57. (Bir Emrah ile Selvi Han Hikâyesi kaynağı.)

SAKAOĞLU, Saim: "Âşık Edebiyatında Mısra Değişmeleri ve Seyranî'nin Şiirlerinden Örnekler", Türk Dili, 49, (397), Ocak 1985, s.44-59.

SAKAOĞLU, Saim: "Karacaoğlan'da Sanat Endişesi", Bildiriler. Mut 1986, s.44-49.

SAKAOĞLU, Saim: Ercişli Emrah. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.

SAKAOĞLU, Saim: Bkz. Özçelebi, Ali.

SAKAOĞLU, Saim: "Ercişli Emrah", Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı III./Halk Şiiri. Sayı 445/450, (6) 1989, s.143-145.

SARAÇOĞLU, Ali: "Ercişli Emrah" Bozkır Mecmuası, Eskişehir 1944, Sayı 1-8.

SARAÇOĞLU, Ali: "Ercişli Emrah/Prof.Dr. Fuat Köprülü'ye Açık Mektup" Vakit Gazetesi, İstanbul 7/21 Eylül 1946. (10384/10391/10398. Sayılar)

SARAÇOĞLU, Ali: "Kısa Notlarla Ercişli Emrah" Türk Dili Dergisi, Ankara (4) 1955, C.IV., Sayı 43, s.418-428.

SARAÇOĞLU, Ali: "Ercişli Emrah'ta Aşk" Türk Dili, Ankara (8) 1958, C.VII.Sayı 83, s.550-554.

SARAÇOĞLU, Ali: "Üst Vangölü Bölgesinde D.L.T.'ten Sözler" VIII. Türk Dil Kurultayında (1-2 Temmuz 1975) Okunan Bildiriler. TDK Yayını, Ankara 1960, s.149-158. (Ercişli Emrah'ın dizeleriyle örneklenen sözler.)

SARAÇOĞLU, Ali: "Türk Halk Şiirinde Ercişli Emrah Gerçeği ve Emrah ile Selbihan Hikâyesi", I.Uluslararası Türk Folklor Kongresi (İstanbul, 23-30 Haziran 1975) Bildirileri, II/Halk Edebiyatı. Ankara 1976 s.295-319.

SARAÇOĞLU, Ali: Sen Hiç Oğul Emzirdin mi Kör Kurşun? [Güldeste] 1.baskı, İstanbul 1978,s.164-165. Genişletilmiş 2.baskı: İstanbul 1979. (Ercişli Emrah'ın şiirleri bu baskıda s.306-308)

SARAÇOĞLU, Ali: "Ercişli Emrah", Türk Folkloru, İstanbul, Nisan 1980, s.3-4 (Sayı 9).

SARAÇOĞLU, Ali: "Halk Ozanlarında Bade İçme ve Aşıklığa Başlama Geleneği" [Kültür Bakanlığı, I.Halk Ozanları Semineri'nde (Ankara, 5-7 Kasım 1979) sunulan bildiri]
- Türk Folkloru, Ekim-Aralık 1980, Ocak 1981, Sayılar: 15,16,17,18; s.3-5, 6-8, 5-7, 6-8.
- ÇEVREN, Priştine, Mart 1981, No.29, s.59-79.

SAV, Ergun: "Emrah ile Selvi", Halk Hikâyeleri. İş Bankası Yayını, Ankara 1974, s.305-316.

SAYAD-HEMRAH: (Sayad Hemrah hikâyesinin İran/Türkmen kolu.) Kabus Neşriyatı, Kümbed Kavus, Hıyaban Pehlevi Sabık. (Arap yazısıyladır. Yayın tarihi yoktur.)

Murad Durdı Kadı, kitabın sözbaşında: Destanın tam metnini uzun süre elde edemediklerini, "...sonunda (İhlasa murad dileyiş yılı) 1347.nci yılda bir yazmasını ...ele saldık... kitap olarak yayınlamadan önce baştan ayağa gözden geçirdik... İçindeki bir nice Tatar ya da Özbek dilinde olan sözleri mümkün olduğunca gündelik olan yalın dile uyarladık..." açıklamasıyla sunmaktadır. [Bizim "İran/Türkmen Sayad Hemrah H.1347"imi'yle sunduğumuz örnekler bu kaynaktandır.]

SEÇME HALK ŞİİRLERİ – Türk Halk Bilgisi Derneği, Ankara 1928. (TDKK. Fil A/2679)

SEÇMEN, Hüseyin: Karacaoğlan. İstanbul 1983.

SEVENGİL, Refik Ahmet: Yüz Yıllar Boyunca Halk Şiiri. (Radyo konuşmaları.) İstanbul, 1965.

TEHMASİB, M.H.: Azerbaycan Halğ Dastanları-(Orta eserler). (Redaktörü: Hamit Araslı), Bakı 1972 (Eser, Azerbaycan Halk Destanları üzerine geniş bir incelemedir.) (TDKK. Fil. A/4743)

TEHMASİB, M:H.: Bkz. AHUNDOV, Ehliman.

TEVATİR İle Meşhur Olan Kerem İle Aslı Hikâyesinin Tekmil Nüshası. İkbal Kütüphanesi, İstanbul 1927.

TEVET (Tevetoğlu), Fethi: "Ercişli Emrah". Yücel (Mecmuası), Sayı 39, İstanbul, Mayıs 1938, s.109-112.

TULU, Sultan: "Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesinin Türkiye dışındaki varyantları", (Yayınlanmamış Bildiri.)

[IV. Uluslararası Türk Folklor Kongresi'nde (Antalya) sunulmuştur. Ercişli Emrah ile Selvi Han/Selbihan hikâyesinin Türkiye dışındaki değişkelerini (varyantlarını) konu almaktadır. Kongre metni Sayın Sultan Tulu tarafından, Sayın Nejat Birdoğan'la bize gönderilen bildiri, önemi nedeniyle kaynakçaya alındı.]

TÜRK Halk Bilgisi Derneği –Seçme Halk Şiirleri: Bkz. Seçme Halk Şiirleri.

TÜRKMEN, Fikret: Aşık Garip Hikâyesi, Ankara 1974. (Doktora Tezi. Hikâye üzerinde mukayeseli bir araştırma.)

URAL, Orhan: "dost elinden gelen turna –erzurumlu emrah". İstanbul 1976 (Hürriyet Yayını).

[URAZ], Murat: Halk Edebiyatı. Şiir ve Dil Örnekleri. İstanbul 1933.

U.M. [Uraz, Murat], Emrah ile Selvi, Değerli Halk Şairi Emrah'ın Aşk Macerasıdır. İstanbul 1937. (120 sayfa.) [M.U. –Murad Uraz].

URAZ, Murat: Aşık Emrah. Akün Basımevi, İstanbul 1943.

URAZ, Murat: Hakiki –Ercişli Emrah ile Selvi Hikâyesi. Halk Kitapçılık 1960 (İstanbul,) // Hakiki Ercişli Emrah ile Selvi Hikâyesi. İstanbul 1970. (1937 ve 1960 baskılarının genişletilmiş şeklidir.)

URAZ, Murat: Halk Edebiyatından- Koşmalar. İstanbul 1943. (MİFAD.K. T.811.2 – Uraz.)

Yahya bin Receb: Bkz. Receb oğlu Yahya

YALMAN [YALGIN], Ali Rıza: "Gaziantep Halk Şairleri", Halk Bilgisi Haberleri, 7 (79), Nisan 1938. "Ercişli Emrah" s.156-157.

YALMAN [YALGIN] Ali Rıza: "Ercişli Emrah", Türksözü Gazetesi, Adana 1940 sayıları.

YALMAN [YALGIN] Ali Rıza: Ali Rıza: Cenupta Türkmen Oymakları. 2. Baskı, Kültür Bakanlığı Yayınları 256/14, Ankara 1977. (Yayına Hazırlayan: Sabahat Emir.)

Yaşar Kemal [GÖKÇELİ]: Bkz.EYUBOĞLU, Sabahattin.

YENER, Cemil: Türk Halk Edebiyatı Antolojisi. İstanbul 1973, (Ercişli Emrah s.62-63/Erzurumlu Emrah s.138-144).

Yusuf Ziya: Bkz. DEMİRCİ Yusuf Ziya.

ZHIRMUNSKY, Victor: Bkz. CHADWICK, Nora.

SÖZLÜK

"Gökyüzünde Bölük Bölük Turnalar/Ercişli Emrah'ta geçen kimi sözcükleri kapsayan bu sözlükteki her sözün yanında gösterilen anlam, çoğunlukla o sözün yer aldığı metinle –metinlerle sınırlı tutuldu. Gereksinilen durumlarda sözcüğün değişik anlamlarının verildiği de oldu.

Bu sözlükte yer alan sözcüklerin yazımında, düzeltme (uzatma) ve kesme imlerinin kullanımında, sözcüklerin alındıkları, derlendikleri kaynaklara bağlı kalındı [boz ötergi, boz ötergi, boz-ötergi/boz bulanık, bozbulanık/ala kaftan, alakaftan/aşık, âşık/alaca baz, alacabaz/ turna, durna/ kızıl, ķızıl, gızıl, ġızıl/ çin-terli, çinterli/ kimi, kimin/ v.b.]

Metinlerdeki kimi dizeler, kimi sözcüklerin sonunda yinelenerek, o sözcüğe yüklenen anlama kanıt gösterildi. Sözcüklerin önemli bölümünün metinlerdeki yerleri işaretlendi. Bu sözcüklerin değişik yazımları açıklamalardan sonra köşeli ayraçla [ ]gösterildi.

"Şiirlerin Yayım Dizini ve Kaynaklar Üstüne Acıklamalar" bölümünden alınan sözcüklerin metinlerdeki yerleri belirtilmedi. Bu sözcüklerin değişik yazımları, açıklama öncesi, köşeli ayraçla [ ] gösterildi.

Sözlükte şu kısaltmalar kullanıldı:

a. Açıklama// a.n. Alt not// Az.d. Azerbaycan diyalekti// Az.m. Azerbaycan metinleri// bağ d. Bağ dizeleri// b.b. Benzeş-benzer beyit// b.d. Benzeş-benzer dize// d.bağ d. Değişik bağ dizeleri // d.d. Dize değişmeleri-değişik dizeler// d.dört. Değişik Dörtlük. // hi. Hikâye// TDK. Türk Dil Kurumu// DS. Derleme Sözlüğü// TS. Tarama Sözlüğü// Mf.V. Maarif Vekâleti (Milli Eğitim Bakanlığı)

A

Ab: Su.
Abdal: Gezgin derviş (132/4-a.)
Abdal donu: Gezgin derviş giysisi, derviş görünüşü. (128/2-dd)
Ab-ı Zemzem: Kâbe yakınındaki bir kuyu ve bu kuyunun Müslümanlarca kutsal sayılan suyu (10/3). [bkz: Zemzem]
Acem: Acemistan, İran ülkesi. "Bu Acemin yolu daşlı" (45/2]
Acem Dağları: Batı İran Dağları. (132/2)
Acep: Acaba. (85/1)
Açak: Açalım. (119/3)
Açaram: Açarım. (122/3)
Açılcağ: Açılınca, gelince. "Yaz açılcağ..."
Açılıptur: Açılmıştır.

Adlım: Ünlü, ünü büyük.
Adu: Düşman, hasım. (60/2)
Ağ: Ak. (82/1, 94/2, 99/3, 121/3, 142/d.d.)
Ağca: Akça, aka yakın, alacalı.
Ağca céyran: Ak ceylan. "Ağca céyran sürme çekip gözüne." (99/2). [Ak ceylana benzetilerek sevgilinin güzelliğinin vurgulanması.]
Ağ-ġızıl: Ak, kızıl karışığı renk, alacalı (147/3) [ağ-gızıl/ağ-ķızıl]
Ağır sufra: Şölen sofrası. (20/I-2, 20/II-2)
Ağır zürbe: Yabankazı, yabanördeği, turna gibi kuşların uçarken yaptıkları büyük dizi, katar (110/5). [bkz.: zurba=topluluk. (TDK) DS. C.XII-Ek I, s.4842]
Ağlaram: Ağlarım.
Ağ lavaş: Yufka ekmek. Ak undan yapılmış yufka ekmek.
Ağmak: Akmak, karışmak. "Sırdaş olup ağ sulara." (47/4)
Ağ mercan: Ak mercan. [mec. Ak meme, sevgilinin süt gibi ak olan memesi.] (123/d.d)
Ağu: Ağı, zehir. (115/1, 122/3-a)
Aḫaram: Akarım. "Aḫaram séller içinde." (5/2)
Ahdipeyman-ahdipéyman: Ant, anta dayalı sözleşme, antlaşarak yapılan sözleşme. (129/1)
Aḫıl: Akıl (143/3). [ahıl]
Ah-u zar: Yüksek sesle ağlama, dövünme. (14/2-4, 27/3)
Ahval: Durum, durumlar. (6/4,87)
Akıl yétirmek: Akıl erdirmek. (107/1)
Akşamaca: Akşama değin, akşama kadar. (81/2)
Al: Hile, aldatma işi.
Ala: Elâ. (34/1, 77/1, 94/1, 106/1,144/I-II) (19/1.d.dört.)
Alacabaz: Doğan, aladoğan, "Eli alacabazlının" (32/3). [alacabaz]
Alçağa: Alçak yere. (125/2)
Aladağ: Erciş'in kuzeyinde yer alan dağ sırası. Dede Korkut'ta da geçer. Van Gölü'ne dökülen Deliçay, Hacıdere ve Zilan akarsuları Aladağ sırasından doğar. [bkz. Hüseyin Saracoğlu, Doğu Anadolu, (Mf.V.) C.I. İstanbul 1956, s.269-281]. (136/d.bağ d.)
Aladağ salı: Aladağ düzlükleri. (136/d.bağ d.)
Ala göz: Elâ göz. (105/3,106/1, 147/1)
Alak: Alalım. (119/1)
Alakaftan: Alaca kumaştan yapılma giysi. Kınalı kekliğin (dağ kekliğinin) siyah ve pas rengi gerdan ve siyah çigilerle bezeli yan tüyleri. (113/2)
Alasan: Alasın.
Alçağ [alçah]: Alçak yer, yüksel olmayan yer.
Alçak: Yüksek karşıtı, yüksek olmayan yer ova. (25/1, 57/2)
Al duvağ: Al duvak. Gelinin yüzüne örtülen al renkli ipek örtü, duvak. "Al duvağın yeşil başın sevdiğim" (102/2) [bkz: malı, al malı; vala, al vala.]
Alem: Yeryüzü ve gökyüzü nesnelerinin tümü, Evren.//Dünya, Acun. (16/1,125/1)
Alım mı: Alayım mı.
Alışaban: Tutuşarak. "Alışıban yanaram men" (23/2)

Alışmak: Tutuşmak, alev almak, alevlenmek. (62/1)

Ali: Hazreti Muhammed'in damadı ve amcası Ebutalib'in oğlu (598-661). Ali, Müslümanlığı kabul eden ilk dört kişiden biri oldu. Dördüncü halife olarak seçildi. Seçimi tartışıldı. 24 Ocak 661'de, Abdurrahman bin Mülcem tarafından şehit edildi. Ali'nin Arap, Fars ve Türk Edebiyatları'nda önemli bir yeri vardır. (22/4)

Allah-amandır: 1-Şaşma, beğenme duygusunu gösterme.//2-Allah aşkına. (118/2).

Alma: Elma.

Al malı: Yağlık, başa bağlanan örtü, al renkli çapı, vala (33/d.d.)

Alma teki: Elma gibi, elma benzeri. (82/1)

Aluptur: Almıştır. (10/a)

Alvala: Al renkli ipek dokuma yüz örtüsü.(33/3,49/1,102/1) [bkz: vala] (al vala 33/3, 49/1//al-vala 102/1)

Amal: Amel, yapılan iş, eylem, edim. (18/4)

Aman: Sığınca, koruyucu, dayanma gücü, umut. (56/2,87,127/1, 142/3) "Kurtnan kuşa aman olan" (56/2)

Amana düşmek: Sığınarak bağışlanma ya da yardım dilemek (147/1)

Amanat: Emanet. (86/1, 98/2)

Amanı aldırma: Umursamazlık, zora koşma (39/1)

Amber: Amber kokusu, güzel koku. [Amberbalığı'ndan elde edilen güzel kokulu kül rengi madde, güzel kokulu kimi maddelerin ortak adı] (108/2,117/2, 150/2)

Anber: Amber.

Annac-annaç: Karşı, karşı yön. "Annacımdan gelen güzel" (33/1)

Aparmak: Götürmek, alıp gitmek. "Felek can aparır..." (86/II-1,89/3, 97/1,107/3, 150/3)

Araram: ararım. (137/1)

Arasın: Arasını (145/2)

Arayı arayı: Araya araya (11/I-II.1)

Araz: Aras Nehri. (96/3)

Arkuru-arkuru inen: Karşı çıkan (87/ b.d)

Arş: İslam dini inanışına göre göklerin en yüksek katı, dokuzuncu kat gök. "Arş yüzü durur direksiz" (8/b-3, 22/3, 110/1)

Arz'edilen-arzu ediben: Arzu ederek, arzulayarak.

Arzıhal: Sunu, sunma. (146-4)"Arzıhal éyledim visal baçımı"

Arzın al: Arzu ettiğini al. (88/3) [arz: Arzu]

Arzı'nan Kamber: Yaygın bir halk hikâyesinin kahramanları Arzu ile Kamber. (123/a.)

Arzuman: Arzu, dayanılması güç istek. (99/1)

Aslı hariç: Soyu belirsiz, yabancı. (88/2)

Aslı kıt: Soysuz, verimsiz. (148/3)

Aş: Yemek (Az.d.)

Aşarsız: Aşarsınız (95/II-5)

Âşık Emrah: Ercişli Emrah. (18/4, 29/d.d., 33/4, 100/II-4, 126/3)

Aşık mısan: Aşık mısın. (138/3)

Aşk dolusu: Halk inancına göre Pir'in, Üçler'in, Erenler'in içirdiği aşk şarabı. (107-3)["aşkın dolusunu..."]
Aşna: Aşına, dost, tanıdık. (14/5)
At: Satranç oyununda iki taşın adı. (88/2-3)
Ataş-ataşa: Ateş, ateşe. (82/2, 83/2, 100/II-1, 116/II, 123/2, 143/1, 148/1)
Ataşına: Ateşine. (135/1)
Ataşlara: Ateşlere. (82/2)
Ataşlı: Ateşli. (147/1)
Atlanıban-atlanuben: Atla, atlanarak, atlı olarak. (20/II-1)
Avara: Avare, boş, yararsız. (27/4, 137/2)
Avaz: Yüksek ses (89/1)
Avcu: Avcı (19/II-1, 19/III, 136/4)
Avlak: Av alanı (9/3, 134). [avlağı-Av alanı)
Avsın: Büyü, tılsım. (98/2)
Avsın almaz mar: Büyü, tılsım tutmayan yılan. (98/2)
Avuni: Avını. (19/II-1, 19/III)
Ayakça: Ayak kelepçesi, ayak bağı. (105/d. Dört.)
Ay'nan: Ayla, ay ile (137/d.d) "Yéri ay'nan gün'ün arasındadır."
Aynası: 1. Yüzü, 2. Göksü. (150/1)
Ayrılmanam: Ayrılmam, ayrılamam (24/1)
Azad: Serbest bırakma, azat. (9/4, 135/5)

B

Bac: Baç. (95/II-6)
Baç: Haraç, vergi (146/4)
Bade: 1. Esriklik veren içki. (97/2)//2. Pir'in, Üçler'in, Erenler'in içirdiğine inanılan aşık edici içki, şarap.
Bad-ı saba: Bahar sabahları, gün doğumunda esen hafif yel. (67/3, 86/1)
Bad-ı sabah: Bad-ı saba (86/1)
Bağ: 1. Demet, deste, 2. Üzüm kütüklerinin dikili olduğu toprak parçası, üzümlük. 3.Bahçe.
Bağ-bağat: Bağ, bağçe (Az.m.)
Bağban: Bahçıvan, bağcı. (90/2, 138/3)
Bağ ı Cennet: Cennet bağı, cennet benzeri bahçe. (140/1)
Bağır: 1.Yürek, gönül (3/2, 58/2, 112/3, 118/1-3).// 2.Göğüs (90/hi.) //3. Sine (122/2)
Bağman: Bahçıvan, bağcı. (53/2)
Bağrı veran: Gönlü yıkık, üzgün. (131/2)
Bağu bahçe-bağu bahca: Bağ-bahçe. (136/II-3)
Bağvan: Bahçıvan, bağcı. (127/1)
Baha: Değer.
Bahah: Bakalım, görelim. (88/hi.)
Bahaya kalmak: Değer biçilebilir olmak. "Emrah der bahaya kalsa." (41-3)
Bahar: Bakar (111/a)

Bahça-bahça: Bahçe (116/1-1,II-1; 132/3, 138/3, 141/3)
Bakaram: Bakarım. (1/4)
Bakı: Baki, sürekli, kalıcı. (100/II-4, 100/d.d.)
Bakırsan: Bakıyorsun. [31/1 (Iğdır)]
Bala: Çocuk, yavru. (48/1)
Balaban: 1. Sazlıklarda yaşayan, tüyleri kızıl-külrengi karışığı renkli, iri bir kuş. // 2. Atmaca, doğan gibi avcı kuşlara kimi bölgelerde verilen ad.
Balaban göz: Keskin bakışlı, iri güzel göz. (102/1)
Balınan: Balla, bal ile. (117/1)
Ban: Otluk. [ban yeri=otluk yer]
Banay: 1. Taşlı, kıraç toprak, yamaç.// 2.Batı yönü. "Akşam vaktı dağılırlar banaya." (113/2)
Bannamak: [Banglamak] Ötmek, seslenmek. (110/5)
Bar: 1.Yük (4/3).// 2.Ürün, verim.// 3.Meyva ağacının ilk verimi. (42/3, 90/1, 132/a., 148/3)
Bara gelmek: Meyva ağacının ilkverime durması, ilk veriminin olgunlaşması. (132/4)
Bârekallâh: [Bârek-Allah] Kutlu olsun, hayırlı ve bereketli olsun. (89/2)
Barhane: Tutulmuş yük, kervan, kafile. (4/3, 71/3)
Barı: Bari, hiç değilse, hiç olmazsa. (4/b.d.)
Basmışam: Basmışım. (122/2)
Baş bulama: Utanarak başı öne eğme, yana çevirme. "Başını buladı, gözünen güldü." (147/2).
Baş gözel: Baş güzel, güzellerin başı. (124/2) [başgüzel]
Başa yetmek: Sona ermek, "Ömür başa yetti..." (118/4).
Başına dolanmak: Başa dönmek, başına dönmek.
Başına dönmek: Bir konuyu ya da bir durumu yalvarışla anlatmak, istekte bulunmak. (93/1, 118/1, 143/1) "Başına döndüğüm kurban olduğum/Deste deste geçen günlere yazık." (93/1).
Başlıyır: Başlıyor. [Iğdır yöresi]
Bay: Varlıklı kimse.
Baz: Doğan. (32/3) [bkz: alacabaz.]
Becare-bécare: Biçare, çaresiz, umarsız. (131/3)
Bed: Bet, kötü, yakışıksız. (139/3)
Bedahşan [Badakşan]: Afganistan'da eyalet. Merkezi Feyzabat şehridir. Kökçe nehrinin yukarı yatağında çıkan –bir yakut türü olan- lâcivert taşıyla ünlüdür.
Bedir: Dolunay.
Bedirlenmiş ay: Dolunay [Az.m.]
Bedir nar: mec. Meme. "Koynundaki bedir nara can diyin. (93/2)
Bedov at: Soylu at, Arap atı. [Az.m.]
Beg: Bey, ulu kişi. (108/4) [beğ]
Begler: Beyler, ulu kişiler (110/5). [beğler-baylar]
Beğlerinen: Beylerle, beyler ile (20/II-1)
Beklersen: Beklersin, bekliyorsun. (135/2)

Bél: İnsan bedeninin göğüsle karın arasında kalan daralmış bölüm, bel.(34/I-3, 46/3, 58/2, 98/3, 111-1, 116/III-2, 123/1, 146/4) [111/a. Caferoğlu: bel]
Béle: 1.Böyle, böylece (21/a).// 2.Birlikte (48/3) [bile].
Belenmek: Bulanmak, bulaşmak (112/1). "...al kanına belendi"
Béli bükülmek: Beli bükülmek, güçsüz ve umarsız kalmak. (78/4,140/2)
Bélini bükmek: Belini bükmek, umarsız olmak.(92/4).
Bend: 1.Su benti, büget (72/3). //Bağ, tutarlılık. "Bozulur fikrimin bendi." (8/a-1).
Bene: Bana.
Benefşe: Menekşe [Az.d.]
Benevşe: Menekşe. (83/2)
Benövşe: Menekşe [Az.m.]
Benövşeni: Menekşeyi, menekşesini. [Az.m.]
Benzek: Nazire
Benziyirsen: Benziyorsun. (118/3)
Berbad éylemek: Berbat etmek, yıkmak, bozmak, dağıtmak. (135/2)
Béslenen: Beslenen. (116/2)
Béş: Beş sayısı. (82/2)
Béş arşın bez: mec.Kefen (100/II-4).
Béy: Arap abecesinin ikinci harfi. [Kars//Kağızman: Bey]
Beyrek: Oğuzlar'ın destan kahramanı "Bamsı Beyrek". Bamsı Beyrek destanının en eski kolu –biçimi- "Dede Korkut Kitabı"ndadır. Beyrek'in mezarının Bayburt'ta, Duduzar köyünde olduğu inancı yaygındır.
Beytullah: Tanrı evi, kâbe. (16/4)
Bézenmek: Bezenmek, süslenmek. (3/2)
Bezirgân: Kervan, tüccar (13/3). [bezirgan]
Bıçağ: Bıçak.
Bi(r): Bir.(3/1, 5/1, 19/1-d. Dört., 109, 132)
Bi(r) çüt: Bir çift. (132/4)
Bigüman: Umutsuz, bilgisiz. (140/3)
Bilbil: Bülbül. (76/2)
Bile: Birlikte, bir arada. (20/I-3,20/II-3, 129/1)
Bilekçe: Kolbağı, kelepçe. (68/2)
Billah: Tanrı adına içilen ant. (60/3)
Bilmez: Bilgisiz, nobran, nadan. (148/1)
Bilmir: Bilmiyor. [Az.d.]
Binin: Binini. (8/b-2)
Birin: Birini. (8/b-2)
Boyağ: Boya. (79/2)
Boyu selv ağacı: İnce-uzun boylu, selvi boylu. (149/2)
Boyunnu: Boyunlu. (129/4)
Boz: Açık toprak renginde olan, külrengi. (110/1)
Boz at: Boz donlu at (9/3). "Boz atların yaylağıdır."
[boz don=Atlarda beyaz kılların al bir donu kaplaması. // don=Eski Türkçe'de giysi, kılık.// Halk inanışına göre Hızır'ın boz atı ölümsüzlük suyunu içmiştir. Bamsı Beyrek'in efsanevi atı "Deniz Kulunu Boz Aygır"

Hızır'ın boz atından gelmedir. Ebül-Gazi Bahadır Han, Cengiz'in düğününe soy temsilcisi olarak katılan Gökçe'ye "Arada bir gaipten bir boz at geldiğini, ona binerek göğe çıktığını, Tanrı ile konuşup döndüğünü"anlatır.]

boz-bulanık: 1.Dumanlı, tipili, sisli (121/1).// 2. Duru olmayan, çok bulanık.(126/1)

boz-ötergi: Tarlakuşu, (110/2)

bögün: Bugün. (7/II-1, 94/2 95/II-1, 123/1)

böhtan: Bühtan, iftira, karaçalma. (5/3)

böyüten: Buyüten. (81/d.d.)

buhağ [buhağ, bukhak, bukhağ, buhak]: Çene altı, sakal. (76, 116/II, 137/I, 137/II, 143/2, 147/3)

bulmuşam: Bulmuşum.

Bulum mı-mi: Bulayım mı?

Bulundi: Bulundu. (95/II-5)

Burak [burgan]=Girdap, anafor.

Burma: Büklüm, kıvrım. (12/3)

Buse: Öpüş. (2/2, 54/3)

Buyumuş: Bu imiş. (72/2)

Bükülmek: Dönmek, eğilmek. [bükülüp tutmak=eğilip tutmak]

Bülbül teki: Bülbül gibi. (106/3, 141/3)

Bülmek: Bilmek.

Bülmez: Bilmez, bilgisiz, nobran. (94/a, 148/a)

Bülüm: Bileyim. [...ne bülüm=..ne bileyim, bilemezdim ki.] (69/1)

Bürünüptür: Bürünmüştür. (136/1)

Büryan: Biryan kebabı. Kuzu ya da koyun etinin yarım ya da tam gövde olarak tandırda pişirilmesi. (5/3)

C

Cad: Darı ekmeği. (109/2)

Cahallığ: Gençlik çağı.

Cahallıġ: Gençlik çağı. (Az.m.)

Canal: Canan, sevgili.

Canan: Gönülden sevilen, gönül verilmiş olan kadın. (128/4)

Canın: canımın. (143/2)

Canpolat Dev: Bir masal yaratığı. (81/a.n)

Cansız at: Tabut, salaca. (100/II-2) [Erciş yöresi yeni deyim "cansızat=bisiklet.]

Can ürekten: Candan yürekten, içtenlikle, severekten. (136/4)

Cayız: Caiz, olabilir, yakışık alan. (99/2)

Cazu: 1. Cadı, oyunbaz. 2. Çok güzel, [cazu göz=Sevdaya düşüren çok güzel göz.] (680/3, 111/2, 144/1)

Cecim: Cicim, örtü ya da perde olarak kullanılan ince kilim.

Cécim: [bkz: cecim]

Cefa: Büyük sıkıntı, üzgü.

Cefakâr: 1.Cefalı.// 2.Cefa eden (123/2).

Cellat amanı: Ölüm ceasına çarptırılmışlara, ölüm yargısının uygulanmasından önce, son isteği için tanınan süre.
Cemal: Yüz güzelliği. (111/2, 116/II-2)
Cemalınnan: Cemalinden, yüz güzelliğinden, yüzünün güzelliğinden. (29/1)
Cevahir: Şah Abbas'ın soylu hizmetçisi. (139/1)
Cevr: Eziyet.
Céyran: Ceylan. (32/2, 99/2, 101/1, 127/3, 147/1)
Cığa: Yeşil.
Cığalı koşma: Cinaslı koşma, sorguculu koşma. [bkz:cinas]
Cığa tél: Erkek yabanördeğinin kuyruğunun üstündeki kıvrık yeşil tüyler ve yeşil kanat telekleri. (146/1)
Cinas: Çok anlamlı bir sözcüğün, her kezinde başka bir anlamını öngörerek yapılan bir söz oyunu sanatı. Değişik cinas biçimleri vardır. [Tam cinas, birleşik cinas (benzeşmeli cinas, farklı cinas), basit cinas, eksik cinas...] Eski Edebiyat'ın bu yaygın söz oyunu sanatından Halk Edebiyatı da nasiplenmiştir. Özellikle manilerde cinasa çok rastlanır.

I- Yad eli
II- Yad vuruşu yad eli
III- Ya imansız va deli

II- Kazan ağlar
Od yanar kazan ağlar
Hoşbala Mustafa'nın
Mazarın kazan ağlar

Civan: Genç. Genç ve yakışıklı olan (55/8)
Coşarsız: Coşarsınız.
Cünun: Delilik.
Cürmümü: Suçumu (106/1)

Ç

Çağrışmak: Bir ağızdan bağırmak, yaygara etmek. [çığrışmak]
Çal: Ala renk.
Çalhandı [çalhandı]: Çalkandı
Çalhanmah [çalhanmak]: Çalkanmak.
Çallı-çapraz: (68/II-3) Çapraz çizgili bir şal deseni. [Kekliğin gerdanındaki ve kanat altlarındaki (yanlarındaki) siyah, beyaz, kınalı tüylerin nakış nakış dizilişinin anlatımı.] // çallıçapraz (113/2).
Çalma: 1.Başa sarık gibi bağlanan düz ya da işlemeli kumaş.// 2.Çember de denilen baş örtüsü, çetme.
Çalmak: Doğmak, vurmak, atmak [Güneş için. "Gün çaldı"= güneş doğdu.]
Çapraz: Eğik olarak birbiriyle kesişen.
Çar-havuz: Büyük havuz. (24/2)

Çarpaz: Çapraz. (76/1, 131/3)
Çarpaz dağlamak: Çapraz dağlamak. (131/3) [bkz: dağ]
Çatmak: 1.Yetmek. "Gücüm çatmaz..." (31/2). //2.Üzücü olaylarla karşılaşmak, uğramak. "Usalmadım çattım derde." (43/3)
Çekmişem: Çekmişim.
Çeper: 1.Engel, çit, kamıştan yapılan çit (15/1). //2.Kırık dal ve yaprak kümesi.
Çerağ: Mum, çıra (95/II-3). [çerağ-ı ımugan =şarap]
Çetme: İşlemeli baş örtüsü, sırma işlemeli baş örtüsü, çalma.
Çevre: Sırma işlemeli baş örtüsü, mendil. (126/2)
Çevrişir: Dönüşür. (100/I-2)
Çevrüşmek: 1.Dönüşmek.// 2.Devinmek dönmek. [Kuşların havada devinmeleri, geniş halkalar çizerek dönmeleri]
Çevrüşüpsen: Dönüşmüşsün, dönmüşsün.
Çeyman: Kıl ya da yünden dokunma yamçı (112/2), kepenek. [çeğman, çeğmen, çekmen]
Çığrışmak: [çağrışmak] "Bülbüller çığrıştı bağban duymadı." (90/2)
Çıham: Çıkayım.
Çıhdım: Çıktım. (109/1)
Çıhıp: Çıkmış. (123/1)
Çıhmış: Çıkmış. (116/III-2. 123/d.d.)
Çıhsa: Çıksa. (110/1)
Çıra: Çerağ, kandil. (65/1)
Çırağ: Çerağ, kandil, mum, ışık, (97/3)
Çiçeğisen: Çiçeğisin. (108/4) [çiçegisen]
Çimenni: Çimenli.
Çimmek [çinmek]: Yıkanmak.
Çin: 1.Çünkü, için.// 2.Omuz. [bkz: çiyin, çiyn]
Çiyin: Omuz.
Çiyn [çiyin]: Omuz. "Halka halka çiyn üstüne/ Dökülmüş gerdana zülfün". (41/1; "Darıyıp çiynine töküp saçını." (136/3)
Çoh: Çok. (147/d.d.)
Çolp Suyu: "Çolp abı" adlı akarsu. (110/3)
Çövre: Çevre. (Az.d.)
Çün: Çünkü.
Çüt: Çift. (19/d. dört., 105/d.dört., 132/4, 145/2)
Çüter çüter: Çifter çifter. (123/3)

D

Dad: 1- Yakınma anlatan, vah, eyvah anlamında bir ünlem. (32/bağ d., 135/1) "Gözüm kan-yaş döker dilim dad éyler".// 2. Ey, hey anlamında bir ünlem (45/1). "Héy ağalar dad gaziler".
Dağ: Kızgın demirle vurulan özlük belirtici damga, işaret, nişan. [mec. Büyük üzüntü, acı.] (40/2, 50/3, 92/2, 95/I-2, 132/4). "Bir yara vurdun sineme/Sinem üstünde dağ olsun".

Dağdağa: Çekişme, anlaşmazlık (120/3).
Dağlanmak: 1. Kızgın demirle damgalanmak. // 2.Yanmak (95/I-2, 95/II-7). – [3.Sağaltma amacıyla vücudun yaralı ve sayrılıklı bölümlerinin kızgın demirle yakılması.]
Dağlı: Damgalı. (80/2)
Dağ salı: Dağ düzlüğü, dağ eteği. (136/1-bağ d.)
Daha: Bundan sonra. (81/d.d.)
Daim: Sürekli, her an, daima. (78/2)
Dal: Omuz, omuz başı.
Dalam: Dalayım
Dalda: Gölge. (136/2, 136/a.)
Daldalanmak: Gölgelenmek. (101/d.d.)
Daldalık: Gölgelik.
Dalgerdan: [Dal gerdan-dalgerden-dal gerden]: 1.Güzel göğüs (69/3, 123/3-a).// 2. Vücudun omuzla birlikte göğüsten yukarı bölümü, büst. [Genç kız ve kadınlar için kullanılır.]
Dalıptır: Dalmıştır, dalıyor. (10/3)
Dallanmak: Salınmak, sallanmak. (121/3)
Daluptur: Dalmıştır, dalıyor (10/a.)
Danışmak: Konuşmak.
Danıştırmak: Konuşturmak.
Dar I: Sıkıntı, bunalım (7/I-1, 115/3); zor (13/3).
Dar II: Darağacı, ölüm hükümlülerini asmak için kurulan –kullanılan- sehpa.
Dara çekilmek: Dağacında idam edilmek, asılarak idam edilmek. (104/2)
Dara çekmek: Darağacında idam etmek (10/3). "Çekiyor dara kaşları".
Dara düşmek: Sıkıntıya düşmek, zorda kalmak, bunalmak. (7/1)
Daranmak: Taranmak. (113/2)
Dar gün: Kara gün; sıkıntılı, zor, bunalımlı an. (114/1)
Darılıpsan: Darılmışsın. (34/2)
Darıyıp: Taramış. (136/3)
Dartmak: Tartmak. (136/a.)
Daş: Taş. (45/2, 74/3, 110/1, 138/4)
Değer: Dokunur. (8/a-1) [deger]
Değilem: Değilim (99/1) [deger]
Değilem: Değilim (99/1, 99/bağ d.) [degilem]
Değişke: Varyant.
De ki- dé ki: Sanki, tut ki. (41/II-2)
Dem: Soluk, nefes, ses. (77/2)
Démek: Söylemek. (39/1-4, 54/1-4, 57/3, 65/3, 71/1, 82/4, 83/1-bağ d., 91/1, 95/I-2,95/II-7, 102/4, 106/1, 118/1, 140/3
Dem etmek: Sazla çalıp, söylemek. (83/1)
Dér: Der, söyler. (19/II-3, 25/3, 41/I-3, 59/3, 96/4, 115/3, 116/II-4, 121/3)
Derde çatmak: Derde düşmek. (43/3)
Dériptir: Toplamıştır. (51/2)
Dérmek: Toplamak. (38/I-3, 91/1-3, 116/II-2, 130/1, 132/3)

Dertli Emrah: Ercişli Emrah. (38/II-3)
Dest: El. (55/2, 82/1)
Deste: Demet (105/3); sıra (93/1).
Devran: Dünya, zaman (57/1)
Devşirmek: Toplamak, toparlamak.
Déyer: Der ki, söyler ki. (Az.m.)
Deyişmek: Karşılıklı şiir söylemek. (104/hi.)
Di: Söyle.
Didar: Yüz, çehre. (20/I-2, 20/II-2)
Didarın kıyamete kalması: Sevgiliyle kavuşmanın, sevgiliye kavuşmanın kıyamete kalması. (20/I-2, 20/II-2)
Dide: Göz. (1/1, 5/2, 75/1, 95/III-2
Dide seli: Gözyaşı. (107/2)
Dilber: Güzel. (1/1, 10/1, 130/1)
Dilçevüren: Dilçeviren, söz gezdirici, dedikoducu. (105/1)
Dil-inen: Dil ile (137/II-2). [dilinen=diliyle]
Dimek: Demek, söylemek. (11/II-4, 81/1, 81/d.d., 86/1, 95/I-1, 95/I-3, 95/II-5)
[diyip (11/II-4), diyim (86/1), diyin (81/d.d., ...]
Dinnemek: Dinlemek.
Dinnemez: Dinlemez. (90/hi.)
Diskinmek: Korkudan sıçramak: uykudan sıçrayarak uyanmak.
Diş: Düş, rüya.
Divan: Divane "...oldum ben divan".
Divana: Divane (44/3).
Diyek: Diyelim, söyleyelim. (119/3).
Diyeller: Derler, söylerler. (49/3)
Diyer: Der, söyler. "Emrah diyer..." (28/5, 37/4, 42/4, 46/3, 51/3, 52/3, 70/3, 71/3, 86/4, 87/4, 93/4, 100/3, 101/3, 110/5, 116/4, 118/4, 123/3, 124/3, 125/3, 127/3, 128/3, 137/3, 138/3, 141/3, 143/3, 144/I-3, 148/3)
Diyiş: Deyiş, şiir.
Dodağ [dodah]: Dudak. (28/4, 137/II-2)
Dodağınnan: Dudağından. (124/2)
Doğancı: Erciş'in Altındede (Zilan) bölgesindeki eski bir yerleşim alanı. (142/1)
Dolu: 1.İçki.// 2.Halk inancında Pir'in , Üçler'in, Erenler'in-Hakk katından âşıklık verilenlere sunduğu kutsal içkiyle dolu kadeh, kâse.
Donburcuh-dunburcuh: Tomurcuk. [Kağızman ağzı]
Doru: Bir at tonu. [Gövdesi kızıl, yelesi ve (çoğunlukla) ayakları kara olan at.]
Dost: 1. Tanrı. 2. Sevgili (141/3)
Dostlar dostu: Zor durumda kalana yardım edici Hızır. (56/bağ d.)
Doymiyi: Doymuyor.
Döndi: Döndü. (144/2)
Dönmenik: Dönmeyiz. (129/3)
Dört iklim: Dört yön: Doğu, batı, güney, kuzey yönlerindeki ülkeler. (142/2)
Dört kitap: Büyük dinlerce kutsal sayılan dört din kitabı. Kur'an, İncil, Tevrat, Zebur. (16/3) "Dört kitap nerde yazıldı/Yoksa gökten hoca mı indi."

Dört köşe: Dört yön. Doğu, batı, kuzey, güney yönleri, bu yönlerdeki ülkeler, yerler. (142/b.d.)
Döş: Etek. (96/3) [göğüs]
Döşek: Yatak, minder. (33/2)
Döşürmek: Devşirmek, toplamak. (91/1-4, 91/d.d., 130/3, 132-3)
Dözmek: Katlanmak, dayanmak. (75/2)
Dudu: Papağan türünden, taklit yapan bir kuş. [Farsça: Tûti]
Duman: Bulut, sis. (142/1)
Duram: Durayım. (1/2)
Durasan: Durasın. (67/2)
Durasız: Durasınız. (96/4)
Durmuşam: Durmuşum. (100/I-1)
Durna: Turna. (6,66/1,68/1, 95/1-bağ d., 95/II-1, 96/1-bağ d., 110/4)
Durupsan: Durmuşsun, duruyorsun, durmuşsan, duruyorsan. (106/1)
Dutar: Tutar. (110/1)
Durmuyi: Durmuyor.
Dübeş: Tavla oyununda zarların iki beşi göstermesi.
Dübür: İki yaşındaki erkek keçi. [TDK/Derleme Sözlüğü, Ankara 1969, C.IV.s.1616 (Iğdır)]
Dügü: Pirinç.
Dür: İnci. (132/2, 137/II-2)
Düş: Rüya. (55/8, 122/1)
Düşdi: Başladı, koyuldu.
Düşeliden: Düştüğünden beri, düştüğü an. (139/2)
Düşem: Düşeyim. (8/b-3)
Düşersiz: Düşersiniz. (95/II-5)
Düşgüni: Düşkünü. (135/2)
Düşim: Düşeyim. (Kars-Iğdır yöresi,)
Düşmek: İnmek. [Kars-Iğdır yöresi, bkz: tüşmek]
Düşüpsen: Düşmüşsün, düştün. "Ne düşüpsen şirin canın kastına" (143/2). [bkz: ne düşüpsen]
Düşüptür [düşüpdür]: Düşüyor, düşmededir. (49/3, 86/4, 143/1, 143/bağ d.)
Düz: Kır, ova, çöl. (68/II-2, 147/3)
Düzmek: Dizmek, sıralamak, süslemek. (91/1, 118/1, 146/4)
Düzülür: Dizilir, sıralanır. (113/2)

E

Ebru: Kaş. (118/2, 145/1)
Ebrüm: Dalga, büklüm.
Ebrüm ebrüm: Büklüm büklüm, dalga dalga. (133/1)
Ecel kuşu: Ölüm. "Ecel kuşu gelip başa konanda" (117/3)
Ecel kuşları: Doğan, şahin, atmaca gibi avcı-yırtıcı-kuşlar. "Yükseklerde döner ecel kuşları" (111/2)
Eda: Biçem [üslup], çalım, işve, naz. [şive-i reftar =Yürüyüş tarzı, yürüyüşteki eda.] "Her güzel de eda ile salınmaz" (64/3)

Eder [éder]: Der, der ki. [Emrah eder//Emrah éder.](8/b-3, 55/9,83/3, 84/4, 144/II-4)
Edim [édim]: Edeyim.
Édin: Edin, verilen, eyleyin. (95/II-8)
Édip: Ederek, etti. (47/2)
Edna: Basit, değersiz. (29.d.d.)
Efgan: Yüksek sesle yakınma, inleme. (55/3)
Egans: Göl sularının 1841'de yükselerek Erciş Kalesi'ni kaplamasından sonra, halkın Erciş Kalesi'ni bırakarak yerleştikleri köy, bugünkü Erciş'in kurulu bulunduğu yerin 1841'den önceki adı. (94/d.d.)
Eger: Eğer. (28/1-bağ d.)
Eğlemek: Oyalamak, alıkoymak, geciktirmek. (142/3)
Eğlen: Dur, oyalan. (87/b.d.2-3)
Eğlenmek: Oyalanmak, gecikmek. (85/1, 95/I-2)
Eğleşmek: Durmak, beklemek, oyalanmak. (87/I-ara beyitler)
Eğnine: Üstüne. (123/a.)
Eğrice: Eğri, kıvrık, kıvrılmış.
Eğrice tel: Erkek yaban ördeğinin kuyruğunun üstündeki kıvrık, yeşil tüyler.
Ehdipéyman: [bkz: ahdipéyman]
Ehlidil: Gönül eri, sevecen.
El aman: Bozgun ve sızlanma anlatır. (100/1)
Él: İl, ülke. (9/1-4,37/3, 45/d.d., 58/1, 68/1, 95/I-1, 104/1. 105/1, 109/2, 127/3)
Él: Yabancı. (70/2, 74/1, 90/1, 99/1, 117/2, 127/2, 135/2-3)
Él: Oymak, oba. (35/1)
Élden éle: İlden ile, ülkeden ülkeye. (127/3)
Éle [éyle]: Öyle, o biçim. (119/a.)
Elif: 1.Uzun ve ince boy yerine kullanılan bir benzetme (94/1).// 2.Arap abece'sinin ilk harfi. (125/2)
Elif terezisi: Uzun ve hafif yay biçimi [kaş benzetmesinde kullanılır.] (102/d.d.)
Élim [élm]: Bilim, ilim. (Az.m.)
Elin: Elini. (114/3)
Elinnen: Elinden. (32/1-bağ d., 115/3)
Éllerin: İllerin, ülkelerin. (137/d.d.3-4)
Ellerinen: Elleriyle. (91/1)
El tutan: El uzatan, yardım eden. (99/3)
Ember [enber]: [bkz: amber]
Emcek: Meme. (124/d.d.)
Eme: Emse. "Emrah eme şirin dilden"(36/3)
Emi: Amca.
Emim: Amcam. (6/d.d.)
Emim: Emeyim. (65/3)
Emlik kuzu: süt kuzusu, süt emme çağındaki kuzu.
Emrah: Ercişli Emrah (1/4,2/3,3/3,4/3,5/3,6/4,8/a-3,8/b-3,9/4,10/4,11/4,12/5,13/3, 14/5,15/3,17/3,19/I-3,II-3,19/değ d., 20/1-3,20/II-3,21/3, 22/5,24/3,25/3, 26/4,27/4, 28/5,29/d.d., 30/4,31/3,34/I-3,34/II-3,35/3,36/3,37/3, 39/4,

40/3/41/I-3,42/I-3,43/4,44/4, 48/3,49/3,51/3,52/3,54/3,55/9,57/3,59/3, 62/3, 64/3,65/3,67/3,68/I-3,68/II-3,70/3,72/3, 73/5,74/3,76/3,77/3,80/5,81/3, 82/4,84/4,85/3,86/I-4,86/II-4,89/3,90/3,91/6,93/3,94/3,95/I-3,95/II-5,95/III-3,96/4,97/3,98/3,99/3,100/I-3,101/3, 104/3,105/3,108/4,110/5,111/3,114/3, 115/3, 116/I-4,116/II-4,116/III-3,118/4,121/3, 122/3,123/3,124/3,125/3, 127/3, 128/4,129/4,132/3,/135/5,138/4, 139/ 3,140/4,141/4, 142/3,143/4, 144/I-3,144/II-4,145/3,146/4,148/3,149/3,150/3.)

Emrah Gulamı: Ercişli Emrah.(63/4)
Epizod: Bir şiirde, hikâyede, romanda ana konuya bağlı ikinci derecede olay, ek.
Érden: Erken vakitte, erkenden. (113/2)
Erdiş: Erciş. (94/2,120/1)
Eren [ermiş]: Benliğinden sıyrılmış, özünü, öz varlığını Tanrı'ya adamış kimse. Evliya, veli.
Érkek: Erkek, cesur, sözünün eri. (129/4)
Erzayıl: Azrail. [bkz:Erzayıl]
Esgilmez: Eksilmez. (116/3)
Esr: Yüzyıl [asır].
Esrar: Sırlar, gizler. (44/3)
Eşg [éşg]: Aşk.
Éşi: Eşi, arkadaşı. (116/2)
Eşitmek: İşitmek, duymak. (62/1) [éşitir m'ola=işitir mi]
Eteğin döşür: Eteğini topla. (132/3) [bkz: döşürmek]
Étmek: Etmek, yapmak, eylemek. (26/2,39/2,57/2,88/1,90/hi.,92/1,94/3,110/1,115/3,123/2, 130/2,135/2)
Evci Gürcistan: Gürcistan'ın yücelikleri, dorukları. "Evci Gürcistan'dan gelir kışımız."
Evedi: İvedi, acele.
Evel: Evvel, önce. (138/2) [bkz: ezel]
Éy: Ey, hey. (67/1-3,86/II-1, 111/a)
Éyle I: Öyle, onun gibi.
Éyle II: Söyle (Iğdır-Azerbaycan)
Éylemek : Eylemek, etmek, yapmak. (5/3,58/1,62/1-2,67/b.d., 68/II-3,88/1,94/3,116/III-, 127/1,135/1,146/3-4)
Éylerem: Eylerim. (88/1)
Éyliyim: Edeyim, eyliyeyim. (98/1,116/III-1)
Eyvan: Ayvan. Bir tarafı açık oda, aralık, salon. (30/bağ.d.)
Eyvanınnan: Ayvanından. (30/bağ d.)
Ezel: Öncesizlik, başlangıcı bilinmeyen zaman. (21/2,49/1,100/II-1, 116/II-1, 117/1,121/1,124/1,135/2,143/4)
Ezrayıl: Azrail (114/2)

F

Fakir Emrah: Ercişli Emrah. (69/3)
Farz: 1.Müslümanlıkta özür olmadıkça yapılması zorunlu, yapılmaması günah sayılan Tanrı buyruğu. (88/3)
2.Doğru sonuca varmak için yapılması zorunlu olan. (88/3) "Atı geçir Fil önünden farzın al"
Fél: Fi'il. İş, tutum, davranış, oyunbozanlık, dek, desise. (98/3).
Felek: Kader, talih, baht, şans. (87/2,90/3,92/1-bağ d., 100/I-3, 107/1, 127/1-2, 129/1, 135/2).
Fend: Hile, oyun. (8/a-ekler)
Ferağ: Gözyaşı. (95/III-2)
Fere keklik: Erginleşmemiş keklik. (118/3)
Ferhat: Ferhat ile Şirin Hikâyesi'nin erkek kahramanı. (128/3)
Ferişte: Melek. (12/1)
Fidannar: Fidanlar. (138/2)
Figan: Acıyla bağırma, inleme. (23/1, 63/1)
Fil: Satranç oyununda çapraz hareket eden iki taşın adı. (88/3)
Firağ [firah]: Ayrılık, ayrılık acısı, firak. (97/3, 146/2)
Furkân: 1.Kur'an.//2.İyiyle kötüyü, doğruyla yanlışı, hak ile batılı ayıran kanıt.//3.İyiyle kötü ve doğruyla yanlış arasındaki farkı gösteren her şey. (143/3)

G

Gaf: Gaflet hali.
Gafil: Dalgın, dalgılı, uyursu, aymaz [kimse]. (88/3)
Gaflet: Dalgınlık, aymazlık. (72/2)
Gaflet boyağına boyanmak: Aymazlaşmak. (100/II-2)
Galasan: Kalasın
Galdır: Kaldır. (Erzurum metinleri.)
Galmagal: Kavga, çekişme. (36/3)
Galmak: Kalmak.
Ġanad: Kanat.
Gapi: Kapı. (111/a.)
Gapuvan: Kapına. (111/.)
Gar [ġar-ķara]: Kara
Gara [ġara-kara]: Kara
Gargış: Kargış, ilenç. (96/1) [bkz: kargış]
Gasavat: Kasavet, tasa, kaygı. (103/1)
Gaş: Kaş. (69/3)
Gatığ: Katık, yağı alınmış yoğurt, lor ve benzeri yiyecekler.
Gavga [ġavġa-kavga]: Kavga, çekişme, uyuşmazlık.
Gaya: Kaya. (111/a.)
Gayıtmak [ġayıtmah]: Dönmek, geri dönmek.

Ġaymağ [kaymaẖ]: Kaymak.
Ġaz [kaz]: Kaz.
Ġazalağ: [bkz: kazalak-kazalaẖ]
Gazel: Kuru yaprak, kuru güz yaprağı. (144/I-2, 144/II-2)
Ġazınan [kazınan]: Kaz ile. [kazla].
Géce: Gece. (65/bağ d., 86/2, 98/1, 101/1-2,128/3,147/1-d.d.)
Géçende: Geçerken. (116/III-3)
Geçerem [géçerem]: Geçerim. (44/2)
Géçmek: Geçmek. (65/2,102/3,124/2-3,138/3)
Gede: Yoksul. (76/3,96/1,108/4)
Gédir: Gider, gidiyor. (131/a.)
Gelek: Gelelim, gelelim ki. (119/1)
Ġelem: Kalem.
Gelende: Gelince, geldiğinde. (42/2)
Gelininen: Gelin ile. (19/III-1) [gelin'inen/gelinle]
Geliptir: Gelmiştir, geliyor.
Gelirem: Gelirim, geliyorum.
Gelmir: Gelmiyor. (Iğdır)
Gelmişem: Gelmişim.
Ġemgin: Gamlı, üzüntülü. (62/a.6)
Gence: Azerbaycan'da, Kuzey Kafkasya Dağları eteğinde bir yerleşim birimi. Rusça adı Kirovabad ya da Elisavetpol olan şehir. Leylâ ile Mecnun, Husrev ile Şirin gibi halk öykülerini ilk kez mesnevî tarzında yazan büyük ozan Genceli Nizamî'nin (1150-1214) doğduğu yer. (58/1,74/d.d.) [bkz: mesnevi]
Gerden: Gerdan. Vücudun omuzla baş arasında kalan bölümü, boyun. (41/I-1)
Gergef: Üzerine nakış işlemek için kumaşın ya da bezin gerildiği çerçeve, germe çerçevesi. (150/2)
Géri: Geri, ileri karşıtı. (70/2)
Geşt: Gezme, dolaşma, seyretme.
Gétmek: Gitmek. (77/3, 78/d.d., 90/1-hi., 96/2, 104/2,106/3,146/2)
Geymek: Giymek.
Gezel [ġezel-ķezel]: Kuru yaprak, kuru güz yaprağı. [bkz:gazel]
Gezişen: Gezişine, gezinişine. (120/1)
Ġış: Kış. (19/II-) [ķış)]
Gıya bakmak: 1. Alıcı gözle bakmak. 2. yan bakmak. (7/I-2) [bkz: kıya bakmak]
Gız: Kız (69/3) [ġız-ķız]
Gızıl: Kızıl, parlak kırmızı renk (31/3,105/a.) [ġızıl. (147/3//ķızıl]
Gızıl: İran altını, altın para. (71/1)
Gidegin: Gidelim. (82/2,85/a3)
Gidek: Gidelim. (119/1-2-3)
Gidim: Gideyim. (143/3)
Gine: Yine. (7/I-1,7/II-1,79/3,103/1,105/1-bağ d.-d.dört., 135/5,140/1)
Giriftar: Uğramış, tutulmuş.
Girmi: Yirmi. (137/II-2)

Girmibir: Yirmibir. (137/II-2)
Girmişem: Girmişim. (28/5)
Giyiniptir: Giyinmiştir.(49/1)
Gizlenbeç: Saklanbaç.
Gocalığ: Kocalık, ihtiyarlık. [gocalıbdı =ihtiyarlamış, ihtiyarlamıştır. (Az.m.]
Ġolbağ: Bilezik. (Az.m.)//[ķolbağ]
Gonçe: Gonca, gül goncası. [ġönçe (Az.m.)//ķonca=Erciş]
Gor: Mezar, sin. (4/3)
Ġora: Koruk, üzüm. (Az.d.) [ķora=Erciş ağzı]
Gorhana: Anıt mezar, türbe. (4/3)
Goşa: Çift, iki. (Az.m.)
Ġovun: Kavun. (Az.m.)
Goymiyi: Koymuyor. [Erzurum ağzı]
Ġoynuvan: Koynuna (19/II-2)
Göçüz: Göçünüz. (95/II-1, 95/III-1)
Gög: 1.Gökyüzü (76/3,95/I-1, 136/2) [gögüzü=gökyüzü].//2.Yeşil, yemyeşil (68/II-2, 121/1).
Göge: Gökyüzüne. (97/2)
Gögerçin: Güvercin. (48/1)
Gögl: Gönül. [gögül]
Gögnü: Gönlü. (131/2)
Gögnümü: Gönlümü. (88/1)
Gögül bendinin açılması: Gönlün erinçle dolması, sevdalanmak, [göglün bendinin açılması]
Gönen: Nem. [gönenli toprak=nemli toprak, ekime hazır toprak.]
Gönenli Göl: Hikâyede ve şiirde geçen bir göl. (96/3)
Gönül bendi: Gönül bağı, sevgi.
Görceğin: Görünce.
Gördım: [Sivas derlemeleri] Gördüm.
Görek: Görelim. (75/3)
Göresiz: Göresiniz. (96/1)
Gör hanı-gör hani: Özlem, sitem bildirir soru. Göster nerde, göster nerede? (149/3)
Görset: Göster. (102/1)
Görünmürsen: Görünmüyorsun. (31/1)
Gösgü: Göksü. (108/2)
Gövce maş: Yeşil mercimek. [bkz: maş]
Gövel: 1.Yeşil-mavi karışımı renk.//2.Erkek yabanördeği (2/1, 102/2). "Gövelim uçsa mavudan/Yas kalır ada içinde."
Göy: Gök, gökyüzü. [göyüzü=gökyüzü]
Göyçek: Gökçek, güzel. (145/b.d.)
Göynü: Gönlü. (116/I-3, 136/2)
Göynüm: Gönlüm.
Göynüme: Gönlüme. (114/2)
Göynümü: Gönlümü. (146/3, 147/2)
Göynünde: Gönlünde. (111/3)

Gözel: Güzel. (11/2-3, 19/II-3, 75/2, 91/5-d.d., 110/3, 111/a., 124/1, 137/2, 147/2)
Gözeller: Güzeller. (136/3) [gözellerin=güzellerin] (124/2)
Gözlerimnen: Gözlerimden. (138/2)
Göz tüşmek: Göz takılmak (71/d.d.) "Göz tüşer Selbi'nin nar tanesine."// Sevdalanmak, aşık olmak (125/3) [göz tüşmek]
Gözümın: Gözümün (Belgrat 1897/Sakaoğlu 1987, s.170)
Gucma: Kucaklama, sarılma eylemi. (145/3)
Gulam: Köle, esir. (63/4)
Ġurban [ķurban]: Kurban.
Güleş: Güreş. (95/II-2)
Güli: Gülü. (3/2, 116/1)
Gülistan: Gül bahçesi. (95/II-4, 123/1)
Gül misali: Gül benzeri, güle nisbet. (30/4)
Gülşan: Gülşen, gül bahçesi. (44/3)
Gülümi: Gülümü. (92/d.d.)
Gülünmez: Gülmez, gülemez. (131/2) "Kimi kan yaş töker yüzü gülünmez."
Gülüptür: Gülüyor, gülmüştür.
Güman: 1.Umut (133/d.d.3-4, 142/d.d.)// 2.Kuşkulu umut, ikircim (147/2). // 3.Bilgi.
Güne: 1.Güneş alan yer, güneşli yer. //2. Yer adı. (113/2)
Günevi: Güneşin doğduğu yer, doğu yönü. (134/1)
Günü yetmek: Günü, zamanı gelmek. (117/3,142/2)
Günüz: Gündüz. (101/3)
Gürülenmek: Artar biçimde alazlanarak yanmak (58/d.d.). "Yanar özüm gürülenir.", harlanmak.
Güz: Sonbahar. (91/5)
Güzar: Dolaşma, gezinti. (145/1)

H

Habar: Haber.
Habar etmek: Haber göndermek, haber salmak, haber iletmek.
Haber éylemek: Haber göndermek, haber vermek. (67/1)
Hak: Hakk, Tanrı.
Hâk: Toprak. (67/2)
Hâkipây: Ayak toprağı, ayak basılan toprak (9/4). "Düşmüş hâkipâya Emrah." [Hâkipâya düşmek- hâkipâya yüz sürmek, eskiden söz söylenen insanı onurlandırıcı deyimler olarak kullanılırdı.]
Hak kelamı: Tanrı sözü, Tanrı buyruğu. (8/a-3, 11/I-4)
Hakkın fermanı: Tanrının buyruğu. (92/3)
Hal I: Durum. (122/1, 122/a. Koşar 1.3)
Hal II: Yüzde ve vücutta bulunan ufak, koyu renkli leke, kabartı, ben. (36/3, 54/2, 145/d.d) [hal]
Hal: Ben. (30/4,85/1,121/3,123/3,124/3,137/I-1,137/II-1,) [bkz:khal]

Haldan: Halinden, durumundan. (66/2)
Halfet: Yalnızlık, dervişlerin tapınma için tek başlarına bir yere kapanmaları, halvet.
Halh [halh]: Halk
Hal-hal: Halhal, kadınların ayak bileklerine taktıkları bilezik.//2. Bir yer adı. "Bizim yazımızı yazıp halhala" (61/1).
Halhalınnan: halhalından.
Halım: Halim. (108/1)
Halıma: Halime. (81/3)
Halın: Halin. (57/3)
Hallara: Hallere. (122/a-Koşar 1.3)
Halları: Halleri. (126/3)
Hallarımızı: Hallerimizi. (81/1)
Hama: Suriye'de, Âsi Irmağı kıyısında kurulu, dokumalarıyla ünlü şehir.
Hama kuşağı: Hama şehrinde dokunan bir cins kuşak. (33/dd)
Haman-ı dil: Gönül eşi, sevgili. (147/d.d.-2.1) [haman=aynı, tıpkı (eş). Bkz.Ahundov-Tezcan: AHYÖ 1978, s.502/haman.]
Hamayıl: Hamail, muska, tılsım, bağ. (75/2)
Hamza: Arap savaşçısı. Abdülmuttalib'in oğlu ve Hz.Muhammed'in amcası. Ölümü: Uhud Savaşı, 625. (22/4)
Han: Eski Türkler'de kağana bağlı ya da bağımsız beylerin başkanı. (100/II-3)
Han Ağrı: Ağrı Dağı (96/3)
Han Aslı: Âşık Kerem'in sevgilisi, Aslı-Han. (17/b.d)
Hane: Bağlam, dörtlük (136/a.)
Han Emrah: Ercişli Emrah. (22/3, 79/3)
Hannar: Hanlar. "Emrah diyer begler hannar ögünce." [110/5 (a3)]
Han Selbi: Bkz. Selbihan. (66/2, 78/1-bağ d., 78/d.d.4 95/I-3. 95/II-8 95/III-3 96/3.)
Har I: Diken. (14/2, 21/2) [har – khar]
Har II: Ateş. (59-3)
Har: Diken. (23/2)
Harami: Haydut, kır uğrusu. (43/2,87/b.d.)
Har od [har-khar od]: Alevli, alazlı ateş.
Hasanbey: Bir kavun türü.
Hasretem: Hasretim. (25/1)
Hasretinnen: Hasretinden. (138/2)
Hastayam: Hastayım. (132/2)
Haşa: Asla, kesinlikle, hiçbir zaman.
Haşimi: Yüzdeki benlere biçimlerine göre verilen bir ad (28/2)
Havar: Bağırtı, yardım dileme. (124/d.d.)
Havas: Heves, istek. (137/3)
Hay: Kaygı. (114/2)
Hayalımda: Hayalimde. (101/3)
Hayallanmak: Hayale kapılmak, dalgınlaşmak
Hayana: Ne yana, ne tarafa? (96/1)
Hayıf almak: Öç almak.

Hayva: Ayva. [bkz: héyva]
Hazret'i Mevlâ: Tanrı. (67/3)
Heba olmak: Boşa gitmek, ziyan olmak. (67/3)
Heç: Hiç. (31/1, 93/2)
Héç: Hiç. (13/2,35/2,38/I-2,92/1,95/I-3,104/2,116/3)
Hedeng [hedeng]: Ok.
Hele: Pekiştirme bağı, özellikle, hiç olmazsa, önce. (118/1-bağ d.)
Hemi: Hem, hem de. (34/1) "Hemi yorgan hemi döşek/İkimizi bürür saçın"
Hercai: 1.Hiçbir şeyde kararlı olmayan kimse, gelgeç, yeltek. 2.Aşkta değişken. (84/3)
Hevik: Yazık. (Az.m.)
Héy: Hey, ey! (13/1, 38/I-1, 38/II-1, 42-1, 45/1, 59/1, 77-1-dd., 91/1, 98/1, 102/4,136/1)
Heyder: Der, der ki. (107/3) [héydér (98/3), heydir (85/3) héydir (116/III-3)]
Héyran: Hayran. (124/d.d.)
Héyva: Ayva. (132/1)
Hezar: Bin. (54/1)
Hına: Kına. [bkz: khına.]
Hınalı: Kınalı. (111/a, 132/1)
Hırman: Harman. (Az.m.)
Hışım: Hışım, öfke.(10/2)
Hıyaban: iki tarafı ağaçlık, geniş yol. Bulvar.
Hızır: (26/4). Bkz: Hızır İlyaz.
Hızır İlyaz: Hızır-İlyas (109/3). Hızır ve İlyas Peygamberler. Hızır ile İlyas'ın aynı ulu kişi oluğuna inanıldığı gibi, Hızır ile İlyas'ı kardeş sayan halk inanışları da vardır. İnanışa göre İlyas yağmura egemendir. İlyas'ın peygamberliği Kur'an'da anılır. ["İlyas'a da bidayette peygamberlik verdik." El-Enam Sûresi (VI), âyet 85// "Doğrusu İlyas da gönderilen peygamberlerdendir." Es-Saffat Sûresi (XXXVII), âyet 123-130]
Hızır da Kur'an'da geçer. ["Biz Ona katımızdan bir vahy vermiş ve tarafımızdan bir ilim öğretmiştik." El-Khf Sûresi (XVIII), âyet 60-82. (Bkz: Kur'an'ı Kerim ve –İzahlı- Meâli Âlisi. Hazırlayan A.Fikri Yavuz. Sönmez Kitabevi, İstanbul 1976.)]
Halk inancına göre Hızır ölümsüzlüğe "Bengisu"yu [Abıhayat] içerek kavuşmuştur. Hakk katından aşıklık bağışlananlara aşk badesini sunanlardan başlıcasıdır.
Hızır inancını Gılgamış desdanına bağlayan görüş ler de vardır.
Hızır, darda kalanlara yardım edicidir. "Kul bunalmayınca Hızır yetişmez."
Halk takviminde yazın başlangıcı sayılan 6 Mayıs [Hıdrellez (Hızır/Hıdır-İlyaz] günü, Hızır ile İlyas'ın kavuştukları gün sayılır. İnanca göre Hızır'ın atı "Bozat" dır. Tüm Doğu Anadolu'da Hızır, "Bozatlı Hızır" olarak anılır.
Hicab: Hicap, utanma, utanç.
Hicabınnan: Utancından. (29/2)
Hicran piltesi: Ayrılık ateşi. (118/1)
Hindî: Yüzdeki benlere biçimlerine göre verilen bir ad. (28/3)

Hindi: Şimdi [bkz:indi]
Honça [honça]: 1.Bohça, çıkın. 2.Bir yere giderken götürülen armağan. 3. Geline gönderilen armağan sinisi. 4. Sofra. [khonça].
Honça çekmek: Armağan götürmek (80/3). [çekmek=Taşımak, götürmek.]
Horasan: İran'da bölge ve eski bir eyalet. İran yaylasının en doğu kesimindedir. Başlıca şehri Meşhed'dir. (97/1)
Hoş [hoş]: Beğenilen, zevk veren, güzel.
Hoy: Batı İran'da, Urmiye gölünün kuzey batısında [Çaldıran ovasının güney doğusunda] kurulu tarihi Türk şehri. Hoy, Anadolu'nun alınmasında üs olarak kullanıldı. Şah İsmail ile Yavuz Sultan Selim arasındaki Çaldıran Savaşı Hoy yakınlarında yapıldı. (1514). İran-Osmanlı savaşlarında birkaç kez Osmanlılar'ın eline geçti. Hoy, değişik halk destanlarında ve hikâyelerinde geçer (97/2). [Hoy]
Hoy duzu: Hoy Ovası. (97/2)
Hoyrat: Kaba, kırıcı. (70/1, 74/1, 90/2, 91/1, 93/1-3)
Höküm: Hüküm, yargı, yargı kararı. (96/4, 105/değişik dörtlük.)
Hökmédin: Hükmedin. (96/4)
Hu [hû]: Ünleme, selam. (63/1)
Hub [hub]: Güzel, hoş, (37/1) İyi. (37/4)
Hublar şahı: Güzeller güzeli, güzel kadınların en üstünü. (39/4)
Huda: Tanrı. (78/3)
Huda: Tanrı. (124/3).
Huma: Huma. (116/I-2) [bkz: hüma]
Humar: Baygın bakışlı (35/3) [humar gözleri...=Baygın bakışlı gözleri...] (101/2,146/2).
Humarlanmak: Baygınlaşmak, süzülmek. (51/2)
Hurç: Heybe. (20/II-2) [bkz: Koç kuzu hurcu]
Huri [hüri-hürü]: Cennette yaşadığına inanılan kızlara verilen ad, genç ve çok güzel kadın.
Hus-ı cemal: Güzel yüz, yüz güzelliği. (Belgrat 1897/Sakaoğlu, 1987, s.170)
Hükméder: Hükmeder. (41/I-1)
Hüma: Hüma, hümay. Güvercin büyüklüğünde, zümrüt yeşili kanatlı, üzerinden geçtiği kimselere zenginlik ve mutluluk getireceğine inanılan kuş [Huma kuşu], devlet kuşu. (138/4)
Hünkâr: Padişah, Osmanlı'da yalnız padişah için kullanılan bir san.
Hünkâr: Kaşların güzelliğini anlatmak için kullanılan bir benzetme. (10/2)
Hüri: Huri. (116/2, 146/2) [71/2]
Hüri misal üzlü: Cennet güzeli yüzlü, cennet güzeli benzeri. (108/2)
Hüri tek: Huri gibi. (146/2)
Hürü: Huri. (71/2) [hüri]
Hürüsen: Hurisin. (12/1) [hürü]
Hüsn i cemal: Güzel yüz, yüz güzelliği. (29/1)
Hüsn i yar: Sevgilinin güzelliği (88/3)

I

Ilgar: Verilmiş söz, ant. (4/a)
Irağ: Irak, uzak. (95/III-2, 95/III-a., 96-1)
Irak: Irak, uzak. (11/I-2)
Irgalamak: Yerinden oynatmak, sallamak, sarsmak.

İ

İbadet: Tanrı buyruklarını yerine getirme, Tanrı'ya yönelik saygı davranışı, tapınma, kült.
İblis: Şeytan. (16/2)
İçerem: İçerim. (44/2, 122/3)
İçmeyem: İçmeyeyim. (55/5)
İçün: İçin.
İflah: Onma, zor durumdan kurtulma, iyi duruma gelme.
İflah etmez: Ondurmaz. (126/1)
İflah eyler: Ondurur. (89/2)
İğenli: Güzel kokulu. [M.Fahrettin Kırzıoğlu]
İgit [igid]: Yiğit, erkişi. (41/1, 52/1, 109/2-3, 116/III-2, 121/2, 142/3)
İkikuş: Şiirde geçen bir yer adı.
İkrar: Verilmiş söz. "Benim sende ikrarım var." (44/1, 142/3)
İkrar vermek: Söz vermek.
İlgar: Verilmiş söz, ant, ılgar.
İlişmek: Yakalanmak, tutulmak. (66/2)
İm: Anlam yükletilen şey, işaret. (105/a.)
İndi: Şimdi, imdi. [hindi]
İncü: inci.
İran Ölkesi: İran ülkesi. (137/I-3)
İravan: Yer adı, Erivan. (20/II-1, 80/4, 93/2)
İravan-Eli: İravan İli, Erivan. (93/2, 131/1)
İreli: İleri.
İrevan: Erivan. (20/I-1)
İrhan: Reyhan, fesleğen. (123/1)
İsfahan: İran'da X. Eyaletin merkezi olan şehir. Isfahan, Zargos'un doğu yüzünün eteğindedir. Karışık asıllı olan halkının çoğunluğu Türkçe konuşur. (95/II-5)
İsgender'i Zülkar [Zülkarneyn]: Büyük İskender. İ.Ö. 356-323. Makedonya kralı. Philippos II.nin oğlu. Aristotales'in öğrencisi. Genç yaşta babasının yerine geçti. Anadolu'yu ve İran'ı egemenliğine aldı. 13 Haziran 323 günü, Doğu dünyasının egemeni olarak otuzüç yaşında öldü. (41/II-2)
İşve: Kadınların hoş aldatıcı tavırları, naz, cilve. (79/3)
İtgin: Yitik, yitkin. (95/I-3, 95/II-5, 95/III-3)
İtirmek: Yitirmek, kaybetmek. (47/2)

İtirmişem: Yitirmişim, kaybetmişim. (17/3, 77/1, 104/2, 137/I-1, 137/II-1)
İtirmiştir: Yitirmiştir, kaybetmiştir. "İtirmiştir arar yarı." (45/4)

K

Kad: Boy. (139/2)
Kada: Kaza, kötülük, yıkım, ilenç. (1/2, 28/3, 82/4)
Kadir Mevlâ: Gücü sonsuz Tanrı. (14/4)
Kaf: Söylence ve masallara göre yerküreyi çevreleyen zümrüt dağ. Kafdağı.
Kafda koymak: Mutluluğa, esenliğe kavuşturmak (90/2).
[...bizi kafda koymadı = ...bizi mutlu, onulmuş, esenlikli koymadı.]
Kaf'dan Kaf'a hükmetmek: Kafdağı'ndan Kafdağı'na; yer kürenin bir ucundan bir ucuna hükmetmek.
Kaftan: Çoğu ipekli, uzun, süslü üst giysi. (66/1, 113/3)
Kala: Kale, hisar. (135/5).
Ḳala: Kale, hisar. (57/2).
Kalem kaş: İnce, düzgün kaş. (36/2)
Kalım mı: Kalayım mı?
Kalıram: Kalırım. (24/1)
Kalmışam: Kalmışım. (98/1)
Kalmıyıp: Kalmamış. (96/1)
Kâm: Dilek, istek, umut. (21/3)
Kâm almak: Dileğe, isteğe, umuda kavuşmak.
Kamaşma: Fazla ışık nedeniyle gözün bakamaz duruma gelmesi. (29/1)
Kamaşti: Kamaştı.
Kame: Kama, silah olarak kullanılan iki ağızlı, iki ağzı da kesici uzun bıçak. (15/d.d.) [ḳeme]
Kamer: Ay. (30/d.d., 101/2)
Kân'an: Kenan Ülkesi (131/2). [Adanmış Ülke. Dinsel kaynaklara göre Hz.Yusuf'un ülkesi. Batıda Akdeniz, doğuda Şeris ırmağıyla sınırlıydı. Filistin ve Fenike'yi içine alırdı. Kenanlılar ülkeye İ.Ö. 9000'e doğru yerleşmiş Samîler idi. Mısır'dan çıkan İsrailliler İ.Ö.1200'e doğru Kenan ülkesini ele geçirdiler. İncil'e göre Tanrı bu toprakları İsrailliler'e adamıştır. Kenan ülkesi halk anlatılarında çoğunlukla Yusuf'la birlikte geçer. Bkz:Yusuf.]
Kanı: Nerde nerede?
Kanığız: Kanmışız. (96/a, 129/3)
Kanlısı olmak: Ölümüne neden olmak. (12/3)
Kapı: Kapı.
Kapısın: Kapısını. (29/3)
Kapıyan: Kapına.
Kâr: Etki. (107/3)
Karabağır [kara-bağır]: Acılı yürek. (58/2, 107/2, 112/3, 116/III-2.a, 146/2).
Kara çalmak: [Suç yüklemek] Sürme çekmek. (7/I-2,7/II-2)

Karahal: Kara benekli bir av kuşu (110/5). [M.Fahrettin Kırzıoğlu.]
Karakoyunnu: Karakoyunlu, Karakoyunlu Türkmeni. (129/4)
Karakuş: Kartal türünden yırtıcı kuş. (110/4)
Karal: Karar, dayanç, dayanma gücü.(104/d.d)
Karayél: Karayel, kuzeybatıdan esen soğuk rüzgâr. (146/dd)
Karayer: Acun. (78/2) [karayér)
Kargış: İlenç. (96/a, 129/3)
Katam: Katayım.
Katar: 1.Bir kervanı oluşturan dizi (38/I-1). 2.Göçmen kuşların göç dönemlerinde havada oluşturdukları küme, dizi, sıra.
Katar katar: Sıra sıra. (95/III-1, 96/1)
Katarlaşmak: Göç dizisini oluşturmak.
Kavil: 1.Söz. 2.Sözleşme, anlaşma.
Kavlince: Söze, sözleşmeye uygun. (13/1)
Kaygu: Kaygı. (96/a, 129/3)
Kayıtmak: Dönmek, geri dönmek (118/2) [gayıtmak]
Kaytarmak: 1.Geri çevirmek (121/1). 2.Geri dönmek (39/3)
Kazalağ [kazalah] kazalak: "Gündoğumunda bahçelerde ötüşen bir soy boz renkli küçük kuş." [M.Fahrettin Kırzıoğlu.]
[Kazala: Beyaz ve sarı tüylü, gagası sarı ve siyah renkli bir cins yaban ördeği. (TDK/DS.(K), C.VIII, s.2710]
Ḳed: Boy. (76/1) [kad-ḳad]
Kehlan: Küheylan, soylu Arap atı.
Kehlik: Keklik. (110/3), 132/a.)
Keklik sekişli: Keklik yürüyüşlü. (150/1)
Keklik seküşli: Keklik sekişli.
Kelam: Söz. [Hak kelamı=Tanrı buyruğu, Tanrı sözü, Kur'an]
Keleş: Yiğit, cesur. (77/3)
Kelimullah: Tanrı buyruğu, Kur'an.
Kem: Uğursuz, kötü. (37/4, 100/II-2, 139/d.d) Uygunsuz.
Keman: [kadınlarda] İnce, düzgün kaş. "Bir kaşı ebrudur biri kemandır." (118/2)
Kend: Kent, şehir
Kendir: Kendir bitkisinden yapılma ip, urgan. (81/3)
Kerem: İyilik, bağış (82/3). [keremi bol=Eli açık, bağışı bol.//Kerem kani-Keremler kani ("ka" uzun okunur)=İyilik inançlısı-İyilikler inançlısı. Pir, Hızır (89/3)]
Kereyağı: Tereyağı.
Kergef: Gergef.
Kergâh: Gergef. [Kars yöresi]
Kete: Bir tür çörek. (20/II-2)
Kevser: Cennette bulunduğuna inanılan, suyu "baldan tatlı, sütten beyaz, kardan soğuk" kutsal ırmak. (116/I-1, 149/2)
Kez: defa, kere. (28/5)
Ḳezel: Kuru yaprak, kuru güz yaprağı. [gazel-ġezel]
Khal [Kars yöresi derlemeleri]: Ben. [hal-hal]

Khına [Kars yöresi der.]: Kına ağacının kurutulmuş yapraklarından elde edilen, saç ve elleri boyamakta kullanılan toz, kına. [hına]
Khonça [Kars yöresi der.] Armağan bohçası. [honça]
Khontkâr: [Kars yöresi der.]: Hünkâr
Kılmak: Etmek, eylemek (129/1), yapmak.
Kır: Kül rengine çalan, beyazla az miktarda siyahın karışmasından oluşan renk, beğenilen bir at rengi. (109/2)
Kırab [kırap]: Tek renk ipek dokuma baş örtüsü. (66/1)
Kırağ: Kenar, kıyı, sahil. (146/2)
Kır-ha-kır: Kıyım. (110/3)
Kıya bakmak: Yan bakmak (75/2) [gıya]
Kıyamet: Kıyamet günü. (20/II-2)
Ḳızıl: Kızıl, parlak kırmızı renkli . [gızıl-ġızıl]
Kızınan: kız ile. (19/III-1)
Kıznan: Kız ile. (116/I-2)
Kimi: gibi, benzeri. (32/2), 40/1,71/3,108/2,125/2,129/4)
Kimin: Gibi, benzeri: (42/4,88/1)
Kirman: İran'da, Deştilût'un güneyinde kurulu şehir. Güneydoğu İran'ın en büyük ticaret kavşağı ve önemli bir dokuma sanayii merkezi.
Kirman kuşağı: Kirman'da dokunan bir cins kuşak. (33/2)
Kiş: Satranç oyununda en önemli taş olan Şah'ı isterken söylenen söz.
Kiş evi: Satranç oyununda –kiş çekilirken- Şah'ı isteyen taşın bulunduğu kare-ev, kişevi. (88/2)
Ko [koy]: Bırak. (122/3)
Kocalanmak: Kocamak, yaşlanmak, ihtiyarlamak, (54/3)
Kocalık: Yaşlılık, ihtiyarlık, (140/2)
Kocalmak: Kocamak, yaşlanmak, ihtiyarlamak, (134/1, 140/3)
Koçağ: Koçak, yiğit. (80/4)
Koç kuzu hurcu: Koç katımı günlerinde çobanlara gönderilen şölen heybesi – Özel yiyecek heybesi. (20/II-2)
Koçmak [kucmak]: Kucaklamak.
Kofu: 1. Evli kadınların başlarına giydikleri üzeri kadifeyle kaplı, altın, gümüş paralarla bezeli tahta başlık.//2. Üstü sargılı, altın, gümüş paralarla bezeli kadın başlığı, fes.
Kokuşlu: koku saçan. (32/2, 108/2)
Kolbağ-ḳolbağ: Bilezik (82/3) [ġolbağ]
Kolçağ-ḳolçağ: Kolluk, zırhın kolu saran parçası. (42/1) "Kollar kolçağa yaslanıp."
Kolun: Kolunu. (106/2) "Sar kolun boynuma..."
Koma: Küme, yığın. (19/1) "Karşıdaki koma kuşlar."
Komalamak: 1.Kümelemek, yığmak.//2.kümelenmek, yığılmak. (15/2) "Dağlarda duman komalar."
Komalanmak: Kümelenmek, yığılmak.
Komayor: Koymuyor, bırakmıyor.
Konağ: Konuk [ḳonağ-ġonağ]
Konuşak: Konuşalım. (119/3)

Kor: Kör.
Koryapalağ: Yarasa.[Az.m.]
Koşa: çift, iki tane. (30/4, 85/1, 121/3)
Kovmak: İzlemek, avlamak için izlemek. (103/d.d.-2.4)
Koy [ko]: Yeter ki (40/1), bırak, bırakın (126/3)
Koynan: Koynuna. (19/I-2)
Koyunnan: Koyun ile. (108/4)
Köç: Göç.
Köçdü: Göçtü. (104/d.d.-1)
Köçüm: Göçüm, göçeyim.
Köçüni: Göçünü. (136/3)
Köçürim: Göçüreyim.
Köks: Göğüs. [Az.d.)
Kömek: Yığın, kalak, küme, doğal taş kümesi.
Kömegi: Sivri çadır biçiminde taş yığını. (110/1)
Kömergi: Sivri çadır biçiminde taş yığını (110/a-II).[M.F.Kırzıoğlu.]
Könül: Gönül. [Az.d.]
Körpe: Yeni yetişmekte olan. (118/4)
Körülenmek: Gürlenmek, alazlanmak. (58/2)
Kör yapalağ – köryapalağ: Puhu kuşu, baykuş (93/3). [bkz: koryapalağ]
Köşmek: Göçmek.
Köynek: Gömlek, göynek. (133/1)
Köz: Kor ateş, kor halindeki ateş.
Kuçmak: Kucaklamak. (37/1, 76/1) [kocmak]
Kuçmaya: Kucaklamaya. (116/III-2)
Kudretlokması: Tevrat'a göre Tanrı'nın Sina çölünde İbraniler'e gökten indirdiği yiyecek (16/2). "Gökten ol kudretlokması/Toka mı indi aca mı indi?
Kujmaya: Kucaklamaya. (116/III-a3)
Kul Emrah: Ercişli Emrah. (109/3, 131/3)
Kurbanam: Kurbanım. (36/1)
Kurtulum: Kurtulayım. (78/3, 78/d.d.)
Kurup: Kurmuş. (123/1)
Küffar: Tanrı tanımazlar. (55/7)
Kühlan: Küheylan, soylu Arap atı. (80/4) "Tuğlu kühlan atlı altın nizeli."
Küllivar: Tüm varlık. (65/1)
Kümbet: 1. Kubbe.//2. Damı kubbe biçiminde olan yapı.
Kümbet otağ: Kubbeli, süslü büyük çadır.
Künç: Köşe, bucak, kuytuluk. (112/1, 113/1, 140/1)

L

Laçın-laçin: Benekli doğan, benekli boz-gök-doğan. (136/3, 146/4)
Lavaş: Yufka ekmek.
Leb: Dudak. (48/3, 116/1, 119/1, 149/2)

Leblerinnen: Dudaklarından. (119/1)
Levh-i-kalem: Üzerine insan kaderinin, olmuş ve olacakların yazılı olduğuna inanılan Tanrısal levhayı: Levh-i- mahfuzu yazan kalem. (22/3)
Leyla: 1.Leylâ ile Mecnun hikâyesinin kadın kahramanı (150/2). 12. Sevgili (63/1-bağ d.).
Leyli-Léyli: 1. Hikâye kahramanı Leylâ (42/2, 100/I-2). 2.Sevgili (18/1-b.d.)
Leyli Mecnun: Leylâ ile Mecnun (149/3).
Leyli vakti: Gece zamanı, gece gezintisi zamanı. (50/1-b.d)
Libas: Giyim, giysi. (50/1, 144/II-1)
Lokman Hekim: Efsane kahramanı hekim ve bilge kişi. İslâmlık'tan önce yaşadığı kabul edilir. Halk inancında uzun ömrün simgesi ve hekimliğin atası sayılır. Lokman Hekim hikâyeleri İran ve Türk Edebiyatı'na Arap Edebiyatı'ndan geçmiştir. (11/2).

M

Mağrib: Mağrip, batı. (140/2)
Mah: Ay.
Mahbup: Sevilen, sevgili.
Mahıtâban: Parlayıcı, parlak ay. (120/2)
Mahı [mahi]:Balık. (76/3)
Mahpara: Mahpare, ay parçası, ay benzeri. (32/1)
Mahraba: Büyük mendil, erkek mendili. (132/1)
Mahrama: Mendil.
Mahzun: Üzgün, üzüntülü. (66/2)
Malı: Çapı, yağlık, başa sarılan örtü. (33/d.d)
Mamur: Bayındır, bakımlı. (80/1)
Man: Bana.
Mar: Yılan. (98/2)
Marağa dügüsi: Marağa pirinci. (Az.d.) [bkz:Meraga]
Maral: Dişi geyik. (47/2,51/3,73/d.d,77/1,103/2,104/2,108/2,115/1,136/1,137/II-1)
Maral bakışan: Dişi geyik gibi bakışına. (120/1)
Maslahat: Uğraş. (102/1)
Maş: Baklagillerden yenilebilen bir bitki, taneleri ufak bir tür börülce./2.Mercimek.
Maşrık: Doğu yönü. (140/2)
Maşuğun: Sevgilini. (124/2, 149/3) ["...maşuğun tanı"= Sevgilini tanı.]
Maşukun: Sevgilini, (128/3)
Mat: Satranç oyununda uğranılan yenilgi. (88/2-3)
Mat etmek: Satranç oyununda yenmek.
Mat kılmak: Mat etmek. (88/3)
Mavu: Mavi, göl. (2/1)
Mayıl olmak: Meyil vermek, sevmek, gönül vermek. (1/2, 99/2)
Mayıl salmak: Meyil salmak, gönül düşünmek, sevdalanmak.
Mayılam: Meylim var, istekliyim, özlemliyim. (1/2)

Mecnun: Leylâ ile Mecnun hikayesinin erkek kahramanı. (42/2, 77/, 92/1, 100/I-2.128/2)
Medet: Yardım çağrısı. (122/1)
Mehle: Mahalle. (94/2-d.d.)
Méhriban: Dost, seven, güler yüzlü, sevecen, "mihrban".
Mektep uşağı: Okul çocuğu, öğrenci (85/a)
Melâik: Melekler. (139/1)
Melhem: Merhem, acıyı giderecek, iyileştirecek em.(79/1)
Melil: Üzgün, üzüntülü.
Melul: Üzgün, üzüntülü. (54/1, 66/2)
Memir: Bayındır, mamur.
Men: Ben. (3/1,5/1-2,19/3,24/1-3,29/1,31/1-bağ d., 46/2,49/2,57/1,61,75/1,90/hi,92/ 1,99/d.d., 100/1,101/3104/1,106/1,109/1,124/2-d.d.,135/2,137/2,140/2,144/II-3,146/2)
Menal: Ele geçirilen, sahip olunan varlık; mal, mülk. (44/4)
Menem: Benim. (17/3, 39/4)
Menemşe: Menekşe.
Menevşe: Menekşe. (29/2, 46/1, 91/1-bağ d., 130/3, 150/1)
Men ezziyem-menezziyem: Iğdır, Kars yörelerinde söylenen bayatılarda çoğu kez ilk dizeyi oluşturan, dize ve ölçü tamamlayıcı, kalıplaşmış bir söz. (61/ara dörtlükler-bayatılar.)
Meni: Beni. (30/2,41/II-2,47/2,68/1, 70/d.d., 77/3,89/1-bağ d., 90/hi., 92/1-d.d., 115/3,127/1,130/2,132/4,140/3,144/2,146/1)
Menim: Benim. (26/1-bağ d., 47/3. 57/2, 102/3, 109/3, 123/1-d.d., 129/2, 138/2)
Menim tekim: Benim gibi. (100/I-3)
Mennen: Benden. (39/1)
Mensiz: Bensiz. (75/2)
Menzil: 1. Yolculukta dinlenmek amacıyla konaklanılan yer, konak, konak yeri (39/2). 2. İki konak yeri arasındaki uzaklık (148/2).
Meraga [Maraga]: Batı İran'da, Sahand dağının güney eteğinde, Urmiye gölüne yakın şehir.
Meraḥ: 1.Bilmek isteği; 2.Kaygı, tasa. [merak]
Merduvan: Merdiven.
Mesgen: Mesken, barınak, yuva. (41/1, 123/d.d.)
Mesnevî: Her beyti ayrı uyaklı –başlı başına uyaklı- bir Divan Edebiyatı koşuk biçimi. Bu türdeki yapıtların genel adı. [bkz: Gence]

Mestan: Esrik, sevgi esriği, gözleri süzgün. (105/3)
Meşriġ [meşriğ]: Doğu yönü.
Metederem: Överim.
Metel: Şaşkın.(61)
Mevla-Mevlâ: Tanrı. (14/4,66/d.d.,86/I-1,86/II-1,89/1,99/2,105/1,107/1,133/2,142/1)
Méydan: Meydan, alan. (147/4)

Meyil-méyil: Meyil vermek, gönül vermek, ilgi yöneltmek, ilgi duymak. (10/1, 88/2, 124/1)
Méyli: Gönlü, isteği, dileği. (136/2)
Mézar: Mezar. (144/I-2)
Mézarını: Mezarını. (90/3)
Mezat: Artırma ile yapılan satış.//2. Artırma ile satış yapılan yer. "Dünden beri mezattadır" (10/1)
Mezet: Mezat, artırma ile satış yapılan yer. (78/3)
Mısan?: mısın? (114/3, 138/3)
Mihnet: Sıkıntı, çile. (81/1)
Mihrap: [mec.] Sevgilinin kaşları, mihrabın girintili yapısının bir yaya benzetilerek, kutsallığa yönelmiş bir övgü ile sevgilinin kaşlarının anlatılmasında kullanılması. "Kaşları mihraptır..."
Milağ: Elma, armut, ayva hevengi.
Minasip: Uygun.
M'indi: ...mi indi. (16/1)
Minekaş ayvan: Alınlığı mavi çinilerle süslü ayvan, balkonlu konak (76/2)
Miner: Biner. (109/2) "Bizim élde beyler miner kır ata."
Mirze: Soylu, saygın kişi, mirza (139/a.) [soyluluk sanı..]
Misen: Misin?(114/3)
Misk: Güzel kokulu bir madde (108/2, 117/2, 150/2). [Erkek misk geyiğinin (ceylanının) karın derisi altındaki bir keseden çıkarılan, siyah renkli, güzel kokulu madde.]
Misk-i amber: Çok güzel koku. (108/2, 117/2)
Misk-ü-amber: Çok güzel koku. (150/2)
M'ola: 1....mı ola? (14/2), 2. ...mi ola?(62/2) 3....mü ola? (62/3)
Mor menevşe: Mor menekşe, menekşe.(29/a)
Möhebbet: Muhabbet, sevgi, aşk, dostluk.
Mövla: Mevlâ, Tanrı.
Muhannet: Korkak [muhanat], soğuk davranışlı, uzak. (90/hi)
Muhip: Seven, sevgi besleyen.
Muş: Muş ili. (131/3)
Muştu: Sevindiren haber, müjde. [muştucu-müjdeci.]
Muştuluk: Muştucuya verilen armağan, muştuluk, müjdelik.
Muy: Saç. (97/3)
Müjgân: Kirpikler.
Müşg-ü amber: Misk-ü amber.
Müşteri: Müşteri yıldızı, Jüpiter. Erendiz. (18/1)

N

Naçar: Çaresiz, umarsız.
Naçaram: Çaresizim, umarsızım (122/3). [naçarım (87/1).]
Naçarımı: Çaresizliğimi.
Nâdân: Nobran, davranışı kaba ve gönül kırıcı.

Nail: Erişme, ulaşma (100/I-2)
Nail olmak: Erişmek. Kavuşmak, ulaşmak.
Nale: İnilti. (125/1)
Name: Mektup.
Namert: Mert olmayan, alçak. (28/1-bağ d.)
Nan: Ekmek, yiyecek. (20/2, 139/1)
Nar: Ateş, tamu. (107/2)
Nar: Mec. Meme (59/2). "Körpe kızın sinesine bi çüt nar düştü nar düştü."
Nara çalmak: Ateşe atmak. (7/II-2)
Nara salmak: Ateşe atmak. (7/II-2)
Narınç: 1. Turunç meyvası.//2.Mec.Meme (46/2) "Narınç var koynun içinde."
Nasip: Düşerlik, pay. (89/1)
Naşi: Naşinas, bilmez, cahil. (91/1)
Natuvan: Natüvan, güçsüz, argın. (140/d.d.)
Nazan: Nazlı. (55/1-9)
Nazar: Bakış. (58-3)
Nazenin: Cilveli, oynak.//2. Çok nazlı yetiştirilmiş. (94/1, 141/1, 150/1)
Nazeninnen: Nazeninle. (51/1)
Nazınnan: Nazından. (116/I-1)
Nazik: İnce, zarif, güzel. (91/d.d., 150/1)
Néce: Nice, nasıl. (75/2, 77/1, 92/1-4, 125/1)
Néce bir: Nasıl da. (92/1-4)
Néçe: kaç. [Az.d.]
Nedür: Nedir. (75/3)
Ne-düşüpsen: Niçin düştün, niye düştün? (143/2). [bkz:düşüpsen]
Ner: Erkek deve.[Az.m.]
Nerban: Deveci.
Nérde: Nerde (95/I-d.d., 95/II-8, 95/III-3)
Nerduvan: Merdiven (94/3-d.d.).
Nérede: Nerede (95/I-3)
Nergiz: Nergis çiçeği. (150/1)
Nérye: Nerye, nereye. (116/III-2)
Nevruz: Eski bir İran takvimine göre yeni yılın ve ilkbaharın başlangıç günü, 22 Mart. (128/2)
Néynerem: Neylerim, istemem. (19/II-3)
Néynin: Neyleyeyim. (54/2-3)
Nezeréyle: Nazarkıl, bak. (67/1)
Nigar: Nigâr, özel ad. (105/a.)
Nikap: Yüzörtüsü.
Nişana: Nişane, belirti, im, kanıt. (138/1-bağ d.)
Niyaz: Dilek, istek, dua. (22/5, 124/3)
Nize: Kargı, mızrak. (80/4)
Nöker: Köle, hizmetçi. (2/3, 62/2)

O

Od: Ateş. (1/4, 14/5, 21/3, 63/2, 100/I-3, 147/1)
Oğramak: Uğramak. (116/4, 146/1)
Oğrun: Gizli. (144/3)
Oh̲ullar: Okurlar. (143/3)
Oh̲umak [Oh̲umah̲]: Okumak.
Oh̲ur: Okur.
Okşatmak: Benzetmak. (66/d.d.)
Oladım: Olaydım, olsaydım. (124/2)
Olam: Olayım. (107/2)
Olannar: Olanlar. (144/3)
Olar: Olur. [Az.d.]
Olasan: Olasın.
Olcağ [olçağ]: Olucak, olunca. [Az.d.]
Olcah: Olacak, olunca (69/2). [olcah̲]
Ollam: Olurum. (24/1-2)
Olmuşam: Olmuşum. (137/I-2)
Olmuyum: Olmayayım. (77/1)
Olum: Olayım. (28/I-bağ d., 28/d.d.)
Onın: Onun.
Onbéş: Onbeş sayısı. (94/d.d.)
Orya: Oraya.
Orya burya: Oraya buraya. (142/3)
Otağ: Büyük ve süslü çadır. (3/1, 76/2, 80/2, 82/2, 97/3, 123/1-d.d.)
O teki: Ona benzer, onun benzeri, onun gibi. (76-3)
Oyanmak: Uyanmak. (86/d.d., 100/II-2, 100/d.d.)
Oyatmak: Uyandırmak.
Oymak: Oymalı, bezeli, süslü, kümü küme. (38/I-2, 38/II-2)
Oyanıban: Uyanarak
Oynayıban: Oynayarak
Oyunbaz: Oyuncu, aldatıcı. (68/3)
Oyunnu: Oyunlu, tutumlu, davranışlı. (129/4)

Ö

Ögünden: Önünden. (88/3)
Öğmek: Övmek. (133/1)
Öldi: Öldü. (90/3)
Ölke: Ülke. (59/1, 135/1, 137/I-3)
Öllem: Ölürüm. (24/3)
Ölüm: Öleyim. (78/d.d.) [men ölüm = Ben öleyim.]
Ölümnen: Ölümden. (135/4)
Ölüptür: Ölmüştür.

Ömür başa varmak: Ömrün sona ermesi, bitmesi. (118/2)
Ömür başa yétmek: Ömrün sona ermesi, bitmesi. (118/4)
Ömür malı: Ömür varı, tüm yaşam. (141/4)
Önde: Önce. (96/2)
Önünnen: Önünden
Öpüm: Öpeyim (145/2)
Ördeginen: Ördek ile. (19/III-1)
Ördek'inen: Ördek ile. (19/II-1)
Örük: Saç örgüsü, bir örgü saç. ((38/I-2)
Öz: Kendi, zat. (148/2)
Öz-elinnen: Kendi elinle
Özge: 1.Başka (135/1).// 2.Başkası.
Özgelernen: Özgelerle, başkalarıyla. (128/2)
Özge yarnan: Özge yarla, başka sevgiliyle. (128/d.d.)
Öz-özüme: Kendi kendime.
Özüm: Kendim, ben. (48/3)
Özüme: Kendime. (100/I-1)
Özün: Kendin, sen. (67/2)
Özünü: Kendini, kendisini. (3/3)

P

Paca: Baca. (86/2)
Pahıl: Kıskanç. (143/3)
Para: Pare, parça. (115/5)
Paralamak: Parçalamak. (126/1)
Para para: Parça parça. (104/1)
Pare pare: Parça parça, küme küme. (14/1)
Parlı: Parlak, ışıldayan, göz kamaştırıcı. (140/2)
Pay: Parça, düşer.
Payam: Peyam, haber. (50/3)
Payam vaktı: Konuşma, haber alma zamanı. (50/3)
Pay pay olmak: Bölünmek, bölüşülmek, paylaşılmak. "Dünya pay pay oldu nasip dağıldı". (89/1)
Payız: Sonbahar, güz. (48/2)
Peder: Baba, ata. (95/II-3, 95/III-2)
Péncere: Pencere. (86/I-2, 86/II-2)
Perçem: Alına ve yüze düşürülen saç, kâkül. (11/I-4, 88/1)
Pergâr: Çember, koruyucu. (66/2)
Peri: Selâtin Peri. Emrah ile Selbihan hikâyesinin kimi kollarında Emrah'a sevdalanarak onunla evlenen ikinci kadın başkişi. (51/1)
Peri: Doğaüstü güçleri olduğuna inanılan, düşsel, çok güzel dişi varlık.
Perişan: Dağınık, karmakarışık. (108/3)
Peri teki: Peri gibi, çok güzel. (113/1)

Pervan: Pervane, geceleri ışık çevresinde dönen küçük kelebek. (139/3)
Pervaz etmek: Havalanmak, uçmak. (110/1)
Perveri: Besili, besiye alınmış, beslenmiş. [pervârî]
Perveri koç: Besiye alınmış koç, besi koçu.
Peş-péş: Ard, arka. (64/1, 92/1)
Pısmak: Sinmek, başı omuzlara doğru çekerek korkuyla büzülmek.
Pısmanam: Pısmam, korkuyla sinmem.
Pısmanık: Pısmayız, korkuyla sinmeyiz. (129/4)
Pısmazık: Pısmayız.
Pilte: Fitil. [kandilde ve mumda yağın; lambada ve fenerde gazyağının, çakmakta benzinin yanmasını sağlayan, pamuktan yapılma emici ip ya da şerit.] (3/2, 118/1)
Pinhan: Gizli, saklı. (69/a.)
Pir: Hak katından âşıklık bağışlanmışlara dolu –bade sunan Hızır. (129/1)
Pişe: 1.Sanat, meslek, iş.//2. Yaradılış, huy.
Pişvaz: Karşılama. [Az.m.]
Piyale: Şarap bardağı, içki kadehi. (49/2, 125/2)
Piyale vaktı: İçkinin, şarabın sunulma zamanı. (49/2)
Piye: Satranç oyununda ön sıraya dizilen taşlardan her biri, piyade. (88/2)
Puc: Hiç, boş.
Pucalmak: Hiç olmak, boşa gitmek, boş çıkmak. (134/1)
Puç: Puc, hiç, boş. (13/1-d.d.)
Pul: Para. (38/II-1)
Puta: Uğruna dolu-bade içilen Tanrı vergisi sevgili, maşuka.

R

Rah: Yol. (75/1)
Rahim Şah: Emrah ile Selbihan hikâyesinin bir Erciş kolunda Selbihan'ın babası (47/a). [Rahim Han/Rehim Şah/Rehim Han]
Rahm éylemek [rehm éylemek]: Acımak, esirgemek.
Rengin almak: Rengini almak, renklenmek. (135/5)
Revan: Erivan kenti. (96/2)
Revan: Yürüyen, giden, akan.
Reyhan: Fesleğen. [bkz: İrhan]
Rişte: tel.[ip ucu]
Rişte rişte: tel tel. (12/1)
Ruz u şeb: Gece-gündüz, gece ve gündüz. [ruz u şep]
Reġib: Rakip, karşıt. [Az.m.]

S

Saba: Yazın kuzeydoğudan esen hafif rüzgâr, tanyeli.
Sabbah: Sabah. (101/3, 132/a.)
Sadağa: Sadaka. (120/3-d.d.)
Sağ: Sağlam, canlı, diri.
Sağalmak: İyileşmek. (68/II-3-26/d.d.)
Sağalmadı: İyileşmedi. (68/II-3)
Sağalmıştır: İyileşmiştir, iyileşti. "Sağalmıştır yaram menim." (26/d.d.)
Sağınnan: Sağından, sağ yanından. (91/2)
Sağolmaz: Sağalmaz, iyileşmez. (85/3)
Sahat Çukuru: Çukur Sa'd-Saat Çukuru. Doğusu Erivan, güneyi Iğdır olan çukur bölge. Adını XIV. yüzyılda yaşamış olan Türkistan beyi Sa'ad'dan alır. Çukur, XVI. ve XVII. yüzyıllarda Karakoyunlu Saidlü oymağının kışlık yurduydu. (80/1)
Sakı [saki]: İçki sunan.
Saklıyarlar [sahlıyarlar]: Konuk ederler, ağırlarlar.
Sal: 1.Dağ eteği, dağ eteklerindeki geniş düzlükler (136/1-bağ. d)//2.Genelde mezar örtüsü olarak kullanılan yassı taş, yassı kum taşı (144/2). 3. Sedye.
Salaca: Hastanın taşındığı sedye, ölünün taşındığı sedye ya da tabut (78/d.d., 114/3, 116/I-4). [salace].
Salak: Salalım, atalım. "Biri dédi gelin salak ataşa" (83/2).
Salatın: Selâtin, sultanlar. (76/1)
Selatın Peri: Emrah ile Selbihan hikâyesinin kimi kollarında Emrah'a aşık olarak, onunla evlenen bir kız. [bkz: Peri]
Salıpsan: Düşürdün ki, düşürmüşsün ki (125/1)
Sallana sallana: Salına salına. (79/1, 108/1)
Salmak: 1. Dizmek, koymak. "Üstüme salları sal yavaş yavaş." (144/I-2)//2.Atmak. "Biri dédi gelin salak ataşa/Biri salıma dedi biri sal dédi."(83/2)//3. Ağlatmak." Aşığını zara salıp." (7/II-2)//4.Göndermek, ulaştırmak, vermek." "Haber salın anasına." (7/II-3)//5.Düşürmek." Yiğitleri derde salan/Gelin ile kız değil mi" (19/I-1). "Emrah'ı yollara salan...." (19/I-3, 19/II-1, 19/III-1, 19/değ. dörtlük, 125/1).
Sanarsın: Sanırsın. (123/d.d.)
Sanasan: Sanasın, sanırsın.
Sapa: 1.Gidilen yol üzerinde olmayan, sapılarak varılan (113/1)//2.Sarplık. (127/1)
Saralar: Sararlar. (126/2)
Saralı: Sarılı. (77/1)
Saralıban: Sararak. (31/2)
Saralmak: Sararmak. (138/2, 144/2)
Sarayınnan: Sarayından. (29/1)
Sarışak: Sarılalım, sarışalım. (119/3)
Satılım: Satılayım. (78/3)
Savgat: Armağan (146/ek dörtlük). [bkz: (TDK) Tarama sözlüğü, C.V., s.3341, Ankara 1971].

Say I: Çalışma, emek.
Say II: Sayı [Az.d.]
Say III: Kumda bir takım çizgiler çizerek fal bakma, remil.
Say IV: Seçme, seçkin. [Az.d.)
Sayat [Sayat Han]: Türkmen Sayat Hemra-Hemrah-kol hikâyesinin baş kadın kişisi.
Sayrı: Hasta, esenlik durumu bozulmuş. (8/a.2)
Say sayılır: Sayılır, hesap edilir. (110/2)
Say saymak: 1.Saymak, hesaplamak. 2.Kumda bir takım çizgiler çizerek fal bakmak, remil atmak. "Sıdk'ınan say saydı göynümü bildi." (147/2)
Se [sey-sé]: Üç sayısı.
Seba: Bkz.Saba.
Sedir: Üstü halı, kilimle örtülü, minderli, yastıklı kerevet, divan. (80/2)
Sefa: Gönül şenliği, rahatlık. (114/1-3)
Seferbeylik: Bir ülkeyi savaşa hazırlayacak önlemlerin tümü, seferberlik.
Sefîl Emrah: Ercişli Emrah. (7/1-4,7/II-4,8/a-3,16/4,29/d.d.,32/4,43/3,45/4,47/4, 53/3,56/3, 60/3,61/ son dörtlük, 66/3,71/3,75/3,78/4-d.d.,83/3,87/3,92/4,102/4, 103/3, 105/d.d., 106/3,112/3,113/3,117/3,119/3,120/3,130/3,133/3,134/-,136/4,137/I-3,137/II-3)
Séfîl Emrah: Ercişli Emrah. (11/II-4), 29/4, 29/d.d., 38/I-3, 58/3, 88/3)
Seherinen: Seherle, tan ağartısında. (96/3)
Sehernen: Seherle, tan ağartısında. (5/I-2, 146/1)
Sekiz Cennet: En yüksek gök katında bulunduğuna inanılan cennetin sekiz katı ya da sekiz kapısı. (138/4)
Seküş: Sekiş, sekme, sekerek yürüme
Sél: Sel.(5/2,47/1,58/1,71/3,142/1-2)
Selâtin: Sultanlar (79/1). [bkz: salatın]
Selbi [Selbihan-Selbinaz]: Ercişli Emrah'ın sevgilisi, Erciş kalesinin başbuğu Miroğlu'nun kızı. [Selbi: (7/I-1,7/II-1,12/1-bağ d., 19/II-1, 38/I-3, 62/3,68/II-3,71/2-d.d., 75/3,82/4, 85/1,86/I-2-3,86/II-2,104/1-3,105/3,113/3,114/3,116/I-1-3,116/II-1-bağ d., 116/III-1bağ d., 129/2,135/3,140/3)// Selbihan: 17/1,47/4,57/3,111/3,115/1-bağ d.)// Selbinaz: 149/1-bağ d.)]
Selbi'nen: Selbiyle. 19/II-1-2, 20/I-3)
Selbi sözleri. Selbinin söyledikleri. (86/I-4)
Selmi: Selbi. [Az.m.]
Selvağacı: [Selvi ağacı, selvi dalı]: İnce uzun boylu (149/2).
Selvi [Selvican-Selvihan]: Selbi, Selbihan. Ercişli Emrah ile Selbihan hikâyesinin kimi kollarında ve Emrah'ın kimi şiirlerinde Selbi-Selbihan adının dönüştüğü biçim. [Selvi: (38/II-1-bağ d., 120/a,1) //Selvican: (107I-bağ d., 107/d.d.)//Selvihan: (27/4)]
Selvi'nen: Selbi ile. (20/II-3)
Semek: Balık.
Seninnen: Seninle. (119/2)

Sen misen: Sen misin (114/3)
Sennen: Senden (67/3, 135/1), seninle (22/3).
Sentekin: Senin eşin, senin gibi. (125/3)
Ser: Baş. (143/3)
Seraser: Baştan başa. (76/1)
Sergerden: Başı dönmüş, şaşkın. (135/d.d.)
Sermest éylemek: Serbest eylemek, sarhoş etmek, başını döndürmek. (41/1)
Serv-i-revan: Uzun boylu sevgili, boyu selviye dönüşmüş, boyu selviyi andıran. (14/5)
Sevdügüm: Sevdiğim, sevgilim. (105/a.)
Sevecen: İçten seven, koruyarak seven, şefkatli. "Naz olmaz sevecen dosta." (12/4)
Sevennerin: Sevenlerin. (144/3)
Seversez: Severseniz. (95/III-1)
Sevli: Selvi, Selbi (104/a) [Kars derlemeleri]
Sevli'nün: Selvi'nin. (116/III-a.)
Sevmeginen: Sevmekle, sevmek ile. (66/d.d.-3)
Sevülmek: Sevilmek.
Sevülür: Sevilir.
Seyrakıp: [seyreğib-seyraġub-seyrakip]: Rakip, karşıt olan kötü kişi.
Séyran: Seyran, gezme, gezinti. (3/2, 123/1, 128/2, 129/3, 140/1, 147/4)
Séyrana düşmek: Gezintiye çıkmak. (147/4)
Séyrana çıḫmak: Gezmeye, gezintiye çıkmak. (123/1, 123/a.)
Séyran éylemek: Gezmek, gezinmek. (106/a., 109/1)
Séyréylemek: Seyretmek. (140/d.d.)
Séyréylemiş: Seyretmiş, seyreylemiş. (140/d.d.)
Séyrine varmadan: Görmeye gitmeden, görmeye doymadan. (72/1)
Séyrine varmak: Görmeye gitmek. (83/1)
Seyyah: Gezgin, gezmen. (11/I-1, 11/II-1)
Seyyat: Avcı.
Sıdk: 1.Doğruluk, gerçeklik//2.İçten bağlılık.
Sıdkınan: Doğru olarak, içtenlikle. (147/2)
Sığamak: Sıvazlamak, okşamak. (110/4, 124/1-d.d.)
Sındırmak: Kırmak, koparmak. (92/a)
Sırdaş: Sır ortağı, sır saklayan. (47/4)
Sırma: Gümüş tel, altın yaldızlı gümüş tel (108/4)
Sırrım: Sırrımı. (44/2)
Sızıldanmak: Sızlanmak, yakınmak, sürekli yakınmak. (39/3)
Silkişmek: Silkinmek.
Sim: Gümüş, gümüş, tel.
Simizer: Sim ü zer, gümüş ve altın. (76/3)
Sin I: Mezar, gömüt.
Sin II: 1. "S" harfinin Arap abecesindeki adı.//2.Arap abecesinin onikinci, Fars ve Osmanlı abecesinin onbeşinci harfi. (125/2)
Sina: Sine, göğüs.
Sine: Göğüs, gönül, yürek. (89/2, 107/1)

Singirlenmek: Gerdanın sineye doğru güzelliğini bozmayacak bir ölçüde inmesi.
Sipin vahtı: Dua, yakarma zamanı; alatan; tan yerinin ağardığı zaman. (147/a.)
Sitem: 1. Bir kimseye, yaptığı güce gidecek bir eylemin ya da söylediği sözün yarattığı kırgınlık v.b. olumsuzlukları öfkelenmeden belirtme.//2. Haksızlık, eziyet.
Sitemkâr: Sitem eden, sitemli, sitem taşıyan zulum ve haksızlık eden.
Somat: Şölen sofrası, sofra. (109/2)
Sona: Suna, dişi ördek. [Değişik sözlüklerde ve kaynaklarda erkek ördek olarak açıklanan "sona-suna", Erciş ağzında dişi ördek için kullanılır. "Sona" Erciş yöresinde, günümüzde de kız çocuklara takılan yaygın ve beğenilen bir addır.] (7/I-3,25/3,32/4, 37/2,59/2,66/1,77/2,82/1,91/3,121/1,146/1-2,147/3,149/1)
Sonası çalkanan: Dişi ördeğin oynaştığı. (121/1)
Sorak: Merak, düşkünlük (125/3). [Sorağı=Mereği, merakı, düşkünlüğü]
Sorarım: Sorarım. (137/I-1, 137/II-1)
Sormak: Emmek, sorumak, soğurmak, (133/3, 141/4)
Söylerem: Söylerim.
Söylüyüm: Söyleyeyim. (141/3)
Sözüni: Sözünü. (136/4)
Sözün sayı: Sözün doğrusu. (75/3)
Sufra: Sofra. [surfa]
Sufra açmak: Sofra açmak, şölen vermek. (20/I-2, 20/II-2)
Surahi gerdanlı: Güzel göğüslü [kadın için kullanılır] (149/2).
Süleyman: Kur'an'da anılan peygamberlerden biri, İncil'de de adı geçen İsrail kıralı (İ.Ö.970-931 arası). Kur'an'ın bir çok ayetinde Süleyman peygambere verilen üstün güçler, ilâhi nimetler ve saltanattan söz edilir. Kur'an'a göre Süleyman, Davut peygamberin oğludur. ["Biz Davud'a oğlu Süleyman'ı ihsan ettik. Süleyman ne güzel bir kuldu!" Saad süresi 30]. Süleylan peygamberin kuşların dilini bildiğine, rüzgara ve cinlere hükmettiğine inanılır. Divan ve Halk şairleri, Süleyman peygamberin doğa üstü güçlerine ve kudretli yüzüğüne (Mührü Süleyman) şiirlerinde telmih yoluyla, sıkça değinirler. Divan ve Halk şiirinde Süleyman peygamber kuvvet ve kudret örneği olarak işlenir. (91/6, 100/I-2, 100-II-3)
Sünnet: Hz. Muhammed'in Müslümanlarca uyulması gerekli davranışlarının ve değişik konularda söylemiş olduğu sözlerin tümü. İbadet yönünden sünnet, farz olan nazalardan önce ve sonra kılınan namazlardır. (88/3)
Süresen: Süresin. (67/2)
Süsen: Süsen Çiçeği. (150/1)
Süz: Süzülerek. (118/3)
Süzmege: Süzmeye. (146/2)
Süzük: Süzgün, baygın." Gözleri süzüktür gözleri humar." (101/2)

Ş

Şad: Sevinçli, şen.(88/1)
Şad olmak: Sevinçli olmak, neşelenmek. (65/1)
Şadda: Kuşak (81/3, 123/d.d.). [şedde]
Şadlığ-şadlık: Sevinç, sevinçlilik. (65/2, 95/II-4)
Şadlığ deryası: Sevinç denizi. (95/II-4)
Şadlık ünü: Sevinç sesi, sevincin sesi. (65/2)
Şah Abbas: [Şıh-Şehoğlu] I.Şah Abbas. İran-Safevi hükümdarı (1557-Mazenderan 1628). Hudabende'nin oğludur. Herat'ta isyan ederek Kazvin'i ele geçirdi ve hükümdarlığı kırkbir yıl sürdü. Ercişli emrah ile Selbihan/Selvi Han hikayesinin hemen tüm kollarının baş kişilerindendir. Adı Ercişli Emrah'ın şiirlerinde de geçer. (129/2)
Şahan-terlan: Şahin kuşu. (110/1-bağ d.) [bkz.terlan]
Şahanterlan: Şahin kuşu.
Şahbaz: İri bir tür akdoğan. (74/1)
Şamama: Güzel kokulu, yuvarlak, sarı kırmızı ya da sarı kahverengi çizgili bir tür küçük kavun. Sazşairlerinin şiirlerinde genç kız memesi kimi kez şamamaya benzetilir. (132/4, 137/II-3)
Şana: Tarak. (7/1-3, 69/3, 120/2)
Şaşarsız: Şaşırırsınız. (95/II-5)
Şavk: Işık. (140/1)
Şavkı çalmış: Işığı vurmuş.
Şaz: Şad, sevinç, neşe, mut. "Emrah gam oldu şazınız." (22/5)
Şefteli: Şeftali. (132/1) [şefdeli]
Şeher: Şehir, kent.
Şem: Balmumundan yapılma mum. (95/II-3, 95/III-2)
Şems: Güneş. (30-d.d., 101/2)
Şeş: Altı (sayı).
Şevle: Şule, alev, yalım, parıltı. (130/2), 143/2)
Şeyda [şéyda]: Şaşkın, deli, sevda delisi.
Şéyda bülbül: Gülün sevgisiyle kendini yitirmiş bülbül. (30/4)
Şikâr: Av.
Şikâr éylemek: Şikâr eylemek, avlamak. (62/2)
Şire: 1.Şıra, daha mayalanmamış üzüm suyu; 2. Kimi meyve sularına verilen ad.
Şirin: Tatlı, sevimli. (36/3, 68/II-2, 69/1,75/2,84/3,86/II-4,113/1,119/1,127/2,141/3)
Şirin: Ferhat ile Şirin hikâyesinin baş kadın kişisi. (46/3, 128/3)
Şol: Şu. (58/1)
Şovg-şovğ: Şavk, ışık, parıltı. (61, 70/b.b.)
Şövle: Şule, alev, yalım, parıltı. [şevle]
Şuğ: Filiz, ağacın ilkbahar sürgünü"Kız göksünde şuğ memeler." (15/2)
Şuh-i-terlen: Özgürce uçan doğan.
Şule: Alev, yalım.
Şüşe: Şişe, sıvıların, özellikle içkilerin konulduğu camdan yapılmış dar ağızlı kap.
Şüşe çekmek: Büyümeye, biçimlenmeye başlamak. (133/2)

T

Tağ: Kavun, karpuz gibi bitkilerin gövdeleri ve yerde kayılan kolları –dalları- (137/II-3, 148/2).
Tahça: Duvar rafı, duvara çakılmış kapaksız küçük dolap.
Taht-ınan: Taht ile, tahtla. (135/4)
Talan: Yağma. (19/3. 65/1)
Talanmak: Yağmalamak, yağma edilmek. (127/d.d.)
Talip: İstekli. (10/3)
Tarlan: Doğan. [terlan-terlen] Sarıya çalgın renkli, iri pençeli doğan.
Tamaşa: Temaşa, seyretme, hoşlanarak bakma. (145-1, 149-2)
Tamu: Cehennem. (138-4)
Tan: Güneş doğmadan önceki alaca karanlık.
Tanış: Tanıdık kimse, bildik. (77/3)
Tanışak: Tanışalım. (119/3)
Tan-yıldızı: Gün doğmadan önce doğu gözeriminde görülen parlak yıldız, Çoban yıldızı. Kervanyıldızı, Çulpan, Venüs. (102/2)
Tapşırırsa: Söylerse, bildirirse. (139/3)
Tapşırmak: 1.İsmarlamak.//2.Emanet etmek.//3. Söylemek, ad söylemek.[Sazşairlerinin deyişlerinde adlarını ya da takma adlarını söylemeleri.]
Tarayı tarayı: Taraya taraya. (11/l-4, 11/II-4)
Tarhun: Yenilebilen ve hekimlikte kullanılan güzel kokulu bir bitki; tuzla otu.
Tariflemek: Tanımlamak. (139/a.)
Tartılım: Tartılayım. (78/3)
Taya: Dadı, süt anası. [dada-daya]
Tek: Gibi. (146/2)
Teki: Gibi. (3/2, 106/3, 113/1, 141/3, 141/d.d.)
Tekin: Gibi. (125/3)
Telef olmak: Yok olmak, ölmek. (139/1)
Tél: Tel. 1.Saç teli (46/2, 58/d.d., 116/I-2).//2.Tüğ, telek (96/1); turna'nın başında bulunan ince, uzun tüyler.
Télinen: Tel ile, sazla.
Télleriz: Tellerinizi. (96/1)
Télli: 1. Kadın adı olarak, 2. Sorguçlu kimi kuş türleri için kullanılır.
Télli durna: Turna, telli turna.
Tene: Tane. (108/3, 132/3)
Ter: Yeni, taze.
Terezi: Terazi. (102/d.d.)
Terif éylemek: Tarif etmek, tanımlamak. (98/1, 116/III-1)
Terif éyliyim: Tarif edeyim. Tanımlayayım. (98/1, 116/III-1)
Terlan-terlen: Sarıya çalgın renkli, iri pençeli doğan. (23/1, 62/2, 110/1-bağ d., 110/d.d., 112/2,, 137/1) [tarlan]
Terlan yiyenni: Terlan yiyenli. Doğandan daha yırtıcı avcı kuş. [mecazî]
Terliyip: Terlemiş. (51/2)

Ter-savaşı: Yeni avı, yeni kırımı. [110/5 (a3)]
Ter-şamama: Olgunlaşmaya yeni yüz tutmuş şamama.[Genç kız memesine telmih-anıştırma.] (137/II-3, 148/2). [bkz: şamama]
Tevür tevür: Biçim biçim, her halinle. (1/1)
Tézbahar: 1. İlkbahar., 2. Erken gelen bahar. (133/2)
Teze: Taze, yeni. (81/2-d.d) [tezze]
Tezelenmek: Yenilenmek. (26/1)
Tezze: Taze, yeni. (132/4, 137/II-2) [teze]
Tezzele: Tazele, yenile (144/I-2)
Tezelenmek: Yenilenmek. (26/1)
Tezzelemek: Yenilemek
Tıfıl: Küçük çocuk.
Tığ-ı müjgân: Sevgilinin kaşları ve kirpikleri.
Tırıntaz: 1. Tirendaz "tîr-endâz", ok atıcı./2. Uyumlu giyinmeyi huy edinmiş kimse. "//3. Çok temiz kimse.
Tikket etmek: Dikkat etmek. (Erzurum)
Tîr: Ok.
Tir: Benzer, denk eş, [kimi, gibi, teki edatları gibi benzerlik bildirir.] "İtirmişem tiri terlan araram." (137/1) [Yitirdiğim sevgilimi uzun pençeli, sarıya çalgın renkli doğanın avını aradığı gibi arıyorum.]
Tomur: Kabartı, ağaç ve asmalardaki filiz kabartıları. (133/1-d.d.)
Tomur olmak: Tomurmak, tomurcuklanmak, kabarmak. (133/d.d.)
Tomur salmak: Tomur sürmek, tomurcuklanmak, filizlenmek. (133/1)
Tor: 1.Ağ, tuzak, kapan (62/2, 112/2, 136/3).//2.Acemi, toy, bir işi yapmakta becerisi olmayan.
Tora ilişmek: Ağa takılmak, tuzağa düşmek. (62/2)
Tora salmak: Tuzağa düşürmek. (112/2, 136/3)
Tovuz: Tavus kuşu.
Toy I: Şölen, düğün.
Toy II: Toy kuşu, iri ya da orta boylu, tüyleri kızıl ve esmer benekli bir av kuşu. (110/4)
Toygun: Ak ve çakır renkli doğan (105/2, 137/3), [bkz: (TDK) Tarama Sözlüğü, C.V, s.3836]
Toylak: Toy Kuşu (19/d.dört.) [bkz:toy II.]
Toy tamaşa: Eğlence, düğün dernek.
Toylu tamaşalı: Eğlenceli, düğün dernekli. (149/1)
Tozarmak: Toz kalkmak.
Tozmak: Gezmek, salınarak dolaşmak. (55/5)
Tozumak: Tozarmak, tozu kalkmak.
Tozuyan: Tozaran. "Gözümde tozuyan yolum kal benim." (103/3)
Töhmet: Karaçalma, suçlama. (68/3, 122/2)
Tökmek: Dökmek. (41/I-1, 41/II-1, 98/2, 116/I-1, 116/II-2, 131/2, 135/1, 146/4)
Tökük: Dökmüş. (136/3)

Tuğ: Başlangıçta Türklerce kutsal sayılan ve kutas-kotas adı verilen Tibet öküzünün, sonraları atın kuyruk kıllarından yapılan sembol, hükümdarın verdiği saygınlık belirten sorguç. (80/4, 133/2)

Tuğu terlen [terlan-tarlan]: Başında uzun tüyleri olan, sarıya çalgın renkli, iri pençeli avcı kuş; tuğlu doğan. [Başına güderiden ya da meşinden başlık ve süs takılmış doğan]. (112/2)

Tumaşa: Temaşa, seyretme.

Tun: 1.Köşe, bucak; gizli yer [bkz: (TDK) DS.C.X,s.3992] 2.Yön, semt [XV.yy. Bkz: (TDK) Tarama Sözlüğü, C.V, s.3854]; belde, diyar. ((7/I-4, 7/II-3, 100/3)

Tundan tuna: Uzak yerlere, felâketten felâkete [XIV-XVIII. yy. bkz: (TDK) TS.C.V., s.3854].

Tundan tuna atmak: Diyardan diyara sürüp dolaştırmak, bahtsızlığa uğratmak. (7/I-4, 7/II-3)

Tundan tuna atılmak: Diyardan diyara sürülmek...(100/3).

Turab: Türap, toprak.

Turabınnan: Türabından, toprağından. (124/1)

Turan: Eski İranlılar tarafından Türk ülkesine verilen ad; Orta Asya. (149/3)

Tur Dağı: 1.Bir dağ adı./2.Dinsel inanca göre Tanrı'nın Musa'ya yüzünü yansıttığı dağ. (97/2)

Turman-ter cecim: Çok değerli ve nitelikli bir cicim türü. [turman-ter= En güzel cecim soyu/ M.F.Kırzıoğlu]

Tuş gelmek: Karşılaşmak, görünmek. (123/2, 147/3)

Tutam: Tutayım. (146/3)

Tutuban: Tutarak. (80/3)

Tutum: Tutam, demet, deste. (12/2)

Tutum: Tutayım. (146/d.d.)

Tüg: Tüy, telek. (92/4)

Tümen: 1. İran para birimi, 2.İran'da binlik altın.//3.Onbin. (71/1)

Türkmen gezişi: Türkmen gibi gezme, Türkmen gibi gezinme.

Türkmen gezişen: Türkmen gibi gezinişine, Türkmen gezinişine. (120/1)

Türkük: Türküz. (129/4)

Tüşen kimi: Düşer gibi, vurur gibi. "Ucadan alçağa gün tüşen kimi" (125/2-birinci dize).

Tüşmek: 1. Düşmek (28/5, 125/2-2.dize, 127/3). //2.İnmek-attan inmek- "Atlanuban tüşmedim mi," (20/II-1).// 3.Dönüşmek, benzemek "İki kaşın iki hilale tüşüp" (125/1). //4.Konmak "Meğer garip bülbül bu dala tüşüp." (125/1). //5.Takılmak "Göz tüşer..." (71/d.d-1) [bkz: göz tüşmek. (125/3)].//6.Gitmek, çıkmak "Yarından ayrılan düşer gurbete." (109/2) //7.Zorda kalmak, zor duruma düşmek (7/II-1) //8.Gelmek –ses gelmek- (125/2-3.dize).

Tütün: Duman, gönül yanığının dumanı. (Ek 8/b-3)

U

Uca: Yüce, yüksek, yüksek yer. (37/1, 59/3, 62/1, 80/2, 86/2, 109/1, 125/2)
Ucalanmak: Büyümek, boy atmak.
Ucalık: Yücelik, saygınlık. (140/2)
Ucalmak: Yükselmek (134/1), yücelmek.
Ucasına: Yükseğine, yücesine. (106/a)
Ucun ucun: Gizli gizli (26/1), bir yandan da...
Uğrun: Gizli. (144/II-4)
Ulanmak: Ulaşmak, kavuşmak, eklenmek. ["ulanır" = Ulaşır, kavuşur. (110/3-b1)]
Umar: Çare. (72/3)
Umdurmak: Ummasını sağlamak. (135/4)
Umman: Büyük deniz, engin deniz, okyanus. (40/3, 131/1)
Unulmaz: Onulmaz, iyileşmez.(63/2)
Unutmuşam: Unuttum, unutmuşum. (136/a)
Urmak: Vurmak.
Urum: Rum. (149/2)
Usalmak: Uslanmak. "Usalmadım çattım derde." (43/3)
Ussuz: Akılsız, düşünemez. (137/I-2)
Uşağ-Uşak, çocuk (85/a)
Uşdu: Uçtu.
Uyuram: Uyurum. (44/1)

Ü

Üce: Yüce, yüksek.
Ün: Ses, yüksek ses. (62/1)
Ürek [(y)ürek]: Yürek. (31/1, 85/3, 137/3)
Ürküşmek: Ürkmek, bir şeyden korkup birden sıçramak. (119/2)
Üryan: Çıplak. (5/3)
Üsdüne: Üstüne.
Üsgek: Yüksek, yüce. [30/2, 105/2-a., 111/2)
Üsgüf: Üsküf.
Üsküf: 1. Başlık, serpuş [XV.yy., (TDK) Tarama Sözlüğü, C.VI., s.4091]//2. Simle bezeli baş örtüsü./ 3.Genç kızların ve gelinlerin giydikleri, genellikle kırmızı renkli, ince keçe, şayak ya da çuhadan yapılmış başlık. (34/1, 137/II-3, 150/2)
Üz [(y)üz]: Yüz, çehre. (8/a-2, 25/1, 28/2-3, 57/2, 66/3, 66/d.d., 67/2, 68/I-2, 108/2, 118/2, 122/2, 130/1, 130/bağ d., 135/3)
Üz bürümek: Yüz bürümek, yüz örtmek, yaşmaklanmak.
Üz dönmek [(y)üz dönmek]: Yüz çevirmek, gösterdiği ilgiyi kesmek. (68/I-2)
Üzdürmek: Sızdırmak, süzdürmek. "Üzdürdün ilikten damardan kanı." (89/3)
Üzmege: Üzmeye. (146/d.d.)

Üzmege [(y)üzmege]: Yüzmeye. (146/1)
Üzüne [(y)üzüne]: Yüzüne, yüzeyine. (146/1)
Üzüni: Yüzünü (102/d.d.)
Üzünü: Yüzünü. (102/d.d., 122/2)
Üzünnen [(y)üzünnen]: Yüzünden. (108/1)
Üzürgar: Rüzgâr. (30/2)

V

Vade: Ömür, ömür süresi.
Vade gelmek: Ömrün dolması, ömür süresinin dolması. (55/d.d.)
Va'de gelüben: Günün biter, ömrüm dolarsa. (55/7)
Vahtıdır: Zamanıdır (49/II-a). [vaktıdır]
Vakt: Vakit, zaman. (91/6, 113/2)
Vaktında: Vaktinde, zamanında. (80/5)
Vala: İpekten baş ve yüz örtüsü. ["Bir nevi ipekli kumaş ki yüz örtüsü yapılır." Gencine-i Güftar/Ferhengi Ziya, XI. Fasikül, s.1951. //Bkz: Malı] (30/1/,33/3,46/1,-d.d., 49/1, 102/1,130/a,136/1).
Van: Van İli.(131/3)
Varasız: Varasınız: 96/2)
Varmir: Varmıyor [Kars-Iğdır yöresi]
Vasfetmek: Anlatmak, tanımlamak, nitelendirmek. (23/3)
Velvele: Gürültü, bağrışma. 56/d.d.)
Veran: Viran, yıkık. (131/2)[Emrah ile Selbihan/Selvi Han hikâyesinin kimi kollarında Viranşehir.]
Véran olmak: Yıkılmak, haraplaşmak. (132/1)
Vérende: Verdiği zaman. (124/1)
Véresen: Veresin. (67/2)
Veresen: Veresin. (97/1)
Véresiz: Veresiniz. (96/3)
Vérmak: Vermek. (41/I-2, 41/II-3, 46/3,54/3,59/2-3,67/2,70/2,78/d.d.,86/I-1,86/II-1,86/d.d., 95/I-3,95/III-3,98/2,117/1,133/2,133/d.d.,142/d.d.)
Vérmenem: Vermem, ben vermem. (38/I-1,38/II-1)
Virana: Virane, yıkıntı. (44/3)
Visal: Kavuşma –sevgiliye kavuşma- (146/4)
Visal baçı: Sevgiliye kavuşma armağına (146/4)
Vurasız: Vurasınız.
Vurmak: Sapmak, yönelmek.(127/3)
Vücut şehri: Beden, can, özvarlık. "Vucudum şehrini odlara yaktı." (63/2)

Y

Yad-yâd: Yabancı. (44/2, 55/5,59/1,62/3, 135/1-3)
Yad ölke: Yabancı ülke, yabancı diyar. (68/2,127/2, 135/1)
Yağı: Düşman, hasım. (134/1)
Yağıp: Ercişli Emrah ile Selbihan/Selvi Han hikâyesine; halk inanışına, anlatılara ve Ercişli Emrah'ın kimi şiirlerine göre Sahat Çukurı bölgesinin Han'ı. Hikâyenin kollarında sürekli olarak Emrah'a arka çıkan ve el tutan bir kişiliği simgeler (80/5). [Yağıp Han-Yakup Han]
Yağlık: Büyük mendil, çevre. (117/2, 140/d.d.)
Yahşı: İyi güzel, çok güzel (37/4, 88/2)
Yahşı pişvaz éyleme: Güzel karşılama [Az.m.]
Yakaram: Yakarım, yandırırım. (1/4)
Yakhşı: Yahşı [Kars-Iğdır yöresi yazımı]
Yakın bil: Böyle bil, inan. (24/1)
Yalçın: Laçin, benekli doğan.
Yaldak: Yalancı, aldatıcı. "Cazu oyunbazı yaldak dili var." (68/I-3)
Yalguz: Yalnız, tek başına [Kars-Iğdır yöresi]
Yanah: Yanak. (116/III-1)
Yanaknan: Yanak ile (137/I-1, 137/II-1)
Yanağın zencirlenmesi: Yanağın kızarması, al al olması. "Yanak zencirlenmiş yüzü çin-terli." (76/2)
Yan vermek: Arka çıkmak, desteklemek.
Yapalağ [yapalak]: Puhu kuşu, baykuş. [bkz: koryapalağ – kör yapalağ]
Yapdiririm: Yaptırırım, yaptırıyorum [Kağızman yöresi].
Yara: Yâre, sevgiliye. (86/I-1, 86/II-1,142/3,143,3)
Yaran: Yaren, arkadaş, dost. (80/3, 127/2)
Yaratan usta: Tanrı. "Selbiyi hoş günde yaratan usta." (145/3)
Yarı: Yâri, sevgiliyi. (11/3, 40/2, 59/3)
Yarım: yârim, sevgilim. (44/4, 47/3)
Yarıma: Yârime, sevgilime. (67/1)
Yarımdır: Yârimdir, sevgilimdir. (129/2)
Yarından: Yârinden, sevgilisinden. (109/2)
Yarın: Yârin, sevgilinin. (126/2)
Yarısan: Yârisin, sevgilisisin. (108/1-bağ d.)
Yar vasfı: Sevgilinin nitelikleri. (137/II-3)
Yaslanıp: Yaslanmış. (42/1-bağ d., 123/1-bağ d.)
Yaşıl: Yeşil (145-1). [Azerbaycan d.]
Yaşınan: Yaş ile (96/2)
Yaşmak: Kadınların başörtüsüyle gözlerini açıkta bırakacak biçimde alınlarını ve ağızlarını örtmeleri (46/1). [yaşmaklanmak=Gözler açıkta kalarak alnın yanakların, ağzın, çenenin, boynun örtülmesi]
Yatam: Yatayım. (146-3)
Yatarsun: Yatıyorsun. (84/1)

Yaylık: Yağlık, büyük mendil. (6/3)
Yazan: Kader yazıcı, Tanrı. "Yazan böyle yazmış ya ben ne derim." (103/2)
Yazıp: yazmış. (61-1)
Yedmek: Bir kimseyi elinden tutarak götürmek.
Yek: Bir
Yél: Rüzgâr, yel. (37/1, 67/1,86/I-bağ d., 86/II-bağ d., 86/d.d., 92/3, 146/4)
Yélek: Yelek (123/3)
Yéme: Yemek eylemi. (138/4)
Yéni: Yeni. (133/d.d)
Yéni-yétme: Genç, ergenlik çağında olan (kimse). Yeniyetme.
Yéndirmek: İndirmek. (144/I-2)
Yénmek: İnmek. (19/I-3,34/I-2,37/2,91/3,132/2-d.d.,138/1)
Yér: Yer. 1. Zaman, durum (13/3),//2. Bulunulan yaşanılan kent, kasaba (105/2,106/2,109/2,116/I-1,128/4)//3. Toprak (66/d.d.,116/III-1,130/3),136/2, 144/I-3) //4.Ülke, bölge (59/4, 135/1)//5.Mekân (37/4, 54/3, 57/1).
Yeren: Yaren, arkadaş, dost, (98/2)
Yéri I: Yeri. 1.Bulunduğu yer (137/d.d.)//2.Dünyayı, acunu (95/I-1).
Yéri II: Yürü.
Yéri diyip: Yürü diyerek. (142/d.d)
Yérir: Yürür. (34/4)
Yérişli: Yürüyüşlü.
Yérişmek: Erişmek, ulaşmak.
Yériyip: Yürümüş (51/2)
Yésir: Esir, tutsak.
Yéşil: Yeşil. (65/3,66/d.d.),82/1,102/2, 113/3, 116/I-3, 116/III-3, 123/I-2, 123/d.d., 132/2, 136/1-d.d.,142/2,144/I-1).
Yéşilbaş: Tüyleri kızılaçalgın kahverengi, beyaz, kara, mavi; başı ve kanat ucu telekleri yeşil renkli erkek ördek [Tür: Anas platyrhynchos]. Erkek yaban ördeği. (37/2,118/3).
Yetip degmek: Ulaşıp dokunmak. (110/5)
Yétirmek: Yetirmek. 1. Besleyip büyütmek, yetiştirmek (42/3, 148/2).// 2. Kavuşmak (86/d.d.).// 3. Getirmek, kavuşturmak (128/3).
Yétişmek: Yetişmek. 1.Varmak, ulaşmak, ermek (76/1), //2.Yardım etmek, yardıma koşmak. "Hak yétişsin feryadıma." (49/3, 56/1-bağ d.,74/2).
Yetmek-yétmek: 1.Yeter olmak, kâfi gelmek "Bin tümen yétmedi bir memesine." (71/1).//2.Ulaşmak, yetişmek. "Bizim elde atlı yetmez yayağa." (79/2,110/5,112/3) //3.Dolmak, bitmek, tükenmek ermek. "Ömür başa yetti kız hele dön dön" (117/3, 118/4). [Ömür başa yetti, Ömür sona erdi, ölümün başlangıcına varıldı. Bkz: başa-yétmek.] // 4. Ulaşmak, kavuşmak. "Yétince çağına yarın." (20-I-3, 35/3).
Yığılmak: Toplanmak, birikmek. (71/1, 90/3)
Yoh: Yok. (73/1-bağ d.) [yoh]
Yolu tutmak: Yola çıkmak, yola koyulmak, yola düşmek. (90/hi.)
Yoluz: Yolunuz. (95/II-5)

Yosma: Şen, güzel, fettan (genç kadın). (44/4)
Yuca [(y)uca]: Yüce, yüksek. (59/3, 109/1)
Yulduz: Yıldız. (108/4, 128/2)
Yunmak: Yıkanmak, arınmak. (117/3)
Yusuf: İbrani Peygamberi. Yakup peygamberin oğlu, Yusuf'un serüveni Tevrat'ta, Tekvin bölümündedir. Yusuf, Kur'an'ı Kerim'de de yer alır [Yusuf Suresi]. İslâmi edebiyatlarda "Ahsen'ül Kısas" –Hikâyenin en güzeli diye anılan Yusuf hikayesinin etkileri Türk Edebiyatı'nda da yaygındır. Yusuf ile Züleyha –Zeliha arasında geçen olaylar birçok mesneviye konu oldu, Yusuf ile Züleyha adını taşıyan bir çok hikâye yazıldı. (131/2)
Yuvasın: Yuvasını. (52/2)
Yügrük: Yüğrük. İyi yürüyen, iyi koşan, çevik. (110/2)
Yükünen: Yüküyle, yükü ile. (104/3)

Z

Zahman: Vatan, ülke, bir kimsenin doğup büyüdüğü yer. (57/2, 129/3)
Zalım: Zalim. (92/1)
Zar: Ağlama, inleme. (114/2)
Zar çekmek-zarı çekmek: Acı çekmek: ağlamak, inlemek. (42/3, 45/4)
Zâra-çalmak: Ağlatmak, inletmek. (7/I-2)
Zara-salmak: Ağlatmak, inletmek. (7/II-2)
Zarılanmak: Acı çekerek ağlamak, inlemek. (58/2)
Zarıncı: Yatalak hasta.
Zeher: Zehir. (115/1-3, 122/a., 128/4)
Zehrimar: Yılan zehiri. (107/3)
Zemheri: Kışın en sert dönemi, karakış (19/I-2, 19/II-2, 19/d.d.). [zehmeri]
Zemzem: Kâbe yakınındaki bir kuyu, bu kuyunun Müslümanlarca kutsal suyu. (10/3)
Zencir: Zincir. (7/II-1)
Zer: 1.Altın (80/3). 2.Altın sarısı renk.
Zer-cığa: Altın sarısı ve yeşil karışımı renk, altınyeşili.
Zer-cığa tél: Turnanın renkli tüyleri ve telekleri (95/III-2). [bkz: cığa tél]
Zerli tuğ: Altın tuğ, altın bezeli tuğ. [bkz: tuğ]
Zerrin: Altından yapılma, altın görünüşlü, altın renkli.
Zikr: Zikir, anma (101/3). [zikrimde=dilimde]
Zilf-zilif: Zülüf. (72/1, 72/2, 77/2, 98/3)
Zinet: Ziynet, bezek, süs, takı. (133/II)
Zor/koçağ: Batur, koçyiğit. (80/4)
Zöhre: Zühre. Tahir ile Zühre adlı halk hikâyesinin baş kadın kişisi, Tahir'in sevgilisi. (85/a.)
Zülf-zülüf: Şakaklardan sarkan saç demeti, saç lülesi. (8/a-3, 11/I-4, 11/II-4, 12/1-3, 17/2, 25/2, 32/1, 34/2, 41/1,53/1,54/2,55/4,67/1,86/3,91/2,108/3,115/2,137/I-2). "Yel vurmuş zülfün dağıtmış/Ben dermesem deren olur" (53/1).

Araştırmacı-yazar Ali SARAÇOĞLU 1926 yılında Erciş'de doğdu.

Gençlik yıllarında tahsilini tamamlamak için geldiği İstanbul'da edebiyat dünyası ile içli dışlı oldu. Babıali'ye adım atarak Vatan Gazetesi'nde yazar olarak görev yaptı.

Nurullah ATAÇ ve Ömer Asım AKSOY'un önermeleri ile 1952 yılında 681 üyelik numarası ile Türk Dil Kurumu ailesine katılarak yarkurul çalışmalarında yer aldı. Kurumun yayın organı Türk Dili Dergisi'nde çeşitli tebliğleri ve yazıları yayımlandı. Başta "Erciş'li Emrah" olmak üzere Türk folkloru ve halk edebiyatı konularında araştırma ve derlemelerde bulundu.

1956 yılında Van'da "Kıraç" adında aylık bir edebiyat ve sanat dergisi çıkardı. 1977 yılında genç yaşta yitirdiği oğlu Mustafa Sacid'in anısına "Sen Hiç Oğul Emzirdin mi Kör Kurşun" adlı güldesteyi yayımladı.

Yayımlanmamış bazı roman ve şiir denemeleri bulunan yazar, çok uzun yıllar emek verdiği "Erciş'li Emrah"ı, 1993 yılında tamamladı.

Ali SARAÇOĞLU 7 Nisan 1996 yılında İstanbul'da yaşamını yitirerek aramızdan ayrıldı.

E.mail:www.kultur@kultur.gow.tr
Fiyatı : 1.770.000.-TL